IZVJEŠĆE O RADU ZA 2016.

Zagreb, ožujak 2017. godine

REPUBLIKA HRVATSKA

PRAVOBRANITELJ|ICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

REPUBLIKA HRVATSKA
PRAVOBRANITELJICA
ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Ev. broj: PRS 12-02/17-12
Ur. broj: 08-17-01
Zagreb, 31. ožujka 2017.

HRVATSKI SABOR
Predsjednik, g. Božo Petrov
Trg sv. Marka 6
10 000 Zagreb

Predmet: Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2016. godinu

Poštovani predsjedniče Hrvatskog sabora, gospodine Petrov,

Sukladno obvezi iz čl. 22. st. 1. Zakona o ravnopravnosti spolova dostavljam Hrvatskom saboru *Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2016. godinu* i zapis istog na CD-u zajedno sa njegovim *Sažetkom*.
Uz naprijed navedeno godišnje Izvješće o radu, sukladno obvezi iz čl. 12. st. 3. Uredbe o sastavljanju i predaji Izjave o fiskalnoj odgovornosti i izvještaja o primjeni fiskalnih pravila (NN, broj 78/11, 106/12, 130/13, 19/15 i 119/15), dostavljam Vam i Izjavu o fiskalnoj odgovornosti za 2016. godinu (Prilozi: 1.a i 2.a).

S poštovanjem,

REPUBLIKA HRVATSKA 1 PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA ZAGREB

PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Višnja Ljubičić, dipl.iur.

Privitak:
- navedeno

Dostaviti:
- naslovu
- arhivi

Preobraženska 4/I
10 000 Zagreb
Hrvatska

tel: ++385 (0)1 48 48 100
++385 (0)1 48 28 033

Fax: ++385 (0)1 48 44 600
e-mail: ravnopravnost@prs.hr
www.prs.hr

Sadržaj

UVODNI DIO 1

I. POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2016. GODINI 3

ZAŠTITA GRAĐANA/KI - ANALIZA PREDMETA 6

1.1. Oblici i osnove diskriminacije 7

1.2. Područje diskriminacije 8

1.3. Način rješavanja predmeta 9

1.4. SUDJELOVANJE u sudskim postupcima 10

1.5. Postupci mirenja 10

PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - ANALIZA AKTIVNOSTI 11

2.1. Zaključno razmatranje 14

II. ANALIZA PO PODRUČJIMA 16

ZAPOŠLJAVANJE I RAD 17

1.1. Tržište rada – trendovi koji zaslužuju posebnu pozornost 17

1.1.1. Niska stopa radne aktivnosti žena 17

1.1.2. Trendovi vezani uz nejednak položaj žena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja 18

1.1.3. Rodno uvjetovana segregacija tržišta 22

1.1.4. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti – jaz u plaćama 24

1.1.5. Trendovi koji dodatno pridonose neravnopravnosti spolova na tržištu rada 27

1.1.6. Zaključno razmatranje s posebnim naglaskom na odnos spolne neravnopravnosti na tržištu rada i demografskih trendova 29

1.1.7. Demografska politika i aktivnosti Pravobraniteljice 37

1.1.8. Zaključno razmatranje i preporuke 41

1.2. Diskriminacija pri zapošljavanju i radu s opisima slučajeva 41

1.2.1. Pojedinačne pritužbe građana zbog diskriminacije temeljem spola, spolnog uznemiravanja i uznemiravanja temeljem spola - statistički trendovi i opisi slučajeva 41

1.2.2. Izabrani opisi predmeta iz područja rada i zapošljavanja 45

1.3. Spolno uznemiravanje na području zapošljavanja i rada s opisima slučajeva 52

1.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke 56

1.4. Projekti Europske unije 57

1.4.1. EU Progress-projekt „Uklanjanje staklenog labirinta - jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj“ 57

1.4.2. EU-projekt: „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena - usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ 58

1.4.3. ISTRAŽIVANJE „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“ 59

1.4.4. EU-projekt „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“ 62

1.5. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE 62
1.5.1. ANALIZA korištenja rodiljnih i roditeljskih potpora po spolu 62
1.5.2. Zaključno razmatranje i preporuke 67
1.5.3. ISTRAŽIVANJE: Korištenje prava na stanku za dojenje djeteta 67
1.5.4. ANALIZA Odluke Grada Zagreba o novčanoj pomoći za roditelje odgojitelje 73
1.6. Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u RH, 2015.-2017., analiza provedbe u 2016. 75
1.6.1. Nositelji provedbe mjera iz Smjernica APZ 76
1.6.2. Smjernice APZ kroz aktivnost županija i Grada Zagreba u 2016. 77
1.6.3. Rezultati analize 77
1.6.4. Zaključno razmatranje i preporuke 79
1.7. Nezaposlenost i zaposlenost - stanje i kretanja 80
1.7.1. Nezaposlenost – stanje i kretanje 80
1.7.2. Zaposlenost - stanje i kretanje 81
1.7.3. Zaključno razmatranje 82
1.7.4. Aktivnosti APZ-a - osobe romske nacionalne manjine po županijama, spolu i aktivnostima 82
OBITELJ 83
2.1. Nasilje u obitelji 83
2.1.1. Prekršajna djela obiteljskog nasilja 85
2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama 88
2.1.3. Problemi koji traju i 'novi trendovi' 90
2.1.4. Propusti policije i pravosuđa u postupanju prema žrtvama nasilja u obitelji 94
2.1.5. Zaključno razmatranje i preporuke 107
2.2. POSTUPANJE OSTALIH NADLEŽNIH TIJELA PREMA ŽRTVAMA NASILJA U OBITELJI 109
2.2.1. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji 109
2.2.2. ANALIZA „Pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji“ 114
2.3. DRUGI OBLICI NASILJA 123
2.3.1. Partnersko nasilje 123
2.3.2. Zaključno razmatranje i preporuke 128
2.3.3. Silovanje 129
2.4. RODITELJSKA SKRB S OPISIMA SLUČAJEVA 131
2.4.1. Opisi slučajeva u području roditeljske skrbi 131
2.4.2. Zaključna razmatranja i preporuke 137
2.4.3. ANALIZA „Osobni odnosi djeteta s odvojenim roditeljem u slučajevima obiteljskog nasilja“ 137
2.4.4. Povreda prava uzdržavanja djeteta 140
2.5. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, 2011.-2016. 142
2.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke 148
2.6. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI 149
2.6.1. Koordinatori/ice za ravnopravnost spolova 150
2.6.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova 151

2.6.3. Aktivnosti povjerenstava za ravnopravnost spolova ... 152
2.6.4. Financiranje povjerenstava za ravnopravnost spolova ... 153
2.6.5. Zaključna razmatranja i preporuke ... 154
2.7. Regionalna konferencija "Femicid Watch - za prevenciju femicida u RH" ... 154
SPOLNE I RODNE MANJINE ... 159
3.1. Pravna osnova i ocjena stanja ... 159
3.1.1. Provedba odredaba Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola ... 160
3.1.2. Fizički integritet, dostojanstvo i kaznena djela motivirana mržnjom ... 160
3.1.3. Sloboda okupljanja i izražavanja ... 162
3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima ... 165
3.2. Aktivnosti Pravobraniteljice vezane uz promicanje prava spolnih i rodnih manjina ... 168
3.2.1. Zaključna razmatranja i preporuke ... 170
3.3. Problemi rodno-disforičnih osoba ... 171
3.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke ... 174
RIZICI VIŠESTRUKE DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE DRUŠTVENE SKUPINE ... 175
4.1. Žene u ruralnim područjima ... 175
4.1.1. Zaključna razmatranja i preporuke ... 176
4.2. ŽENE S INVALIDITETOM ... 177
4.2.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz položaj žena s invaliditetom ... 179
4.2.2. Zaključna razmatranja i preporuke ... 180
4.3. ŽENE PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA ... 180
4.3.1. Status Romkinja u Hrvatskoj ... 180
4.3.2. Aktivnosti Pravobraniteljice ... 182
4.3.3. Zaključno razmatranje i preporuke ... 183
4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU ... 183
4.5. ŽENE I PROSTITUCIJA ... 185
4.5.1. Zaključna razmatranja i preporuke ... 187
4.6. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA, POSEBICE ŽENAMA I DJECOM ... 187
PODRUČJE OBRAZOVANJA ... 189
5.1. AKTIVNOSTI PRAVOBRANITELJICE U OKVIRU PROVEDBE KURIKULARNE REFORME ... 189
5.2. Promicanje ravnopravnosti spolova u udžbenicima i drugim nastavnim materijalima ... 191
5.2.1. Odabrani dijelovi iz međunarodnih dokumenata ... 191
5.2.2. Opisi slučajeva ... 193
5.3. Rodno-osjetljiv jezik - opisi slučajeva ... 203
5.4. Opisi slučajeva – ostalo ... 207
5.5. Istraživanje "Spolna zastupljenost na natječajima za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim i srednjim školama" ... 210

5.5.1. Metodologija istraživanja ... 213
5.5.2. Rezultati istraživanja ... 214
5.5.3. Zaključna razmatranja i preporuke ... 220
5.6. Zaključna razmatranja i preporuke ... 221
MEDIJI ... 223
6.1. POSTUPANJE PO PRITUŽBAMA S OPISIMA SLUČAJEVA ... 224
6.1.1. Senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama ... 226
6.1.2. Kad se stereotipi ruše stereotipima ... 227
6.1.3. Društvene mreže kao izvor medijskih sadržaja ... 228
6.1.4. Omalovažavanje temeljem spola u izjavama javnih osoba ... 229
6.1.5. Reklamne poruke i reklamne kampanje ... 232
6.2. OSTALI TRENDOVI U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA ... 240
6.2.1. Neprimjereni izrazi, vrijeđanja, omalovažavanja ... 240
6.2.2. Medijski fokus na fizičkom izgledu političarki ... 241
6.2.3. Nasilje nad ženom kao izraz prevelike ljubavi ... 242
6.2.4. Izvještavanje o nasilju žena nad muškarcima ... 243
6.2.5. Izvještavanje o spolnim i rodnim manjinama ... 243
6.3. ANALIZA MEDIJSKOG PRAĆENJA PREDIZBORNE KAMPANJE ... 244
6.3.1. Kvote na kandidacijskim listama ... 245
6.3.2. Teme vezane uz ravnopravnost spolova ... 246
6.3.3. Zastupljenost žena i muškaraca u predstavljanju stranačkih programa ... 247
6.3.4. Žene i muškarci na fotografijama, u tekstovima i video prilozima ... 247
6.3.5. Kvalitativna analiza načina prikazivanja žena i muškaraca u predizbornoj kampanji ... 250
6.4. ANALIZA: Zastupljenost tema vezanih uz ravnopravnost spolova (2.532 članka) ... 253
6.5. Zaključno razmatranje ... 255
6.6. Ostale aktivnosti vezane za praćenje medija ... 255
6.6.1. Zakon o HRT-u i Ugovor HRT i Vlade RH 2013.-2017. ... 255
6.6.2. Hrvatsko novinarsko društvo - Novinarsko vijeće časti (NVČ) ... 257
6.6.3. Sud časti Hrvatskog udruženja agencija za tržišno komuniciranje - HURA ... 257
6.6.4. Zaključak ... 258
6.7. Promicanje ravnopravnosti spolova kroz istupe pravobraniteljice u medijima 259
6.7.1. Javna priopćenja (19) ... 259
6.7.2. Radio i TV izjave i intervjui (96) ... 259
6.7.3. Press-clipping (675) ... 259
6.7.4. Službena web stranica i društvene mreže ... 260
RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE ... 261
7.1. Primjena prekršajnih sankcija nakon izbora za zastupnike/ce u Hrvatski sabor, izbori održani 2015. ... 261
7.2. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz izbore za zastupnike/ce u Hrvatski sabor ... 262
7.3. Analiza rezultata parlamentarnih izbora 2016. ... 264

7.4. Zaključno razmatranje i preporuke 266
NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA – Aktivnosti poduzete u cilju nastavka provedbe pojedinih mjera u 2016. 269
8.1. Zaključno razmatranje i preporuke 272
ŽENE I SPORT 274
9.1. Opisi slučajeva 274
9.2. Rodno uvjetovano nasilje u sportu 277
9.3. Razlike između muškaraca i žena u bavljenju sportskim aktivnostima 277
9.4. Zaključno razmatranje i preporuke 277
REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE 279
10.1. Pravni okvir 279
10.2. Pravo na dostojanstven tretman rodilja u rodilištima – opisi slučajeva 282
10.3. Pravo na dostupnost kontracepcijskih sredstava – opisi slučajeva 284
10.4. Pravo na legalno inducirani prekid trudnoće 287
10.5. Opisi slučajeva - ostalo 294
10.6. Zaključno razmatranje i preporuke 295
ŽENE tražiteljice međunarodne zaštite 296
11.1. Zaključno razmatranje i preporuke 300
PROVEDBA REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA 301
12.1. Zaključno razmatranje i preporuke 305
ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE 306
13.1. Obiteljski zakon 306
13.2. Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji 306
13.3. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira 307
13.4. Zakon o ravnopravnosti spolova 307
13.5. Porezno zakonodavstvo 307
13.6. Zakon o kaznenom postupku 308
13.7. Pravilnici o načinu provedbe i izvršavanja zaštitnih mjera, mjera opreza i osiguranja u slučaju nasilja u obitelji 308
13.8. Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju 309
13.9. Poslovnik Hrvatskog sabora 309
13.10. Analiza prijedloga Odluke o visini otpremnina za državne službenike i namještenike Ministarstva obrane i Oružanih snaga Republike Hrvatske 309
13.11. Inicijativa za ratifikaciju Konvencije C183 o reviziji Konvencije o zaštiti majčinstva (revidirane) Međunarodne organizacije rada 310
13.12. Ostali zakoni i propisi 311

III. 312

DISKRIMINACIJA NA PODRUČJU PRISTUPA I NABAVE ROBA, ODNOSNO PRUŽANJA USLUGA 312

ANALIZA: PRIMJENA NAČELA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA NA TRŽIŠTU USLUGA OSIGURANJA – NAKNADA ZA ROĐENJE DJETETA 318

1.1. Pojedinačne pritužbe zbog diskriminacije temeljem spola u pristupu usluzi naknade za rođenje djeteta u okviru polica životnog osiguranja....318

1.2. ANALIZA ovlaštenika/ca prava na naknadu za rođenje djeteta u osiguravajućim društvima u Republici Hrvatskoj koja nude uslugu životnog osiguranja....319

IV....321

SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI....321

1. Ukupan prikaz aktivnosti Pravobraniteljice u promicanju načela ravnopravnosti spolova 322

2. razvoj standarda za tijela koja se bave Ravnopravnošću u svim državama članicama EU....323

V. 326

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE....326

VI....332

FINANCIJSKO POSLOVANJE....332

0
UVODNI DIO

Ravnopravnost spolova, kao ustavna vrednota Republike Hrvatske je cilj za koji smo se kao društvo opredijelili i na čemu se sustavno radi donošenjem zakona, nacionalnih politika, usvajanjem međunarodnih dokumenata te postavljanjem institucionalnih mehanizama.

Izvješće o radu za 2016. godinu uključuje sve aktivnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova tijekom izvještajne godine u skladu s ovlastima i djelokrugom rada Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova određenima Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Izvješće daje statistički pregled pritužbi građana i građanki na diskriminaciju temeljem osnova iz nadležnosti: spol, bračni i obiteljski status, trudnoća i majčinstvo, spolna orijentacija i rodni identitet, kao i predmete u kojima je Pravobraniteljica postupala prateći provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih zakona i propisa koji se odnose na ravnopravnost spolova. Također, Izvješće sadrži i detaljnu analizu po područjima djelovanja: rad i zapošljavanje, uključujući trendove na tržištu rada iz aspekta ravnopravnosti spolova, diskriminaciju pri zapošljavanju i radu, spolno uznemiravanje na radnom mjestu, rodiljne i roditeljske potpore te pregled politike zapošljavanja, zatim nasilje u obitelji, nasilje nad ženama i partnersko nasilje, roditeljsku skrb i demografsku politiku, problematiku spolnih i rodnih manjina kao i posebno osjetljive društvene skupine izložene rizicima višestruke diskriminacije, kao što su: žene u ruralnim područjima, žene s invaliditetom, žene pripadnice nacionalnih manjina, žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, žene i prostitucija te žrtve trgovanja ljudima. Pravobraniteljica daje detaljan prikaz svih svojih aktivnosti i analiza u području obrazovanja, medija, sporta i političke participacije te reproduktivnog zdravlja. Mogli bismo reći da su 2016. godinu obilježile aktivnosti i postignuća u sklopu odobrena tri europska projekta, prvenstveno: (1) EU-projekta *„Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost*

prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj", koji smo, zajedno s projektnim partnerima - Hrvatskom udrugom poslodavaca, Ministarstvom rada i mirovinskoga sustava, Institutom za razvoj tržišta rada i DIM – Udrugom za građansko obrazovanje i društveni razvoj, provodili od 2013. godine i koji smo uspješno doveli do završne faze izradom *Baze poslovnih žena*, koja će pokazati da u Hrvatskoj postoje sposobne visoko obrazovane žene zaposlene u brojnim gospodarskim područjima, od aeronautike, preko brodogradnje, tehničkih i informatičkih znanosti, biokemije, poljoprivrede i sl., koje mogu u svakom trenutku zauzeti čelno mjesto u upravnim i nadzornim odborima trgovačkih društava. Projekt je u završnoj evaluaciji Europske komisije višestruko pohvaljen, a između ostalog naglašena je velika medijska i javna vidljivost koju je projekt postigao te umrežavanje s drugim državama članicama.

U istoj godini započeli smo s provedbom novog (2) EU-projekta *„Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života"* koji će institucija Pravobraniteljice provoditi s partnerima: Hrvatskim narodnim kazalištem u Splitu, Udrugom Riječi/Prave/Predstave i Mamforce - Spona komunikacije, uz podršku Ministarstva poduzetništva i obrta i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

I na kraju prošle godine, Europska komisija nam je odobrila (3) EU-projekt *„Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja nad ženama"*, koji predstavlja pravi izazov u provedbi jer će uključiti edukaciju policije i pravosudnih tijela u cilju rodno-senzibiliziranog pristupa žrtvama nasilja.

Ponosni smo što smo u posljednje tri godine dobili 3 velika EU-projekta koja zajedno vrijede oko 1.200.000 EUR-a i smatramo da je tako nešto, uz sve ostale aktivnosti koje provodimo, a koje su vidljive iz ovog Izvješća, velik uspjeh za mali ured od svega 11 zaposlenih osoba.

Ističemo da je postignut veliki napredak vezano za uvažavanje upozorenja i preporuka Pravobraniteljice od strane onih kojima su upućena. Zadnji pokazatelji govore da je u odnosu na 2011., kada je tek oko 35% tijela državne uprave, jedinica tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga tijela s javnim ovlastima te druge pravne i fizičke osobe uvažavalo i postupilo u potpunosti po upozorenjima i preporukama Pravobraniteljice, taj postotak značajno povećan na 84,6% u 2016. godini.

Na kraju želim istaknuti da pitanje ravnopravnosti spolova nije isključivo pitanje ljudskih prava žena, već da se radi o gospodarskim, ekonomskim, društvenim i političkim pitanjima. Isključivanje žena iz javnog života znači da se društvo odriče ogromnog potencijala i sposobnosti koje žene posjeduju, a to znači gubitak za cijelo društvo. Ravnopravnost ne znači zahtijevanje da svi budemo isti, već da svi imamo jednaka prava, jednake mogućnosti, jednaku vidljivost i jednaku korist od ostvarenih rezultata. Želimo vjerovati i osigurati da smo svi jednaki po pravima i da jedino ono društvo koje tome teži i u tom pravcu se kreće, je uistinu demokratsko i pravedno društvo za sve.

I.
POKAZATELJI O RADU PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U 2016. GODINI

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova kao neovisno tijelo za suzbijanje diskriminacije u području ravnopravnosti spolova prati provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova (ZRS) i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova, štiti, prati i promiče prava građana/ki u ovom području.[1] Njezina vizija je doprinositi ostvarivanju jednakih mogućnosti za žene i muškarce na svim područjima javnog i privatnog života.[2]

Opći cilj programa rada Pravobraniteljice je promicanje ravnopravnosti spolova, jačanje zaštite muškaraca i žena od diskriminacije po osnovama spola, bračnog i obiteljskog statusa, spolne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja. Isto tako, Pravobraniteljica prati primjenu zabrane diskriminacije u odnosu na mogućnosti dobivanja i nabave roba, kao i diskriminacije u pružanju i pristupu uslugama. Kako diskriminacija žena uključuje nepovoljnije postupanje na osnovi trudnoće i materinstva, Pravobraniteljica i s tim u vezi promiče jačanje zaštite žena u svim područjima života, a osobito na tržištu rada.

Pravobraniteljica razmatra slučajeve kršenja načela ravnopravnosti spolova i slučajeve diskriminacije počinjene prema muškarcima i ženama od tijela državne uprave, tijela jedinica lokalne, područne (regionalne) samouprave, drugih tijela s javnim ovlastima, počinjene od strane osoba zaposlenih u tim tijelima, kao i od strane drugih pravnih i fizičkih osoba.

Pravobraniteljici se pritužbe podnose u pisanom obliku redovnom poštom i elektroničkim putem[3] ili daju usmeno na zapisnik. Podnosili su ih građani/ke ili su se u njihovo ime obraćale druge fizičke i pravne osobe (pojedinci/ke, organizacije civilnog društva, državna tijela, tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, druga javna tijela/institucije, odbori/povjerenstva za ravnopravnost spolova). U pojedinim slučajevima Pravobraniteljici je na nadležno postupanje pritužbe prosljeđivao *Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske* (sukladno čl.18.st.2.toč.10. ZRS-a). Temeljem *Sporazuma o međuinstitucionalnoj suradnji pravobraniteljskih institucija*[4], pojedine pritužbe su na postupanje prosljeđivali *Pučka pravobraniteljica* i ostali pravobraniteljski uredi.

U odsudstvu inicijative drugih, kada je procijenila potrebnim, postupak za zaštitu građana/ki po osnovama iz svoje nadležnosti, Pravobraniteljica je pokretala samoinicijativno.

Za stranke koje se obraćaju putem telefona radi traženja informacije i/ili stručnog savjeta, ne otvaraju se spisi predmeta, stoga se ti podaci ne uključuju u statistički pregled, a ima ih oko 30 tjedno.

[1] Glava IX., čl.19. Zakona o ravnopravnosti spolova (Narodne novine 82/08) i čl.13. Zakona o suzbijanju diskriminacije (Narodne novine 85/08 i 112/12).
[2] Strateški plan Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2016.-2018., www.prs.hr .
[3] Putem e-mail adrese **ravnopravnost@prs.hr** i web-obrasca dostupnog na službenoj web stranici www.prs.hr .
[4] Sporazum je potpisan 2013. radi unapređenja međusobne suradnju vezano za slučajeve koji potpadaju pod nadležnosti Pučkog pravobranitelja i posebnih pravobranitelja/ica temeljem Zakona o suzbijanju diskriminacije.

Tijekom 2016. radilo se na ukupno **2.757 predmeta** (**11,7% više** u odnosu na 2015.[5]) :

- **610** koji se odnose na pritužbe u kojima su građani/ke tražili/e zaštitu od diskriminacije, od kojih je **537 novih predmeta iz 2016.** (**32,9% više** u odnosu na 2015.[6]), a **73** iz ranijih razdoblja. Od 537 novih predmeta, inicijativu za pokretanje postupka Pravobraniteljica je dala u 39 slučajeva vezano za kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminaciju na temelju spola u odnosu na pojedince/ke (25,8% više u odnosu na 2015.)[7].

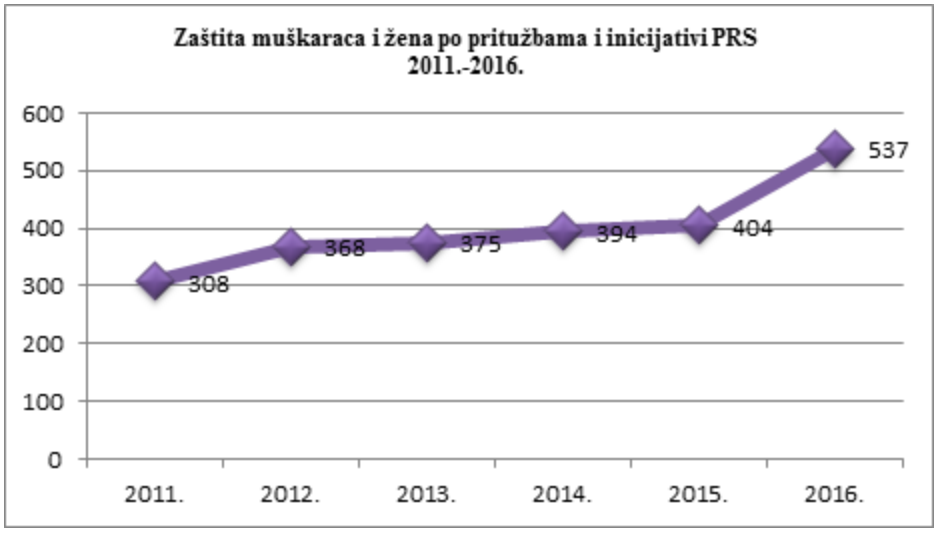

- **2.147** (**8,4% više** u odnosu na 2015.[8]) koji su otvoreni većinom na inicijativu Pravobraniteljice radi praćenja primjene *Zakona o ravnopravnosti spolova,* zatim temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba, od kojih su svi novo-otvoreni u 2016. Između ostalih, u ovoj grupi predmeta, 61 se odnosi na postupanje Pravobraniteljice u provedbi 2 projekta financirana sredstvima Europske unije kojih je nositeljica[9].

[5] Godine 2015. - radilo se na ukupno 2.467 predmeta.
[6] Pritužbi građana/ki, zajedno s predmetima otvorenima na inicijativu Pravobraniteljice vezano za kršenje načela ravnopravnosti spolova ili diskriminacije u odnosu na pojedinca/ku, bilo je u 2015. – 404, u 2014. - 394, u 2013. - 375 , u 2012. - 368, u 2011. – 308. Na godišnjoj razini zadržao se **trend povećanja broja predmeta** (vidjeti grafikon „Zaštita muškaraca i žena po pritužbama i inicijativi Pravobraniteljice", razvrstano po godinama od 2011.-2016.).
[7] Godine 2015. - Pravobraniteljica je dala inicijativu za postupanje u 31 slučaju.
[8] Godine 2015. - bilo je 1.981 predmeta.
[9] EU projekti JUST/2012/PROG/AG/GE/4157 iz 2013., JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 iz 2016.

1

ZAŠTITA GRAĐANA/KI - ANALIZA PREDMETA

Novi slučajevi - 537 - pružanja zaštite građanima/kama od diskriminacije u 2016., razvrstano **po spolu** oštećenih osoba:

- **žene**: pojedinačno 367 (68,3%), skupina 40 (7,5%), ukupno **407 (75,8%)**
- **muškarci:** pojedinačno 109 (20,3%), skupina 3 (0,5%), ukupno **112 (20,8%)**
- mješovita skupina žena i muškaraca zajedno: 18 (3,4%)

Ukupno gledano, razvrstano po spolu oštećenih osoba, Pravobraniteljica je razmatrala slučajeve koji su se većinom odnosili na žene – 75,8%[10].

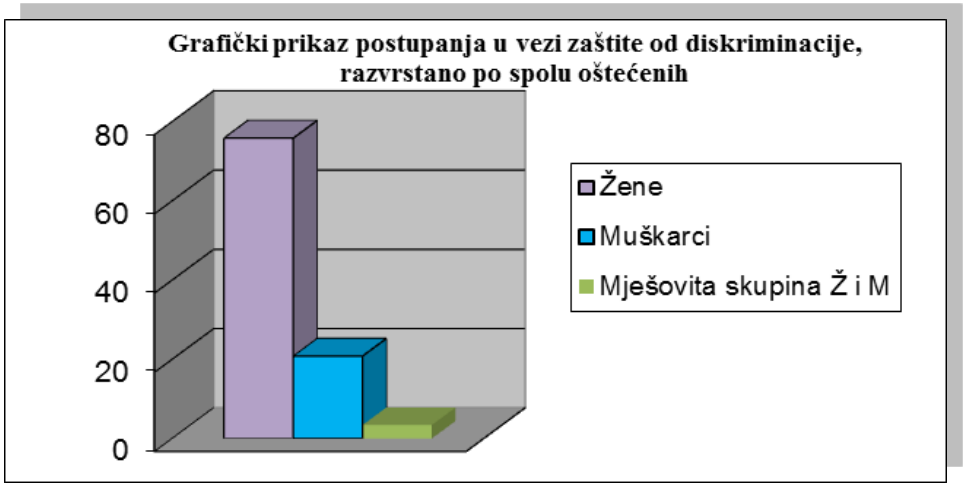

U navedena **537** nova slučaja postupalo se **po zahtjevu ili inicijativi**:

- oštećene stranke u 370 slučaja (68,9%): **žene** u 265 slučaja (**49,4%**), **muškarci** u 100 slučaja (**18,6%**), **mješovite skupine** žena i muškaraca zajedno u 5 slučaja (**0,9%**);
- **drugih** u ime oštećene stranke u 128 slučaja (**23,8%**)[11]: pojedinac/ka u 56 slučaja, državna tijela i druge institucije u 43 slučaja, civilno društvo u 24 slučaja, neformalne grupe građana/ki u 5 slučaja;
- **Pravobraniteljice** u 39 slučaja (7,3%).

[10] Slučajevi razvrstani po spolu oštećenih u **2016**., u odnosu na prethodne godine:
- **Žena 75,8%** u odnosu na: 67,6% u 2015., 72,6% u 2014., 69,3% u 2013. i 68,7% u 2012.
- **Muškaraca 20,8%** u odnosu na: 27% -2015., 22,5% u 2014., 21,4% u 2013. i 25,2% u 2012.
- **Mješovita skupina žena i muškaraca zajedno** 3,4% u odnosu na 5,4% u 2015. i 4,9% u 2014.

[11] Pozivom na odredbe čl.22.st.3. ZRS, u tim slučajevima Pravobraniteljica je tražila pismenu suglasnost oštećene strane za razmatranje njezinog slučaja.

Oštećene stranke po stručnoj spremi: NK – 2,3%, PK – 6,6%, KV – 11,2%, SSS – 38,8%, VKV – 2,9%, VŠS - 6,4%, VSS – 27,2%, magisterij – 3%, doktorat – 1,6%.

Po starosnoj dobi oštećene stranke bile su: 18-24 godine – 4,3%; 25-34 godine – 30,5%; 35-44 godine – 33,6%; 45-54 godine – 21,5%; 55-64 godine – 7,2%; 65 i više godina – 2,9%.

Kao i ranijih godina, Pravobraniteljici su se prituživale osobe **s područja cijele Republike Hrvatske**, najviše iz Grada Zagreba (48,2%), a zatim s područja Zagrebačke županije (6,3%), Primorsko-goranske i Splitsko-dalmatinske (5,9%), Vukovarsko-srijemske (4,9%), Osječko-baranjske (3,8%), Sisačko-moslavačke (3,6%), Istarske (3%) te drugih županija kako je prikazano grafički.[12]

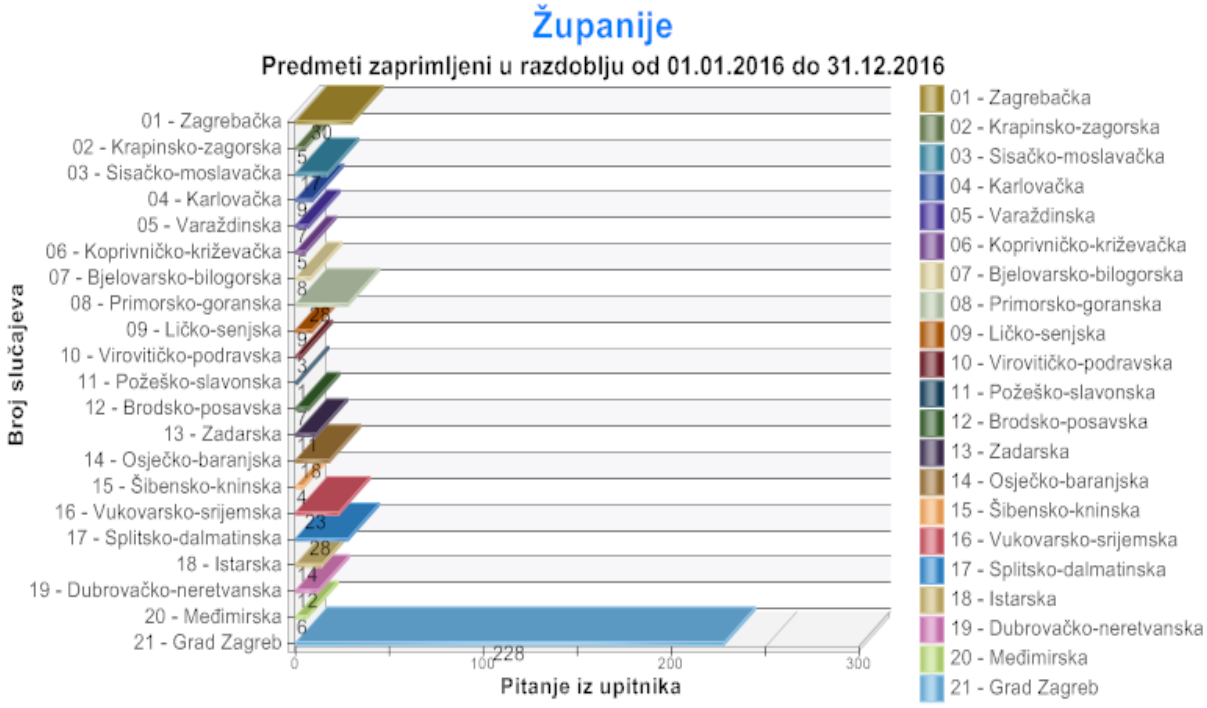

1.1. OBLICI I OSNOVE DISKRIMINACIJE

U **537** analiziranih slučajeva:

- **po oblicima** diskriminacije[13] bilo je:

- 533 slučaja izravne diskriminacije (99,2%),
- 1 slučaja neizravne diskriminacije (0,2%)[14],
- 3 slučaja bez diskriminacije.

[12] U ukupnom broju pritužbi primjetno je razmjerno povećanje broja pritužbi s područja svih županija u RH u 2016., a kojih ukupno ima u udjelu od 51,8% u odnosu na udio s područja Grada Zagreba koji iznosi 48,2%. Udjeli s područja Grada Zagreba prethodnih godina bili su: 2015.- 41,8%, 2014. - 47,2%; 2013. - 44,9%; 2012. - 53,5%; 2011. - 53,4%.
[13] Slučajevi su analizirani po oblicima diskriminacije u smislu odredbi čl.7. ZRS.
[14] 1 slučaj razvrstan po područjima: PRS-01-03/16-20 - rad (radni uvjeti).

- **po osnovi** diskriminacije[15] bilo je:

- spol - 487 slučaja (90,7%);
- spolna orijentacija - 18 slučaja (3,3%);
- bračni status - 5 slučaja (0,9%);
- obiteljski status - 3 slučaja (0,6%);
- rodni identitet i izražavanje - 14 slučaja (2,7%);
- druge osnove po Zakonu o suzbijanju diskriminacije (dalje u tekstu: ZSD)- 7 slučaja (1,3%);
- bez osnove – 3 slučaja (0,6%).

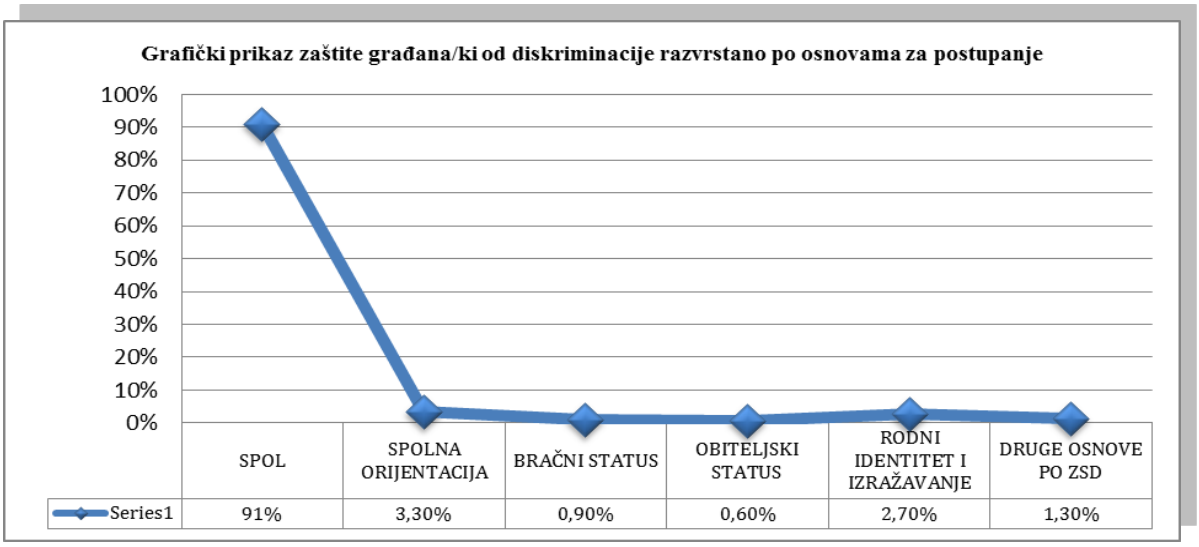

1.2. PODRUČJE DISKRIMINACIJE

Analiza 537 slučaja **prema području** diskriminacije u smislu odredbi čl.19.st.2.t.1.-3. ZRS[16]:

- 148 slučaja (27,6%) – javno informiranje i mediji;
- 126 slučaja (23,5%) – rad i radni uvjeti; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije;
- 99 slučaja (18,4%) – socijalna sigurnost, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti;
- 55 slučaja (10,3%) – uprava;
- 32 slučaja (5,9%) – pravosuđe;

[15] Slučajevi su analizirani po osnovi diskriminacije u smislu odredbi čl.6. ZRS.
[16] Pravobraniteljica u okviru svoga rada: (1) Zaprima prijave svih fizičkih i pravnih osoba vezane uz diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova; (2) Pruža pomoć fizičkim i pravnim osobama koje su podnijele pritužbu zbog spolne diskriminacije pri pokretanju sudskog postupka; (3) Poduzima radnje ispitivanja pojedinačnih prijava do pokretanja sudskog spora.

- 29 slučaja (5,4 %) – obrazovanje, znanost i šport;
- 25 slučaja (4,6%) – zdravstvena zaštita;
- 13 slučaja (2,4%) – pristup dobrima i uslugama;
- 7 slučaja (1,3%) – članstvo i djelovanje u sindikatima, organizacijama civilnoga društva, političkim strankama ili bilo kojim drugim organizacijama;
- 2 slučaja (0,4%) – stanovanje;
- 1 slučaj (0,2%) – kulturno i umjetničko stvaralaštvo.

Od 537 analizirana slučaja, 89 (16,6%) se odnosilo na pružanje zaštite građanima/kama koji/e su bili/e izloženi/e fizičkom, psihičkom i drugim oblicima nasilja u obitelji i/ili partnerskim vezama, kao i nasilju u javnom prostoru, od kojih su u 92,1% slučajeva zaštitu tražile žene, a u 7,9 % slučajeva muškarci.[17]

1.3. NAČIN RJEŠAVANJA PREDMETA[18]

Od ukupno 537 predmeta otvorenih u 2016., do kraja godine riješen je 479 (89,2%), što čini **povećanje za 44,7%** (u 2015. riješen je 331 predmet). Diskriminacija je utvrđena u **209 slučaja (60,7% više** u odnosu na 2015.)[19].

Nakon postupanja po pritužbama građana/ki Pravobraniteljica je uputila državnim tijelima, tijelima jedinica lokalne samouprave, drugim tijelima s javnim ovlastima, medijima te drugim pravnim i fizičkim osobama **ukupno**:

- **122 preporuke, 87 upozorenja, 31 prijedlog,** sumnju na počinjenje kaznenih djela prijavila je nadležnom državnom odvjetništvu u 13 slučaja[20], prijavila je 1 prekršajno djelo[21], dala je inicijativu za izmjenu zakonskih propisa u 5 slučaja[22], dok je za nezavršenih 58 slučaja iz 2016. (10,8%) ishod bio nepoznat do kraja izvještajnog razdoblja;

[17] Nasilje nad ženama smatra se oblikom spolne diskriminacije s najtežim posljedicama za fizičko dostojanstvo i integritet žena, a postupanje Pravobraniteljice s tim u vezi temelji se na odredbi čl.4. ZRS-a temeljem koje se ne smiju ograničavati ili umanjiti sadržaji jamstava o ravnopravnosti spolova koji izviru iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine EU, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, kao i Ugovora UN-a o građanskim i političkim pravima.

[18] U glavi II. Analiza po područjima nalazi se izbor od 92 karakteristična opisa slučajeva. U 2015. naveli smo 82 opisa.

[19] U 2015. - od 331 riješenih slučajeva diskriminacija je bila utvrđena u 130 slučaja; u 2014. - od 312 riješenih diskriminacija je utvrđena u 120 slučaja; u 2013. - od riješenih 318 diskriminacija utvrđena u 76 slučaja; u 2012. - od riješenih 297 diskriminacija je utvrđena u 82 slučaja; u 2011. - od 219 slučaja diskriminacija je utvrđena u 76 slučaja.

[20] Kada u obavljanju poslova Pravobraniteljica sazna za **povredu odredbi ZRS s obilježjima kaznenog djela**, podnosi prijavu nadležnom državnom odvjetništvu (čl.23.st.4. ZRS), kojih je bilo **13** u 2016. : PRS-01-01/16-03, PRS-01-01/16-08, PRS-01-01/16-10, PRS-01-02/16-09 i PRS-01-03/16-31 - **(5) područje rada**; PRS-03-02/16-13, PRS-03-02/16-27 - **(2) nasilje u obitelji;** PRS-03-04/16-01 i PRS-03-04/16-03 – **(2) partnersko nasilje**; PRS-05-06/16-158, PRS-15-07/16-01 i PRS-15-07/16-02 - **(3) područje javnog informiranja i medija** i PRS-17-01/16-01 – **(1) područje zdravstvene zaštite/reproduktivnih prava.**

[21] 1 slučaj: PRS-01-06/16-07 - područje rada.

[22] 5 slučaja: PRS-01-03/16-06, PRS-01-05/16-02 – (2) područje rada; PRS-02-06/16-01 – (1) područje obrazovanja i rada; PRS-03-01/16-34 – (1) područje roditeljske skrbi i PRS-03-05/15-20 - područje nasilja (u javnom prostoru).

- Strankama je pružila obavijest o pravima i obvezama u 504 slučaja (93,8%), a 25 predmeta je ustupila drugom nadležnom državnom tijelu;[23]
- Nije bilo slučajeva temeljem kojih bi Pravobraniteljica podnosila udružnu tužbu.

U obavljanju poslova iz svojega djelovanja Pravobraniteljica je ovlaštena *upozoravati, predlagati i davati preporuke,* a tijela javne vlasti i tijela s javnim ovlastima te druge pravne i fizičke osobe u takvim slučajevima dužna su pisanim putem povratno obavijestiti Pravobraniteljicu o poduzetim mjerama i radnjama u roku od 30 dana od dana primitka upozorenja, prijedloga i preporuke (čl.23. ZRS). Analizom povratnih obavijesti[24] utvrđeno je da se **upozorenja, preporuke i prijedlozi Pravobraniteljice uvažavaju u:**

- **84,4 % slučajeva u potpunosti,**
- 9,6 % slučajeva djelomično (uz obrazloženje zašto se ne može uvažiti u potpunosti),
- 6 % ne uvažavaju.

1.4. SUDJELOVANJE U SUDSKIM POSTUPCIMA

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica je bila umiješana u **3 sudska postupka**:

- nastavila je pratiti započeti sudski postupak u koji se umiješala u ranijem periodu (na Vrhovnom sudu);
- umiješala se u revizijski postupak kojim se pridružila zahtjevu tuženika za revizijom (na Vrhovnom sudu);
- umiješala se u antidiskriminacijski spor radi nepovoljnog postupanja prema ženama u pogledu pristupa poticajnim otpremninama. Prvostupanjski sud je presudio u korist tužiteljice i potvrdio stajališta Pravobraniteljice. S obzirom da je na presudu izjavljena žalba, Pravobraniteljica je kao umiješačica nastavila sudjelovati u predmetu u drugostupanjskom postupku.

1.5. POSTUPCI MIRENJA

Osim provođenja ispitnih postupaka, Pravobraniteljica je temeljem čl. 19 st 2. toč. 4. Zakona o ravnopravnosti spolova po zaprimljenim pritužbama u ***dva slučaja*** iz područja obiteljsko-pravne zaštiti provela i ***postupke medijacije*** između stranaka i nadležnih centara za socijalnu skrb. Naime, u svom radu na predmetima Pravobraniteljica je uočila da u nekim slučajevima umjesto pokretanja ispitnog postupka posredništvom može brže, jednostavnije i kvalitetnije riješiti predmet na korist svih strana uključenih u problem. Ovo je posebice izraženo u slučajevima roditeljske skrbi gdje su postupci stranaka snažno nabijeni emocijama te su stoga iste često u nemogućnosti objektivnog sagledavanja problema i iznalaženja kvalitetnih rješenja.

[23] Tijekom razmatranja, slučajeve je ustupila drugim pravobraniteljima/cama.
[24] Prema čl.23. ZRS.

2

PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA - ANALIZA AKTIVNOSTI

Osim što prati provedbu Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica promiče ravnopravnost spolova u svrhu podizanja svijesti o ravnopravnosti muškaraca i žena kao jednoj od temeljnih ustavnih vrijednosti i uvjeta za brži ekonomski razvoj i socijalni prosperitet društva čemu je, ukupno gledano, bio posvećen velik dio rada Pravobraniteljice tijekom godine, na način:

- Od **2.147** slučaja[25], koji se nisu odnosili na pritužbe građana/ki, Pravobraniteljica je dala u pisanom obliku: **388 preporuka** - poslodavcima, političkim strankama, drugim pravnim osobama i udrugama civilnog društva (85,6% više u odnosu na 2015.)[26]; **158 upozorenja** - političkim strankama[27] te **158 prijedloga** - političkim strankama[28].
- Provela je **3 neovisna istraživanja**[29] kojima želi ukazati Hrvatskom saboru i široj javnosti na pojave diskriminacije temeljem spola u pojedinim područjima rada i života: iz područja rada i radnih uvjeta - **2**, obrazovanja i znanosti – **1.**
- Izradila je **14 analiza**[30] radi praćenja provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova po različitim područjima života i rada.
- **Objavila je 5 publikacija** iz područja rada i radnih uvjeta.[31]
- **Provodila je 2 memoranduma o suradnji**: (1) *Memorandum o suradnji između Ministarstva unutarnjih poslova i Pravobraniteljice (2012.),* po kojem je pratila postupanje policijskih službenika/ca u slučajevima obiteljskog nasilja osobito u

[25] Analiza se odnosi na predmete otvorene na inicijativu Pravobraniteljice radi praćenja primjene ZRS-a, odnosno temeljem dopisa drugih institucija, organizacija ili pravnih osoba, 2.147 nova u 2016.
[26] 2015. - dala je 209 preporuka.
[27] 2015. - dala je 152 upozorenja.
[28] 2015. - dala je 170 prijedloga.
[29] **(1) „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“,** provedeno je u sklopu redovnih aktivnosti EU projekta JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 **„***Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života /In Pursuit of Full Equality between Men and Women: Reconciliation of Private and Family Life”,* kojeg je Pravobraniteljica nositeljica; **(2) ”Korištenje prava na stanku za dojenje”; (3) „Spolna zastupljenost na natječajima za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj“.**
[30] Analizirala je provedbu ZRS-a na slijedećim područjima života i rada: (2) tržište rada i radni uvjeti, (3) socijalna skrb, od kojih se 2 odnose na područje nasilja u obitelji; (2) pristup dobrima i uslugama; (2) javno informiranje i mediji; (1) političke stranke i (4) učinkovita provedba javnih politika (strategija/protokola) i drugih propisa vezanih uz ravnopravnost spolova.
[31]Tijekom završne istraživačko-analitičke faze projekta PROGRESS-projekta JUST/2012/PROG/AG/GE/4157: „Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia“ (2016.), Pravobraniteljica je objavila rezultate istraživanja i provedenih aktivnosti u **5 publikacija**: (1) *„Istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u RH, top 500“,* (2) *„Istraživanje o zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama u poslovnim subjektima u RH, top 100“,*(3)*“Rodna uravnoteženost u procesima ekonomskog odlučivanja – društvene i ekonomske prednosti“,* (4) *„Alati za promicanje spolne uravnoteženosti u poslovnim subjektima u Republici Hrvatskoj“i* (5) *„Baza poslovnih žena“.*

odnosu na njihov rodni senzibilitet i promicala podizanje svijesti o navedenoj problematici. (2) *Memorandumom o suradnji između Pravne klinike Pravnog fakulteta u Zagrebu i Pravobraniteljice (2015.)* nastavljena je suradnja započeta 2013., temeljem koje se u 2016., u instituciji Pravobraniteljice stručno usavršavalo 5 studenata/ica.

- **Sudjelovala u aktivnostima koje su financirane sredstvima Europske unije i/ili njezinih članica**[32]:

(1) Pravobraniteljica je bila nositeljica Progress-projekta **JUST/2012/PROG/AG/GE/4157** „Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia/***Uklanjanje staklenog labirinta-jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj",*** sufinanciranog sredstvima Europske komisije u iznosu od 203.502 EUR-a. Njegova ukupna vrijednost je iznosila **257.502,08 EUR-a**, a provodio se od 10.10.2013.-10.4.2016.

(2) Pravobraniteljica je nositeljica projekta **JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 „**In Pursuit of Full Equality between Men and Women: Reconciliation of Private and Family Life/***Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života***", sufinanciranog sredstvima Europske komisije u iznosu od 348.767,19 EUR-a. Njegova ukupna vrijednost iznosi **437.172,39 EUR**-a, a provodi se od 1.1.2016.- 1.1.2018.

(3) Pravobraniteljici je odobren novi projekt od strane Europske komisije **JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940** "Building more effective protection: transforming the system for combating violence against women/***Izgradnja učinkovitije zaštite - promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama"***, koji će se sufinancirati sredstvima Europske komisije u iznosu od 342.223,27 EUR-a, a njegova ukupna vrijednost iznosi **427.782,27 EUR-a**. Provodit će se 2,5 godine, od lipnja 2017. - studenog 2019.

(4) Pravobraniteljica je bila jedna od partnera/ica odgovorna za provedbu planiranih aktivnosti u EU projektu **JUST/2013/PROG/AG/4910/GE** *„Gender Pay Gap: New solutions for an old problem, Developing transnational strategies together with trade unions and gender equality units to tackle the gender pay gap"*, financiranog od strane Europske komisije,[33] kojeg je bila nositeljica udruga CESI iz Zagreba, a provodio se u 7 europskih država do 31.8.2016.

- **Sudjelovala u provedbi drugih projekata i aktivnosti:**

(1) Pravobraniteljica je nastavila kontinuiranu suradnju na provedbi programa Organizacije mladih Status M: ***„Budi muško, promijeni svijet"***, koji se odnosi na prevenciju nasilja i

[32] Aktivnosti Pravobraniteljice u provedbi tri EU projekata, kojih je nositeljica u vremenu od 2013. do 2019., iznose ukupno **1.122.456 EUR-a.**

[33] Projekt se provodio tijekom 2014.-2016. u Austriji, Belgiji, Hrvatskoj, Estoniji, Njemačkoj, Španjolskoj i Švedskoj.

uključenje muškaraca u postizanje rodno ravnopravnijeg društva, a provodi se na lokalnoj razini u suradnji s povjerenstvima/odborima za ravnopravnost spolova.

(2) Pravobraniteljica je nastavila suradnju na provedbi projekta udruge Prostor rodne i medijske kulture K-zona: ***„LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu“***, koji se odnosi na jačanje kapaciteta udruga za ljudska i radnička prava po pitanju diskriminacije LGBTI osoba na radnom mjestu na osnovi - rodnog identiteta, rodnog izričaja i spolne orijentacije, a provodi se od studenog 2015. - svibnja 2017.[34]

(3) Pravobraniteljica je aktivno surađivala s tijelima državne uprave te je bila članica u **6 radnih skupina i 3 radna tijela**.[35]

(4) Pravobraniteljica je organizirala volontiranje za 5 volontera/ki (3 Ž i 2 M), koji su volontirali 530 sati i obavljali administrativne poslove.

Tablica: Predmeti - **2.147,** koji se odnose na promicanje ravnopravnosti spolova i na praćenje učinkovite provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih propisa, razvrstani po područjima/tijelima

Područja djelovanja u 2016.	Broj predmeta
1. Rad i radni uvjeti, uključujući uvjete pri zapošljavanju	780
2. Uprava (TDU, uključujući P.O. s javnim ovlastima)	219
3. Ravnopravnost spolova – ostalo	180
4. Suradnja s organizacijama civilnog društva	165
5. Javno informiranje i mediji	164
6. Javna događanja u organizaciji TDU i JLP(r)S	164
7. Članstvo i djelovanje u političkim strankama	162
8. Prikupljanje statističkih podataka za istraživanja i	128
9. Međunarodna i regionalna suradnja	89
10. JLP(r)S (uključujući P.O. u njihovom pretežitom vl.)	56
11. Praćenje donošenja novih propisa i/ili izmjena i	36
12. Obrazovanje, znanost, sport	4
UKUPNO:	**2.147**

[34] Projekt provodi Prostor rodne medijske kulture K-zona s udrugama BRID – Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju, Zora, Lezbijskom organizacijom Rijeka „Lori“, Zagreb Pride i Trans Aid.

[35] **6 radnih skupina** za izradu: (1) prijedloga Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima; (2) analize i ocjenu dosadašnjih učinaka i iskustava u primjeni Obiteljskog zakona (Narodne novine 103/15), (3) prijedloga Nacionalnog plana za borbu protiv diskriminacije, za razdoblje od 2016. do 20121. godine; (4) prijedloga Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji; (5) za ratifikaciju Konvencije VE o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji i (6) za izradu smjernica za provođenje Direktive 2012/29/EU.
Pravobraniteljica bila članica **3 radna tijela:** (1) Nacionalnog preventivnog mehanizama za sprječavanja mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja; (2) Odbora za praćenje Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020. i (3) Odbora za praćenje Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija 2014.- 2020.“

2.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Navedeni statistički podaci pokazuju zadržavanje trenda povećanja broja pritužbi u odnosu na 2015. (**32,9% više** u odnosu na 2015.) i raniji period.[36]

Najveći porast broja pritužbi zabilježen je u području javnog informiranja i medija od **261%** (148 pritužbi u 2016. u odnosu na 41 u 2015.), što ukazuje na podizanje svijesti građana/ki i njihovu izraženu volju da ukazuju na pojave diskriminacije temeljem spola u području javnog informiranja i u medijskim sadržajima. Ukupno gledano, najviše slučajeva pojedinačne zaštite građana/ki od diskriminacije odnosilo se na ostvarivanje radnih prava (23,5%) i socijalne sigurnosti (18,4%) što čini značajni udio od 41,9%, zatim na informiranje i medije (27,6%), potom na javnu upravu (10,3%), pravosuđe (5,9%), obrazovanje (5,4%), zdravstvenu zaštitu (4,6%) te na ostala područja (4,3%).

Od 537 slučajeva za zaštitu pojedinaca/ki od diskriminacije, Pravobraniteljica je u 128 slučajeva (23,8%) postupala po zahtjevu ili inicijativi drugih u ime oštećene stranke, što ukazuje na trend povećanja svijesti o zaštiti drugih. Takvih zahtjeva/inicijativa bilo je 98.

Pritužbe se i dalje u pretežnom broju odnose na spolnu diskriminaciju (90,7%) i u najvećem broju se radi o ženama (75,8%). Kod 16,9% slučajeva, koji se odnose na pružanje zaštite građanima/kama koji su bili/e izloženi/e fizičkom, psihičkom i drugim oblicima nasilja u obitelji i/ili partnerskim vezama, kao i nasilju u javnom prostoru, zaštitu su tražile žene u 90,1% slučajeva, ali i muškarci u 9,9%.

Pravobraniteljica je analizirala jedan (1) slučaj neizravne diskriminacije, što pokazuje da ovo jamstvo nije zaživjelo u praksi, odnosno da ga građani/ke i dalje ne prepoznaju u dovoljnoj mjeri.

Pritužbe glede spolne orijentacije zadržale su se na istoj razini kao u prethodnom razdoblju[37], što upućuje na to da osobe istospolne orijentacije treba nastaviti osnaživati za aktivnije korištenje dostupnih pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije, uključujući i mogućnost obraćanja Pravobraniteljici.

Istovremeno, zabilježen je porast broja pritužbi glede rodnog identiteta i izražavanja[38], što upućuje na sve veću aktivnost ovih osoba u korištenju pravnih instrumenata zaštite od diskriminacije pri čemu im pomaže i Pravobraniteljica.

Pravobraniteljica je kao i svake godine do sada, postupajući po pritužbama i osobnoj inicijativi, djelovala na svim razinama državne uprave i na području svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, uključujući i druge pravne i fizičke osobe te medije. Teritorijalno gledano najveći je udio pritužbi s područja Grada Zagreba 48,2%, dok je udio od 51,5% raspoređen po ostalim županijama.

[36] 537 pojedinačnih slučajeva u 2016. u odnosu na: 404 u 2015., 394 u 2014., 375 u 2013., 368 u 2012. i 308 u 2011.
[37] 18 slučaja u 2016. u odnosu na: 18 u 2015., 18.u 2014. ,27 u 2013., 39 u 2012. i 16 u 2011.
[38] 14 slučaja u 2016. u odnosu na 5 u 2015.

Ukupno je uputila 510 pisanih **preporuka (52,2% više** u odnosu na 2015.), 245 upozorenja i 189 prijedloga.[39] Sumnju na počinjenje kaznenih djela prijavila je nadležnom državnom odvjetništvu u 13 slučajeva i prijavila 1 prekršajno djelo.

Pravobraniteljica je utvrdila da se u visokom postotku od **84,4% slučajeva u potpunosti uvažavaju upozorenja/preporuke/prijedlozi** koje je, postupajući po pritužbama kod kojih je utvrdila diskriminaciju u području ravnopravnosti spolova[40], uputila tijelima javne vlasti, tijelima s javnim ovlastima te drugim pravnim i fizičkim osobama

Tijekom izvještajne godine Pravobraniteljica je javno **istupala i upozoravala na pojave diskriminacije** tako što je: aktivno sudjelovala na 15 sjednica odbora/povjerenstava za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora i većih gradova na kojima je iznosila svoje primjedbe na prijedloge zakona i drugih propisa, posjetila 13 županija 16 puta kojom prilikom se susretala s predstavnicima/ama županija, gradova i općina, povjerenstava/odbora za ravnopravnost spolova i koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova pri Uredima državne uprave; samostalno je organizirala 1 regionalnu konferenciju, suorganizirala 5 drugih javnih događanja i bila pokroviteljica 3 javna događanja; izlagala i aktivno sudjelovala na 165 javnih događanja u organizaciji drugih osoba;[41] sudjelovala i izlagala na 23 međunarodne i regionalne konferencije i stručnim skupovima i održala 13 sastanaka na međunarodnoj/regionalnoj razini; samostalno provela 3 neovisna istraživanja; redovno surađivala s drugim pravobraniteljicama u Republici Hrvatskoj; surađivala i podržala rad 75 organizacija civilnoga društva i državnih tijela, institucija, sindikata, međunarodnih organizacija sa sjedištem u Republici Hrvatskoj, inicijativa političkih stranaka, pravnih osoba i pravobraniteljskih ureda; dala 19 javnih priopćenja; 96 puta gostovala u TV i radio emisijama (30,0% više u odnosu na 2015.), a izjave su joj objavljene u 675 novinarskih članaka tiska i Internet-portala (2,6% više u odnosu na 2015.).

Sadržaji službene web-stranice www.prs.hr na kojoj su se redovno objavljivale aktivnosti Pravobraniteljice i drugi relevantni sadržaji pregledavani su **3.149.426** puta. Osim toga, dnevno se ažurirao službeni profil institucije na društvenoj mreži *facebook* te **posebne** web-stranice u okviru provedbe projekata sufinanciranih EU-sredstvima:

(1) **JUST/2012/PROG/AG/GE/4157** „Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia/Uklanjanje staklenog labirinta-jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj - www.staklenilabirint.prs.hr i

(2) **JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796 „**In Pursuit of Full Equality between Men and Women: Reconciliation of Private and Family Life/Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života" - http://rec.prs.hr/

[39] 2015. – 335 pisanih preporuka, 238 upozorenja i 189 prijedloga; 2014. - 570 pisanih preporuka, 115 upozorenja i 37 prijedloga; 2013. - 503 pisanih preporuka, 227 upozorenja i 168 prijedloga; 2012. - 132 pisanih preporuka i 133 upozorenja; 2011. - 207 preporuka i 120 upozorenja.
[40] Samo u 6% slučajeva njena preporuka nije bila uvažena.
[41] Okrugli stolovi, konferencije i javne rasprave u organizaciji državnih tijela, institucija, međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva.

II.
ANALIZA PO PODRUČJIMA

1
ZAPOŠLJAVANJE I RAD

1.1. TRŽIŠTE RADA – TRENDOVI KOJI ZASLUŽUJU POSEBNU POZORNOST

1.1.1. Niska stopa radne aktivnosti žena

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS) žene predstavljaju 51,7% svih stanovnika Hrvatske, ali većina su tek u populaciji koja je navršila 45 i više godina života. Muškarci čine većinu (51,3%) unutar populacije do navršene 30. godine života, a u populaciji između 30 - 45 godina života žene i muškarci su podjednako zastupljeni (50,3%). Žene su osjetno zastupljene (55% i više) u populaciji starijoj od 65 godina. Podaci Eurostata za 2016. potvrđuju navedeno stanje - žene predstavljaju 51,8% ukupnog stanovništva.

Suprotno opisanoj rodnoj strukturi stanovništva, žene nastavljaju biti dominantno zastupljene u radno neaktivnom stanovništvu. Prema podacima DZS-a ***žene su predstavljale 58,8% radno neaktivnog stanovništva i 46,4% aktivnog stanovništva.*** Stopa radne aktivnosti muškaraca i dalje je viša u svakoj dobnoj skupini od 15 do 65+ godina života. Eurostat podaci za izvještajno razdoblje pokazuju da je nakon kraćeg perioda rasta stope radne aktivnosti za muškarce i za žene u Hrvatskoj došlo do njenog ponovnog pada. Tijekom prva tri kvartala 2016. zabilježen je negativni pad stope od 1,3% kod muške populacije (sa 71,47% na 70,13%) i podjednakih 1,25% kod ženske populacije (sa 62,15% na 60,9%). Prema analizi Europske komisije „Stopa aktivnosti u trećem je tromjesečju pala na 65,6 % (dobna skupina 15 – 64), što je otprilike 8 postotnih bodova manje od prosjeka EU-a“. Hrvatska je time dodatno učvrstila svoju poziciju na začelju EU28.

Pravobraniteljica već godinama upozorava kako ovako niska stopa radne aktivnosti žena u Hrvatskoj ukazuje na izuzetno visok rizik njihove ekonomske ovisnosti o drugim članovima obitelji tj. izloženosti ekonomskom siromaštvu. Prema dostupnim Eurostat podacima siromaštvom i socijalnom isključenošću pogođeno je 34,4% žena u dobi 65+ u odnosu na 28,2% muškaraca i u odnosu na prosjek EU-a za žene u dobi 65+ koji iznosi 19,6%.

Dostupnost prijevremene mirovine glavni je razlog izuzetno visoke stope radne neaktivnosti kod žena u dobnoj skupini 50-60. ***No, glavni uzrok visoke stope radne neaktivnosti kod žena u široj dobnoj skupini 40-60 nalazi se u neravnomjernoj raspodjeli rodnih uloga u društvu prema kojoj se od žena očekuje da preuzmu brigu za obitelj pa i onda kada je to na uštrb profesionalne karijere.***[42] Navedena ocjena dobila je izričitu potvrdu Europske komisije koja u

[42] Pravobraniteljica je već ukazala na istraživanje Eurofond, European Quality of Life Survey 2012., provedeno na EU28 razini prema kojem je čak 27% sudionica iz Hrvatske u dobnim skupinama 35-50 i 50-65 odgovorilo da je briga za starije ili nemoćne osobe unutar obitelji negativno utjecalo na njihovu karijeru što predstavlja najviši prosjek u Europi.

svom godišnjem izvješću za Hrvatsku jasno navodi *„dodatnu prepreku većem sudjelovanju žena na tržištu rada čini i odgovornost za skrb. Hrvatska zaostaje za ciljevima EU-a u pružanju formalizirane skrbi za djecu, no čini se da se situacija poboljšava, osobito u području cjelodnevne skrbi za djecu do treće godine života. Nedostatak jedinstvene nacionalne politike doveo je do velikih razlika među općinama u pogledu dostupnosti i cijena takvih usluga. Kako je navedeno u prošlogodišnjem izvješću, odgovornost za skrb osobito utječe na žene starije dobi, koje se zbog toga ranije umirovljuju i izlaze s tržišta rada: u širokoj dobnoj kategoriji od 45 do 59 godina odgovornost za skrb razlog je neaktivnosti jedne trećine žena u Hrvatskoj (znatno iznad prosjeka EU-a). Hrvatska je osim toga jedna od nekoliko država članica u kojima roditeljski dopust za očeve nije plaćen. Osobe koje skrbe za uzdržavanog člana obitelji u većini slučajeva nemaju priznata skrbnička prava. Ugovori o radu rijetko su toliko fleksibilni da dopuštaju smanjenje radnog vremena, posebne aranžmane i raspodjelu prava koja bi skrbnicima, a to su ponajprije žene, omogućila usklađivanje poslovnih obveza i skrbničke dužnosti“.*[43]

Sukladno navedenim trendovima i činjenicama, Pravobraniteljica ukazuje na potrebu uvođenja snažnijih mjera kojima bi se potaklo uključivanje žena na tržište rada pri čemu ukazuje na preporuke Europske komisije koje se odnose na mirovinsku dob te ciljane mjere za produženje radnog staža, uključujući porezne poticaje i širenje mjera politike tržišta rada.

1.1.2. Trendovi vezani uz nejednak položaj žena i muškaraca u pogledu pristupa prilikama zapošljavanja

Prema podacima DZS-a žene čine tek 45,8% ukupnog broja zaposlenih (blagi pad u odnosu na prošlogodišnjih 46,1%), iako čine 51,8% ukupnog broja stanovnika.

U svom izvješću za Hrvatsku, Europska komisija temeljem Eurostat podataka navodi da je stopa zaposlenosti muškaraca tijekom prva tri kvartala 2016. - iznosila 66,1% što je gotovo nepromijenjeno stanje u odnosu na prošlu godinu. Istovremeno, stopa zaposlenosti žena je u istom razdoblju dosegla 56,8% (u odnosu na 55,8% iz prošle godine). Ako se ovaj tempo rasta sagleda u svjetlu Strategije rasta Europske unije „Europe 2020“, koji za Hrvatsku predviđa cilj stope zaposlenosti od 62,9% do 2020., jasno je da bez puno snažnijeg rasta stope zaposlenosti žena taj cilj neće biti ostvaren.[44]

Ovogodišnje izvješće Europske komisije za Hrvatsku navodi da je *„stopa zaposlenosti i dalje među najnižima u EU-u jer zbog ranog umirovljenja i, u slučaju žena odgovornosti za skrb, velik udio potencijalne radne snage u zreloj dobi ne sudjeluje na tržištu rada“*. U tom smislu Pravobraniteljica ponovo naglašava izuzetno nisku stopu zaposlenosti žena u zreloj životnoj dobi. Za razliku od muškaraca, kod kojih stopa zaposlenosti u zreloj radnoj dobi (25-54 godina) iznosi 76%, stopa zaposlenosti žena zrele radne dobi iznosi tek 68,7% (što je razina koju muškarci ostvaruju u ukupnoj aktivnoj populaciji od 20-64 godine). Situacija se još više pogoršava u zrelijoj radnoj dobi (55-64 godine) gdje stopa zaposlenosti za muškarce iznosi

[43] Europska komisija „Izvješće za Hrvatsku 2017. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makro-ekonomskih neravnoteža“, SWD(2017) 76 final.
[44] Europe 2020 - Europe’s growth strategy : growing to a sustainable and job-rich future.

44,8%, a za žene poražavajućih 31,5%. Drugim riječima, **manje od jedne trećine radno sposobnih žena starijih od 54 godine u Hrvatskoj sudjeluje na tržištu rada.** Prema ovogodišnjem Izvješću Europske komisije za Hrvatsku *„odgovornost za skrb osobito utječe na žene starije dobi, koje se zbog toga ranije umirovljuju i izlaze s tržišta rada…To dovodi do velikog rizika od siromaštva i socijalne isključenosti u starijoj dobi, a posebno su ugrožene žene.“*

Bez konkretnih mjera unaprjeđenja socijalne podrške obiteljima u pogledu skrbi za nemoćne i slabije članove, Hrvatska se neće maknuti s EU28 začelja u pogledu niske radne aktivnosti žena zrele i zrelije radne dobi, što će nastaviti produživati već visoku izloženost žena siromaštvu u starijoj životnoj dobi.

Pravobraniteljica ponovo ukazuje kako **dob i stupanj obrazovanja** predstavlja vrlo važan faktor utjecaja na stopu zaposlenosti žena u Hrvatskoj. Prema Eurostat podacima, tijekom tri kvartala 2016., stopa zaposlenosti muškaraca primane razine obrazovanja ostala je na prošloj godini podjednakih 9,6%, dok je kod žena pala s 11% na 10,1%. Tijekom tri kvartala 2016., stopa zaposlenosti muškaraca sekundarne razine obrazovanja (završena srednja škola, više stručno netercijarno obrazovanje) ostala je na prošlogodišnjih 67,5%, dok je kod žena tek nešto blago porasla s 55% na 56%. Tijekom tri kvartala 2016., stopa zaposlenosti muškaraca tercijarne razine obrazovanja (svi stupnjevi sveučilišnog obrazovanja) ostala je na prošlogodišnjih 22,8%, dok je kod žena nastavila rasti s 34% na 36,2%. Ovi trendovi uočavaju se i kroz podatke koje prikuplja i obrađuje Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ). Prema analizi zapošljavanja osoba registriranih u evidenciji HZZ-a (objavljenoj tijekom 2015.). Relativno najbrže zapošljavaju se žene s visokim obrazovanjem.

Navedeni podaci potvrđuju sada već dugogodišnje trendove (ne)jednakog položaja žena i muškaraca na hrvatskom tržištu rada. Prije svega, **žene u odnosu na muškarce imaju najveću šansu naći i zadržati zaposlenje ako su ostvarile tercijarno obrazovanje**. Žene s tercijarnim obrazovanjem predstavljaju jedinu skupinu žena na tržištu rada koja je ostvarila značajnije višu stopu zaposlenosti od muškaraca. Štoviše, ta razlika na korist žena se iz godine u godinu postepeno povećava. Žene s tercijarnim obrazovanjem predstavljaju važnu skupinu na tržištu rada i iz dodatna dva razloga. Visoko-obrazvane žene u znatno manjem broju napuštaju tržište rada nakon 54. godine života u odnosu na žene sa sekundarnim obrazovanjem. Dok kod žena sa sekundarnim obrazovanjem stopa zaposlenosti nakon 54. godine života pada s 55% na 48%, kod žena s tercijarnim obrazovanjem je taj pad znatno manji, s 34% na 30,5%.[45] Štoviše, žene s tercijarnim obrazovanjem starije od 54 godine predstavljaju skupinu koja je ostvarila stopu zaposlenosti višu od EU28 prosjeka (30,5% prema 28,8%). Pravobraniteljica ponovo ukazuje da stopa zaposlenosti žena s najvišim stupnjevima obrazovanja raste u većini dobnih skupina, a posebno nakon 40 godine života**.** U odnosu na osobe koje su se prijavile na evidenciju nezaposlenih, HZZ je tako našao da *„je*

[45] Kako kod žena tako i muškaraca pad je zamijenjen rastom u skupini radnika i radnica s primarnim obrazovanjem. Kod muškaraca prosječna stopa zaposlenosti od 9,4% raste na 15,7% kada se radi o radnicima starijim od 54 godine, a kod žena prosječna stopa od 11% raste na 21,2%. Rast je razumljiv s obzirom da se radi o radnoj snazi koja načelno ostvaruje najniži prosječni dohodak za svoj rad te bi joj stoga odlazak u prijevremenu mirovinu značio izuzetan udar na ionako tešku financijsku situaciju.

veća razina obrazovanja u načelu povezana s većom brzinom zapošljavanja… Kod muškaraca se ni skupine sa završenim fakultetom ne zapošljavaju brže od skupina s trogodišnjom ili četverogodišnjom srednjom školom. Naposljetku, relativno najbrže zapošljavaju se žene s visokim obrazovanjem".[46]

Ovakav trend moguće je objasniti već naglašenim utjecajem tradicionalne, ali nejednake podjele uloga unutar obitelji. Žene s najvišim stupnjem obrazovanja očigledno iskazuju vrlo jasan interes za profesionalnom karijerom, ali taj interes često mogu ostvariti u godinama kada briga za obitelj, prvenstveno djecu, od njih više ne zahtjeva jednaku energiju kao u razdoblju kada zasnivaju obitelj. Istovremeno, žene s nižim stupnjem obrazovanja znatno lakše gube zaposlenje, a kako je ranije opisano, potom i u potpunosti napuštaju tržište rada i to često kako bi brinule za starije i nemoćnije unutar obitelji.

U svjetlu ovakvih trendova Pravobraniteljica ukazuje na važnost poticanja što većeg sudjelovanja žena u tercijarnom obrazovanju kao mjere koja dugoročno pridonosi: 1) većoj radnoj aktivnosti, 2) bržem zapošljavanju žena u dobi kada su izložene riziku diskriminacije radi trudnoće i 3) dugoročnijoj zaposlenosti žena srednje i starije životne dobi. Pravobraniteljica također ističe i od Europske komisije naglašavanu potrebu za predanijom posvećenosti razvoju mreže institucija koje bi bile u stanju pružati kvalitetne, a pristupačne usluge vezane uz brigu o djeci, odnosno o starijim ili nemoćnijim osobama kako bi se sa žena uklonio pritisak tradicionalnih očekivanja vezanih uz nejednaku raspodjelu uloga u obitelji te im se osigurala iskrena mogućnost izbora između profesionalnog i privatnog života.

Nejednak položaja žena i muškaraca na tržištu rada i dalje je također vidljiv u okviru rasta udjela osoba zaposlenih temeljem ugovora o radu na određeno vrijeme. Prema Eurostatu u trećem kvartalu 2016. udio broja zaposlenih na određeno je narastao s prošlogodišnjih 20,5% na 22,2% kod muškaraca (prosjek od 21,2% u sva tri kvartala), a kod žena s 20% na čak četvrtinu ukupnog broja zaposlenih žena tj. 24,5% (prosjek od 22,4% za sva tri kvartala). Na razini EU28 udio zaposlenih na određeno među zaposlenim muškarcima iznosio je u istom razdoblju 13,2%, a među ženama 13,9% što ukazuje na suprotni blagi trend smanjivanja udjela zaposlenih na određeno na EU28 razini.

Ovakvi podaci ukazuju da su se tijekom izvještajne godine **žene zapošljavale u podjednakom broju kao i muškarci, ali su se češće od muškaraca zapošljavale na određeno vrijeme.** S obzirom da je udio osoba zaposlenih na određeno na hrvatskom tržištu rada već sada osjetno veći od prosjeka na razini EU28, a što je posebno slučaj s udjelom zaposlenih na određeno među ženama, Pravobraniteljica ponovo ukazuje na potrebu za mjerama kojima će se usporiti rast povećanja broja zaposlenih žena na određeno u ukupnom broju zaposlenih žena. Pravobraniteljica podsjeća da su ugovori o radu na određeno prema Zakonu o radu i pravnoj stečevini EU iznimka, a ne tržišno pravilo jer zaposlenike dovode u posebno nepovoljni tržišni položaj prema poslodavcima. Kod žena je taj nepovoljni položaj posebno naglašen u kontekstu planiranja obitelji i korištenja rodiljnih prava s obzirom da

[46] HZZ, Analitički bilten, Godina XVIII, broj 3.

poslodavci vrlo često uvjetovanost svoje odluke o otkazu takvim osobama njihovim korištenjem rodiljnih prava prekrivaju izlikom isteka ugovora o radu na određeni rok.

Tijekom izvještajne godine zamijećena je promjena u dosadašnjem trendu porasta udjela zaposlenih na ugovor o radu s nepunim radnim vremenom (čl.62. Zakon o radu). Udio zaposlenih s nepunim radnim vremenom među muškarcima se tijekom 2016. povećao s prošlogodišnjih 4,7% na 5,9%. Istovremeno, kod žena je ostao nepromijenjen i nastavio je iznositi još uvijek viših 7,4%. Pravobraniteljica je upozoravala kako bi povećanje nerazmjera među udjelima muškaraca i žena zaposlenih temeljem ugovora s nepunim radnim vremenom dodatno učvrstio nepovoljni položaj žena na tržištu rada jer **ova vrsta ugovora o radu donosi znatno nepovoljniju mogućnost napredovanja, osjetno niža primanja, a time i značajno niže mirovine**. Pravobraniteljica razumije kako ovaj oblik zapošljavanja ima određene pozitivne aspekte s obzirom na ranije opisanu vrlo visoku stopu radne neaktivnosti u Hrvatskoj jer žene nalaze kakvu-takvu mogućnost da ostvare određeni ekonomski prihod i da istovremeno uspješno ispune obveze brige za obitelj koje se tradicionalno smatraju dijelom njihove rodne uloge u društvu i obitelji. No, Pravobraniteljica smatra kako su **takvi ugovori dugoročno štetni za položaj žena na tržištu rada jer prijete** produbljenjem već visokog jaza u plaćama na uštrb žena i povećanjem njihove izloženosti riziku siromaštva u starijoj dobi.

Iz navedenih podataka i opisanih trendova i dalje proizlazi kako je ženama osjetno teže naći zaposlenje te se stoga i dalje ne može govoriti o jednakosti prilika za žene i muškarce na hrvatskom tržištu rada. **Nejednakost prilika jasno se očitava i kroz trendove** vezano za – stopu (dugotrajne) nezaposlenosti, rodno-uvjetovanu segregaciju, jaza u plaćama, nastavak povećanja ugovora na određeno vrijeme te rast broja ugovora o radu s nepunim radnim vremenom.

1.1.2.1. Trendovi vezani uz stopu nezaposlenosti

Nepovoljni trendovi koji se očituju u podacima o kretanju stope nezaposlenosti dodatno potvrđuju nepovoljniji položaj žena na hrvatskom tržištu rada. Statistički podaci nastavljaju ukazivati da osim što se sporije zapošljavaju - žene lakše gube zaposlenje.

Prema posljednje objavljenim podacima DZS-a, stopa nezaposlenosti među muškarcima iznosila je 16,5% a među ženama 18,3%. Prema nešto ažurnijim Eurostat podacima u tijeku je nastavak pada nezaposlenosti kako među muškarcima tako i među ženama. Tijekom izvještajne godine ukupna nezaposlenost među muškarcima pala je s 15,7% na 12,2%. Istovremeno ukupna nezaposlenost među ženama pala je sa 17% na 13,4%. **Stopa ukupne nezaposlenosti među ženama i dalje je viša u odnosu na muškarce. No, Pravobraniteljica smatra pozitivnim činjenicu da se taj jaz na uštrb žena ipak smanjio tijekom izvještajne godine.** Pravobraniteljica istovremeno podsjeća na činjenicu da je najveći broj novozaposlenih žena tijekom 2016. - zaposlen na određeno vrijeme.

Posebnu pažnju zaslužuje **trend smanjenja kako stope dugotrajne nezaposlenosti (uzastopnih 12 i više mjeseci) tako i udjela dugotrajne nezaposlenosti** i među

nezaposlenim muškarcima i među nezaposlenim ženama. Stopa dugotrajne nezaposlenosti među muškarcima pala je s prošlogodišnjih 10,1%, na 7%. Istovremeno stopa dugotrajne nezaposlenosti među ženama pala je s 10,5% na 6,2%.

Da migracija i ranije umirovljenje utječu na odnos u položaju žena i muškaraca na hrvatskom tržištu rada ukazuju trendovi stopa nezaposlenosti među ženama i muškarcima različitih dobnih skupina. U načelu, prema posljednjim Eurostat podacima, stopa nezaposlenosti među ženama viša je u svim dobnim skupinama do 50. godine života s tim da se u skupini zaposlenih s više od 45 godina života jaz na uštrb žena postepeno smanjuje. Nakon 50. godine života trend se mijenja i stopa nezaposlenosti među ženama je niža u usporedbi s muškarcima. Tome treba dodati činjenicu da stopa nezaposlenosti pada u svim dobnim skupinama kako među muškarcima tako i ženama, ali opet različitom dinamikom. Stopa nezaposlenosti izraženije pada među muškarcima nego među ženama u dobi od 20-35 godina. U dobi 35-49 godina izraženije pada među ženama. Pad stope nezaposlenosti ujednačava se u dobnoj skupini 40-44, a od 45. godine nadalje ponovo postaje izraženiji među ženama. Ovakva dinamika odgovara trendovima koje u svom izvješću naglašava Europska komisija. U mlađoj životnoj dobi na nezaposlenost sve snažnije utječe migracija, odnosno činjenica da mlađi ljudi u značajnijem broju napuštaju hrvatsko tržište rada što je kod žena posebno izraženo u periodu od 30-39 godine života, a kod muškaraca od 20-35. Pad stope nezaposlenosti nakon 45. godine života je usko vezan uz trend povlačenja žena s tržišta rada u toj životnoj dobi, najčešće odlaskom u prijevremenu mirovinu. U ovom trenu nejasno je kako će opisani trendovi utjecati na ravnopravnost žena i muškaraca na tržištu, a i na društvo općenito. S posebnom pažnjom je potrebno pratiti utjecaj smanjenja stopa nezaposlenosti za žene i muškarce u ranijoj životnoj dobi na kretanje jaza u plaćama. No, istovremeno ostaje jasno da će nastavak trenda ranog povlačenja žena s tržišta rada negativno utjecati na jaz u mirovinama na uštrb žena i povećavati rizik izloženosti žena starije dobi siromaštvu.

1.1.3. Rodno uvjetovana segregacija tržišta

Prema podacima DZS-a objavljenim tijekom 2016., hrvatsko tržište rada i dalje ostaje spolno segregirano.

Od ukupno 19 područja djelatnosti na tržištu rada tek 5 njih je donekle uravnoteženo (niti jedan spol nije zastupljen s više od 55%). Ove izvještajne godine najbolji odnos zaposlenih žena i muškaraca opet nalazimo u području „stručne znanstvene i tehničke djelatnosti“ s 51,8% muškaraca naspram 48,2% žena od ukupno 58.553 zaposlenih. Pravobraniteljica posebno pozdravlja ovakav napredak s obzirom da je došao kroz značajno povećanje broja zaposlenih osoba u ovom području.[47]

[47] Slijede područja „poslovanje nekretninama“ u kojem se padom ukupnog broja zaposlenih u ovom području jaz nešto malo povećao na uštrb žena te sada nalazimo 54,4% muškaraca i 45,6% žena od ukupno 6.766 zaposlenih te „trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikla“ s 53,5% žena naprama 46,5% muškaraca od 176.711 zaposlenih. U ovih 5 relativno uravnoteženih područja također ulaze „djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane“ (53,4% žena i 46,6% muškaraca od 55.394 zaposlenih), „javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje“ (46,2% žena naprama 45,3% muškaraca od 102.804 zaposlenih), „umjetnost, zabava i rekreacija“ (54,7% žena i 45,3% muškaraca).

U ostalih 14 područja ustanovljena je bilo izuzetna podzastupljenost jednog spola (jedan spol je zastupljen s više od 70%) ili osjetna podzastupljenost (jedan spol je zastupljen s više od 55%, a manje od 70%).[48] Dok su podzastupljene ili izrazito podzastupljene u 9 područja djelatnosti, žene su izrazito nadzastupljenje (iznad 70%) u području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi" (78,3% od 91.277); području „obrazovanje" (77,4% od 111.175) te osjetno nadzastupljene u području djelatnosti „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja" (68,8% od 36.041).

Pravobraniteljica je kroz svoja izvješća i javne nastupe opetovano ukazivala kako je postojeća segregacija tržišta rada usko vezana uz još uvijek vezane rodno-uvjetovane predrasude i stereotipe o ženama i muškarcima, odnosno njihovim sposobnostima, sklonostima, interesima i prikladnim društvenim ulogama.[49] Jasno je kako su **strukturalne prepreke stvarnoj ravnopravnosti žena i muškaraca** koja bi se očitavala u uravnoteženijem sastavu zaposlenih i nezaposlenih **dublje prirode** te ih je potrebno početi sustavno rješavati već kroz sustav obrazovanja i stručnog osposobljavanja **proaktivnim mjerama kojima se potiče djevojke i mladiće da se u većem broju počnu baviti konkretnom djelatnošću koja se tradicionalno smatra prikladnijom za jedan ili drugi spol.**

No, u značajnom broju područja uočeni stupanj podzastupljenosti određenog spola među zaposlenima u konkretnom području ne podudara se s njegovim udjelom u broju nezaposlenih. Na primjer, u području „poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo" gdje predstavljaju tek 26,6% zaposlenih, žene predstavljaju 45,5% nezaposlenih. U području „opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša" žene čine 19,7% zaposlenih, ali 35,5% nezaposlenih; u području „prijevoz i skladištenje" 21,6% zaposlenih i 34% nezaposlenih. Ovakva razlika u udjelima zastupljenosti žena u ukupnom broju zaposlenih i ukupnom broju nezaposlenih u navedenim područjima ukazuje da nepovoljni položaj žena nije pretežno rezultat utjecaja tradicionalnih društvenih očekivanja na osobni izbor profesionalnog puta žene ili muškarca već da iza odluka samih poslodavaca o zapošljavanju stoje prikrivene rodno ili spolno uvjetovane predrasude i stereotipovi. **Činjenica da u ukupnom broju nezaposlenih u određenom području ima osjetno više žena nego što ih ima u ukupnom broju zaposlenih pokazuje da se žene odlučuju za određeno zanimanje te se za njega stručno osposobljavaju, ali da poslodavci ne vrednuju**

[48] Žene su ove godine najviše podzastupljene u području „građevinarstvo" gdje se s prošlogodišnjih 11,5% bilježi daljnji pad na 11,1% žena u ukupnom broju (68.636) zaposlenih. Slijede „rudarstvo i vađenje" (12,5% od 4.923 ukupno zaposlenih) pa područje „opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša" (19,7% od 21.500). Žene su i dalje izrazito podzastupljene u području „opskrba električnom energijom, plinom parom i klimatizacija" (21,2% od 14.782); području „prijevoz i skladištenje" (21,6% od 14.503); području „poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo" (26,6% od 22.196). Žene ostaju podzastupljenje i po broju zaposlenih u najvećem području „prerađivačka industrija" gdje čine udio od 35,3% od ukupno 192.152 zaposlenih.

[49] Utjecaj tradicionalnog poimanja društvene uloge žena i muškaraca na segregaciju po djelatnostima na tržištu rada ogledava se i u strukturi osoba koje su trenutno na hrvatskom tržištu rada registrirane kao nezaposlene. Podaci HZZ-a o strukturi ukupnog broja nezaposlenih osoba registriranih na burzi, krajem 2016. i početkom 2017., otkrivaju da raspodjela nezaposlenih prema tržišnim djelatnostima tek donekle prati opisane trendove o nadzastupljenosti žena ili muškaraca u broju trenutno zaposlenih unutar područja djelatnosti. U nekim područjima u ukupnom broju registriranih nezaposlenih osoba uočava se ista nadzastupljenost pripadnika/ca jedog od spolova koja je opisana i među zaposlenima u tim područjima. Tako u području „rudarstvo i vađenje" žene čine tek 15,2% ukupnog broja registriranih nezaposlenih osoba, a u „građevinarstvu" 19,5%. Slično je i u području „obrazovanja" gdje žene čine 82,2% od ukupnog broja nezaposlenih odnosno „djelatnosti zdravstvene zaštite u socijalne skrbi" gdje čine 79,1%.

njihove stručne kvalitete na način na koji vrednuju kvalitete muškaraca. U područjima u kojima kvantitativni pokazatelji ukazuju na postojanje skrivene izravne i/ili neizravne diskriminacije neophodno je provesti ciljane pozitivne mjere kojima bi se prevladale postojeće diskriminatorne prepreke koje su u praksi najčešće prikrivene i stoga teško dokazive te stvorili uvjete za stvarnu jednakost prilika u pogledu zapošljavanja i sudjelovanja žena i muškaraca u konkretnoj djelatnosti.

Uz horizontalnu segregaciju nastavljen je i trend vertikalne segregacije tržišta rada. Prema posljednje objavljenim podacima Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA, 2015.), žene su činile tek 14,7% članica uprava dioničkih trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj što predstavlja pad u odnosu na već neprihvatljivo niskih 17% iz prethodne godine. Situacija je tek nešto bolja u pogledu sudjelovanja žena u nadzornim odborima, prema objavljenim podacima HANFA-e, prosječni udio žena u nadzornim odborima je iznosio 20,86% u odnosu na 20,34% iz prošle godine.

Navedeni podaci pokazuju da je hrvatsko tržište rada i dalje izrazito horizontalno segregirano na „muška“ i „ženska“ područja koja odražavaju tradicionalnu pa i patrijarhalnu podjelu rodnih uloga unutar društva. No, osim što ima dalekosežne socijalne posljedice za oblikovanje društvene percepcije o „poželjnoj“ ulozi osoba određenog spola, što zasigurno ograničava mogućnost profesionalnog samoodređenja građana i građanki, horizontalna segregacija ima i jasne posljedice na ekonomsku neovisnost žena. Naime, horizontalna segregacija na tržištu rada najvećim dijelom određuje spolno uvjetovan jaz u plaćama žena i muškaraca. U tom smislu ne iznenađuje činjenica kako je jaz u plaćama na štetu žena najveći upravo u onim područjima u kojima su žene kao radna snaga nadzastupljenje.

1.1.4. Načelo jednake naknade za rad jednake vrijednosti – jaz u plaćama

Prema podacima koje je za izvještajnu godinu objavio DZS (prikupljeni tijekom 2014.), prosječna bruto-plaća u Hrvatskoj iznosila je 7.951 KN što je za 30-tak KN više od prošlogodišnjih 7.926 KN. Istovremeno udio prosječne plaće žena (7.445 KN u odnosu na prošlogodišnjih 7.470 KN) u prosječnoj plaći muškaraca (8.395 KN u odnosu na prošlogodišnjih 8.319 KN) se dodatno smanjio te je iznosio 88,7% u odnosu na prošlogodišnjih 89,8%, odnosno 90,2% od prije dvije godine. **Navedeni podaci jasno potvrđuju nastavak povećanja prosječnog jaza u plaćama na uštrb žena.**

S obzirom na jaz u plaćama koji odražavaju posljednji dostupni podaci, **muškarac u Hrvatskoj prosječno godišnje zaradi 11.400 KN bruto više** (od žene 10.382 KN prošle godine, a 9.708 KN prije dvije godine), odnosno 1.43 prosječne hrvatske bruto plaće više, što će s ovakvim trendom rasta jaza u plaćama u dogledno vrijeme doseći i dvije prosječne plaće više na godišnjoj razini.

Ono što posebno zabrinjava je da Eurostat podaci ukazuju kako je jaz u plaćama najveći unutar dobne skupine 35-44 gdje iznosi čak 18,8%, odnosno dobnoj skupini 45-54 gdje iznosi 17,1%. Najniži je u dobnoj skupini 25-34 gdje iznosi 7,2%. Ovakvi zabrinjavajući podaci potvrđuju upozorenja Pravobraniteljice iz prethodnih godina. Jaz u plaćama posljedica je

povezanosti niza nepovoljnih trendova za položaj žena na tržištu rada. Ključnu ulogu igra horizontalna segregacija poslova na tržištu koja je usko vezana uz neravnopravnu podjelu društvenih uloga unutar obitelji. Činjenica da žene nose nerazmjerno veći teret oko brige za djecu te brigu za nemoćnije članove obitelji utječe na njihovu slobodu izbora i mogućnost natjecanja s muškarcima na jednakim osnovama. Obzirom na veću odgovornost oko brige za obitelj žene s jedne strane nemaju luksuz odbijati poslove i pozicije koje su slabije plaćene, a s druge strane češće bivaju odsutne s tržišta rada što ih stavlja u nepovoljniji položaj u pogledu mogućnosti napredovanja unutar karijerne hijerarhije. Ako se tome pridoda i činjenica da se u odnosu na muškarce relativno sve više žena odlučuje za visoko obrazovanje postaje jasnije zbog čega je jaz u plaćama neprihvatljivo velik upravo u srednjoj životnoj dobi. Žene koje su odlučuju na zapošljavanje u svojim dvadesetima u samom startu imaju veću priliku naći posao u onim djelatnostima koje su slabije plaćene od onih u kojima tradicionalno dominiraju muškarci. S druge strane, žene koje se odlučuju na visoko obrazovanje, koje je po prirodi dugotrajnije, ulaze na tržište kasnije, a potom i češće s njega izlaze zbog zasnivanja obitelji i brige za djecu. To ih stavlja u znatno nepovoljniji položaj u odnosu na muške kolege koji zbog dužeg, odnosno neisprekidanog radnog iskustva imaju veću šansu za napredovanje. Opisane nejednakosti ugrađene u tradicionalne obrasce raspodjele društvenih uloga za žene i muškarce jasno se odražavaju u podacima o jazu u plaćama za žene i muškarce u životnoj dobi u kojoj bi trebali biti najproduktivniji te postaviti temelje za profesionalnu i financijsku stabilnost u kasnijoj životnoj dobi.

Kada se pogleda svih 19 područja tržišnih aktivnosti, prosječna plaća koju ostvaruju žene izrazito je niža (više od 20 postotnih poena) u 4 područja djelatnosti. U djelatnosti „prerađivačka industrija“, gdje su i najviše podzastupljene u broju zaposlenih, žene ostvaruju 79,8% prosječne bruto plaće koju ostvaruju muškarci. U području „poslovanje nekretninama“ žene ostvaruju 78,8% bruto plaće koju ostvaruju muškarci. Najveći jaz u plaćama i ove izvještajne godine utvrđen je u dva područja u kojima ga je najlakše objasniti utjecajem rodno-uvjetovanih shvaćanja uloga žena i muškaraca na tržištu rada. U području „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja“ žene ostvaruju tek 76% bruto plaće koju ostvaruju muškarci, dok u području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ ostvaruju tek 72,9% prosječne muške plaće.[50] Ovako veliki jaz u plaćama rezultat je činjenice da u ova dva područja djelatnosti žene brojčano dominiraju na hijerarhijskim nižim i srednjim pozicijama (poput pozicije službenice za izravni rad s redovnim građanima u banci ili osiguranju, odnosno u zdravstvu na poziciji medicinskih tehničarki), dok muškarci dominiraju na visoko stručnim, odnosno rukovodećim i upravljačkim pozicijama prema vrhu hijerarhijske piramide.

Uz navedena četiri područja žene ostvaruju osjetno niža primanja za svoj rad (više od 10, a manje od 20 postotnih poena) u čak 8 područja tržišne djelatnosti. U dodatna dva područja udio prosječne ženske plaće iznosi između 90% i 100% prosječne muške plaće. Jednakost plaća trenutno postoji samo u području „opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda,

[50] Kao rezultat rodno-uvjetovane segregacije u području „financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja“, žena u prosjeku godišnje zaradi 41.112 KN manje (prošle godine 40.440 KN) što predstavlja 5,1 hrvatske prosječne bruto plaće, a u području „djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi“ 35.076 KN manje (prošle godine 35.628 KN) što iznosi 4,4 prosječne bruto plaće na hrvatskom tržištu.

gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša“ gdje žene ostvaruju jednaku prosječnu bruto plaću.[51]

Pravobraniteljica ukazuje na nastavak poražavajućeg trenda većeg jaza u plaćama u javnom sektoru. Prema posljednjim dostupnim Eurostat podacima jaz u plaćama kod poslodavaca u javnom sektoru i dalje prosječno iznosi 16,4% dok kod poslodavaca u privatnom sektoru iznosi 11,2%. Jaz je vjerojatno uzrokovan visokim stupnjem horizontalne i vertikalne segregacije žena i muškaraca unutar javnog sektora. Pravobraniteljica stoga ponovo naglašava neophodnost sustavnog provođenja posebnih mjera uravnotežavanja spolne strukture zaposlenih u svim područjima i razinama zapošljavanja u javnom sektoru. Za takve mjere postoji jasan pravni temelj u Glavi III Zakona o ravnopravnosti spolova, ali se one u javnom sektoru ne provode zbog nedostatka preciznih uputa i kontrolnog mehanizma.

Rastu jaza u plaćama pogoduje i činjenica sada već dugogodišnjeg trenda dominacije ugovora o radu na određeno u ukupnom broju novog zapošljavanja.[52] Pravobraniteljica također ukazuje na činjenicu da Eurostat podaci pokazuju da je stopa zaposlenih na određeno među zaposlenim muškarcima iznosila 20,5% tijekom 2015., odnosno 22% tijekom izvještajne godine, dok je među ženama iznosila 20% već tijekom 2015. te se tijekom izvještajne godine osjetno povećala na 23%. U tom smislu, kada Europska komisija u svom Izvješću za Hrvatsku navodi *„Pozitivna je međutim činjenica da, prema nedavnim podacima, raste udio zaposlenika čiji su ugovori na određeno vrijeme (37,8 % u 2015.) pretvoreni u ugovore na neodređeno vrijeme“,* vjerojatnije je da taj trend više pogoduje muškarcima nego ženama.

Pravobraniteljica ukazuje i na zabrinjavajući trend izuzetnog rasta jaza u plaćama muškaraca i žena zaposlenih temeljem **ugovora o radu s nepunim radnim vremenom**. Jaz u plaćama na štetu žena unutar zaposlenih temeljem ugovora o radu s parcijalnim radnim vremenom, prema podacima Eurostata, i dalje iznosi neprihvatljivih 32,1%. Pojednostavljeno, **prosječna žena s takvim ugovorom mjesečno zaradi čak trećinu plaće manje u usporedbi s prosječnim muškarcem te skupine, odnosno čak 4 mjesečne plaće manje na godišnjoj razini**. Pravobraniteljica također ukazuje na činjenicu da Eurostat podaci pokazuju da stopa zaposlenih s ugovorom s nepunim radnim vremenom među muškarcima iznosi 4,6% tijekom 2015., odnosno 4,5% tijekom izvještajne godine, dok među ženama iznosi 7,2% tijekom 2015., odnosno 7,3% tijekom 2016. S obzirom na navedene podatke, **Pravobraniteljica ponovo naglašava svoju suzdržanost prema argumentima da bi šire korištenje ove vrste ugovora doprinijelo postizanju veće ravnopravnosti žena i muškaraca na tržištu rada**.

[51] Iako predstavljaju većinski i obrazovaniji udio u hrvatskoj populaciji, žene ostvaruju veću prosječnu plaću tek u 3 tržišna područja i to uglavnom u područjima s izrazito fizičkim poslovima u kojima dominira muška radna snaga. Tako u području „građevinarstvo“ udio plaće žena u plaćama muškaraca iznosi 113,9% (7.120 KN naspram 6.249 KN); u području administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti 105,9% (5.558 KN naspram 5.248 KN), a u području „rudarstvo i vađenje“ iznosi 103 % (10.097 KN naspram 9.806 KN). Ne bi trebalo proći nezapaženo da je prosječna bruto plaća koju žene ostvare u dva od ova tri navedena područja osjetno ispod nacionalnog prosjeka.

[52] Prema Izvješću Europske komisije za 2016. *„Nova radna mjesta uglavnom se otvaraju na temelju ugovora na određeno vrijeme… Taj se trend bilježi u svim gospodarskim sektorima, osobito u građevinskom, privatnom uslužnom i turističkom, zbog vrlo izražene sezonske naravi tih aktivnosti… Osim toga čini se da se sve više primjenjuju i netipične vrste ugovora namijenjene posebnim situacijama, a to su ugovori o djelu i studentski ugovori* (CELSI, 2016.)“. Pravobraniteljica ukazuje na činjenicu da su privatni uslužni i turistički sektor područja djelatnosti u kojima među zaposlenim osobama tradicionalno prevladavaju žene.

Takvi argumenti bili bi nešto uvjerljiviji tek onda kada bi plaće koje žene i muškarci ostvaruju temeljem ugovora o radu s parcijalnim radnim vremenom bile podjednake. U ovakvim okolnostima s čvrstim pokazateljima da značajan dio poslodavaca koristi strukturalno podređen položaj žena na hrvatskom tržištu rada, kako bi putem ovakvih ugovora smanjili troškove poslovanja, takvi argumenti ne zvuče uvjerljivo.

Uzimajući u obzir opisane trendove, Pravobraniteljica ukazuje kako će se bez aktivnijih mjera promicanja ravnopravnosti spolova jaz u plaćama nastaviti produbljivati na štetu žena. Štoviše, nastavi li se jaz produbljivati trenutnim tempom, Hrvatska će u srednjoročnom razdoblju doći do EU28 prosjeka od 16% što bi značilo da bi na godišnjoj razini muškarci u prosjeku ostvarivali preko dva prosječna bruto dohotka više od žena.

1.1.5. Trendovi koji dodatno pridonose neravnopravnosti spolova na tržištu rada

1.1.5.1. Nastavak povećanje broja ugovora o radu na određeno vrijeme

Prema Eurostat podacima u razdoblju s 2015. na 2016., broj zaposlenih temeljem ugovora o radu na određeno nastavio se povećavati. Dok je u 2015. udio zaposlenih na određeno u ukupnom broju zaposlenih unutar dobne skupine 15-65 iznosio 17%, tijekom 2016. se povećao na 18,8%.[53] Iz ovog jasno proizlazi da zapošljavanje na određeno i dalje predstavlja vrlo važan dio rasta ukupne zaposlenosti. No, kao što je i ranije ukazano, povećanje nije bilo ravnomjerno raspoređeno na žene i muškarce. **Dok je stopa zaposlenih na određeno među zaposlenim muškarcima tijekom izvještajne godine porasla za 1.5 postotnih poena (s 20,5% na 22%), među ženama je trend porasta bio čak dva puta izraženiji te se stopa povećala za 3 postotna poena (s 20% na 23%).**

Dublja analiza kretanja koja se odnose na zaposlene temeljem ugovora o radu na određeno ponovo potvrđuje zabrinjavajuće trendove iz prethodnih godina. Prije svega, dok su tijekom 2015. žene predstavljale 48% ove vrste zaposlenih, tijekom izvještajne godine predstavljale su 49%. Drugim riječima, tijekom izvještajne godine i na ugovor na određeno zaposleno je nešto više muškaraca (158.600) nego žena (152.600) što znači da u apsolutnim brojkama **muškarci imaju više koristi ne samo od trenda rasta zapošljavanja na neodređeno već i od trenda rasta zapošljavanja na određeno**. No s obzirom da je na hrvatskom tržištu ukupno zaposlen znatno veći broj muškaraca od žena, **brži rast stope zapošljavanja na određeno kod žena značajno mijenja spolnu strukturu ukupnog broja zaposlenih na štetu žena**. Kao što je navedeno, tijekom izvještajne godine **sada već gotovo jedna četvrtina svih zaposlenih žena u Hrvatskoj radi temeljem ugovora o radu na određeno**.

Analiza dostupnih podataka ukazuje na još jedan nepoželjni trend. Tijekom 2015., kod muškaraca je do najvećeg povećanja zaposlenih na određeno došlo među osobama sa srednjom i višom-srednjom stručnom spremom (sa 65,1% ukupnog broja muških zaposlenika na određeno u 2014. na 66,7% u 2015.), a među muškarcima sa sveučilišnim obrazovanjem je došlo do smanjenja (s 24,1% na 23,2%). Kod žena je taj trend drugačiji. Najveće povećanje

[53] U apsolutnim brojkama to znači da se broj zaposlenih temeljem ugovora o radu na određeno unutar ove dobne skupine povećao s prosječnih 162.000 osoba tijekom 2015. na prosječnih 295.300 tijekom tri kvartala 2016.

uočeno je upravo među najbolje obrazovanim ženama. Od ukupnog broja muškaraca zaposlenih na određeno tijekom izvještajne godine najveći udio (71,4%) pripada skupini sa srednjoškolskim i/ili višim stručnim obrazovanjem. Udio muškaraca sa sveučilišnim obrazovanjem koji se zaposlio na određeno iznosi 17,2%. Istovremeno, od ukupnog broja žena zaposlenih na određeno tijekom izvještajne godine žene sa srednjoškolskim i/ili višim stručnim obrazovanjem predstavljaju 63,4%, a sa sveučilišnim čak 27,8%. **Ovakvi trendovi ukazuju da se muškarci sa sveučilišnim obrazovanjem puno lakše zapošljavaju na neodređeno vrijeme od žena koje će usprkos svom sveučilišnom obrazovanju puno češće morati biti suočene s nesigurnošću i nepovoljnijim položajem u koji ugovor o radu na određeno stavlja osobu prema poslodavcu.**

Nastavak trenda povećanja jaza između broja žena i muškaraca zaposlenih na određeno te brzi rast udjela visoko obrazovanih žena u broju žena zaposlenih na neodređeno jasno ukazuju na slabiji položaj žena na tržištu rada. Dok je ugovor o radu na neodređeno sve teže pristupačan sve većem broju osoba, činjenica je da se to posebno odnosi na žene. Čini se kako: 1) tradicionalno veća stopa nezaposlenosti među ženama; 2) trend povećanog uključivanja na tržište rada žena koje su do nedavno bile radno neaktivne i to posebno u područjima koja su tradicionalno „ženska“ te 3) pritisak potrebe uravnoteživanja tereta brige za djecu i brige o ekonomskim potrebama obitelji **dovodi žene u poziciju u kojoj prema poslodavcima nemaju podjednaku pregovaračku poziciju kao muškarci.** Drugim riječima, trend stvaranja jaza u broju žena i muškaraca zaposlenih na određeno vrijeme predstavlja jasno upozorenje na rast stvarne nejednakosti prilika za žene na hrvatskom tržištu rada.

1.1.5.2. Daljnji rast broja ugovora o radu s nepunim radnim vremenom

Podaci Eurostata nastavljaju pokazivati statistički značajan nerazmjer u pogledu broja žena u radnom odnosu s nepunim radnim vremenom. Prosječni udio muškaraca zaposlenih temeljem ugovora o radu s nepunim radnim vremenom u ukupnom broju zaposlenih muškaraca ostao je na prošlogodišnjih 4,7%. Slično je i sa ženama. Tijekom prva tri kvartala 2016., udio žena s nepotpunim radnim vremenom u ukupnom broju zaposlenih žena iznosio je 7,3%. Rast ugovora s nepunim radnim vremenom ravnomjerno je raspodijeljen među ženama i muškarcima. No, zbog jaza nastalog tijekom prethodnih godina, temeljem ugovora o radu s nepotpunim vremenom i dalje je, u apsolutnim brojkama, zaposlen veći broj žena nego muškaraca.

Pravobraniteljica ponovo ukazuje kako je mogućnost korištenja radnog odnosa s nepunim radnim vremenom izuzetno ambivalentna opcija u smislu ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena na tržištu rada. S jedne strane, ova opcija omogućava ženama određenu fleksibilnost pri usklađivanju obiteljskog života, posebice brige za djecu i profesionalnog života. U tom smislu ona potiče uključivanje žena na tržište rada i osigurava određeni materijalni prihod. No, istovremeno, povećanje broja žena u radnom odnosu s nepunim radnim vremenom stvara značajan pritisak u smislu širenja spolno uvjetovanog jaza u plaćama te žene usmjerava na karijerne pozicije na kojima su prilike za napredovanje ograničene. Jedan od važnijih razloga zbog kojih je jaz u plaćama između žena i muškaraca u Hrvatskoj još uvijek nešto niži od jaza

na razini EU28 je činjenica da za sada ne postoji tako široka razlika u broju žena i muškaraca zaposlenih temeljem ugovora o radu s nepotpunim radnim vremenom.

1.1.6. Zaključno razmatranje s posebnim naglaskom na odnos spolne neravnopravnosti na tržištu rada i demografskih trendova

Predstavljeni podaci i opisani trendovi ukazuju na nastavak nepovoljnijeg položaja žena na tržištu rada u odnosu na muškarce. **Štoviše, jaz nejednakosti nastavio se širiti tijekom izvještajnog razdoblja.** Pravobraniteljica stoga i ove godine iznova naglašava kako opisani trendovi ukazuju da redovni mehanizmi tržišta rada nisu u stanju samostalno riješiti problem nejednakog položaja žena na tržištu rada. Ove godine to se ponovo očituje u **daljnjem rastu jaza u plaćama, daljnjoj segregaciji tržišta rada po kojoj u onim područja s nižim primanjima dominiraju žene, odnosno rastu broja visokokvalificiranih žena zaposlenih na ugovore o radu na određeno ili s nepotpunim radnim vremenom.**

S obzirom na poseban interes koji je Vlada Republike Hrvatske posvetila pitanju nepovoljnih demografskih kretanja, Pravobraniteljica je ove godine odlučila ukazati i na nekoliko trendova koji odražavaju nejednakost žena na hrvatskom tržištu rada, a istovremeno doprinose nepovoljnom demografskom kontekstu.

Prema posljednjim Eurostat podacima žene su tijekom 2016. predstavljale 51,8% ukupnog stanovništva u Hrvatskoj. Većinu. Istovremeno, zabrinjava demografski pad u broju ukupnog stanovništva. Prema posljednjim Eurostat podacima za 2015., stopa smanjenja ukupne populacije tijekom te godine iznosila je 0,82% (34.647 osoba). Ono što posebno zabrinjava je činjenica da je više od polovice (51,7%) ukupnog smanjenja stanovništva rezultat migracijskih kretanja. Štoviše, prema godišnjem Izvještaju Europske komisije za Hrvatsku: *„U podacima za 2015. upućuje se na ubrzanje negativnih demografskih kretanja koja se u Hrvatskoj bilježe u zadnja dva desetljeća. Razlozi za to su negativan prirodni priraštaj i migracijski odljev, koji se pojačao nakon pristupa EU-u 2013. Stvarni razmjer emigracije u službenim je brojkama vjerojatno znatno podcijenjen zato što mnoge osobe svoj odlazak ne prijavljuju nacionalnim tijelima.*“ Izvješće Komisije ukazuje na još jednu činjenicu koja je posebno zabrinjavajuća: „*Veći dio migranata u dobi je od 25 do 50 godina, što utječe na prethodno navedena kretanja u pogledu radne snage*“ što prema procjeni Komisije znači da uz smanjenje ukupne populacije: „*Broj radno sposobnog stanovništva smanjuje se zbog starenja i emigracije.*“ Istovremeno, prema Eurostat podacima najviša stopa fertilnosti u Hrvatskoj zabilježena je u dobnim skupinama 25-29 te 30-34. Drugim riječima, **s obzirom na povećani odlazak muškaraca i žena u mlađoj i srednjoj životnoj dobi,** kada se uglavnom odlučuju za zasnivanje obitelji, **treba očekivati daljnji rast negativne stope prirasta.** Europska komisija je u svom Izvješću za Hrvatsku identificirala i glavni razlog napuštanja hrvatskog tržišta rada: „*Kao snažni faktori privlačnosti ističu se bolja situacija na tržištima rada i bolji uvjeti života u odredišnim državama. Veći dio migranata u dobi je od 25 do 50 godina, što utječe na prethodno navedena kretanja u pogledu radne snage. Prema podacima iz odredišnih država, najpopularnije je odredište Njemačka, a slijede je Austrija i Irska.*“

Pravobraniteljica drži da navedeno jasno ukazuje kako je **ključ uspješne demografske politike poboljšanje uvjeta rada na hrvatskom tržištu pri čemu izuzetno važnu ulogu ima politika pune i stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca na tržištu rada**. Pravobraniteljica smatra kako bi se unaprjeđenjem jednakog položaja žena na tržištu rada doprinjelo ostvarenju dvostrukog cilja. Prvo, bolji radni uvjeti i veća jednakost prilika u odnosu na muškarce pomogli bi većem broju žena mlađe i srednje životne dobi da se odluče na ostanak u Hrvatskoj. To se posebno odnosi na visoko obrazovane žene koje se suočavaju s činjenicom da unatoč trudu i vremenu uloženom u svoje obrazovanje i stručnost nemaju jednaki položaj u odnosu na muškarce koji su vrlo često i slabijeg obrazovanja od njih. Drugo, vjerojatnost da žena odluči svoju karijeru graditi u Hrvatskoj utjecat će i na vjerojatnost njenog partnera da donese odluku o ostanku. **Pomalo paradoksalno, što je položaj žena na hrvatskom tržištu rada nepovoljniji u odnosnu na muškarce to će više žena podržati svoje partnere u odluci da zajedno napuste Hrvatsku.**

Pri tome Pravobraniteljica ukazuje na činjenicu da prema Eurostat podacima **79,5% žena u Hrvatskoj koje su odlučile roditi imaju zaposlenje.** Ova činjenica ukazuje na dva aspekta koja treba imati na umu pri razvoju demografske politike. Prvo, uspješnost demografske politike ne ovisi samo o odluci žene da ne napusti Hrvatsku. **Odluka o zasnivanju ili proširenju obitelji rođenjem djeteta usko je vezana i uz mogućnost zaposlenja** odnosno financijsku sigurnost koji ono donosi. Drugo, **vjerojatnost da će se žena koja napusti Hrvatsku u potrazi za poslom te potom zasnuje obitelj izvan Hrvatske vratiti u Hrvatsku, nije ohrabrujuća**. Navedeno jasno ukazuje na potrebu mjera pro-aktivne politike žurnog unaprjeđenja položaja žena na hrvatskom tržištu rada koje treba razvijati u dva smjera.

Prvi smjer mjera pro-aktivne politike poboljšanja položaja žena na tržištu rada u svrhu učinkovitije demografske politike trebao bi težiti značajnom podizanju radne aktivnosti žena i stope njihove zaposlenosti. Pravobraniteljica pri tome ukazuje kako u zajedničkom kontekstu EU28/EEA **države koje ostvaruju najvišu stopu prirodnog prirasta stanovništva poput Švedske (2.4), Norveške (3.5) Velike Britanije (2.7), Švicarske (2.3) Nizozemske (1.4) ili Danske (1.0) imaju ujedno i najviše stope radne aktivnosti žena u Europi. Štoviše, stopa zaposlenosti u svim navedenim državama je značajno ili daleko viša od EU28 prosjeka. Radi se o stopi zaposlenosti žena koja je između 20-30 postotnih poena više u odnosu na Hrvatsku stopu zaposlenosti žena.** Navedeni podaci jasno ukazuju da je materijalna stabilnost koju donosi sudjelovanje na tržištu rada izuzetno važan, ako ne i ključni faktor u odluci žena da zasnuju ili prošire obitelj rođenjem djeteta. Pravobraniteljica ukazuje kako materijalna sigurnost koju donosi aktivno sudjelovanje na tržištu rada nije isključivi razlog zbog kojeg se radno aktivne žene lakše odlučuju na trudnoću. Mogućnost osobnog razvoja i samoispunjenja kroz profesionalnu karijeru te osobno zadovoljstvo koje dolazi s time jednako su važan poticaj ženama da donesu odluku o zasnivanju ili proširenju obitelji rođenjem djeteta.

S obzirom na čvrstu povezanost pozitivnog prirodnog prirasta i visoke stope radne aktivnosti i zaposlenosti žena Pravobraniteljica ukazuje na nekoliko mjera koje bi bilo korisno razmotriti u sklopu uspješne pronatalitetne politike. U svrhu podizanja stope radne aktivnosti žena,

Pravobraniteljica ukazuje na mogućnost uvođenja raznovrsnih pozitivnih mjera promicanja ravnopravnosti spolova u okviru čl.9. Zakona o ravnopravnosti spolova, kao što su na primjer **olakšice poslodavcima koji zaposle žene mlađe životne dobi bez prijašnjeg radnog iskustva, porazne olakšice ili drugi oblici potpora za žene bez radnog iskustva koje se odluče aktivno uključiti u tržište rada, širenje programa potpora za samozapošljavanje žena, ograničavanje zlouporabe instituta radnog odnosa na određeno**. S obzirom na nalaz Europske komisije iz ovogodišnjeg izvješća za Hrvatsku prema kojem „*Zaposlenici koji zarađuju minimalnu plaću uglavnom su žene i osobe s relativno niskim obrazovanjem koji rade u uslužnom sektoru i ruralnim područjima te mladi*". S obzirom na navedeno, a u svrhu poticanja žena da se u što većem broju uključe u tržište rada, Pravobraniteljica podržava **povećanje iznosa minimalne plaće** koji je predložen kao mogućnost u izvješću Europske komisije tim više što je prema nalazu Komisije: „*Minimalna plaća koja je trenutačno na snazi u Hrvatskoj na donjem je dijelu ljestvice EU-a"*. U cilju što veće stope radne aktivnosti Pravobraniteljica ukazuje na mogućnost uvođenja obvezne srednjoškolske nastave kojom bi se poticalo i djevojke i muškarce da se uključe u tržište rada.

Uz povećanje radne aktivnosti žena drugi smjer mjera trebao bi ciljati na poticanje žena da dugoročno svoje karijere, a s njima i obitelji grade u Hrvatskoj.

Pravobraniteljica stoga **pozdravlja Vladinu najavu povećanja iznosa rodiljnih i roditeljskih naknada**. Štoviše, Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine Hrvatskom saboru i nadležnim resornim ministarstvima **uputila dva prijedloga izmjene zakonskih propisa vezanih uz rodiljne i roditeljske naknade**. Prvo, Pravobraniteljica je kroz pojedinačne pritužbe građana/ki utvrdila neusklađenost odredbi *Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju* koje se odnose na iznos rodiljne naknade tijekom prva 42 dana rodiljnog dopusta započetog zbog komplikacija u trudnoći s pravnom stečevinom Europske unije. Prema relevantnim EU direktivama i odlukama Suda pravde Europske unije,[54] države članice dužne su zaposlenim trudnicama koje su otvorile bolovanje, odnosno rodiljni dopust radi komplikacija u trudnoći osigurati naknadu jednaku onoj koju primaju i muškarci za vrijeme bolovanja. U Hrvatskoj su žene s mjesečnom plaćom koja je viša od zakonom propisane osnovice (4.257 KN) tijekom prva 42 dana rodiljnog dopusta, koji je započet radi zdravstvenih komplikacija u trudnoći, dovedene u diskriminirani položaj u odnosu na muškarce. Pravobraniteljica je predložila da se ta utvrđena diskriminacija ukloni te da se tim ženama **zajamči iznos koji je za taj period zakonom zajamčen muškarcima**. Drugo, Pravobraniteljica je Hrvatskom saboru i nadležnim resornim ministarstvima uputila prijedlog izmjene odredbe *Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama* koji propisuje uvjet od 12 mjeseci staža osiguranja kao preduvjet pristupanju rodiljnim naknadama za zaposlene osobe. Komparativnom analizom utvrđeno je kako je uvjet od 12 mjeseci neprekidnog staža najduži period među EU28 državama te je Pravobraniteljica predložila njegovo smanjenje.

Istovremeno, Pravobraniteljica potiče Vladu Republike Hrvatske da u najavljene izmjene sustava rodiljnih i roditeljskih pogodnosti uključi **mjere kojima će potaknuti žene da se po okončanju rodiljnog, odnosno roditeljskog dopusta u što većem broju ponovo aktivno**

[54] C-66/96 Handels-og Kontorfunktionaerernes Forbund i Danmark od 19. studenog 1998.

uključe u tržište rada. U tom smislu Pravobraniteljica ponovo naglašava kako Eurostat podaci jasno pokazuju da se žene u gotovo svim državama EU28, uključujući i Hrvatsku, **češće odlučuju na drugu ili kasniju trudnoću ako su zaposlene**. U tom smislu, a temeljem iskustva prikupljenog kroz provedene mnogobrojne anti-diskriminacijske pritužbe žena koje su od poslodavaca diskriminirane temeljem trudnoće i majčinstva, Pravobraniteljica poziva da se razmotri mjera stroge zabrane otkazivanja radnog odnosa bez obzira na navedene razloge, odnosno zabrana premještaja na lošije radno mjesto žena koje su se vratile s rodiljnog ili roditeljskog dopusta u trajanju od minimalno godinu dana. Pravobraniteljica smatra da su takva stroga jamstva postala neophodna s obzirom na učestalost izigravanja postojećih zakonskih mjera zaštite zaposlenih trudnica i rodilja od strane poslodavaca. Pravobraniteljica također ukazuje kako bi i u pogledu poboljšanja jednakog položaja trudnica i rodilja na tržištu rada bilo korisno razmotriti uvođenje pozitivnih mjera u sklopu čl.9. Zakona o ravnopravnosti spolova, kao što su olakšice poslodavcima koji zapošljavaju nezaposlene trudnice i rodilje.

Pravobraniteljica također pozdravlja Vladinu **najavu promjena vezanih za dječji doplatak** uvođenjem jedinstvene dječje naknade kroz pravedniju raspodjelu dohotka iz sustava olakšica poreza na dohodak. Istovremeno, u svrhu ravnomjernije raspodjele njege za djecu unutar obitelji između žena i muškaraca, Pravobraniteljica ukazuje na potrebu uvođenja mjera kojima će se potaknuti očeve da maksimalno iskoriste mogućnost korištenja roditeljskog i rodiljnog dopusta, što će ženama koje su rodile olakšati ponovno uključivanje na tržište rada. Glavna prepreka većem korištenju roditeljskog i/ili rodiljnog dopusta od strane očeva je ranije opisani jaz u plaćama na uštrb žena. Činjenica da žene u načelu zarađuju manje od muškaraca učestalo igra prijelomnu odluku u zajedničkoj odluci majke i oca o tome tko će iskoristiti rodiljni, odnosno roditeljski dopust. S obzirom da gubitak „muške“ plaće predstavlja veći teret za obitelj, jasno je da će se najveći broj roditelja odlučiti da majka koristi dopust u maksimalnom trajanju. Pravobraniteljica potiče Hrvatski sabor i Vladu da razmotre uvođenje mjera kojima bi dodatno materijalno podržala one obitelji u kojima roditelji ravnomjerno dijele odgovornost brige i njege za djecu, bilo putem izdašnijeg dječjeg doplatka tijekom perioda u kojem su majka i otac u jednakom trajanju na roditeljskom dopustu, bilo putem sustava olakšica koje država ima na raspolaganju, kao što je na primjer bila Vladina mjera povećanog osobnog odbitka za djecu.

U svrhu stvaranja stvarno jednakih mogućnosti na tržištu rada, Pravobraniteljica potiče Hrvatski sabor i Vladu da ulože dodatne napore i sredstva za značajno širenje institucionalne mreže podrške roditeljima oko brige i njege djece. Pravobraniteljica poziva na unaprjeđenje vrtićkih kapaciteta širenjem postojećih i otvaranjem novih javnih vrtića. Također predlaže da se razmotre mjere poticanja otvaranja privatnih vrtićkih ustanova te racionalizaciju administracije otvaranja istih. Otvaranje privatnih vrtićkih ustanova, odnosno pružanje usluga čuvanja i brige za djecu bilo bi korisno poticati i kroz programe samozapošljavanja. U tom smislu Pravobraniteljica pozdravlja najavu Vlade da će posebnu pozornost dati naporima za poboljšanje institucijskog zbrinjavanja djece predškolske dobi i olakšavanja pristupa vrtićima radi usklađivanja obiteljskog i poslovnog života kao temelja uspješne pronatalitetne politike. Pravobraniteljica također potiče da se iz istih razloga unaprijede i kapaciteti osnovnoškolskih

ustanova koji bi kroz razvoj programa napredne nastave i izvannastavnih aktivnosti rasteretili roditelje u pogledu brige za djecu tijekom radnog vremena.

Uz stvaranje snažne institucionalne podrške obitelji oko brige za djecu i nemoćne članove obitelji, Pravobraniteljica ukazuje na jednako važnu potrebu uklanjanja predrasuda i stereotipova vezanih uz ostavštinu patrijarhalnog poimanja žena, njihovih sposobnosti, interesa i društveno poželjnih uloga. Pravobraniteljica ponovo naglašava kako je puna i stvarna ravnopravnost žena na tržištu rada izuzetno važan čimbenik u odluci žena o odlasku iz Hrvatske. Veći stupanj stvarne ravnopravnosti žena na tržištu rada smanjuje vjerojatnost da će žene, a uz njih i njihovi partneri, nastaviti napuštati Hrvatsku u potrazi za boljim radnim i ekonomskim uvjetima života. Pravobraniteljica stoga poziva Hrvatski sabor i Vladu da poduzmu značajne korake kako bi uklanjanjem patrijarhalnih obrazaca sustavnog manjeg vrednovanja žena i njihovog rada pokazali i ženama i muškarcima da načelo stvarne ravnopravnosti nije puka deklaratorna fraza. Pravobraniteljica i ove godine stoga poziva da se razmotre pozitivne mjere u sklopu čl.9. Zakona o ravnopravnosti spolova kojima bi se krenulo u sustavno uklanjanje horizontalne i vertikalne segregacije na tržištu rada, a poseban dodatni napor posvetio uklanjanju jaza u plaćama.

Pravobraniteljica naglašava kako nije slučajnost da su na razini država EU28 najveće stope prirodnog nataliteta zabilježene u onim državama koje imaju najrazvijenije politike ravnopravnosti žena i muškaraca na tržištu rada. U tom smislu Pravobraniteljica poziva da se razmotre pozitivne mjere u sklopu čl.9. Zakona o ravnopravnosti spolova, kojima bi se osigurale učeničke, odnosno studentske stipendije za više i visoko obrazovanje žena za poslove u područjima djelatnosti u kojima su žene podzastupljene na tržištu rada s posebnim naglaskom na područja u kojima muškarci tradicionalno ostvaruju visoka primanja. Nadalje, trendovi na tržištu rada uočeni tijekom izvještajne godine ponovo su potvrdili ranije upozorenje da u hrvatskim tržišnim okolnostima instrumenti za koje se često tvrdi da bi mogli ograničiti utjecaj tradicionalnih prepreka sudjelovanju žena na tržištu rada, kao što je radni odnos s nepotpunim radnim vremenom, počinju proizvoditi nepovoljne učinke za poziciju žena na tržištu rada. Stoga Pravobraniteljica iskazuje rezervu prema javnim pozivima za širu uporabu ovog instrumenta. Takvi instrumenti nanose štetu ženama koje tek ulaze na tržište rada ili pripadaju skupini niže kvalificiranih osoba jer prvenstveno potiču „fleksibilnost“ za poslodavca u pogledu umanjenja troškova radne snage na uštrb položaja žena na tržištu rada. Istovremeno, Pravobraniteljica smatra korisnim razmotriti instrumente povećanja prilagodljivosti određenih radnih uvjeta kao što je na primjer početak i završetak radnog dana ili tjedna u svrhu usklađivanja obiteljskog i profesionalnog života. Tu posebno ukazuje na različite modele raspodjele punog broja radnih sati kroz dan ili tjedan, odnosno informatizacije radnih uvjeta u svrhu omogućavanja rada izvan službenog radnog mjesta. Pravobraniteljica podržava ovakve mjere pod uvjetom da su popraćene jamstvima koje će spriječiti bilo kakvo umanjenje vrijednosti rada žena koje ih koriste, a time i njihovog dohotka. Pravobraniteljica poziva Htvatski sabor i Vladu da raznim oblicima poticaja i olakšica potiču poslodavce da svojim zaposlenicima pruže mogućnost korištenja vrtićkih usluga, odnosno mogućnost sustavnog stručnog usavršavanja u onim sektorima unutar trgovačkog društva u kojima je utvrđena podzastupljenost jednog ili drugog spola.

Pravobraniteljica također ponovo ukazuje na nužnost pozitivnih mjera u svrhu uklanjanja vertikalne segregiranosti hrvatskog tržišta rada. Izuzetna podzastupljenost žena u upravnim i nadzornim odborima hrvatskih trgovačkih društava šalje jasnu poruku visoko-obrazovanim i visoko stručnim ženama kako usprkos svom znanju, iskustvu i uloženom trudu nisu jednako dobrodošle i jednako cijenjene na pozicijama gospodarskog odlučivanja u Hrvatskoj. Takva poruka nije u skladu s politikom kojoj je cilj uvjeriti žene da svoje profesionalne karijere, a s njima i svoje obitelji grade u Hrvatskoj, a ne u nekoj drugoj državi. Stoga Pravobraniteljica poziva Hrvatski sabor i Vladu da u sklopu čl.9. Zakona o ravnopravnosti spolova propišu obvezu uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca od minimalno 40% u tijelima upravljanja hrvatskih dioničkih društva izlistanih na nekoj od EU burza.

Sve navedeno ukazuje kako deklarirani cilj postizanja stvarne ravnopravnosti žena na tržištu rada neće biti ostvaren kroz redovne tržišne mehanizme, već zahtjeva osmišljenu politiku mjera koja će poticati ona tržišna kretanja koja umanjuju neravnopravnost, odnosno ograničavati ona kretanja koja tu neravnopravnost produbljuju. Pri tome Pravobraniteljica naglašava kako se mjerama na koje je ukazala ostvaruje dvostruk cilj. Istovremeno se promiče stvarna ravnopravnost žena i muškaraca na tržištu rada i u društvu općenito te pridonosi poboljšanju negativnih demografskih trendova. Politika ravnopravnosti žena i muškaraca preduvjet je uspješnoj demografskoj politici.

Sukladno navedenom, Pravobraniteljica upućuje Hrvatskom saboru sljedeće **preporuke:**

(1) Snažno poticati uključivanje žena na tržište rada kako bi se nastavio trend rasta stope radne aktivnosti među ženama s naglaskom na potrebu uvođenja snažnijih mjera kojima bi se potaklo uključivanje žena na tržište rada pri čemu ukazuje na:

- preporuke Europske komisije koje se odnose na mirovinsku dob te ciljane mjere za produženje radnog staža, uključujući porezne poticaje i širenje mjera politike tržišta rada;

- mogućnost uvođenja pozitivnih mjera kao što su olakšice poslodavcima koji zaposle žene mlađe životne dobi bez prijašnjeg radnog iskustva, porazne olakšice ili drugi oblici potpora za žene bez radnog iskustva koje se odluče aktivno uključiti na tržište rada, širenje programa potpora za samozapošljavanje žena, ograničavanje zlouporabe instituta radnog odnosa na određeno.

(2) Pri poticanju uključivanja žena na tržište rada posebnu pažnju posvetiti ženama u dobnoj skupini 50+ i to: mjerama stručnog usavršavanja i dodatne kvalifikacije ili prekvalifikacije, razvijanjem obrtničkih vještina te poticanjem samozapošljavanja kroz obrtničke, uslužne i turističke djelatnosti.

(3) Razviti mjere koje bi poticale žene da ne odlaze u prijevremenu mirovinu.

(4) Uzlazni trend uključivanja žena mlađe i srednje životne dobi na tržište rada usmjeravati prema onim tržišnim područjima profesionalnih djelatnosti koja se tradicionalno smatraju "muškim" i u kojima su žene podzastupljene putem mogućih mjera:

a) obrazovnim mjerama poput medijskih kampanja, stipendija, potpora, otvaranja znanstveno-suradničkih mjesta poticati uključivanje žena u srednjoškolske i sveučilišne programe osposobljavanja za profesije u kojima su žene na tržištu rada podzastupljenje s posebnim fokusom na one profesije koje na tržištu ostvaraju najviše dohotke;
b) putem institucija kao što su HZZ i Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta, investirati u kreiranje i otvaranje programa stručnog usavršavanja žena za profesije u kojima su žene podzastupljene na tržištu rada;
c) mjerama porezne politike, poslodavce u profesionalnim područjima u kojima su žene podzastupljene, poticati na zapošljavanje stručno osposobljenih, a posebno visoko-obrazovanih žena;
d) osigurati da se pozitivne mjere s ciljem uravnotežavanja strukture zaposlenih kod pojedinačnih poslodavaca propisane čl.9.-12. Zakona o ravnopravnosti spolova počnu uistinu provoditi u praksi.

(5) Hitno uvesti mjere kojima će se osigurati transparentnost određivanja svih oblika novčanih i nenovčanih naknada za rad kao što su:

a) pravo zaposlenih da od poslodavaca zatraže informacije o platnim razredima i iznosima za konkretna radna mjesta razvrstane po spolu za kategorije zaposlenika koji obavljaju rad iste djelatnosti, što bi uključivalo i informaciju o varijabilnim komponentama naknade za rad kao što su bonusi ili nenovčane povlastice;

b) obvezu poslodavaca koji zapošljavaju više od 50 zaposlenih da redovno izvještavaju zaposlenike, predstavnike zaposlenih i socijalne partnere o prosječnim iznosima naknada za rad prema kategoriji zaposlenih ili radnim mjestima razvrstano prema spolu;

c) obveza provođenja redovitih dubinskih analiza sustava plaća za poslodavce koji zapošljavaju više od 250 osoba koja bi uključivala analizu udjela žena i muškaraca u svakoj kategoriji zaposlenika ili radnih mjesta, analizu sustava evaluacije posla i korištene klasifikacije radnih mjesta te detaljne informacije o iznosima naknada i razlikama u iznosima razvrstane po spolu.

(6) Hitno razviti mjere kojima bi se smanjio trenutno rastući jaz u stopama zaposlenosti, odnosno nezaposlenosti žena i muškaraca na tržištu rada:

a) mjerama porezne politike poticati poslodavce da rodno uravnoteže strukturu zaposlenih kao cjelinu, ali i po pojedinačnim odjelima i razinama;

b) iskoristiti sustav javnih natječaja i državnih poticaja za promicanje onih poslodavaca koji imaju rodno uravnoteženu strukturu zaposlenih ili koji su se obvezali poduzimati pozitivne mjere kako bi istu postigli u određenom roku;

c) donijeti zakonodavne mjere kojima bi se osigurala veća transparentnost i objektivnost u postupku zapošljavanja te kandidatima i kandidatkinjama omogućio uvid u razloge zbog kojih nisu bili uspješni;

d) osigurati da se pozitivne mjere s ciljem uravnotežavanja strukture zaposlenih kod pojedinačnih poslodavaca, propisane čl.9.-12. Zakona o ravnopravnosti spolova, počnu uistinu provoditi u praksi.

(7) Razviti mjere kojima bi se smanjio godinama postojan jaz u plaćama između žena i muškaraca:

a) onemogućiti korištenje instrumenata ugovora o radu na određeno vrijeme, odnosno ugovora o radu sa skraćenim radnim vremenom onim poslodavcima koji nisu izradili analizu položaja žena i muškaraca u svojim trgovačkim društvima, utvrdili razloge podzastupljenosti ili slabije plaćenosti osoba određenog spola te donijeli planove djelovanja radi postizanja ravnopravnosti žena i muškaraca u svim odjelima i na svim razinama poslovanja;

b) pravno obvezati sve poslodavce s većim brojem zaposlenih (npr. 50 i više) da po uzoru na sustav državne uprave uvedu transparentan sustav politike plaća, nagrada i poticaja temeljen na objektivnim kriterijima vrednovanja i jamstvima dosljedne i transparentne primjene istih.

(6) Razviti mjere s ciljem rodnog-uravnotežavanja na pozicijama ekonomskog odlučivanja (uprava, nadzorni odbor, neizvršni direktori, voditelji odjela i sl.) u trgovačkim društvima na hrvatskom tržištu:

a) po uzoru na prijedlog Direktive o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na upravljačkim pozicijama predložene od strane Europske komisije razviti sustav fleksibilnih pozitivnih mjera koje bi bile prilagođene specifičnostima hrvatskog tržišta;

b) pravno obvezati sve poslodavce s većim brojem zaposlenih (npr. 50 i više) da uvedu transparentan sustav izbora/zapošljavanja na upravljačke pozicije temeljen na objektivnim kriterijima mjerenja stručne osposobljenosti za konkretnu poziciju i jamstvima dosljedne i transparentne primjene istih.

(7) Pravobraniteljica također ističe od Europske komisije naglašavanu potrebu za predanijom posvećenosti razvoju mreže institucija koje bi bile u stanju pružati kvalitetne i pristupačne usluge vezane uz brigu o djeci, odnosno o starijim ili nemoćnijim osobama, te u tom smislu:

a) potiče Hrvatski sabor i Vladu da ulože dodatne napore i sredstva za značajno širenje institucionalne mreže podrške roditeljima oko brige i njege djece;

b) potiče unaprjeđenje vrtićkih kapaciteta širenjem postojećih i otvaranjem novih javnih vrtića;

c) predlaže da se razmotre mjere poticanja otvaranja privatnih vrtićkih ustanova te racionalizacija administracije otvaranja istih;

d) predlaže da se razmotri mogućnost poticanja otvaranja privatnih vrtićkih ustanova odnosno pružanje usluga čuvanja i brige za djecu kroz programe samozapošljavanja;

e) predlaže unaprjeđenje kapaciteta osnovnoškolskih ustanova kroz razvoj programa napredne nastave i izvan-nastavnih aktivnosti.

(8) U svrhu jačanja mogućnosti usklađivanja profesionalnog i obiteljskog života, Pravobraniteljica smatra korisnim razmotriti instrumente povećanja prilagodljivosti određenih radnih uvjeta:

a) kao što je početak i završetak radnog dana ili tjedna te posebno ukazuje na različite modele raspodjele punog broja radnih sati kroz dan ili tjedan, odnosno informatizacije radnih uvjeta u svrhu omogućavanja rada izvan službenog radnog mjesta;

b) poziva Hrvatski sabor i Vladu da raznim oblicima poticaja i olakšica potiču poslodavce da svojim zaposlenicima pruže mogućnost korištenja vrtićkih usluga, odnosno mogućnost sustavnog stručnog usavršavanja u onim sektorima unutar trgovačkog društva u kojima je utvrđena podzastupljenost jednog ili drugog spola.

(9) U svrhu poticanja veće stope radne aktivnosti i smanjenja jaza u plaćama, Pravobraniteljica podržava povećanje iznosa minimalne plaće koje je predloženo kao mogućnost u izvješću Europske komisije.

(10) Pravobraniteljica potiče Vladu da u najavljene izmjene sustava rodiljnih i roditeljskih pogodnosti uključi mjere kojima će potaknuti žene da se po okončanju rodiljnog, odnosno roditeljskog dopusta u što većem broju ponovo aktivno uključe u tržište rada:

a) razmotri mjera stroge zabrane otkazivanja radnog odnosa bez obzira na navedene razloge, odnosno zabrana premještaja na lošije radno mjesto žena koje su se vratile s rodiljnog ili roditeljskog dopusta u trajanju od minimalno godinu dana;

b) olakšice poslodavcima koji zapošljavaju nezaposlene trudnice i rodilje.

(11) Pravobraniteljica ukazuje na potrebu uvođenja mjera kojima će se potaknuti očeve da maksimalno iskoriste mogućnost korištenje roditeljskog i rodiljnog dopusta što će olakšati ponovno uključivanje žena koje su rodile na tržište rada:

a) potiče Hrvatski sabor i Vladu da razmotre uvođenje mjera kojima bi se dodatno materijalno podržale one obitelji u kojima roditelji ravnomjerno dijele odgovornost brige i njege za djecu, bilo putem izdašnijeg dječjeg doplatka tijekom perioda u kojem su majka i otac u jednakom trajanju na roditeljskom dopustu, bilo putem sustava olakšica.

(12) Pravobraniteljica poziva Hrvatski sabor da izglasa zakonsku obveze uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca od minimalno 40% u tijelima upravljanja hrvatskih dioničkih društava izlistanih na nekoj od EU burza.

1.1.7. Demografska politika i aktivnosti Pravobraniteljice

Prema očekivanjima, i u 2016. je nastavljen nepovoljni demografski proces. Već izvjesno vrijeme demografsko starenje stanovništva uz depopulaciju i pad nataliteta je ozbiljno

nacionalno, strateško i gospodarsko pitanje, a ono je usko povezano uz pitanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca u društvu.

Pravobraniteljica je od Državnog zavoda za statistiku (DZS) zatražila statističke podatke o prirodnom kretanju stanovništva u Hrvatskoj u 2016. te prirodnom kretanju stanovništva u zadnjih pet godina. DZS je naveo da trenutačno ne raspolažu s konačnim podacima za 2016. jer je statistička obrada u tijeku, a prema *Godišnjem provedbenom planu statističkih aktivnosti i Programu publiciranja podataka*, navedeni podaci bit će raspoloživi u srpnju 2017. Međutim, DZS je dostavio podatke o prirodnom kretanju stanovništva u zadnjih pet godina.

Tablica Državnog zavoda za statistiku o prirodnom kretanju stanovništva od 2011.-2015.

Prirodno kretanje stanovništva od 2011. do 2015.

	Živorođeni			Umrli			Prirodni prirast
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski	
2011.	41197	21177	20020	51019	25184	25835	-9822
2012.	41771	21687	20084	51710	25776	25934	-9939
2013.	39939	20731	19208	50386	24988	25398	-10447
2014.	39566	20374	19192	50839	24965	25874	-11273
2015.	37503	19379	18124	54205	26414	27791	-16702

Pravobraniteljica je izvršila uvid u *Statistički prikaz Ministarstva uprave*.[55] Premda se radi o nepotpunim podacima[56], vidljiv je nastavak izrazito negativnog trenda i u 2016. Naime, prema tablici broj 1. *Broj upisa novorođene djece u maticu rođenih* (u razdoblju 1.1.-31.12.2016.) proizlazi da je upisano ukupno 36.372 djece (od toga 18.474 muške djece i 17.898 ženske djece). Prema tablici broj 5. *Broj upisa u maticu umrlih u Republici Hrvatskoj (u razdoblju 1.1.-31.12.2016.)* proizlazi da je upisano ukupno 52.034 osoba (od toga 25.717 muških osoba i 26.317 ženskih osoba). Dakle, u 2016. nastavljen je izrazito negativan prirast stanovništva i iznosi -15.662.

Polazeći od negativne demografske slike i činjenice da se takvo stanje odražava na ostvarivanje ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja sudjelovala na različitim skupovima, sjednicama, okruglim stolovima i tribinama te davala izjave za medije, gdje je iznosila svoje stavove kako bi učinkovita demografska politika morala biti usko povezana s ostvarivanjem ustavnog načela ravnopravnosti spolova.

[55] Republika Hrvatska, Ministarstvo uprave, Statistički prikaz Ministarstva uprave, broj 5, Zagreb, siječanj 2017., https://uprava.gov.hr/istaknute-teme/statisticki-prikaz/14431

[56] Napomena: Zbog zakonskog roka za upis činjenice rođenja u tablici nisu obuhvaćena djeca rođena u prosincu 2016. i djeca rođena u inozemstvu te nisu obuhvaćene i osobe umrle u prosincu 2016.

16.5.2016. - u organizaciji tadašnjeg Ministarstva socijalne politike i mladih, a povodom Međunarodnog dana obitelji (15. svibnja), Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu pod nazivom „*Obiteljska i demografska slika Hrvatske*“ te je u svom izlaganju govorila o usklađivanju obiteljskih i radnih obveza. Također se osvrnula na: socio-ekonomski položaj žene u Hrvatskoj, a posebice na području tržišta rada, spomenuvši pritom i problematiku ugovora o radu na određeno vrijeme, koji nerazmjerno više pogađaju žene i koji umjesto iznimke, nažalost, postaju pravilo; na pitanje jaza u plaćama između žena i muškaraca (koji iznosi 10-11% na godišnjoj razini), na nedovoljno korištenje rodiljnih/roditeljskih dopusta od strane očeva (u 2015., svega je 2,04% očeva koristilo rodiljni/roditeljski dopust); na istraživanja koja je provela u suradnji s udrugom RODA *„Položaj trudnica i majki sa malom djecom na tržištu rada“* te samostalno istraživanje **„***Korištenje prava na stanku za dojenje djeteta“*; na EU-projekt čija je nositeljica pod nazivom „*Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanja profesionalnog i obiteljskog života*“ čiji je cilj osvješćivanje te uklanjanje rodnih stereotipa i nametnutih rodnih uloga unutar obitelji.

2.3.2016. - Pravobraniteljica je gostovala u emisiji „*U mreži prvog*“ na Prvom programu Hrvatskog radija. Tema emisije bila je demografska politika, a Pravobraniteljica je istaknula kako je njezin ured od 2008., od početka recesije, započeo primati znatno više pritužbi – zbog nepovoljnih ugovora o radu, nižih koeficijenata, spolnog uznemiravanja i gubitka posla zbog majčinstva. Pravobraniteljica je govorila i o preprekama koje društvo može i mora riješiti kako bi se roditeljima ili budućim roditeljima olakšalo ravnopravno sudjelovanje na tržištu rada, što podrazumijeva poboljšanje strukture javnih servisa i usluga.

18.2.2016. - Pravobraniteljica je dala intervju za Radio Mrežu za emisiju serijala „*Halo, halo ovdje slobodno društvo“*, a koja se emitira na 20-ak lokalnih radijskih postaja. Predstavila je novi EU-projekt „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: Usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“, njegove ciljeve, projektne partnere i aktivnosti. Govorila je i o zakonskom okviru zaštite od diskriminacije na radnom mjestu, o demografskoj politici koja je usko povezana uz pitanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca u društvu, a što zorno pokazuju iskustva nekih zemalja EU, kao što su to Njemačka[57], Nizozemska ili nordijske zemlje, u kojima pozitivna natalitetna stopa ide pod ruku s ravnopravnijim položajem žena na tržištu rada. Naglasila je kako bi trebalo osnažiti sustav pro-aktivnih i pozitivnih mjera promicanja ravnopravnosti žena na tržištu rada koje bi od poslodavaca tražile da postojeću poslovnu praksu razvijaju na način da roditeljima, posebno onima s manjom djecom, omoguće lakše usklađivanje obiteljskih obveza s poslovnima.

Uspoređujući osnovne demografske pokazatelje s ostalim zemljama Europske unije, Hrvatska je između 2006.-2016., imala izrazito negativni prirodni priraštaj, negativni saldo neto migracija i pad ukupnog broja stanovnika. Zbog dugoročno niskog fertiliteta i sve više

[57] Više medija je objavilo da Njemačka bilježi najveće stope nataliteta u posljednjih trideset godina, s 1.5 djeteta po ženi u 2015.

iseljavanja stanovništva u reproduktivnoj dobi, stanovništvo Hrvatske se smanjuje i proces depopulacije je zahvatio mnoge regionalne i lokalne prostorne jedinice.[58]

Pravobraniteljica je svjesna činjenice da čitava Europa ima nizak fertilitet. Međutim, od 12 najrazvijenijih europskih zemalja njih 9 ima i najbolje demografske trendove. Između pojedinih europskih zemalja postoje nezanemarive razlike, jer najviši fertilitet imaju najrazvijenije europske zemlje poput Norveške, Švedske, Francuske, Nizozemske, Ujedinjenog Kraljevstva, Danske a potonje imaju i najviše stope zaposlenosti ženskoga stanovništva u fertilnoj dobi. Međutim, u razvijenim državama s relativno povoljnim fertilitetom znatan je udio žena koje rade s nepotpunim radnim vremenom. To se prije svega odnosi na skandinavske zemlje koje imaju i druge dobro razrađene mjere pronatalitetne obiteljske politike.[59]

Pravobraniteljica je potpuno svjesna da se demografska obnova Hrvatske treba odmah pokrenuti te da mjere ne smiju tretirati deklarativno već trebaju postati sastavni dio Proračuna Republike Hrvatske. Dakle, kombinacijom mjera zapošljavanja žena i sigurnosti zapošljavanja, smanjivanja jaza u plaćama, osiguranja pozitivnog okruženja za podizanje obitelji, uključujući razvijanje i pružanje svih javnih servisa obitelji, usklađivanje poslovnog i privatnog života, sve ranije i veće uključivanje očeva u skrb o djeci, itd.

Pravobraniteljica pozdravlja što demografska politika ima ključno mjesto u programima aktualne Vlade Republike Hrvatske i što je najavljeno osnivanje Vijeća za demografsku revitalizaciju Hrvatske u suradnji s Ministarstvom demografije, obitelji, mladih i socijalne politike te je konačno najavljeno donošenje Demografske strategije Hrvatske.[60] Pravobraniteljica također pozdravlja usvajanja određenih mjere u cilju demografske politike, uključujući i nedavno planirano povećanje roditeljskih naknada. Međutim, Pravobraniteljica smatra da Demografska strategija Hrvatske ne bi smjela biti u raskoraku s novom Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova te ići na štetu žena.

Što se tiče nepovoljnijeg položaja žena na hrvatskom tržištu rada, Pravobraniteljica naglašava da je spolna diskriminacija žena vezana uz fizičko stanje trudnoće veoma raširena na

[58] Depopulacijom su posebno pogođene one županije kod kojih je prirodni prirast negativan već duži niz godina Ukupnom depopulacijom najviše su pogođene županije koje su ekonomski najnerazvijenije, i one su izgubile više od 10% populacije iz 1998. Riječ je o Ličko-senjskoj, Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj i Virovitičko-podravskoj županiji. Zajedničko je tim županijama što su to pretežito ruralna područja sa oslabljenim reproduktivnim potencijalom i emigracijska područja. Opadajući fertilitet i emigracija zajedničkim su djelovanjem ubrzali depopulaciju u navedenim županijama.

[59] **Prof. Anđelko Akrap**, demograf, osvrnuo na nepostojanje sustavnog napora u nas da se okrenu ovi negativni i dramatični trendovi, ukazujući pritom na pozitivne primjere i dobru praksu najrazvijenijih europskih zemalja (primjerice, Norveška i Francuska, a u novije vrijeme i Rusija) koje na odgovoran i promišljen način vode pronatalitetnu politiku. Kako je istaknuto, Hrvatska bilježi porast staračkog stanovništva i smanjenje broja novorođene djece, slabo se razvija u prostoru, sporo razvija manje i srednje gradove i zaostaje u modernizaciji društva, što sve skupa rezultira krajnje negativnim demografskim trendovima. U nizu mjera koje predlaže, Anđelko Akrap se posebno zalaže za tzv. pozitivnu diskriminaciju zaposlenih žena s malom djecom.

[60] Državni tajnik za demografiju **Marin Strmota** nedavno je predstavio je Demografsku strategiju Hrvatske, naglasivši da je nerealno očekivati da će se preko noći trendovi preokrenuti. Strategija obuhvaća: novčane obiteljske potpore poput rodiljnih i roditeljskih naknada, usklađivanje obiteljskog i poslovnog života omogućavanjem primjerice kliznog radnog vremena ili rada od kuće, ali i pošteda od rada nedjeljom za zaposlene majke malodobne djece; obuhvaća usluge za djecu i obitelji, stambeno zbrinjavanje mladih obitelji i dr.

hrvatskom tržištu rada, kao i spolna diskriminacija žena vezana uz rodno uvjetovanu raspodjelu brige za djecu unutar obitelji. Premda propisi jamče zaštitu prava radnica koje su degradirane ili su im povrijeđena prava zbog trudnoće ili zato što su postale majke, u praksi se često krše prava žena upravo zbog trudnoće i majčinstva.

1.1.8. Zaključno razmatranje i preporuke

Republika Hrvatska se već duže vrijeme nalazi u demografskoj recesiji koju indiciraju smanjene stope fertiliteta, pad broja stanovnika i starenje stanovništva. Premda se radi o nepotpunim podacima, u izvještajnom razdoblju su nastavljeni nepovoljni demografski i natalitetni trendovi. Stoga ohrabruje vijest što demografska i pronatalitetna politika ima ključno mjesto u programima aktualne Vlade Republike Hrvatske i što će Hrvatska konačno dobiti svoju novu Demografsku strategiju. Međutim, demografska i pronatalitetna politika ne bi trebala podržavati obrasce koji ženu isključuju iz tržišta rada. Naprotiv, demografska politika bi trebala biti utemeljena na: većem zapošljavanju žena (zaposlenosti oba roditelja), širenju usluga i podrške obiteljima te stvaranju okružja naklonjenog obitelji i djeci. Iskustva nekih država Europske unije, koje bilježe povećane stope nataliteta i pozitivne demografske trendove, pokazuju da je to moguće. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **predlaže** da se osigura cjelovita i dugoročna demografska i populacijska politika koja će uvažavati načela kojima se afirmira rodno usmjerena politika, a koja će, između ostalog, uključivati:

(1) Stvaranje pozitivnih uvjeta i uklanjanje prepreka za žene na tržištu rada.
(2) Smanjivanje jaza u plaćama.
(3) Ženama trudnicama i ženama s malom djecom jamčiti sigurnost radnog mjesta i fleksibilnost rada.
(4) Jačanje ekonomskog osnaživanja žena uz provođenje mjera za usklađivanje poslovnih i obiteljskih obveza.
(5) Poduzimanje mjera s ciljem rodnog-uravnotežavanja na pozicijama ekonomskog odlučivanja.
(6) Poduzimanje mjera za što ranije uključivanje očeva u skrb o djeci u cilju znatnog povećanja broja očeva koji koriste rodiljni dopust, a posebno roditeljski dopust.
(7) Osiguranje kvalitetnije i povoljnije mogućnosti smještaja djece u jaslice i dječje vrtiće.

1.2. DISKRIMINACIJA PRI ZAPOŠLJAVANJU I RADU S OPISIMA SLUČAJEVA

1.2.1. Pojedinačne pritužbe građana zbog diskriminacije temeljem spola, spolnog uznemiravanja i uznemiravanja temeljem spola - statistički trendovi i opisi slučajeva

Pojedinačne pritužbe građana i građanki koje se odnose na nepovoljno postupanje temeljem spolne pripadnosti u području zapošljavanja, radnih odnosa i socijalnih povlastica vezanih uz sudjelovanje na tržištu rada nastavile su predstavljati najveći udio u ukupnom broju pojedinačnih pritužbi koje je Pravobraniteljica zaprimila tijekom izvještajne godine. Od 537 postupaka provedenih tijekom 2016., 126 postupaka (23,5%) odnosilo se na rad i radne uvjete; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za

odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije dok se 99 slučajeva (18,4%) odnosilo na pitanja socijalne sigurnosti, uključujući i područje socijalne skrbi, mirovinskog i zdravstvenog sustava osiguranja te osiguranja za slučaj nezaposlenosti. Skupno su ova dva područja činila **41,9% svih slučajeva** provedenih temeljem čl.19.st.2.toč.1 Zakona o ravnopravnosti spolova tijekom izvještajne godine.

S obzirom da su tijekom 2015. slučajevi koji se odnose na diskriminaciju u pogledu radnih uvjeta; mogućnost obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti, uključujući kriterije za odabir i uvjete pri zapošljavanju te napredovanju; pristup svim vrstama profesionalnog usmjeravanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja te prekvalifikacije činili 29,6% (118 postupaka) svih predmeta u toj izvještajnoj godini, a da taj udio ove izvještajne godine predstavlja 23,5% svih predmeta, slijedi kako je i ove izvještajne godine prisutan trend visokog broja pritužbi građana i građanki u ovom području što potvrđuje ustaljenost spolno uvjetovanog diskriminatornog postupanja na tržištu rada izraženog i kroz prije iznesene statističke trendove vezane uz položaj žena i muškaraca na tržištu rada.

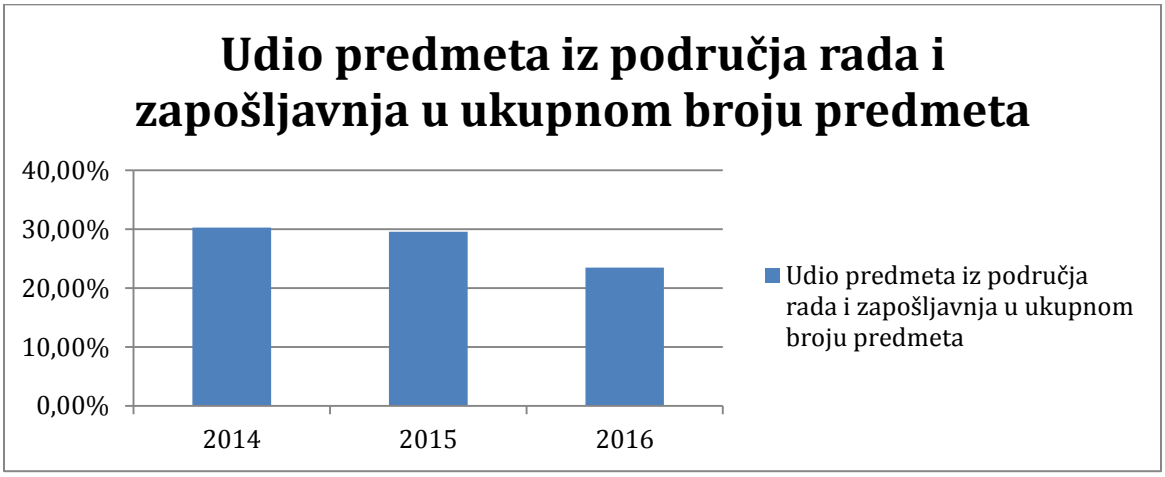

Od 126 predmeta započetih tijekom 2016. okončano ih je 107 (85%). U preostalih 19 predmeta postupak je još u tijeku. U 38 od 106 završenih predmeta (35,8%) utvrđeno je postojanje diskriminacije, dok je u 28 (26,4%) utvrđena neosnovanost pritužbe. U 52 predmeta diskriminacija nije utvrđivana jer je predmet okončan na jedan od sljedećih načina: 1) pružanjem pojedinačnoj stranci pravnog savjeta o njezinim pravima, 2) odustajanjem stranke od daljnjeg postupanja; 3) pokretanjem sudskog postupka o istoj stvari; 4) ustupanjem predmeta drugim pravobraniteljskim tijelima zbog nedostatka nadležnosti.

Najveći dio pritužbi, građani i građanke su podnosili smatrajući da su bili izloženi diskriminaciji temeljem spola i one čine 88% pritužbi u području rada i zapošljavanja. Pritužbe radi diskriminacije temeljem bračnog statusa i pritužbe temeljem obiteljskog statusa čine 5,4% a temeljem spolne orijentacije čine 1,6% svih pritužbi iz ovog područja.

Od 126 pokrenutih postupka njih 88 (69,8%) odnosilo se na prava temeljem radnog odnosa uključujući i jednakost plaće i napredovanje. Dodatnih 27 pritužbi (29%) odnosilo se na uvjete zapošljavanja. Od 88 pritužbi na diskriminaciju u pogledu uvjeta rada značajan dio,

njih 12, odnosi se na diskriminaciju u pogledu napredovanja na radnom mjestu. Značajan udio predstavljale su i pritužbe vezane uz povredu prava na zaštitu majčinstva, temljem kojih je Pravobraniteljica pokrenula 26 ispitnih postupaka, što znači da su one predstavljale 20,63% svih pritužbi koje su se odnosile na prava temeljem radnog odnosa uključujući i jednakost plaće.

U velikoj većini slučajeva pojedinačne pritužbe radi diskriminacije i ove godine podnosile su žene 65% napram 21,4% predmeta u kojima su pritužbu podnijeli muškarci. U preostalih 7,9% predmeta, postupak je pokrenut po inicijativi Pravobraniteljice, odnosno u 5,5% predmeta pritužbe su podnijele skupine građana koje se sastoje od osoba oba spola.

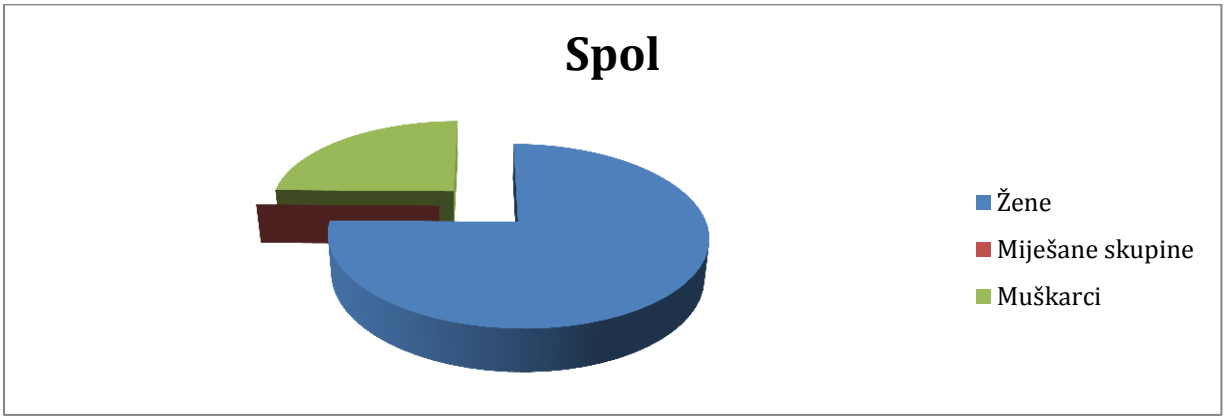

Najveći broj pritužbi podnijele su osobe iz dobnih skupina 24-34 odnosno 35-44, s udjelom od 35,7% svaka. Nakon njih s 18,2% slijede pritužbe osoba iz dobne skupine 45-54. Osobe iz dobne skupine 55-64 podnijele su 7,1% pritužbi. Najmanji broj pritužbi podnijele su osobe iz dobne skupine 18-24 s udjelom od 2,3%, odnosno osobe s više od 65 godina života s udjelom od 0,7%.

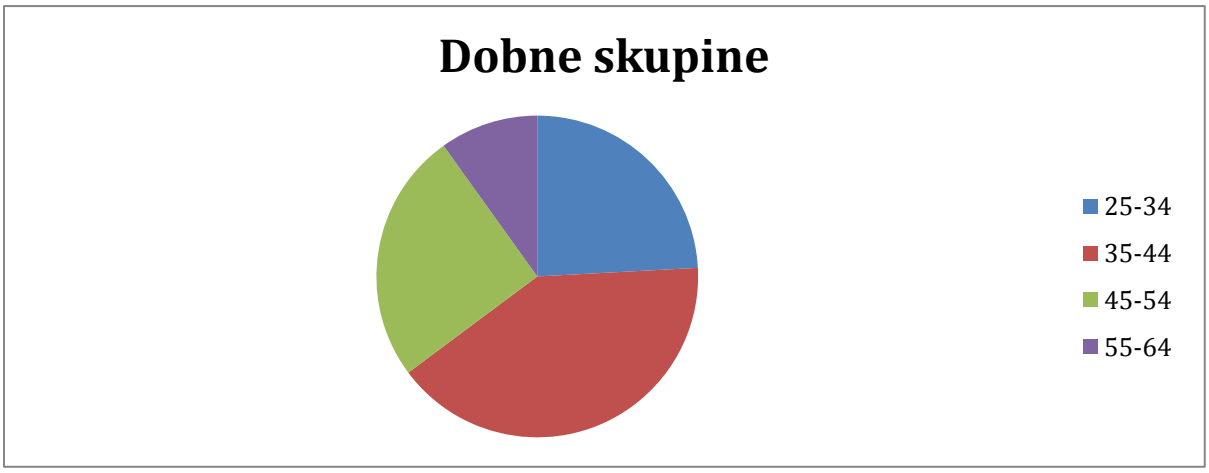

U odnosu na distribuciju pritužbi prema stručnoj spremi, daleko najveći udio pritužbi od čak 42% uložile su osobe s „visokom stručnom spremom“. Slijede osobe sa „srednjom stručnom spremom“ s udjelom od 31%, a daleko iza njih pritužbe osoba „s višom stručnom spremom“, odnosno „kvalificirani/a radnik/ca“, s udjelom od 8,7% svaka. U pogledu distribucije temeljem radnog statusa ove izvještajne godine najveći broj pritužbi (56,35%) podnijele su

osobe zaposlene temeljem ugovora o radu na neodređeno vrijeme. Osobe zaposlene temeljem ugovora o radu na određeno vrijeme podnijele su 7,14% pritužbi, dok su 25,4% pritužbi podnijele osobe koje nisu bile u radnom odnosu, a kod 7,9% njih radni status je ostao nepoznat.

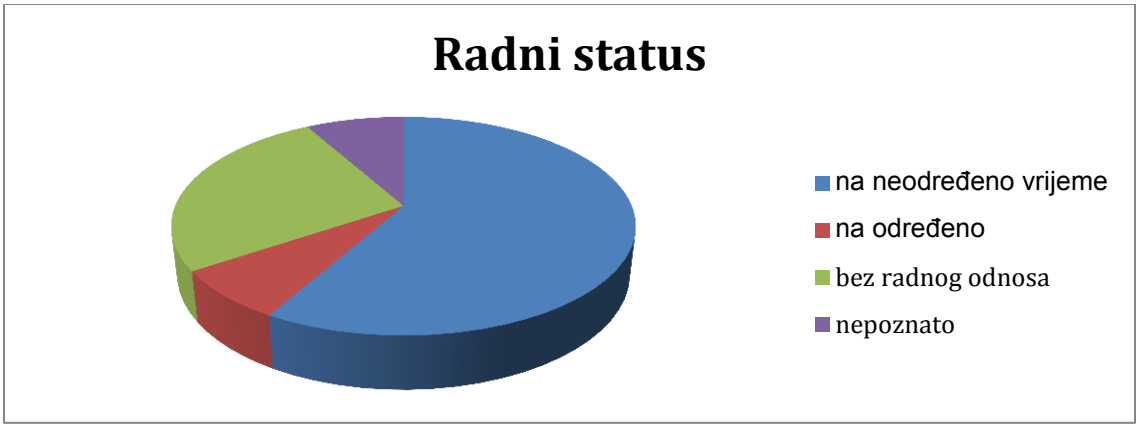

Glede distribucije prema područjima tržišne djelatnosti, ove godine baš kao i prošle, najveći broj pritužbi u pogledu diskriminacije na tržištu rada (16,3%) Pravobraniteljica je primila vezano za područje „djelatnosti javne uprave, obrane i obveznog socijalnog osiguranja“. Slijedi područje „zdravstva i socijalne skrbi“ s 14,75%, odnosno „obrazovanja“, „djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane i pića“ i „stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti“ s 8,2% svako. Odmah potom slijedi područje „trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala“ sa 7,4% te područja „informacije i komunikacije“, „opskrba električnom energijom, plinom parom i klimatizacijom“ i „prerađivačka industrija“ s 4,1% svako.

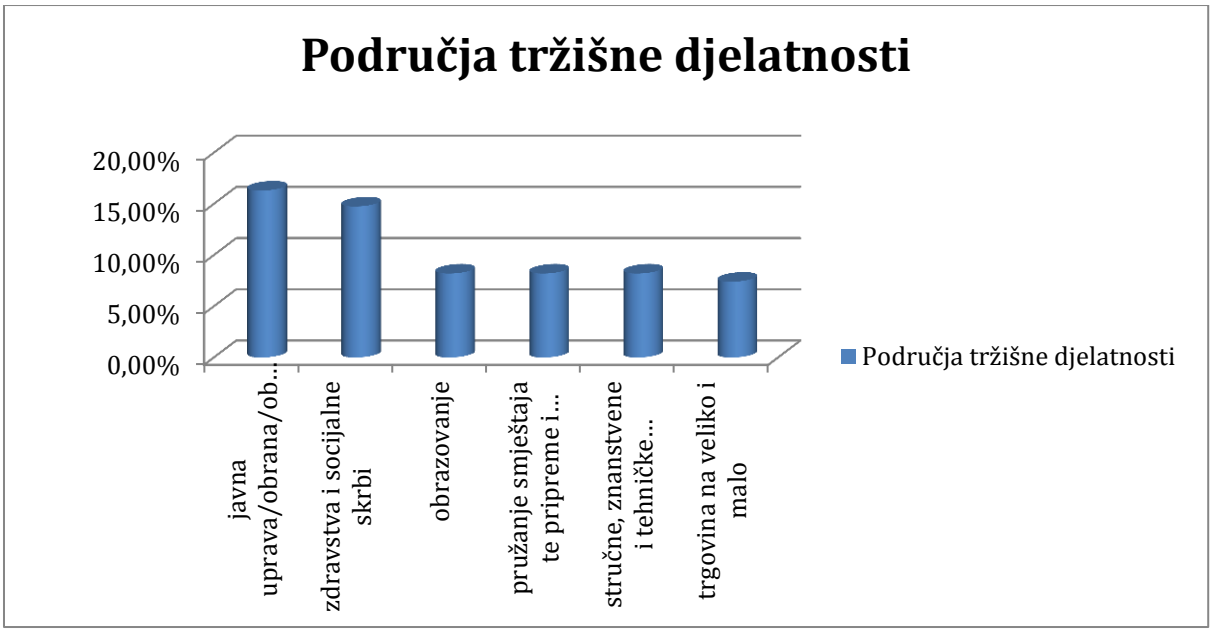

Daleko najveći udio pritužbi odnosno 44,4% otpada na Grad Zagreb.[61] Pritužbe su se odnosile uglavnom na pravne osobe.[62]

I ove godine u području radnih odnosa dominiraju pritužbe koje se odnose na izravnu diskriminaciju, odnosno uznemiravanje kao oblik nepovoljnog postupanja uvjetovanog spolom osobe. Zaprimljen je tek jedan slučaj neizravne diskriminacije što nastavlja potvrđivati upozorenje od prijašnjih godina da građani i građanke nisu upoznati s ovim oblikom anti-diskriminacijskog jamstva.

Pravobraniteljica i ove godine s izuzetnom zabrinutošću ukazuje na to da pritužbe radi spolnog uznemiravanja kao oblika spolne diskriminacije i dalje čine najveći udio u pojedinačnim pritužbama te predstavljaju 42% svih pojedinačnih pritužbi u području radnih odnosa i zapošljavanja. Ovako visok udio pritužbi vezanih uz spolno uznemiravanje i dalje ukazuje na raširenost spolnog uznemiravanja na tržištu rada.

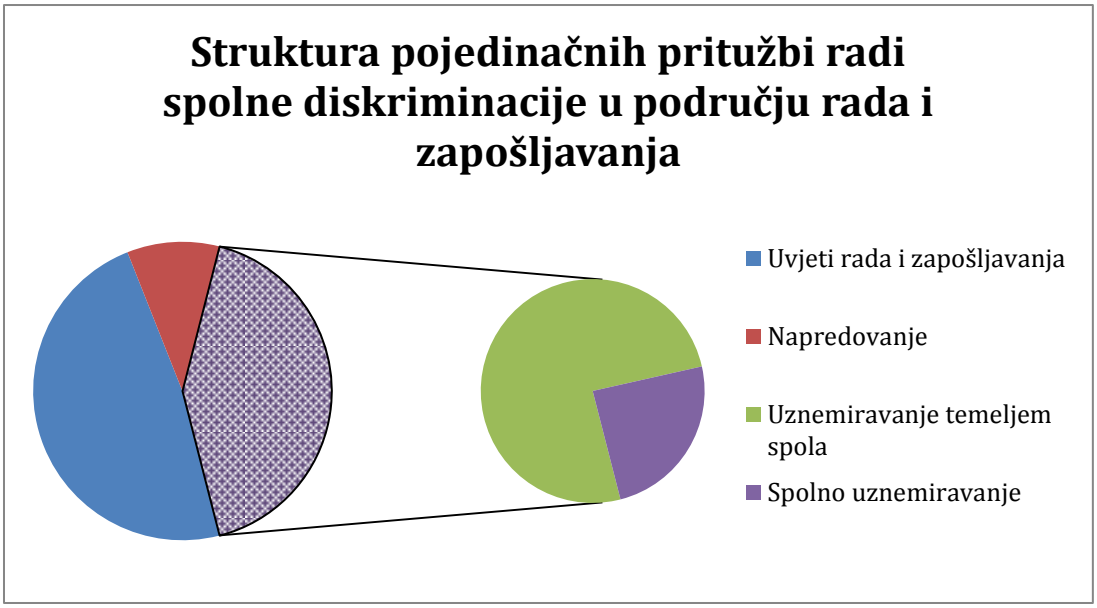

1.2.2. Izabrani opisi predmeta iz područja rada i zapošljavanja

U nastavku opisanih statističkih trendova nalazi se odabir opisa predmeta u kojima je Pravobraniteljica postupala tijekom izvještajne godine. Radi se o manjem broju predmeta koji su odabrani kako bi Hrvatski sabor imao predodžbu o vrsti pojedinačnih pritužbi koje građani i građanke upućuju Pravobraniteljici u području rada i zapošljavanja, odnosno o načinu na koji Pravobraniteljica odlučuje postupajući po takvim pritužbama.

[61] Od ostalih županija još treba ukazati na Zagrebačku županiju s 12%, Karlovačku županiju sa 6.4%, Primorsko-goransku županiju s 5,6%, Dubrovačko-neretvansku s 4%, Splitsko-dalmatinsku županiju s 3,2% te Brodsko-posavsku, Vukovarsko-srijemsku i Osječko-baranjsku od kojih je iz svake došlo 3,17% pritužbi. Ostale županije sudjelovale su s manje od 3% pritužbi svaka.

[62] Njih 37,3% odnosilo se na tijela s javnim ovlastima, 38,9% na privatne pravne osobe, 16,7% na državna tijela, 1% na tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave, 2,3% na medije, a ostalo na pojedinačne zaposlenike i fizičke osobe.

OPIS SLUČAJA PRS- 01-02/16-09: Pravobraniteljica je posredstvom saborskog zastupnika zaprimila pritužbu zbog diskriminacije u jednom trgovačkom lancu u kojoj je bilo navedeno kako postoji zabrinjavajuća praksa kojom se krše zakonski propisi te koja zaposlenike/ce dovodi u nepovoljan položaj. Pravobraniteljica je u skladu sa svojim ovlastima ispitivala dio pritužbe koji se odnosio na stavljanje u nepovoljniji položaj temeljem spola, a u što je ulazio kriterij postavljen od strane poslovođa da blagajnice trgovina budu mlade i lijepe pa da one koje prema njihovom mišljenju ne udovoljavaju više tom kriteriju budu premiještene s navedenog radnog mjesta u skladišta, na inventure i slično, te pritužbeni navod da se u slučaju pogrešaka i propusta u radu prema zaposlenicama primjenjuju strože sankcije nego prema zaposlenicima.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je provodeći ispitni postupak zatražila direktora predmetnog trgovačkog lanca da joj dostavi svoje očitovanje. Iako je u više navrata zatražila dodatne informacije te prateću dokumentaciju, prituženi direktor tijekom ispitnog postupka nije dostavio niti jedan dokaz kojim bi potkrijepio svoju tvrdnju da su pritužbeni navodi netočni te isti nije uspio uvjeriti Pravobraniteljicu kako do diskriminatornog postupanja nije došlo. Stoga mu je Pravobraniteljica izdala upozorenje da fizički izgled nije od utjecaja na kompetencije zaposlenice te da odluka o premještaju zaposlenice na drugo radno mjesto, isključivo iz razloga osobne percepcije o njezinoj atraktivnosti, predstavlja zakonom zabranjenu diskriminaciju temeljem spola. Pravobraniteljica je također uputila upozorenje da nepovoljnije postupanje prema zaposlenicama u odnosu na zaposlenike u smislu izricanja sankcija za povrede radnog odnosa isključivo iz razloga njihovog spola, odnosno uvjerenja da će se zaposlenice kao žene biti manje sklone buniti, također predstavlja diskriminaciju temeljem spola te mu je stoga uputila i preporuku da sve poslovođe trgovina obavijesti o navodima koji su utvrđeni u upozorenju i preporuci te da ubuduće vodi pisani trag o premještajima zaposlenika/ca na drugo radno mjesto kako bi se osigurala transparentnost postupanja. Prituženi direktor prihvatio je upućeno upozorenje i preporuku na način da je poslovođama trgovina dostavio obavijest o temeljima zabranjene diskriminacije te im dao nalog da ubuduće svaki zahtjev radnika/ce za premještaj na drugo radno mjesto bude popraćen i pisanim zahtjevom od strane radnika/ce.

OPIS SLUČAJA PRS-01-06/16-07: Pravobraniteljici se pritužila ženska osoba ističući kako ju je poslodavac u pekari diskriminirao temeljem njene trudnoće i materinstva. Pritužiteljica je u prilog svojim tvrdnjama navela da joj je rečeni poslodavac Ugovor o radu na određeno vrijeme, koji je s poslodavcem potpisala u trajanju od 3 mjeseca, otkazao nakon mjesec dana isključivo iz razloga što je saznao za njenu trudnoću. Pritužiteljica je navela da je poslodavac o tome uopće nije obavijestio, već da je za odjavu saznala slučajno i to od svoje doktorice koju je rečenog datuma posjetila zbog zdravstvenih razloga.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je sukladno svojim ovlastima pokrenula ispitni postupak protiv prijavljenog poslodavca te utvrdila da je došlo do kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova (čl.6.st.2., čl.13.st.1.toč.7. ZRS). Shodno takvom utvrđenju, Pravobraniteljica je poslodavcu izrekla upozorenja i preporuke zatraživši da je povratno obavijesti o poduzetom. Međutim, kako je isti u svom povratnom očitovanju Pravobraniteljici izričito naveo kako smatra da nije diskriminirao pritužiteljicu te da stoga nije i neće poduzeti

nikakve radnje i mjere sukladno izrečenoj mu preporuci, Pravobraniteljica je temeljem svojih ovlasti iz čl.23.toč.2.-3. ZRS-a, zatražila provođenje nadzora nad radom poslodavca od strane Inspektorata rada. U svom povratnom očitovanju, Inspektorat rada obavijestio je Pravobraniteljicu kako je temeljem pritužbe pritužiteljice obavio inspekcijski nadzor kod poslodavca te utvrdio da je isti počinio više povreda, odnosno prekršaja relevantnih zakona – Zakona o radu i Zakona o mirovinskom osiguranju, te su, slijedom sumnje u počinjenje navedenih prekršaja, protiv poslodavca i odgovorne osobe poslodavca podneseni optužni prijedlozi nadležnom prekršajnom sudu.

OPIS SLUČAJA PRS-01-03/16-11: Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu ženske osobe koja se požalila na diskriminaciju temeljem trudnoće, materinstva i roditeljstva. Naime, pritužiteljica je u pritužbi navela kako je u 2013. započela korištenje roditeljskog dopusta za treće dijete, da bi od siječnja 2016. aktivirala pravo na rad u trajanju od pola radnog vremena u sklopu roditeljskog dopusta. Pritužuje se kako ju je po povratku na posao ravnateljica gradskih dječjih vrtića, ustanove u kojoj je zaposlena kao psihologinja, diskriminirala temeljem njenog statusa na način da ju je rasporedila na nepovoljnije radno mjesto – na rad u vrtićima i to na drugom kraju grada u odnosu na mjesto njenog stanovanja, bez obzira na činjenicu što se u neposrednoj blizini njenog stanovanja nalaze vrtići koji pripadaju istoj ustanovi, a koji prema ustrojstvu predviđaju rad 2 psihologa/ginja. Pritužiteljica je navela da bi joj da je raspoređena u neki od navedenih vrtića u blizini stanovanja to značajno olakšalo usklađivanje obiteljskih i poslovnih obveza kao majci troje djece. Ističe kako je ravnateljici u pisanom obliku uputila zamolbu u kojoj je potanko obrazložila svoju situaciju, međutim, da od iste nikada nije dobila pisani odgovor, već je bila raspoređena na rad na radno mjesto koje joj, takoreći, u potpunosti onemogućava usklađivanje obiteljskih i poslovnih obveza kao zaposlenoj majci troje djece. Osim toga, pritužiteljica je istaknula kako je njeno napredovanje na poslu također zaustavljeno isključivo iz razloga njenog korištenja rodiljnog i roditeljskog dopusta te da je prosvjetna savjetnica zbog toga i upozorila ravnateljicu vrtića, ali bez rezultata.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Temeljem navoda iz pritužbe, Pravobraniteljica je od ustanove i odgovorne osobe u ustanovi zatražila očitovanje i izvješće na pritužbene razloge. Rečena ustanova u svom očitovanju i pratećem izvješću nije ponudila utemeljeno opravdanje za premještanje pritužiteljice na rad u vrtić koji je bio značajno udaljen od mjesta njenog prebivališta, a što je pritužiteljicu dovelo u nepovoljniji položaj u usporedbi s uvjetima iz rada koje je imala prije korištenja prava vezanih uz trudnoću, porod i roditeljstvo. Također, Pravobraniteljica je utvrdila kako pritužiteljica nije imala jednaku mogućnost pristupa napredovanju na poslu u usporedivoj situaciji s osobama koje se nisu koristile pravima vezanim uz trudnoću, materinstvo i roditeljstvo. Sukladno takvim utvrđenjima, Pravobraniteljica je ustanovi izdala upozorenja kako je Europski sud pravde još prije dva desetljeća zauzeo jasno stajalište kako je nepovoljno postupanje temeljem trudnoće oblik spolne diskriminacije zato jer takvo postupanje proizvodi nepovoljne učinke isključivo za žene. Stoga, svaka odluka kojom je osobi uskraćena neka korist, kojoj bi ta osoba imala pristup da nije trudna, predstavlja diskriminaciju temeljem spola. Pravobraniteljica je ustanovu upozorila kako je nedavna presuda Europskog suda pravde jasno ukazala kako

činjenica da je osobi onemogućen pristup stručnom usavršavanju zbog njenog odsustva temeljem trudnoće predstavlja nepovoljno postupanje uvjetovano trudnoćom te kao takvo predstavlja spolnu diskriminaciju. Također, u istoj odluci sud je istaknuo da se žena nakon završetka rodiljnog dopusta ima pravo vratiti na isti ili posao jednak onome koji je obavljala prije trudnoće i to pod istim uvjetima, odnosno pod uvjetima koji ne smiju biti nepovoljniji za nju. Isto stajalište jasno je propisano i Zakonom o radu koji je u potpunosti usklađen s pravnom stečevinom EU-a u području ravnopravnosti spolova. Sukladno izdanim upozorenjima, Pravobraniteljica je ustanovi izrekla preporuke da pritužiteljicu u što kraćem roku vrati na mjesto rada na kojem je radila prije no što se koristila pravima vezanim uz trudnoću, materinstvo i roditeljstvo. Glede napredovanja pritužiteljice, Pravobraniteljica je ustanovi preporučila poduzeti sve raspoložive mjere kako bi se pritužiteljici osigurao pristup napredovanju na poslu kao da se nije niti koristila navedenim pravima vezanim uz trudnoću, materinstvo i roditeljstvo. U svom povratnom očitovanju o poduzetom, sukladno izdanim upozorenjima i preporukama, ustanova i odgovorna osoba naglasili su kako uvažavaju sva upozorenja i preporuke Pravobraniteljice te istaknuli kako je pritužiteljica vraćena na radno mjesto na kojem je radila prije korištenja prava vezanih uz trudnoću, materinstvo i roditeljstvo te da joj je osiguran pristup napredovanju na radu kao da se nije ni koristila navedenim pravima.

OPIS SLUČAJA PRS-01-04/16-18: Pravobraniteljica je zaprimila prijavu ženske osobe koja je u svojoj pritužbi navela kako se prijavila na natječaj za posao pomoćnice voditeljice marketinga u jednoj velikoj tvrtci te da je u najužem krugu s jednim muškim kolegom diskvalificirana na temelju činjenice što ima dijete od 18 mjeseci kao i zbog toga što buduću trudnoću planira unutar perioda od 5 godina. Kao neslužbeni razlog za diskvalifikaciju, naveden je stav direktora tvrtke da je pritužiteljici ključan 'minus' kao kandidatkinji bio to što je majka. Konačno, pritužiteljica ističe kako je zaposlen muški kandidat, unatoč činjenici što nije fakultetski obrazovan i slabije govori engleski jezik od nje.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je zatražila očitovanje od navedene tvrtke na pritužbene razloge. U svom očitovanju, tvrtka je istaknula kako navodi pritužiteljice nisu točni te su pojasnili kako je stvarni razlog primitka muškog kandidata zapravo bilo njegovo „bolje radno iskustvo“, a ne činjenica što je pritužiteljica majka 18-mjesečnog djeteta koja unutar perioda od 5 godina planira novu trudnoću. Međutim, u očitovanju se dalje pojašnjava kako, se: „*sa svim kandidatima na razgovorima za posao razgovaralo o tome da li imaju djecu i jesu li spremni i sposobni (zbog obveza drugog roditelja ili mogućnosti bliskih srodnika) izvršavati obveze iz radnog odnosa na način da se od njih relativno često zahtijeva da svoj posao obavljaju nakon 17.00 sati, odnosno za vrijeme vikenda*“. Postavljanje ovakvih pitanja o privatnom i obiteljskom životu kandidata na intervjuu za posao, pravdalo se argumentom da: *„roditelji s malom djecom moraju svoje radne obveze uskladiti sa svojim privatnim obvezama prema svojim obiteljima*“. Također, u očitovanju se istaknulo kako je poslodavcu bilo bitno, između ostalog, izabrati osobu koja: *„može preuzeti obveze iz radnog odnosa koje češće treba izvršavati vikendom, a s obzirom na obveze prema svojoj obitelji“*. S obzirom na ovakvo očitovanje, Pravobraniteljica je utvrdila da je u postupku izbora kandidata za radno mjesto počinjena diskriminacija na temelju spola, odnosno trudnoće, materinstva,

obiteljskog statusa i roditeljstva na štetu pritužiteljice te utvrdila povrede čl.6.st.1.-2., te čl.13.st.1.toč.1. i 7. ZRS-a, kao i čl.25. Zakon o radu. Pravobraniteljica je utvrdila da su se prilikom izbora kandidata za radno mjesto primjenjivali nedozvoljeni diskriminacijski kriteriji – trudnoće, materinstva, obitelji i roditeljstva, a koji su u konačnici značajno utjecali na odluku poslodavca o izboru najprikladnijeg kandidata/tkinje za oglašeno radno mjesto. Temeljem ovakvih utvrđenja, poslodavcu su upućena upozorenja kako je prilikom odabira kandidata/tkinja za posao istima zabranjeno postavljati pitanja vezana uz njihov roditeljski, bračni i obiteljski status, jer takva pitanja nisu u neposrednoj vezi s radom, predstavljaju diskriminacijske osnove, te su zabranjena navedenim antidiskriminacijskim zakonodavstvom u RH. Poslodavca se također upozorilo kako pritužiteljica temeljem čl.30., te čl.17. Zakona o suzbijanju diskriminacije, ima pravo podnošenja posebne tužbe redovnom sudu opće nadležnosti. Slijedom izrečenih upozorenja, Pravobraniteljica je poslodavcu preporučila da poništi raspisani natječaj za posao i raspiše novi, kao i da prilikom odabira kandidata/tkinja ubuduće postavlja pitanja koja su isključivo vezana uz rad i koja u konačnici ne dovode do diskriminacije (diskvalifikacije kandidata/tkinja). U svom povratnom očitovanju, poslodavac je djelomično uvažio preporuke Pravobraniteljice, odbijajući poništiti raspisani natječaj.

OPIS SLUČAJA PRS-01-04/16-15: Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu volontera Europskih sveučilišnih igara (Igara) koji se požalio da ga je rukovodstvo Igara diskriminiralo temeljem spola na način da ga se u zadnji tren odlučilo zamijeniti ženskom volonterkom kako bi ista, kao prikladnija od njega: „*bila na raspolaganju ViP osobama*“.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Temeljem pritužbe te iz uvida u dostavljenu elektroničku korespondenciju između pritužitelja i rukovodstva Igara, Pravobraniteljica je utvrdila da su odgovorne osobe Igara počinile prema pritužitelju diskriminaciju temeljem spola u području zapošljavanja i rada, odnosno prekršile odredbe čl.13.st.1.toč.1. i 4. ZRS-a prema kojima je diskriminacija na području zapošljavanja i rada zabranjena u javnom i privatnom sektoru, uključujući državna tijela, u odnosu na, između ostalog, uvjete za zapošljavanje, samozapošljavanje ili obavljanje zanimanja, uključujući kriterije i uvjete za izbor kandidata/tkinja za radna mjesta, u bilo kojoj grani djelatnosti i na svim razinama profesionalne hijerarhije (točka 1. citiranog stavka), kao i u odnosu na uvjete zaposlenja i rada, sva prava iz rada i na temelju rada (točka 4. citiranog članka). Pravobraniteljica je prilikom donošenja ovakve odluke, analizirala i da li bi istaknuto postupanje moglo biti predmet izuzetka od pravila zabrane diskriminacije, a koji je definiran čl.13.st.4. ZRS-a te zaključila kako se u predmetnom slučaju ne može primijeniti opisani izuzetak. Naime, odredbe čl.13.st.4. ZRS-a propisuju da se osobe samo određenog spola mogu zapošljavati na određeni posao jedino kada je priroda posla takva da karakteristike povezane s nekom od osnova iz čl.6. ZRS-a predstavljaju stvarni i odlučujući uvjet obavljanja posla, pod uvjetom da je svrha koja se time želi postići opravdana. U konkretnom slučaju, odluka da se pritužitelja u zadnji tren zamjeni ženskom osobom, a koja „*će biti na raspolaganju Vip osobama*“, nikako ne može predstavljati stvarni i odlučujući uvjet obavljanja posla, niti je svrha koja se time želi postići opravdana. Čak štoviše, svrha koja se time želi postići, osim što je diskriminatorna prema pritužitelju te krši navedene članke ZRS-a, seksističkog je karaktera te vrijeđa i žene i

muškarce jer polazi od seksističke pretpostavke da će uglednim uzvanicima biti ugodnije ako su u kontaktu sa ženom, nego što bi im to bilo u kontaktu s muškarcem. Shodno navedenom, Pravobraniteljica je rukovodstvu Igara izrekla upozorenje da je spolna diskriminacija u području rada i zapošljavanja najstrože zabranjena te, sukladno navedenom upozorenju, preporuku da, uz ispriku, pritužitelja u što kraćem roku vrate na njegovu volontersku poziciju na kojoj je bio izvorno uposlen, odnosno, ukoliko on to ne želi ili to više nije moguće, ponude istome javnu ispriku. Pravobraniteljica je zamolila rukovodstvo Igara da joj u što kraćem roku dostave povratnu obavijest o poduzetom sukladno izrečenoj preporuci. Isti su dostavili informacije kako će se javno ispričati svom dugogodišnjem volonteru kojeg su diskriminirali temeljem spola u području rada i zapošljavanja. U naknadnim dogovorima između pritužitelja i rukovodstva Igara, pritužitelj je pristao na privatnu pismenu ispriku.

OPIS SLUČAJA PRS-01-05/16-06: Pravobraniteljici se obratila ženska osoba pritužbom na diskriminaciju od strane HZZO-a, a po osnovi trudnoće. U svojoj pritužbi pritužiteljica je navela kako, uključujući godinu staža osiguranja koju je stekla stručno se osposobljavajući, ima sveukupno godinu i 5 mjeseci staža osiguranja prema potvrdi HZMO-a. Pritužiteljica je navela kako je trenutno zaposlena na neodređeno vrijeme i da je krajem 2016. zatrudnila te su joj otvorene komplikacije u svezi s trudnoćom i porođajem, ali da su joj u HZZO-u rekli kako stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa ne ulazi u staž za stjecanje prava na naknadu plaće koju prima zaposlena osoba kod komplikacija u svezi s trudnoćom i porođajem.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je zatražila HZZO da se očituje o tome temeljem kojih odredbi je dano ranije navedeno tumačenje. Iz zaprimljenog odgovora proizlazi kako je naknada plaće kod komplikacija u svezi s trudnoćom i porođajem uređena Zakonom o obveznom zdravstvenom osiguranju u smislu kojeg se osoba koja se stručno osposobljava ne smatra osobom u radnom odnosu, a niti se stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa uračunava u staž osiguranja vezano uz naknade plaće koje su utvrđene kao pravo iz obveznog zdravstvenog osiguranja kao što je naknada plaće kod komplikacija u svezi s trudnoćom i porođajem. Suprotno tome, staž osiguranja stečen na stručnom osposobljavanju uračunat će se osiguranici kao staž osiguranja za ostvarivanje prava iz Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama, odnosno prava na rodiljnu naknadu. Prema očitovanju HZZO-a, budući da pritužiteljica nije ostvarila sukladno čl.56. Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju uvjet staža osiguranja u Zavodu od najmanje 9 mjeseci neprekidno ili 12 mjeseci s prekidima u posljednje dvije godine, pripada joj naknada plaće u iznosu od 25% proračunske osnovice, što iznosi 831,50 KN. Kako u svojem očitovanju HZZO navodi, jednaki uvjet staža osiguranja propisan je i u slučaju privremene nesposobnosti za rad zbog bolesti ili ozljede, kao i visina naknade u slučaju da uvjet nije ostvaren. Anti-diskriminacijski postupak u ovom predmetu još uvijek je u tijeku.

OPIS SLUČAJA PRS-01-06/16-08: Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica koja je navela da je od 2015. bila zaposlena u jednoj banci kao stručna suradnica za pravne poslove na određeno vrijeme do povratka odsutne radnice, a najduže 9 mjeseci. Direktor njenog odjela joj je od početka govorio da je zadovoljan s njenim radom, a nakon što je uspješno odradila

šestomjesečni probni rok, usmenim putem joj je obećano da će joj biti ponuđen ugovor o radu na neodređeno vrijeme. Na svoj rad nije nikada dobila primjedbe te je smatrala da su njeni nadređeni i kolege/ice bili zadovoljni njenim radom. U siječnju 2016. obavijestila je poslodavca da je trudna te je morala zbog konstantnih mučnina i malaksalosti koristiti bolovanje radi komplikacija u trudnoći. Međutim, kada je tijekom bolovanja u više navrata razgovarala s nadređenim, isti joj je rekao da joj sada kada je trudna ne mogu više ponuditi ugovor o radu na neodređeno „*jer njima treba netko tko će raditi, a ne netko koga će biti potrebno mijenjati*". Ponovio je da je ona dobra radnica, ali je ujedno i rekao što će ljudi reći ako bi zaposlio trudnicu. U nastavku svoje pritužbe pritužiteljica je pojasnila proceduru zapošljavanja u navedenoj banci. Naime, zapošljavanje se odvija na način da direktor pojedinog odjela daje pisani prijedlog Odjelu upravljanja ljudskim potencijalima, s obrazloženjem zahtjeva u pogledu uvjeta koje mora ispuniti radnik na slobodnom radnom mjestu. Uprava Banke procjenjuje je li obavljanje poslova moguće osigurati internim preraspoređom ili internim natječajem ili je potrebno zaposliti nove radnike. Njen ugovor o radu je istekao 16.05.2016., a nešto ranije, dana 09.05.2016., njen nadređeni poslao je e-mail svim djelatnicima/ama u njenom odjelu (uključujući i njoj) da u odjelu nedostaje ljudi te da je pokrenut postupak zapošljavanja za dva nedostajuća pravnika/ce, od kojih će jedan biti primljen na neodređeno vrijeme, a drugi na određeno vrijeme (zamjena za dugotrajni rodiljski dopust). S obzirom na to da je pritužiteljica uputila e-mail Odjelu upravljanja ljudskim potencijalima i zamolila da ju obavijeste o poslovima za koje bi radnici koji rade na ugovor na određeno vrijeme mogli sklopiti ugovor na neodređeno vrijeme, obaviještena je da trenutno nema objavljenih natječaja, ali da ih možda bude uskoro. Međutim, 19.05.2016. objavljen je vanjski natječaj. Pritužiteljica tvrdi da iz e-mail-a direktora Odjela pravnih poslova od 09.05.2016. proizlazi da je pokrenut proces zapošljavanja za dva pravnika u Odjelu pravnih poslova, dakle, dok je pritužiteljica bila još u radnom odnosu, te zaključuje da se očigledno čekao trenutak kada ona nije više u radnom odnosu kod banke kako bi se raspisao vanjski natječaj. Pritužiteljica navodi da o internima dokumentima (mišljenima i zahtjevima direktora odjela) nema saznanja, ali smatra da se 09.05.2016. moglo dati mišljenje da ona može popuniti jedno radno mjesto jer je ispunjavala sve uvjete za to radno mjesto, te ju se također moglo dana 16.05.2016., kada je uputila e-mail Odjelu upravljanja ljudskim potencijalima, obavijestiti da postoje radna mjesta koja je potrebno popuniti, a ne samo dva dana nakon prestanka njenog radnog odnosa raspisati vanjski natječaj.

PODUZETE MJERE I ISHOD: Razmatrajući očitovanje (izvješće) i dokumentaciju banke, kao i navode iz pritužbe, Pravobraniteljica je ocijenila da banka, na kojoj je bio teret dokazivanja, nije pružila uvjerljive dokaze iz kojih se može zaključiti da se ne radi o spolnoj diskriminaciji. Naime, polazeći od okolnosti konkretnog slučaja, pritužiteljici banka nije ponudila zasnivanje radnog odnosa u banci na neodređeno vrijeme iz razloga što pritužiteljica nije bila u mogućnosti započeti s radom u kratkom roku. S obzirom na to Pravobraniteljica ocjenjuje da je banka prema pritužiteljici nepovoljnije postupala zbog njene trudnoće. Banka smatra da je opravdani poslovni interes poslodavca da radnik/ca koji/a se zapošljava može početi s faktičnim obavljanja poslova u vrijeme koje odredi poslodavac te da je poslodavac dužan vodite računa o činjenici da neki kandidat/kinja iz bilo kojeg razloga to nije u mogućnosti. Pravobraniteljica bi mogla pod određenim pretpostavkama u načelu prihvatiti

argument da radnik/ca koji se zapošljava može početi s faktičnim obavljanjem poslova u vrijeme koje odredi poslodavac. Međutim, u konkretnom slučaju banka nije udovoljila zahtjevu transparentnosti, odnosno banka nije pojasnila koji su to sve razlozi koji upućuju na nužnost da kandidat/kinja pristupi na radno mjesto u kratkom roku. Dakle, banka nije svoja stajališta obrazložila na način koji bi otklonio sumnju u arbitrarnost postupanja i odlučivanja, odnosno na način koji bi činio nedvojbenim utemeljenost donesene odluke na prihvatljivom tumačenju i primjeni mjerodavnog anti-diskriminacijskog prava. Pravobraniteljica također primjećuje da ni čl.4. Pravilnika o radu konkretne banke iz svibnja 2015. nije predviđena mogućnost da će na natječaju imati prednost oni kandidati/kinje koji mogu započeti s radom u kratkom roku, već da će *„Na natječaju prednost imati oni kandidati koji svojim stručnim znanjima i iskustvom, kao i radnim uspjehom u dosadašnjem radu, najviše udovoljavaju zahtjevima posla za koji se raspisuje natječaj"*. Pri tome, Pravobraniteljica ne tvrdi da je banka imala namjeru dovesti pritužiteljicu u nepovoljni položaj zbog njezine trudnoće, jer ta namjera i nije odlučujuća. No, Pravobraniteljica smatra kako je banka mogla i morala biti svjesna diskriminirajućih posljedica svoje odluke, odnosno da ne ponudi pritužiteljici ugovor o radu na neodređeno vrijeme samo iz razloga što pritužiteljica nije mogla započeti s radom u kratkom roku. Pravobraniteljica pretpostavlja da se banka kod odlučivanja o zapošljavanju vodila stereotipnom stavu da „razuman" poslodavac ne bi zaposlio ženu koja je trudna. S tim u vezi, tvrdnje pritužiteljice da joj je rečeno da se zbog njene trudnoće ne može ponuditi ugovor o radu na neodređeno vrijeme, odnosno da je rečeno „*što će ljudi reći ako zaposli trudnicu*", mogu se, usprkos poricanju i negiranju od strane banke, smatrati istinitim i vjerodostojnim. Dakle, trudnoća pritužiteljice se pojavljuje kao smetnja i prepreka da ona bude primljena u radni odnos na neodređeno vrijeme. Pravobraniteljica je upozorila banku da pritužiteljici nije omogućila nastavak radnog odnosa zbog njene trudnoće. Istovremeno je Pravobraniteljica dala banci određene preporuke.

1.3. SPOLNO UZNEMIRAVANJE NA PODRUČJU ZAPOŠLJAVANJA I RADA S OPISIMA SLUČAJEVA

Uz ostale opisane slučajeve iz ovog područja, Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini zaprimila određen broj prijava za spolno uznemiravanje putem posrednika (supruga ili partnera žrtava). Čl.22.st.3. ZRS-a propisano je da se svatko može obratiti Pravobraniteljici zbog povreda odredbi Zakona, bez obzira da li je neposredno oštećen, osim ako se oštećena strana tome izrijekom protivi. U praksi rada na svojim predmetima, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da se izričito neprotivljenje dokazuje na način da se u slučaju uznemiravanja i spolnog uznemiravanja oštećena stranka Pravobraniteljici treba obratiti direktno, i/ili redovnom poštom, uz vlastoručno potpisanu izjavu kojom ovlašćuje Pravobraniteljicu da postupa u njeno ime, uz napomenu želi li da Pravobraniteljica zaštiti njen identitet prilikom postupanja. Na ovaj način izbjegavaju se zlouporabe i manipulacije rečenim prekršajem, a omogućava direktna zaštita žrtve – što je i cilj samog postupka.

I ove godine su se svi slučajevi postupanja Pravobraniteljice pokrenuti temeljem ovog diskriminacijskog osnova odnosili na zaštitu žena (100%), s tim da se u jednoj prijavi na

spolno uznemiravanje pritužio muškarac, no Pravobraniteljica inicijalno nije našla dovoljno elemenata za postupanje u predmetnom slučaju, te je istom upućen dopis da prema podnesenoj prijavi nema dovoljno elemenata za postupanje odnosno da je potrebno upotpuniti pritužbu.

Kako je bilo pritužbi na ponašanja koja su doživljavana kao spolno uznemiravanje od pritužitelja/ica, a koja, nakon što ih je Pravobraniteljica analizirala, nisu bila tako kvalificirana, Pravobraniteljica naglašava kako ne predstavljaju sva ponašanja spolne prirode spolno uznemiravanje. Pa tako primjerice zavođenje na radnom mjestu ili bilo kakva druga ponašanja uvjetovana spolom osobe ili koja su spolne prirode nisu ex-lege zabranjena. Također, nesuglasice između muškaraca i žena na radnom mjestu oko pitanja načina obavljanja radnih zadataka, načina obavljanja posla generalno, sindikalnih pitanja, poslovne politike tvrtke i slično, ne predstavljaju samom činjenicom što su se odvijala među različitim spolovima uznemiravanje ili spolno uznemiravanje.

Naime, da bi se određeno ponašanje kvalificiralo kao spolno uznemiravanje ono osim što mora biti uvjetovano spolom ili spolne prirode more istovremeno biti i neželjeno od strane osobe prema kojoj je usmjereno, dok počinitelj takvog prekršaja nakon što mu je jasno dano do znanja da je njegovo ponašanje neželjeno, uporno nastavlja s ponašanjem koje ima isti cilj te tako osobu dovodi u ponižen položaj. Naime, ZRS definira uznemiravanje i spolno uznemiravanje kao svako neželjeno ponašanje, odnosno ono neželjeno ponašanje koje je uvjetovano spolom osobe ili koje je spolne prirode.

Ono što ove oblike diskriminacije karakterizira i što, uz neželjenost, predstavlja jedan od ključnih elemenata kvalifikacije, jest omalovažavanje osobnog i ljudskog dostojanstva žrtve koje se u području rada i zapošljavanja najčešće manifestira kroz „kažnjavanje“ žrtve otkazom ili stvaranjem takvog neugodnog, neprijateljskog i/ili ponižavajućeg i uvredljivog okruženja koje rezultira time da žrtva sama napušta takvu radnu okolinu, a sve uslijed činjenice da je ista odbila prihvatiti ponudu spolne prirode i/ili bila sustavno vrijeđana i ponižavana temeljem svog spola. Pravobraniteljica ovim predmetima daje posebnu važnost što uključuje i prijave državnom odvjetništvu radi pokretanja kaznenih postupaka (što je i učinjeno u ukupno 4 slučaja)[63].

U predmetu **PRS-01-01/15-16,** Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu jedne psihologinje zaposlene u zatvoru. U pritužbi je pritužiteljica navela kako je doživjela napad od strane zatvorenika s elementima seksualnog napastovanja, a da su se pravosudni policajci, koji su je trebali zaštiti, pri tom povukli s mjesta osiguranja izloživši je tako dodatnoj opasnosti. Osim toga, pritužiteljica je, između ostalog, navela kako su se pravosudni policajci neposredno prije no što će se ona taj dan susresti sa zatvorenikom kako bi odradila psiho-procjenu, glasno, tako da ona čuje, šalili s istim na temu njegovih samozadovoljavanja i seksualnih afiniteta prema njoj. Pritužiteljica je navela kako je incident koji je doživjela rezultirao njenim psihičkim poteškoćama i dijagnozom iz spektra PTSP-a, što je dovelo i do znatnih fizičkih tegoba, zbog

[63] U predmetima: PRS-01-01/16-03, PRS-03-04/16-01, PRS: 01-01/16-08, PRS 01-03/16-31.

čega je i bila privremeno nesposobna za rad, no, da je HZZO odbio tretirati njezinu „ozljedu“ kao ozljedu na radu.
PODUZETE RADNJE I ISHOD: Pravobraniteljica je zatražila očitovanje od Ministarstva pravosuđa i HZZO-a. Ministarstvo pravosuđa se u očitovanju propustilo osvrnuti na konkretne pritužbene razloge pritužiteljice u odnosu na spolno neprikladno postupanje pravosudnog policajca i višeg stručnog savjetnika neposredno prije incidenta sa zatvorenikom ignorirajući sve njene pritužbene navode, navodeći samo kako je zatvorenik dodatno kažnjen. Sukladno takvom očitovanju poslodavca, a na temelju čl.30.st.4. ZRS-a i čl.20.st.1. ZSD-a, Pravobraniteljica je temeljem jamstava raspodjele tereta dokazivanja utvrdila da je došlo do *'prima facie'* diskriminacije, odnosno da je prema pritužiteljici počinjena direktna diskriminacija na temelju spola iz čl.7.st.1. ZRS-a, koji istu definira kao svako postupanje uvjetovano spolom kojim se osoba stavlja ili bi mogla biti stavljena u nepovoljniji položaj od druge osobe u usporedivoj situaciji. Pravobraniteljica je također utvrdila kako je konkretnom slučaju došlo i do spolnog uznemiravanja i uznemiravanja uvjetovanog spolom na štetu pritužiteljice od strane zatvorenika i to temeljem propusta poslodavca. Sukladno ovakvim utvrđenjima, poslodavcu su izdana upozorenja i preporuke koja su uključivala preporuke za poboljšanje mjera osiguranja djelatnika/ca zatvora, preporuke za provođenje dodatne edukacije o suzbijanju diskriminacije i spolne diskriminacije, te upute o postupanju u slučaju prijave spolne diskriminacije. Što se tiče HZZO-a, Pravobraniteljica je istima izrekla preporuku da je prilikom ocjenjivanja svakog slučaja, osim uzimanja u obzir svih okolnosti konkretnog predmeta, potrebno posebno voditi računa o spolnoj dimenziji incidenta, posebice onda kada se tvrdi da je ozljeda na radu posljedica nejednake pozicije moći među spolovima ili zloporaba pozicije jačega, u ovom slučaju muškaraca nad ženom.

U predmetu **PRS-01-01/16-03** Pravobraniteljici se obratila ženska osoba pritužujući se da je izložena spolnom uznemiravanju od strane privatnog poslodavca, vlasnika jednog manjeg trgovačkog lanca, a kod kojeg je bila zaposlena kao prodavačica. Pritužiteljica je navela da joj isti, kao prodavateljici u jednoj trgovini, namješta novčane manjkove, a onda nudi da taj navodni dug, za koji ju optužuje, riješe tako što će ona spavati s njim. Pritužiteljica je istaknula kako su mnoge zaposlene djevojke bile, kao i da mnoge i dalje jesu, žrtve ovakvog načina rada rečenog poslodavca te da ga ne prijavljuju od straha jer se radi o „lokalnom moćniku“. Istaknula je također kako ju je poslodavac ucijenio da će je, ukoliko ne bude spavala s njim, prijaviti policiji zbog duga što je isti, kada ga je konačno odbila, i učinio. Navela je kako je policiji sve ispričala, no da nije sigurna što će isti poduzeti, s obzirom da je on prvo prijavio nju zbog navodnog duga.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je odmah po zaprimanju pritužbe priutžiteljice, a sukladno čl.23.st.4. ZRS-a, u predmetnom slučaju nadležnom državnom odvjetništvu, a zbog sumnje u postojanje kaznenih djela, izvršila prijavu svojih saznanja o mogućem počinjenju nekih od kaznenih djela protiv spolnih sloboda iz Glave XVI. Kaznenog zakona[64], a na štetu pritužiteljice, ali i ostalih uposlenica ovog privatnog poslodavca. Isti dopis dostavljen je na znanje uredu glavnog Državnog odvjetnika RH (DORH) te nadležnoj Policijskoj upravi. U svom dopisu Pravobraniteljica je zamolila da joj se dostavlja na znanje

[64] Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

daljnje postupanje po podnesenoj kaznenoj prijavi. Služba kriminalističke policije, u dva je navrata obavijestila Pravobraniteljicu o poduzetim koracima te su obavijestili Pravobraniteljicu da su po provedenom kriminalističkom istraživanju potvrdili postojanje osnovane sumnje da je vlasnik trgovina doista najmanje u dva navrata počinio kazneno djelo „*Spolno uznemiravanje*“ iz čl.156.st.1. KZ-a, a na štetu pritužiteljice i to na način da je pokušavao s njom stupiti u spolni odnos kao kompenzaciju za navodni novčani dug koji je prouzrokovala pritužiteljica u trgovini u kojoj je radila. Također, potvrđene su i sumnje da su najmanje još četiri druge djelatnice u trgovinama bile izložene sličnom ponašanju od strane vlasnika. U dopisu je također istaknuto kako su ostale oštećenice upoznate s obilježjima navedenog kaznenog djela kao i s načinom pokretanja kaznenog postupka za ovo kazneno djelo (po prijedlogu oštećenog/e). Pravobraniteljica će nastaviti pratiti postupanje nadležnih tijela u ovom predmetu.

U predmetu **PRS-03-04/16-01** Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu jedne ženske osobu u kojoj se navodi kako ju je socijalni radnik nadležnog Centra za socijalnu skrb u čijem programu se nalazi pritužiteljica, spolno uznemiravao te, pod prijetnjama i ucjenama da će joj ukinuti socijalnu pomoć ukoliko bilo kome bude pričala o njihovom odnosu, prisiljavao na seksualni odnos. Pritužiteljica je navela da je takvo ponašanje rečenog djelatnika trajalo duži vremenski period te da je u konačnici i rezultiralo ukidanjem socijalne pomoći pritužiteljici. Pritužiteljica je navela i kako ju je rečeni djelatnik ucjenjivao na način da se uvijek morala njemu javljati ako bi negdje trebala ići objašnjavajući joj da je takav zakon te da bi se zlostavljanje događalo uvijek kada bi navedeni socijalni radnik došao u njenu kuću te bi po dolasku odmah zaključavao njena vrata i skidao se gol.

PODUZETE MJERE I ISHOD: S obzirom da je iz pritužbe proizlazila sumnja u počinjenje nekih od kaznenih djela protiv spolnih sloboda iz Glave XVI. Kaznenog zakona, počinjenih od strane djelatnika Centra na štetu pritužiteljice, Pravobraniteljica je sukladno čl.23.st.4. ZRS-a, u predmetnom slučaju izvršila i prijavu državnom odvjetništvu. U istom dopisu zatražila je od državnog odvjetništva da joj dostavlja na znanje njihovo postupanje po podnesenoj kaznenoj prijavi. Pravobraniteljica do zaključenja pisanja ovog izvješća nije dobila informacije o poduzetom u predmetnom slučaju od državnog odvjetništva.

U predmetu **PRS-01-01/16-08,** Pravobraniteljici se putem udruge B.a.B.e obratila jedna ženska osoba koja se pritužila da je bila žrtva spolnog uznemiravanja na svom radnom mjestu računovotkinje u jednom trgovačkom društvu i to od strane direktora društva. Pritužiteljica je u svojoj prijavi navela kako se spolno uznemiravanje dogodilo kada ju je direktor poveo na poslovno putovanje gdje ju je nagovarao na seks da bi je po njenom odbijanju na izlazu iz hotela uhvatio za stražnjicu. Prilikom vožnje da ju je ispitivao o najdražoj pozi u seksu, koliko često ima spolne odnose sa suprugom te zašto šuti i zašto ona njega ne informira o tim stvarima. Pritužiteljica je navela i kako ju je direktor u jednom trenutku, za vrijeme vožnje, pogladio po ruci, te pokušao i po licu, ali da je ona izmakla glavu. Pritužiteljica je dalje u svojoj pritužbi istaknula kako je po povratku na posao direktor promijenio svoje ponašanje prema njoj na način da je bio jako bezobrazan, da je omalovažavao sve što bi ona napravila, da joj je rekao da on nju nije zaposlio da stvara probleme, nego da ih rješava, da je prigovarao

brzini i kvaliteti obavljenog posla, da je tražio da ostaje prekovremeno i slično. Pritužiteljica objašnjava kako joj je ovaj pritisak u kombinaciji sa spolnim uznemiravanjem kojem je bila izložena ranije postao neizdrživ te da se stoga obratila svojoj liječnici koja joj je otvorila bolovanje i uputila je psihijatru.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je analizirajući prijavu pritužiteljice te dostavljenu prateću dokumentaciju (presliku liječničke dijagnoze i ugovora o radu) utvrdila da navedena prijava sadrži obilježja kaznenog djela iz članka 156. Glave XVI. Kaznenog zakona. Sukladno ovakvom utvrđenju, a temeljem čl.23.st.4. ZRS-a, Pravobraniteljica je podnijela nadležnom državnom odvjetništvu kaznenu prijavu uz traženje obavijesti o postupanju u predmetnom slučaju. Državno odvjetništvo obavijestilo je Pravobraniteljicu kako je s obzirom da se navedeno kazneno djelo progoni po prijedlogu oštećene zatražilo od pritužiteljice očitovanje o tome da li želi podnijeti prijedlog za kazneni progon protiv direktora te da će odluku donijeti zavisno od podnesenog prijedloga za progon i kriminalističkog istraživanja.

I dalje je prisutan trend malog broja pokrenutih građanskih parnica protiv odgovornih osoba u kojima je moguće tražiti zabranu daljnje diskriminacije i naknadu štete, a sukladno Zakonu o ravnopravnosti spolova i Zakonu o suzbijanju diskriminacije. Ovakav trend ukazuje da velik broj žrtava spolnog uznemiravanja i dalje trpi neželjeno ponašanje spolne prirode ne prijavljujući počinitelja u nadi da će takvo ponašanje prestati. Stoga, može se pretpostaviti da je broj slučajeva spolnog uznemiravanja znatno veći od broja koji se prijavljuju. Kao i prethodnih izvještajnih razdoblja, a prema procjeni Pravobraniteljice, briga o egzistenciji, odnosno gubitku posla u slučaju prijave, zatim strah od društvene i poslovne stigme, nepovjerenje u rad institucija, dugotrajnost sudskog postupka (postupak se ne pokreće po službenoj dužnosti već po prijedlogu žrtve), nelagoda žrtve da svjedoči o načinu i prigodama spolnog uznemiravanja predstavljaju najčešće razloge neprijavljivanja uznemiravanja i spolnog uznemiravanja. Osim navedenog, odvjetnici/e također nemaju dovoljno prakse u pokretanju i vođenju anti-diskriminacijskih postupaka. Nalazeći se u takvoj situaciji, prema iskustvu Pravobraniteljice, žrtva najčešće ode na bolovanje jer niti može sama riješiti situaciju, niti je u stanju nositi se s nastalim pritiskom i stresom izazvanim uznemiravanjem ili spolnim uznemiravanjem.

1.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Pravobraniteljica kao i prošle godine ponovo ističe kako u kombinaciji s diskriminacijom temeljem trudnoće i materinstva, jaza u plaćama i efekta 'staklenog stropa', ovaj oblik diskriminacije, osim što pogubno djeluje na žrtve koje najčešće završavaju na bolovanju, značajno i direktno ugrožava poziciju žena na tržištu rada te umanjuje napore u postizanju pune ravnopravnosti među spolovima. I dalje se radi o određenoj vrsti tabua, o kojoj nisu sklone govoriti niti žrtve (koje primarno žele očuvati svoju privatnost uslijed straha od izlaganju poruzi, prijeziru i/ili izrugivanju) niti svjedoci/kinje.

Sukladno svemu navedenom, a s obzirom da prošlogodišnje preporuke u većoj mjeri nisu provedene, Pravobraniteljica ponovo naglašava kako je u suzbijanju uznemiravanja i spolnog uznemiravanja kao oblika nasilja nad ženama, ali i spolne diskriminacije, potrebno:

(1) Provesti edukaciju o spolnom uznemiravanju te o institutu zaštite dostojanstva radnika/ca na svim društvenim razinama, u državnom i privatnom sektoru (u sustavima državne i javne uprave, među gospodarstvenicima, ali i na području obrazovanja), uključujući sustavnu edukaciju povjerenika/ica za zaštitu dostojanstva radnika/ca.

(2) Osvijestiti problem i njegove posljedice na položaj žena na tržištu rada te, slijedom toga, i na opću ekonomsku situaciju. Provesti javne kampanje s ciljem edukacije i osvještavanja javnosti o ovom problemu.

(3) Stalna edukacija policije, državnog odvjetništva i sudova u smislu senzibilizacije za sve pojavne oblike spolnog i seksualnog nasilja.

(4) Uključiti mušku populaciju u aktivno suzbijanje ovih (ali i drugih) oblika diskriminacije nad ženama.

(5) Obvezati sva poduzeća kojima je jedini ili većinski osnivač Republika Hrvatska i/ili jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave da redovno objavljuju podatke o broju postupaka provedenih povodom zahtjeva za zaštitu dostojanstva na svojim web-stranicama.

1.4. Projekti Europske unije

1.4.1. EU Progress-projekt „Uklanjanje staklenog labirinta - jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj“

EU Progress-projekt „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj“ započeo je u listopadu 2013. i završio u travnju 2016. Projekt se sastojao od projektnih aktivnosti analitičkog, edukativnog i regulatornog karaktera. Vrijednost projekta bila je **250.000 EUR**-a u čemu je Europska unija sudjelovala s 205.000 EUR-a.

Tijekom 2016. provedena je završna faza projekta u kojoj je najvažniju ulogu imala *Baza poslovnih žena* pokrenuta u suradnji s Hrvatskom udrugom poslodavaca (HUP). U ožujku 2016. u HUP-u je javno predstavljeno prvih 39 članica *Baze*. U selekcijskom procesu sudjelovao je Odbor čiji su članovi/ce: Višnja Ljubičić, pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Gordana Deranja, predsjednica Hrvatske udruge poslodavaca (HUP), Davor Majetić, glavni direktor HUP-a, Ivica Mudrinić, predsjednik Nacionalnog vijeća za konkurentnost i Maria Anargyrou Nikolić, glavna direktorica Coca-Cole HBC za Hrvatsku, Sloveniju i BiH. *Baza* je nastavila sa svojim radom i nakon završetka projekta, a Pravobraniteljica i HUP i dalje kontinuirano surađuju na odabiru novih članica zbog čega *Baza* trenutno broji oko 70 članica.

Ovakva *Baza* je već sada jedinstvena u ovom dijelu regije i pozicionira Republiku Hrvatsku na mapu uz najrazvijenije zemlje koje već niz godina uspješno koriste formu baze kao osnovan izvor za odabir kandidatkinja na neku od upravljačkih pozicija.

Stvaranjem *Baze* trgovačkim se društvima u Republici Hrvatskoj omogućava uvid u listu poslovnih žena koje su temeljem svojih uvjerljivih stručnih kvalifikacija i profesionalnih ostvarenja sposobne preuzeti upravljačke pozicije u trgovačkim društvima koja posluju na hrvatskom, odnosno EU tržištu.

Projekt je u završnoj evaluaciji Europske komisije višestruko pohvaljen, između ostalog naglašena je velika medijska i javna vidljivost koju je projekt postigao te umrežavanje s drugim državama članicama kada je riječ o problematici i izazovima u ostvarivanju ravnopravnosti žena i muškaraca.

1.4.2. EU-projekt: „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena - usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova od siječnja 2016. provodi novi EU-projekt „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ u vrijednosti od **437.172,29 EUR-a**, s tim da Europska unija sudjeluje s 350.000 Eura. Partneri na projektu su Hrvatsko narodno kazalište u Splitu, udruga Riječi/Prave/Predstave i MAMFORCE (Spona ltd), a projekt su podržali i Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Ministarstvo poduzetništva i obrta.

Ciljevi projekta su: (1) uklanjanje rodnih stereotipa, nametnutih rodnih uloga i „muških“ i „ženskih“ profesija, (2) usklađivanje privatnog i poslovnog života i za žene i za muškarce te uklanjanje nejednakosti unutar obitelji, (3) edukacija poslodavaca o važnosti senzibiliziranog pristupa majkama, (4) promoviranje aktivne uloge očeva u formativnim godinama razvoja djeteta.

Specifičnost ovog projekta su inovativni načini rada s učeničkom populacijom pri čemu koristimo kazališnu umjetnost kao alat. Projektnim aktivnostima osvještava se javni sektor, lokalne zajednice te učenička populacija u završnim razredima srednjih škola kroz korištenje specifičnih metoda poput dramaturških tekstova i performansa. Pravobraniteljica je s projektnim partnerima predstavila projekt u Hrvatskom saboru (16.02.2016.). Partner u projektu HNK Split proveo je javni natječaj za dramski tekst o ravnopravnosti spolova. Natječaj je bio nagradnog karaktera u kojem je nakon stručnog selekcijskog procesa nagrađena drama „Što čekamo“ autorice Marije Dukić. Udruga Riječi/Prave/Predstave u završnoj je fazi pripreme postavljanja dramskog teksta.

Aktivnosti EU-projekta predstavljene su i županijskim Povjerenstvima za ravnopravnost spolova u Daruvaru i Dubrovniku. Tijekom dvije godine trajanja projekta provodit će se seminari i empirijska istraživanja te održavati stručne edukacije i okrugli stolovi.

U sklopu projekta provedeno je i istraživanje *„Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“* koje raspodjelu obiteljskih obaveza unutar obitelji promatra s naglaskom na usklađivanju obiteljskog i poslovnog života.

1.4.3. ISTRAŽIVANJE „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“

Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine provela empirijsko istraživanje raspodjele obveza i poslova između žena i muškaraca unutar zajedničkog kućanstva. Istraživanje pod nazivom „Utjecaj rodne podjele obiteljskih obaveza i kućanskih poslova na profesionalni život zaposlenih žena“ izvodi se u okviru EU-projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“. Radi se o drugom EU-projektu za čije provođenje je Pravobraniteljica dobila povjerenje Europske komisije u zadnjih tri godine.

Provedba navedenog istraživanja odvijala se primjenom kvantitativne metode telefonskog intervjua i on-line intervjua temeljem upitnika koji se sastoji od 40-ak pitanja. Autorica upitnika je dr.sc. Ksenija Klasnić s Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, koja će pri završetku terenskog prikupljanja podataka izraditi sveobuhvatnu sociološku analizu svih prikupljenih podataka. Analiza će biti javno predstavljena i objavljena kao jedan od konačnih rezultata EU-projekta. Dio istraživanja je u još uvijek u tijeku u vrijeme pisanja izvješća te će stoga dio do sada prikupljenih podataka biti analiziran u ovom izvješću, a drugi dio u izvješću za sljedeću godinu po završetku njihove obrade. Analiza do sada prikupljenih podataka predstavljena u izvješću je izrađena od strane Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

Ravnomjernost uzorka

Istraživanje se provodi na nacionalno reprezentativnom uzorku od 600 žena, u dobi od 18-65 godina starosti koje dodatno zadovoljavaju oba navedena kriterija: 1) žive sa svojim (vjenčanim/nevjenčanim) partnerima minimalno jednu godinu; 2) zaposlene su (bilo koji oblik plaćenog rada van kuće). Uzorak je stratificiran prema regiji i veličini naselja. Struktura uzorka bit će kontrolirana kvotama obzirom na regiju, veličinu naselja, dobnu skupinu i stupanj obrazovanja ispitanica. Sve ispitanice žive sa svojim partnerom u zajedničkom kućanstvu s tim da najveći udio njih od 31,9% s partnerom živi više od 20 godina. Njih 80% ima sa suprugom/partnerom zajedničku djecu dok ih 14,6% nema djece, a 5% ima djecu iz svoje prijašnje veze odnosno kod 4,9% njih suprug/partner ima djecu iz prijašnje veze. Sukladno navedenim podacima najveći udio ispitanica od 37,7% živi u četveročlanom kućanstvu. Najveći broj ispitanica, njih 70,7%, zaposleno je na neodređeno vrijeme dok je njih 17,4% zaposleno na određeno. Velika većina ispitanica od 58,4% zaposleno je u organizaciji koja je u privatnom vlasništvu.

Raspodjela odgovornosti za kućanske poslove

Istraživanje je pokazalo da žene snose značajno veći dio tereta oko održavanja kućanstva i to kako kod odrađivanja svakodnevnih rutinskih kućanskih zadataka tako i kod povremenih zadataka. Cjelovita analiza će prikazati sveobuhvatne podatke vezane uz raspodjelu konkretnih poslove unutar kućanstva.

Možda najslikovitiji primjer neravnomjerne podjele odgovornosti unutar kućanstva između žena i muškaraca predstavljaju podaci istraživanja koji se odnose na procjenu sati rada koje žene i muškarci tjedno ili mjesečno ulažu u svakodnevne i periodične kućanske poslove. U odnosu na svakodnevne rutinske poslove ispitanice su tijekom istraživanja bile upitane da procijene koliko sati ulažu u te poslove na tjednoj osnovi te da procjene koliko sati ulažu njihovi supružnici/partneri. Najveći broj ispitanica od 40,5% odgovorio je da tjedno uloži od 10-20 sati u obavljanje rutinskih kućanskih poslova. Njih 25,2% je odgovorilo da uloži do 10 sati tjedno, a 22,4% da uloži od 20-30 sati tjedno. Drugim riječima, najveći udio ispitanica u prosjeku uloži između 1,5-2,5 sata svaki dan u obavljanje rutinskih kućanskih poslova. S obzirom da je najveći dio ispitanica zaposlen to znači da na svoje svakodnevno prosječno radno vrijeme dodaju još par sati rada u kućanstvu. Istovremeno, najveći udio ispitanica od 31,6% procijenio je da njihovi supružnici/partneri na iste rutinske poslove u kućanstvu ulože do 2 sata tjedno. Njih 29,3% je procijenilo da njihovi supružnici/partneri ulože više od dva, a najaviše 5 sati tjedno, a daljnjih 23% je procijenilo da ulože više od 5, a najviše 10 sati rada u rutinske kućanske poslove. Drugim riječima, istraživanje je pokazalo da najveći broj muškaraca na rutinske kućanske poslove uloži tjedno onoliko koliko najveći broj žena uloži dnevno. To bi ujedno značilo da muškarcima uistinu radni dan završi sa završetkom radnog vremena dok kod žena to nije slučaj.

Rezultati nisu ohrabrujući niti u odnosu na radne sate uložene u periodične kućanske poslove. Na pitanje da procjene koliko vremena ulože u periodične kućanske poslove na mjesečnoj osnovi 21,6% ispitanica je odgovorilo da uloži između 2,5-5 sati mjesečno, 21% njih je procijenilo da ulaže između 5,5-10 sati mjesečno. Dodatnih 20,5% je procijenilo da ulaže manje od dva sata mjesečno, ali i 11,2% njih da ulaže više od 10 do najviše 20 sati mjesečno. Istovremeno najveći dio ispitanica od 32,5% je procijenio da njihovi supružnici/partneri ulože više od 5 do najviše 10 sati mjesečno u obavljanje povremenih kućanskih poslova. Njih 13,9% je procijenilo da ulože do najviše 2 sata tjedno. Zatim slijede tri skupine – više od 2 do najviše 5; više od 10 do najviše 15 i više od 15 do najviše 20 sati mjesečno - od po 9% svaka.

Izloženi podaci o satima rada uloženim u kućanske poslove predstavljaju čvrstu potvrdu teze o tzv. „duplom teretu“ kao obliku rodne neravnopravnosti žena u društvu. Žene koje su se uspjele uključiti na tržište rada moraju uložiti jednak trud i rad u svoje profesionalne uloge kao i muškarci iako su za to učestalo slabije plaćene. No, za razliku od muškaraca čiji radni dan prestaje s radnim vremenom žene najčešće s radom nastavljaju unutar kućanstva iako za taj rad nisu plaćene bez obzira što ga obavljaju ne samo na svoju korist već i veliku korist svojih supružnika/partnera. S obzirom da nema niti jednog biološkog razloga koji bi priječio ravnomjerniju podjelu odgovornosti za rad unutar kućanstva između žena i muškaraca radi se o jasnoj neravnopravnosti u načinu na koji društvo formira, opravdava i cijeni društvene uloge koje žene i muškarci nose kako na tržištu rada tako i izvan njega. Bez veće podrške svojih supružnika/partnera i ravnomjernije raspodjele odgovornosti za obveze unutar kućanstva žene neće ostvariti jednakost u pogledu natjecateljske pozicije na tržištu rada. Nadalje, neravnomjernost u raspodjeli kućanskih poslova između žena i muškaraca daje dodatnu dimenziju problemu jaza u plaćama. Prije svega nije suvišno naglasiti kako žene za svoj odrađeni rad unutar kućanstva ne ostvaruju ikakvu naknadu. Istovremeno, njihov rad unutar

kućanstva predstavlja značajan doprinos sposobnosti njihovih supruga/partnera da normalno svakodnevno sudjeluju na tržištu rada za koji ostvaruju novčanu naknadu koja je isključivo u njihovom osobnom vlasništvu i njome raspolažu isključivo svojom voljom. Ova činjenica ukazuje da je u stvarnosti koja uključuje i neravnomjernu raspodjelu rada unutra kućanstva jaz u plaćama žena i muškaraca veći od onog što pokazuje uobičajena statistika.

Briga i njega djece

Istraživanje je također ispitivalo i raspodjelu odgovornosti vezano uz njegu i brigu djece. Ispitanice su odgovarale na pitanja vezana uz konkretne poslove koji se odnose na brigu oko djece te pitanja vezana uz procjenu sati koje one i njihovi supružnici/partneri ulažu u te poslove. Neuravnoteženosti u pogledu podjele odgovornosti za obveze brige i njege djece ponovo ilustrativno pokazuju podaci o procjeni broja sati koje žene i muškarci ulažu u te poslove. Tako je najveći udio ispitanica od 24,3% procijenio da tijekom tjedna ulaže više od 10 do najviše 20 sati rada u odnosu na njegu i brigu za djecu. Njih 18,3% procijenilo je da u te obveze ulaže više od 20 do najviše 30 sati tjedno, a daljnjih 12,2% da ulaže više od 30 do najviše 40 sati tjedno odnosno njih 8% da ulaže više od 40, a najviše 50 sati tjedno. Tek je 18,6% ispitanica procijenilo da u brigu za djecu ulaže manje od 10 sati tjedno. Istovremeno, ispitanice su procijenile da njihovi partneri ulažu znatno manje sati u izvršavanje obveza njege i brige za djecu. Najveći udio ispitanica od 26% procijenio je da njihovi supružnici/partneri u obveze oko djece ulažu više od 5, a najviše 10 sati tjedno. Njih 21,7 % procijenilo je da ulažu više od 10, a najviše 20 dok je njih 20,5% procijenilo da njihovi supružnici/partneri ulažu manje od 5 sati tjedno u obveze oko djece. Drugim riječima, prema procjeni ispitanica dok najveći udio žena ulaže između dva i pol do tri sata dnevno u brigu za djecu dotle najveći udio muškaraca ulaže jedan do sat i pol vremena dnevnu u iste obveze. Štoviše, čak 38,5% ispitanica procjenjuje da u obveze oko djece ulaže preko tri sata dnevno dok istovremeno samo 17,5% njih procjenjuje da isto vrijeme ulažu i njihovi supružnici/partneri.

Ako se podaci o vremenu rada uloženom u brigu za djecu pridodaju gore opisanim podacima o vremenu rada uloženom u kućanske poslove proizlazi da najveći udio žena uloži između 3,5-5,5 sati svog rada dnevno u brigu za obitelj. Istovremeno, najveći udio muškaraca u iste poslove uloži između 1-2 sata dnevno.

Zaključak

Prikupljeni rezultati istraživanja uvjerljivo potvrđuju poznatu činjenicu o neravnomjernoj podjeli tereta brige za djecu, nemoćne članove obitelji i kućanstvo na uštrb žena. Uzimajući u obzir činjenicu da ekonomska stabilnost prosječne hrvatske obitelji dobrim dijelom ovisi o zaposlenosti oba roditelja istraživanje ujedno potvrđuje nastavak tzv. „dvostrukog opterećenja“ žena u hrvatskom društvu koje se sastoji od profesionalne odgovornosti na tržištu rada i primarne odgovornosti za njegu obitelji i kućanstvo izvan tržišta rada.

1.4.4. EU-projekt „Izgradnja učinkovitije zaštite: promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“

Krajem 2016., Europska komisija uspješnom je ocijenila prijavu novog projekta „Izgradnja učinkovitije zaštite - promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama“ ("Building more effective protection: transforming the system for combating violence against women") i odobrila sredstva Europske unije u vrijednosti od **342.223,27 EUR-a** za projekt koji se bavi ulogom pravosuđa i medija u slučajevima nasilja prema ženama s posebnim naglaskom na slučajeve femicida. Partneri u projektu su Ženska soba-Centar za seksualna prava, Pravosudna akademija, Policijska akademija i Hrvatsko novinarsko društvo. Projekt počinje u prvoj polovici 2017., a provodit će se dvije i pol godine. U fokusu su edukacije pravosudnih tijela, kaznenih i prekršajnih sudova i državnog odvjetništva, ali i medija, kao i dubinske analize i detaljna istraživanja postupanja policije, analiza presuda i prekršajnih djela koja istražuju razloge za odbacivanje prekršajnih prijava u slučajevima obiteljskog nasilja. U sklopu projekta održat će se i konferencije s naglaskom na femicid koje institucija Pravobraniteljice organizira jednom godišnje. Partner u projektu Ženska soba radit će i direktno sa žrtvama obiteljskog/partnerskog nasilja.

1.5. RODILJNE I RODITELJSKE POTPORE

1.5.1. ANALIZA korištenja rodiljnih i roditeljskih potpora po spolu

U Republici Hrvatskoj sustav rodiljnih i roditeljskih potpora uređen je Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama[65] (ZRRP). Svrha ZRRP-a je, između ostalog, osiguranje socijalnog rizika majčinstva i roditeljstva, povećanje nataliteta, ravnopravna podjela roditeljskih uloga te suzbijanje spolne diskriminacije na tržištu rada, a sve kroz usklađivanje s pravnom stečevinom Europske unije.

Provedba prava propisanih ZRRP-om u nadležnosti je Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), dok je nadzor nad provedbom istog Zakona u nadležnosti Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.

Od 1.7.2013. u primjeni je novela ZRRP-a koja je još više usklađena s Direktivom Europskog parlamenta i Vijeća iz 2010. o roditeljskom dopustu[66] prema kojoj svi zaposleni roditelji imaju pravo na 4 mjeseca dopusta nakon rođenja djeteta, a kako bi se očeve potaknulo, najmanje jedan mjesec bi bio neprenosiv. Dakle, novine u sustavu rodiljnih i roditeljskih potpora išle su u pravcu jednakog postupanja i ravnopravnosti spolova u korištenju rodiljnog dopusta[67] i roditeljskog dopusta.[68]

[65] Narodne novine 85/08, 110/08, 34/11, 54/13 i 152/14.
[66] Direktiva 2010/18/EU od 8.3.2010. o provedbi revidiranog Okvirnog sporazuma o roditeljskom dopustu koji su sklopili BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP i ETUC te o stavljanju izvan snage Direktive 96/34/EZ (SL L 68, 18.3.2010.)
[67] ZRRP propisuje da rodiljni dopust traje 6 mjeseci, a sastoji se od: obveznog, 28 dana prije (može se koristiti 45 dana prije očekivanog dana poroda koji utvrđuje izabrani ginekolog/inja) i 70 dana poslije poroda (ukupno 98 dana) – koristi ga isključivo majka, i dodatnog, nakon 70. dana od rođenja djeteta do 6. mjeseca života djeteta – koriste ga majka i otac (uz

Pravobraniteljica je tijekom 2016. nešto intenzivnije nastavila ukazivati, posebno tijekom medijskih nastupa, na činjenicu da očevi ne koriste u dovoljnom broju rodiljne, posebno roditeljske dopuste, kao i na probleme oko usklađivanja obiteljskog i poslovnog života. U tom smislu, Pravobraniteljica je sudjelovala na različitim skupovima, okruglim stolovima i tribinama te dala više intervjua i izjava medijima u cilju osvještavanja o ovoj problematici, posebno vezano za participaciju očeva u korištenju rodiljnih i roditeljskih dopusta, kao i za usklađivanje obiteljskog i poslovnog života, od čega bi valjalo posebno izdvojiti sljedeće:

1.) Pravobraniteljica je 28.9.2016. dala izjavu za *RTL Direkt* vezano za korištenje roditeljskog dopusta od strane očeva. Navela je kako su se instituciji Pravobraniteljice obraćali očevi koji su željeli koristiti roditeljski dopust, ali su im poslodavci uskratili to pravo. Poslodavci često nemaju razumijevanja pa ponekad odbijaju dati suglasnost, a u jednom slučaju se muškarac pritužio da je dobio i otkaz ugovora o radu te pokrenuo sudski postupak. Istaknula je da na rodiljne i roditeljske dopuste najčešće odlaze muškarci koji zarađuju manje od svojih partnerica ili imaju sigurnije zaposlenje.
2.) U Čakovcu je 29.6.2016. održana tribina pod nazivom „SUPERTATA - Predstavljanje rezultata projekta MenCare[69] - uključenje muškaraca u postizanje rodne ravnopravnosti u Međimurju" u organizaciji Organizacije mladih Status: M.[70] Kampanja SUPERTATA se u sklopu projekta MenCare provodi u Hrvatskoj, BiH, Srbiji, Albaniji i Kosovu. Izdana je i publikacija „*Očevi u svijetu danas – Regionalni pregled na zapadnom Balkanu*". Pravobraniteljica je podržala provedbu navedenog projekta. Predstavnik Pravobraniteljice je održao izlaganje pod nazivom „Roditeljstvo u Hrvatskoj iz perspektive ravnopravnosti spolova" te je predstavio iskustva Pravobraniteljice iz rada na pritužbama i provedenih istraživanja.
3.) Pravobraniteljica je 10.4.2016. dala izjavu za *Dnevnik HTV1* vezano za ravnopravno korištenje rodiljnog, odnosno roditeljskog dopusta od strane majki i očeva. Istaknula je da još uvijek premali broj očeva koristi zakonsko pravo na rodiljni i roditeljski dopust, a jedan od razloga za to je i nerazumijevanje od strane poslodavaca u okruženju u kojem se na brigu o djeci gleda kao na primarnu ulogu žene.
4.) Pravobraniteljica je na Međunarodni dan žena - 8.3.2016. dala prigodni intervju *Radio Mrežnici*, a u kojem se, između ostalog, osvrnula na činjenicu da se žene u području privatnog života nalaze u nepovoljnijem položaju, a što se posebice ogleda u neravnopravnoj raspodjeli

---

prethodnu suglasnost majke). Od 71. dana života djeteta roditelji se mogu dogovoriti o tome tko će nastaviti koristiti rodiljni dopust, budući da ga od tada otac može koristiti pod istim uvjetima kao i majka.

[68] ZRRP propisuje da roditeljski dopust traje 8 ili 30 mjeseci, ovisno o broju rođene djece i načinu njegova korištenja. Roditeljski dopust koristi se nakon isteka rodiljskog dopusta, odnosno nakon šest mjeseci starosti djeteta, a oba roditelja, u jednakim dijelovima (iznimka – samo jedan od roditelja ako se o tome pismeno izjasne oba roditelja), imaju ga pravo koristiti s prekidima do djetetove osme godine života. Svakom roditelju pripadaju po četiri mjeseca roditeljskog dopusta – svaki roditelj svoj dio dopusta može koristiti najviše dvaput godišnje, minimalno 30 dana, a važno je napomenuti da otac i majka roditeljski dopust ne mogu koristiti istovremeno. Međutim, ako ga koristi samo jedan roditelj onda za 1. i 2. dijete trajanje roditeljskog dopusta iznosi samo 6 mjeseci. Tu je posebno vidljivo poticanje očeva na korištenje roditeljskog dopusta.

[69] MenCare je globalna kampanja za pozitivno očinstvo i uključenost muškaraca kao ravnopravnih pružatelja brige, a provodi se u više od 30 zemalja svijeta, uključujući i Hrvatsku. Njen cilj je da muškarci podupiru socijalnu i ekonomsku ravnopravnost žena na način da preuzimaju više odgovornosti za skrb o djeci i kućanskim poslovima.

[70] Projekt Status M - uključuje promoviranje uključenosti muškaraca kao ravnopravnih, nenasilnih očeva i skrbnika, s ciljem postizanja obiteljskog blagostanja, rodne ravnopravnosti te doprinosa zdravlju majki, očeva i djece. Kroz radionice i kampanje nastoji se potaknuti muškarce da budu saveznici koji podupiru društvenu i ekonomsku ravnopravnost žena, na način da ravnopravno preuzimaju odgovornost za skrb i brigu o djeci i kućanskim poslovima.

brige/skrbi za djecu kao i neravnomjernoj raspodjeli kućanskih polova koji još uvijek najčešće padaju na teret žene. Istaknula je da je neobično važno poticanje očeva na veće korištenje rodiljnih i roditeljskih dopusta.
5.) Pravobraniteljica je 17.1.2016. dala intervju za emisiju *„Život žene“ Radio Istre* u kojoj je govorila o još uvijek malom postotku očeva koji koriste rodiljni (0,4%) i roditeljski (4,87%) dopust te razlozima koji su prije svega ekonomske prirode, ali i dio patrijarhalnog nasljeđa u kojem se na odluku muškarca da koristi roditeljski dopust još uvijek gleda s podsmjehom, umjesto da se takva praksa potiče. Istaknula je važnu ulogu poslodavaca u poticanju i ohrabrivanju očeva na korištenje roditeljskih dopusta stvaranjem pozitivne atmosfere za korištenje roditeljskog dopusta od strane očeva.

Pravobraniteljica je također nastavila rad na pritužbama koje se odnose na stavljanje u nepovoljniji položaj zbog korištenja rodiljnog i roditeljskog dopusta.

U predmetu **PRS-03-03/15-13** građanin se pritužio na Banku koja mu je uskratila brisanje zaloga na stan, isključivo temeljem činjenice što se nalazio na „porodiljnom“ dopustu, iz čega je Banka izvukla zaključak o njegovoj smanjenoj razini primanja, diskriminirala ga u odnosu na njegov status odbijajući mu zahtjev, a koji bi bio uvažen da se on nije nalazio u rečenom statusu. U prilog svojim tvrdnjama pritužitelj je dostavio presliku spornog dijela odgovora Banke iz kojeg je bilo razvidno na koji način i zbog čega je počinjena opisana diskriminacija. Po zaprimanju očitovanja Banke i sukladno utvrđenim činjenicama, Pravobraniteljica je zaključila kako je u konkretnom slučaju Banka prema pritužitelju počinila izravnu diskriminaciju te joj je izrekla upozorenja i preporuke. Banka je upozorena kako se status rodiljnog ili roditeljskog dopusta ne smije uzimati kao kriterij za uskratu prava koja proizlaze iz bilo kojeg pravnog posla, ugovornog ili radnog odnosa. Ne sporeći pravo Banke da potpuno autonomno procjenjuje i analizira status kredita i klijenata te samostalno donosi poslovne odluke o tome hoće li ili ne udovoljiti određenim zahtjevima korisnika njenih usluga, Pravobraniteljica je Banci izrekla preporuku da se kod analize statusa kredita i klijenata, kao i kod donošenja svih poslovnih odluka kojima se odlučuje o zahtjevima korisnika usluga Banke, u potpunosti suzdrže odlučivanja temeljem činjenica koje su u Zakonu o ravnopravnosti spolova određene kao diskriminacijske osnove: spol, spolna orijentacija, rodni identitet, bračni i obiteljski status, majčinstvo, trudnoća i roditeljstvo. Banka se u povratnom dopisu očitovala Pravobraniteljici te uvažila sve njene preporuke. Iako su istaknuli kako drže da u konkretnom slučaju nije bilo diskriminacije, ipak su odmah uvažili pritužiteljev zahtjev, a koji je prethodno bio odbijen zbog činjenice što je koristio rodiljni, odnosno roditeljski dopust. Pritužitelj se u posebnom dopisu zahvalio Pravobraniteljici na zaštiti njegovih prava.

S obzirom na to da je osnovni cilj novijeg uređenja instituta rodiljnog i roditeljskog dopusta bio poticanje očeva na korištenje rodiljnog i roditeljskog dopusta, a samim time i ravnopravnije sudjelovanje muškaraca i žena u obiteljskom životu, postavlja se pitanje kakvi su zapravo u praksi učinci poticanja očeva da od najranije dobi participiraju konkretnije i potpunije u brizi za djecu, odnosno kako se to odražava na korištenje rodiljnog i roditeljskog

dopusta od strane muškaraca? U tu svrhu, i ovaj puta su pribavljeni podaci od strane HZZO-a iskazani po spolu o broju korisnica/ka rodiljnih i roditeljskih potpora.[71]

Tablica: Statistički pokazatelji o korisnicima rodiljnih i roditeljskih potpora u 2016.

RODILJNI DOPUST DO 6 MJESECI STAROSTI DJETETA[72]		**RODITELJSKI DOPUST NAKON 6 MJESECI STAROSTI DJETETA**		**DOPUST ZA NJEGU DJETETA S TEŽIM SMETNJAMA U RAZVOJU**		**SKRAĆENO RADNO VRIJEME DO 8. g. DJETETA S TEŽIM SMETNJAMA URAZVOJU**		**SKRAĆENO RADNO VRIJEME OD 8. -18. g. DJETETA S TEŽIM SMETNJAMA U RAZVOJU**	
UKUPNO - 64.081 [73]		**UKUPNO - 43.634**		**UKUPNO - 4.560**		**UKUPNO – 1.097**		**UKUPNO - 2.267**	
M	**Ž**	**M**	**Ž**	**M**	**Ž**	**M**	**Ž**	**M**	**Ž**
158 ili 0,24%	63.923 ili 99,75%	1.930 ili 4,42%	41.704 ili 95,57%	230 ili 5,53%	4.330 ili 94,95%	103 ili 9,38 %	994 ili 90,61%	223 ili 9,83%	2.044 ili 90,16%
RODILJNA POŠTEDA		**RODITELJSKA POŠTEDA**		**STANKA ZA DOJENJE**					
UKUPNO - 9.195		**UKUPNO - 14.559**		**UKUPNO - 150** [75]					
M	**Ž**	**M**	**Ž**	**M**	**Ž**				
4 ili 0,04%	9.191 ili 99,95%	73 ili 0,50%	14.486 ili 99,49%	/	154 ili 100%				

Kada uspoređujemo statističke pokazatelje o korisnicima rodiljnih i roditeljskih potpora iz 2016. s podacima iz 2015., vidljivo je da je u 2016. - 12 muškaraca manje koristilo **rodiljni dopust** nego u 2015., što je pad s 170 na 158 korisnika, odnosno s 0,27% na **0,24%.**

Što se tiče korištenja **roditeljskog dopusta** od strane muškaraca, tu je, neočekivano u odnosu na 2015., došlo do još većeg pada korisnika. Naime, u 2016. došlo je do pada za točno 100 korisnika, s 2.030 u 2015. na 1.930 korisnika u 2016., odnosno s 4,54% na **4,42%.**

[71] U razdoblju od 1.1.- 31.12.2016.
[72] Prema podacima HZZO-a, ova kategorija uključuje: rodiljni obvezni dopust, rodiljni dodatni dopust te rad s polovicom punog radnog vremena.
[73] Za usporedbu, u 2015. rodiljni dopust koristilo je ukupno 63.034 osoba, od toga 62.864 ili 99,73% žena i 170 ili 0,27% muškaraca. U 2014., rodiljni dopust koristilo je ukupno 64.786 osoba, od toga 60.620 ili 99,74% žena i 166 ili 0,25% muškaraca.
[74] Za usporedbu, u 2015. roditeljski dopust koristilo je ukupno 44.702 osoba, od toga 42.672 ili 95,46% žena i 2.030 ili 4,54% muškaraca. U 2014. roditeljski dopust koristilo je ukupno 45.654 osoba, od toga 43.632 ili 95,57% žena i 2.022 ili 4,42% muškaraca.
[75] U 2015. stanku za dojenje djeteta koristilo je 160 žena.

Dakle, umjesto očekivanog blagog porasta broja korisnika rodiljnog i roditeljskog dopusta od strane muškaraca, u 2016. je **došlo do pada korištenja rodiljnog dopusta** s 0,27% na 0,24%, **te posebno zabrinjavajućeg pada korištenja roditeljskog** s 4,54% na 4,42%.

Dok je rodiljni dopust pravo zaposlene majke na privremeni izlazak s tržišta rada, valja istaknuti da Hrvatska među rijetkim državama pruža mogućnost prenošenja prava na dodatni rodiljni dopust s majke na oca. S druge strane, roditeljski dopust je podjednako pravo zaposlenih roditelja na odsutnost s posla kojim se omogućava i majkama i očevima da se brinu o svom djetetu do određene dobi. Roditeljski dopust se sve više određuje kao individualno pravo jednog i drugog roditelja te se potiče sve veća uključenost očeva putem neprenosivog dijela, tzv. *kvote za očeve*.

Vezano za neobjašnjivi pad korisnika roditeljskog dopusta od strane muškaraca, gdje su od strane zakona majke i očevi potpuno izjednačeni te potaknuti na korištenje, Pravobraniteljica smatra da ne samo da su ti podaci razočaravajući, već zaslužuju šire razmatranje u svjetlu još uvijek duboko ukorijenjenog društvenog stereotipa prema kojem je primarna odgovornost za brigu o djeci na ženama koje zbog toga nerijetko žrtvuju svoje profesionalne ambicije i karijere.

Situacija je još dodatno nepovoljnija za muškarce kada se nastave zbrajati pojedine kategorije. Tako je u 2016. rodiljni i roditeljski dopust koristilo ukupno 107.715 osoba[76], od čega je samo 2.088 muškaraca ili 1,93%.[77]

Naime, prema nedavnom anketiranju većih i značajnijih poslodavca iz državnog, javnog i privatnog sektora, poslodavci iznose tvrdnje da se žene vraćaju na posao nakon navršene jedne godine života djeteta. To znači da žene koriste rodiljni dopust, a zatim nastavljaju s korištenjem roditeljskog dopusta u trajanju od 6 mjeseci, kao što su to i ranije radile. To posebno čudi jer ZRRP propisuje da roditeljski dopust u pravilu traje 8 (4+4) ili 30 (15+15) mjeseci (ovisno o broju rođene djece i načinu njegova korištenja), pod uvjetom da ga koriste oba roditelja u jednakim dijelovima te da ga imaju pravo koristiti s prekidima do djetetove osme godine života.

Neka iskustva govore da roditeljski dopust u pravilu koristi onaj član obitelji čija su primanja manja, kako se ne bi ugrozila financijska snaga obitelji.[78] Također je potrebno uzeti u obzir i činjenicu da su žene slabije plaćene i društveno usmjerene na izbor slabije plaćenih zanimanja.

S obzirom na nezadovoljavajuće stanje što se tiče korištenja roditeljskog dopusta (prava oba roditelja) od strane očeva, valjalo bi razmisliti o uvođenju očevog dopusta kao rodno

[76] U 2015. rodiljni i roditeljski dopust koristilo je ukupno 107.736 osoba.
[77] U 2015. rodiljni i roditeljski dopust je koristilo 2.200 muškaraca ili 2,04% muškaraca, dok je u 2014. - rodiljni i roditeljski dopust koristilo 2.188 muškaraca ili 1,98%.
[78] Iskustva pokazuju da na rodiljne i roditeljske dopuste najčešće odlaze muškarci koji zarađuju manje od svojih partnerica ili imaju sigurnije zaposlenje. To potvrđuju i rezultati *Istraživanja o očevima na roditeljskom dopustu* koji su, između ostalog, pokazali da na popisu negativnih strana korištenja roditeljskog dopusta za očeve uz financijsku neisplativost visoko mjesto zauzimaju negativne reakcije okoline, kao što su šale ili kritike kolega i/ili nadređenih, ali i kritike od strane obitelji.

specifičnog i isključivog prava očeva, što bi bio veliki izazov. Očev dopust postoji u velikom broju europskih zemalja s različitim duljinama trajanja (u trajanju od 10 dana do tri mjeseca) i s različitim visinama naknade i načinima plaćanja.

1.5.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Za razliku od prošlih godina kada je zabilježen mali, ali još uvijek nedovoljan porast, u Hrvatskoj je tijekom 2016. došlo do neočekivanog pada broja muškarca (očeva) koji su koristili rodiljni dopust (158 muškaraca ili 0,24%) i roditeljski dopust (1.930 muškaraca ili 4,42%), a što se može smatrati veoma zabrinjavajućim. Može se zaključiti da se još uvijek nedovoljno provode mjere koje omogućavaju usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza, odnosno usklađivanje obiteljskog i poslovnog života, što u konačnici dovodi do nezadovoljavajućeg rezultata. Kako postojeća zakonska rješenja i mjere nisu dovele do povoljnih učinaka na tom planu, hitno se moraju potražiti nova i bolja rješenja u smjeru dodatnih inicijativa upućenih prema očevima, ali i mijenjanju svijesti. Dakle, bez obzira koliko bila dobra zakonodavna rješenja, za sadašnje stanje da mali broj očeva koristi rodiljni i roditeljski dopust uzrok treba tražiti u društvu, odnosno činjenici da je uloga žena primarno orijentirana na djecu i brigu o djeci. Uvođenje očevog dopusta bi bio pravi izazov.

Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **preporučuje**:

(1) Kreirati politike i strategije koje će doprinijeti ravnopravnom angažiranju očeva u roditeljstvu te osigurati međuresorski pristup u promoviranju teme i bavljenja pitanjem angažiranog očinstva.
(2) Povećati naknade za vrijeme korištenja roditeljskog dopusta.
(3) Razmisliti o uvođenju očevog dopusta.
(4) Kontinuirano stvarati u društvu pozitivnu klimu prema korištenju rodiljnog i roditeljskog dopusta od strane očeva te posebno uključiti poslodavce.
(5) Kontinuirano podizati razinu znanja i svijesti o usklađivanju obiteljskih i profesionalnih obveza te poticati očeve na veće sudjelovanje u podizanju i odgoju djece.
(6) Nastaviti provoditi različite kampanje i druge aktivnosti s ciljem da očevi sudjeluju u podizanju i odgoju djece od najranije dobi.

1.5.3. ISTRAŽIVANJE: Korištenje prava na stanku za dojenje djeteta

U Hrvatskoj u zadnjih nekoliko desetljeća **bilježi se sve manji broj dojene djece**, kao i **kratko razdoblje dojenja**, što Hrvatsku svrstava među zemlje s vrlo niskom stopom dojenja. Zbog stalnog pada stope dojene djece, zaštita, promicanje i potpora dojenju predstavlja danas javno zdravstveni prioritet.[79] U aktivnosti usmjerene na povećanje broja dojene djece, uključila se i Vlada Republike Hrvatske, koja je donijela *Program za zaštitu i promicanje*

[79] Važnost dojenja treba promatrati s aspekta prehrane, jačanja imunološkog sustava i poticaja razvoja rane privrženosti, koja je izuzetno važna za kasniji odgovarajući psihosocijalni razvoj djeteta. Osim dobrobiti za zdravlje djeteta, dojenje pokazuje pozitivne učinke i na zdravlje majke. Dojenje doprinosi manjoj učestalosti raka dojki i jajnika, bržem vraćanju maternice nakon poroda u prijašnje stanje, manjoj slabokrvnosti i osteoporozi, manjoj učestalosti šećerne bolesti, hipertenzije i reumatoidnog artritisa.

dojenja 2015.-2016.[80] Kada promatramo položaj žena koje su u radnom odnosu, moramo poći od općenito nepovoljnog položaja žena na hrvatskom tržištu rada i prisutnom nejednakom postupanju prema ženama zbog dojenja u prostorima pružatelja usluga.

Pravo na stanku za dojenje djeteta propisano je čl.19. Zakona o rodiljnim i roditeljskim potporama.[81] Naime, radnica koja doji dijete, tijekom rada u punom radnom vremenu, ima pravo na stanku za dojenje djeteta u trajanju od dva sata dnevno, neovisno od toga koristi li zaposleni ili samozaposleni otac u isto vrijeme i za isto dijete jedno od prava propisanih tim Zakonom. Pravo se može koristiti jednokratno ili dva puta u tijeku dana u trajanju od po sat vremena, i to do navršene 1. godine života djeteta. Radnica koja doji dijete za vrijeme korištenja ovog prava ima pravo na naknadu plaće koja iznosi 100% proračunske osnovice, preračunate na satnu osnovicu za mjesec za koji se obračunava odnosna naknada.[82]

Pravobraniteljica podsjeća na prošlogodišnje istraživanje „*Korištenje prava na stanku za dojenje djeteta"*, koje je zajednički provela s udrugom Roditelji u akciji – RODA, putem društvenih mreža i web-stranica. Cilj tog istraživanja je bio prikupiti iskustva žena (zaposlenica-majki) koje koriste ili su koristile pravo na stanku za dojenje djeteta. Rezultati istraživanja su potvrdili pretpostavke da je ženama znatno otežano korištenje prava koja proizlaze iz činjenice njihove trudnoće i majčinstva, pa tako i korištenje prava na stanku za dojenje djeteta. Istraživanje je pokazalo da zaposlenice najviše koriste pravo na stanku za dojenje djeteta kod svoje kuće, i to na način koji nalikuje nekom obliku skraćenog radnog vremena, jer, prema tvrdnjama anektiranih radnica, poslodavci nisu osigurali optimalne uvjete za korištenje prava na stanku za dojenje djeteta.

Ovo istraživanje je na neki način nastavak prošlogodišnjeg istraživanja, ali za razliku od prethodnog istraživanja, gdje su anketirane korisnice prava na stanku za dojenje djeteta, ovo istraživanje je usmjereno prema poslodavcima. Istraživanje je provedeno na 81 reprezentativnih poslodavca iz privatnog, javnog i državnog sektora, kojima su upućeni upiti vezano za korištenje prava na stanku za dojenje djeteta. Najviše je bilo uključeno trgovačkih društava, i to njih 50 (od kojih dobar dio u vlasništvu države i jedinica samouprave), a zatim 26 državnih tijela (19 ministarstava, 4 državna zavoda, 2 središnja državna ureda i 1 državna uprava), 4 javnih ustanova te Grad Zagreb.

Imajući u vidu podatke da se pravo na stanku za dojenje djeteta koristi u relativnom malom broju, pa čak i da se neznatno smanjio broj korisnica tog prava u odnosu na dvije prethodne godine[83], ciljevi istraživanja su bili utvrditi postoje li poteškoće u korištenju prava na stanku

[80] Vlada Republike Hrvatske usvojila je (7.5.2015.) Program za zaštitu i promicanje dojenja 2015-2016. s ciljem povećanja postotka isključivo dojene djece do 6. mjeseca života, povećanja postotka ukupno dojene djece od 7. mjeseca do 1., odnosno do 2. godine života, održavanja kvalitete za obnavljanje naziva „Rodilište-prijatelj djece".

[81] Narodne novine 85/08,110/08, 34/11, 54/13 i 152/14.

[82] Proračunska osnovica za 2015. je iznosila 3.326,00 KN, tj. ista je kao i za 2014. i 2013. O pravu se odlučuje temeljem potvrde izabranog doktora medicine, specijalista pedijatra da radnica doji dijete, te potvrde poslodavca da radi u punom radnom vremenu, te potvrde za svaki mjesec o satnici, znači u postupku nema stručno-medicinskog vještačenja od strane liječničkog povjerenstva HZZO-a.

[83] U 2016. - pravo na stanku za dojenje djeteta koristile su 154 žene te je u tu svrhu HZZO isplatio iznos naknade od 360.748,67 KN. U 2015. - pravo na stanku za dojenje djeteta koristilo je 160 žena te je u tu svrhu HZZO isplatio iznos

za dojenje djeteta, i na koji je način kod pojedinih poslodavaca organizirano korištenje prava na stanku za dojenje. Jedan od ciljeva je bio utvrditi da li poslodavci, i ako da, na koji način podupiru pravo na stanku za dojenje djeteta. Nadalje, na koji način poslodavci podižu svijest o korištenju navedenog prava te postoje li kod pojedinih poslodavca primjeri dobre prakse. U tu svrhu, od odabranih poslodavaca zatraženi su što precizniji odgovori na sljedeća pitanja:

1. Koliko je kod vas ukupno zaposleno osoba (iskazati po spolu)?

2. Broj zaposlenih majki koje su u 2016. godini koristile pravo na stanku za dojenje djeteta?

3. Koristi li se navedeno pravo u pravilu jednokratno ili dva puta tijekom dana ili na neki drugi način?

4. Postoji li kod vas zasebna prostorija ili prostor za dojenje, jeste li osigurali hladnjak za pohranu izdojenog mlijeka na radnom mjestu, na koji je način organizirano korištenje navedenog prava (npr., korisnice navedenog prava ranije odlaze s posla)?

5. Jeste li, a ako jeste, na koji način ste podržavali korištenje stanke za dojenje djeteta te o mogućim vlastitim inicijativama i aktivnostima usmjerenim na promicanje prava na stanku za dojenje djeteta?

1.5.3.1. Rezultati istraživanja i analiza

Zaprimljeno je ukupno 75 odgovora poslodavaca-ispitanika. Od navedenog broja 45 odgovora su od strane trgovačkih društava, 25 od strane državnih tijela (18 ministarstava, 4 državna zavoda, 2 središnja državna ureda i 1 državna uprava), 4 od javnih ustanova te odgovor Grada Zagreba. Poslodavci koji su dostavili svoje odgovore imaju najmanje 173.559 zaposlenih.[84] Od tog broja je 77.539 ili 44,66 % žena[85] i 96.171 ili 55,39 % muškaraca. Među ispitanicima, pravo na stanku za dojenje djeteta je koristilo 28 zaposlenica, što iznosi 18,18 % od ukupnog broja korisnica u 2016. godini. Od tog broja 12 zaposlenica je koristilo u državnim tijelima, 12 zaposlenica u trgovačkim društvima te po 2 zaposlenice u javnim ustanovama i Gradu Zagrebu.

Neki od poslodavaca navode da pravo na stanku za dojenje djeteta kod njih nije nitko koristio ni i prethodnim godinama, dok drugi navode da je to pravo korišteno u prethodnim godinama. Jedan mali broj poslodavaca navodi da je posljednjih godina znatan porast broja zaposlenih majki koje koriste roditeljski dopust kao rad s polovicom punog radnog vremena[86] pa je vjerojatno to razlog zašto u prošloj godini nije bilo zaposlenih majki koje su koristile pravo na stanku za dojenje djeteta.

Na pitanje koristi li se navedeno pravo jednokratno ili dva puta tijekom dana ili na neki drugi način, prema odgovorima poslodavaca utvrđeno je sljedeće: 13 zaposlenica je odlazilo dva

---

naknade od 424.929,33 KN. U 2014. - pravo na stanku za dojenje djeteta koristilo je 157 žena te je u tu svrhu HZZO isplatio ukupan iznos naknade od 387.775,95 KN.

[84] Iz nepoznatih razloga poslodavci Istraturist Umag i Ministarstvo turizma nisu dostavili podatke o ukupnom broju zaposlenih osoba.

[85] Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja je dostavilo samo podatke o ukupnom broju zaposlenih osoba ženskog spola.

[86] Prema podacima HZZO-a, roditeljski dopust kao rad s polovicom punog radnog vremena u 2016. koristilo je 1.560 osoba, od toga 1.396 žena i 164 muškaraca.

sata ranije s posla, po 5 zaposlenica je koristilo stanku prema dogovoru s poslodavcem i jednokratno tijekom radnog vremena, 4 zaposlenice su koristile dvokratno dok je 1 zaposlenica jedan sat kasnije dolazila na posao i jedan sat ranije odlazila s posla.

Na pitanje postoji li kod vas zasebna prostorija ili prostor za dojenje, niti jedan poslodavac nije odgovorio da trenutačno imaju posebno uređenu prostoriju za dojenje. Neki od navedenih odgovora su: *„da za to nema uopće potrebe, nije bilo potrebe, nije postojala potreba, korisnice nisu izrazile želju za korištenjem i sl.“* Veliki dio poslodavaca navodi da ako bude postojala potreba ili bude konkretnih zahtjeva, *„da su u mogućnosti osigurati posebno uređenu prostoriju vrlo brzo* (neki čak navode u roku od 24 sata), *ali takvih zahtjeva nema ili nije bilo, jer zaposlenice koriste svoje pravo u nekom obliku skraćenog radnog vremena“*. Najveći broj poslodavaca navodi *„da postoje slobodne prostorije na većini lokacija koje bi se mogle koristiti za svrhu dojenja, na primjer, prostorija u kojoj je osigurana privatnost, sobe za odmor, socijalne prostorije i sl.“* Neki od poslodavca uvjeravaju da će oni za tu svrhu *„omogućiti i osigurati najbolje uvjete sukladno mogućnostima u radnim prostorijama“*. Međutim, samo je jedan poslodavac naveo nešto konkretnije, odnosno *„da se razmatra mogućnost opremanje posebne sobe za dojenje i odmor trudnica“*. Neki od ispitanika nisu odgovorili ili se nisu izjasnili na postavljeno pitanje.

Na pitanje jeste li osigurali hladnjak za pohranu izdojenog mlijeka na radnom mjestu, velika većina ispitanika je odgovorila da *„postoje hladnjaci u čajnim kuhinjama, hladnjaci za hranu i hladnjaci opće namjene gdje bi se moglo pohraniti izdojeno mlijeko“*. Međutim, poslodavci posebno ističu da *„postojeći hladnjaci nisu nikada korišteni za pohranu izdojenog mlijeka, da nema razvijene prakse niti potrebe nabavke posebnog hladnjaka i sl.“*

Na pitanje koje se odnosi na podršku i promicanje korištenja stanke za dojenje djeteta, značajan dio ispitanika je odgovorio da nisu posebno podržavali i promicali korištenje prava na stanku za dojenje djeteta. Neki od njih navode da je jedan od razloga i taj što velika većina zaposlenica (a negdje i sve zaposlenice) još uvijek koriste rodiljni i roditeljski dopust na uobičajen i klasičan način i u punom trajanju, odnosno ne vraćaju se na posao prije nego što dijete navrši jednu godinu života. Zanimljivo je da se neki poslodavci pozivaju *„na postojeću lošu statistiku u korištenju prava na stanku za dojenje djeteta“*, i dok se loša statistika ne promijeni sve ostaje samo na načelnoj podršci jer nemaju prilike pokazati na konkretnim primjerima. Pojedini poslodavci iznose svoje primjere *dobre prakse* koji su nešto širi od samog korištenja prava na stanku za dojenje djeteta. Zbog zanimljivosti i primjenjivosti, u nastavku se navode **primjeri dobre prakse**:

a) Izrada platforme pogodnosti beneFIT, u okviru kojih postoje pogodnosti za trudnice, rodilje, dojilje (stanka za dojenje traje 2,5 sata) i roditelje te fleksibilni oblici rada (vrijeme i radno mjesto);

b) Fleksibilno radno vrijeme, vremenski prilagodljivi radni procesi i kompanijska kultura uključivosti – svaka majka može dogovorno prilagoditi radno vrijeme potrebama svog djeteta,

što uključuje stanku za dojenje djeteta ili dovođenje djeteta u kompaniju (prema Pravilniku roditelj može dovesti dijete u kompaniju na način da ne ometa druge u radu);

c) Propisivanje posebnih dodatnih prava radnicima koji koriste rodiljne i roditeljske potpore i koji imaju malu djecu, npr. pravo na izvanredne novčane pomoći radnici/ku za vrijeme korištenja rodiljnog/roditeljskog dopusta, pravo na plaćeni dopust za dva radna dana zbog ostalih važnih osobnih potreba (prilagodba djeteta u vrtić);

d) Ostvarivanje statusa i dodjeljivanje certifikata MAMFORCE COMPANY za poboljšanje prakse na području obiteljskih obveza i ravnopravnosti spolova;

e) Provođenje obuke za zaposlenike na temu ravnoteže između posla i privatnog života i obuku na temu žena na rukovodećim položajima;

f) Paket mjera kojim se želi osigurati ravnotežu između poslovnog i obiteljskog života (promoviranje politike i najbolje prakse za osiguranje rodne ravnopravnosti, jednakih prava za profesionalni razvoj te fleksibilnih radnih uvjeta);

g) Izgradnja vrtića u sklopu poslovnog kampusa s radnim vremenom od 7 do 19 sati, gdje 20 stručnjaka/kinja brine o 70 djece podijeljenih u četiri dobne skupine;

h) Provođenje Internog školovanja zaposlenika/ca koji vode brigu o kadrovskoj administraciji usmjeravanju ih kako uputiti radnice na ostvarivanje i prava koja se odnose na trudnice, rodilje i majke – te se kroz takve inicijative skreće pozornost na korištenje prava na stanku za dojenje;

i) Sudjelovanje u radu Povjerenstva za promicanje i zaštitu dojenja koje djeluje pri Ministarstvu zdravstva i izrada edukativnog materijala o dojenju.[87]

1.5.3.2. Zaključak i preporuke

Rezultati istraživanja su potvrdili pretpostavku da poslodavci ne osiguravaju optimalne uvjete za korištenje prava na stanku za dojenje djeteta te da je ženama iz raznolikih razloga znatno otežano korištenje prava koja proizlaze iz činjenice njihove trudnoće i majčinstva, pa tako i korištenje prava na stanku za dojenje djeteta. Naime, istraživanje je potvrdilo da se zaposlene žene koje doje suočavaju s preprekama u obliku nepostojanja posebnih uređenih prostorija za dojenje i nepostojanje posebnih hladnjaka za pohranu podojenog mlijeka. Naime, niti jedan od poslodavca, koji su dostavili svoje odgovore, nije osigurao i uredio posebne prostorije za dojenje niti je osigurao posebni hladnjak za pohranu izdojenog mlijeka.

Dobro je poznata činjenica da je spolna diskriminacija žena zbog trudnoće i majčinstva veoma raširena na hrvatskom tržištu rada, pa su žene često velikim dijelom rastrgane kada trebaju donijeti odluku o tome da se ranije vrate na posao i koriste pravo na stanku za dojenje djeteta

[87] Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku je tiskalo plakat „***Deset koraka do uspješnog dojenja*“ u 12.250 primjeraka.**

ili pravo na rad s polovicom punog radnog vremena. Druga mogućnost je da ostanu kod kuće godinu dana i doje svoje dijete, a što se u najvećoj većini i događa.

Međutim, problemi su dublji i složeniji. Jedan razlog je svakako taj što se na svim razinama ne promiče u dovoljnoj mjeri jednaka i zajednička odgovornost žena i muškaraca za skrb o djeci. Posljedice toga su da zaposlene žene najčešće koriste rodiljni dopust pa nastavljaju koristiti roditeljski dopust i na posao se vraćaju nakon jedne godine, a što zorno potvrđuju i postojeće statistike. Stoga bi nužno trebalo podići opću razinu informiranosti i osviještenosti opće javnost o korištenju rodiljnih i roditeljskih potpora, posebno na pravo na stanku za dojenje djeteta, te uključiti što više očeva u korištenje rodiljnih i roditeljskih potpora.

Dojenje u javnosti ulazi u okvir direktive Europske unije u kojoj se inzistira da se pruži potpora pravu žena na dojenje u javnosti te se snažno potiču nacionalne države da donesu i u potpunosti provedu zakonodavstvo kojim se sprečava diskriminacija usmjerena protiv dojenja u javnosti.

Ovo istraživanje je također potvrdilo da kada žene koriste pravo na stanku za dojenje djeteta, koriste ga kod kuće najčešće u svojevrsnom obliku skraćenog radnog vremena. Razlozi zbog kojih se stanka za dojenje djeteta rijetko koristi su sljedeći: nedovoljno informiranje o pravu na stanku za dojenje djeteta; financijska neisplativost ili gubitak, odnosno umanjenje plaće; poslodavac nema posebno uređenu prostoriju za dojenje djeteta, uključujući i hladnjak za izdojeno mlijeko i ostale potrebne uvjete. Tome se mogu pridodati razlozi koji su utvrđeni ranijim anketiranjem korisnica: poslodavci i/ili radno okruženje ne podržavaju ideju dojenja na radnom mjestu; problemi koji se tiču organizacije poslova od strane poslodavca i mogućnosti da žena koja doji bude odsutna s posla u trajanju od dva sata; prevelika udaljenost radnog mjesta i mjesta stanovanja i problemi vezani za dovođenje djeteta koje se doji. Usprkos činjenici što poslodavci nisu osigurali optimalne uvjete za korištenje prava na stanku za dojenje djeteta, kod nekih poslodavaca su zabilježeni primjeri dobre prakse. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

(1) Daljnje osvješćivanje i informiranje žena u pogledu zakonskih jamstava koja štite njihove interese na tržištu rada za vrijeme trudnoće i majčinstva.
(2) Aktivno raditi i provoditi kampanje radi stvaranja pozitivne klime i pozitivnog javnog mišljenja o korištenju stanke za dojenje djeteta.
(3) Osigurati puni iznos plaće za vrijeme korištenja prava na stanku za dojenje djeteta.
(4) Od strane poslodavaca osigurati posebnu uređenu prostoriju za dojenje djeteta, uključujući i poseban hladnjak za izdojeno mlijeko.
(5) Poticati poslodavce i radnu sredinu da podržavaju i afirmiraju ideju dojenja na radnom mjestu.
(6) Poslodavce uključiti u stvaranje u radnom okružju pozitivne klime prema korištenju rodiljnog i roditeljskog dopusta od strane očeva.
(7) Kontinuirano podizati razinu znanja i svijesti o usklađivanju obiteljskih i profesionalnih obveza te poticati očeve na veće sudjelovanje u podizanju i odgoju djece.

(8) Isticati primjere dobrih praksi i o tome izdati posebne smjernice za utvrđivanje dobrih praksi.

1.5.4. ANALIZA Odluke Grada Zagreba o novčanoj pomoći za roditelje odgojitelje

Dana 8.9.2016. na snagu je stupila Odluka o novčanoj pomoći za roditelje odgojitelje[88] čime se jednomu od roditelja koji brine za najmanje troje djece omogućuje ostvarivanje ***mjesečne financijske pomoći u visini prosječnog iznosa mjesečne plaće (bruto iznos od 5.686 KN)*** u Hrvatskoj.[89] Navedena pomoć se može ostvariti ako najmlađe dijete nije krenulo u osnovnu školu te se novčana pomoć može koristiti do 15. godine života djeteta.

Na susretu s majkama pročelnik Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport, Ivica Lovrić, je istaknuo da se od Odluke o novčanoj pomoći za roditelje odgojitelje, osim doprinosa u poboljšavanju natalitetne slike grada, *„očekuje oslobađanje radnih mjesta na koja će se zaposliti drugi nezaposleni"*, smanjenje pritiska na dječje vrtiće, kao i trošak predškolskog odgoja. Iz Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport napominje se da će se tek nakon njene dugoročnije primjene moći utvrditi njen učinak na zagrebački natalitet.[90]

Novčana pomoć isplaćuje se na žiro račun te kao takva nije izuzeta od ovrha i drugih potraživanja.[91]

Pravobraniteljica je od Grada Zagreba pribavila podatke o broju korisnica/ka novčane pomoći za roditelje odgojitelje. Grad Zagreb je naveo da je 2016. zaprimio 2.239 zahtjeva za novčanom pomoći za roditelje odgojitelje. Od toga, 1.987 (88,74%) zahtjeva su predale žene, a 282 (12,59%) muškarci. Pozitivno je riješen 1.761 zahtjev, od toga 1.584 (89,94%) u korist ženskog spola, a 177 (10,05%) u korist muškog spola.

Pravobraniteljica se načelno slaže s konstatacijom Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport da će se tek nakon dugoročnije primjene mjere novčane pomoći za roditelje odgojitelje moći utvrditi njen učinak na natalitet. Međutim, Pravobraniteljica je mišljenja da će mjera novčane pomoći za roditelje odgojitelje dugoročno imati negativan učinak na žene, posebno što se tiče njihovog položaja na tržištu rada i općenito položaja u društvu.

Nema sumnje da će se u najvećem broju slučaja novčanu pomoć isplaćivati ženama, što potvrđuje i postojeća statistika. Međutim, pitanje je koliko je to opravdano kada žene u složenim društvenim okolnostima traže uz roditeljsku i svoju profesionalnu afirmaciju.

---

[88] Službeni glasnik Grada Zagreba 16/16 i 19/16.

[89] Potencijalne i aktualne korisnike zbunile su najave oko iznosa naknade. Govorilo se o iznosu koji premašuje 5.000 KN, no ispostavilo se da je bila riječ o bruto iznosu. Iznos novčane pomoći za roditelja odgojitelja smatra se prihodom, odnosno drugim dohotkom i isplaćuje se u bruto iznosu te se kao takav umanjuje za iznose poreza, prireza i doprinosa za zdravstveno i mirovinsko osiguranje. Neto iznos koji se uplaćuje korisniku ove novčane pomoći iznosi 3.206 KN.

[90] Prema demografskim ocjenama i analizama Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport Grada Zagreba, Odluka o novčanoj pomoći za roditelje odgojitelje uvelike pridonosi pronatalitetnoj politici Grada Zagreba i poboljšanju uvjeta života obiteljima s troje ili više djece.

[91] U više medija su istupile majke koje su ostavile svoja radna mjesta i prijavile se za status majke odgajateljice, ali ih je dočekalo neugodno iznenađenje. Naime, zbog birokratskih komplikacija između Grada Zagreba, FINA-e i Porezne uprave velikom broju majki kojima su blokirani računi (a riječ je o gotovo polovici prijavljenih majki odgajateljica) taj je iznos automatski zaplijenjen.

Štoviše, dugoročno gledano novčana pomoć ženama (majkama) mogla bi biti nepovoljna za dio žena jer će ih odvojiti od tržišta rada i otežati im ponovni povratak.

S druge strane, obiteljska politika trebala bi se oslanjati na zapošljavanje oba roditelja. Zbog podrške zaposlenim roditeljima potrebno je razvijati različite socijalne usluge i podrške obitelji, a ne bi se trebala isključivo temeljiti na novčanim davanjima.

Suvremena obiteljska politika trebala bi biti utemeljena na dva ključna elementa: većem zapošljavanju žena te širenju usluga i podrške obiteljima. Danas prevladava uvjerenje da zaposlenost obaju roditelja pozitivno djeluje na oba bračna/izvanbračna partnera, kao i na djecu, pa, dakle, i na ukupnu kvalitetu obiteljskog života. Zaposlene žene stječu osjećaj o vlastitoj vrijednosti i raste im samopoštovanje.

Novčana pomoć majkama mogla bi dovesti do još nepovoljnijeg položaja žena na tržištu rada, odnosno do postepenog pada zaposlenosti žena, jer mnoge žene za svoj rad zarađuju manje od ili u visini novčane pomoći, pa će se mnoge žene naći pred izborom primati novčanu pomoć ili se uključiti na tržište rada. Opravdano se može pretpostaviti da će se izvjestan broj zaposlenih žena povući s tržišta rada i posvetiti isključivo obitelji, a dio nezaposlenih žena neće se ni uključivati na tržište rada.

Još bi teže posljedice za žene mogle nastupiti ukidanjem ili prestankom novčane pomoći, jer mnogim ženama koje su se povukle s tržišta rada ili se nisu ni uključivale, ponovni povratak ili ulazak na tržište rada bi bio znatno otežan. Dakle, danas su žene na tržištu rada u nepovoljnijem položaju, ali taj nepovoljni položaj mogao bi se dodatno pogoršati.

Kako će u velikoj većini novčanu pomoć ostvarivati majke, odnosno žene, to nije usklađeno s mjerama koje omogućuju usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza predviđenim nacionalnim politikama za ravnopravnost spolova.

Takve bi vrste novčane pomoći roditeljima trebalo donositi na državnoj razini kako ne bi bili u nepovoljnijem položaju roditelji koji ne žive na području Grada Zagreba. Problem će biti s onima koji ne mogu dokazati svoje neprekidno prijavljeno prebivalište u Gradu Zagrebu od najmanje 5 godina neposredno prije rođenja najmlađeg djeteta, jer neće moći ostvariti to pravo, a posebno će se u nepovoljnijem položaju naći majke Romkinje koje vrlo često nemaju uredno prijavljeno prebivalište.

Navedeno pravo također neće moći ostvariti roditelji koji nisu državljani Republike Hrvatske, a među tom skupinom također ima dosta majki Romkinja. Navedeno pravo neće moći ostvariti ni roditelji čija djeca nisu upisana u dječji vrtić do početka korištenja obveznog programa predškole, pa se na taj način ne potiče da djeca pohađaju vrtiće[92] koji obuhvaćaju programe odgoja, obrazovanja, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi.[93]

[92] „*Iz zagrebačkih vrtića u mjesec dana ispisano 800 djece*“, Dnevnik.hr, 17.10.2016.
[93] Dodatni problemi bi mogli nastati s roditeljima koji nemaju kapaciteta brinuti o djeci, koji ih zlostavljaju i zanemaruju, jer kod djece koja su uključena u jaslice i vrtiće prije će se prepoznati da se o njima ne brine na odgovarajući način.

Za Republiku Hrvatsku bi bio mnogo poželjniji, npr., skandinavski model obiteljske politike. Isti počiva na dva hranitelja obitelji. Osnovna je značajka takve politike da ona podržava kombiniranje plaćenog vanjskog i neplaćenog obiteljskog rada. Država, odnosno društvo podupire ženu i kao majku i kao zaposlenicu.[94] Pokazalo se da socijalne usluge pomažu više nego novčane naknade. U skandinavskim zemljama se, u odnosu na druge zemlje, najviše napredovalo u emancipaciji žena i stvaranju za obitelj prijateljskog društvenog okruženja. S obzirom na to da demografska kretanja u društvu u pretežitoj mjeri ovise o ukupnoj socijalnoj i ekonomskoj situaciji, zapošljavanje oba roditelja može stabilizirati obitelj i doprinijeti pozitivnom demografskom razvoju. U Hrvatskoj bi ključnu ulogu moralo imati zapošljavanje žena i razvoj usluga za djecu i obitelj (jaslica i vrtića). Ta nova struktura usluga za obitelj treba angažirati šire resurse, uključujući privatni i civilni sektor. Jedino tako moguće je uspostaviti novu mrežu potpore obitelji koja će odgovoriti izazovima budućeg društvenog razvoja.[95]

Podjela i polarizacija tržišta rada stvara značajne tržišne nejednakosti, a sustavi novčanih naknada mogu odvratiti ljude od rada, posebno žene jer imaju niža primanja ili ne donose glavninu zarade u obitelj (tzv. sekundarni hranitelji, eng. *second earners*).

Dodatni je problem što mjera novčane pomoći za roditelje odgojitelje nije implementirana u ukupnost ekonomskih, socijalnih i rodnih politika. Naime, u Preporukama Europske komisije C(2013)778 (20.2.2013.) stoji da je *„uklanjanje prepreka koje proizlaze iz nepovoljnog položaja u ranoj dobi važno u nastojanju da se spriječe siromaštvo i socijalna isključenost općenito. Najučinkovitiji oblik prevencije su integrirane strategije koje spajaju potporu roditeljima u lakšem pristupu tržištu rada s primjerenim naknadama i pristup uslugama koje su ključne za uspjeh djece, kao što su kvalitetni (predškolski) odgoj i obrazovanje, zdravstvena zaštita, stanovanje i socijalne usluge*."

Konačno, Europska komisija u *Strateškom djelovanju za ravnopravnost spolova 2016.–2019.*, kao jedno od 5 prioritetnih područja djelovanja navodi *"povećanje broja žena koje sudjeluju na tržištu rada i jednaka ekonomska neovisnost žena i muškaraca"*. Navedeno je i uklanjanje razlika u zapošljavanju žena, ravnopravnija podjela vremena utrošenog na skrb i kućanske poslove između žena i muškaraca te poboljšane mogućnosti za usklađivanje skrbi o djeci i poslovnog života.

1.6. SMJERNICE ZA RAZVOJ I PROVEDBU AKTIVNE POLITIKE ZAPOŠLJAVANJA U RH, 2015.-2017., ANALIZA PROVEDBE U 2016. [96]

„Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015.-2017.“[97] (Smjernice APZ) temelje se na analizi kretanja na tržištu rada te

[94] Odgojitelji/odgojiteljice su stručne osobe koje su obrazovani/e za to zanimanje. Odgojitelji/ice djece rade u dječjim vrtićima na poslovima njege, odgoja i naobrazbe, socijalne i zdravstvene zaštite te skrbi djece.
[95] Na primjer, pokazalo se da predškolske ustanove koje su dostupne većini djece imaju velik i trajan pozitivan učinak na sposobnost djeteta da uspije u školi i, dugoročno, bude bolje plaćeno na tržištu rada.
[96] Cjelovita analiza je na www.prs.hr - Izvješća, Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2016.

relevantnim europskim i hrvatskim strateškim dokumentima u području zapošljavanja. Smjernicama su definirani osnovni prioriteti i ciljevi aktivne politike zapošljavanja u navedenom periodu, a na temelju istih su definirane konkretne aktivnosti (usluge, mjere i potpore) kojima se intervenira na tržištu rada.

Pravobraniteljica je, u cilju praćenja provedbe politike rada i zapošljavanja s aspekta ravnopravnosti spolova, zatražila od Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ), Ministarstva, gospodarstva, poduzetništva i obrta (MINGPO), Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (MDOMSP) i Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom (ZOSI) podatke o provedbi aktivnosti za 2016., razvrstano po županijama temeljem spola korisnika/ca (radi analize pokazatelja/indikatora provedbe po spolu).

1.6.1. Nositelji provedbe mjera iz Smjernica APZ

Hrvatski zavod za zapošljavanje

Intervencijama na tržištu rada u nadležnosti HZZ-a bilo je više novo-uključenih žena (59,6%) nego muškaraca.[98] Kod 8 analiziranih aktivnosti veći udio žena bio je kod 4 aktivnosti[99], muškaraca kod 4 aktivnosti.[100] Međutim, u naizgled ravnomjernoj distribuciji, kod dodjele potpora žene su bile podzastupljene u 4 od 5 aktivnosti (kod dodjele potpora za obrazovanje nezaposlenih, zapošljavanje, samozapošljavanje i očuvanje radnih mjesta), dok su muškarci bili podzastupljeni kod 1 (kod dodjele potpora za usavršavanje).

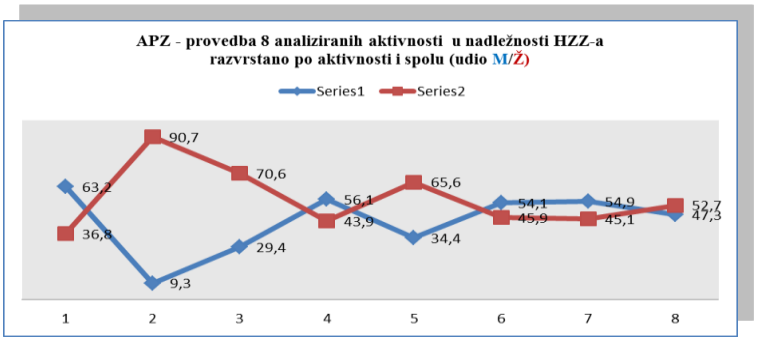

Pojedine aktivnosti HZZ-a se još uvijek ne provode u svim županijama, a osobito zabrinjava što posebno socijalno ranjiva skupina nezaposlenih - „žrtve obiteljskog nasilja“ nisu bile uključene niti u jednu aktivnost APZ-a na području 8 županija (novo-uključenih 43 žrtava

[97] Vlada Republike Hrvatske donijela je „*Smjernice za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015.-2017.* “ dana 17.12.2014.
[98] 2015. – novo-uključenih žena bilo je 58,9 %.
[99] Mjere u kojima je bilo više ženskih korisnica: (2) potpore za usavršavanje, (3) stručno osposobljavanje za rad, (5) javni radovi i (8) stalni sezonac.
[100] Mjere u kojima je bilo više muških korisnika: (1) potpore za obrazovanje nezaposlenih, (4) potpore za zapošljavanje, (6) potpore za samozapošljavanje i (7) potpore za očuvanje radnih mjesta.

obiteljskog nasilja koristilo je mjere: potpore za zapošljavanje i javni radovi, od kojih je bilo 41 **žena**[101] ili **95,3 %**).

Ministarstvo gospodarstva, poduzetništva i obrta

MINGPO-u se zahtjevima obratilo više muškaraca (73%), nego žena (27%), koji su zatražili potpore u visini od 16.077.969 KN ili 82,6%. Stoga su muškarci i ostvarili veću financijsku korist od rezultata rada nadležnog Ministarstva.

1.6.2. Smjernice APZ kroz aktivnost županija i Grada Zagreba u 2016.

Pravobraniteljica kontinuirano promiče ravnopravnost spolova na području rada i zapošljavanja te je s ciljem poticanja efikasnije provedbe *nacionalnih planova za poticanje zapošljavanja* u godišnjim izvješćima o radu davala preporuke jedinicama lokalne područne (regionalne) samouprave (JLPS).[102] Ukazivala je pri tome na podzastupljenost žena po županijama kod podnošenja zahtjeva za poticaje/potpore, na aktivnosti u koje se nije uključivala niti jedna žena po pojedinoj županiji, i zalagala za davanje poticaja na lokalnoj razini u svrhu osnaživanja/motiviranja žena da se više prijavljuju na pozive za korištenje mjera politike zapošljavanja Vlade RH. Tako je na inicijativu Pravobraniteljice angažiranje JLPS u provedbi nacionalnih smjernica APZ-a, razradom njihovih dodatnih poticajnih mjera, uvršteno kao jedna od mjera Akcijskog plana djelovanja u Nacionalnoj politici za ravnopravnost spolova, 2011.-2015.[103] Pored toga, iskustva zemalja članica Europske unije također pokazuju da su **aktivne politike zapošljavanja znatno manje učinkovite, ako u njima nije razvijen integrirani pristup u rješavanju problema nezaposlenih**.

1.6.3. Rezultati analize

Pravobraniteljica se, u cilju praćenja provedbe politike rada i zapošljavanja iz aspekta ravnopravnosti spolova, pismeno obratila županijama i Gradu Zagrebu tražeći informaciju o njihovim intervencijama na tržištu rada radi utvrđivanja:

- *Jesu li se u svom samoupravnom djelokrugu poslova dodatno angažirali u provedbi aktivne politike zapošljavanja i razvoja poduzetništva Vlade RH razradom dodatnih poticajnih mjera s ciljem osnaživanja/motiviranja žena za podnošenje zahtjeva.*[104]

---

[101] U 2015. - obuhvaćena 41 žena žrtva obiteljskog nasilja, u 2014. - 27, u 2013. - 73, u 2012. - 49 i 2011. - 19.

[102] www.prs.hr, Izvješća, Izvješća o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova od 2009. do 2016.

[103] Narodne novine 88/11. Vidjeti toč. „***2. Jednake mogućnosti na tržištu rada“,*** cilj „*2.1. Smanjiti nezaposlenost“*, mjera *„ 2.1.2. Sustavno će se provoditi aktivnosti za poticanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave da se na svom području angažiraju u provedbi nacionalnih planova za poticanje zapošljavanja i razvoja poduzetništva, uz razradu dodatnih poticajnih mjera.* Nositelji: „…, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave,..“. Rok provedbe: 2011. – 2015;
Nova Nacionalna politika za ravnopravnost spolova nije donesena te je izostala ova ranije navedena aktivnost Pravobraniteljice.

[104] Zatraženi su podaci: naziv interventne mjere politike rada i zapošljavanja Vlade RH na koju se njihov dodatni poticaj odnosio, naziv provedbene institucije za navedenu mjeru na nacionalnoj razini, naziv i kraći opis županijskog dodatnog poticaja/mjere, podatak o broju na taj način obuhvaćenih žena, je li županijski poticaj/mjera bio usmjeren i na žene žrtve obiteljskog nasilja i koliko ih je bilo obuhvaćeno.

Pravobraniteljici su pismeno odgovorile sve JLPS: 20 županija i Grad Zagreb, **od toga niti jedna županija nije navela da se dodatno aktivirala u korist zapošljavanja žena i muškaraca žrtava nasilja u obitelji.**

Prema dostavljenim podacima Grada Zagreba, utvrđeno je: kod **6 aktivnosti** odobreno je potpora/subvencija u iznosu od 57.242.755 KN, od toga ženama 6.398.838 KN ili **28,7%;** kod **8 aktivnosti**, 5 mjera su koristili više muškarci, dok su 3 više koristile žene (vidi grafikon).

Grafikon: Grad Zagreb, analiza provedenih mjera (opisanih po mjerama od 1. do 8.)

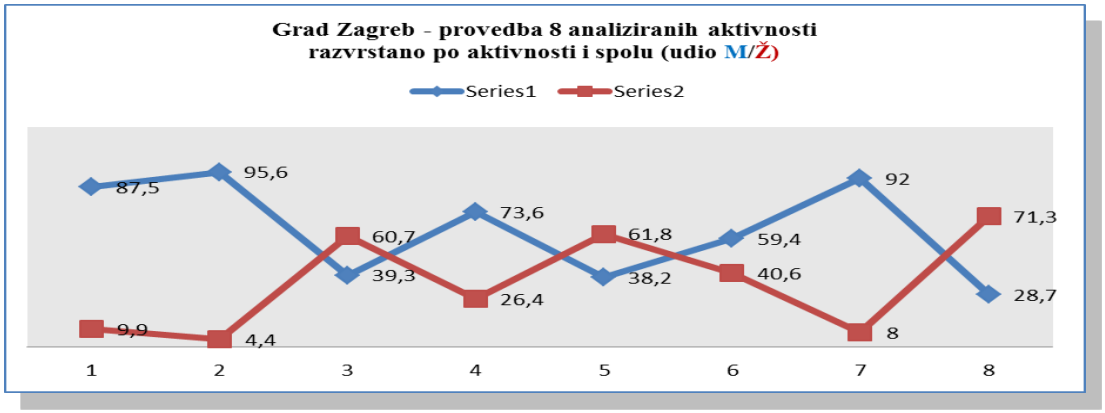

Prema prikupljenim i analiziranim podacima proizlazi kako županije i Grad Zagreb promiču aktivnosti koje se odnose na njihov gospodarski razvoj, na poticanje zapošljavanja i razvoj poduzetništva, i pri tome surađuju s ostalim dionicima kojima je interes razvoj gospodarstva i poduzetništva (nadležnim ministarstvima, područnim uredima HZZ-a, HGK-a, HOK-a, županijskim razvojnim i drugim agencijama, poslovnim bankama i dr.).

Međutim, na direktni upit Pravobraniteljice većina JLPS nije potvrdila da li ciljano osnažuju/motiviraju žene kako bi se one u većem broju prijavljivale za korištenje mjera predviđenih Smjernicama APZ-a, iako su navodili da potiču poduzetništvo žena, ali na druge načine. JLPS su pri tome opisivale aktivnosti koje provode, ali samo **4 županije** i **Grad Zagreb** su naveli konkretnije podatke s tim u vezi, od kojih je moguće interpretirati slijedeće:

a. Potpore/subvencije koristilo je: „68,6% muškaraca naprema 31,4% žena“, kojima je prema raspoloživim podacima za analizu dodijeljeno 72.115.605 KN u omjeru: „73,6% muškarcima : 26,4% ženama**“**. Stoga, zaključno proizlazi da su **značajnije veću financijsku korist ostvarili muškarci u usporedbi sa ženama** te da se ovaj odnos nije promijenio u odnosu na analize Pravobraniteljice iz prethodnih godina.[105]

[105] U analizi koja je sadržavala približno iste indikatore iz 2015. bilo je raspodijeljeno 68.326.946 KN, od toga ženama 20.398.172 KN ili 29,9%.

b. Najviše potpora/subvencija dao je Grad Zagreb – 57.242.755 KN, od toga ženama 16.398.838 KN ili **28,7%;** zatim Istarska županija – 9.703.136 KN, od toga ženama 1.930.000 KN ili **19,8%**; Brodsko-posavska županija – 4.780.194 KN, od toga ženama 600.000 KN ili **12,5%;** Šibensko-kninska županija – 389.520 KN, od toga ženama 125.629 KN ili **32,2%**, Zagrebačka županija - udio muškaraca 68,9% i žena **31,1%**.

1.6.4. Zaključno razmatranje i preporuke

Svijest o stvaranju jednakih mogućnosti za žene i muškarce, kako bi bili jednako prisutni kao korisnici/e interventnih mjera na tržištu rada te imali/e jednaku korist od tome namijenjenih proračunskih izdvajanja na nacionalnoj i lokalnoj razini, prema rezultatima ove analize i dalje se sporo mijenja. Naime, naizgled jednaki uvjeti za muškarce i žene u praksi se ne potvrđuju jer podaci o financijskim davanjima za potpore/subvencije korisnicima/ama, pokazuju znatno veće postotne udjele muškaraca nego žena:

- HZZ – kod 4 potpore bilo je uključeno više muškaraca, kod 1 više žena;
- MINGPO - muškarci su tražili poticaje udjelom od 73%, stoga su ih i realizirali visokim udjelom od 75,5%;
- JLPS uključene u analizu - potpore/subvencije koristili su muškarci udjelom od 68,6%, odnosno korištenjem odobrenih sredstava još višim udjelom - od 73,6%.[106]

Zaključno, značajnije veću financijsku korist ostvarili su muškarci u usporedbi sa ženama, te se može zaključiti da se situacija nije promijenila u odnosu na analize Pravobraniteljice iz prethodnih godina. Sukladno navedenom, Pravobraniteljica svim dionicima, koji na nacionalnoj i lokalnoj razini promiču razvoj gospodarstva i poduzetništva, osobito JLPS i (su)nositeljima intervencija na tržištu rada određenih „*Smjernicama za razvoj i provedbu aktivne politike zapošljavanja u Republici Hrvatskoj, 2015.-2017“,* daje **preporuku**:

(1) Zauzimati se za ciljano osnaživanje/motiviranje žena kako bi se više prijavljivale za korištenje mjera predviđenih Smjernicama APZ-a, odnosno drugih mjera predviđenih proračunima JLPS.
(2) JLPS zajedno sa skloništima/savjetovalištima za žene žrtve nasilja u obitelji, područnim uredima HZZ-a i gospodarstvenicima, aktivnije provoditi mjere iz Smjernica APZ namijenjene posebnoj skupini nezaposlenih - žrtvama obiteljskog nasilja.[107]

[106] www.prs.hr – Izvješće PRS za 2015., prilog „Provedba aktivne politike zapošljavanja u 2015. – Analiza Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova“.
[107] Mjere iz Smjernica APZ namijenjene posebnoj skupini nezaposlenih - žrtvama obiteljskog nasilja u 2016. se nisu provodile na području 8 županija, a u županijama u kojima su se provodile broj uključenih osoba bio je minimalan (24 žena žrtve obiteljskog nasilja zaposlilo se na području 12 županija).

1.7. NEZAPOSLENOST I ZAPOSLENOST - STANJE I KRETANJA

1.7.1. Nezaposlenost – stanje i kretanje

Prema podacima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje[108] (HZZ) potkraj prosinca 2016., u HZZ-u je bilo evidentirano 236.617 nezaposlenih osoba, što je za 48.851 osoba ili 17,1% manje (nego u prosincu 2015.). Od ukupnog broja nezaposlenih u prosincu 2016., bilo je **132.852 nezaposlene žene (56,1%),** što je **za 15% manje** u odnosu na prosinac 2015. Udio muškaraca u evidentiranoj se nezaposlenosti u promatranome razdoblju smanjio, a **udio žena povećao** za 1,4 postotna boda.[109]

Broj nezaposlenih osoba po dobi i spolu krajem prosinca 2016., razvrstano po županijama temeljem spola nezaposlenih osoba, objavio je HZZ u *Mjesečnom statističkom biltenu broj 12/2016.* Pravobraniteljica je, koristeći podatke iz statističkog biltena, izračunala postotak nezaposlenih žena po dobnim razredima u odnosu na ukupan broj nezaposlenih žena. Prema kojima ima **132.852** nezaposlenih žena (56,1%), razvrstanih po dobnim skupinama:

Tablica: Nezaposlene žene po dobnim skupinama

5.152	od 15 do 19 godina	ili 3,9 %
15.172	od 20 do 24 godine	ili 11,4 %
16.955	**od 25 do 29 godina**	**ili 12,8 %**
14.716	od 30 do 34 godine	ili 11,1 %
14.622	od 35 do 39 godina	ili 11,0 %
14.179	od 40 do 44 godine	ili 10,7 %
15.012	od 45 do 49 godina	ili 11,3 %
16.497	od 50 do 54 godine	ili 12,4 %
15.275	od 55 do 59 godina	ili 11,5 %
5.272	od 60 i više	ili 3,9 %.

Potkraj prosinca 2016., prema podacima HZZ-a i podacima iz analize koju je izradila Pravobraniteljica, **najveći postotak nezaposlenih žena nalazio se u dobnoj skupini od 25-**

[108] Hrvatski zavod za zapošljavanje, Mjesečni statistički bilten broj 12, Zapošljavanje i nezaposlenost u Republici Hrvatskoj tijekom prosinca 2016.

[109] Isti trend je zabilježen i u promatranom razdoblju za 2015., u kojoj se udio muškaraca u evidentiranoj nezaposlenosti bio smanjio, a žena povećao za 0,9 postotna boda.

29 godina (12,8%), zatim slijede skupine: od 50-54 godine (12,4%) te od 55-59 godina (11,5%). Zadržao se isti trend kao i ranijih godina, od 2011.-2015., najveći postotak nezaposlenih žena nalazio se u dobnoj skupini od 25-29 godina. **Zabrinjava što je u dobnoj skupini od 50 i više godina udio od 27,8% nezaposlenih žena.**

1.7.2. Zaposlenost - stanje i kretanje

Prema podacima HZZ-a, u izvještajnoj godini je zaposleno 197.047 osoba (od toga žena 106.282 ili 53,9%). Analiza o zapošljavanju osoba s evidencije HZZ-a na neodređeno i određeno vrijeme, u razdoblju 2008.-2016., pokazuje kako se u 2016. održao trend **zaustavljanja povećanja broja zaposlenih na određeno vrijeme** (91,7%) na približnoj razini evidentiranoj 2011. (92,6%)[110].

Stanje je i dalje zabrinjavajuće, novo-zaposlenih na određeno vrijeme bilo je 180.644 osoba ili 91,7% (od toga 97.753 žene ili 54,1%), a novo-zaposlenih na neodređeno vrijeme 16.403 ili 8,3% (od toga 8.529 žena ili 51,9%).

Tablica: HZZ, prikaz zapošljavanja na neodređeno i određeno vrijeme, razdoblje 2008.-2016.

2008. godine na neodređeno vrijeme 23.941 osoba (19,0 %), **na određeno** 104.287 (**81,0 %**);

2009. godine na neodređeno vrijeme 17.186 osoba (14,5 %), **na određeno** 101.100 (**85,5 %**);

2010. godine na neodređeno vrijeme 14.303 osobe (10,1 %), **na određeno** 126.802 (**89,9 %**);

2011. godine na neodređeno vrijeme 15.599 osoba (9,3 %), **na određeno** 151.932 (**90,7 %**);

2012. godine na neodređeno vrijeme 13.003 osoba (7,4 %), **na određeno** 162.532 (**92,6 %**);

2013. godine na neodređeno vrijeme 12.348 osoba (6,4 %), **na određeno** 181.172 (**93,6 %**);

2014. godine na neodređeno vrijeme 11.685 osoba (5,7 %), **na određeno** 192.036 (**94,3 %**);

2015. godine na neodređeno vrijeme 15.394 osoba (7,5 %), **na određeno** 191.196 (**92,5 %**).

2016. godine na neodređeno vrijeme 16.403 osoba (8,3 %), **na određeno** 180.644 (**91,7 %**).

[110] U 2016. – novo-zaposlenih osoba s evidencije HZZ zaposlenih na neodređeno vrijeme bilo je 16.403 ili 8,3%.

1.7.3. Zaključno razmatranje

Pravobraniteljica, kao i ranijih godina, ukazuje na prisutnost izrazito većeg broja zaposlenih na određeno vrijeme (91,7% u 2016.). Iako naizgled ovaj trend podjednako pogađa muškarce i žene, on perpetuira nepovoljniji položaj žena na tržištu rada. Naime, 2016. udio žena u broju zaposlenih na neodređeno vrijeme bio je 41,9%, a na određeno 54,1%. **Pravobraniteljica smatra kako treba zaustaviti trend zapošljavanja na određeno vrijeme.** Naime, ovaj negativan trend zapošljavanja na određeno vrijeme (iznad 90%), u odnosu na broj zaposlenih na neodređeno vrijeme, konstantno je prisutan od 2011.

1.7.4. Aktivnosti APZ-a - osobe romske nacionalne manjine po županijama, spolu i aktivnostima

Provedbom aktivnosti APZ kojima se interveniralo na tržištu rada[111] u 2016., između ostalog, obuhvaćeno je 655 osoba romske nacionalne manjine, od toga žena 247 ili 37,7%. Aktivnosti su se provodile na području 11 županija[112] i Grada Zagreba, pri čemu su u svim jedinicama lokalne samouprave bili uključeni više muškarci nego žene.

[111] Potpore za zapošljavanje, za samozapošljavanje, javne radove i stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanje radnog odnosa.
[112] Mjere se nisu provodile u 9 županija: Zagrebačko, Krapinsko – zagorskoj, Ličko – senjskoj, Požeško – slavonskoj, Zadarskoj, Šibensko – kninskoj, Splitsko – dalmatinskoj, Istarskoj i Dubrovačko – neretvanskoj.

2
OBITELJ

2.1. NASILJE U OBITELJI

Pravobraniteljica ističe kako je njezino uporno pozivanje Vlade RH i Hrvatskog sabora da u što kraćem roku pokrenu postupak ratifikacije *Konvencije Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja (Istanbulska konvencija*), kojom je potvrđeno da je nasilje nad ženama ozbiljno kršenje ljudskih prava i oblik rodne diskriminacije[113], konačno urodilo pozitivnim učinkom. Naime, u povodu *Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama*, premijer Andrej Plenković najavio je da će Vlada RH u najkraćem roku pokrenuti postupak ratifikacije navedene Konvencije. U tu svrhu oformljena je i radna skupina pri Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, u koju je uključena i Pravobraniteljica.

Pravobraniteljica je bila pokroviteljica četvrte po redu *svjetske kampanje Milijarda ustaje protiv nasilja nad ženama i djevojčicama* koja se istovremeno održavala u preko 200 zemalja svijeta.[114] U svom pozdravnom govoru istaknula je kako nasilje moramo osuditi, protiv njega dizati svoj glas ne samo jednom godišnje, već u svakoj prilici kada smo suočeni s nasiljem nad ženama, s nasiljem fizički snažnijih nad fizički slabijima i psihički ili ekonomski ovisnijima. Pravobraniteljica je izrazila zabrinutost što većinu nasilja nad ženama čine zapravo njihovi partneri ili bivši partneri, dok veliki broj žena strada smrtno i nakon napuštanja nasilnika. Istaknula je kako kad govorimo o nasilju nad ženama od strane muškaraca ne govorimo o svim muškarcima. Zato u osvještavanju o ovom problemu treba naglasiti da se tu ne radi o dvije suprotstavljene strane, o ženama na jednoj i muškarcima na suprotnoj strani. Naglasila je kako se u borbu protiv nasilja nad ženama uključuju, i trebaju se uključiti i muškarci, jer tu se radi o društvenom problemu koji ima posljedice za cijelo društvo. Istaknula je kako smo danas i dalje žrtve patrijarhalnog nasljeđa, koje stvara ekonomske nesigurnosti i različite oblike društvene ovisnosti, perpetuira stereotipe i predrasude, stroge podjele rodnih uloga. Stoga, svatko u okviru svog posla ili javnog djelovanja može nešto učiniti. Pravobraniteljica je upozorila i medije da prigodom izvještavanja o nasilju nad ženama imaju društvenu, moralnu, ali i osobnu i

[113] Istanbulska konvencija u Preambuli prepoznaje da je nasilje prema ženama manifestacija povijesno nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su doveli do dominacije nad ženama i diskriminacije žena od strane muškaraca te do sprečavanja punog napretka žena; prepoznaje strukturalnu narav nasilja nad ženama kao rodno utemeljenog nasilja te da je nasilje prema ženama jedan od ključnih socijalnih mehanizama kojim se žene prisilno stavlja u podređen položaj u odnosu na muškarce, a „rodno utemeljeno nasilje prema ženama" označava kao nasilje usmjereno na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmjerno pogađa žene (točka d. definicija).
[114] 14.2.2016.

profesionalnu dužnost ovoj temi pristupati problemski i sa senzibilitetom za žrtve, a ne senzacionalistički.

Ovogodišnja kampanja željela je posebno skrenuti pozornost na nasilje nad najugroženijim grupama žena, onima koje su izložene višestrukoj diskriminaciji, jer osim po spolu trpe diskriminaciju i temeljem jednog ili više drugih osnova kao što su nacionalnost, etnicitet, invaliditet, socijalni status, spolna orijentacija i druge osnove. To su Romkinje, žene s invaliditetom, nezaposlene žene, žene izbjeglice. Prema iskustvu rada Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, žene s invaliditetom svakodnevno su izložene trostrukoj diskriminaciji – kao žene, kao osobe s invaliditetom te nezaposlene ili nedovoljno educirane osobe. Posebno teško žive u ruralnim sredinama u kojima ne postoji senzibilitet za njihove probleme.

Pravobraniteljica je javno pozvala sve institucije da promptno i učinkovito djeluju na prevenciji nasilja, zaštiti žrtava i kažnjavanju počinitelja, a sve pojedinačno da ne izgubimo osjećaj solidarnosti i građanske hrabrosti suočavanja s nasiljem prema ženama koje žive u strahu, koje je često stid potražiti pomoć, kojima se često poručuje da nasilje moraju trpjeti, koje same ne vide izlaz ili si ne mogu i ne znaju pomoći.

Nasilje nad ženama teško krši i umanjuje ili poništava uživanje ljudskih prava od strane žena, osobito njihovih temeljnih prava na život, sigurnost, slobodu, dostojanstvo, tjelesni i emocionalni integritet. A ključni element u sprečavanju nasilja nad ženama je puna ravnopravnost žena i muškaraca.

U povodu *Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama – 25. studenog*, kojim počinje međunarodna kampanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, Pravobraniteljica je organizirala u Zagrebu *Regionalnu konferenciju „Femicid Watch – za prevenciju femicida u Republici Hrvatskoj"*. Konferenciju su otvorile pravobraniteljica Višnja Ljubičić i dr. sc. Maja Vučinić Knežević, pomoćnica ministrice za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Hrvatske. Uvodni govor o rodnom aspektu nasilja i nasilju kao globalnom problemu govorila je posebna izvjestiteljica UN-a za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, dr.sc. Dubravka Šimonović koja je ujedno predstavila inicijativu pokretanja promatračkog tijela ili sustava na nacionalnim razinama nazvanog „Femicid Watch" putem kojeg bi se detaljno pratila pojavnost ubojstava žena iz rodnog aspekta te analiziralo podatke radi uočavanja ključnih propusta koji dovode do ubojstava žena od strane njihovih supruga ili bivših i sadašnjih partnera.[115]

Pravobraniteljica je intenzivno pratila rad policijske službe, centara za socijalnu skrb kao i ostalih institucija, tijela i službi koje su ovlaštene i dužne postupati u slučaju nasilja u obitelji temeljem *Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*, ali i temeljem *Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja* te *Protokola o postupanju u slučaju zločina iz mržnje.* Rad je praćen, između ostalog, i na osnovu brojnih individualnih pritužbi građana/ki, ali i sukladno ovlaštenju iz čl.22. ZRS-a, samoinicijativno pokrenutim postupcima

[115] Više u Poglavlju 2.7. Regionalna konferencija „Femicid Watch - za prevenciju femicida u RH".

Pravobraniteljice te neovisnim praćenjem provedbe Zakona temeljem izvješća nadležnih tijela.

2.1.1. Prekršajna djela obiteljskog nasilja

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji (čl.4.) i podacima o zabilježenom stanju, kretanju i nekim obilježjima nasilja u obitelji u 2016., a sukladno dostavljenim podacima Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske (MUP), stanje je slijedeće:

Zbog prekršajnog djela nasilja u obitelji, policija je u 2016. prijavila ukupno 11.948 osoba što je za 13,2% manje nego u istom razdoblju 2015., kada je ukupno prekršajno prijavljenih bilo 13.775 osoba. Brojke prijavljenih osoba upućuju na nastavak kontinuiranog trenda smanjena broja prijavljenih osoba. U usporedbi s 2010., broj prijavljenih osoba za prekršajna djela obiteljskog nasilja na godišnjoj razini smanjio se za ukupno 4.616 osoba, iz čega proizlazi da je godišnje u prosjeku oko 650 osoba manje prijavljenih. Međutim, treba imati na umu da se radi o trendu smanjenja broja prijavljenih osoba te da brojka prijavljenih slučajeva ne daje kompletnu sliku opsega ovog problema, jer i dalje većina takvih slučajeva ostaje u tamnoj brojci neprijavljenih, a jedan od razloga za neprijavljivanje jest nepovjerenje žena u rad institucija, prvenstveno policije, državnog odvjetništva i pravosuđa.[116]

Kretanje broja prijavljenih osoba za prekršaje obiteljskog nasilja po spolu 2011. - 2016.

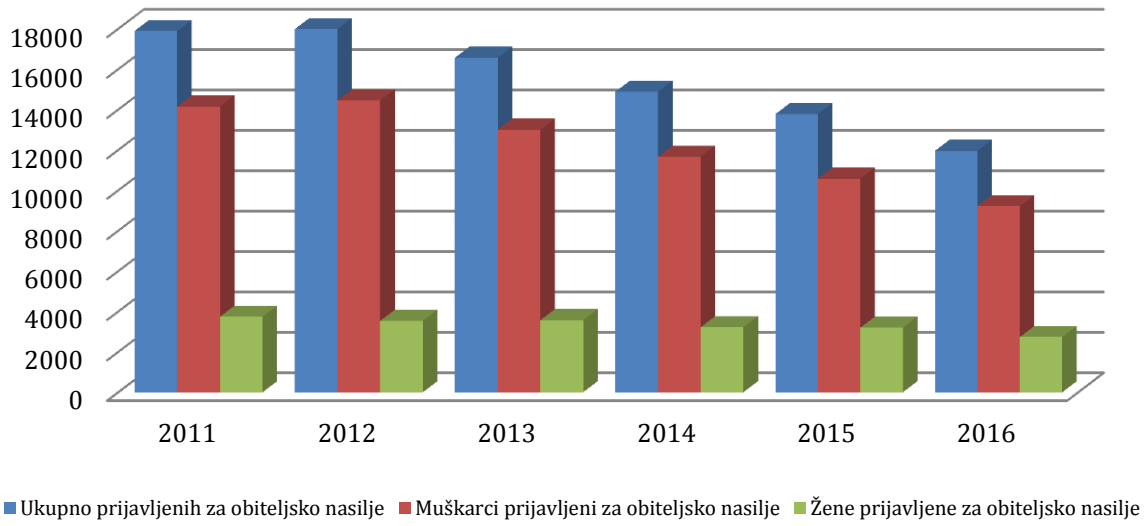

Prema spolnoj strukturi **prekršajnih počinitelja obiteljskog nasilja** bilo je ukupno 9.217 prijavljenih osoba muškog spola (1.358 ili 12,8% osoba manje nego 2015.) i 2.731 osoba ženskog spola (469 ili 14,6% osoba manje nego 2015.). Gledano u postocima, **ukupno 77% muškaraca i 23% žena,** što je identičan postotak onom iz 2015. Ovakve brojke jasno upućuju na činjenicu da je obiteljsko nasilje rodno uvjetovano i uglavnom usmjereno prema

[116] Za detaljniju analizu uzroka nepovjerenja u institucije, vidjeti poglavlje 2.1.3. *Problemi koji traju i novi trendovi.*

ženama.[117] Što se tiče broja **uhićenih osoba**, policija je za nasilničko ponašanje u obitelji uhitila ukupno 7.561 osobu od čega je 6.364 osoba bilo muškog spola (84%), a 1.197 osoba ženskog spola (16%).

Počinjenim prekršajem nasilja u obitelji oštećene su ukupno 13.362 osobe što je za 12,9% manje u odnosu na isto razdoblje u 2015., kada je bilo oštećeno ukupno 15.338 osoba. Od ukupnog broja oštećenih osoba, oštećeno je 8.538 osoba ženskog spola (ili 64%) i 4.824 osoba muškog spola (ili 36%), što ponovo predstavlja identičan postotak onome iz 2015. Ovdje je bitno napomenuti da su u ukupnom broju oštećenih i djeca (vidi grafikon spolne i dobne raščlambe odnosa počinitelj – žrtva).

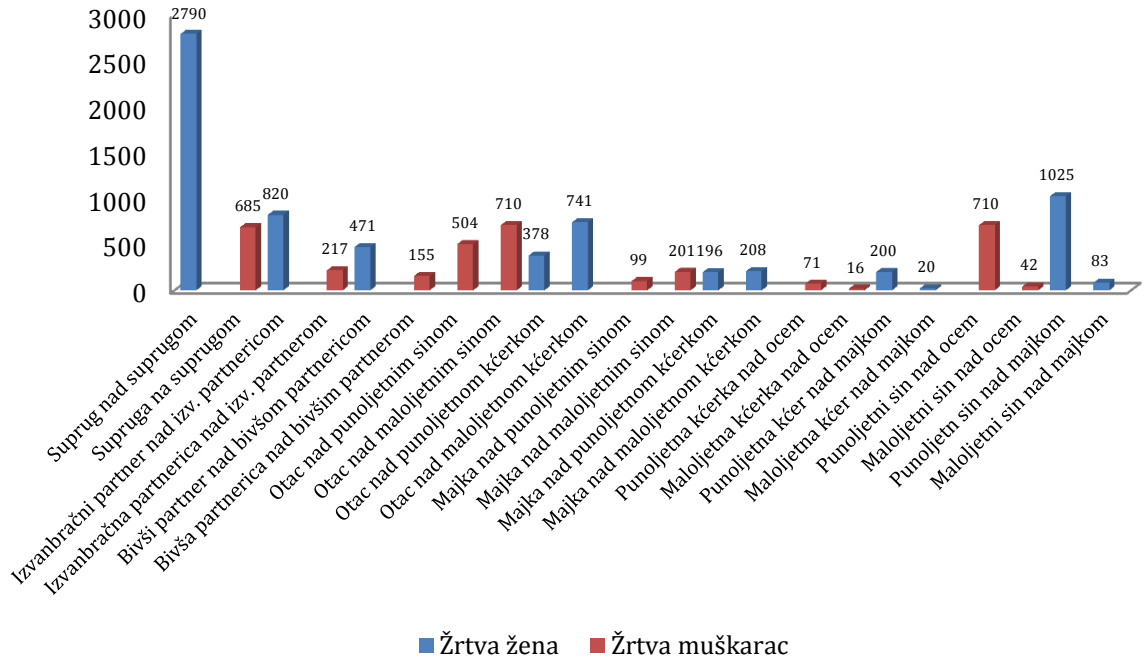

U navedenom razdoblju policija je nadležnim prekršajnim sudovima predložila izricanje ukupno 7.881 zaštitne mjere propisane odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji (što je za 13,7% manje nego u 2015., kada je bilo predloženo 9.136 zaštitnih mjera). Sukladno odredbama Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, od ukupno predloženih zaštitnih mjera policija je provela njih samo 1.198 (što je za 3,4% manje nego u 2015., kada je policija provela ukupno 1.241 zaštitnu mjeru). Ovakva statistika ukazuje na zabrinjavajući trend da **sudovi od ukupnog broja zaštitnih mjera koje policija predlaže, usvajaju samo njih 15%.** U ovakvoj praksi, između ostalog, treba tražiti uzroke brutalizacije nasilja, tj. povećanog broja kaznenih djela obiteljskog nasilja i nasilja među bliskim odnosima. Naime, pokazuje se da u sferi prekršajnog sudovanja, sudovi nisu dorasli načelu politike nulte tolerancije prema nasilju u obitelji, što onda u određenoj mjeri utječe na spomenuti trend tranzicije nasilja iz područja prekršajnog prava u područje kaznenog. Naime, prekršajno-pravna zaštita možda jest brža, no pokazuje se da je uz ovakvu praksu sudova koji ne izriču zaštitne mjere, blago kažnjavaju počinitelje te iste ne zadržavaju u pritvoru, zapravo potpuno

[117] Vidi fusnotu 23.

neučinkovita te da je dugogodišnji trend pada broja prijavljenih osoba i procesuiranih slučajeva iz područja prekršajnog prava zapravo proporcionalan rastu broja kaznenih predmeta u području obiteljskog nasilja.

Pravobraniteljica ističe kako je trend značajnog i kontinuiranog smanjenja predlaganja zaštitnih mjera od strane policije u jasnoj vezi s negativnim trendom sve manjeg broja prihvaćenih zaštitnih mjera od strane sudova. Naime, pretpostavka je da policija predlaže znatno manje zaštitnih mjera iz jednostavnog razloga što ih sudovi ne usvajaju.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, ukupan broj osoba/**okrivljenika** protiv kojih je postupano isključivo zbog kršenja Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji jest 10.327 (bez recidivista), od čega 8.009 muškaraca (ili 77%) i 2.318 žena (ili 23%). Ukupno je pokrenuto 8.290 prekršajnih postupaka protiv 13.360 osoba (uključeni recidivisti). Od tog broja protiv 10.649 (ili 80%) muškaraca i 2.711 (ili 20%) žena.[118] Kada se ovi postupci promatraju sa stajališta ovlaštenog tužitelja, dolazi se do vrlo interesantnih podataka. Naime, u samo 23 slučaja ovlašteni tužitelj bilo je državno odvjetništvo, dok je policija u ulozi tužitelja bila u ukupno 8.254 slučaja, a u samo 13 slučaja tužitelj/ica je bila sama žrtva.

Što se tiče **sankcija, izrečeno** je ukupno 8.182 sankcije, od čega 3.574 novčane kazne muškarcima i 945 ženama, 2.373 uvjetnih zakonskih kazni muškarcima i 521 ženi, 728 bezuvjetnih kazni zatvora muškarcima i 41 ženi. Predloženo je izricanje ukupno 3.849 zaštitnih mjera, od toga je izrečeno ukupno 2.493 zaštitne mjere.

Kao što se vidi iz izloženih podataka, i dalje je simptomatično da ni policija ni Ministarstvo pravosuđa ne vode, odnosno ne dostavljaju podatke o broju osuđenih (i pravomoćno osuđenih) osoba za obiteljsko nasilje razvrstane po spolu, već samo po broju prekršajno prijavljenih (odnosno okrivljenih) i broju oštećenih osoba (odnosno žrtava). Pravobraniteljica ponovo naglašava kako sama prekršajna prijava neke osobe za obiteljsko nasilje, odnosno njezin status okrivljenika u prekršajnom postupku, ne dokazuje na nedvojben način da se zapravo i radi o obiteljskom nasilniku. Tek se pravomoćnom presudom dokazuje nečija krivnja. Također, nema podataka o točnom broju recidivista, kao ni podataka razvrstanih po spolu koliko je žena, a koliko muškaraca među recidivistima. Bez obzira na različitu metodologiju praćenja podataka, kao i na donekle različita područja praćenja, Pravobraniteljica ukazuje i na opću neusklađenost praćenja podataka MUP-a i Ministarstva pravosuđa.

[118] Razlika u podacima MUP-a i podacima Ministarstva pravosuđa je u različitoj metodologiji praćenja podataka. MUP prati broj svih prijavljenih slučajeva nasilja u obitelji u najširem smislu, a Ministarstvo pravosuđa broj okrivljenih slučajeva isključivo po Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji, kao i broj protupravnih postupanja, odnosno kršenja članaka Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. Tako da u podacima Ministarstva pravosuđa okrivljenih ima manje od ukupno prijavljenih prema statistici MUP-a, dok je Ministarstvo pravosuđa u brojke osoba protiv kojih se vodio postupak uključilo i recidiviste te osobe koje su evidentirane za počinjene više prekršajnih djela istovremeno, pa je samim tim brojka osoba protiv kojih se postupalo veća.

2.1.2. Kaznena djela nasilja u obitelji/među bliskim osobama

I dalje egzistira trend povećanja broja prijava kaznenih djela među bliskim osobama. No, isti je značajno usporen u odnosu na prošlo izvještajno razdoblje kada su skokovi u porastu nasilja bili i preko 100%.

Naime, iz analiziranih podataka MUP-a u 2016. zabilježeno je ukupno 2.408 **kaznenih djela s elementima nasilja među bliskim osobama** (što je za 9,5% više nego u 2015., kada ih je zabilježeno 2.220). S navedenim kaznenim djelima ukupno je stradalo 2.552 žrtava (što je za 7,5% više žrtava nego u 2015., kada je ukupno stradalo 2.359 žrtava). Od ukupnog broja stradalih, 1.948 su žene (10% više nego u 2015.), a 604 muškarci (0,5% manje nego u 2015.).

Kretanje broja žrtava KD među bliskim osobama po spolu 2013. - 2016.

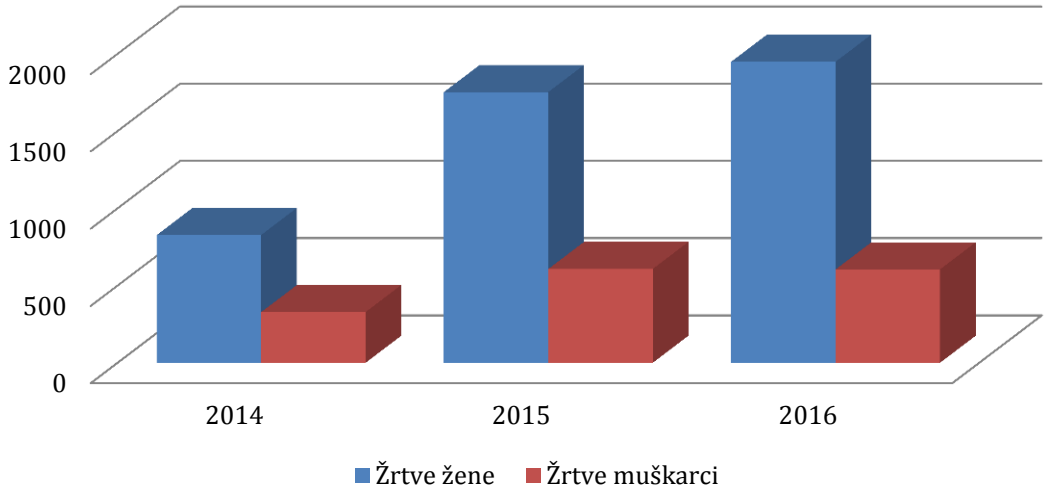

Što se tiče počinitelja, od ukupnog broja od 1.648 počinitelja nasilja među bliskim osobama, muškaraca je 1.519 (92%), a žena 129 (8%). Kao što se vidi iz priloženih brojki, u svim kaznenim djelima među bliskim osobama po broju prednjače muškarci kao počinitelji nad ženama kao žrtvama. Među počiniteljima kaznenih djela protiv spolnih sloboda (Spolni odnošaj bez pristanka, Silovanje, i Spolno uznemiravanje) 100 je muškaraca počinitelja i niti jedna žena.

Iz dostavljenih podataka može se dalje zaključiti da, kao i 2015., kaznena djela *Prijetnja* (1.286), *Tjelesna ozljeda* (454), *Teška tjelesna ozljeda* (115), *Spolni odnošaj bez pristanka* (83), *Nametljivo ponašanje* (57) te *Silovanje* (34) čine većinu od ukupnog broja počinjenih kaznenih djela (2.029 ili 84,2% od ukupnog broja od 2.408 počinjenih kaznenih djela). Usporedbe radi, 1.441 muškaraca je bilo počinitelja nabrojanih kaznenih djela, dok je žena počiniteljica istih tih dijela bilo samo 118. Vrsta i brojke počinjenih kaznenih djela i počinitelja/ica u vrlo maloj mjeri odstupaju od onih iz 2015., što upućuje na činjenicu da sustav nema pravog odgovora na nasilje nad ženama.

Što se tiče kaznenog djela iz čl.179.a – Nasilje u obitelji, ukupno je počinjeno 330 ovih kaznenih djela na štetu 279 žena i 51 muškarca, a od strane 46 počinitelja i 3 počiniteljice. U usporedbi s 2015. može se reći da ni ovdje nije došlo do značajnijeg brojčanog odskakanja.[119]

Od ukupno 537 pristigle pritužbe građana/ki u 2016., 89 **(16,6%)** njih se odnosilo na postupke koje je Pravobraniteljica pokretala u vezi **fizičkog, psihičkog, verbalnog, ekonomskog ili nekog drugog nasilja u obitelji i/ili partnerskim vezama, kao i u vezi s nekim drugim oblicima nasilja u javnom prostoru.** Po spolnoj raščlambi u 92,1% slučajeva pritužbe na nasilje podnosile su žene, a u 10,1 % slučajeva muškarci.[120]

Pravobraniteljica je analizirala podatke o ubojstvima i teškim ubojstvima žena od strane njima bliskih muškaraca kroz period od 7 godina. Kao što je razvidno iz grafikona, 2016. je godina u kojoj je došlo do značajnog povećanja broja ubojstava žena od strane njima bliskih muškaraca. Naime, udio ubijenih žena od strane njima bliskih muškaraca (15) u brojci ukupno ubijenih među bliskim osobama (19 ubojstava i teških ubojstva) jest 78% - što predstavlja najveći postotak u posljednjih 7 godina. Uz jasan trend brutalizacije nasilja, odnosno tranzicije nasilja nad ženama i nasilja u obitelji iz područja prekršajnog u područje kaznenog prava, uočeno povećanje broja ubojstava žena ukazuje na to da zakonske, pravosudne, medijske te druge obrazovne i edukacijske mjere suzbijanja nasilja nad ženama ipak nisu polučile željenim rezultatima u smislu smanjenja broja slučajeva nasilja nad ženama s najgorim ishodom, već suprotno, brojke ubijenih žena, nažalost, rastu.

Kada se ovome doda stabilan trend smanjenja broja prijavljenih i žrtava obiteljskog nasilja u području prekršajno-pravne zaštite, uz porast slučajeva u području kazneno-pravne zaštite, podaci upućuju na potrebu hitne i temeljite analize uzroka sve većeg broja nasilja među bliskim osobama kao i potrebe za hitnim promjenama u sustavu prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama.

[119] U 2015. počinjeno je ukupno 145 ovih kaznenih dijela, ali za period od pola godine (jer je tek sredinom 2015. ovo kazneno djelo vraćeno, odnosno ponovo uvedeno u Kazneni zakon). S navedenim kaznenim djelom oštećeno je u 2015. bilo ukupno 121 žena i 29 muškaraca od strane 36 počinitelja muškaraca - ni jedna žena nije registrirana kao počiniteljica ovog kaznenog djela.

[120] Nasilje prema ženama smatra se oblikom spolne diskriminacije s najtežim posljedicama za fizičko dostojanstvo i integritet žena, a postupanje Pravobraniteljice s tim u vezi temelji se na odredbi čl.4. ZRS-a temeljem koje se ne smiju ograničavati ili umanjiti sadržaji jamstava o ravnopravnosti spolova koji izviru iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine EU, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, kao i Ugovora UN-a o građanskim i političkim pravima.

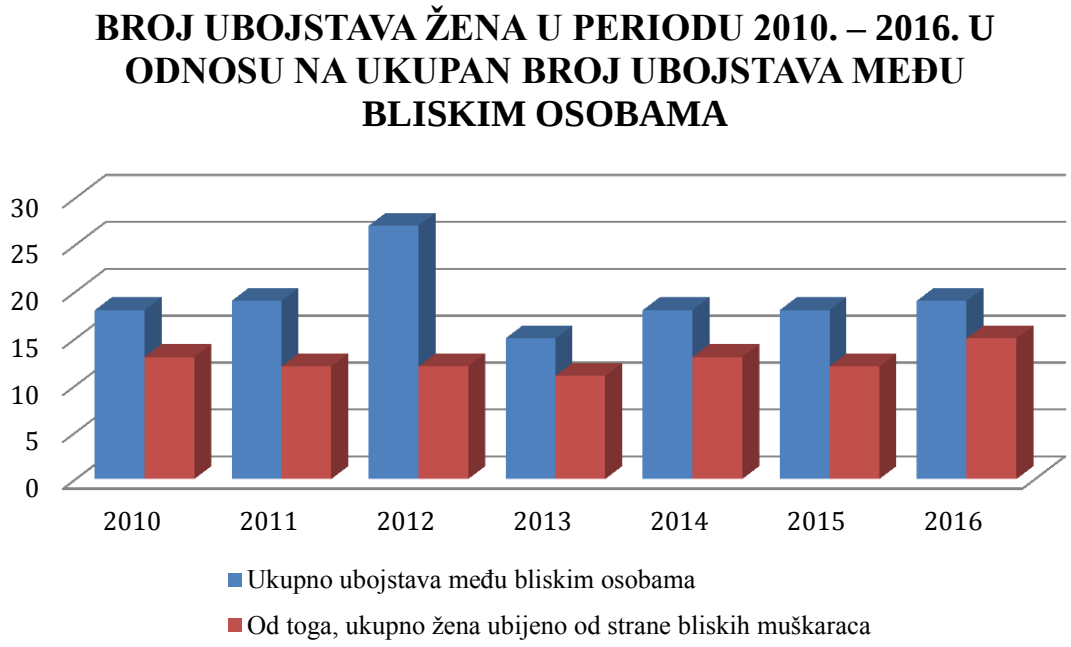

2.1.3. Problemi koji traju i 'novi trendovi'

Tijekom 2016. zabilježen je najveći broj ubojstava žena u zadnjih 7 godina (19 među bliskim osobama, od toga 15 ubijenih žena od strane njima intimnih muškaraca). To se događa u situaciji dok u istom vremenskom periodu statistički bilježimo sedmogodišnji kontinuiran pad prekršajnih djela nasilja u obitelji. Također, u usporedbi s prošlim godinama, bilježimo i značajno usporavanje porasta ukupnog broja kaznenih djela s elementima nasilja među bliskim osobama. Posebice je to vidljivo kada se postotak porasta kaznenih djela nasilja među bliskim osobama u 2016., od niti 10% usporedi s porastom od preko 100% u 2015.

Godina:	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	UKUPNO ZA 7-GODIŠNJI PERIOD:
UKUPNO UBOJSTAVA:	59	49	51	41	35	33	43	311
OD TOGA, UKUPNO MEĐU BLISKIM OSOBAMA:	18	19	27	15	18	18	19	134 (43% - u odnosu na ukupni broj ubojstava)
OD TOGA, UKUPNO ŽENA UBIJENO OD MUŠKIH ČLANOVA OBITELJI:	13	12	12	11	13	12	15	88 (28,2% - u odnosu na ukupni broj ubojstava)
POSTOTAK UBIJENIH ŽENA U ODNOSU NA UKUPAN BROJ UBOJSTAVA MEĐU BLISKIM OSOBAMA:	72%	57%	44%	67%	72%	61%	78%	

Međutim, dokle god je prisutan pad prekršajnih djela nasilja u obitelji i nasilja nad ženama i porast kaznenih, ne možemo govoriti o zaustavljenom trendu tzv. 'brutalizacije' obiteljskog nasilja, odnosno nasilja među bliskim osobama, koji smo zabilježili u *Izvješću o radu za 2014. i 2015.* Poglavito stoga što u ovoj godini bilježimo porast najtežih kaznenih djela među bliskim osobama – ubojstava i teških ubojstava, počinjenih od strane muškaraca nad ženama.

Temeljem svog iskustva, rada i prakse, Pravobraniteljica je stajališta kako zasigurno jedan od uzroka ove tranzicije nasilja iz područja prekršajno pravne zaštite u područje kazneno-pravne, pa onda i migracija iz lakših kaznenih djela u ona teža, leži u činjenici što prekršajni sudovi izriču blage, uglavnom uvjetne kazne te redovito puštaju okrivljenike da se brane sa slobode, dok se zaštitne mjere izriču u sve manjem broj slučajeva, a u onim slučajevima u kojima su određene, upitna je njihova učinkovita provedba.

Kao i 2015., brojke i dalje jasno ukazuju na značajnu i ozbiljnu fizičku ugroženost žena od strane bliskih im muškaraca (92% muškaraca je počinitelja nasilja među bliskim osobama). Osim toga, a kako je već istaknuto, trend porasta najtežih kaznenih djela među bliskim osobama, predstavlja poprilično alarmantne podatke koji zovu na hitno daljnje unaprjeđenje sustava kažnjavanja, kampanju osvješćivanja javnosti o ovom problemu (posebno muškaraca), edukaciju policije, pravosuđa i posebno državnih odvjetnika/ca te rad na prevenciji nasilja u obitelji na svim društvenim razinama.

Što se tiče postupanja policije u 2016., Pravobraniteljica je uočila da, unatoč smanjenu trenda, i dalje egzistira pojava privođenja oba partnera kod intervencija zbog nasilja u obitelji. Pravobraniteljica ponovo upozorava kako ova praksa, osim što je protivna Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (Protokol), ukazuje i na nedostatak rodno-senzibilnog pristupa u radu policije te da nije u skladu s praksom postupanja koju predlaže Europska unija kad je u pitanju obiteljsko nasilje, kao ni s međunarodnim konvencijama kojima je Republika Hrvatska pristupila.

Sukladno tome, Pravobraniteljica je u svom radu na predmetima uočila kako je, kod procesuiranja obiteljskog nasilja, u postupanju policije vidljiv trend da se djela fizičkog nasilja u obitelji, a posebice djela verbalnog, psihičkog i ekonomskog nasilja iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, ne dovode u vezu s kontekstom, poviješću i kronologijom nasilja u svakom konkretnom slučaju, već se policija fokusira isključivo na prijavljen događaj zbog kojeg intervenira. Upravo stoga se događaju situacije da se i žrtva i počinitelj uhićuju i privode samo zbog jedne svađe u kojoj su bile uključene psovke, a da se pri tome propušta sankcionirati slučajeve ozbiljnog i dugotrajnog psihičkog, ekonomskog, odnosno fizičkog nasilja među bračnim/izvanbračnim drugovima, odnosno partnerima (npr. prijetnja ubojstvom). Ovakav trend zasigurno doprinosi povećanju broja najtežih kaznenih djela među osobama u bliskim odnosima.

Pravobraniteljica ponovo naglašava kako se kod nasilja u obitelji rijetko događa da je žrtva izložena samo jednom obliku nasilja te da se vrlo često radi o stjecaju više oblika nasilja.

Osim toga, pokazalo se da su obiteljski nasilnici skloni nasilničkom ponašanju i izvan svojih obitelji što bi svakako uvijek trebalo uzimati u obzir kod kažnjavanja. Pravobraniteljica naglašava kako su kontekst i eventualna povijest nasilja ključni elementi kod odluke o tome tko je žrtva, a tko počinitelj nasilja, te da o tome svakako ovise i sve kasnije odluke sudskih tijela o određivanju pritvora počiniteljima, zamjeni istog zaštitnim mjerama, visini kazne i sl. Također, policija gubi iz vida činjenicu da žrtva ima pravo na (nužnu) obranu od napadača te da su psovke ponekad jedino 'oružje' žrtve.

Prema stajalištu Pravobraniteljice, počinitelje nasilja treba izložiti najstrožim kaznama (tzv. zakonskim maksimumima) čime bi se slala puno jasnija društvena poruka o nultoj toleranciji na nasilje u obitelji, a samim time isto bi se uspješnije suzbijalo. Istovremeno, treba jačati mjere re-socijalizacije nasilnika kao što je psihosocijalni tretman, te na obrazovnoj i medijskoj razini podizati razinu svijesti kroz obrazovne kurikulume koji će uključivati razvijanje znanja i umijeća među djecom o načinima mirnih rješavanja konflikata, znanja o važnosti i značaju ljudskih prava, razvijanja senzibiliteta za toleranciju prema drugima i drugačijima, te osjećaja za rodnu i spolnu ravnopravnosti.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa, a prema evidenciji Uprave za kazneno pravo i probaciju, u 2016., **psihosocijalni tretman** proveden je prema 336 osobe[121], od kojih su 53 bile žene (15%). Ukupni broj odnosi se na sve počinitelje nasilja u obitelji koji su upućeni od strane prekršajnih sudova radi izvršenja zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, dakle i na one počinitelje koji su prošli samo inicijalni razgovor, odnosno ulaznu proceduru, ali nisu uključeni u tretman jer nisu ispunjavali uvjete za uključivanje u isti, kao i one počinitelje koji su bili uključeni u tretman, ali su od istog odustali. Sukladno navedenom, psihosocijalni tretman završilo je ukupno 220 osoba, od kojih 39 žene. Državnim proračunom za 2016., na aktivnosti psihosocijalnog tretmana u kaznenom i prekršajnom postupku ukupno je utrošeno 627.067 KN (od raspoloživih 665.000 KN) što je za 20% manje nego u 2015., kada je utrošeno ukupno 776.956 KN. *Ugovor o pružanju usluga psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji izvan zdravstvenih ustanova - za 2016.,* s Ministarstvom pravosuđa sklopilo je 43 provoditelja, od čega 6 pravne i 37 fizičke osobe. Provoditelji tretmana zastupljeni su u ukupno 17 županija, a i dalje provoditelja nema u Ličko-senjskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Požeško-slavonskoj i Zadarskoj županiji.

Pravobraniteljica izražava zabrinutost činjenicom da se sredstva za ovu mjeru reduciraju te upozorava kako psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji predstavlja jednu od najvažnijih društvenih mjera u smislu dugotrajne prevencije recidiva nasilja kroz kvalitetnu rehabilitaciju počinitelja, što ovakav trend sigurno ne omogućava.

[121] Uprava za kazneno pravo i probaciju podatke o provedenom psihosocijalnom tretmanu prikuplja od provoditelja tretmana koji su s Ministarstvom pravosuđa sklopili Ugovor o pružanju usluga psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji izvan zdravstvenih ustanova. Stoga, navedena brojka ne uključuje podatke o pruženom psihosocijalnom tretmanu u okviru zdravstvenih ustanova. Ovdje treba napomenuti kako se prema čl.3.toč.2. *Pravilnika o načinu i mjestu provođenja psihosocijalnog tretmana,* psihosocijalni tretman provodi u zdravstvenim ustanovama za one počinitelje nasilja u obitelji koji imaju pozitivnu psihijatrijsku anamnezu, dok za ostale počinitelje nasilja psihosocijalni tretman provode pravne ili fizičke osobe koje s Ministarstvom pravosuđa o tome sklope ugovor.

Pravobraniteljica također skreće pozornost na činjenicu da relativno širok spektar uvjeta isključuje osobe iz psihosocijalnog tretmana, odnosno čini ih neprikladnima za tretman. Ovakav pristup značajno sužava mogućnost kvalitetnog, učinkovitog i šireg obuhvata ove mjere. Sukladno *Pravilniku o načinu i mjestu provođenja psihosocijalnog tretmana* procjena prikladnosti za uključivanje u tretman temelji se na sljedećim elementima:

- Je li počinitelj u stanju priznati da je bio nasilan (tj. da nije u potpunom poricanju),
- Vidi li da su njegovo nasilje i zlostavljanje problem,
- Je li u stanju prihvatiti barem minimalnu odgovornost za svoje nasilno ponašanje,
- Prihvaća li uvjete predviđene za uključivanje u tretman i pristaje li potpisati tretmanski ugovor,
- Odsustvu ovisnosti o alkoholu ili drogi,
- Odsustvu akutne mentalne bolesti.

Negativan odgovor na bilo koji od navedenih uvjeta, rezultira isključenjem osobe iz psihosocijalnog tretmana. Neki od ovih uvjeta svakako su opravdani, no postavlja se pitanje na koji način se sustav postavlja prema akutnim ovisnostima, odnosno akutnim psihičkim bolesnicima koji su ujedno i obiteljski nasilnici te da li se te osobe doista može prisiliti na dugotrajno liječenje i kojim sredstvima. Nadalje, Pravobraniteljica svakako upozorava da to što netko u potpunosti poriče djelo za koje je pravomoćno osuđen ili je već prošao tretman, nikako ne bi smjelo predstavljati uvjet koji ga isključuje iz mogućnosti sudjelovanja u psihosocijalnom tretmanu.

Pravobraniteljica je aktivno sudjelovala u Radnoj skupini osnovanoj u okviru projekta *"Ciljana i rana procjena potreba i podrška žrtvama kaznenih djela"* koji od 2016. provodi Ministarstvo pravosuđa u suradnji s Hrvatskim pravnim centrom i Uredom za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH. Cilj projekta jest što kvalitetnije prenijeti u hrvatsko zakonodavstvo odredbe Direktive 2012/29/EU o pravima žrtava kaznenih djela. Posebice odredbe čl.22. Direktive koje propisuju obvezu provođenja individualne procjene žrtava radi utvrđivanja posebnih potreba njihove zaštite te jačanje koordinacije službi koje dolaze u kontakt sa žrtvama, kao i razvijanje sustavne edukacije za djelatnike/ce službi koje se bave žrtvama. Radna skupina okupila je više od 20 predstavnika/ca i stručnjaka/inja iz nadležnih ministarstava (pravosuđa, policije, socijale), institucija, ustanova i organizacija iz sustava pružanja zaštite i podrške svjedocima i žrtvama. Pravobraniteljica je u okviru Radne skupine predložila da ulogu centralnog tijela za procjenu potreba i podršku žrtvama preuzmu postojeće *Službe za podršku žrtava i svjedoka*, čiji bi se djelokrug proširio na sve sudove u Hrvatskoj, osnivanjem službi na svim onim sudovima na kojima službe nisu ustrojene. Predložila je također da se u tu svrhu donese poseban Zakon o podršci i zaštiti žrtava svih protupravnih djela, a koji bi na jedinstven način uredio pitanja individualizirane procjene potreba žrtava te jasno razgraničio obveze i ovlasti primarnih i sekundarnih pružatelja zaštite žrtvama od obveza i ovlasti tijela progona i suda, kao i utvrdio točke zajedničkog djelovanja i interesa, odnosno razmjene informacija.

Pravobraniteljica je sudjelovala i u dvodnevnim međuresornim edukacijskim radionicama pod nazivom *„Možemo zajedno“*, a čiji cilj je bio oživljavanje rada i međusobno povezivanje županijskih međuresornih timova za suzbijanje nasilja u obitelji i nasilja među bliskim osobama. Radionice je organiziralo Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Osim članovima/cama županijskih timova, radionice su bile namijenjene i djelatnicima/cama iz područja socijalne skrbi, policije, zdravstva, obrazovanja i pravosuđa, također s ciljem povezivanja, koordinacije i jačanja suradnje te zajedničkog djelovanja u području suzbijanja nasilja nad ženama i u obitelji. Pravobraniteljica je na radionicama skrenula pozornost svim sudionicima/ama, kao i organizatorima kako je njena dugogodišnja praksa rada na pritužbama vezanima uz obiteljsko nasilje i nasilje nad ženama nedvojbeno ukazala na potrebu holističkog pristupa u rješavanju ovog problema. Pojasnila je kako to zapravo znači da bez primjene principa nulte tolerancije prema nasilju, koji se mora manifestirati prvenstveno kroz pravosudni sustav kažnjavanja, zatim bez organizirane i sustavne društvene prevencije te konačno bez kvalitetne i dugotrajne rehabilitacije nasilnika, žrtve dugoročno neće nikada biti sigurne i zaštićene, već će nasilje postajati sve brutalnije, čemu upravo svjedočimo u Hrvatskoj. U tom smislu, Pravobraniteljica je posebno naglasila važnost mjera psihosocijalnog tretmana počinitelja, koje se kod nas rijetko izriču, a za koje država ne izdvaja dovoljno sredstava. Naglasila je kako bez pravog, organiziranog, sustavnog i stručnog rada sa svim počiniteljima na njihovoj psihosocijalnoj rehabilitaciji, koja će ih, ukoliko je uspješna, odvratiti od nasilja kao metode rješavanja konflikata i frustracija, nema učinkovite borbe protiv nasilja u obitelji i nasilja nad ženama.

2.1.4. Propusti policije i pravosuđa u postupanju prema žrtvama nasilja u obitelji

Pravobraniteljica naglašava kako je najveći napredak u području procesuiranja obiteljskog nasilja i nasilja među bliskim osobama ostvarila upravo policija. Kontinuiranom suradnjom s institucijom Pravobraniteljice, koja je i formalizirana kroz potpisan Memorandum o suradnji, te kroz provođenje redovne višegodišnje izobrazbe na Policijskoj akademiji iz područja od zajedničkih interesa s naglaskom na praksu rada Pravobraniteljice u predmetima obiteljskog nasilja, policija je napravila značajan iskorak na svim poljima – prepoznavanja, prevencije, procesuiranja i suzbijanja obiteljskog nasilja i nasilja među bliskim osobama. Međutim, da bi se doista postigla značajna promjena te preokrenuli negativni trendovi, svi bi dionici, a posebice državno odvjetništvo, pravosuđe, mediji, političari i obrazovni sustav, morali svoje postupanje i djelovanje prilagoditi suvremenim zahtjevima te najboljim međunarodnim praksama koje traže kontinuiranu izobrazbu i treninge u ovom području. Temeljem dugogodišnje prakse rada na konkretnim predmetima, Pravobraniteljica je utvrdila da su najčešći propusti nadležnih tijela kod suzbijanja i zaštite od obiteljskog nasilja slijedeći:

(1) Policija u svom postupanju kod nasilja u obitelji, kao i kod daljnje prijave istog sudu ponekad ne uzima u obzir, niti u prijavi/optužnom prijedlogu ne navodi cjelokupan kontekst i kronologiju nasilja između članova obitelji, odnosno žrtve i nasilnika, posebice tzv. povijest nasilja u obitelji ili prethodno počinjeno nasilje, bez obzira je li ono ranije prijavljivano ili ne, već se isključivo bave događajem zbog kojeg intervenira.

(2) Policija i dalje u određenim slučajevima ne razlikuje nasilje od prava žrtve na nužnu obranu. Ovo dovodi do toga da se i žrtva i nasilnik uhićuju i terete za obiteljsko nasilje, a što je u suprotnosti s postupanjem koje nalaže Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji te je znak odsustva rodno-senzibilnog tretmana obiteljskog nasilja. Posebice kada je u pitanju tjelesno nasilje muškaraca nad ženama koje se nerijetko u situaciji napada ili neposredno prije samog napada brane psovkama što policija u određenim slučajevima tretira kao verbalno nasilje te tereti i žrtvu i počinitelja nasilja.

(3) Sudovi i dalje uglavnom puštaju osumnjičene ili optužene za nasilje u obitelji da se brane sa slobode uz zamjenu pritvora izricanjem neke od zaštitnih mjera koje u određenim slučajevima policija nije u stanju kvalitetno provesti. Ovo posebice zbog uske i ponekad nelogične interpretacije *Pravilnika o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji stavljene u nadležnost policije.* Naime, policija često kod provođenja zaštitnih mjera, a posebice zabrane prilaska, u svoj fokus stavlja žrtvu, na način da se žrtva kontaktira telefonski, povremeno obilazi i slično. Ovakav pristup, suprotan je međunarodnim standardima, ali i logici stvari. Pravobraniteljica upozorava kako je zaštitna mjera nametnuta počinitelju nasilja te fokus policije treba biti prvenstveno na njemu. On se ima redovito obilaziti, pratiti, s njim se trebaju obavljati česti razgovori. Potrebno je pratiti mjesta na kojima se kreće, njegovu obitelj i prijatelje te kod njega stvoriti osjećaj da je pod nadzorom jer je upravo to smisao ove mjere – onemogućiti počinitelja da ponovo počini nasilje. Činjenica da policija slabo ili nikako ne nadzire kretanje osoba kojima su izrečene neke od zaštitnih mjera, već se uglavnom bave žrtvom nasilja, dovodi do toga da se osoba, kojoj je primjerice izrečena zabrana prilaska žrtvi, može u bilo kojem trenutku, kada policija nije u blizini štićene osobe, približiti žrtvi i nauditi joj – čemu je Pravobraniteljica u svojoj praksi svjedočila u više slučajeva, od kojih su neki završili i tragično.

(4) Bez obzira na stav kako je kod zaštite žrtava od obiteljskog nasilja i nasilja među bliskim osobama najsigurnija zaštitna mjera upravo pritvor, te kako je uz izricanje i nadzor ostalih zaštitnih mjera uočen niz navedenih problema koji dovode u pitanje njihovu efikasnost, Pravobraniteljica drži da sudovi i dalje nedovoljno izriču, odnosno nedovoljno prihvaćaju predložene zaštitne mjere iz čl.11.-17. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, što onda uzročno demotivira policiju da predlažu izricanje zaštitnih mjera. Nasilnicima se i dalje češće izriču uvjetne i novčane kazne, a vrlo rijetko zatvorske.

(5) Policija u nekim slučajevima ne reagira adekvatno ili ne prepoznaje vrstu nasilja jer ono nije definirano Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji – primjerice, kod partnerskog nasilja koje se događa između intimnih partnera koji su u vezi kraće od tri godine.

(6) Neprepoznavanje/nerazumijevanje drugih oblika nasilja, prvenstveno verbalnog, psihološkog i ekonomskog, ali i spolnog nasilja iz Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji dovodi do situacija da se, kako je već navedeno, obje osobe uhićuju, privode i terete samo zbog jednog verbalnog sukoba u koji su bile uključene psovke, a da se propušta sankcionirati slučajeve ozbiljnog i dugotrajnog fizičkog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja među bračnim/izvanbračnim drugovima, odnosno partnerima.

Pravobraniteljica je ove godine registrirala jedan slučaj u kojima se nadležno državno odvjetništvo s počiniteljima seksualnog nasilja nad ženom (silovanje), a u dogovoru sa žrtvom, nagodilo o kazni – zamjenjujući kaznu zatvora s uvjetnom i novčanom kaznom, pozivajući se pri tome na nove odredbe Zakona o kaznenom postupku.

2.1.4.1. Postupanje Pravobraniteljice u slučajevima obiteljskog nasilja

U predmetu **PRS-03-05/16-1** Pravobraniteljica je samoinicijativno, a temeljem medijskih napisa, od Županijskog državnog odvjetništva zatražila dostavu presuda protiv počinitelja silovanja, troje državljana Australije (rođ: '92., '92. i '94.) koji su grupno silovali maloljetnu državljanku Norveške (rođ: '97.) u muškom WC-u jednog noćnog kluba. U presudi se utvrdilo kako je silovanje izvršeno na način da su nakon druženja i ispijanja pića sa žrtvom počinitelji žrtvu uhvatili za ruke te je čvrsto držeći odvezli do prostorija muškog zahoda gdje su je zajednički i po prešutnom dogovoru, a u cilju zadovoljavanja svog spolnog nagona, unatoč tome što se ista protivila tome, uporabom sile, držeći je čvrsto za ruke, glavu i kosu, skinuli te naizmjenično silovali da bi po završetku silovanja svi naizmjenično ejakulirali u njena usta. Sva trojica počinitelja terećena su po čl.154.st.2, u svezi sa st.1.toč.3. i 5. istog članka, zatim po čl.153.st 1., a u svezi s čl.152.st.1. Kaznenog zakona[122]– Teška kaznena djela protiv spolne slobode, počinjena prema žrtvi posebno ranjivoj zbog njene dobi, i to na posebno okrutan i ponižavajući način, zajedno s jednim ili više počinitelja uz više spolnih odnošaja. Zapriječena kazna za navedena kaznena djela je od 1 do 10 godina. Sukladno čl.360. Zakona o kaznenom postupku, koji propisuje da stranke u kaznenom postupku mogu pregovarati o uvjetima priznavanja krivnje i sporazumijevanja o kazni te o drugim mjerama propisanim istim člankom (o vrsti i mjeri kazne, sudskoj opomeni, uvjetnoj osudi, djelomičnoj uvjetnoj osudi, posebnim obvezama, zaštitnom nadzoru, oduzimanju predmeta te o troškovima postupka), svi počinitelji su osuđeni na kaznu zatvora od 1 godine uz rok kušnje od 5 godina (kazna zatvora se, dakle, neće izvršiti ako u vremenu provjeravanja od 5 godina od dana pravomoćnosti presude okrivljeni ne počine novo kazneno djelo). Sukladno čl.158.st.2. Zakona o kaznenom postupku koji propisuje da o imovinsko-pravnom zahtjevu odlučuje sud, okrivljeni su na temelju iste presude dužni u roku od tri dana uplatiti žrtvi iznos od ukupno 20.000 EUR-a (dvojica po 6.500 i jedan 7.000 EUR-a) kao i naknaditi troškove sudskog postupka u iznosu od 14.700 KN (podijeljeno na tri jednaka dijela). Temeljem odredbi čl.460. Zakona o kaznenom postupku, obrazloženje presude je izostavljeno kao nepotrebno jer su se sve stranke odrekle prava na izjavljivanje žalbe protiv presude.

Zbog ovakve presude, Pravobraniteljica je DORH-u, Vrhovnom sudu i Županijskom državnom odvjetništvu i sudu u Splitu uputila svoje mišljenje u kojem je navela kako razumije da svrhovitost i način kaznenog progona mora biti individualno procijenjena za svaki konkretan slučaj ponaosob, te da se sukladno zakonu sporazumijevanje o krivnji također vrši na temelju svakog slučaja ponaosob, no da ipak drži da kod nasilja nad ženama te posebice seksualnog nasilja nad ženama treba biti posebno oprezan u primjeni odredbi koje dozvoljavaju sporazumijevanje o krivnji. Ovo iz jednostavnog razloga što se Republika

[122] Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

Hrvatska opredijelila za tzv. politiku *„nulte tolerancije prema nasilju nad ženama“* koja, prema stajalištu Pravobraniteljice, znači najstrože kažnjavanje svakog počinitelja nasilja te potpuno odsustvo primjene odredbi o sporazumijevanju i o svrhovitosti pokretanja kaznenog progona. Pravobraniteljica je istaknula kako drži da se jedino ovakvim tumačenjem načela nulte tolerancije prema nasilju nad ženama ono može efikasno suzbijati te potencijalnim počiniteljima slati nedvojbena poruka o potpunoj društvenoj neprihvatljivosti nasilničkog ponašanja nad ženama kao i maksimalnoj osudi svih onih koji se ipak upuste u takvu vrst kažnjivog djelovanja.

U predmetu **PRS-03-02/16-29** Pravobraniteljica je putem članka u dnevnom tisku doznala za slučaj u kojem je muškarac brutalno prebio svoju punicu, bez da je završio u zatvoru. PODUZETE MJERE I ISHOD: Kako Pravobraniteljica u svom radu prati područje obiteljskog nasilja te općenito nasilja nad ženama kao rodno-uvjetovanog nasilja te analizira sve relevantne izvore kako bi stekla jasnu sliku o situaciji veznoj uz ovaj oblik nasilja te osigurala adekvatnu edukaciju tijela nadležnih za suzbijanje i procesuiranje nasilja u obitelji, Pravobraniteljica je temeljem medijskih napisa samoinicijativno zatražila od suda navedenu presudu. Po zaprimanju presude te njene pravomoćnosti, Pravobraniteljica je utvrdila da je sukladno utvrđenjima u presudi, N.P. u obiteljskoj kući, a u namjeri da tjelesno ozljedi svoju punicu Đ.P. istu fizički napao na način da ju je šakama udarao po glavi i rukama, zbog kojih udaraca je ona pala na pod, da bi ju on i dalje nastavio udarati rukama i nogama. Nakon što je supruga N.P., pomogla Đ.P. da se digne, ovaj je ponovo nasrnuo na nju udarajući je rukama po tjemenu i licu od čega je zadobila tjelesne ozljede. Okrivljeni je tada zaprijetio supruzi da će ju ubiti ako bude zvala policiju. Za ovako utvrđeno kazneno ponašanje okrivljenika iz čl.117.st.1.-2. i čl.139.st.2., sve u vezi s čl.51. KZ-a, isti je osuđen na jedinstvenu uvjetnu kaznu zatvora u trajanju od 8 (osam) mjeseci, s rokom kušnje od 2 (dvije) godine. S obzirom da je predmetni slučaj odlučen u potpunosti sukladno odredbama ZKP-a i KZ-a te s obzirom da Pravobraniteljica sukladno odredbi čl.2. Zakona o sudovima[123] nema ovlasti intervenirati nakon što je pokrenut sudski postupak, Pravobraniteljica je sudu dostavila svoje principijelno mišljenje koje se temelji na praksi i iskustvu rada utemeljenima na brojnim pritužbama građanki – žena koje su doživjele nasilje i spolno nasilje od strane njima bliskih muškaraca. Pravobraniteljica je naglasila kako razumije da svrhovitost i način kaznenog progona te vođenje sudskog postupka trebaju biti prilagođeni svakom konkretnom slučaju ponaosob, te da se sukladno zakonu kažnjavanje, sporazumijevanje o krivnji, odnosno određivanje olakotnih i otegotnih okolnosti i visine kazne, također vrši na temelju zakona i specifičnih okolnosti svakog konkretnog slučaja. No ipak, Pravobraniteljica je ukazala na svoje stajalište da kod nasilja nad ženama treba biti posebno oprezan u primjeni odredbi koje dozvoljavaju sporazumijevanje o krivnji, odnosno ublažavanja kazne tj. određivanja zakonskih minimuma. Ovo iz jednostavnog razloga što se Hrvatska opredijelila za tzv. politiku *nulte tolerancije prema nasilju nad ženama* sukladno Nacionalnoj strategiji zaštite od nasilja u obitelji, 2011.-2016.[124] te Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji i seksualnog nasilja. Navedeni Protokoli u svojim dijelovima koji se odnose na postupanje pravosudnih tijela (sudova i/ili

[123] Narodne novine 28/13 i 33/15.
[124] Narodne novine 88/11.

državnih odvjetništava) navode kako je cilj istih da se kod postupanja pravosudnih tijela omogući što učinkovitije korištenje svih zakonskih mogućnosti propisanih pozitivnim propisima Hrvatske u svrhu zaštite žrtava nasilja kojima se mora omogućiti sudska zaštita radi očuvanja njihovog psihofizičkog integriteta i temeljnog prava na život bez nasilja. Pravobraniteljica je u svom dopisu sudu istaknula kako smatra da u konkretnom slučaju, iako je žrtvi sudska zaštita osigurana sukladno zakonskim propisima, ista zapravo nije dobila satisfakciju u vidu primjerene sudske kazne protiv počinitelja nasilja, a koja bi na primjeren način očuvala njezin psihofizički integritet te joj osigurala pravo na daljnji život bez nasilja, dok su istovremeno okrivljeni i javnost dobili poruku kako se za nasilje u obitelji može „izvući“ s blagom kaznom.

U predmetu **PRS-03-02/16-15** Pravobraniteljica je (21.2.2016.) telefonski zaprimila pritužbu ženske osobe (pritužiteljica) koja je, uznemirena i u strahu, navela kako je nakon svađe s mužem, isti pozvao policiju i vatrogasce koji su onda zajedno s njim „*5 sati lupali po njenim vratima*“ što ju je jako uznemirilo te kasnije dovelo u nepovoljniji položaj glede procesuiranja obiteljskog nasilja u odnosu na njenog supruga.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Kako je u predmetnom slučaju proizlazila sumnja u pristrano postupanje nadležnih tijela odnosno policije prilikom intervencije povodom obiteljskog nasilja, Pravobraniteljica je zatražila očitovanje. Pravobraniteljica je prilikom ispitivanja navedenog slučaja utvrdila kako iz očitovanja i priložene dokumentacije policije jasno proizlazi da pritužiteljica nije željela razgovarati s policijskim službenikom muškog spola, ali da je policija taj njen zahtjev u potpunosti ignorirala, iako je pritužiteljica u više navrata ponovila svoj zahtjev te odbijala bilo kakvu suradnju i daljnji razgovor s muškarcem. Osim toga, iz *Službene zabilješke* povodom obavljenog razgovora sa suprugom pritužiteljice, proizlazilo je da je on također nanio i određene vidljive tjelesne ozljede supruzi, no Pravobraniteljica je utvrdila kako je i tu činjenicu policija zanemarila. S obzirom na činjenicu da se na lice mjesta pozvalo i specijalce i vatrogasce, ali ne i pregovarača, odnosno policijska službenica ženskog spola, Pravobraniteljica je zaključila da je postupanje policije nedvojbeno ukazivalo na rodno-nesenzibilan pristup obiteljskom nasilju. Ovakvo utvrđenje proizlazi i iz daljnjeg tijeka postupanja policije u kojem se kod donošenja odluke vjera u potpunosti poklonila iskazu supruga, dok se iskaz pritužiteljice praktički u cijelosti zanemario. Kako je zabilježeno u službenim zabilješkama policije, a kasnije i u zapisniku o ispitivanju pritužiteljice pred državnim odvjetnikom, pritužiteljica također navodi da je došlo do verbalnog sukoba između nje i supruga koje je rezultiralo međusobnim naguravanjem u kojem je i ona ozlijeđena. Sam suprug u svom iskazu priznaje da je pritužiteljicu gurnuo i vukao za ruke po podu pokušavajući je izvući iz stana, a pritužiteljica dodatno ističe kako je njen suprug puno snažniji od nje („*dva metra i 150 kila*“) te da je sjedio na njoj i davio je, i da zbog toga ima bolove oko rebara i jetre… Međutim, policija, a kasnije i državno odvjetništvo, nisu dali nikakvog značaja ovim izjavama pritužiteljice. Iz očitovanja i dokumentacije stječe se dojam da takve tvrdnje pritužiteljice nisu uzete u obzir, između ostalog, i stoga što je pritužiteljica osoba koja se liječi od ovisnosti. Konačno, imajući u vidu da je zapravo sam suprug pritužiteljice, koji je prema utvrđenjima policije i državnog odvjetništva u konkretnom slučaju bio žrtva obiteljskog nasilja, odlučio prekinuti postupanje protiv svoje supruge

koristeći se blagodati ne-svjedočenja te inzistirajući na obustavi kaznenog progona, dodatna je indicija u prilog stajalištu da kod postupanja policija nije vodila računa o rodnoj komponenti obiteljskog nasilja. Sukladno ovakvim utvrđenjima, Pravobraniteljica je policiji preporučila da provede edukaciju policijskih službenika vezanu za rodnu komponentu obiteljskog nasilja, posebice o Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, navedenom domaćem i međunarodnom zakonodavnom anti-diskriminacijskom okviru i najboljim europskim praksama vezanim za intervencije, tretman i sprječavanje obiteljskog nasilja. Da kod postupanja u slučaju nasilja u obitelji uvijek (kada je to moguće) na lice mjesta šalje policijske službenike različitog spola. Izjave sudionika je također uvijek (kada je to moguće) potrebno uzeti na licu mjesta i to u odvojenim prostorijama, na način da policijska službenica uzima izjavu od žene sudionice obiteljskog nasilja, a policijski službenik od muškarca koji je sudjelovao u obiteljskom nasilju. Da kod svakog postupanja povodom prijave o nasilju u obitelji imaju u vidu kako se takva vrst nasilja smatra oblikom spolne diskriminacije žena, sukladno Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena[125] te Deklaraciji UN-a o uklanjanju nasilja nad ženama.[126]

U predmetu **PRS-03-02/16-13** Pravobraniteljici se obratila ženska udruga skrećući joj pozornost na članak koji je (15.02.2016.) objavljen u Jutarnjem listu pod naslovom: *„Mjesecima tukao kćer i huškao psa da izgrize 'lezbu'“*. Udruga je istaknula kako bi se u konkretnom slučaju moglo raditi o obiteljskom nasilju nad ženom, s elementima zločina iz mržnje temeljem spolne orijentacije. U novinskom članku je navedeno da je policijskom akcijom okončano višemjesečno fizičko i psihičko maltretiranje oca nad kćerkom. Ističe se kako je nasilje oca nad kćerkom uključivalo premlaćivanje, vrijeđanje, prijetnje, huškanje psa na istu te vrijeđanje i ponižavanje temeljem spolne orijentacije (nazivanje kćerke „*lezbom*“). Prema daljnjim informacijama prenesenim u istom članku, državno odvjetništvo navodi kako se radilo o 63-godišnjaku koji je fizički i psihički maltretirao svoju kćer. Prema istom izvoru, nasilnik je prilikom uhićenja i kasnije u policijskoj postaji navodno prijetio i službenim osobama. PODUZETE MJERE I ISHOD: Upozoravajući ih na definiciju zločina iz mržnje te Zakon o ravnopravnosti spolova, kao i na ostalo relevantno zakonodavstvo, Pravobraniteljica je od policije zatražila očitovanje vezano uz poduzeto u predmetnom slučaju. Ukratko, iz uvida u dostavljeno očitovanje i priloženu dokumentaciju, Pravobraniteljica je utvrdila da je protiv osumnjičenika podneseno više kaznenih prijava kako zbog obiteljskog nasilja koje je isti kroz period od više godina vršio nad svojom kćerkom, tako i zbog prijetnji izrečenih službenim osobama koje su postupale u ovom predmetu. Također, Pravobraniteljica je utvrdila kako je policija u očitovanju kao razlog zbog kojeg djelo nije bilo okvalificirano i/ili istraživano kao zločin iz mržnje navela da *„prilikom zaprimanja kaznene prijave, kao niti tijekom poduzimanja izvida, žrtva se niti u jednom navratu nije izjasnila da je homoseksualne orijentacije“*. Pravobraniteljica je također utvrdila kako iz predmeta spisa nesporno proizlazi da je počinitelj nasilja u više navrata svoju kćerku nazivao „*lezbom*“ te da je za pretpostaviti kako je upravo zbog toga nasilje koje je vršio nad njom bilo i utoliko brutalnije koliko je izražena bila njegova mržnja prema osobama homoseksualne orijentacije, odnosno mržnja

[125] Narodne novine 03/01.
[126] Deklaracija je donesena 20.12.2013.

prema vlastitoj kćerki kao stvarnoj ili potencijalnoj pripadnici te manjinske skupine. Stoga je Pravobraniteljica policiju upozorila kako je u smislu istrage, progona i procesuiranja ovog kaznenog djela potpuno nebitno da li je osoba koja je žrtva kaznenog djela s elementima zločina iz mržnje doista homoseksualne orijentacije ili određene rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta. Ono ono što jest bitno je to da je počinitelj kaznenog djela u počinjenju kaznenog djela bio motiviran mržnjom prema takvim osobama. Sukladno čl.87.toč.21. Kaznenog zakona[127] takvo postupanje ima se uzeti kao otegotna okolnost ako nije izričito propisano teže kažnjavanje. Shodno ovakvim utvrđenjima, Pravobraniteljica je policiji izdala preporuke da u ovom, ali i u svim daljnjim slučajevima posebno vode računa o tome da ukoliko je *zločin počinjen s motivom utemeljenom na averziji ili predrasudama zbog osobina ili porijekla žrtvi/žrtava, može se kvalificirati, istraživati i procesuirati kao zločin iz mržnje*; počini li netko zločin koji je motiviran averzijom ili predrasudama zato što je žrtva osoba određene rasne pripadnosti, boje kože, vjeroispovijesti, nacionalnog ili etničkog podrijetla, invaliditeta, spola, spolnog opredjeljenja ili rodnog identiteta, ili je počinitelj doživljava kao takvu osobu, tada zločin ima biti kvalificiran kao zločin iz mržnje; kod intervencija i postupanja vezano uz sva kaznena djela i prekršaje, posebice kod kaznenih djela i prekršaja nasilja nad ženama, ali i kod svih ostalih protupravnih djelovanja, uvijek je potrebno posebnu pažnju pridavati činjenicama i/ili indicijama koje upućuju na to da je neko protupravno djelovanje bilo motivirano i mržnjom te je ta zapažanja, odnosno utvrđenja potrebno posebno zabilježiti i isticati u cjelokupnom daljnjem progonu tih kaznenih djela, odnosno prekršaja.

U predmetu **PRS-03-02/15-73** Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica koja je u svojoj pritužbi navela da je duže vrijeme bila žrtva psihičkog, fizičkog i spolnog nasilja od strane svog bivšeg izvanbračnog partnera. Istaknula je kako je s izvanbračnim partnerom ostala trudna u svojoj 17 godini života, a da je maltretiranje partnera počelo već u njenom 18 tjednu trudnoće. Pritužiteljica je istaknula kako je u strahu sve trpjela i šutjela jer joj je, nakon što je rodila sina, isti često prijetio da će joj oduzeti dijete. Navodi i kako joj je otac njenog partnera također prijetio, jednom čak i da će je ubiti. Zbog svega da je odbijala s partnerom imati spolne odnose, no da ju je ovaj silovao. Pritužiteljica je tada prijavila nasilje i silovanje nadležnoj policijskoj postaji, međutim, njen partner je nakon razgovora s policijom, s djetetom pobjegao u Bosnu i Hercegovinu. Ista se pritužila i kako nadležni Centar za socijalnu skrb i policijska postaja ne poduzimaju ništa iz svojih ovlasti, a da bi joj kao majci omogućili kontakt s djetetom, odnosno osigurali da dijete u toj dobi živi s njom, a ne s ocem nasilnikom, za kojeg tvrdi i da je sklon alkoholu. Pritužiteljica je dalje navela i da je nadležna policijska postaja protiv njenog bivšeg izvanbračnog partnera podnijela kaznene prijave, no da su ga ipak pustili da pobjegne u BiH.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Na temelju pritužbe, Pravobraniteljica je odmah zatražila očitovanje od nadležnog Centra i policijske uprave. Iz očitovanja policije proizlazi da su isti po prijavi za nasilje propustili postupiti sukladno Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji koji propisuje obveze policije u slučaju prijave nasilja u obitelji, odnosno da su propustili zadržati prijavljenog i u što kraćem roku privesti ga istražnom sucu.

[127] Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15.

Pravobraniteljica je zaključila da je ovakav propust u postupanju policije doveo majku u nepovoljan položaj te je diskriminirao temeljem njenog spola. Opisano postupanje policije dovelo je do toga da je trudna majka (pritužiteljica) ostala bez zaštite i pristupa jednogodišnjem djetetu, a osumnjičeniku za teško obiteljsko nasilje i silovanje omogućilo se da s djetetom *de facto* otimajući ga majci, pobjegne u BiH i tako izigra postupak u Hrvatskoj, sprječavajući majku da s djetetom ostvaruje ikakve daljnje kontakte. Shodno navedenom, Pravobraniteljica je utvrdila da je policija svojim postupanjem povrijedila čl.6.st.1. ZRS-a počinivši izravnu diskriminaciju protiv pritužiteljice iz čl.7.st.1. ZRS-a. Što se tiče očitovanja i dokumentacije koju je dostavio Centar, Pravobraniteljica zaključila kako nisu poduzeti svi koraci i mjere iz nadležnosti Centra kako bi oca upozorili na pravo majke da ostvaruje susrete i druženja sa svojim djetetom do okončanja sudskog postupka o skrbništvu. Otac, naime, nije pismeno upozoren niti na svoju dužnost da ima omogućiti susrete i druženja između majke i djeteta, niti je upozoren da bi sukladno specifičnostima situacije i pokrenutim postupcima, preporučljivo bilo da jednogodišnje dijete vrati na skrb majci do okončanja postupka o skrbništvu, odnosno do okončanja kaznenih postupaka pokrenutih protiv njega. Propust se odnosi na neizdavanje pismenih upozorenja, neodređivanje mjere nadzora nad roditeljskom skrbi i slično, i to bez obzira što se otac nalazi izvan Hrvatske (a imajući u vidu činjenicu da se radi o hrvatskom državljaninu). Pravobraniteljica je zaključila da su navedeni propusti u postupanju Centra također doveli majku u nepovoljan položaj te je diskriminirali temeljem njenog spola. Shodno navedenom, Pravobraniteljica je utvrdila da je Centar svojim postupanjem također povrijedio iste članke Zakona o ravnopravnosti spolova kao i policija. Sukladno navedenim utvrđenjima, Pravobraniteljica je Centru i policiji izdala upozorenja i preporuke u kojim je zatražila da se oca uhiti i privede nadležnom prekršajnom sucu, da se putem međunarodne suradnje ostvari kontakt s tijelima u BiH te organizira viđanje između majke i djeteta, te da Centar ocu uputi pisana upozorenja vezano uz onemogućavanje majke da ostvari kontakt s djetetom u smislu zaštite roditeljskog prava majke. Iz povratnog očitovanja policije i Centra proizlazi da je policija djelomice uvažila preporuke Pravobraniteljice, a Centar u potpunosti.

U predmetu **PRS-03-02/16-27** Pravobraniteljica je zaprimila anonimni dopis u kojem se navodi kako se u jednoj obitelji odvija dugogodišnje brutalno fizičko i psihičko nasilje supruga nad suprugom i njenom kćerkom koje nasilje se žrtve ne usude prijaviti iz straha za svoj život. U pritužbi se detaljno opisao zadnji nasilnički incident u kojem je suprug stavio nož pod grlo supruge prijeteći da će ih svih zaklati ako ga još jednom prijave policiji. Naime, nasilnik je prijavljen i procesuiran za obiteljsko nasilje krajem 2015. Anonimni pritužitelji navode dalje kako ni nadležna policija ni centar za socijalnu skrb, a zbog lokalnog utjecaja nasilnika na ove službe i pojedince zaposlene u njima, ne poduzimaju adekvatne mjere zaštite žrtve u ovoj obitelji.
PODUZETE MJERE I ISHOD: S obzirom da je predmetna prijava u nadležnosti rada i postupanja policije i državnog odvjetništva, Pravobraniteljica je sukladno svojim ovlastima iz čl.23.toč.4. ZRS-a proslijedila istu na nadležno postupanje državnom odvjetništvu, uz zamolbu da joj se dostavi obavijest o poduzetim koracima. Kako je iz dostavljene obavijesti proizlazilo da je nadležna policijska postaja obavila izvide, odnosno obavijesne razgovore sa

žrtvama i svjedocima te je temeljem toga nadležno državno odvjetništvo zaključilo kako nema osnova za poduzimanje daljnjeg progona prijavljenog, Pravobraniteljica je u svjetlu činjenice da je u prijavi navedeno kako nasilnik ima veza u nadležnoj policijskoj postaji te da se tragični ishodi u predmetima obiteljskog nasilja najčešće događaju kada zakažu tijela progona, zatražila od državnog odvjetništva da joj se dostave zapisnici o obavljenim razgovorima. Također, istim dopisom preporučila je državnom odvjetništvu da odrede provođenje izvida od strane neke druge policijske postaje, odnosno državnog odvjetništva tj. od strane onih stručnih osoba koje bi mogle biti neutralne te samim tim prikladnije za uspostavu odnosa povjerenja sa žrtvama i svjedocima. Međutim, državno odvjetništvo je odbio dostaviti bilo kakve podatke, kao i daljnje postupanje u rečenom predmetu tvrdeći da je o istom već odlučeno.

U predmetu **PRS-03-02/16-30** Pravobraniteljici se obratila jedna ženska osoba s pritužbom da je prilikom prijave nasilja u obitelji u nadležnoj policijskoj postaji doživjela izuzetno neugodno i neprofesionalno ponašanje od strane policijskog službenika koji je zaprimao njenu prijavu, dok su djelatnice nadležnog centra za socijalnu skrb svoj posao obavljale površno i forme radi, bez utvrđivanja relevantnih činjenica. Naime, pritužiteljica je istaknula kako ju je policijski službenik, prilikom saslušanja, odgovarao od prijave pozivajući se na vjeru, Boga i opraštanje dodajući pritom kako ju suprug sigurno nije bezrazložno udario. Pritužiteljica dalje navodi da kada je u svom iskazu navela kako je svoga supruga u bijesu i ljutnji opsovala, policijski službenik odmah da ju je uhitio i priveo prekršajnom sucu. Pritužiteljica naglašava kako je sudac prekršajnog suda također inzistirao na tome da se ona ima vratiti suprugu i sve mu oprostiti, a nasilje da je pravdao slučajnošću, smatrajući ga izoliranom pojavom koja *„eto, dogodi se“*.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Po zaprimanju pritužbe Pravobraniteljica je zatražila očitovanje od policije i Centra. U svom očitovanju, policija je navela kako je protiv policijskog službenika još u prosincu 2015. pokrenut disciplinski postupak i to zbog iznošenja osobnih stavova i vjerskih uvjerenja tijekom obavljanja redovnih policijskih zadaća, a u kontaktu s drugim građanima. Policija dalje navodi kako se, obzirom da nakon disciplinskog postupka više nije bilo pritužbi građana na postupanje predmetnog policijskog službenika, istoga sada kaznilo samo usmenim upozorenjem od strane rukovoditelja na obvezu primjerenog i profesionalnog ophođenja prema strankama, odnosno na zabranu iznošenja svojih osobnih stavova i vjerskih uvjerenja prilikom policijskog postupanja. Policija je navela kako nisu mogli utvrditi da bi rečeni policijski službenik pritužiteljici sugerirao da se ima vratiti suprugu, odnosno da postoji razlog zašto ju je udario. Centar je porekao sve optužbe navodeći kako je pritužiteljica prvo bila vrlo suradljiva te izjavila kako će poštivati svaku volju djece, odnosno gledati isključivo njihovu dobrobit, da bi, po saznanju za navedeno mišljenje Centra po kojem je otac ocijenjen kao prikladniji roditelj, najavila *„borbu“* te prekinula suradljivo ponašanje, izbjegavajući daljnje kontakte s Centrom. Pravobraniteljica je, ocjenjujući svu dostavljenu dokumentaciju, pritužbu i očitovanja zauzela stajalište da je u konkretnom slučaju došlo do diskriminacije temeljem spola u policijskom postupanju na način da je kod prijave obiteljskog nasilja policija tretirala pritužiteljicu kao manje relevantnu i vrijednu i to na temelju njenog spola, što je dovelo do spolne diskriminacije te ozbiljnih

propusta u utvrđenju činjenica vezanih uz identificiranje primarnog počinitelja i žrtve nasilja u obitelji. Što se tiče Centra, Pravobraniteljica je zaključila da u postupanju službenika/ica istog nije bilo značajnih elemenata pristranosti u radu na predmetnom slučaju, a koji su mogli dovesti do ozbiljne spolne diskriminacije. No, bez obzira na ovakvo utvrđenje, Pravobraniteljica drži da je Centar u svom postupanju ipak propustio uspostaviti jasniju vezu između pritužiteljičinog medicinskog stanja, posebice psihičkog, i njenog proživljenog obiteljskog nasilja te im u tom smislu izdala preporuku da u svom daljnjem postupanju u konkretnom slučaju vode računa o tome da je pritužiteljičino loše psihičko stanje u određenoj mjeri izazvano obiteljskim nasiljem te da se u tom smislu odluka Centra da je pritužiteljica manje prikladan roditelj za skrb o djeci ne bi trebala temeljiti isključivo na tim činjenicama. Zbog uočenih propusta u postupanju policije te posljedično izazvane grube diskriminacije temeljem spola na štetu pritužiteljice, Pravobraniteljica je policiji izdala upozorenje i preporuke da strože disciplinski kazne policijskog službenika te da u što kraćem roku obavijeste sud o propustima policijskog službenika koji je zaprimao prijavu te istraživao obiteljsko nasilje, kao i da provedu dodatne edukacije svih policijskih službenika vezano uz obiteljsko nasilje. U svom povratnom očitovanju, policija je obavijestila Pravobraniteljicu o poduzetom sukladno izdanim upozorenjima i preporukama, djelomice prihvaćajući njene preporuke.

U predmetu **PRS-03-02/16-56** pritužiteljica - višekratna žrtva obiteljskog nasilja, požalila se Pravobraniteljici na rad jednog Centra za socijalnu skrb, ističući ukratko da je isti diskriminiraju kao samohranu majku troje djece, jer da joj kao žrtvi brutalnog i višekratnog obiteljskog nasilja objašnjavaju kako djeca imaju oca i kako taj otac, bez obzira kakav je, ima pravo na svoju djecu, i to bez obzira što isti zbog obiteljskog nasilja i silovanja, trenutno služi zatvorsku kaznu. Osim toga, navela je kako se njoj i djeci od strane centra izriču mjere i nameću određene obveze te da sve to skupa doživljava kao suvišno maltretiranje, dok se s nasilnim suprugom nitko zapravo ne bavi. Konačno, na kraju pritužbe, traži da se netko pobrine da bivši suprug po izlasku iz zatvora, više ne stupa s njima u kontakt te da ga se stavi pod nadzor i liječenje.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je već postupala u ovom predmetu (tijekom 2015.) nakon što joj je od sutkinje zagrebačkog suda upućen dopis s informacijom da je pritužiteljica pretučena od bivšeg supruga i to za vrijeme njegovog puštanja iz zatvora na navodnu operaciju žuči. Pravobraniteljica je tada zatražila očitovanja od svih nadležnih tijela. Konačni rezultat tog postupanja Pravobraniteljice bio je podnesena kaznena prijava zbog krivotvorenja službene isprave protiv pritužiteljičinog bivšeg supruga za kojeg se sumnja da je izlazak iz zatvora ishodovao na temelju krivotvorenih isprava o navodno dogovorenoj medicinskoj operaciji. Shodno navedenom, a kako je stranka već bila u našem postupku, Pravobraniteljica je obavila nekoliko telefonskih razgovora s centrom i pritužiteljicom te odlučila izdati nadležnom centru detaljne preporuke za daljnji rad na predmetnom slučaju, uz slanje tog dopisa na znanje svim službama koje su uključene u rad na ovom slučaju, a sa svrhom koordiniranog i zajedničkog djelovanja. Nadležni centar je u svom povratnom očitovanju obavijestio Pravobraniteljicu kako su postupili u potpunosti sukladno izdanim im preporukama.

U predmetu **PRS-03-02/16-58** Pravobraniteljica je saznavši iz medija za slučaj ubojstva K.I. od strane njenog supruga A.I., samoinicijativno pokrenula ispitni postupak zatraživši od Ministarstva unutarnjih poslova izvješće o cjelokupnoj situaciji i svim dosadašnjim postupanjima u konkretnom slučaju, kao i relevantnu dokumentaciju. Naime, u pojedinim medijima navodilo se kako je počinitelj A.I., bivši branitelj, iz pištolja ubio svoju suprugu K.I. u dnevnom boravku njezine obiteljske kuće u Zagrebu, da bi potom u kuhinji izvršio samoubojstvo. Prema pisanjima medija, A.I. je navedeno ubojstvo supruge najavljivao prijateljima i poznanicima kroz duži vremenski period. Također, pojedini mediji su navodili kako je K.I. dulje vrijeme trpjela obiteljsko nasilje od strane supruga, koji je imao problema i s prekomjernim konzumiranjem alkohola te se liječio u psihijatrijskoj bolnici zbog stresa proživljenog u Domovinskom ratu. Nadalje, navodi se kako je A.I. nosio i pištolj, a što su, prema pisanjima iz medija, „svi znali". Povod navedenom ubojstvu i samoubojstvu, prema pisanjima medija, bio je zahtjev supruge za razvodom braka, a što njezinom suprugu „nije sjelo". Prema navodima pojedinih svjedoka, a koje navode su prenijeli mediji, A.I. je svojoj supruzi često prijetio, a pištolj je stalno nosio sa sobom. Uvidom u izvješće i dokumentaciju pristiglu od MUP-a proizlazi kako se utvrdilo da je A.I. uistinu spominjao mogućnost usmrćivanja svoje supruge većem broju osoba, no nitko od njih nije ga doživljavao ozbiljno i nije to prijavljivao policiji, niti bilo kojem drugom tijelu koje bi pružilo pomoć supruzi. Također se navodi kako je utvrđeno da ni pokojna supruga nikada nije podnosila prijave o mogućem nasilju u obitelji kao što nije zabilježen ni bilo koji oblik obavijesti od druge osobe, a koja obavijest bi se odnosila na počinjeno nasilje od strane A.I. nad K.I. U odnosu na navode o oružju koje je A.I. posjedovao, MUP navodi kako je obavijesnim razgovorima obavljenim nakon ubojstva utvrđeno da je isti oružje posjedovao ilegalno, ali da ni to nitko nije prijavio policiji. Iz posebnog izvješća policije navodi se kako je prilikom daljnjeg vršenja očevida mrtvog tijela A. I., u odjeći u kojoj je bio odjenut, pronađena ručna bomba, pištolj, revolver i veća količina streljiva. Kako je iz navedenog proizlazilo da je širok krug osoba bliskih ubijenima znao za navedeno oružje, prijetnje i nasilje, ali da nitko to nije shvaćao ozbiljno niti prijavljivao nadležnim institucijama, Pravobraniteljica je još jednom upozorila javnost na pogubnost nepostojanja društvene svijesti o opasnosti obiteljskog nasilja te **olako shvaćanje navoda o najavljivanom ubojstvu od strane okoline ubijene supruge**.

U predmetu **PRS-03-02/16-41** Pravobraniteljici se obratila pritužiteljica smatrajući da je kao žena spolno diskriminirana od strane policije jer joj nisu pružili odgovarajuću zaštitu od nasilja u obitelji kojemu je izložena od strane svog supruga. U svojoj pritužbi je navela kako je, kada je suprugu navela da se odlučila na razvod, doživjela verbalno vrijeđanje a zatim i teški tjelesni napad. Naime, suprug joj je snažno zavrnuo ruku na leđa, a zatim ju nastavio udarati rukama po glavi i tijelu te ju je tjelesno ozlijedio. Kako je tog dana dogovorila posao oko čuvanja djeteta i kako je bila šokirana fizičkim napadom, pritužiteljica nije odmah prijavila policiji nasilje i nije odmah zatražila liječniku pomoć, već je otišla na dogovoreni posao. Nakon završetka posla otišla je bolnicu gdje su joj evidentirane ozljede uslijed kojih je bila hospitalizirana. Dva dana nakon što je pritužiteljica napadnuta, njihove zajedničke punoljetne kćerke su otišle u nadležnu policijsku postaju kako bi saznale je li zaprimljena

medicinska dokumentacija iz bolnice. Nakon što im je rečeno da nije zaprimljena medicinska dokumentacija, kćerke su prijavile nasilje u obitelji. Istog dana od strane policije suprug pritužiteljice je uhićen te je priveden na nadležni prekršajni sud, gdje je osuđen na kaznu zatvora od 30 dana uz uvjetnu osudu bez izricanje zaštitne mjere. Pritužiteljica posebno ističe da ju policija nije uopće kontaktirala niti je obavijestila njihove kćerke o ishodu prekršajnog postupka. Nakon otpuštanja s bolničkog liječenja, pritužiteljica je nazvala nadležni prekršajni sud, a zatim je prema uputama osobno podigla presudu kojom je suprug proglašen krivim zbog nasilja u obitelji. S istom presudom je otišla u nadležnu policijsku postaju tražeći svoju zaštitu i pri tome je navela da zbog straha od supruga ne može otići u njihovu zajedničku kuću, ali joj je policijska službenica rekla da se tu ne može ništa učiniti, jer je suprug već pravomoćno osuđen zbog nasilja u obitelji. U međuvremenu, njene kćerke su unajmile stan u kojemu se sada nalaze. Znači, pritužiteljica kao žrtva nasilja i njene kćerke su bile prisiljene, zbog izostanka odgovarajuće zaštite, napustiti kuću u kojoj su do tada živjele i koja je u zajedničkom vlasništvu.

PODUZETE RADNJE I ISHOD: Razmatrajući tvrdnje iz pritužbe te izvješće i dokumentaciju nadležne policijske uprave, Pravobraniteljica je zauzela stajalište da su navodi koje je iznijela pritužiteljica u svojoj pritužbi bili dovoljno uvjerljivi. S druge strane, nadležna policijska uprava nije uspjela dokazati da je policija pružila odgovarajuću zaštitu pritužiteljici kao žrtvi nasilja u obitelji. Pravobraniteljica je utvrdila kako je ključni propust policije u tome što policija nije odmah po zaprimanju prijave nasilja saslušala pritužiteljicu, odnosno ista kao žrtva nasilja nije imala priliku da iskazuje o doživljenom nasilju pred policijom, a kasnije ni pred prekršajnim sucem. Štoviše, policijski službenici nisu ostvarili nikakav kontakt s pritužiteljicom za vrijeme prekršajne obrade, nisu omogućili njeno sudjelovanje u prekršajnom postupku, a nisu je izravno izvijestili o ishodu prekršajnog postupka. Policijska uprava u svom izvješću neuspješno pokušava opravdati činjenicu da pritužiteljici nije bilo moguće uručiti izvješće o upoznavanju žrtve s njenim pravima navodeći da je pritužiteljica bila nedostupna za obavljanje razgovora. Činjenica da je pritužiteljica bila na bolničkom liječenju ne isključuje mogućnost njenog iskazivanja ili uspostavljanja kontakta s njom. Pravobraniteljica je također uočila da policija nije - unatoč saznanja da se pritužiteljica nalazi na bolničkom liječenju i da je ozlijeđena - na vrijeme pribavila medicinsku dokumentaciju pritužiteljice te istu nije priložila uz optužni prijedlog. Nadalje, u prekršajnom postupku policija nije predlagala da sud izvrši uvid u medicinsku dokumentaciju pritužiteljice. Nema sumnje da bi težina nanijetih ozljeda pritužiteljici utjecale ne samo na tijek prekršajnog postupka, već na težinu kazne i izricanje odgovarajućih zaštitnih mjera. Pravobraniteljica primjećuje i propust koji se sastoji u tome što se predstavnik tužitelja u ime policije odrekao prava na žalbu, i to unatoč činjenici što prekršajni sud nije izrekao počinitelju nasilja bezuvjetnu kaznu zatvora i nije usvojio i izrekao predložene zaštitne mjere, čime je presuda istog dana postala pravomoćna. Pravobraniteljica posebno ukazuje da Prekršajni zakon sadrži učinkovito sredstvo protiv počinitelja težih prekršaja nasilja u obitelji koje može izreći policija prije nego što je počinitelj pravomoćnom odlukom o prekršaju proglašen krivim, a to su mjere opreza iz čl.130.st.2. Prekršajnog zakona – zabrana posjećivanja određenog mjesta i zabrana približavanja određenoj osobi, što znači da se počinitelju nasilja u obitelji može naložiti da na određeno vrijeme napusti dom u kojem živi sa žrtvom nasilja i to neovisno o

tome čije je vlasništvo stan ili kuća koju mora napustiti. Kako se radi o mjeri koja se izriče prije pokretanja prekršajnog postupaka i kojoj je svrha otkloniti buduću predvidivu opasnost počinitelja prekršaja, policija je u konkretnom slučaju imala mogućnost izricanja počinitelju nasilja odgovarajuću mjeru opreza vodeći se i time da protiv naredbe policije kojom se određuje mjera opreza žalba nije dopuštena. Premda je žurno provođenje prekršajnog postupaka poželjno u svim fazama postupanja, u ovom slučaju pokazalo se kako je žurno sastavljanje optužnog prijedloga bilo kontraproduktivno, pogrešno i štetno za pritužiteljicu. Uvažavajući okolnosti da je pritužiteljica hospitalizirana zbog ozljeda, Pravobraniteljica je također ukazala da se nakon zaprimljene prijave nasilja u obitelji moralo odmah razmišljati i o provođenju kriminalističkog istraživanja te utvrditi postoje li dokazi za počinjenje kaznenoga djela teške tjelesne ozljede, kao da je i u tom smislu trebalo izvršiti određene konzultacije s nadležnim državnim odvjetništvom. Pravobraniteljica zaključuje da je u konkretnom predmetu policijsko postupanje bilo manjkavo i da su policijski službenici napravili više propusta, pa su u cjelini učinci njihova postupanja bili nepovoljni za pritužiteljicu, posebno su nepovoljni učinci što je pritužiteljica odmah nakon otpuštanja s bolničkog liječenja, zbog nedovoljne zaštite i nesigurnosti, bila prisiljena zajedno s kćerkama napustiti kuću u kojoj je do tada stanovala. Pravobraniteljica naglašava ako je učinak nekog postupanja ili prakse nepovoljan za određenu skupinu, to se ima smatrati diskriminacijskim ponašanjem. Zbog svega navedenog, Pravobraniteljica je nadležnoj policijskoj upravi uputila upozorenje i preporuke. Policijska uprava je obavijestila Pravobraniteljicu da je s upozorenjima i preporukama upoznat cjelokupni operativni sastav policijske uprave te je provedena edukacija koja je uvedena u dnevnik stručne izobrazbe policijskih službenika.

U predmetu **PRS-03-02/16-25** pritužbom na rad policije, Pravobraniteljici se putem punomoćnice obratila pritužiteljica navodeći kako je bila višestruka žrtva obiteljskog nasilja od strane supruga, a radi čega je u konačnici bila prisiljena s djecom zatražiti smještaj u sigurnoj kući. Pritužiteljica navodi kako je u razdoblju od skoro godine dana podnijela niz policijskih prijava na koje policija, prema njezinom mišljenju, nije reagirala na način propisan zakonom. U pritužbi opisuje devet konkretnih intervencija prilikom kojih su bile poduzimane određene mjere zbog kojih pritužiteljica izražava nezadovoljstvo. Navodi kako je suprug liječeni psihički bolesnik koji se neko vrijeme liječio i u psihijatrijskoj bolnici te kako isti nije mogao prihvatiti činjenicu da se ona želi razvesti od njega. Navodi kako ju je suprug uznemiravao na razne načine, uhodio ju, bez njezinog znanja na dječje mobitele instalirao mobilnu aplikaciju putem koje ju je pratio, učestalo joj slao uznemirujuće SMS poruke, nazivao ju i prijetio joj, dolazio nenajavljeno na vrata njezina stana i lupao po vratima te joj napisao oproštajno pismo suicidalnog sadržaja. Pritužiteljica je dodala kako se suprug, s kojim se nalazi u brakorazvodnom postupku, fizički obračunavao i nasrtao na njezinog novog partnera i to u više navrata, a posebno se pritužuje na intervenciju prilikom koje je i ona sama, iako je bila žrtva nasilja od strane supruga, procesuirana za obiteljsko nasilje.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Nakon razmatranja izvješća i opsežne dokumentacije policije, Pravobraniteljica je uočila niz propusta u postupanju policije prilikom intervencija u obitelji pritužiteljice. Stoga je Pravobraniteljica upozorila policiju kako njihovo postupanje u konkretnom slučaju, a po dojavama za nasilje te po podnošenju kaznene prijave nije bilo

žurno na način kako to predviđa Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (čl.5.) te Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u obitelji koji izričito propisuje žurnost u postupanju policije u slučajevima sumnje na nasilje u obitelji. Pravobraniteljica je nadalje upozorila policiju kako policijski službenici/ice prilikom uhićenja pritužiteljice nisu imali/e u vidu sve relevantne činjenice i okolnosti konkretnog slučaja te kako se nisu držali odredbi Prekršajnog zakona, a vezano uz postojanje zakonskih uvjeta za uhićenje, te da nisu u vidu imali niti Zaključne primjedbe o Četvrtom i petom periodičnom izvješću za Hrvatsku od strane UN Odbora za uklanjanje diskriminacije koji poziva Hrvatsku kao državu stranku da „*ukine praksu dvostrukih uhićenja u slučajevima nasilja u obitelji"*. Naime, u konkretnom slučaju Pravobraniteljica je uočila kako su pritužiteljica i njezin suprug bili uhićeni naknadno, odnosno nakon što je nasilje bilo počinjeno. Štoviše pritužiteljica je uhićena nakon više od četiri sata od počinjenja nasilja (i to kada je naknadno pristupila u policijske službene prostorije), dakle nije zatečena u počinjenju prekršaja. Nadalje, Pravobraniteljica ukazuje da kada se kao razlog uhićenja svih osoba osumnjičenih radi nasilničkog ponašanja u obitelji, i to jednih prema drugima, navede postojanje osobitih okolnosti koje opravdavaju bojazan da će se ponoviti istovrsni prekršaj, uhićenje jednog osumnjičenika (u konkretnom slučaju supruga pritužiteljice kao prvookrivljenog) logično isključuje potrebu uhićenja drugih osoba, odnosno pritužiteljice kao drugookrivljene koja je pritom nasilje počinila u samoobrani, a budući da je već samim time otklonjena opasnost od ponavljanja istovrsnog protupravnog događaja. Također nije jasno iz čega su točno pol. službenici/ice u konkretnom slučaju zaključili/e da postoje osobite okolnosti koje upućuju na opasnost da će pritužiteljica pobjeći kada je ista prvo sama tražila intervenciju policije, a zatim i naknadno na poziv policije dobrovoljno pristupila u službene prostorije. Nije jasno niti temeljem čega se zaključilo da bi postojala opasnost da će pritužiteljica uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za prekršajni postupak ili da će ometati prekršajni postupak utjecajem na svjedoke ili sudionike. Naime, ne proizlazi da bi u konkretnom slučaju bile dokumentirane bilo kakve tjelesne ozljede žrtve, dakle nije konstatirano postojanje ikakvih tragova na licu mjesta koji bi bili važni za postupak i kojima bi prijetila opasnost da ih pritužiteljica uništi, sakrije, izmijeni ili krivotvori. Pored toga, iz dokumentacije ne proizlazi niti da je predmetnom događaju bio prisutan bilo tko od svjedoka na kojega bi pritužiteljica mogla utjecati, a pritužiteljica do tada nije bila niti prekršajno kažnjavana (za razliku od svojeg supruga). Po upućenom upozorenju i preporukama, policija je izvijestila Pravobraniteljicu kako je s njihovim sadržajem „*upoznat cjelokupan operativni sastav policijske postaje,*" te da je provedena edukacija policijskih službenika o obvezi sastavljanja Zapisnika o ispitivanju svjedoka kao i Zapisnika o ispitivanju osumnjičenika, a prilikom provođenja kriminalističkih istraživanja u svezi počinjenog prekršaja iz čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji.

2.1.5. Zaključno razmatranje i preporuke

(1) Sukladno odredbama Istanbulske konvencije, a po ratifikaciji iste, Pravobraniteljica preporučuje uvesti izradu sveobuhvatnog i jedinstvenog zakonodavnog okvira, te jasno određivanje politike i konkretnih mjera za zaštitu i pomoć svim ženama žrtvama nasilja, uključujući i žene žrtve nasilja u partnerskim vezama. Također, sve navedeno relevantno zakonodavstvo koje štiti žrtve (prvenstveno žene) od nasilja među bliskim osobama (Kazneni

zakon, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Prekršajni zakon, Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira te Zakon o ravnopravnosti spolova) potrebno je izmijeniti na način da se postigne da se ubuduće svi slučajevi nasilja nad ženama progone po službenoj dužnosti, a ne po privatnoj tužbi ili prijedlogu oštećene.

(2) Izmijeniti *Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji stavljene u nadležnost policije*, odnosno kroz izobrazbu i jasnu uputu policiju navesti na pravilnu interpretaciju *Pravilnika* na način da se fokus policije sa žrtve prebaci na osobu kojoj je izrečena zaštitna mjera.

(3) Uvesti posebne policijske odjele s mješovitim (muško-ženskim) zaposlenim stručnim i visoko educiranim policijskim kadrom koji će se na rodno-senzibilan način baviti isključivo obiteljskim nasiljem.

(4) Kontinuirano educirati policijske službenike/ce, državne odvjetnike/ce i suce/sutkinje o rodnoj i spolnoj ravnopravnosti i nasilju u obitelji, međunarodnim standardima, deklaracijama i konvencijama vezanima uz sprječavanje nasilja nad ženama (posebno o Istanbulskoj konvenciji), o pravilnoj primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji, Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, Zakona o zaštiti od obiteljskog nasilja, Prekršajnog i Kaznenog zakona, Zakona o ravnopravnosti spolova kao i ostalog relevantnog zakonodavstva. U okviru navedene edukacije, osigurati posebnu i sustavnu edukaciju državnih odvjetništava i pravosuđa (sudaca/sutkinja) o međunarodnim standardima progona i suđenja za seksualno, obiteljsko i općenito nasilje nad ženama, te o načinima uspostavljanja i provedbe rodno-senzibilnog tretmana žrtava. Kroz edukaciju osigurati jedinstveno shvaćanje i primjenu politike „nulte tolerancije“ prema nasilju u obitelji i općenito nasilju nad ženama od strane državnih odvjetnika/ca i sudaca/sutkinja te razumijevanje da je nasilje nad ženama rodno uvjetovano nasilje.

(5) Nastaviti kontinuirano educirati djelatnike/ice centara za socijalnu skrb i zdravstvenih ustanova o potrebi senzibiliziranog pristupa i pružanja cjelovite pomoći žrtvama nasilja te koordiniranog djelovanja s drugim tijelima uključenim u postupanje po nasilju - od prijave policiji, ponude za smještaj u sigurnu kuću, preko rada sa žrtvama u cilju pružanja psihološke i druge pomoći do povezivanja žrtve s HZZ-om radi pronalaska posla ili uključivanja u neki od programa zapošljavanja žrtava nasilja, stambenog zbrinjavanja i sl.

(6) Osigurati i policijsko i pravosudno statističko praćenje postupanja u svim slučajevima nasilja nad ženama prema broju i spolu nepravomoćno i pravomoćno osuđenih počinitelja te jedinstven ustroj baze podataka o žrtvama i počiniteljima obiteljskog nasilja, a radi lakšeg praćenja recidivista.

(7) Ustrojiti tijelo koje će voditi sveobuhvatnu evidenciju podataka svih ubojstava žena, ustanoviti bazu podataka, izrađivati analize i davati preporuke za unaprjeđenje sustava prevencije, zaštite i procesuiranja nasilja nad ženama – tzv. 'Femicide Watch'.

(8) Povećati sredstava za provođenje psiho-socijalnog tretmana nad nasilnicima u obitelji, uz značajno jačanje mreže pružatelja psiho-socijalne pomoći te uz produljenje tretmana nasilnika.

(9) Kontinuirano i kroz ciljane medijske kampanje djelovati na osvješćivanje društva da obiteljsko nasilje nije privatna stvar, nego kazneno/prekršajno djelo, javno-društveni problem, te čim postoji sumnja reagirati pozivom policiji.

(10) Donijeti *novu Nacionalnu politiku suzbijanja nasilja u obitelji* imajući u vidu sve mjere i preporuke Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, osobito one koje se odnose na izmjene svih relevantnih zakona i pravilnika, kako bi se, između ostalog, omogućilo prioritetno stambeno zbrinjavanje i zapošljavanje žrtava nasilja, odnosno kvalitetna, sustavna i institucionalna podrška svim žrtvama.

(11) Ministarstvo zaduženo za praćenje provedbe Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje 2011.-2016., treba odrediti nositelja mjere br.7. te osigurati djelotvornu i učinkovitu provedbu iste na način da nositelju osigura svu potrebnu infrastrukturu (financijsku, pravnu i stambenu) kako bi se mjera u što kraćem roku počela provoditi. Ostala tijela zadužena za provedbu mjera iz Nacionalne strategije trebaju izraditi propise za provedbu mjera iz svoje nadležnosti.

(12) Donijeti *Zakon o podršci i zaštiti žrtava svih protupravnih djela*, a koji bi na jedinstven način uredio pitanja individualizirane procjene potreba žrtava te jasno razgraničio obveze i ovlasti primarnih i sekundarnih pružatelja zaštite žrtvama od obveza i ovlasti tijela progona i suda, kao i utvrdio točke zajedničkog djelovanja i interesa, odnosno razmjene informacija te harmonizirao djelovanje svih službi u svrhu podrške i zaštite žrtvama.

(13) Ustrojiti *Službe za podršku žrtvama i svjedocima na svim sudovima u Hrvatskoj* na kojima još nisu osnovane, kao i pri svim policijskim upravama i županijskim državnim odvjetništvima.

2.2. POSTUPANJE OSTALIH NADLEŽNIH TIJELA PREMA ŽRTVAMA NASILJA U OBITELJI

2.2.1. Postupanje centara za socijalnu skrb prema žrtvama nasilja u obitelji

Nasilje u obitelji, za razliku od ostalih oblika nasilja, obilježava niz specifičnosti i karakteristika koje ga čine posebno štetnim i opasnim za pojedinca, ali i društvo u cjelini. Jednu od njegovih specifičnosti predstavlja i činjenica kako je ono u pojedinim slučajevima teško prepoznatljivo jer se javlja u različitim pojavnim oblicima, u pravilu bez prisutnosti svjedoka, traje dulje vrijeme, a žrtve uslijed straha i nepovjerenja u sustav ponekad nisu sklone njegovom prijavljivanju, što dovodi do stvaranja određene tamne brojke toga oblika nasilja. Upravo radi svega navedenog, kao i činjenice da nasilje u obitelji ne predstavlja više privatni problem pojedinca, već društva u cjelini, od posebnog značaja je da se žrtvama žurno

pruže svi oblici pomoći i zaštite. Značajnu ulogu u navedenom, pored policije, svakako imaju i centri za socijalnu skrb čije su obveze propisane zakonima kao i Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.

Pritužbe koje Pravobraniteljica zaprima iz ovog područja ukazuju kako **postoji određen napredak i načelno dobra praksa vezano uz dosljednu primjenu odredaba Protokola od strane svih nadležnih tijela, pa tako i centara za socijalnu skrb**. Međutim, još uvijek, a radi se ipak samo o pojedinačnim slučajevima, dolazi do neujednačene primjene svih odredaba iz Protokola pri čemu se kao specifičan problem javlja i pitanje *prepoznavanja svih oblika obiteljskog nasilja, posebice psihičkog i ekonomskog* koje je u praksi i najteže prepoznati te stoga posljedično izostaje i procesuiranje takvih oblika nasilja. Naime, prilikom prekida partnerske veze učestalo dolazi do sukoba i razmirica između partnera (posebice oko rješavanja imovinsko-pravnih odnosa i dogovora oko skrbi za djecu) koji sukobi nerijetko prelaze i u obiteljsko nasilje koje se u takvim situacijama ponekad ne percipira i ne prepoznaje od strane svih nadležnih institucija. Upravo radi navedenog nužno je da sva nadležna tijela, pa tako i centri za socijalnu skrb, i dalje imaju pro-aktivan pristup prilikom postupanja u slučajevima nasilja u obitelji.

U kontekstu navedene problematike, Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja zaprimila pritužbu **PRS-03-02/16-11** žene koja iznosi sumnju na diskriminaciju od strane policije i nadležnog centra jer joj, prema njezinim navodima, nije pružena odgovarajuća zaštita od nasilja u obitelji. U pritužbi iznosi da njoj i njezinoj mlt. djeci, kao višestrukim žrtvama nasilja u obitelji od strane bivšeg supruga, nije bila pružena odgovarajuća pomoć od nadležnih institucija, a uslijed čega je bila prisiljena napustiti vlastitu kuću u kojoj je ostao živjeti bivši suprug, višestruki počinitelj nasilja. Pritom posebno navodi da centar u svom prijedlogu i mišljenju s kojim će roditeljem živjeti mlt. dijete nije uzeo u obzir tko je počinitelj, a tko su žrtve nasilja u obitelji. Uvidom u pribavljeno izvješće i dokumentaciju centra kao i policije, Pravobraniteljica je utvrdila kako centar nije predočio odgovarajuća uvjerenja da su poduzete sve mjere i aktivnosti iz njegove nadležnosti, posebno aktivnosti usmjerene prema pomoći žrtvi nasilja u obitelji te aktivnosti i radnje u cilju jednakog sudjelovanja roditelja u izvršavanju sadržaja roditeljske skrbi. Premda centar navodi da su dolasci pritužiteljice bili uglavnom motivirani optuživanjem supruga za razne vrste nasilnog ponašanja, uključujući i ekonomsko nasilje, centar nije predočio nikakve dokaze da je sukladno čl.8. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, kao i sukladno Protokolu, prijavljivao navedena saznanja policiji ili državnom odvjetništvu. Naime, analizom svih policijskih postupanja proizlazi da je nadležna policijska postaja višekratno utvrdila da je suprug pritužiteljice počinio nasilje u obitelji te da je čak u devet navrata policija protiv istog podnosila optužne prijedloge zbog počinjenja prekršaja iz čl.4. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. U osam slučajeva suprug je na nadležnom prekršajnom sudu proglašen krivim te mu je izrečena kazna. Dakle, nedvojbeno proizlazi da je pritužiteljica višestruka žrtva nasilja u obitelji koje je spolno uvjetovano. Međutim, unatoč navedenom, pritužiteljica od strane centra nije bila adekvatno tretirana kao žrtva nasilja u obitelji, već proizlazi kako se radilo o percepciji djelatnica da je pritužiteljica osoba koja je isključivo motivirana ocrnjivanjem supruga, da je osoba čijim se iskazima nije u potpunosti mogla pokloniti vjera te da se radi o

osobi koja se prikazuje u ulozi žrtve kako bi ostvarila neke pogodnosti. Posebno je problematičan stav centra o pritužiteljici kao mogućoj žrtvi ekonomskog nasilja, u kojem se navodi da je pritužiteljica „*uvijek urednog dotjeranog izgleda (našminkana, s pratećim modnim dodacima – torbe, naušnice, marame, te se nerijetko u njezinoj blizini osjetio parfem) te njezina pojava, način, i ton govora nije upućivao da je ona žrtva ekonomskog nasilja"*. Proizlazi kako centar nije dokazao da je u konkretnom slučaju posvetio posebnu pozornost nasilju u obitelji, premda je prema postojećoj dokumentaciji imao saznanja o navedenom. Posljedično, centar nije odmah po saznanju ili zaprimanju dojave o obiteljskom nasilju žurno i bez odgode izvršio prijavu policiji te je samo djelomično poduzeo druge aktivnosti usmjerene prema pomoći pritužiteljici. Pravobraniteljica također smatra da je prijedlog centra da mlt. dijete živi s ocem bio sporan, jer je isto dijete u više navrata također bilo žrtvom nasilja od strane oca. Zbog svega navedenog Pravobraniteljica je centru uputila upozorenje i preporuke, a centar je obavijestio Pravobraniteljicu da je u tijeku izrada plana procjene potreba te poduzimanje potrebnih radnji radi otklanjana poteškoća i stanja ugroženosti pritužiteljice. U međuvremenu se pritužiteljica vratila u svoju obiteljsku kuću, dok je bivši suprug napustio istu kuću.

Određeni propusti u postupanju nadležnog centra vidljivi su i u pritužbi **PRS-03-01/15-75** u kojoj pritužiteljica navodi da je diskriminirana od strane policije i nadležnog centra jer joj nije pružena odgovarajuća zaštita od nasilja u obitelji kojem je izložena od strane bivšeg izvanbračnog supruga. Naime, u pritužbi navodi kako je kao žrtva od policije tražila pomoć u više navrata i da nije zadovoljna njihovim postupanjem. Također navodi da je pomoć tražila i od nadležnog centra, ali smatra da joj niti centar nije pružio odgovarajuću zaštitu. Navodi da bivši izvanbračni suprug manipulira s njihovom mlt. kćerkom, pa ju zbog toga ne viđa, odnosno uskraćeni su joj kontakti i skrb o djetetu. Razmatrajući navode iz pritužbe, izvješće i dokumentaciju nadležnog centra te nadležne policijske uprave, Pravobraniteljica je utvrdila da centar nije predočio odgovarajuća uvjerenja da su poduzete sve mjere i aktivnosti iz njihove nadležnosti, posebno aktivnosti usmjerene prema pomoći žrtvi nasilja u obitelji te aktivnosti i radnje u cilju jednakog sudjelovanja roditelja u izvršavanju sadržaja roditeljske skrbi. Naime, u izvješću centra izričito se navodi da nije bilo prijava nasilja u obitelji, a što nije točno jer to u potpunosti demantira policijska dokumentacija. Nesporno je da su evidentirane tri prijave nasilja u obitelji i zabilježeno je isto toliko policijskih intervencija o kojima je pismeno i detaljno obaviješten centar te je od istoga zatraženo poduzimanje odgovarajućih mjera i radnji u okviru njegove nadležnosti. Obzirom da ne proizlazi da bi nadležni centar poduzeo sve radnje iz svoje nadležnosti predviđene u slučaju nasilja u obitelji, pritužiteljica se kao žrtva našla u diskriminirajućem položaju. Kako centar nije poduzeo navedene aktivnosti, moguće da je isti svojim (ne)postupanjem ili neodgovarajućim postupanjem doveo pritužiteljicu, kao majku djeteta i žrtvu obiteljskog nasilja, u neravnopravan položaj. Nadalje, premda je nadležni općinski sud rješenjem izrekao ocu djeteta i bivšem izvanbračnom partneru mjeru nadzora nad vršenjem roditeljske skrbi kako bi se, između ostalog, nesmetano realizirali susreti i druženje mlt. djeteta i pritužiteljice, centar nije dostavio podatke o tome da li se ta mjera nadzora nad ocem provodila i što je poduzeto u cilju provođenje te mjere. Centar također nigdje ne navodi niti na bilo koji način dokumentira da su poduzete odgovarajuće

radnje i mjere u cilju sprječavanja ili ublažavanja moguće manipulacije djeteta od strane oca, kao što je npr. upozorenje ocu ili intervencije psihologa/inje do upućivanja na odgovarajuće tretmane ako prethodne mjere ne pokažu rezultate. Pravobraniteljica također primjećuje da način i opseg održavanja susreta i druženja pritužiteljice s mlt. djetetom nije primjeren i stavlja pritužiteljicu u dodatno nepovoljni položaj. Naime, predviđeno je da se susreti i druženje s djetetom, mjesečno u trajanju od 4 sata, odvijaju u kući u kojoj živi njen bivši izvanbračni partner, a koji se, osim što je počinitelj nasilja u obitelji, nije mogao pomiriti s prestankom izvanbračne zajednice i koji je pritužiteljici zbog toga stvarao velike probleme. Bez obzira na to što vjerojatno nije postojala namjera, Pravobraniteljica smatra da su djelatnici/e centra mogli i morali predvidjeti učinke svojih propusta te da su morali znati da će se, ako ne poduzmu sve mjere iz svoje nadležnosti u podršci i zaštiti žene - žrtve nasilja u obitelji, negativni učinci širiti i na ostvarivanje nekih drugih prava, u ovom slučaju prava na roditeljsku skrb. Zbog svega navedenog Pravobraniteljica je centru uputila upozorenje i preporuke. Centar je obavijestio Pravobraniteljicu da je pritužiteljica pokrenula postupak obveznog savjetovanja radi nove odluke o susretima i druženju s mlt. djetetom te da će centar u svim budućim postupcima prilikom poduzimanja mjera obiteljsko-pravne zaštite, posebno u postupcima gdje postoji sumnja na nasilje u obitelji, poduzimati sve radnje radi pružanja adekvatne pomoći žrtvi nasilja, kao i sprječavanje bilo kakvog daljnjeg nasilja.

Pored pritužbi zaprimljenih od strane građana/ki, Pravobraniteljica je i putem medija **(PRS-03-02/16-04)** saznala za slučaj ubojstva u kojem je B.Ž. (dana 11.01.2016.) u obiteljskoj kući nožem ubio svoju 78-godišnju majku Š.Ž. dok je sestru J.F. tom prilikom teško ozlijedio. Obzirom na raspoložive informacije iz kojih je proizlazilo kako se radi o registriranom obiteljskom nasilniku, Pravobraniteljica je odlučila provesti ispitni postupak u sklopu kojega je zatražila izvješće i dokumentaciju nadležnog centra za socijalnu skrb i Ministarstva unutarnjih poslova. Uvidom u izvješće i dokumentaciju centra Pravobraniteljica je uočila kako se B.Ž. nalazi u dugogodišnjem tretmanu centra i to od 2005. kada je lišen poslovne sposobnosti te da je isti u više navrata (od 2002.) bio liječen u psihijatrijskoj bolnici, a uslijed ovisnosti o alkoholu. Iz dokumentacije centra proizlazi kako je majka B.Ž. navela da je isti prema njoj nasilan kada je u alkoholiziranom stanju (zapisnik iz 2006. kada je izjavila da je B.Ž. u pijanom stanju vikao i prijetio joj, između ostaloga, i da će joj „*baciti glavu u peć*"), međutim ne proizlazi da bi centar o navedenim saznanjima obavijestio policiju, a sukladno obvezi iz Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji kao i sukladno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. Nadalje, Pravobraniteljica je uočila kako je i sestra B.Ž. dana 03.04.2014. telefonskim putem kontaktirala centar radi nasilja u obitelji od strane B.Ž. navodeći kako je njezin brat B.Ž dan ranije primio mirovinu, „*da se napio, da on pije, da je potjerao majku od kuće, da imaju problema s njim i sl.*" Međutim, u službenoj bilješci centra vezano uz navedeni događaj nadalje se navodi: *„Upitana zbog čega nisu zvale policiju ukoliko se nasilnički ponašao, nije znala što bi odgovorila jer nije mogla potvrditi zbog čega i na koji način se nasilnički ponašao, a na kraju je samo odgovorila „dobro, hvala na uputstvu*." Vezano uz navedenu prijavu, iz dostavljene dokumentacije ne proizlazi da je centar o navedenom obavijestio policiju. Pritom je Pravobraniteljica posebno istaknula kako ispitivanje žrtve o razlozima njezinog neprijavljivanja nasilja policiji svakako ne predstavlja

primjer dobre prakse niti je u skladu s rodno-senzibilnim pristupom koji bi trebalo primjenjivati prema žrtvama obiteljskog nasilja, ali niti s politikom nulte stope tolerancije prema svim oblicima obiteljskog nasilja, a koju politiku provodi Republika Hrvatska. Istodobno, uočeno je kako je centar u ostalim slučajevima u kojima je imao saznanja o nasilju u obitelji postupao sukladno Protokolu i Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. Pravobraniteljica je u konkretnom slučaju imala u vidu cjelokupnu obiteljsku situaciju, a posebice činjenicu kako je B.Ž. osoba sklona nasilničkom ponašanju, ovisnik o alkoholu i osoba s duševnim smetnjama uslijed čega je u više navrata bio kazneno i prekršajno procesuiran radi nasilja u obitelji (pravomoćno osuđen za kazneno djelo prijetnje na štetu majke 2014. i prekršaj nasilja u obitelji na štetu majke 2014., prekršajno osuđen radi nasilja u obitelji 2012. na štetu tadašnje partnerice, 1991. i 2002. osuđen radi kaznenih djela ubojstava u pokušaju). Dakle nasilje koje je činio B.Ž. svakako nije predstavljalo izdvojene incidente, već se radilo o uobičajenom obrascu njegovog ponašanja. Imajući u vidu sve navedeno, Pravobraniteljica je centru uputila upozorenje i preporuku te je isti povratno obavijestio Pravobraniteljicu kako je održana tematska sjednica Stručnog vijeća centra na kojoj su stručni radnici/ice u cijelosti upoznati/e s upućenim upozorenjem i preporukom.

Pritužbe iz ovog područja podnosili su i muškarci, a u jednom takvom predmetu **PRS-03-01/16-24** otac djece se pritužio smatrajući da je kao muškarac spolno diskriminiran od strane nadležnog centra i to u odnosu na suprugu i majku zajedničke mlt. djece. Pritužitelj ukazuje na nejednak spolni tretman i to posebice u razgovoru koji je u centru obavljen dana 28.04.2016., u kojemu je kao muškarac i otac imao neprofesionalan i neobjektivan tretman od djelatnica centra jer su iste, prema njegovim navodima, koristile duple standarde, jedne za žene, a sasvim druge za muškarce. Npr., kada je pritužitelj kazivao o tome da ga je supruga za vrijeme braka u nekoliko navrata „*tukla*“, navodi kako mu nisu vjerovale te da su ga uputile da sam prijavi policiji nasilje u obitelji. Pritužitelj također navodi da djelatnice centra nisu objektivno pristupile činjenicama vezano uz daljnju skrb za djecu, uzdržavanje djece i dr. već da su bile potpuno pristrane i apriori na strani ženskog spola, odnosno njegove supruge. Nakon uvida u pribavljeno izvješće i dokumentaciju, Pravobraniteljica je utvrdila da centar u konkretnom slučaju nije predočio odgovarajuća uvjerenja o poduzimanju svih mjera i aktivnosti iz svoje nadležnosti, posebice što se tiče prijavljivanja obiteljskog nasilja. Naime, iz raspoložive dokumentacije je vidljivo da centar nije postupao po Protokolu o postupanju u slučaju nasilja u obitelji jer nije odmah po saznanju o obiteljskom nasilju izvršena prijava policiji. Tako iz dokumentacije nedvojbeno proizlazi da je centar imao saznanja o nasilju, i to od 14.01.2016., kada je pritužitelj putem elektroničke pošte prijavio da je izložen nasilju u obitelji. S tim u vezi, Pravobraniteljica je posebno istaknula da centri za socijalnu skrb imaju veoma važnu ulogu u prijavljivanju nasilja u obitelji, koju iz određenih razloga u pojedinim slučajevima ne izvršavaju ili izvršavaju sa zakašnjenjem. Naime, uloga centra za socijalnu skrb je svakako i da se sva saznanja o nasilju u obitelji, koja su dobivena iz raznih izvora, bez iznimke i žurno prijave policiji ili državnom odvjetništvu, a zatim da se započnu poduzimati mjere i aktivnosti za zaštitu žrtava nasilja u obitelji. Pravobraniteljica ukazuje na mogućnost da bi rezultati postupanja/nepostupanja centra u konkretnom slučaju bili možda drugačiji da

su poduzete sve mjere i aktivnosti predviđene u slučajevima nasilja u obitelji. Zbog svega navedenog Pravobraniteljica je centru uputila upozorenje i preporuke.

Unatoč pojedinačnim slučajevima u kojima dolazi do nedosljedne primjene odredaba iz Protokola, posebice vezano uz obvezu žurnog prijavljivanja svih oblika obiteljskog nasilja, Pravobraniteljica zaključuje da se ipak radi o izdvojenim slučajevima te da po ovom pitanju ***u načelu postoji dobra praksa centara za socijalnu skrb***.

Kako bi se takav pozitivan trend nastavio, Pravobraniteljica daje **preporuku**:

(1) Provedbu sustavnih edukacija svih djelatnika/ica iz sustava socijalne skrbi vezano uz dosljednu primjenu odredaba *Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji.*

2.2.2. ANALIZA „Pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji“

Rehabilitacija se u pravnoj literaturi najčešće definira kao uspostava statusa punopravnog građanina osuđenoj osobi s posljedicom da joj prijašnja osuda u kasnijem redovnom životu ni u čemu pravno ne smeta. Važeće hrvatsko zakonodavstvo prihvaća model pune rehabilitacije koji se temelji na fikciji neosuđivanosti jer protekom zakonom određenih rokova i pod uvjetima određenim zakonom „počinitelj kaznenog djela smatra se neosuđivanim i svaka upotreba podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela zabranjena je, a uporaba tih podataka nema pravni učinak“.[128]

Hrvatsko kazneno i prekršajno zakonodavstvo uređuju institut rehabilitacije na sličan način[129], a bitne razlike odnose se na vremenski period potreban za nastup rehabilitacije. Dok je kod prekršajnog zakonodavstva taj rok određen uvijek u trajanju od tri godine od pravomoćnosti odluke o prekršaju (čl.77.st.2. Prekršajnog zakona), kod kaznenog zakonodavstva vrijeme potrebno za nastup rehabilitacije ovisi o visini kazne koju je okrivljenik izdržao, odnosno koja

[128] Sukladno čl.19.st.5. Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji (Narodne novine 143/12, 105/15). Iz navedenog proizlazi kako je svrha instituta rehabilitacije da se počinitelju, nakon proteka određenih rokova, omoguće ista prava i slobode kao i osobama koje nisu bile osuđivane radi kaznenih, odnosno prekršajnih djela. Rehabilitacija je usmjerena isključivo na počinitelja i njegova prava te predstavlja svojevrsnu „nagradu“ za dobro ponašanje počinitelja nakon izdržane kazne, ali ujedno sprječava i njegov recidivizam.

[129] **Prekršajni zakon** u čl.77. (Narodne novine 107/07, 39/13, 157/13, 110/15) uređuje institut rehabilitacije te isti glasi:
(*1) Nakon izdržane, oproštene ili zastarjele kazne zatvora, odnosno maloljetničkog zatvora, osuđenik ima sva prava utvrđena Ustavom, zakonom ili drugim propisom i može stjecati sva prava osim onih koja su mu ograničena zaštitnom mjerom, a jednako se to odnosi i na počinitelja prekršaja kojem je primijenjena mjera upozorenja ili je odlukom o prekršaju oslobođen kazne.*
(2) Protekom tri godine od pravomoćnosti odluke o prekršaju počinitelj prekršaja smatra se neosuđivanim po toj odluci o prekršaju i svaka uporaba tih podataka o njemu kao počinitelju prekršaja zabranjena je i nema nikakav pravni učinak. Rehabilitirani osuđenik ima pravo nijekati prijašnju osuđivanost i zbog toga ne može biti pozvan na odgovornost niti može imati bilo kakve pravne posljedice.
(3) Rehabilitacija iz stavka 1. i 2. ovoga članka nastupa po sili zakona.
Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji uređuje institut rehabilitacije u čl.18. te isti glasi:
„Počinitelj kaznenog djela koji je pravomoćno osuđen ili je oslobođen kazne ima pravo nakon proteka zakonom određenog vremena i pod uvjetima koji su određeni ovim Zakonom, smatrati se osobom koja nije počinila kazneno djelo, a njezina prava i slobode ne mogu se razlikovati od prava i sloboda osoba koje nisu počinile kazneno djelo.“
Za institut rehabilitacije relevantan je i čl.19.st.5. istoga zakona koji glasi:
„*Protekom rokova određenih u stavku 4. ovoga članka počinitelj kaznenog djela smatra se neosuđivanim i svaka upotreba podataka o osobi kao počinitelju kaznenog djela zabranjena je, a uporaba tih podataka nema pravni učinak. Rehabilitirana osoba ima pravo nijekati prijašnju osuđivanost i zbog toga ne smije biti pozvana na odgovornost niti imati bilo kakve pravne posljedice.“*

je zastarjela ili oproštena (čl.19.st.4. Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji). U oba slučaja rehabilitacija nastupa po sili zakona te dolazi do pravne fikcije neosuđivanosti počinitelja.

Kada se radi o primjeni i tumačenju instituta rehabilitacije u kaznenom i prekršajnom pravu, dosadašnja praksa nadležnih sudova (Visokog prekršajnog suda RH i Vrhovnog suda RH) je po tom pitanju ujednačena, te u skladu s relevantnim zakonskim odredbama.[130] I Ustavni sud RH se na određeni (neizravan) način bavio ovom problematikom, i to vezano uz uvjete i postupak upisa u Imenik odvjetnika Hrvatske odvjetničke komore.[131]

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja zaprimila pojedine pritužbe iz kojih je uočila kako se prekršajno pravomoćno osuđeni počinitelji nasilja u obitelji u obiteljsko-pravnim postupcima pozivaju na nastupjelu rehabilitaciju u slučajevima u kojima je od pravomoćnosti sudske odluke proteklo više od tri godine (što je njihovo zakonsko pravo iz čl.77. Prekršajnog zakona). Također, Pravobraniteljica je u jednom slučaju uočila kako je počinitelj, pored pozivanja na nastupjelu rehabilitaciju, podnio protiv žrtve (bivše supruge) i privatnu tužbu radi kaznenog djela sramoćenja iz čl.148. Kaznenog zakona. Dakle žrtve se iznošenjem navoda o ranijoj izloženosti obiteljskom nasilju (za koje je nastupila rehabilitacija) izlažu i kaznenom progonu od strane počinitelja, a radi navodnog sramoćenja, što svakako predstavlja svojevrsnu viktimizaciju žrtava obiteljskog nasilja.

Imajući u vidu navedene pritužbe, Pravobraniteljica je ovoj problematici odlučila posvetiti značajniju pažnju te od resornih ministarstava[132], kao i od svih centara za socijalnu skrb u Republici Hrvatskoj, zatražiti očitovanje (mišljenje i dosadašnju praksu) vezano uz navedenu problematiku.

[130]Tako prema stavu i tumačenju **Visokog prekršajnog suda Republike Hrvatske** (Pž-12869/09 od 01.03.2011.), „*ako je u trenutku donošenja odluke o prekršaju proteklo tri godine od pravomoćnosti odluke o prekršaju kojom je okrivljenik ranije pravomoćno osuđen, ranija odluka ne može mu se uzeti kao otegotna okolnost, sukladno čl.77.st.2. Prekršajnog zakona*". Analogno tumačenje i stav zauzeo je i **Vrhovni sud Republike Hrvatske** (Kž 920/06 od 22.04.2008.) istaknuvši kako se nakon što je osuđenik izdržao zatvorsku kaznu i nakon što je nastupila rehabilitacija po sili zakona, on smatra neosuđivanom osobom. Stoga se okrivljeniku ne može kao otegotnu okolnost uzeti raniju osuđivanost za koju je nastupila rehabilitacija. Dakle prema stavu Vrhovnog suda Republike Hrvatske, prijašnja osuđivanost okrivljenika, za koju je nastupila rehabilitacija, se pri odmjeravanja kazne ne može uzeti u obzir (Kr-475/00 od 01.10.2002.), odnosno rehabilitirane kazne optuženika nije dopušteno uzimati kao otegotne okolnosti, čak ni na posredan način (Kr-475/00 od 01.10.2002.).

[131] U predmetnim slučajevima **Ustavni sud Republike Hrvatske** je razmatrao okolnost da li je podnositelj dostojan za upis u Imenik odvjetnika obzirom da je isti bio pravomoćno osuđivan za kaznena djela za koja je u međuvremenu nastupila rehabilitacija. U odluci U-III-2916/2007 od 16.10.2012., Ustavni sud je odbio tužbu podnositelja koji je smatrao da je njegov zahtjev za upis u Imenik odvjetnika neosnovano odbijen rješenjem Izvršnog odbora HOK-a jer je u tom postupku utvrđeno da podnositelj nije dostojan za upis u Imenik odvjetnika obzirom da je isti bio pravomoćno osuđivan za kaznena djela protiv slobode prava i čovjeka i građanina te protiv života i tijela (a za koja djela je nastupjela rehabilitacija). U obrazloženju navedene odluke Ustavni sud je istaknuo slijedeće: „*U vezi s navedenim, Ustavni sud ocjenjuje da okolnost što su činjenice s kojima se u upravnom postupku koristilo nadležno tijelo HOK-a utvrđene u kaznenom postupku i za potrebe tog postupka, ne može sama po sebi predstavljati zapreku za korištenje tih (istih) činjenica u postupku ocjene dostojnosti, odnosno nedostojnosti podnositelja ustavne tužbe za obavljanje odvjetničkog zvanja. Okolnost koja je u tom postupku relevantna nije njegova ranija osuđivanost, nego ponašanje koje upućuje na osobna svojstva podnositelja bitna za prosudbu njegove dostojnosti*." Sličnom problematikom se Ustavni sud Republike Hrvatske bavio i u svojoj ranijoj odluci (U-III-1333/2003) gdje je zauzeo drugačiji stav obzirom da je tužbu podnositelja u tom postupku usvojio.

[132] To su Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku te Ministarstvo pravosuđa.

2.2.2.1. Dvojbe oko pravnog instituta rehabilitacije kod nasilja u obitelji

U predmetu **PRS-03-01/16-31** nadležni centar za socijalnu skrb se u svom očitovanju Pravobraniteljici, vezano uz navode iz pritužbe[133], izrijekom pozvao na nastupjelu rehabilitaciju počinitelja obiteljskog nasilja.[134] U konkretnom slučaju radi se o bivšim izvanbračnim drugovima koji su još prije rođenja djeteta prekinuli svoju zajednicu, a razlog navedenog je, između ostaloga, bilo i obiteljsko nasilje kojem je majka djeteta bila izložena od strane oca djeteta, radi čega je isti bio pravomoćno osuđen u prekršajnom postupku tijekom 2013. Međutim, unatoč prekidu izvanbračne zajednice i fizičkom razdvajanju, problemi vezani uz roditeljsku skrb, posebice susrete i kontakte oca s djetetom (koje je nastavilo živjeti s majkom, sukladno sudskoj odluci) su se i dalje nastavili.[135] Pritužiteljica navodi kako se u stručnom mišljenju centra o roditeljskoj skrbi, a obzirom da je otac djeteta pred nadležnim sudom pokrenuo postupak radi izmjene postojeće odluke na način da je zatražio da dijete nastavi živjeti s njime, ne uzima u obzir ranije nasilje za koje je otac djeteta bio pravomoćno prekršajno osuđen (i za koje je nastupila rehabilitacija), a koje nasilje je kod pritužiteljice ostavilo i trajnije posljedice. Formalno pravno gledano, predmetno očitovanje centra upućeno Pravobraniteljici je u skladu s relevantnim zakonima i pravom osuđenika na rehabilitaciju jer su u konkretnom slučaju zaista protekli rokovi za rehabilitaciju. Međutim, Pravobraniteljica ukazuje kako bi prilikom razmatranja navedene problematike svakako trebalo imati u vidu i *niz specifičnosti obiteljskog nasilja* (kao rodno uvjetovanog nasilja i oblika spolne diskriminacije) koje ga u bitnom izdvajaju i razlikuju od ostalih oblika i vrsta nasilja, kao i odredbe Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji te odredbe Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. Istanbulska konvencija).

Naime, razmatrajući ovaj slučaj, postavlja se pitanje primjene i tumačenja *Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji* (Protokol)**.** Cilj Protokola postupanja centara za socijalnu skrb je unaprjeđenje zaštite žrtava nasilja u obitelji, prevencija novoga nasilja u obitelji te razvoj mjera zaštite prava i dobrobiti osoba izloženih nasilju u obitelji. Tako je u kontaktiranju sa žrtvom centar dužan postupati s osobitim senzibilitetom za problem obiteljskog nasilja, njegove uzroke i različite pojavne oblike pri čemu će se tijekom svakog postupanja žrtvi iskazivati osobito razumijevanje spram problema obiteljskog nasilja (toč.2.2.). Centar je također dužan ***uzeti u obzir i eventualno ranije nasilje*** *i raniju izloženost žrtve nasilja i djece nasilju te činjenicu da li su nadležna tijela već postupala u slučaju nasilja*

[133] Predmetni navodi su se odnosili na postojanje ranijeg nasilja u obitelji kojega nadležni centar nije imao u vidu prilikom davanja stručnog mišljenja o roditeljskoj skrbi.

[134] Naime navedeni centar je naveo slijedeće: „*Napominjemo da ova Podružnica nije izgubila iz vida da je N. N. bio osuđivan za nasilje u obitelji, ali istovremeno dužni smo se rukovoditi i činjenicom da je proteklo više od tri godine od pravomoćnosti odluka kojima je N. N. proglašen krivim za prekršaj nasilja u obitelji te se N. N. sukladno odredbi čl.77.st.2. Prekršajnog zakona (Narodne novine 107/07, 39/13, 157/13, 110/15) smatra neosuđivanim po tim odlukama o prekršaju te svaka uporaba tih podataka o njemu kao počinitelju prekršaja je zabranjena i nema nikakav pravni učinak. Rehabilitirani osuđenik ima pravo nijekati prijašnju osuđivanost i zbog toga ne može biti pozvan na odgovornost niti može imati bilo kakve pravne posljedice. Sukladno odredbi st. 3. istog članka, navedena rehabilitacija nastupa po sili zakona.“* Identitet stranaka je u konkretnom slučaju, za potrebe ovoga Izvješća, zaštićen upotrebom inicijala N. N.

[135] Pritom je majka djeteta u pritužbi iskazala strah prema ocu djeteta, a navedeno proizlazi i iz obimne dokumentacije (podnesaka, službenih bilješki, zapisnika) koju je centar dostavio na uvid Pravobraniteljici. Naime uočava se kako se obitelj gotovo neprekidno nalazi u tretmanu centra i to od samog rođenja djeteta pri čemu su odnosi između roditelja znatno narušeni, a čemu posebice doprinosi ranije obiteljsko nasilje.

u obitelji i u kojem opsegu (toč.2.4. Protokola). Pri donošenju svih odluka kojima se odlučuje o pravima i interesima djeteta ***centar za socijalnu skrb dužan je osobito utvrđivati postojanje obiteljskog nasilja*** (toč.8. Protokola).

U kontekstu navedenih odredaba Protokola postavlja se pitanje da li su predmetne obveze centra - uzimanje u obzir eventualnog ranijeg nasilja, ranije postupanje u obitelji od strane nadležnih tijela te posebice „*utvrđivanje postojanja obiteljskog nasilja*" - također obuhvaćene ograničenjima koja se odnose na nastupjelu rehabilitaciju počinitelja? Rehabilitacija je pravni institut ustanovljen u korist okrivljenika te mu treba pomoći u njegovoj resocijalizaciji, a što je nesporno. Međutim, kod višestrukih recidivista toga oblika nasilja postavlja se pitanje što je s pravima žrtve da bude adekvatno zaštićena. Kod obiteljskog nasilja (posebice višestrukog) rizici za žrtvu su naročito povećani jer se radi o nasilju koje često traje dugi niz godina i manifestira se u različitim oblicima, žrtve nerijetko oklijevaju s njegovim prijavljivanjem iz raznih razloga (uslijed čega postoji velika tamna brojka takvog nasilja), te su često i materijalno ovisne o nasilniku pri čemu u društvu još uvijek u određenoj mjeri postoje stereotipi i predrasude o obiteljskom nasilju (kao privatnoj stvari pojedinca u koju se ne bi trebalo miješati). Kada se tome doda i faktor rodno uvjetovanog nasilja koje naročito pogađa žene, jasno je da se pristup ovom problemu i pitanju nikako ne može ograničiti isključivo na formalno pravno citiranje zakonskih odredaba o nastupjeloj rehabilitaciji bez bilo kakvog ulaženja u (barem načelno) propitkivanje i nekih drugih interesa i prava (kao što je npr. zaštita žrtava obiteljskog nasilja, nulta stopa tolerancije na obiteljsko nasilje u društvu, proaktivna zaštita žrtava, zabrana viktimizacije i slično). Zaključno, i *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (tzv. Istanbulska konvencija)* u čl.46. (posebice njegovi stavci *b.* i *i.*) govori o **otegotnim okolnostima.**[136]

2.2.2.2. Analiza postupanja centara za socijalnu skrb

Imajući u vidu gore navedeno, od svih centara za socijalnu skrb[137] u Hrvatskoj zatražen je njihov stav i očitovanje o predmetnoj problematici kao i relevantna praksa.[138] Uvidom u dostavljena očitovanja proizlazi kako gotovo polovina centara za socijalnu skrb načelno smatra da paušalno pozivanje na pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji nije opravdano, odnosno primjereno, posebice kada se radi o višestrukom i ponovljenom nasilju.[139] Tako pojedini centri, obrazlažući svoj stav, navode kako je nasilničko ponašanje

[136] Propisuje: „Stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da se sljedeće okolnosti, ako već ne čine sastavni dio kaznenog djela, mogu, u skladu s mjerodavnim odredbama unutarnjeg prava, uzeti u obzir kao otegotne okolnosti pri određivanju kazne u vezi s kaznenim djelima utvrđenim u skladu s ovom Konvencijom: …b. kazneno djelo ili srodna kaznena djela u povratu; … i. ako je počinitelj ranije osuđivan za kaznena djela slične naravi".

[137] Prema podacima na službenim stranicama Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (http://www.mspm.hr/adresar-ustanova/1673) u Republici Hrvatskoj je krajem 2016. bio ukupno 81 centar za socijalnu skrb, 38 njihovih lokalnih podružnica te 17 podružnica u obliku obiteljskih centara. Za ovo istraživanje podaci su zatraženi od centara za socijalnu skrb i njihovih lokalnih podružnica (njih ukupno 119). **Zatražene podatke su dostavili svi centri za socijalnu skrb kao i njihove podružnice - 119.**

[138] Pritom je posebno zatraženo očitovanje o tome *da li bi se centri za socijalnu skrb prilikom svojega postupanja* (npr. prilikom izrade stručnih mišljenja o roditeljskoj skrbi za potrebe sudskog postupka, prilikom stručnog rada sa dugogodišnjim žrtvama obiteljskog nasilja i slično) *trebali pozivati na odredbe o rehabilitaciji počinitelja,*

[139] Tako Centar za socijalnu skrb Vinkovci u svom očitovanju navodi slijedeće: „*Mišljenja smo da pozivanje na pravni institut rehabilitacije kod pravomoćno osuđenih počinitelja nasilja u obitelji nije opravdano, te da bi u tom smjeru trebalo izmijeniti postojeću zakonsku regulativu, imajući u vidu prvenstveno potrebu pružanja adekvatne zaštite žrtvama obiteljskog*

„*izabrano ponašanje u nizu životnih situacija, i pravni institut rehabilitacije ne može biti jedini kriterij u postupcima koje Centar provodi*“[140], kako „*pravni institut rehabilitacije počinitelja nasilja u obitelji je neprihvatljiv jer žrtvu dovodi u diskriminirajući položaj*“[141] te kako je „*predmetna problematika vrlo kompleksna te da ju je potrebno sagledavati s više aspekata*“[142]. Također je zanimljiv i stav Centra za socijalnu skrb Donja Stubica koji, analizirajući predmetnu problematiku, navodi da *„…iako je neosporno da pravo okrivljenika na rehabilitaciju treba poštovati, dvojbeno ostaje na koji način zaštititi dignitet žrtava obiteljskog nasilja i djece. Naime, držimo da je pravo žrtava obiteljskog nasilja, osobito djece, preče u odnosu na pravo okrivljenika na rehabilitaciju, uzimajući u obzir da je žrtva samim počinjenjem nasilja u podređenom položaju u odnosu na počinitelja*.“

Da se radi o značajnoj problematici kojoj treba pristupiti s posebnom pažnjom proizlazi i iz očitovanja Centra za socijalnu skrb Našice koji navodi: „*Sukladno teorijskim i iskustvenim spoznajama, smatramo da je obiteljsko nasilje čimbenik koji ima značajan dugotrajan i negativan utjecaj na obiteljsku dinamiku, na njegove izravne, ali i posredne žrtve te činjenica proteka vremena i nastupanja pravne rehabilitacije ne može poništiti relevantnost ovog podatka za cjelovitu obiteljsku procjenu i odluke o intervencijama koje se u različitim postupcima donose*.“ Centar za socijalnu skrb Zabok navodi: „*Smatramo da u slučajevima obiteljskog nasilja, osobito ako je počinitelj recidivist, institut rehabilitacije nije oportun, te se slažemo da se ovaj problem ne može ograničiti isključivo na formalno-pravno citiranje postojećih zakonskih propisa.*“ Sličan stav ima i Centar za socijalnu skrb Zaprešić koji smatra da „*pravo žrtve nasilja na zaštitu mora imati veću težinu od nastupjele rehabilitacije počinitelja nasilja*“. Pojedini centri za socijalnu skrb smatraju kako se pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji ne bi uopće trebao uzimati u obzir kada se radi o postupcima koji se vode pred centrima za socijalnu skrb vezanim uz obiteljsku problematiku. U kontekstu navedene problematike pojedini centri za socijalnu skrb smatraju i kako je vremenski period od tri godine za nastup rehabilitacije kod prekršajnih djela iz područja obiteljskog nasilja prekratak, odnosno da bi isti trebalo produljiti.[143]

Iz očitovanja određenog broja centara za socijalnu skrb nije se moglo jasno ustanoviti smatraju li isti pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji opravdanim ili ne. U takvim odgovorima centri uglavnom navode kako u svom radu poštuju pravila struke i relevantne zakonske propise (pa tako i one o rehabilitaciji), međutim istodobno pojedini od njih i kritički propitkuju navedenu zakonsku regulativu. Tako npr. Centar za socijalnu skrb Zagreb,

---

nasilja, naročito u slučajevima recidiva tog oblika nasilja. Smatramo da činjenica da je kod prekršajno pravomoćno osuđenog počinitelja nasilja u obitelji nastupila rehabilitacija, ne smije isključivati činjenicu da je žrtva obiteljskog nasilja bila izložena traumatičnom iskustvu koje za nju može imati dugoročne psihološke i druge posljedice.“ Centar za socijalnu skrb Dugo Selo navodi: „*Poštujemo institut rehabilitacije, jer je zakonom propisan, ali smo mišljenja da se za višestrukog počinitelja obiteljskog nasilja ni nakon rehabilitacije ne bi smjelo konstatirati da je prekršajno nekažnjavan. Mišljenja smo da bi u evidenciji i nakon rehabilitacije trebalo naći način da ostane zabilježeno da se radi o višestruko pravomoćno osuđivanom počinitelju obiteljskog nasilja.“*

[140] Iz očitovanja Centra za socijalnu skrb Karlovac.

[141] Iz očitovanja Centra za socijalnu skrb Poreč.

[142] Iz očitovanja Centra za socijalnu skrb Šibenik.

[143] Tako navode Centar za socijalnu skrb Daruvar, Podružnica Grubišno Polje, Centar za socijalnu skrb Šibenik, Centar za socijalnu skrb Križevci, Centar za socijalnu skrb Crikvenica, Podružnica Rab. Centar za socijalnu skrb Požega navodi kako protekom vremena nastupa „*papirnata rehabilitacija*“, a da zapravo nitko sustavno ne radi s počiniteljem nasilja na promjeni njegovog ponašanja, reagiranja u kriznim, stresnim situacijama, promjeni stavova i sl.

Podružnica Novi Zagreb, navodi: „*Prilikom svojeg postupanja uzimamo u obzir zakonske odredbe o rehabilitaciji počinitelja, jer bi u protivnom povrijedili osnovna ljudska prava naših stranaka i time kršili zakon. Međutim, u obiteljsko-pravnim postupcima u kojima se jedna od stranaka pojavljuje kao osoba koja je rehabilitirani počinitelj obiteljskog nasilja tu činjenicu ne zanemarujemo nego je cijenimo uz sve druge obiteljske okolnosti.*" Centar za socijalnu skrb Duga Resa navodi: „*Slažemo se da bivši osuđenik ima pravo koristiti institut rehabilitacije, ali smatramo da bi veći senzibilitet trebalo pokazivati prema žrtvi nasilja, a koje nasilje je u većini slučajeva dugotrajno ili opetovano u vremenskim razmacima koji mogu biti i dulji od tri godine ... Stoga bi trebalo apelirati na zakonodavnu vlast da na neki način primjeren žrtvi i počinitelju, regulira predmetnu problematiku i ujednači zakon i podzakonske propise kako u praksi ne bi bilo nedoumica.*" Pojedini centri za socijalnu skrb općenito navode kako uzimaju u obzir trenutne obiteljske okolnosti[144], odnosno da redovito uzimaju u obzir sve dostupne informacije[145] kao i da uzimaju u obzir sve informacije koje imaju o roditeljima, pa tako konstatiraju i obiteljsko nasilje.[146]

Svega nekolicina centara za socijalnu skrb u svom očitovanju smatra kako je pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji u određenoj mjeri ipak opravdan.[147] Pojedini centri za socijalnu skrb razlikuju jednokratne, izolirane slučajeve nasilja u obitelji (kod kojih pozivanje na pravni institut rehabilitacije smatraju opravdanim) od dugogodišnjeg ponovljenog nasilja koje predstavlja obrazac ponašanja (kod kojeg pozivanje na pravni institut rehabilitacije ne smatraju opravdanim).[148]

U odnosu na dosadašnju praksu vezano uz pozivanje na odredbe o nastupjeloj rehabilitaciji pravomoćno osuđenih počinitelja obiteljskog nasilja, samo su dva centra za socijalnu skrb navela takva iskustva. Tako Centar za socijalnu skrb Ludbreg navodi: „*Prema našim iskustvima pozivanje stranaka na rehabilitaciju nije često i zadnji put je tijekom brakorazvodne parnice (2013.) jedna stranka iznijela podatke o počinjenom nasilju u obitelji, dok se druga pozvala na rehabilitaciju.*" Centar za socijalnu skrb Velika Gorica navodi: „*U svom dosadašnjem radu smo imali svega nekoliko slučajeva u kojima smo se mi kao Centar pozivali na odredbe Prekršajnog zakona o nastupjeloj rehabilitaciji prema osuđenim*

[144] Centar za socijalnu skrb Zagreb, Podružnica Maksimir.
[145] Centar za socijalnu skrb Gospić, Podružnica Korenica.
[146] Centar za socijalnu skrb Cres-Lošinj.
[147] Tako Centar za socijalnu skrb Glina navodi: „*Vezano uz sam institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji, mišljenja smo da, kao i kod svih drugih kažnjivih djela, treba postojati mogućnost rehabilitacije i smatramo opravdanim pozivanje na istu. Počinitelju treba dati mogućnost povratka u društvo, resocijalizacije, sa svim ustavom i zakonom zajamčenim pravima.*" Centar za socijalnu skrb Senj navodi: „*Smatramo da budući je zakonom predviđen institut rehabilitacije pravomoćno osuđenih počinitelja prekršajnih i kaznenih djela smo dužni navedeno i poštovati te primjenjivati u svom radu*." Centar za socijalnu skrb Zagreb, Podružnica Trnje, navodi: „*…stav i mišljenje stručnih djelatnika ove Podružnice da je primjena čl.8. kao i čl.77.stavka 2. Prekršajnog zakona obligatorna u postupanju te da je u tom smislu potrebno uzimati u obzir, prilikom postupanja, zakonske odredbe o rehabilitaciji počinitelja*."
[148] Tako Centar za socijalnu skrb Ivanec navodi: „*Bez obzira na to promišljajući o institutu rehabilitacije i njegovim implikacijama na postupke u kojima se rješavaju pitanja roditeljske skrbi mišljenja smo da je s tim u vezi potrebno učiniti stanovitu distinkciju u smislu odvajanja tzv. situacionih obiteljskih nasilnika koji se u toj ulozi pojave samo jednom i onih recidivirajućih. Naime, u praksi postoje primjeri da se nakon jedne prijave i posljedične sankcije isti više ne pojavljuju kao počinitelji obiteljskog nasilja i u takvim situacijama smatramo opravdanim primjenu instituta rehabilitacije. S druge pak strane postoji kategorija obiteljskih nasilnika koji u tome ustraju, ponovo se pojavljuju bilo u dužim ili kraćim vremenskim intervalima te smo mišljenja da bi u takvim situacijama trebalo ići s dužim rokom do nastupa rehabilitacije.*" Slične odgovore navode i centri za socijalnu skrb Poreč, Kutina, Benkovac te Zagreb, Podružnica Trešnjevka.

počiniteljima obiteljskog nasilja, i to u slučajevima verbalnog nasilja prema bračnom drugu, obostranog nasilja bračnih drugova kod lakših prekršaja te onih koji se nisu više ponavljali."

Analizom pribavljenih očitovanja uočava se kako centri za socijalnu skrb u većini slučajeva na određeni način ipak kritički preispituju primjerenost pravnog instituta rehabilitacije kod nasilja u obitelji, imajući pritom u vidu cjelokupni kontekst obiteljske situacije i odnosa u svakom pojedinom slučaju, a ne dovodeći u pitanje pravila struke. Istodobno u dostavljenim odgovorima se na određeni način može uočiti i neujednačena praksa koja po ovom pitanju postoji kao i dvojbe, a što ukazuje kako bi navedenoj problematici trebalo svakako posvetiti određenu pažnju i u budućnosti.

2.2.2.3. Očitovanja resornih ministarstava

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku u svom očitovanju vezano uz navedenu problematiku u bitnome navodi kako su u slučaju nastupa rehabilitacije *centri za socijalnu skrb dužni poštivati zakonske propise koji se odnose na rehabilitaciju.* Također navodi se kako centri za socijalnu skrb u svom stručnom radu primjenjuju metode stručnog rada vodeći pri tome računa o zaštiti dobrobiti djece.[149] Ministarstvo navodi i kako je u tijeku izrada nove Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji u kojoj se, između ostaloga, predlažu i mjere usmjerene izradi izmjena i dopuna Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji sukladno novim zakonskim propisima, te poboljšanja pravnog okvira zaštite od nasilja u obitelji. U okviru predložene mjere koja se odnosi na poboljšanje pravnog okvira ističu se aktivnosti izrade komparativnog prikaza zakonodavstva iz područja zaštite od nasilja u obitelji te *izrade preporuka za usklađenje zakonodavnog okvira Republike Hrvatske s Konvencijom Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, kao i poduzimanja odgovarajućih koraka radi osiguravanja potpunog usklađenja zakona Republike Hrvatske. Time se, prema navodima resornog ministarstva, stvara osnova za cjelovito, na međunarodnoj razini, razmatranje postojeće zakonske/podzakonske regulative u ovom složenom području te, sukladno utvrđenom, možebitno predlaganje izmjena i dopuna zakona u ovom području.

Ministarstvo pravosuđa u svom očitovanju, uz citiranje i pozivanje na relevantne odredbe Prekršajnog zakona i Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji, navodi kako „*ranija osuđivanost za koju je nastupila rehabilitacija ne može se uzimati kao otegotna okolnost pri odmjeravanju kazne u slučaju nove osude za ponovljeno kažnjivo djelo*".

[149] Vezano uz navedeno, ministarstvo navodi kako se kod postupanja u obzir uzimaju sve aktualne životne okolnosti, provodi se sveobuhvatna obiteljska procjena, koja uključuje i procjenu sigurnosti djeteta, procjenu razvojnih rizika djeteta kao i procjene obiteljskih okolnosti i obilježja roditelja kao čimbenika razvojnog rizika djeteta. Tijekom postupanja u donošenju procjene koriste se instrumenti socijalnog rada i psihologijska obrada, te se stručni radnici pri tome prvenstveno rukovode pravilima struke i suvremenim znanjima kao i pozitivnim zakonskim propisima.

2.2.2.4. Opisi pojedinih slučajeva vezano uz pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji

Tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu **PRS-03-03/16-14** u kojoj pritužiteljica iznosi svoju dugogodišnju obiteljsku situaciju. Navodi kako je bila žrtvom obiteljskog nasilja od strane bivšeg supruga koji je presudom Visokog prekršajnog suda RH (23.10.2010.) bio pravomoćno osuđen za obiteljsko nasilje. Pritužiteljica nadalje navodi kako je u jedan od sudskih postupaka, koji se još uvijek vodi između nje i bivšeg supruga (radi rješavanja imovinsko-pravnih odnosa i diobe bračne stečevine), tijekom 2015. u sudski spis dostavila navedenu pravomoćnu presudu te da je bivši suprug zbog toga protiv nje podnio privatnu tužbu radi kaznenog djela sramoćenja.

Pritužiteljica je predočila i presliku navedene privatne tužbe u kojoj joj se stavlja na teret da je sudu dostavila navedenu presudu „*čak i unatoč tome što je nastupila rehabilitacija privatnog tužitelja i što je upotreba iznijetih podataka o privatnom tužitelju zabranjena stoga je na takav način naštetila časti i ugledu privatnog tužitelja*." Pritužiteljica je kao okrivljena bila pozvana i na raspravu pred nadležnim općinskim sudom pri čemu treba imati u vidu kako se, prema navodima iz pritužbe, radi o dugogodišnjem obiteljskom nasilju kojem je pritužiteljica bila izložena za vrijeme braka te da je pritužiteljica sada nezaposlena, bez ikakvih primanja i sredstava za život, a bivši suprug joj onemogućava boravak u nekretninama koje predstavljaju bračnu stečevinu (radi čega se i vode sudski sporovi).[150]

U cilju proučavanja navedene problematike, Pravobraniteljica je i od Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Katedre za kazneno pravo) zatražila mišljenje i tumačenje. Iz dostavljenog očitovanja[151] proizlazi kako *ratio* odredaba o prekršajnoj i kaznenoj rehabilitaciji nije zaštita rehabilitiranog počinitelja od navoda žrtve o izloženosti nasilju, već da pojam „*uporaba podataka*" o osobi kao počinitelju kaznenog/prekršajnog djela „*implicira korištenje podataka o ranijoj osuđivanosti prvenstveno od strane državnih tijela odnosno od poslodavca u kontekstu povjeravanja poslova*"[152]. Upitno je može li se samo iznošenje podataka o vlastitoj viktimizaciji smatrati uporabom podataka o osobi kao počinitelju, pri čemu naravno rehabilitirana osoba ima pravo nijekati sudjelovanje u istoj.[153]

Pored pojedinačnih pritužbi građana/ki, Pravobraniteljica je i putem medija saznala za slučaj **PRS-03-02/16-46** u kojem je protiv novinarke jednog portala pred nadležnim sudom bila

[150] Pravobraniteljica je naknadno, prilikom kontaktiranja sa pritužiteljicom, saznala kako je bivši suprug na prvoj raspravi u navedenom kaznenom predmetu ipak povukao navedenu tužbu.
[151] Očitovanje je dostavila doc.dr.sc. Maja Munivrana Vajda.
[152] Iz dostavljenog očitovanja doc.dr.sc. Maje Munivrana Vajda (20.09.2016.).
[153] Prema stavu Pravnog fakulteta u Zagrebu, ukoliko bi se takvo postupanje žrtve moglo podvesti pod pojam uporabe (sukladno zakonskim odredbama o rehabilitaciji počinitelja kaznenih djela/prekršaja), „*ostaje vidjeti je li riječ o kaznenom djelu teškog sramoćenja iz današnjeg čl.148. Kaznenog zakona. Naime, ovog kaznenog djela nema ukoliko počinitelj (dakle žrtva obiteljskog nasilja) dokaže istinitost tvrdnji koje je iznosio (čl.148.st.3.). Prema st.4., međutim, nije dopušten dokaz istinitosti ako se činjenične tvrdnje odnose na osobne ili obiteljske prilike. Nije posve jasno odnosi li se ova odredba i na podatke o ranijoj osuđivanosti (raniji čl. 202. Kaznenog zakona iz 1997. – predbacivanje kaznenog djela) ili samo na onaj sadržaj koji je u starom KZ-u bio obuhvaćen čl. 201. – iznošenje osobnih i obiteljskih prilika (prema obrazloženju uz tekst prijedloga čl.148. novog KZ-a teško sramoćenje obuhvaća i predbacivanje kaznenog djela, no treba vidjeti da li je i hoće li ta intencija radne skupine zaživjeti u sudskoj praksi).*" Zaključno se u navedenom mišljenju iznosi stav *„da bi se u slučaju vođenja postupka žrtva trebala pozvati na čl. 148.a, tj. isključenje protupravnosti kada su podaci izneseni u obrani nekog prava, bilo u javnom interesu ili iz drugih opravdanih razloga."*

podnesena privatna tužba od strane drugog novinara, a zbog kaznenog djela sramoćenja iz čl.148.st.1.-st.2. Kaznenog zakona. Naime, tužena novinarka je na portalu objavila tekst u kojem je navela da je tužitelj-novinar koji se javno zalagao za referendum o ustavnoj definiciji braka kao zajednice muškarca i žene, zapravo dokazani obiteljski zlostavljač pravomoćno osuđen na novčanu kaznu za zlostavljanje supruge. U navedenom tekstu su, prema dostupnim informacijama iz medija, bili objavljeni detalji pravomoćne presude koju je nadležni prekršajni sud donio protiv tužitelja zbog fizičkog i psihičkog nasilja nad suprugom. Tužena novinarka je od Hrvatskog novinarskog društva, Novinarskog vijeća časti, pribavila mišljenje u kojem se navodi kako ona nije povrijedila Kodeks časti hrvatskih novinara. Naime, Novinarsko vijeće časti smatra da predmetni tekst predstavlja zadiranje u privatnost, no s obzirom na to da je tužitelj javna osoba, koja k tome „*agilno propovijeda o obiteljskim vrijednostima, a zapravo je sama obiteljski zlostavljač, takvo je zadiranje u privatnost od javnog interesa*“[154], jer razotkriva dvoličnost i ukazuje na opravdanost sumnje u iskreno mišljenje tužitelja u vezi s obitelji. Vijeće zato smatra da nije povrijeđen Kodeks časti hrvatskih novinara. Nadležni kazneni sud je u konkretnom slučaju uvažio navedeno mišljenje te je nakon provedenog postupka tuženu novinarku oslobodio optužbe koju joj je u privatnoj tužbi stavio na teret tužitelj.[155]

2.2.2.5. Zaključna razmatranja i preporuke

Pravni institut rehabilitacije kod nasilja u obitelji svakako predstavlja jedno specifično i kompleksno pitanje koje kao takvo zahtjeva i poseban pristup te analizu. Iako je pravo počinitelja na rehabilitaciju nesporno, navedeno nikako ne bi smjelo negativno utjecati na prava žrtava, posebice kada se radi o nasilju u obitelji kao specifičnom obliku nasilja. Stoga bi, posebice imajući u vidu odredbe Istanbulske konvencije, svakako trebalo razmotriti mogućnost unaprjeđenja zakonskih odredaba koje se odnose na rehabilitaciju kod nasilja u obitelji, uzimajući pritom u obzir prava počinitelja kao i prava žrtava tog oblika nasilja.

U kontekstu navedenog, a kao jedna od mogućih zakonskih izmjena, svakako bi se moglo **preispitati propisane rokove za nastupanje rehabilitacije kod nasilja u obitelji**. Naime, treba istaknuti kako i Zakon o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji ipak ima određene iznimke vezano uz protek propisanih rokova potrebnih za nastupanje rehabilitacije. Tako čl.19.st.6. navedenog zakona propisuje da za počinitelje taksativno navedenih kaznenih djela iz čl.13.st.4. Zakona (a to su kaznena djela seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece) rehabilitacija nastupa po sili zakona *protekom*

---

[154] Iz Mišljenja Novinarskog vijeća časti donesenog na 22. Sjednici Novinarskog vijeća časti (30.06.2014.), objavljeno i dostupno na službenoj web stranici Hrvatskog novinarskog društva (http://old.hnd.hr/hr/Zakljucci22sjednice2014/show/67787/index.html).

[155] U obrazloženju navedene presude sud je, između ostaloga, naveo i slijedeće: „*Javnim iznošenjem podataka o njegovoj osuđivanosti zbog nasilja u obitelji nesumnjivo je povrijeđena njegova privatnost te narušen ugled u javnosti. Međutim, upravo zbog prethodno navedenih okolnosti, postoji opravdani interes javnosti da bude informirana o takvom detalju iz privatnog života privatnog tužitelja, a koji ukazuje na kontroverznost ličnosti privatnog tužitelja te dovodi u pitanje vjerodostojnost stavova o braku i obiteljskim vrijednostima koje zagovara i promiče u javnosti, dok s druge strane svojim postupcima u privatnom životu negira te vrijednosti. Štoviše, svaki oblik i pojava nasilja u obitelji je od javnog interesa, pogotovo ako je javna osoba akter takvog nasilja. Pravo na zaštitu privatnosti javnih osoba uže je od istog prava javnosti nepoznatih osoba. Granice dopuštenog zadiranja u privatnost su znatno šire u odnosu na javne osobe.*“ Iz obrazloženja presude Općinskog kaznenog suda u Z., Poslovni broj: 7.K-294/13 od 01.09.2014.

dvostruko duljih rokova od rokova iz st.4. tog članka.[156] Analogna odredba (u vidu iznimke oko duljine rokova za rehabilitaciju) mogla bi se predvidjeti i za kaznena (ali i prekršajna) djela iz područja nasilja u obitelji. Pored preispitivanja duljine rokova predviđenih za rehabilitaciju, eventualne zakonske izmjene mogle bi ići i u smjeru **uvođenja kvalifikatorne okolnosti u slučajevima postojanja ranije osude za nasilje u obitelji** (pri čemu bi se obuhvatio vremenski period dulji od roka rehabilitacije). Navedeno bi svakako bilo u duhu Istanbulske konvencije koja u čl.46. govori o otegotnim okolnostima pri određivanju kazne u vezi s kaznenim djelima utvrđenim u skladu s Konvencijom.[157] Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica **preporučuje** da se izvrši komparativni prikaz i analiza pravnog instituta rehabilitacije kod nasilja u obitelji, a u cilju usklađivanja domaćeg zakonodavstva s relevantnim međunarodnim propisima, posebice s Istanbulskom konvencijom.

2.3. DRUGI OBLICI NASILJA

2.3.1. Partnersko nasilje

Nasilje u partnerskim vezama prvi puta je ozbiljnije prepoznato sredinom 70-tih godina prošlog stoljeća i uključuje razne oblike ponašanja kojima jedna osoba kontrolira, zastrašuje i pokazuje svoju moć nad drugom osobom u kontekstu intimne veze. Osim nasilnog ponašanja koje se događa između osoba u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici (nasilje u obitelji), nasilje se događa među osobama koje su u intimnim vezama, koje najčešće ne žive ili nisu živjele u zajedničkom kućanstvu, a za nasilje u takvim vezama uobičajeni naziv je partnersko nasilje.[158]

Usprkos velikoj sličnosti s osobama koje su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, partneri/ice koji/e su u intimnim vezama u Hrvatskoj još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu (u prekršajnom i kaznenom postupku) od nasilja, odnosno zaštita žrtava partnerskog nasilja još uvijek nije našla odgovarajuće i dosljedno zakonodavno rješenje, iz razloga što se ne smatra

---

[156] U obrazloženju Konačnog prijedloga Zakona o pravnim posljedicama osude, kaznenoj evidenciji i rehabilitaciji iz studenog 2012. (str. 21, dostupno na: http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=51316), a vezano uz navedeno, navodi se: *„Na taj način će počinitelji tih kaznenih djela biti (dvostruko) dulje u sustavu kaznene evidencije što će preventivno ojačati zaštitu djece od takvih počinitelja kaznenih djela (npr. za dulje vrijeme će imati onemogućen ili otežan pristup djelatnostima i zanimanjima koja podrazumijevaju redovite kontakte s djecom). Ovakvi rokovi rehabilitacije rađeni su po uzoru na Konvenciju Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja koju je Republika Hrvatska ratificirala 2011. "*

[157] Odredbe Istanbulske konvencije spominju se i u obrazloženju Konačnog prijedloga Kaznenog zakona iz listopada 2011. (str.193.) i to vezano uz kaznena djela protiv spolne slobode (glava XVI. Kaznenog zakona) gdje predlagatelj zakona navodi kako „ *Konvencija Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja predlaže da se spolno zlostavljanje od strane intimnog partnera tretira kao kvalifikatorna okolnost*." U kontekstu navedenih kaznenih djela u obrazloženju Konačnog prijedloga Kaznenog zakona iz listopada 2011. navodi se slijedeće: „*Predlagalo se i uvođenje kvalifikatorne okolnosti to da je počinitelj u proteklih pet godina već bio pravomoćno osuđen za kazneno djelo iz članka 188. do 191. KZ. Iako ovakvu kvalifikatornu okolnost nalazimo u članka 176a. njemačkog Kaznenog zakona, a njeno uvođenje je predviđeno i čl.28. Konvencije Vijeća Europe protiv spolnog iskorištavanja i spolnog zlostavljanja djece te čl.46. Konvencije Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja, radna skupina je odlučila da bi uvođenje ovakve kvalifikatorne okolnosti bilo protivno našoj tradiciji."*

[158] Intimna veza može biti vremenski kratkotrajna ili dugotrajna. Počinitelj/ica nasilja u partnerskim vezama imaju lak pristup osobi prema kojoj su nasilni te su u stanju, više ili manje kontrolirati njezin/njegov život. Partneri mogu imati, ali najčešće nemaju zajedničku djecu.

da su obitelj ili bliske osobe[159] u smislu pružanja odgovarajuće zaštite. Može se samo pretpostaviti da izostanak odgovarajuće pravne zaštite dovodi do toga da je neprijavljivanje nasilja u partnerskim vezama mnogo češće, a što dovodi do održavanja nezdravih i nasilnih odnosa koji znaju rezultirati i najtežim posljedicama, usmrćenjem ili pokušajem usmrćenja najčešće žena. Zadnjih godina partnersko nasilje obilježava sve veća brutalnost.

Prema međunarodnim dokumentima, partnersko nasilje se smatra rodno-uvjetovanim nasiljem koje je usmjereno protiv žena od strane njihovih intimnih partnera[160], uključujući sadašnje ili bivše supružnike. Važno je istaknuti da *Istanbulska konvencija,* pod "nasiljem u obitelji" označava sva djela tjelesnog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koja se događaju u obitelji ili kućanstvu ili između bivših ili sadašnjih bračnih drugova ili partnera, neovisno o tome dijeli li počinitelj, ili je dijelio, isto prebivalište sa žrtvom nasilja. U tom smislu Istanbulska konvencija daje sveobuhvatni pravni okvir za suzbijanje nasilja nad ženama i partnerskog nasilja.

Pravobraniteljica je nastavila i tijekom ovog izvještajnog razdoblja kontinuirano ukazivati da se nasilje prema ženama ne odvija samo u bračnim i izvanbračnim zajednicama, već u velikoj mjeri uključuje nasilje prema ženama u partnerskoj vezi ili nasilje prema bivšim partnericama.

Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine zaprimila **5 pritužbi** koje se odnose na partnersko nasilje i pritužiteljice su bile isključivo žene. U zaprimljenim pritužbama uočeno je da partnersko nasilje karakterizira odmazda zbog ranijeg prijavljivanja nasilja te prisila i kontroliranje partnerica.

Pritužiteljica se obratila Pravobraniteljici (**PRS-03-04/16-4)** navodeći da ju je njezin bivši partner, koji je pravomoćno osuđen na bezuvjetnu kaznu zatvora od 1 godine i 3 mjeseca uz sigurnosnu mjeru zabrane približavanja zbog nasilničkog i nametljivog ponašanja prema njoj, za vrijeme dok čeka odsluženje kazne, motorom pokušao usmrtiti te da joj je zaprijetio kako će ju ubiti ukoliko bude morao ići u zatvor zbog nje. Pritužiteljica je navela kako je sve nove navedene prijetnje i protupravne radnje bivšeg partnera odmah prijavila policiji, ali ističe kako nitko nije ništa konkretno poduzeo u smislu njene adekvatne i efikasne zaštite jer da joj se govori kako se čeka odluka o izvršenju kazne zatvora pa da će sve biti riješeno. Pritužiteljica je navela da se boji za svoj život i da uopće ne izlazi iz kuće jer kad pogleda s balkona uvijek vidi bivšeg partnera kako je dolje čeka. Zamolila je za pomoć pa je Pravobraniteljica odmah stupila u kontakt s Ravnateljstvom policije uz zamolbu da se ispita konkretan slučaj s nadležnom policijskom postajom te da se poduzmu daljnje mjere iz djelokruga njihovih ovlasti kako bi se pritužiteljici osigurala odgovarajuća i učinkovita zaštita od nasilnika. Po poduzetim mjerama, pritužiteljica je kontaktirala Pravobraniteljicu te joj se zahvalila na intervenciji obavijestivši je kako je policija poboljšala svoj pristup njenom slučaju, no da i dalje nije zadovoljna razinom zaštite. Pravobraniteljica je nastavila aktivno pratiti slučaj koji

[159] Čl.87.st.9. Kaznenog zakona (Narodne novine 125/11,144/12, 56/15 i 61/15) propisano je: *Bliske osobe su članovi obitelji, bivši bračni ili izvanbračni drug, bivši životni partner ili neformalni životni partner, osobe koje imaju zajedničko dijete i osobe koje žive u zajedničkom kućanstvu*.

[160] Brojna istraživanja potvrđuju da je nasilje muškaraca prema ženama ozbiljnije, teže, učestalije i s težim posljedicama. Zbog toga je neopravdano govoriti o postojanju rodne simetrije i ovu vrstu nasilja predstavljati rodno-neutralnim pojmovima.

je u konačnici završio s još dvije nove optužnice podignute protiv počinitelja nasilja i to za kazneno djelo neovlaštenog slikovnog snimanja i kazneno djelo nedozvoljene uporabe osobnih podataka. Pritužiteljica je također obavijestila Pravobraniteljicu da je nasilnik konačno završio na odsluženju kazne zatvora za ranija protupravna djelovanja nasilja, dok je u tijeku postupak za kaznena djela koja je počinio za vrijeme dok je čekao odsluženje kazne zatvora.

Pravobraniteljica je putem društvenih mreža i medija saznala za pritužbe dviju sestara koje su se požalile da ih je njihov poznanik, navodno alkoholiziran, u ranim jutarnjim satima pretukao u povratku iz disko kluba u taksi vozilu, a nakon što su se one pokušale oduprijeti njegovom nasrtanju spolne prirode. Sestre su se požalile kako ih nakon incidenta, a po medicinskoj obradi ozljeda, nitko u bolnici nije uputio u njihova prava. Da im je rečeno kako su ozljede lakše te kako one to, ukoliko žele, moraju same dalje prijaviti policiji. Pravobraniteljica je samoinicijativno pokrenula postupak **PRS-03-04/16-2** te zatražila očitovanje i izvješće od policije i bolnice koja je zaprimila sestre na medicinsku obradu po incidentu. Uvidom u zaprimljena očitovanja, izvješća i priloženu dokumentaciju, Pravobraniteljica je utvrdila visok stupanj vjerojatnosti da se radilo o djelima s elementima spolnog zlostavljanja, a koje je policija propustila prepoznati. Naime, policija je počinitelja teretila zbog prekršaja naročito drskog ponašanja iz čl.6.st.1. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, a koji propisuje da će se novčanom kaznom kazniti onaj *„tko se na javnom mjestu ponaša na naročito drzak i nepristojan način vrijeđajući građane ili narušavajući njihov mir.“* Shodno tome, Pravobraniteljica je zaključila kako je došlo do neprikladne kvalifikacije djela te je utvrdila kako je svojim postupanjem policija povrijedila čl.6.st.1. ZRS-a, dovodeći žrtve rodno uvjetovanog nasilja i seksualnog (spolnog) uznemiravanja u nepovoljan položaj. Temeljem ovakve odluke, policiji je upućeno upozorenje da žrtve nisu u potpunosti uputili u njihova prava kao žrtve rodno-uvjetovanog nasilja sukladno Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (Protokol). Temeljem izrečenog upozorenja, Pravobraniteljica je policiji izrekla preporuke da u što kraćem roku obavijesti sestre o njihovim pravima vezanim uz sumnju da su bile žrtve spolnog uznemiravanja opisanog u čl.8.st.3. ZRS-a, a koje je kažnjivo po čl.32.st.1. istog Zakona, zatim da preispitaju mogućnost podnošenja optužnog prijedloga po službenoj dužnosti protiv počinitelja zbog sumnji u počinjenje djela iz navedenog članka Zakona o ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je preporučila policiji da obje sestre upute u njihovo pravo da privatnom tužbom mogu pokrenuti kazneni postupak protiv okrivljenog zbog nanesenih im tjelesnih ozljeda za koje u postupku imaju pravo dokazivati da su zapravo bile teže prirode. Pravobraniteljica je također preporučila da službenici/e policijske postaje koja je postupala u konkretnom slučaju, ali i svih ostalih postaja, budu dodatno upozoreni na Protokol te da se u okviru redovne obuke i edukacija policijskih službenika/ca, vrši i edukacija o Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Osim toga, Pravobraniteljica je također upozorila Ministarstvo zdravlja te medicinsku ustanovu koja je obrađivala ozljede sestara na obveze iz Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja, skrećući pozornost nadležnom ministarstvu na potrebu organiziranja edukacije o postupanju sa žrtvama seksualnog nasilja u svim zdravstvenim ustanovama. U povratnoj obavijesti o poduzetom temeljem izdanih upozorenja i preporuka, policija se očitovala kako su predmet proslijedili na

daljnje postupanje nadležnom državnom odvjetništvu dok su nadležno ministarstvo i medicinska ustanova koja je obrađivala sestre po incidentu obavijestili Pravobraniteljicu kako su postupili u potpunosti sukladno izdanim im preporukama.

Pravobraniteljica smatra da politika nulte tolerancije prema nasilju nad ženama za koju se Republika Hrvatska nedvojbeno opredijelila znači najstrože kažnjavanje svakog počinitelja nasilja, te da se ovakvim tumačenjem načela nulte tolerancije prema nasilju nad ženama ono može učinkovito suzbijati te potencijalnim počiniteljima slati nedvojbena poruka o potpunoj društvenoj neprihvatljivosti bilo kojeg oblika nasilničkog ponašanja nad ženama.

Također, tijekom izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica je nastavila surađivati s organizacijama civilnoga društva koje se bave zaštitom žena od nasilja u partnerskim vezama te je shodno tome sudjelovala u različitim projektnim aktivnostima, na različitim skupovima, sjednicama, okruglim stolovima i tribinama, te dala brojne intervjue i izjave medijima vezano za zaštitu žena koje su žrtve nasilja od strane njihovih partnera.

26.11.2016. Pravobraniteljica je sudjelovala u regionalnoj emisiji TV N1 vezano za obilježavanje Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama i početak svjetske kampanje „*16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama*“. Tom prigodom Pravobraniteljica je ukazala na činjenicu da imamo prekršajno i kazneno sankcioniranje počinitelja, bez obzira radi li se o bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, ali kada se radi o emocionalnim i partnerskim vezama koje su kraće od tri godine zajedničkog života, postoji neujednačena praksa na koji se način nasilje u takvim vezama procesuira. U statistikama je teško utvrditi korelaciju žrtve i počinitelja. Pravobraniteljica je naglasila i da nedostaje institucionalna pomoć i podrška žrtvama te da je neophodna edukacija onih koji se prvi susreću s nasiljem na terenu, od policije i zdravstvenog osoblja do socijalnih službi.

24.11.2016. Pravobraniteljica je organizirala u Zagrebu regionalnu konferenciju „*Femicid Watch – za prevenciju femicida u Republici Hrvatskoj*“. Pravobraniteljica se, između ostalog, osvrnula na trend povećanja broja prijava kaznenog djela među bliskim osobama, zabrinjavajuće rezultate istraživanja prema kojem oko 40% mladih smatra da je nasilje partnera prema partnerici opravdano, propuste nadležnih tijela, problem dvostrukog uhićenja, preblage kazne, nereagiranje na nasilje kod partnerskih veza koje traju kraće od 3 godine jer takvo nasilje nije definirano Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji te način medijskog izvještavanja o nasilju nad ženama.[161]

21.11.2016. Pravobraniteljica je sudjelovala u emisiji „*Otvoreno*“ na Hrvatskoj radioteleviziji. Tema emisije bila su učestala ubojstva žena od strane njihovih supružnika ili sadašnjih i bivših partnera. Pravobraniteljica je istaknula kako već nekoliko godina ukazuje u svojim izvješćima o radu o trendu porasta nasilja nad ženama i brutalizaciji izvršenog nasilja neovisno o tome radi li se o prekršajnim ili kaznenim djelima. Naglasila je kako je partnersko

[161] Više o Konferenciji u poglavlju 2.7. ovog Izvješća.

nasilje još uvijek neprepoznato i neprocesuirano kao nasilje nad ženama te kako je i to jedan od razloga zalaganja za potpisivanje Istanbulske konvencije.

30.5.2016. Pravobraniteljica je sudjelovala na konferenciji *„Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama"* koja je održana u organizaciji Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI) u okviru provođenja dvogodišnjeg međunarodnog projekta Europske komisije, DAPHNE II „Podizanjem svijesti o rodnoj ravnopravnosti protiv nasilja u partnerskim odnosima – GEAR II" kojem je svrha pridonijeti primarnoj prevenciji nasilja u partnerskim odnosima kroz intervencije u srednjim školama. Pravobraniteljica je izlagala o prevenciji partnerskog nasilja te je navela relevantne statističke podatke o nasilju u obitelji tijekom 2015., kao i rezultate pojedinih istraživanja o ravnopravnosti spolova koji još uvijek ukazuju na prisutnost spolnih stereotipa i podjelu rodnih uloga u društvu. Na konferenciji je prezentirana provedba pilot programa u 12 škola u Republici Hrvatskoj.[162]

19.2.2016. Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu o prevenciji nasilja u partnerskim vezama koji je održan u sklopu *9. Tjedna psihologije na Sveučilištu u Zadru.* Vezano za partnersko nasilje Pravobraniteljica je naglasila da zaštita žrtava partnerskog nasilja još uvijek nije našla odgovarajuće i dosljedno zakonodavno rješenje u Hrvatskoj.

2.3.1.1. Postupanje policije i prekršajnih sudova – prepreke

Kako partnersko nasilje još uvijek nema odgovarajući zakonodavni okvir, u suradnji s policijom dogovoreno je da se partnersko nasilje (dijelom) sankcionira kroz primjenu odredbi čl.31. ZRS-a, koji određuje da će se novčanom kaznom od 5.000-30.000 KN prekršajno kazniti svatko *„tko s ciljem prouzročenja straha drugoga ili stvaranja neprijateljskog, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja na temelju razlike u spolu, bračnog ili obiteljskog statusa ili spolne orijentacije - povrijedi njegovo/njezino dostojanstvo"*. Stoga, vezano za pokretanje prekršajnih postupka zbog počinjenja prekršaja iz čl.31. navedenog Zakona, Pravobraniteljica redovito pribavlja podatke Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) o slučajevima u kojima je policija podnijela optužni prijedlog. Prema dostavljenim podacima za 2016., evidentirano je ukupno 25 prekršaja. Policija je podnijela 24 optužna prijedloga, a u jednom je slučaju policija sklopila sporazum o sankcijama i mjerama te je sastavljena „izjava za donošenje odluke o prekršaju na temelju sporazuma sklopljenog s počiniteljem".[163] Evidentirano je ukupno 28 počinitelja, od čega su 26 počinitelja muškog spola (jedna mlt. osoba i 4 počinitelja povratnika) i 2 osobe ženskog spola. Izrečena je samo jedna zaštitna

[162] Predstavljeni su rezultati programa u kojem je sudjelovalo 330 učenika/ca iz 12 hrvatskih škola. Nasilje je sastavni dio prvih veza jer čak 47% mladih smatra da mladić ima pravo udariti svoju djevojku ako ona želi prekinuti s njim ili ako poklanja više pažnje prijateljicama nego njemu, a 49% mladih misli da djevojka ima pravo udariti svog dečka ako ju ne sluša. Otprilike trećina mladih izjavljuje da među svojim vršnjacima poznaju parove u čijim vezama je prisutno verbalno, fizičko i seksualno nasilje.

[163] Stupanjem na snagu Zakona i izmjenama i dopunama Prekršajnog zakona (Narodne novine 39/19) policija je kao ovlašteni tužitelj dobila mogućnost da s počiniteljem, nakon uručenja obavijesti o pravima iz čl.109.a st.1. Prekršajnog zakona ili tijekom postupka, pregovara o uvjetima priznavanja krivnje te sklapa sporazum o sankcijama i mjerama. O prihvaćanju sporazuma odlučuje sud koji će u situaciji da ga prihvati, donijeti odluku o prekršaju koji mora u cijelosti odgovarati postignutom sporazumu.

mjera. Za razliku od prethodnih godina, navodi se da evidencije koje se vode na razini MUP-a ne sadrže podatke o ishodima prekršajnih postupaka koji su pokrenuti od policije.
Kada uspoređujemo podatke iz 2016. godine s podacima iz 2015. i ranijih godina, vidljivo je da se radi o sličnim podacima. Naime, u 2015., MUP je evidentiralo 24 pokrenuta prekršajna postupka od strane policije, a evidentiran je isti broj počinitelja iste spolne strukture (ukupno 28 počinitelja, od čega su 26 počinitelja muškog spola i 2 osobe ženskog spola). Vidljivo je da je zaustavljen trend opadanja broja optužnih prijedloga pa tako i broja počinitelja/ica predmetnog prekršajnog djela.[164] Taj pad se objašnjavao činjenicom da su neki prekršajni sudovi čvrsto zauzeli stav da policija nije ovlašteni tužitelj po čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova. U tom smislu Pravobraniteljica je mnogo ranije uputila preporuku Visokom prekršajnom sudu Republike Hrvatske, u kojoj ga je detaljno upoznala s problemima i preprekama u primjeni čl.31. navedenog Zakona.[165] U onim slučajevima u kojima nadležni prekršajni sudovi smatraju da policija nije ovlašteni tužitelj, Pravobraniteljica je predlagala i predlaže da policija uputi inicijativu nadležnom državnom odvjetništvu za pokretanje prekršajnog postupka jer nadležni državni odvjetnik može podnijeti optužni prijedlog za sve prekršaje.[166]

2.3.2. Zaključno razmatranje i preporuke

Usprkos velikoj sličnosti s osobama koje su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, partneri/ice koji su u intimnim vezama nemaju još uvijek u Republici Hrvatskoj odgovarajuću pravnu zaštitu (u prekršajnom i kaznenom postupku) od nasilja kojemu su izloženi od strane partnera/ica, odnosno zaštita žrtava partnerskog nasilja još uvijek nije našla odgovarajuće i dosljedno zakonodavno rješenje, odnosno nije pokriven odnos između partnera koji nisu imali zajedničko prebivalište ili njihov zajednički život ne ispunjava uvjete za postojanje izvanbračne zajednice. Razlog je taj što se ne smatra da su partneri/ice obitelj ili bliske osobe u smislu pružanja odgovarajuće zaštite. Stoga, hitno se moraju potražiti nova i bolja zakonska rješenja koja će ići u smjeru bolje zaštite osoba u partnerskim vezama. Sve dok se ne izvrše potrebne zakonodavne promjene, zaštita žrtava partnerskog nasilja pruža se na dva načina. *Prvi način*, ako policija utvrdi da se radi o partnerskoj vezi (sadašnjoj ili bivšoj) koja ima elemente izvanbračne zajednice, ta se partnerska veza izjednačava s izvanbračnom zajednicom te se zaštita shodno tome pruža sukladno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. Međutim, takva praksa nije jedinstvena i ona se razlikuje od jedne do druge policijske uprave/policijske postaje. U tom smislu Pravobraniteljica je prijašnjih godina davala policiji odgovarajuća upozorenja i preporuke. *Drugi način* je da se prekršajna odredba iz čl.31. ZRS-a

[164] Prema dostavljenim podacima za 2014., od strane policije ukupno je pokrenuto 28 prekršajnih postupaka prema počiniteljima/icama - od toga 24 prema osobama muškog spola, a 4 prema osobama ženskog spola. Ukupno pravomoćnih sudskih odluka je 11, od toga 10 prema osobama muškog spola, a 1 prema osobi ženskog spola. Ukupno je izrečeno 8 novčanih kazni, od toga 7 osobama muškog spola, a 1 osobi ženskog spola. Oslobođene su 3 osobe, od toga 2 su muškog spola, a 1 je ženskog spola. Samo prema 1 osobi muškog spola primijenjena je odgojna mjera.

[165] Visoki prekršajni sud Republike Hrvatske bi trebao zauzeti stav o tome tko je, osim nadležnog općinskog državnog odvjetništva, ovlašteni tužitelj prema čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova.

[166] Prema čl.109.st.1. Prekršajnog zakona (Narodne novine 107/07, 39/13 i 157/13) ovlašteni tužitelji su: 1. državni odvjetnik, 2. tijelo državne uprave, 3. pravna osoba s javnim ovlastima, 4. oštećenik. Prema čl.110.st.1. Prekršajnog zakona, državni odvjetnik može podnijeti optužni prijedlog za sve prekršaje.

može primijeniti na slučajeve nasilja u partnerskim vezama. S tim u vezi, Pravobraniteljica je mišljenja da se partnersko nasilje nužno „ne gura“ pod obiteljsko nasilje, već da se partnersko nasilje u kojemu je žrtva bila u emocionalnoj ili ljubavnoj vezi svega nekoliko mjeseci, odgovarajuće sankcionira prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, koji bi se u tom dijelu nužno morao nadopuniti, i to na način: da se odredi ovlašteni tužitelj (Ministarstvo unutarnjih poslova), odrede sankcije i zaštitne mjere. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **preporučuje:**

(1) Pokretanje postupka ratifikacije *Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji,* kako bi se izradio sveobuhvatni okvir, politike i mjere za zaštitu i pomoć svim žrtvama nasilja nad ženama, uključujući i ženama u partnerskim vezama.

(2) Uvođenje potrebne zakonodavne promjene, i to: u Kaznenom zakonu proširiti definiciju bliskih osoba na način da se bliskim odnosima smatraju partner/ice bez obzira žive li u zajedničkom kućanstvu; u Zakonu o ravnopravnosti spolova odrediti ovlaštenog tužitelja, sankcije te zaštitne mjere za počinitelje partnerskog nasilja.

(3) Intenziviranje mjera za podizanje svijesti u policiji, sudstvu, državnom odvjetništvu te u društvu o štetnosti partnerskog nasilja i njegovim posljedicama na živote žrtava nasilja.

(4) Kontinuirano educirati policijske službenike/ce o ravnopravnosti spolova i nasilju prema ženama, međunarodnim standardima, deklaracijama i konvencijama te pravilnoj primjeni Prekršajnog zakona kao i ostalog relevantnog zakonodavstva.

(5) Kontinuirano djelovati na osvješćivanju društva o tome da nasilje u partnerskim vezama nije privatna stvar, nego kazneno/prekršajno djelo te da čim postoji sumnja na takvo što, treba reagirati pozivom policiji.

(6) Osigurati edukaciju državnih odvjetništava i pravosuđa o međunarodnim standardima progona i suđenja za sve oblike nasilja nad ženama.

2.3.3. Silovanje

Jedan od najtežih oblika seksualnog nasilja koje ostavlja dugotrajne i višestruke (posebice psihičke) posljedice za žrtvu te kao takvo predstavlja teško traumatsko iskustvo, ali i povredu ljudskih prava, svakako je silovanje[167]. Unatoč navedenom, žrtve silovanja se mogu naći u nepovoljnijem položaju u odnosu na žrtve drugih oblika nasilja, a čemu pridonose i određeni društveni stereotipi u vidu mitova i predrasuda o silovanju, kao i općenito o seksualnom nasilju (npr. počinitelji su najčešće žrtvi nepoznate osobe, većina silovanja se događa noću i izvan obiteljskog okruženja, silovanje se ne može događati između osoba koje su u intimnoj

[167] I Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji (Istanbulska konvencija) prepoznaje ovaj oblik nasilja te mu pridaje značajnu pažnju. Naime čl. 36. Konvencije odnosi se na seksualno nasilje, uključujući silovanje, čl.40. Konvencije govori o seksualnom uznemiravanju, a čl.25. se odnosi na potporu žrtvama seksualnog nasilja.

vezi i sl.). Obzirom na težinu i značaj ovog oblika nasilja, Kazneni zakon u glavi XVI. (koja se odnosi na kaznena djela protiv spolne slobode) propisuje kaznena djela spolnog odnošaja bez pristanka (čl.152.) i silovanja (čl.153.).

Analizirajući statističke podatke Ministarstva unutarnjih poslova, a vezano uz kaznena djela počinjena *među bliskim osobama*, proizlazi kako su tijekom 2016. zabilježena ukupno 83 kaznena djela spolnog odnošaja bez pristanka (iz čl.152. KZ-a) u kojima su **sve žrtve (100%) bile ženskog spola.** Usporedbom navedenih podataka s podacima iz 2015., kada je zabilježeno 26 takvih kaznenih djela, vidljivo je kako je tijekom ovog izvještajnog razdoblja došlo do **višestrukog porasta evidentiranih kaznenih djela spolnog odnošaja bez pristanka među bliskim osobama, za čak 220%**, a što je posebno zabrinjavajuće. Evidentirana su 34 kaznena djela silovanja među bliskim osobama (pri čemu su sve oštećene osobe bile ženskog spola), a što je također određen porast u odnosu na 2015. kada su evidentirana 32 takva kaznena djela. Analizirajući navedene podatke u prošlom trogodišnjem razdoblju (2014.-2016.), vidljiv je kontinuirani porast navedenih kaznenih djela.

Uspoređujući *srodničke odnose* između oštećenih osoba i počinitelja/ica, vidljivo je kako je *kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka u najvećem broju slučajeva (njih čak 71%) bilo počinjeno između pastorke i očuha*, a zatim slijede bračni drugovi (15,6%) te bivši izvanbračni drugovi (4,8%). Usporedbe radi, tijekom 2015. navedeno kazneno djelo je u najvećem broju slučajeva bilo počinjeno između bračnih drugova, kao i tijekom 2014. U odnosu na *kazneno djelo silovanja počinjeno između bliskih osoba*, u 50% slučajeva ono je bilo počinjeno između izvanbračnih drugova, a u čak *23,5% slučajeva između brata (kao počinitelja) i sestre (kao žrtve).* Navedeni podaci ukazuju kako **žrtvama spolnog odnošaja bez pristanka i silovanja među bliskim osobama**, pored bračnih i izvanbračnih (sadašnjih ili bivših) drugova, **sve češće postaju i druge bliske osobe, a posebice pastorke te sestre**. Za pretpostaviti je da se u tim slučajevima radi o ženskim osobama mlađe životne dobi koje su vjerojatno bile žrtve dulji vremenski period pri čemu se nasilje najvjerojatnije odvijalo u njihovom domu ili drugom prostoru u kojem su žrtve trebale biti zaštićene od strane ostalih članova/ica obitelji.

U odnosu na podatke o ukupnom broju predmetnih kaznenih djela evidentiranih u 2016., proizlazi kako je kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka evidentirano u 116 slučajeva (pri čemu na bliske osobe otpada udio od 71,5%, što predstavlja porast u odnosu na 2015. kada je taj udio iznosio gotovo dvostruko manje, odnosno 37%) dok je kazneno djelo silovanja bilo evidentirano u 81 slučaju (pri čemu na bliske osobe otpada udio od 42%). Usporedbe radi, tijekom 2015. kazneno djelo silovanja bilo je evidentirano u 72 slučaja iz čega je vidljiv **kontinuirani porast broja kaznenih djela silovanja** u ukupnoj populaciji (odnosno bez obzira da li se radi o bliskim osobama) **i to za 12,5%** (što je ipak dvostruko manji porast u odnosu na porast od 25% zabilježen tijekom 2015.). **Kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka** je tijekom 2015. bilo evidentirano u 70 slučajeva, što u odnosu na 2016. kada je zabilježeno 116 takvih kaznenih djela predstavlja **porast od 65,7%.**

U cilju kontinuiranog praćenja predmetne problematike, Pravobraniteljica je i tijekom ovog izvještajnog razdoblja sudjelovala u aktivnostima vezanim uz navedeno područje. Tako je

predstavnica Pravobraniteljice sudjelovala na okruglom stolu „*Glas za žrtve seksualnog nasilja*“ kojega su (25.11.2016.), povodom obilježavanja Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, organizirali Ženska soba i Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Zagreba, u okviru projekta „*Relevantne institucije i organizacije civilnog društva – glas za žrtve seksualnog nasilja*“.

2.3.3.1. Zaključno razmatranje

Tijekom izvještajnog razdoblja nastavio se trend porasta broja evidentiranih kaznenih djela silovanja i spolnog odnošaja bez pristanka, kako među bliskim osobama, tako i u odnosu na ukupnu populaciju. Analizirani podaci ukazuju kako žrtve navedenih kaznenih djela, kada se radi o bliskim osobama, sve više postaju i osobe koje se ne nalaze u partnerskoj, odnosno intimnoj vezi s počiniteljem, već druge osobe, u pravilu mlađe članice obitelji, kao što su pastorke i sestre. Navedeno ukazuje kako bi trebalo nastaviti s provedbom kontinuiranih mjera u cilju pružanja zaštite svim žrtvama ovih oblika nasilja, pri čemu bi se posebna pažnja, osim na seksualno nasilje u partnerskim odnosima (brak, izvanbračna zajednica, životno partnerstvo) trebala posvetiti i nasilju počinjenom od strane ostalih članova/ica obitelji, kao i nasilju među mladim osobama. U navedenom važnu ulogu svakako ima uspostavljanje kvalitetne međuresorne suradnje svih nadležnih tijela, kao i dosljedna provedba Protokola o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje**:

(1) Jačanje daljnje međuresorne suradnje svih nadležnih tijela, a u cilju prevencije i pružanja pomoći žrtvama seksualnog nasilja.

(2) Sustavnu i kontinuiranu edukaciju svih nadležnih tijela koja postupaju sa žrtvama seksualnog nasilja, a koja bi obuhvaćala i primjenu rodno senzibilnog tretmana prema žrtvama seksualnog nasilja.

2.4. RODITELJSKA SKRB S OPISIMA SLUČAJEVA

2.4.1. Opisi slučajeva u području roditeljske skrbi

Pravobraniteljica se kontinuirano bavi problematikom spolne diskriminacije očeva i majki na području roditeljske skrbi. Tako su i tijekom ovog izvještajnog razdoblja zaprimljene pritužbe roditelja u kojima se iznosi sumnja na njihov nejednak tretman pred nadležnim centrima za socijalnu skrb. Prema navodima pritužitelja/ica, njihov nepovoljniji položaj (u odnosu na drugog roditelja) uvjetovan je upravo njihovim spolom, odnosno **spolnim stereotipima vezanim uz roditeljsku skrb i nasilje u obitelji.** Po zaprimljenim pritužbama Pravobraniteljica je, sukladno svojim ovlastima, provodila ispitne postupke te zauzimala svoj stav o povredi načela ravnopravnosti spolova.[168] Uvidom u pritužbe zaprimljene u ovom

[168] Načelo ravnopravnosti žene i muškarca (na svim područjima života, uključujući i roditeljsku skrb), osim što proizlazi iz Ustava Republike Hrvatske i Zakona o ravnopravnosti spolova, izričito je propisano i u čl.3. Obiteljskog zakona (Narodne novine 103/05). Također, u čl.104.st.1. navedenog Zakona propisano je kako roditelji imaju pravo i dužnost ravnopravno, zajednički i sporazumno ostvarivati roditeljsku skrb.

području tijekom izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica uočava kako se one sadržajno bitno ne razlikuju od pritužbi iz prijašnjih izvještajnih razdoblja, a što ukazuje na to da navedena problematika i dalje zaslužuje pro-aktivan pristup.

U cilju dobivanja sveobuhvatne slike o spolnoj diskriminaciji na području roditeljske skrbi i postojećem stanju, Pravobraniteljica je zatražila podatke i od pojedinih organizacija civilnoga društva koje se bave navedenom problematikom.[169] U svom očitovanju **Hrvatska udruga za ravnopravno roditeljstvo** navodi kako se 2016. udruzi obratilo 100 roditelja, od toga 93 oca i 7 majki. Pritužbe očeva najčešće su se, prema navodima udruge, odnosile na nemogućnost ostvarivanja njihovih redovitih kontakata s djecom te na male šanse očeva da dijete bude njima povjereno na zajednički život jer je „centar unaprijed sklon podržati majku".[170] Prema navodima udruge, majke su se uglavnom pritуživale navodeći da, i kada se uspiju dogovoriti s ocem djeteta oko podijeljenog skrbništva, dolaskom u centar njihovi ih djelatnici/ice nastoje odgovoriti od takvog modela skrbi, čime pojačavaju konflikt među roditeljima. Udruga navodi kako je, po zaprimljenim prijavama, roditelje usmjeravala na nadležne institucije pri čemu su posebno sugerirali da se pritužbe šalju u pisanom obliku. Kao ključne probleme u radu nadležnih centara za socijalnu skrb udruga navodi kako isti kod prijave nasilja odgovornost prebacuju na policiju, umjesto da ga sami prijave. U odnosu na rad policije, udruga navodi kako u pojedinim slučajevima *„policija ne izlazi na teren po pozivu roditelja kako bi sačinila zapisnik da je roditelju onemogućeno viđanje djeteta na temelju pravomoćne sudske odluke"*. Također navode i kako se u slučaju prijave muškarca da je izložen nasilju nerijetko događa da isti *„bude ismijan od strane policajaca"*.

Udruga Dijete-razvod u svom očitovanju navodi slične probleme roditelja kao i Hrvatska udruga za ravnopravno roditeljstvo, a to su nemogućnost viđanja djece[171], neplaćanje doprinosa za uzdržavanje djeteta, paušalna mišljenja centara za socijalnu skrb o podobnosti roditelja, fokusiranje centara za socijalnu skrb na negativne strane očeva, izjednačavanje interesa djece s interesima majki te povećanje neprijateljstva i sukoba među roditeljima od strane svih uključenih institucija. Udruga smatra i da bi se trebala ukinuti praksa procjene toga *„koji je roditelj podobniji"* i s kojim će roditeljem *„dijete stanovati"* te predlaže „*žurno uvođenje stvarne zajedničke roditeljske skrbi i mogućnosti da dijete ima dvije adrese*". Prema navodima Udruge, prati ih oko 1.200 roditelja.

Pritužbe sličnog sadržaja zaprimala je i Pravobraniteljica, a navedene pritužbe su (kao i prijašnjih godina) u značajnom broju slučajeva podnosili muškarci/očevi (koji su ujedno bili i

[169] Podaci su zatraženi od slijedećih organizacija civilnog društva: **Hrvatske udruge za ravnopravno roditeljstvo, udruge Dijete – razvod te udruge Dudeki.** Zatražene odgovore dostavila je Hrvatska udruga za ravnopravno roditeljstvo koja je osnovana s ciljem promicanja ravnopravnog roditeljstva i zaštite prava djeteta na cjelovitu obitelj te udruga Dijete-razvod koja ima za cilj zaštitu interesa djece za vrijeme i nakon razvoda. Od udruge Dudeki odgovor nije dobiven, a Pravobraniteljica je obaviještena kako navedena udruga već neko vrijeme ne djeluje.

[170] Pored navedenog, Udruga navodi kako su se očevi pritуživali i na sudske odluke koje određuju prekratko vrijeme za kontakte očeva s djecom. Nadalje, očevi su se pritуživali na podzastupljenost muškog spola u centrima za socijalnu skrb i na općinskim sudovima te na izostanak podrške očevima od strane nadležnih institucija, a vezano uz skrb o djeci. Pritom smatraju kako sustav ima dvostruke kriterije kada je riječ o roditeljskoj skrbi i to jedne za majke, a druge za očeve.

[171] Vezano uz navedeno, udruga Dijete-razvod navodi kako su se do prije par godina na navedeno žalili uglavnom očevi, međutim od 2015. raste i broj majki koje se žale na isti problem.

oštećene osobe)[172] navodeći kako su bili izloženi ***spolnim stereotipima*** stručnih djelatnika/ica centara za socijalnu skrb, a vezanim uz roditeljsku skrb, brigu o djeci i općenito ulogu i položaj oca u skrbi za djecu. Pritužitelji navode kako se, prema navedenim stereotipima, majke i dalje automatski smatraju boljim skrbnicama za djecu, a što je uvjetovano isključivo njihovim spolom. Pored navedenog, muškarci su iznosili sumnju na spolnu diskriminaciju koja se, prema njihovim navodima, očitovala i u ***pasivnosti i nepoduzimanju adekvatnih i žurnih mjera od strane centara za socijalnu skrb,*** a u cilju omogućavanja njihovog ravnopravnog roditeljstva, posebice vezano uz njihovu nemogućnost ostvarivanja redovitih i nesmetanih osobnih odnosa s odvojenim djetetom. Pritužbe majki iz ovog područja su uglavnom bile usmjerene na njihov ***nepovoljniji položaj uvjetovan obiteljskim nasiljem*** kojem su bile izložene, a za koje nasilje, prema njihovom mišljenju, stručni djelatnici/ice centara za socijalnu skrb nisu bili u dovoljnoj mjeri senzibilizirani. U pojedinim slučajevima, prema navodima pritužitelja/ica, još uvijek do izražaja dolazi i ***problematika (ne)prepoznavanja svih oblika obiteljskog nasilja***, i to posebice psihičkog i ekonomskog.

Pored pritužbi na centre za socijalnu skrb, u pojedinim slučajevima pritužitelji/ice su iznosili/e nezadovoljstvo i sudskim postupcima i odlukama vezanim uz roditeljsku skrb. U kontekstu navedenog Pravobraniteljica je isticala kako su sudovi u svome radu neovisni, a što isključuje mogućnost bilo kakvog postupanja ili angažmana Pravobraniteljice u okviru sudskih postupaka.[173] Roditelji su pritom informirani i kako se sudske odluke vezano uz roditeljsku skrb mogu mijenjati uslijed promijenjenih okolnosti.[174] Međutim, u onim slučajevima u kojima su se pritužitelji/ice pritуživali/e na postupanje centara za socijalnu skrb, Pravobraniteljica se fokusirala na pitanje da li su ta postupanja na bilo koji način bila uvjetovana spolom pritužitelja, odnosno spolnim stereotipima vezanim uz roditeljsku skrb i nasilje u obitelji, a koji stereotipi bi predstavljali diskriminaciju na području roditeljske skrbi.[175] Pritom Pravobraniteljica nije ulazila u procjenu pojedinih drugih pitanja koja bi prelazila okvire njezinih nadležnosti.[176]

Tako se u predmetu **PRS-03-01/16-06** pritužio otac mlt. djeteta rođenog u izvanbračnoj zajednici, koja je ubrzo nakon rođenja djeteta i prekinuta, kako dijete cijelo vrijeme živi s majkom dok on ostvaruje kontakte s djetetom koji ovise isključivo o raspoloženju i volji majke djeteta. Navodi kako je, prema njegovim saznanjima, majka djeteta pokrenula postupak pred sudom zatraživši da dijete živi s njom, s čime je on suglasan, pri čemu traži da mu se omoguće nesmetani i redovni osobni odnosi s djetetom. Međutim, navodi kako se u više navrata bezuspješno obraćao za pomoć nadležnom centru radi navedenog, kao i radi informiranja o tijeku postupka vezanog uz roditeljsku skrb ističući kako dijete uopće nije

[172] Analizirajući pritužbe iz ovog područja, vidljivo je kako su se muškarci, kao oštećene osobe, tijekom 2014. pojavili u 52,4% slučajeva, tijekom 2015. u 59,21% slučajeva, a tijekom 2016. u 56,06% slučajeva.

[173] Pritom su pritužitelji/ice upućivani/e na mogućnost da radi zaštite svojih prava pred sudom angažiraju stručnog punomoćnika/icu u osobi odvjetnika/ice (pri čemu se to pravo u slučajevima u kojima su ispunjeni zakonski uvjeti može ostvariti i sukladno odredbama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći), odnosno da kosite raspoloživa pravna sredstva u okviru sudskih postupaka (prije svega pravo na žalbu).

[174] Navedena mogućnost je propisana u čl.113. Obiteljskog zakona (Narodne novine 103/15).

[175] Pritom je od posebnog značaja i okolnost da li su centri za socijalnu skrb dokazali da su u svakom konkretnom slučaju poduzeli sve mjere i aktivnosti kojima bi se roditelju koji ne živi s djetetom (u praksi su to najčešće muškarci) omogućilo njegovo ravnopravno roditeljstvo, posebice ostvarivanje nesmetanih i redovitih osobnih odnosa s djetetom.

[176] To su npr. pitanje zakonitosti rada centara za socijalnu skrb, pitanje zaštite najboljeg interesa djeteta i sl.

vidio u kontinuitetu 6 mjeseci, pri čemu još uvijek nije donesena nikakva odluka o roditeljskoj skrbi. Nakon provedenog ispitnog postupka, Pravobraniteljica je uočila kako nadležni centar nije imao nikakvih daljnjih saznanja o postupku radi reguliranja roditeljske skrbi, iako je roditelje upućivao na pokretanje navedenog postupka pred sudom te je u više navrata s majkom djeteta o tome bio obavljen i razgovor. Navedeno je od posebnog značenja obzirom kako je nesporno utvrđeno da pritužitelj već neko vrijeme, a obzirom na ponašanje majke djeteta, uopće nije bio u mogućnosti ostvarivati kontakte s djetetom, o čemu je centar imao saznanja. Imajući u vidu navedeno, kao i naknadno utvrđenu činjenicu da majka djeteta nikada nije pred sudom pokrenula bilo kakav postupak vezano uz roditeljsku skrb, Pravobraniteljica je centru preporučila da žurno poduzme sve adekvatne mjere u cilju omogućavanja i realizacije osobnih odnosa pritužitelja s djetetom, a koju preporuku je centar u potpunosti uvažio.

U predmetu **PRS-03-01/16-17** putem općinskog Povjerenstva za ravnopravnost spolova pritužio se otac djeteta navodeći kako dijete živi s majkom u inozemstvu, a sukladno pravomoćnoj sudskoj odluci. Međutim, pritužitelj navodi kako se dijete želi vratiti u Hrvatsku i živjeti s njime te da mu majka djeteta učestalo uskraćuje telefonske razgovore i viđanje s djetetom zbog čega je on pokrenuo postupak radi izmjene postojeće sudske odluke. Navodi kako je centar pristran u korist majke čije izjave automatski prihvaća kao točne te napominje kako je dijete jedan period, prije preseljenja u inozemstvo, živjelo s njim. Nakon provedenog ispitnog postupka, Pravobraniteljica je ustanovila kako je centar imao saznanja o poteškoćama pritužitelja vezano uz nemogućnost ostvarivanja redovitih kontakata s djetetom, a radi čega su bile poduzimane i određene mjere. Međutim, proizlazi kako je komunikacija između roditelja u znatnoj mjeri i dalje narušena, a kao poseban problem javlja se pitanje pokrivanja troškova putovanja prilikom ostvarivanja osobnih odnosa oca s djetetom koje je izrazilo želju da živi s njim. Razmatrajući okolnosti konkretnog slučaja, Pravobraniteljica je ukazala na nužnost postupanja s osobitim senzibilitetom prema oba roditelja, a u cilju postizanja ravnopravnog roditeljstva. U kontekstu navedenog, Pravobraniteljica je preporučila da se pokušaju definirati podaci o načinu, vremenu i mjestu preuzimanja, odnosno povratka djeteta (posebice imajući u vidu kako dijete živi u inozemstvu) te s tim i podjelu troškova oko ostvarivanja osobnih odnosa s djetetom, a što predviđa i Obiteljski zakon.

Razmatrajući zaprimljene pritužbe majki iz ovog područja uočava se kako su one, kao i prijašnjih godina, često vezane uz obiteljsko nasilje, a što ih dodatno stavlja u nepovoljniji položaj, pa tako i na području roditeljske skrbi. Primjer jednog takvog slučaja je i pritužba **PRS-03-01/16-34** u kojoj majka navodi kako je bila žrtvom obiteljskog nasilja od strane bivšeg supruga i oca djeteta, a koje nasilje se odvijalo za vrijeme zajedničkog života u Sjedinjenim Američkim Državama gdje je pritužiteljica, kao hrvatska državljanka i nezaposlena osoba, u potpunosti ekonomski ovisila o bivšem suprugu (ujedno i američkom državljaninu), a za pomoć se obratila i jednoj tamošnjoj organizaciji civilnoga društva. Nakon povratka u Hrvatsku s djetetom, navodi kako je otac djeteta pred sudom u SAD-u ishodio odluku kojom mu se, kao američkom državljaninu, dodjeljuje trajno i isključivo skrbništvo pri čemu ona nema pravo niti posjetiti dijete. Navedena odluka u Hrvatskoj nije priznata, no svakako upućuje na postojanje opasnosti jer je temeljem te odluke otac djeteta pred hrvatskim

sudom pokrenuo postupak radi otmice djeteta primjenom Haške konvencije o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece, koji postupak je prema navodima pritužiteljice pravomoćno okončan na način da je zahtjev oca odbijen. U međuvremenu pritužiteljica i dijete su bili na brojnim stručnim obradama, a svoje mišljenje je dao i nadležni centar na kojega se pritužuje. Naime, pritužiteljica navodi kako SAD nije potpisnica UN Konvencije o pravima djeteta kao niti navedene Haške konvencije te izražava strah od bivšeg supruga zbog obiteljskog nasilja kao i zbog mogućnosti da on opstruira i onemogući povratak djeteta u slučaju da dijete otputuje njemu u posjetu u SAD. Stoga smatra kako bi se susreti oca i djeteta trebali odvijati u Hrvatskoj i to pod nadzorom stručne osobe i u kontroliranim uvjetima, uz njezinu prisutnost, a navedeno je uvažio i nadležni sud u privremenoj mjeri vezano uz osobne odnose oca s djetetom. Međutim, obzirom da se radi o privremenoj mjeri, te da je sud odmah zakazao i novo ročište u 2017., a imajući u vidu dosadašnje postupanje i njezin tretman pred centrom, pritužiteljica izražava strah i sumnju da bi nadležni centar u svom stručnom mišljenju mogao predložiti odvijanje kontakata oca i djeteta bez ikakvog nadzora. Razmatrajući dostavljeno izvješće i dokumentaciju nadležnog centra, Pravobraniteljica je imala u vidu cjelokupan kontekst i specifičnosti obiteljskih odnosa, pri čemu proizlazi kako su navodi pritužiteljice vezano uz kronologiju sudskih odluka točni, kako dijete niti na koji način nije inducirano od strane majke na otpor prema ocu već da isto pozitivno reagira prema ocu (što isključuje bilo kakvu manipulaciju od strane majke), te da dijete godinama nije vidjelo oca obzirom da isti nije pokazivao interes. Stoga je Pravobraniteljica preporučila centru da u konkretnom slučaju prilikom izrade svojeg stručnog mišljena vezano uz roditeljsku skrb svakako ima u vidu sve okolnosti ovog slučaja te da svoje stručno mišljenje donese uz pomnu procjenu istih.

Analizirajući pritužbe iz ovog područja Pravobraniteljica je nakon provedenih ispitnih postupaka uočila kako se *u osjetnom broju slučajeva ipak ne radi o spolnoj diskriminaciji* već da je postupanje nadležnih centara bilo uvjetovano objektivnim faktorima koji kao takvi ne predstavljaju diskriminaciju[177]. Pritom je u pojedinim takvim slučajevima uočeno kako pritužitelji/ice nemaju realan uvid u svoju obiteljsku situaciju kao niti samokritičnost prema vlastitim postupcima, uslijed čega sva postupanja nadležnih institucija (pa tako i centara za socijalnu skrb) percipiraju kao diskriminirajuća.

Tako u pritužbi **PRS-03-02/15-50** pritužitelj navodi kako su ga djelatnice nadležnog centra „*proglasile nasilnikom i zlostavljačem samo zato jer je muškarac*“ te da ga je supruga lažno prijavljivala za nasilje u obitelji „*koristeći djecu kao sredstvo i sebe kao žrtvu, iako je prvotno tvrdila suprotno, i time koristila osjetljivost sustava na nasilje nad ženama i djecom*“. Međutim, u svom očitovanju po navedenoj pritužbi nadležni centar u bitnome navodi kako djelatnici/ice u provođenju svojih postupaka moraju surađivati s različitim institucijama, pa tako i s djelatnicima/icama policije, te da stoga ne postoji nikakva „*sprega*“ stručnih djelatnika/ica Centra s drugim institucijama, a u smislu djelovanja protiv pritužitelja koji je u

[177] Naime pritužitelji/ice su u svojim pritužbama učestalo iznosili/e i općenito nezadovoljstvo tretmanom, stručnom obradom i stručnim mišljenjima nadležnih centara za socijalnu skrb, međutim Pravobraniteljica je naglašavala kako nije ovlaštena ocjenjivati njihovu valjanost niti stručnost. Pritom se u konkretnim slučajevima nije moglo ustanoviti da bi postupanje nadležnih centara na bilo koji način bilo uvjetovano upravo spolom pritužitelja/ice, odnosno spolnim stereotipima.

više navrata bio procesuiran radi nasilja u obitelji. O navedenom nasilju dostavljena je i odgovarajuća dokumentacija.

U predmetu **PRS-03-01/16-28,** pritužitelj je naveo kako se već tri godine „*bori*“ s majkom djeteta i njezinim roditeljima kao i s nadležnim centrom „*pokušavajući dokazati da on kao otac može jednako željeti biti sa svojim djetetom kao i majka*“. Navodi kako je „*cijeli sustav postavljen na pogrešnoj pretpostavci da je majka vlasnica djeteta i da nakon raspada obiteljske zajednice dijete uvijek prati majku dok je uloga oca svedena na plaćanje uzdržavanja te ograničene susrete i kontakte s djetetom*“. Također navodi kako je određena mjera nadzora nad roditeljskom skrbi za oboje roditelja, ali da se ista u stvarnosti provodi samo prema njemu dok se u odnosu na majku mjera provodi površno i necjelovito. Međutim, iz izvješća centra povodom pritužbe proizlazi kako je pritužitelj u više navrata bio nasilan prema bivšoj izvanbračnoj supruzi kojoj je prijetio i vrijeđao ju, da ju je nastavio uznemiravati i nakon prekida izvanbračne zajednice, da joj je onemogućavao da dijete upiše u vrtić radi čega se, prema navodima centra, vezao lancima na ulazu u vrtić i sl. Centar navodi kako je pritužitelj često mijenjao mišljenje vezano uz skrb oko djeteta te da je voditeljica mjere nadzora u nekoliko navrata bila izložena njegovom neprimjerenom ponašanju u prisutnosti mlt. djeteta (voditeljicu mjere je istjerao iz stana, vikao je na nju, vrijeđao ju i slično). Proizlazi kako pritužitelj svoje interese stavlja ispred interesa mlt. djeteta te kako je za vrijeme održavanja susreta s djetetom često bio uznemiren, a komunikacija s voditeljicom mjere, kao i s majkom djeteta, često nije bila primjerena. Također proizlazi kako je pritužitelj završio i u pritvoru radi prijetnji bivšoj izvanbračnoj supruzi pred djetetom, odnosno zbog sumnje da je počinio kazneno djelo iz čl.139.st.2. i st.4. KZ-a, za što je kasnije bio i pravomoćno osuđen.

Osim provođenja ispitnih postupaka, Pravobraniteljica je u ***dva slučaja*** po zaprimljenim pritužbama iz ovog područja provela i **postupak medijacije**. U jednom takvom predmetu **PRS-03-01/16-36,** Pravobraniteljici se obratio otac troje mlt. djece koji se nalazi u postupku razvoda braka i koji je osuđen radi nasilja u obitelji uslijed čega mu je izrečena mjera zabrane prilaska bivšoj supruzi s kojom živi najmlađe dijete dok je dvoje starije djece nastavilo živjeti s njim. Obzirom na navedeno, pritužitelj navodi kako mu supruga onemogućava kontakte s najmlađim djetetom te smatra da nadležni centar ne poduzima sve adekvatne mjere. U konkretnom slučaju Pravobraniteljica je nakon uvida u pritužbu i popratnu dokumentaciju ustanovila kako se ne radi o spolnoj diskriminaciji te je telefonskim putem kontaktirala nadležni centar kojem je predloženo nekoliko načina na koje bi se moglo organizirati susrete oca i djeteta, a koje je centar razmotrio u dogovoru s oboje roditelja. U drugom predmetu **PRS-03-02/16-56,** pritužbu je podnijela samohrana majka troje djece navodeći da joj kao žrtvi višestrukog obiteljskog nasilja stručni radnici/ice centra objašnjavaju kako otac djece ima pravo na kontakte, bez obzira što isti zbog obiteljskog nasilja i silovanja trenutno služi zatvorsku kaznu. Obzirom kako je Pravobraniteljica po navedenom predmetu postupala i tijekom prethodnih izvještajnih razdoblja, obavljeno je nekoliko telefonskih razgovora s nadležnim centrom i pritužiteljicom nakon čega su centru upućene i detaljne preporuke za daljnji rad u konkretnom slučaju, što je imalo pozitivan ishod.

2.4.2. Zaključna razmatranja i preporuke

Analizom pritužbi zaprimljenih iz ovog područja Pravobraniteljica uočava kako postoji ***načelno dobra praksa centara za socijalnu skrb***. Međutim, još uvijek se uočava određena prisutnost spolnih stereotipa vezanih uz roditeljsku skrb. Stoga je nužno kontinuirano poduzimati daljnje mjere i aktivnosti kako bi se promoviralo ravnopravno roditeljstvo kao ono roditeljstvo koje je u najboljem interesu djeteta, naravno ukoliko su oba roditelja adekvatna za skrb o djetetu. Pritom značajnu ulogu svakako imaju upravo centri za socijalnu skrb koji redovito uvažavaju preporuke Pravobraniteljice te na taj način unapređuju svoj rad, a čime doprinose i daljnjem suzbijanju ovog oblika spolne diskriminacije, što Pravobraniteljica pozdravlja. U cilju daljnjeg stvaranja dobre prakse Pravobraniteljica **preporučuje:**

(1) Provođenje kontinuiranih edukacija djelatnika/ica iz sustava socijalne skrbi vezano uz problematiku spolne diskriminacije na području roditeljske skrbi i uklanjanja svih oblika spolnih stereotipa.

2.4.3. ANALIZA „Osobni odnosi djeteta s odvojenim roditeljem u slučajevima obiteljskog nasilja“

Pravobraniteljica je značajnu pažnju posvećivala pitanjima iz područja roditeljske skrbi, a posebice vezano uz problematiku ostvarivanja osobnih odnosa djeteta s odvojenim roditeljem u slučajevima obiteljskog nasilja. Naime, još tijekom 2015. zaprimljena je pritužba Autonomne ženske kuće Zagreb (AŽKZ) vezano uz strukturalne probleme koji ugrožavaju živote i zdravlje žena i djece žrtava obiteljskog nasilja, koje su smještene u skloništu AŽK u Zagrebu. U pritužbi se navodilo kako se često u slučajevima obiteljskog nasilja nameće potreba da se osobni odnosi djeteta s roditeljem koji je počinio nasilje organiziraju pod nadzorom stručne osobe koju imenuje nadležni centar za socijalnu skrb dok općinski sudovi pritom donose privremene mjere kojima uređuju dinamiku i mjesto održavanja susreta i druženja pod nadzorom, temeljem Obiteljskog zakona. Međutim, problem se ogledao u činjenici što su na području grada Zagreba prikladna mjesta sa zaštitarima u kojima su se održavali susreti pod nadzorom – a to su tada bili Centar za socijalnu skrb (CZSS) Zagreb (prostor Obiteljskog centra na Borovju) i Dom za djecu i odrasle osobe žrtve obiteljskog nasilja Duga (Dom Duga) – osiguravala svoj prostor *samo djeci s prijavljenim prebivalištem u Gradu Zagrebu.*

Postupajući po navedenoj pritužbi Pravobraniteljica je zatražila očitovanje resornog ministarstva, Grada Zagreba te Doma Duga Zagreb, a prilikom razmatranja navedene problematike imala je u vidu i odredbe Istanbulske konvencije[178]. Obzirom na sve navedeno, Pravobraniteljica je tijekom 2015. resornom ministarstvu preporučila da se u slučajevima odvijanja osobnih odnosa djeteta s odvojenim roditeljem pod nadzorom žurno osigura rješenje koje će omogućiti nesmetanu realizaciju toga prava za svako dijete na jednak način, sukladno

[178] Naime prema čl.31.st.1. Konvencije, a koji govori o skrbi za djecu, pravu na viđanje djece i sigurnost, „*stranke će poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da se, pri određivanju skrbi o djeci i prava na viđanje djece, uzmu u obzir pojave nasilja obuhvaćene područjem primjene ove Konvencije*“. Čl.31.st.2. Konvencije propisuje kako će stranke „*poduzeti potrebne zakonodavne ili druge mjere kako bi osigurale da ostvarivanje bilo kojeg prava na viđanje djece ili skrbi o djeci ne ugrožava prava i sigurnost žrtve ili djece.“*

sudskim odlukama, pri čemu će *kriterij prebivališta djeteta biti irelevantan*. Navedeno svakako obuhvaća i osiguravanje plaćenih zaštitarskih usluga za vrijeme održavanja osobnih odnosa i to za svako dijete jednako, bez obzira na njegovo prebivalište ili druge osobine.

Imajući u vidu kako je Pravobraniteljica zaprimila i pojedine pritužbe iz navedenog područja, tijekom 2015. provedeno je istraživanje o navedenoj problematici na području Grada Zagreba i Zagrebačke županije[179], a koje je pokazalo kako navedena problematika zahtjeva trajno rješenje koje bi obuhvatilo osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta u kojima bi se odvijali osobni odnosi uz istodobno plaćanje zaštitarske službe. Stoga su tijekom 2015. od strane resornog ministarstva bile poduzete određene mjere u cilju započinjanja rješavanja predmetne problematike.[180]

Navedena problematika rješavala se i tijekom 2016. te su, nakon preporuke Pravobraniteljice, bile poduzimane daljnje radnje u cilju trajnog rješavanja ove problematike. Naime, Pravobraniteljica je u svom Izvješću o radu za 2015. preporučila tadašnjem Ministarstvu socijalne politike i mladih da, kao resorno ministarstvo, nastavi sa započetim mjerama koje su tijekom navedenog izvještajnog razdoblja bile poduzete u cilju trajnog rješavanja ove problematike, odnosno da osigura dostatna financijska sredstva za uvođenje zaštitarske službe u Domu Zagreb-Dugave kojem su tijekom 2015. bila odobrena sredstva za hitne intervencije te su u smislu navedenog bile započete radnje s ciljem pripreme i uređenja prostorija (za rad zaštitara/ki i održavanje susreta).

Pravobraniteljica je zaprimila dopis Ministarstva socijalne politike i mladih (14.7. 2016.), a u kojem se navodi kako su „**od dana 01.7.2016. u prostoru Savjetovališta Doma za odgoj djece i mladeži Zagreb** (Ulica Svetog Mateja 70 a, Zagreb – Dugave) **osigurani uvjeti za provođenje nadzora nad ostvarivanjem osobnih odnosa djeteta i roditelja“ s**ukladno odredbama *Pravilnika o provođenju nadzora nad ostvarivanjem osobnih odnosa djeteta i roditelja*.[181] Navedeno se, prema očitovanju resornog ministarstva, primarno odnosi na zaštitu i ostvarivanje prava djece, čije se majke nalaze u skloništu na području Grada Zagreba, odnosno u drugom skloništu na području Hrvatske, a *nemaju prijavljeno prebivalište u Gradu Zagrebu*.

Pravobraniteljica izražava zadovoljstvo opisanim postupanjem resornog Ministarstva jer je na taj način pronađeno trajno rješenje ove problematike, a čime je u potpunosti uvažena preporuka koju je Pravobraniteljica uputila u svojem Izvješću o radu za 2015.

[179] Rezultati navedenog istraživanja objavljeni su u Izvješću o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2015. (str. 131. – 136.)

[180] Tako je resorno ministarstvo tijekom 2015. održalo dva sastanka (14.09.2015. i 28.09.2015.) na kojima je zaključeno da podružnice CZSS uglavnom imaju prostore koji su neprimjereni za osiguravanje održavanja susreta i druženja te da je potrebno razmotriti mogućnost osiguravanja dodatnog prostora imajući u vidu resurse kojima raspolažu druge ustanove socijalne skrbi na području Grada Zagreba. Shodno navedenom, ministarstvo je održalo sastanak sa ravnateljem Doma za odgoj djece i mladeži Zagreb (Dom Zagreb-Dugave) u čijem prostoru postoji mogućnost osiguranja primjerenog prostora za održavanje osobnih odnosa, kao i adekvatnog rješenja prostora za rad i obveznu prisutnost zaštitara za vrijeme tih susreta.

[181] Narodne novine 106/14.

2.4.3.1. Postojeći problemi izvan područja grada Zagreba

Tijekom ovog izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je saznala kako određeni problemi vezani uz ostvarivanje osobnih odnosa djeteta s odvojenim roditeljem u slučajevima nasilja u obitelji postoje i izvan područja Grada Zagreba. Tako se Pravobraniteljici obratila Ženska grupa Karlovac – Korak (ŽGK „Korak“) koja, osim savjetovališta, pruža i smještaj ženama žrtvama obiteljskog nasilja u skloništu koje udruga vodi. Naime, ŽGK „Korak“ navodi kako je tijekom 2016. u njihovom skloništu boravila (sada bivša) korisnica, žrtva obiteljskog nasilja, skupa s mlt. djetetom (u dobi od dvije godine). Problem se očitovao u načinu organiziranja i realizacije osobnih odnosa oca i djeteta za vrijeme dok su majka i dijete boravili u skloništu, pri čemu su osobni odnosi djeteta i oca bili određeni temeljem sudske odluke, odnosno privremene mjere nadležnog suda. Naime, prema navodima iz pritužbe, nadležni općinski sud je u konkretnom slučaju donio privremenu mjeru o susretima oca i djeteta, a navedena mjera je bila određena temeljem mišljenja nadležnog centra za socijalnu skrb. Pritom je sud u konkretnom slučaju donio odluku kako će dijete i dalje nastaviti živjeti s majkom. Međutim, prema navedenoj sudskoj odluci, osobni odnosi djeteta i oca trebali su se odvijati „*svaki 1. i 3. ponedjeljak u mjesecu u trajanju od 10-13 sati u prostorijama ŽGK „Korak“, pod nadzorom djelatnika „Koraka*“. Kao glavni problem u pritužbi se navodi činjenica kako je navedena odluka – prema kojoj se dakle osobni odnosi trebaju odvijati u prostorijama udruge, *donesena bez ikakvog prethodnog dogovora i konzultacije s djelatnicama ŽGK „Korak*“, pri čemu prethodno nije provjereno ni ima li navedena udruga uopće mogućnost organizirati susrete, a što uključuje i slobodnu i grijanu prostoriju te djelatnicu koja bi tri sata nadzirala navedene susrete. Prema navodima ŽGK „Korak“, na prvom susretu oca i djeteta u prostorijama udruge bila je prisutna i policija koju su pozvale djelatnice udruge kako bi se osigurala određena sigurnost za dijete i djelatnice, a obzirom da je otac djeteta prethodno prijetio majci djeteta da će „*doći u Karlovac, pronaći je, sačekati i uzeti joj dijete*“.[182] Prema navodima udruge, otac djeteta je prilikom održavanja osobnih odnosa koristio svaku priliku kako bi u negativnom kontekstu spominjao majku djeteta. Obzirom na sve navedeno, ŽGK „Korak“ smatra u potpunosti neprimjerenim donošenje sudske odluke kojom se osobni odnosi odvojenog roditelja i djeteta uređuju na opisani način, pri čemu **nije bilo nikakvog prethodnog dogovora s udrugom**. Naime, navedena udruga navodi kako do tog slučaja nije organizirala i provodila susrete u svojim službenim prostorijama te smatra da takav način odvijanja osobnih odnosa svakako nije dobar odabir. Pritom ŽGK „Korak“ smatra kako bi se ***osobni odnosi*** odvojenog roditelja i djeteta u slučajevima nasilja u obitelji svakako ***trebali odvijati u instituciji koja može pružiti sigurnost i ženi i djeci*** pri čemu najadekvatnijim takvim prostorom smatraju obiteljske centre pri centrima za socijalnu skrb.

Razmatrajući navedenu pritužbu i problematiku, Pravobraniteljica smatra kako opisani način određivanja i odvijanja osobnih odnosa odvojenog roditelja i djeteta u slučajevima obiteljskog nasilja – gdje je izostala komunikacija i prethodni dogovor nadležnih institucija koje donose odluku (sud), odnosno sudjeluju u donošenju iste (centar za socijalnu skrb) s organizacijom

[182] Pritom ŽGK „Korak“ navodi kako u konkretnom slučaju otac djeteta posjeduje i medicinsku dokumentaciju koja dokazuje njegove probleme s alkoholom, uzimanjem tableta i pokušaje suicida.

civilnog društva koja vodi sklonište za žrtve i u čijem prostoru se trebaju održavati osobni odnosi (u konkretnom slučaju je to ŽGK „Korak“) – svakako *ne predstavlja primjer dobre prakse*. Iako se radi samo o pojedinačnom slučaju o kojem Pravobraniteljica ima saznanja, navedeno ukazuje kako bi se ovoj problematici trebala i dalje posvećivati kontinuirana pažnja, posebice u manjim sredinama i mjestima.

2.4.3.2. Preporuke

Pravobraniteljica **preporučuje**:

(1) Poduzimanje daljnjih kontinuiranih mjera od strane svih nadležnih institucija kako bi se osobni odnosi djeteta s odvojenim roditeljem u slučajevima obiteljskog nasilja mogli realizirati na siguran način.

2.4.4. Povreda prava uzdržavanja djeteta

Pravo djeteta na uzdržavanje izričito je propisano Obiteljskim zakonom[183] te predstavlja jedno od temeljnih prava djeteta kojem se zaštita, u slučaju eventualnih kršenja i povreda, pruža u okviru parničnog postupka. Pored građansko-pravnog aspekta, zaštita prava djeteta na uzdržavanje u određenim slučajevima može obuhvaćati i kazneno-pravni aspekt i to, kao kazneno djelo povrede dužnosti uzdržavanja iz čl.172. Kaznenog zakona.[184] Naime, navedeno kazneno djelo predstavlja jedno od najčešćih kršenja prava djeteta na primjeren životni standard te može značajno i teško ugroziti njegov pravilan razvoj i napredak. Obzirom da praksa ukazuje kako su majke najčešći roditelji s kojima dijete živi po prestanku obiteljske zajednice, odnosno kako su očevi najčešći roditelji koji trebaju doprinositi za uzdržavanje (iako svakako postoje i obrnuti slučajevi koji ipak čine znatno manji udio), povredu dužnosti uzdržavanja djeteta treba svakako sagledati i s aspekta povrede načela ravnopravnosti spolova.

Tijekom izvještajnog razdoblja, Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu **PRS-03-01/16-34** majke mlt. djeteta, a vezano uz tumačenje i primjenu čl.172.st.1. Kaznenog zakona koja se odnosi na kazneno djelo povrede dužnosti uzdržavanja. Naime, iz pritužbe, kao i iz dostavljene dokumentacije (posebice rješenja o odbacivanju kaznene prijave koje je pritužiteljica dostavila uz pritužbu) proizlazi kako je u konkretnom slučaju kaznena prijava podnesena protiv oca djeteta zbog postojanja osnovane sumnje da odbija plaćati uzdržavanje za mlt. sina, a kojega je bio dužan uzdržavati u mjesečnim iznosima od 2.500 KN te uplaćivati na račun majke i zakonske zastupnice mlt. oštećenika, sve kako je određeno pravomoćnom i ovršnom presudom Općinskog građanskog suda – dakle da kao otac nije uzdržavao svoje mlt. dijete koje je po zakonu dužan uzdržavati i to na način, u visini i rokovima kako je to

[183] Čl.288. Obiteljskog zakona (Narodne novine 103/15) govori o uzdržavanju maloljetnog djeteta te u st.1. propisuje: „*Roditelji su prvi dužni uzdržavati svoje maloljetno dijete. Radno sposoban roditelj ne može se osloboditi dužnosti uzdržavanja maloljetnog djeteta*.“

[184] Čl.172.st.1. Kaznenog zakona (Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15) glasi: „*Tko ne uzdržava osobu koju je po zakonu dužan uzdržavati i to na način, u visini i u rokovima određenim ovršnom ispravom, kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.“*

određeno ovršnom presudom. Navedena kaznena prijava je od strane nadležnog državnog odvjetništva bila odbačena.

U navedenoj pritužbi pritužiteljica navodi kako joj je od strane nadležnog državnog odvjetništva rečeno da se „*obveza uzdržavanja u kaznenom postupku računa od dana ovršnosti pravomoćne sudske odluke jer da je tako napisano u čl.172. KZ, te da od dana ovršnosti obveza osumnjičenika iznosi 16.099 KN pa ako on taj iznos uplati, da ODO neće voditi kazneni progon, a da oštećenik u građanskoj parnici može zahtijevati neki viši iznos od onog koji je izračunao ODO*". U pritužbi se također navodi kako je nadležno državno odvjetništvo osumnjičeniku (ocu djeteta) kazalo da je *„njegova obveza uzdržavanja 16.099 KN te da se uplatom navedenog iznosa oslobađa kaznene odgovornosti*".

Međutim, pritužiteljica smatra kako nadležno državno odvjetništvo navedenu odredbu pogrešno tumači na način da kazneno djelo postoji ako obveznik uzdržavanja ne plati iznos nastao nakon ovršnosti presude, a ne kako čl.172. KZ-a propisuje: od ovršnosti presudom utvrđenog datuma i visine. U konkretnom slučaju pritužiteljica navodi kako je otac djeteta, a radi izbjegavanja kaznenog progona, platio iznos od svega 16.099 KN na ime zakonske obveze uzdržavanja umjesto iznosa od preko 187.000 KN (koliko duguje od 2011.), premda ima financijske mogućnosti (otac je zaposlen u inozemstvu gdje ostvaruje dobre prihode) i obvezu platiti cjelokupni iznos. Navodi kako je nadležno državno odvjetništvo temeljem spremnosti osumnjičenika da podmiri iznos od 16.099 KN odbacilo kaznenu prijavu tvrdeći da kod osumnjičenog „*ne proizlazi trajni negativni stav prema obvezi uzdržavanja, obzirom da je izvršio uplatu dugovanog iznosa*."

2.4.4.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz povredu prava uzdržavanja djeteta

U cilju ispitivanja navedene problematike Pravobraniteljica je zatražila očitovanja Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, Ministarstva pravosuđa[185] i Ureda za zakonodavstvo Vlade Republike Hrvatske[186]. Iz dostavljenog očitovanja Državnog odvjetništva, kao i iz raspoloživih odluka nadležnih tijela, proizlazi kako se navedena zakonska odredba tumači na način da *obveza prijavljene osobe, sukladno čl.172.st.1. KZ-a, egzistira u kazneno-pravnom smislu od dana ovršnosti sudske odluke* (dakle obuhvaća samo iznos nastao nakon ovršnosti odluke*), a ne od ovršnosti presudom utvrđenog datuma i visine* (što bi obuhvaćalo i raniji period naveden u odluci, za koji period je obvezniku uzdržavanja također utvrđena obveza uzdržavanja). Za sporni dospjeli, a neplaćeni iznos uzdržavanja koji je nastao u periodu prije ovršnosti odluke, navodi se kako može biti predmet samo eventualnog građansko-pravnog postupanja, ali ne i kazneno-pravnog postupanja.

[185] Ministarstvo pravosuđa je u svom očitovanju na navedeni upit u bitnome navelo kako „*nema ovlasti provođenja nadzora nad radom i odlukama državnog odvjetništva povodom kaznenih prijava"* kao i da ono „*nije ovlašteno tumačiti pojedine odredbe Kaznenog zakona ili kojeg drugog zakona"*.

[186] Ured za zakonodavstvo Vlade Republike Hrvatske u svom očitovanju na navedeni upit navodi kako se za potrebno tumačenje treba obratiti prvenstveno Ministarstvu pravosuđa obzirom da se radi o potrebi tumačenja propisa koji je prvenstveno u nadležnosti Ministarstva pravosuđa, pri čemu upit nije postavilo središnje tijelo državne uprave.

Imajući u vidu navedenu problematiku, Pravobraniteljica je inicirala ***zajednički sastanak s Pravobraniteljicom za djecu***[187]**,** a u cilju daljnje suradnje vezano uz pojedina pitanja iz nadležnosti institucija. Na sastanku se raspravljalo prvenstveno o problematici uzdržavanja mlt. djece i problemima u praksi, posebice u odnosu na dugotrajnost sudskih postupaka (parničnih, ovršnih i kaznenih) vezanih za pitanje uzdržavanja. Poseban naglasak je stavljen upravo na procesuiranje kaznenog djela povrede dužnosti uzdržavanja te na postupanje i praksu nadležnih državnih odvjetništava po tom pitanju. Dogovorena je daljnja zajednička suradnja na navedenim područjima kao i daljnje zajedničke aktivnosti dviju institucija, a u cilju stvaranja dobre prakse. U cilju navedenog, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Pravobraniteljica za djecu uputile su Ministarstvu pravosuđa ***zajedničku preporuku***[188] u kojoj su preporučile da se predmetna problematika i dosadašnja praksa postupanja nadležnih tijela preispita te da se **razmotri mogućnost izmjene čl.172. Kaznenog zakona,** na način da se kaznenim djelom povrede dužnosti uzdržavanja obuhvati i raniji vremenski period naveden u odluci (za koji period je obvezniku uzdržavanja u navedenoj odluci također utvrđena obveza uzdržavanja), a ne samo period nakon ovršnosti odluke, kao što je to sada slučaj.

Ministarstvo pravosuđa u svom očitovanju po navedenoj preporuci zahvaljuje na ukazanim prijedlozima za eventualne izmjene Kaznenog zakona te navodi kako će ih razmatrati u vidu radne skupine budućih širih izmjena Kaznenog zakona. Naime, Ministarstvo pravosuđa navodi kako su u tijeku izmjene Kaznenog zakona, a razlog za predlaganje predmetnih izmjena i dopuna je prvenstveno usklađenje domaćeg zakonodavstva s pravnom stečevinom Europske unije (nomotehničko i jezično usklađenje odredaba Zakona). Navedeno je, prema navodima ministarstva, određeno kao mandat radne skupine rješenjem ministra pravosuđa (3.6.2016.). Slijedom navedenog, Ministarstvo navodi kako će *predmetna preporuka za eventualne izmjene Kaznenog zakona biti uzeta u obzir u širim izmjenama Kaznenog zakona*.

Imajući u vidu navedeno, Pravobraniteljica je suzdržana glede najavljenih aktivnosti resornog Ministarstva *pro futuro*, vezano uz predmetnu problematiku.

2.5. PROVEDBA NACIONALNE STRATEGIJE ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI, 2011.-2016.

Vlada Republike Hrvatske je usvojila *Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje 2011.-2016.*[189] (Nacionalna strategija). Nacionalna strategija sadržava ciljeve, mjere, aktivnosti, indikatore, nositelje i propisane rokove provedbe mjera raspoređenih u sedam tematskih područja djelovanja.[190] Nacionalnom strategijom se nadležna tijela (nositelji

[187] Navedeni sastanak održan je (28.11.2016.) u uredu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

[188] Navedena preporuka upućena je dana 22. prosinca 2016. Ministarstvu pravosuđa, a na znanje je dostavljena i slijedećim institucijama: Vladi Republike Hrvatske, Uredu za zakonodavstvo, Vrhovnom sudu Republike Hrvatske, Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske te Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.

[189] Narodne novine 20/11.

[190] Tematska područja djelovanja su: Prevencija nasilja u obitelji, Unaprjeđenje međuresorne suradnje, Izobrazba stručnjaka/kinja koji rade u području zaštite od nasilja u obitelji, Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji, Zakonodavni okvir iz područja zaštite od nasilja u obitelji, Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji te Senzibilizacija javnosti za problematiku nasilja u obitelji.

i sunositelji mjera) zadužuju na poduzimanje potrebnih aktivnosti u cilju zaštite žrtava nasilja u obitelji te ista predstavlja nadogradnju uspostavljenog sustava zaštite žrtava nasilja u obitelji.

Obzirom da je 2016. bila završna godina u provedbi Nacionalne strategije, tijekom izvještajnog razdoblja započelo se s izradom *nove Nacionalne strategije, za razdoblje 2017.-2022.* U tu svrhu Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku osnovalo je Radnu skupinu u koju je kao članica imenovana i predstavnica institucije Pravobraniteljice. S tim u vezi, Pravobraniteljica je predložila da se i u novoj Nacionalnoj strategiji uvrste pojedine mjere koje postoje u važećoj Nacionalnoj strategiji, a posebice one koje se odnose na zbrinjavanje i potporu žrtvama nasilja, kao što je osiguravanje stambenog zbrinjavanja žrtvama nasilja u obitelji, osiguravanje financijske potpore radu skloništa i savjetovališta za žrtve obiteljskog nasilja te poticanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave na uvođenje rodno osjetljivog proračuna u okviru kojeg će se osiguravati kontinuirana financijska potpora namijenjena radu skloništa za žrtve obiteljskog nasilja. Naime, Pravobraniteljica uočava kako navedene mjere zahtijevaju sustavnu i kontinuiranu provedbu kroz dulje vremensko razdoblje.[191] Pravobraniteljica je također predložila da se prostori u kojima djeluju skloništa za žrtve nasilja u obitelji prilagode i za boravak osoba s invaliditetom te da se kontinuirano osiguravaju financijska sredstva za provođenje psihosocijalnog tretmana. Pored navedenog, Pravobraniteljica je predlagala žurno provođenje postupka ratifikacije Istanbulske konvencije. Sve gore navedene mjere su prihvaćene i kao takve su uvrštene u Nacrt Nacionalne strategije.

Osim prihvaćenih mjera, Pravobraniteljica je predlagala i druge mjere vezano uz zakonodavni okvir iz područja zaštite od nasilja u obitelji, kao što je omogućavanje besplatne pravne pomoći žrtvama obiteljskog nasilja u prekršajnim i kaznenim postupcima (kroz izmjene i dopune Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći[192]), omogućavanje žrtvama obiteljskog nasilja ulaganje prava na žalbu u svim slučajevima[193] (kroz izmjene i dopune Prekršajnog zakona) te poboljšanje položaja žrtava obiteljskog nasilja u prekršajnom postupku, posebice na način da

[191] Na navedeno svakako ukazuju i rezultati istraživanja koje je Pravobraniteljica provela i objavila u Izvješću o radu za 2015., a koja se odnose na način financiranja rada skloništa za žrtve obiteljskog nasilja. Naime navedeno istraživanje ukazuje kako sredstva koja za rad skloništa na svojim područjima izdvajaju jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave u njihovim proračunima čine vrlo malen udio (između 0,01% - 0,18% ukupnog proračuna) te kako JL(R)S koje imaju veće proračune ne izdvajaju nužno i veće novčane iznose za rad skloništa koja se nalaze na njihovom području. U tom smislu Pravobraniteljica se zalaže za rodno budžetiranje u postavljanju jasnih prioriteta vezano za skrb žrtava obiteljskog nasilja.

[192] Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći (Narodne novine 143/13)

[193] Prekršajni zakon (Narodne novine 107/07, 39/13, 157/13, 110/15) uređuje položaj oštećenika u prekršajnom postupku pri čemu su u konkretnom slučaju od posebnog značaja odredbe koje uređuju položaj oštećenika (žrtve) u onim slučajevima u kojima oštećenik nije podnio optužni prijedlog već je to podnijela policija (što je najčešća praksa u slučajevima obiteljskog nasilja). Naime, Pravobraniteljica je kroz pojedine zaprimljene pritužbe uočila problem vezano uz nemogućnost ulaganja žalbe od strane žrtava obiteljskog nasilja/oštećenika u slučajevima u kojima je optužni prijedlog podnesen od strane policije. U takvim slučajevima pravo na žalbu ima samo ovlašteni tužitelj (dakle policija) dok sama žrtva kao oštećenik žalbu može ulagati samo zbog odluke o troškovima prekršajnog postupka. U kontekstu navedenog, Pravobraniteljica napominje kako je tijekom 2012. provela istraživanje čiji cilj je bio osigurati uvid u primjenu zaštitnih mjera iz čl. 11. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u praksi prekršajnih sudova radi prevencije obiteljskog nasilja. U tu svrhu analizirano je 500 pravomoćno okončanih prekršajnih postupaka iz područja obiteljskog nasilja i to na Prekršajnom sudu u Zagrebu. Navedeno istraživanje je pokazalo kako *policija nije sklona koristiti ovlast žalbe na odluke sudova*. Naime, rezultati navedenog istraživanja su pokazali kako se policija žalila tek u 1,2% svih analiziranih predmeta. Istovremeno policija se odrekla prava na žalbu u 16% svih analiziranih predmeta, odnosno u 27% predmeta ako se usredotočimo na one predmete gdje je sud izrekao neku kaznu ili u 36% predmeta ako se usredotočimo na one predmete u kojima sud nije optuženog proglasio krivim.

im se osigura pravo na besplatnog punomoćnika. Pored navedenih mjera, Pravobraniteljica je također predložila i mjeru koja bi se odnosila na izmjenu Zakona o ravnopravnosti spolova, i to na način da se izrijekom odredi ovlašteni tužitelj za podnošenje optužnih prijedloga iz čl.31. ZRS-a, kao i odgovarajuće sankcije te zaštitne mjere za počinitelje, a u cilju što efikasnijeg sankcioniranja partnerskog nasilja.[194] Međutim, mjere koje je predlagala Pravobraniteljica nisu prihvaćene te nisu uvrštene u Nacrt Nacionalne strategije.

Osim sudjelovanja u izradi nove Nacionalne strategije, Pravobraniteljica je nastavila svoju višegodišnju praksu praćenja i analiziranja provedbe postojeće Nacionalne strategije. I u ovom izvještajnom razdoblju fokus je bio samo na važnijim nositeljima i sunositeljima provedbi mjera,[195] a koji su uključeni u više tematskih područja djelovanja i koji su do sada iskazivali više aktivnosti u različitim tematskim područjima. O njima je, na neki način, ovisila učinkovitost provedbe mjera iz aktualne Nacionalne strategije.

Pravobraniteljica je prikupila i analizirala ukupno 7 izvješća o provedbi Nacionalne strategije, i to od sljedećih dionika: Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Ministarstva zdravstva, Ministarstva pravosuđa, Pravosudne akademije, Središnjeg državnog ureda za obnovu i stambeno zbrinjavanje i Grada Zagreba.

U nastavku slijede po tematskim područjima djelovanja provedene aktivnosti u 2016., za koje Pravobraniteljica drži da su značajne i koje pokazuju određene trendove u provedbi.

(1) Tematsko područje djelovanja pod točkom II. Unaprjeđenje međuresorne suradnje

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku uglavnom navodi aktivnosti vezano za Nacionalni tim za prevenciju i suzbijanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama (Nacionalni tim),[196] održani sastanci članova/ica Nacionalnog tima te međuresornih timova na razinama županija s ciljem rješavanja konkretnih slučajeva s terena u kojima je bila potrebna koordinirana reakcija više sustava (u pravilu policije, socijalne skrbi i sudstva). Također su ažurirane liste svih članova/ica županijskih timova.

[194] Naime, problematikom sankcioniranja partnerskog nasilja Pravobraniteljica se bavila i u svom Izvješću o radu za 2015., gdje je konstatirala kako, usprkos velikoj sličnosti s osobama koje su u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, partneri/ice koji su u intimnim vezama nemaju još uvijek u Republici Hrvatskoj odgovarajuću pravnu zaštitu (u prekršajnom i kaznenom postupku) od nasilja, odnosno zaštita žrtava partnerskog nasilja još uvijek nije našla odgovarajuće i dosljedno zakonodavno rješenje u Republici Hrvatskoj, i to iz razloga što se ne smatra da su obitelj ili bliske osobe u smislu pružanja odgovarajuće zaštite. Sve dok se ne izvrše potrebne zakonodavne promjene, zaštita žrtava partnerskog nasilja pruža se na dva načina. Prvi način, ako policija utvrdi da se radi o partnerskoj vezi (sadašnjoj ili bivšoj) koja ima elemente izvanbračne zajednice, tada se ta partnerska veza izjednačava s izvanbračnom zajednicom te se zaštita shodno tome pruža sukladno Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji. Drugi način je da se prekršajna odredba iz čl.31. Zakona o ravnopravnosti spolova može primijeniti na slučajeve nasilja u partnerskim vezama. S tim u vezi, Pravobraniteljica je mišljenja da se partnersko nasilje „ne gura“ pod obiteljsko nasilje, već da se partnersko nasilje u kojemu je žrtva bila u emocionalnoj ili ljubavnoj vezi svega nekoliko mjeseci, odgovarajuće sankcionira prema Zakonu o ravnopravnosti spolova, koji bi se u tom dijelu nužno morao nadopuniti na predloženi način.

[195] Napomena – nije obrađeno: Tematskim područjem djelovanja I. Prevencija nasilja u obitelji, predviđene su mjere i aktivnosti usmjerene prema djeci i mladim osobama, za čije praćenje provođenja je ovlaštena Pravobraniteljica za djecu.

[196] Nacionalni tim je uspostavljen (29.11.2010.) temeljem Sporazuma o suradnji između ministarstava nadležnih za unutarnje poslove, poslove pravosuđa, obitelji, zdravstva, socijalne skrbi, obrazovanja i uprave, a s ciljem unapređenje suradnje u suzbijanju i prevenciji nasilja u obitelji i nad ženama.

Ministarstvo pravosuđa navodi aktivnosti vezane za sudjelovanje u Nacionalnom timu. Uz dvije predstavnice Uprave za kazneno pravo i probaciju u 2016. članica Nacionalnog tima je i predstavnica Samostalne službe za zaštitu žrtava i svjedoka. Navodi se otvorenost prema suradnji prema različitim institucijama i organizacijama civilnog društva. Kroz tu suradnju aktivno se djeluje, između ostalog, na prevenciji pojave novih slučajeva nasilja u obitelji. Nastavljena je suradnja s više udruga vezano za tretman i poslijepenalni prihvat ovisnika o drogama. U suradnji s udrugom Status-M realiziran je pilot projekt „*Budi muško, promijeni svijet*" usmjeren na prevenciju nasilja u obitelji kroz aktivnosti koje svojom tematikom senzibiliziraju mlade očeve u svrhu doprinosa prekidanju lanca nasilja.

Ministarstvo zdravstva također navodi aktivno sudjelovanje u aktivnostima Nacionalnog tima[197] te održavanje 4 međuresorna edukacijska seminara pod nazivom „*Možemo zajedno*"[198] s ciljem unaprjeđenja međuresorne suradnje na području zaštite žrtava nasilja u obitelji na kojemu je sudjelovalo 24 županijska koordinatora/ica i zamjenika/ca koordinatora/ica iz resora zdravstva.

Ministarstvo unutarnjih poslova također navodi aktivnosti oko sudjelovanja na sastancima Nacionalnog i županijskih timova za prevenciju i suzbijanje nasilja u obitelji i nasilja nad ženama.

(2) Tematsko područje djelovanja pod točkom III. Izobrazba stručnjaka koji rade u području zaštite od nasilja u obitelji.

Ministarstvo unutarnjih poslova navodi da je održan tečaj u okviru Specijalističkog tečaja za maloljetničku delikvenciju i kriminalitet na štetu obitelji i mladeži, koji je pohađalo 19 polaznika/ca. Teme povezane s nasiljem u obitelji i nasiljem nad ženama obrađene su u trajanju 50 sati, u čemu sudjeluje između ostalih i Pravobraniteljica. Program dopunskog stručnog usavršavanja policijskih službenika/ica, koji se organizira po policijskim upravama, provodi se kontinuirano kroz tjedne edukacijske seminare pod nazivom „*Postupanje policije u slučajevima nasilja u obitelji*", a kroz 133 seminara obuhvaćeno je 2.001 policijskih službenika/ca. U nastavku su navedene aktivnosti u vidu konkretnih edukacija, radionica, okruglih stolova, konferencija i predavanja, od kojih se ističe: Međunarodna konferencija pod nazivom „*Nasilje u obitelji – bavarski i hrvatski model, pravna regulativa, policijska praksa i organizacijski modeli*"[199]. Rezultati svih edukacija pokazuju da je senzibiliziran 881 policijski službenik/ca.[200]

Ministarstvo pravosuđa navodi da su suci/sutkinje sudjelovali u edukacijskom seminaru pod nazivom „*Možemo zajedno*". Edukacijski ciklusi su provedeni od listopada do prosinca 2016. podijeljeni u 4 grupe na 4 lokacije. Službenici/e odjela za podršku žrtvama i svjedocima na sudovima sudjelovali na brojnim predavanjima, edukacijama, tribinama i okruglim stolovima

[197] Navodi se da su održana dva sastanka.
[198] Edukacija je bila u organizaciji Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
[199] Na konferenciji su sudjelovali stručnjaci/kinje koji/e se u svom stručnom i znanstvenom radu bave raznim aspektima nasilja u obitelji, a među njima je bila i predstavnica Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.
[200] Konačni broj nije bio poznat u trenutku slanja podataka o provedbi mjera.

organiziranim na temu nasilja nad ženama. Nastavljeno je usavršavanje vještina službenika/ca za provođenje posebnog programa „*Zatvorenik kao roditelj*“ pod sustručnjačkom supervizijom. U nastavku su također navedene aktivnosti u vidu konkretnih edukacija, radionica, okruglih stolova, konferencija i predavanja.

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku provodilo je edukacijski projekt „*Možemo zajedno*“ namijenjen članovima županijskih timova, a obuhvatio je 181 člana/icu županijskih timova. U navedenu svrhu utrošeno je 130.000 KN.

Pravosudna akademija je ponovno navela da nije bila u mogućnosti provesti mjeru pod nazivom „*Provoditi daljnju izobrazbu djelatnika državnih tijela, ustanova i dijela organizacija civilnoga društva“* iz razloga jer je Akademija ovlaštena provoditi edukacije samo pravosudnih dužnosnika/ca, savjetnika/ca i vježbenika/ca u pravosudnim tijelima.

(3) Tematsko područje djelovanja pod točkom IV. Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji.

Prema podacima **Ministarstva pravosuđa** na aktivnostima pod nazivom „*Psihosocijalni tretman u kaznenom i prekršajnom postupku*“ ukupno je utrošeno 627.060 KN (od raspoloživih 665.000 KN)[201] za isplatu provoditeljima tretmana izvan zdravstvenih ustanova koji su s Ministarstvom potpisali ugovore o izvršavanju sigurnosne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana i zaštitne mjere psihosocijalnog tretmana. Navedeno ministarstvo je svim pravnim i fizičkim osobama, koje imaju odobrenje za provođenje sigurnosne mjere ili zaštitne mjere, ponudilo ugovore za 2016., te je sklopilo 7 ugovora o izvršavanju sigurnosne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana izrečene prema počinitelju kaznenog djela s obilježjem nasilja, od čega 5 s fizičkim osobama i 2 s pravnim osobama. U odnosu na provođenje zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, sklopljeni su ugovori s 43 provoditelja, od čega 6 ugovora s pravnim osobama te 37 s fizičkim osobama.

Pravosudna akademija navodi da je u suradnji s udrugom „Zagreb Pride“ organizirala 2 seminara na temu „Zločin iz mržnje i Direktiva 2012/29/EU“[202], u okviru čega je obrađena i tema „*Obiteljsko nasilje u istospolnim/istorodnim vezama“,* a na kojima je sudjelovalo 29 pravosudnih dužnosnika/ca.

(4) Tematsko područje djelovanja pod točkom VI. Zbrinjavanje i potpora žrtvama nasilja u obitelji.[203]

Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku redovito izdvaja sredstva iz proračuna u cilju održivog financiranja i skrbi za žene i djecu žrtve obiteljskog nasilja, za

[201] 2015. - osigurano je na navedenoj aktivnosti 680.000 KN.
[202] **Direktiva 2012/29/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2012. o uspostavi minimalnih standarda za prava, potporu i zaštitu žrtava kaznenih djela.**
[203] Radi se o najopsežnijem tematskom područje djelovanja kako po broju mjera (11) i aktivnostima tako i po broju nositelja i su-nositelja provedbi mjera.

ukupno 17 skloništa i savjetovališta namijenjenih žrtvama nasilja u obitelji.[204] Od toga se boravak u 10 skloništa (organizacija civilnoga društva, vjerskih zajednica i drugih pravnih osoba) financira putem ugovaranja usluge smještaja, gdje korisnice ostvaruju smještaj temeljem rješenja nadležnog centra za socijalnu skrb. U 2016. za ugovorne obveze u uvjetima punog kapaciteta na godišnjoj razini osigurano je i utrošeno 4.045.712,89 KN[205] za troškove i smještaj korisnica. U odnosu na prethodnu godinu, Pravobraniteljica ističe da se radi o smanjenu sredstava za 1.537.887,11 KN. Pored navedenog, 7 skloništa za ženu i djecu žrtava nasilja u obitelji financira se putem javnog natječaja, odnosno temeljem prijave na javni *Poziv za prijavu trogodišnjih programa rada savjetovališta i skloništa za žene i djecu žrtve nasilja u obitelji organizacija civilnog društva za financijsku potporu u okviru raspoloživih sredstava Državnog proračuna za razdoblje 2016.-2018.*, a koji je objavljen u prosincu 2015. Navedenim su se natječajem osigurala financijska sredstva za naredne tri godine, a u 2016. za tu je svrhu osigurano 2.100.000 KN**.**[206] **Nadalje, tijekom 2016.** pružena je financijska potpora za Trogodišnje programe organizacija civilnog društva koje rade na prevenciji pojave i suzbijanja različitih oblika nasilja u obitelji u ukupnom iznosu 1.035.000 KN.

Ministarstvo pravosuđa navodi da u okviru mjere 10. „*Osigurati prilagođeni prostor i primjerenu komunikacijsku opremu za ispitivanje žrtava, posebice djece*“, odjeli za podršku žrtvama i svjedocima su osnovani na 7 županijskih sudova, u kojima i prije i nakon rasprave mogu biti smještene žrtve u svrhu podrške i izbjegavanja susreta s počiniteljima. Na Prekršajnom sudu u Zagrebu i Rijeci osigurana je čekaonica za žrtve obiteljskog nasilja. Nastavljena je suradnja Ministarstva pravosuđa i Ministarstva unutarnjih poslova u okviru IPA-projekta „*Izgradnje kapaciteta u području suzbijanja seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece te pružanje pomoći policije ranjivim žrtvama kriminaliteta*“.

Ministarstvo unutarnjih poslova navodi da se, u cilju osiguranja podrške ranjivim žrtvama kriminaliteta, obavijesni razgovori obavljaju u 60 službenih prostorija unutar prostora MUP-a, a koji su opremljeni odgovarajućim namještajem.

Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje, koji je postao nadležan za provedbu mjere br.7. *„Osigurati trajno i privremeno stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji sukladno raspoloživim stambenim prostorima*[207]*,* navodi da je u 2016. bilo ukupno 50 podnositelja[208] zahtjeva koji su navodili da su žrtve obiteljskog nasilja te im je ta okolnost bodovana sukladno čl.4.toč.13. Uredbe o kriterijima za bodovanje zahtjeva za stambeno zbrinjavanje.[209] Od navedene brojke, 5 podnositelja zahtjeva je ostvarilo pravo na stambeno zbrinjavanje. Nadalje, prema čl.9.a Zakona o područjima posebne državne skrbi[210] iznimno se može omogućiti stambeno zbrinjavanje izvan Liste prvenstva u posebnim okolnostima (kao

[204] Iz Državnog proračuna je u razdoblju 2013.-2015. financiran isti broj skloništa i savjetovališta namijenjenih žrtvama nasilja u obitelji.
[205] 2015. - osiguran iznos od 5.583.600 KN.
[206] 2015. - osiguran identičan iznos.
[207] Zakonom o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih središnjih tijela državne uprave (Narodne novine 93/16 i 104/16) ustrojen je Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje.
[208] Središnji državni ured za obnovu i stambeno zbrinjavanje ponovno koristi naziv podnositelj zahtjeva u muškom rodu, premda se može pretpostaviti da se radi o isključivo ili pretežito osobama ženskog spola koje su žrtve nasilja u obitelji.
[209] Uredba o kriterijima za bodovanje zahtjeva za stambeno zbrinjavanje (Narodne novine 30/14 i 116/16).
[210] Narodne novine 86/08, 57/11, 51A/13, 148/13, 76/14, 147/14 i **18/15.**

što su teška oštećenja stambenih objekata zbog požara, poplave i drugih vremenskih nepogoda te teških zdravstvenih i socijalnih prilika podnositelja zahtjeva ili člana obitelji podnositelja zahtjeva), uz pisanu preporuku nadležnog centra za socijalnu skrb ili načelnika općine ili gradonačelnika te uz prijedlog Povjerenstva osnovanog u tu svrhu. Zaprimljeno je 6 takvih zahtjeva, od toga 3 su zahtjeva odbijena, a za 3 zahtjeva su zatražene nadopune postupka.

Kao primjer dobre prakse vezano uz stambeno zbrinjavanje žrtava nasilja u obitelji, ponovno se ističe **Grad Zagreb** koji je donio *Zagrebačku strategiju zaštite od nasilja u obitelji 2011.-2016.*[211] Provodeći Nacionalnu strategiju i Zagrebačku strategiju, Grad Zagreb je žrtvama obiteljskog nasilja u razdoblju od 2012.-2016. dao u najam ukupno 69 stanova. U 2016. Grad Zagreb je zbrinuo 7 osoba/obitelji sa statusom žrtve obiteljskog nasilja. S tim u vezi primjećuje se da je u 2016. došlo do znatnog pada osoba koje su kao žrtve nasilja stambeno zbrinute. Prijašnjih godina je dodijeljeno: 2013. – 24 stana, 2014. – 13 stanova te 2015. – 20.

(5) Tematsko područje djelovanja pod točkom VII. Senzibilizacija javnosti za problematiku nasilja u obitelji.

Mjere iz ovog tematskog područja djelovanja se redovito provode dobro i kontinuirano, posebno pojedine mjere, kao što je mjera pod brojem 2. *Redovito obilježavati datume koji su vezani za ljudska prava i senzibilizirati javnost za problematiku nasilja u obitelji*. Među svim nositeljima provedbi mjera posebno se u svojim aktivnostima ističu Ministarstvo unutarnjih poslova, potom Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo pravosuđa.

2.5.1. Zaključno razmatranje i preporuke

S obzirom da je 2016. bila završna godina u provedbi Nacionalne strategije, tijekom izvještajnog razdoblja započelo se s izradom Nacionalne strategije zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje 2017.-2022. U tu svrhu je Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku osnovalo Radnu skupinu u koju je uključena i Pravobraniteljica. Osim sudjelovanja u izradi nove Nacionalne strategije, Pravobraniteljica je nastavila svoju višegodišnju praksu praćenja i analiziranja provedbe postojeće Nacionalne strategije. Na temelju analize prikupljenih podataka o provedbi konkretnih mjera iz Nacionalne strategije - sama analiza je bila sužena jer su podaci o provedbi zatraženi samo od važnijih nositelja i su-nositelja provedbe mjera - što se same uspješnosti tiče može se zaključiti da se nastavio i zadržao određeni trend u provedbi Nacionalne strategije. Već ranije je podcrtano da je za bolju provedbu pojedinih mjera potrebno osigurati znatno više financijskih sredstava, kako na nacionalnoj razini tako i na lokalnoj razini. Vidljivo je da se najbolji rezultati ostvaruju u onim tematskim područjima djelovanja koji nisu povezani s izdvajanjem znatnijih financijskih sredstava, kao što su to, npr., unaprjeđenje međuresorne suradnje i stručnog usavršavanja i senzibilizacija javnosti. Dakle, kontinuirano se provodi edukacija i stručno usavršavanje policijskih službenika/ca, sudaca/sutkinja i drugih pravosudnih dužnosnika/ca. Međutim, što

[211] Službeni glasnik Grada Zagreba, br. 18/11.

se tiče edukacije i stručnog usavršavanja pravosudnih dužnosnika/ca povezano s nasiljem u obitelji koje provodi Pravosudna akademija, Pravobraniteljica ponovno primjećuje da u te edukacije i stručno usavršavanje nisu uključeni/e istaknuti/istaknute i provjereni/e stručnjaci/kinje koji/e se bave problematikom nasilja u obitelji, već su samo uključeni/e pravosudni/e dužnosnici/ce. Također je za primijetiti da u edukacije i stručno usavršavanje pravosudnih dužnosnika/ca nisu uključeni ni međunarodni stručnjaci/kinje.

I u ovom razdoblju najčešće provođena mjera je ona koja se odnosi na senzibiliziranje javnosti o problemu obiteljskog nasilja i obilježavanje prigodnih datuma. Međutim, kada se radi o zbrinjavanju i potpori žrtvama nasilja u obitelji, rezultati su slabiji ili potpuno izostaju. Na primjer, mjera *Osiguranje trajnog i privremeno stambenog zbrinjavanja žrtava nasilja u obitelji sukladno raspoloživim stambenim prostorima* na nacionalnoj razini se uopće ne provodi. Slabo se provode mjere povezane sa zapošljavanjem žrtava nasilja u obitelji. Nadalje, vidljivo je da neke važne institucije ne provode psihosocijalni tretman iz razloga što su im ponuđena sredstva od strane Ministarstva pravosuđa premala, odnosno financijski neprihvatljiva. Pravobraniteljica apelira na povećanje financijskih sredstava u Državnom proračunu za aktivnosti *„Psihosocijalni tretman u kaznenom i prekršajnom postupku“*. Bez obzira na to što nisu analizirani podaci o provedbi Nacionalne strategije u županijama, dobro je poznato da su povjerenstva za ravnopravnost spolova pokretači aktivnosti određenih Nacionalnom strategijom. Svakako da bi cijela mreža povjerenstava i pružatelja psihosocijalnog tretmana bolje funkcionirala uz odgovarajuća financijska sredstva. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje **preporuku:**

(1) Izraditi i usvojiti *Nacionalnu strategiju zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje 2017.-2022.*, koja će u sebi imati ugrađeni standardiziran sustav za praćenje i izvještavanje.

2.6. PROVEDBA PROTOKOLA O POSTUPANJU U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji[212] (Protokol) predviđene su obveze nadležnih tijela[213] i drugih čimbenika[214] koje uključuju određene aktivnosti na lokalnoj i regionalnoj razini s koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova u tijelima državne uprave te povjerenstvima za ravnopravnost spolova u županijama, a koji su jedan od mehanizama osiguranja provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini. Stoga je Pravobraniteljica, kao i prijašnjih godina, od svih koordinatora/ica za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave po županijama (20) te povjerenstava za ravnopravnost spolova u županijama i Gradu Zagrebu (21) zatražila dostavu relevantnih podataka o provedbi Protokola.

[212] Protokol je donijela Vlada Republike Hrvatske 2005., a njegove izmjene i dopune donesene su 7.9.2006. Svrha Protokola je osigurati uvjete za djelotvoran i cjelovit rad nadležnih tijela radi unaprjeđenja zaštite i pomoći žrtvi nasilja u obitelji te pomoći počiniteljima u promjeni njihovog vrijednosnog sustava u cilju nenasilnog rješavanja sukoba i uvažavanja ravnopravnosti spolova.

[213] Nadležna tijela su: policija, centri za socijalnu skrb, zdravstvene ustanove, odgojno-obrazovne ustanove i pravosudna tijela.

[214] Od drugih čimbenika, Protokol navodi jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, organizacije civilnoga društva, vjerske zajednice, obiteljska savjetovališta te stručnjake/kinje koji/e se bave problematikom nasilja u obitelji.

2.6.1. Koordinatori/ice za ravnopravnost spolova

Koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave obvezni su, sukladno Protokolu, prikupiti podatke od nadležnih tijela i nevladinih organizacija koje programski djeluju u cilju zaštite žrtava nasilja i afirmacije njihovih prava, i na osnovu prikupljenih podataka izraditi izvješća vezano uz nasilje u obitelji te ih 2-3 puta godišnje dostaviti nadležnim institucijama i Pravobraniteljici. Vezano uz navedeno, Pravobraniteljica napominje kako su samo koordinatorica za ravnopravnost spolova u Brodsko-posavskoj županiji (kao i prethodne godine) te koordinatorica za ravnopravnost spolova u Virovitičko-podravskoj županiji samoinicijativno dostavile Pravobraniteljici navedeno *polugodišnje izvješće*.[215] Kao i prijašnjih godina, Pravobraniteljica je od svih koordinatora/ica za ravnopravnost spolova zatražila dostavu podataka o provedbi Protokola putem standardiziranog obrasca predviđenog za izvještavanje o provedbi Protokola. Odgovor, unatoč požurnicama, nije dostavila samo koordinatorica za ravnopravnost spolova u Sisačko-moslavačkoj županiji.

Uvidom u pribavljena izvješća razvidno je kako su, kao i prijašnjih godina, gotovo svi koordinatori/ice za ravnopravnost spolova prikupili/e podatke od policije, a velika većina je podatke prikupila i od centara za socijalnu skrb kao i od pravosudnih tijela. Polovica koordinatora/ica je podatke prikupila od zdravstvenih ustanova i od drugih nadležnih tijela zaduženih za provedbu Protokola[216] dok je samo manji broj njih podatke prikupio i od odgojno-obrazovnih ustanova. Pritom su pojedini koordinatori/ice prikupili/e podatke od svih tijela zaduženih za provedbu Protokola[217], dok su pojedini koordinatori/ice pribavili/e i dostavili/e podatke samo od jednog tijela zaduženog za provedbu Protokola.[218]

U odnosu na **uspostavu suradnje i razmjenu podataka**, gotovo svi koordinatori/ice navode suradnju s jedinicama lokalne samouprave.[219] Također, suradnja postoji i s povjerenstvima za ravnopravnost spolova u županijama te se ta suradnja, kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, prvenstveno očituje kroz sudjelovanje koordinatora/ica na sjednicama županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, a čiji/e su oni/e članovi/ice. Suradnja je u većini slučajeva uspostavljena i s organizacijama civilnog društva i to posebice s organizacijama koja vode savjetovališta i/ili skloništa za žrtve obiteljskog nasilja na području županije.

Međutim, sastanci vezano uz problematiku **pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji** se još uvijek u većini županija ne održavaju, a pojedini koordinatori/ice navode kako *„nitko od nadležnih tijela nije istakao potrebu za razmatranjem pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji“* te kako *„Ured državne uprave ne raspolaže s proračunskim sredstvima za*

[215] Za period siječanj - lipanj 2016.
[216] Iz dostavljenih izvješća vidljivo je kako su druga nadležna tijela zadužena za provedbu Protokola od kojih su podaci prikupljani bile organizacije civilnog društva koje vode skloništa za žrtve nasilja u obitelji (sigurne kuće).
[217]To su koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u slijedećim županijama: Zagrebačkoj, Varaždinskoj, Brodsko-posavskoj, Zadarskoj i Međimurskoj županiji.
[218] To su koordinatori/ice za ravnopravnost spolova u Bjelovarsko-bilogorskoj i Ličko-senjskoj županiji (koji/e su pribavili/e i dostavili/e podatke samo od policije).
[219] Pojedini koordinatori/ice ipak navode kako „*navedena suradnja nije dostatna, te da bi trebalo inicirati formiranje povjerenstava po svim općinama i gradovima na području županije, te uspostaviti kvalitetniju suradnju, posebice na prevenciji nasilja u obitelji*“ (Karlovačka županija). Slično navodi i koordinator za ravnopravnost spolova u Osječko-baranjskoj županiji koji smatra kako bi postojeća suradnja trebala biti znatno kvalitetnija.

organizaciju sastanaka".[220] Pojedini koordinatori/ice navode kako su održavali/e sastanke s tematikom obiteljskog nasilja općenito, ali ne i o pojedinačnim slučajevima obiteljskog nasilja, sukladno obvezi iz Protokola.

Pravobraniteljica ponovno napominje kako bi koordinatori/ice za ravnopravnost spolova, državni službenici/ice, trebali/e primati i novčanu naknadu za taj rad budući da im to nije u opisu njihovog radnog mjesta.

2.6.2. Županijska povjerenstva za ravnopravnost spolova

Povjerenstva za ravnopravnost spolova su radno-savjetodavna tijela županijskih skupština i skupštine Grada Zagreba u čijem sastavu su zastupljeni članovi/ice županijskih skupština, odnosno skupštine Grada Zagreba, koordinatori/ice u uredima državne uprave, predstavnici/ice nevladinih udruga i nezavisni stručnjaci/kinje.[221] Imajući u vidu obveze predviđene Protokolom, Pravobraniteljica je i od županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova zatražila relevantne podatke. Odgovore su dostavila sva povjerenstva.

Analizirajući pribavljene odgovore vidljivo je kako su, kao i tijekom ranijih izvještajnih razdoblja, gotovo sva povjerenstva *uspostavila suradnju i razmjenu podataka s relevantnim subjektima* predviđenim Protokolom i to prvenstveno s koordinatorima/icama za ravnopravnost spolova u uredima državne uprave, a koji/e su ujedno i članovi/ice povjerenstava. Suradnja je uspostavljena i sa županijom, centrima za socijalnu skrb i policijom, ali i s organizacijama civilnog društva[222] koje djeluju na području njihove županije.

U odnosu na Protokolom predviđenu obvezu održavanja sastanaka s relevantnim čimbenicima na području županije vezano uz problematiku **pojedinačnih slučajeva** nasilja u obitelji, iz dostavljenih očitovanja ne proizlazi da bi se takvi sastanci tijekom 2016. održavali[223] pa je po tom pitanju situacija nepromijenjena u odnosu na ranija izvještajna razdoblja. Naime, povjerenstva navode kako su održavala sjednice i sastanke, međutim na njima se uglavnom raspravljalo o problematici obiteljskog nasilja na načelnoj razini[224], ali ne i o pojedinačnim slučajevima nasilja u obitelji.[225]

---

[220] Tako navodi koordinatorica za ravnopravnost spolova u Brodsko-posavskoj županiji.
[221] Čl.28.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova (Narodne novine 82/08).
[222] Međutim, još uvijek postoje županije na čijem području „*ne djeluje ni jedna udruga koja bi se programski isključivo bavila problematikom žrtava nasilja*" (Krapinsko-zagorska županija).
[223] Jedino Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije navodi kako je održavalo takve sastanke te kako je tijekom 2016. imalo jedan tematski sastanak vezano uz problematiku nasilja u obitelji. Pored toga, navedeno Povjerenstvo navodi kako je sudjelovalo i na sastancima koje je sazivao međuresorni tim za suzbijanje nasilja nad ženama.
[224] Tako pojedina povjerenstva navode kako su na svojim sastancima raspravljala i o potrebi osnivanja skloništa za žrtve obiteljskog nasilja na području njihove županije, odnosno o ponovnoj uspostavi specijaliziranog udomiteljstva (Koprivničko-križevačka županija) kao i „*zbrinjavanju zlostavljanih žena i djece s obzirom da kapaciteti Sigurne kuće nisu dovoljni za prihvat svih kojima je isti nužan. Isto tako naglašen je problem podrške nakon izlaska iz Sigurne kuće u pravcu osiguranja egzistencije za žene i djecu*" (Zadarska županija).
[225] Pojedina povjerenstva, kao i prijašnjih godina, navode da kao povjerenstvo nisu imali „*niti jedan prijavljen slučaj nasilja u obitelji od strane nadležnih institucija*" (Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Ličko-senjske županije) te kako „*nije bilo težih oblika zlostavljanja niti nasilja u obitelji, sukladno točki 3. glave 2. Protokola koje bi tražile širu uključenost…*" (Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Brodsko-posavske županije). Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Međimurske županije navodi kako „*Rad županijskog povjerenstva nije usmjeren na pojedinačne slučajeve nasilja u obitelji, nego je prvenstveno usmjeren na aktivnosti s ciljem senzibiliziranja javnosti za problem obiteljskog nasilja, promociju ravnopravnosti spolova i uključivanje žena u politički i gospodarski život…"*, dok Povjerenstvo za ravnopravnost spolova

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Šibensko-kninske županije navodi kako nije poduzimalo nikakve aktivnosti jer se isto „*u više navrata pokušalo sastati, ali nije uspjelo ispuniti kvorum*“, a uslijed čega nije uspostavilo niti suradnju i razmjenu podataka niti je održavalo sastanke (sukladno obvezama iz Protokola). Navedeno Povjerenstvo navodi kako mu tijekom 2016. nisu bila dodijeljena niti sredstva za rad od strane županije. Pravobraniteljica uočava kako je navedeno povjerenstvo dostavilo identičan odgovor i za 2015. iz čega je vidljivo da povjerenstvo zadnje dvije godine nije aktivno u svom radu.

2.6.3. Aktivnosti povjerenstava za ravnopravnost spolova

Pored podataka koji se odnose na provedbu obveza iz Protokola, Pravobraniteljica je od povjerenstava zatražila i podatke o njihovom cjelokupnom radu i svim aktivnostima tijekom 2016. Uvidom u pribavljene podatke vidljivo je kako je većina povjerenstava, kao i prijašnjih godina, u većoj ili manjoj mjeri bila aktivna. Pritom su gotovo sva povjerenstva kao aktivnosti navela *obilježavanje važnijih datuma i obljetnica iz područja ljudskih prava*, pri čemu se posebno ističu Međunarodni dan žena (8.3.)[226], Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama (22.9.) i Međunarodni dan borbe protiv nasilja nad ženama (25.11.) Radi obilježavanja navedenih datuma povjerenstva su organizirala razne okrugle stolove, tematske sjednice, javne tribine, panel rasprave, debate i slične aktivnosti te dijelila različite brošure i letke. Pojedina povjerenstva su obilježavala i neke druge datume iz područja ljudskih prava kao što su Svjetski dan seoskih žena[227] i Međunarodni dan poduzetnica[228].

Obzirom na činjenicu kako su tijekom izvještajne godine bili održani izvanredni parlamentarni izbori, pojedina povjerenstva su provodila i određene *aktivnosti vezano uz političku participaciju žena*. Tako je Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Zagreba (20.7.2016.) održalo tematsku sjednicu „*Zastupljenost žena na kandidacijskim izbornim listama*“[229], a Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Bjelovarsko-bilogorske županije uputilo je dopis političkim strankama s područja županije da vode računa o zastupljenosti žena na

---

Primorsko-goranske županije navodi kako „*na sjednicama se ne raspravlja o pojedinačnim slučajevima nasilja u obitelji već se sukladno dobivenim statističkim podacima ukazuje na aktualnu problematiku nasilja i apelira na traženje rješenja“*.

[226] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Krapinsko-zagorske županije je povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena održalo tematsku sjednicu na kojoj je sudjelovala i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Grada Daruvara je u suradnji s Povjerenstvom za ravnopravnost spolova Bjelovarsko-bilogorske županije povodom Međunarodnog dana žena organiziralo okrugli stol na temu „*Zašto je važna ravnopravnost*“, na kojoj je sudjelovao i zamjenik Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova koji je predstavio glavne aktivnosti EU Progress projekta „*Uklanjanje staklenog labirinta*“ koji je u završnoj fazi provedbe. Predstavljene su i aktivnosti novog projekta „*Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života*“. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Primorsko-goranske županije je obilježilo Međunarodni dan žena na način da je održalo tematsku sjednicu pod nazivom „*Žene na tržištu rada s posebnim osvrtom na stanje u PGŽ“*. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Dubrovačko-neretvanske županije je organiziralo okrugli stol pod nazivom „*Kako postići sklad osobnog, obiteljskog i profesionalnog života?“*, a Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Karlovačke županije i Ženska grupa Karlovac „Korak“ organizirali su 8.3.2016. press konferenciju na kojoj je sudjelovala i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova.

[227] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Varaždinske županije je povodom Svjetskog dana seoskih žena organiziralo dodjelu Javnog priznanja „*Ženska kreativnost u ruralnom životu*“. Navedeni datum obilježilo je i Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Virovitičko-podravske te Brodsko-posavske županije.

[228] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Međimurske županije navodi kako je povodom Međunarodnog dana poduzetnica organiziralo tribinu o ženskom poduzetništvu i značaju potpornih institucija u osnaživanju žena u gospodarstvu, koja je bila uvod u sajam poduzetnica „*Žena sam. Poduzetnica sam*.“ koji se održao 21.05.2016. Na navedenoj tribini sudjelovala je i Pravobraniteljica koja je predstavila novi EU-projekt „*Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života*“.

[229] Na navedenoj sjednici sudjelovala je i predstavnica Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova.

kandidacijskim listama. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Splitsko-dalmatinske županije navodi kako je održalo javne istupe pod nazivom „*Žene u politici…40%"*. Pojedina Povjerenstva[230] navode kako su bile poduzimane određene aktivnosti vezano uz prihvaćanje i potpisivanje *Europske povelje o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnoj razini*[231].

Pored navedenih aktivnosti i tematskih područja, pojedina povjerenstva su pažnju posvećivala i nekim drugim pitanjima iz područja ravnopravnosti spolova. Tako je Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Krapinsko-zagorske i Bjelovarsko-bilogorske županije održalo tematske sjednice na kojima je pažnja posvećivana i *položaju žena u sportu*[232]. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije navodi kako je sudjelovalo u javnom savjetovanju o nacrtu prijedloga Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji te o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova. Također navedeno Povjerenstvo je (10.9.2016.) u Molvama organiziralo *Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko-križevačke županije*[233]. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Osječko-baranjske županije navodi kako je bilo suorganizator panel rasprave „*Reproduktivna prava žena*" u suradnji sa Ženskom udrugom Izvor iz Tenje. Navedeno Povjerenstvo navodi i kako je organiziralo *prvu IT konferenciju* u Osječko-baranjskoj županiji namijenjenu ženama u IT industriji pod nazivom Women 2.0., u suradnji s udrugom Osijek Software City. Pored navedenog, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Osječko-baranjske županije navodi kako je organiziralo i treću Izložbu ženskog poduzetništva Slavonije i Baranje (7.-9.10.2016.).

2.6.4. Financiranje povjerenstava za ravnopravnost spolova

Sva povjerenstva dostavila su i podatke o iznosima novčanih sredstava koja su tijekom 2016. dobila za svoj rad od županije. Jedino Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Šibensko-kninske županije navodi kako mu u 2016. nisu bila dodijeljena sredstva jer se isto, kao i tijekom prethodnog izvještajnog razdoblja, nije uspjelo sastajati zbog neispunjavanja kvoruma. Sva ostala povjerenstva dobila su za svoj rad određena *novčana sredstva čiji se iznosi, kao i prijašnjih godina, znatno razlikuju*. Tako su najmanje sredstava za svoj rad

[230] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Zagrebačke županije navodi kako je 10.11.2016. održalo sjednicu na kojoj se raspravljalo o potpisivanju navedene Povelje. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Primorsko-goranske županije navodi kako je 16.11.2016. održana sjednica na kojoj je podržana inicijativa za pristupanje Primorsko-goranske županije navedenoj Povelji, a Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Virovitičko-podravske županije navodi kako je Županijskoj skupštini uputilo prijedlog za potpisivanjem navedene Povelje te da je Skupština dana 19.12.2016. donijelo odluku o potpisivanju iste. Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Međimurske županije navodi kako je tijekom 2016. na inicijativu Povjerenstva Međimurska županija pristupila Europskoj povelji o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnoj razini.

[231] Europsku povelju o ravnopravnosti žena i muškaraca na lokalnoj razini pokrenulo je (2006.) Vijeće europskih gradova i regija (CEMR), najveća organizacija lokalnih i regionalnih vlasti u Europi s članstvom preko 50 nacionalnih asocijacija gradova, općina i regija u 37 zemalja. Potpisivanjem ove Povelje, lokalne i regionalne uprave europskih zemalja javno se obvezuju da će slijediti principe rodne ravnopravnosti i u svojim sredinama provoditi odredbe propisane Poveljom. Pravobraniteljica je još tijekom 2014. svim jedinicama lokalne i regionalne samouprave u Republici Hrvatskoj uputila preporuku da potpišu Povelju.

[232] Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Bjelovarsko-bilogorske županije navodi kako je 24.11.2016., u susret obilježavanju Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, održalo tematsku sjednicu pod nazivom „*Sport kao mjesto ravnopravnosti*" dok je Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Krapinsko-zagorske županije (21.4.2016.) održalo tematsku sjednicu na temu „*Žene i šport*".

[233] Navedeni festival je organiziran kao jedinstveni projekt na području Hrvatske, a isti se provodi već šest godina zaredom s ciljem afirmacije žena iz ruralnih područja i promocije različitosti života današnje žene u ruralnim područjima. Značaj i vrijednost toga projekta prepoznata je i u okviru Europske unije pa je tako Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko-križevačke županije uvršten u kalendar događanja Odjela za ruralni razvoj u Europskoj komisiji.

dobila povjerenstva za ravnopravnost spolova Ličko-senjske županije (1.500 KN), Vukovarsko-srijemske i Požeško-slavonske županije (3.000 KN) te Sisačko-moslavačke županije (6.000 KN). Pritom se uočava kako su navedena povjerenstva u svom radu bila i manje aktivna. Istodobno najveće iznose za svoj rad u 2016. dobila su povjerenstva za ravnopravnost spolova Grada Zagreba (250.000 KN), Koprivničko-križevačke (117.900 KN), Zagrebačke (80.000 KN) te Primorsko-goranske županije (78.720,85 KN), a navedena povjerenstva su u svom radu bila i aktivnija.

Usporedbom podataka o visini novčanih sredstava vidljivo je kako su najviše, kao i najniže novčane iznose, za svoj rad u 2016. dobila gotovo ista povjerenstva kao i tijekom 2015., a što je za posljedicu u određenoj mjeri imalo i njihovu jednaku (ne)aktivnost. Međutim, visina novčanih sredstava nije uvijek nužno povezana i s aktivnošću povjerenstava obzirom da važan faktor predstavlja i motiviranost njihovih članova/ica za predmetnu problematiku kao i razumijevanje njihove uloge. Vezano uz način financiranja povjerenstava za ravnopravnost spolova, Pravobraniteljica ponovno ukazuje kako bi se ono trebalo vršiti kroz sve stavke županijskih proračuna, odnosno na razini svih proračunskih rashoda (izdataka).

2.6.5. Zaključna razmatranja i preporuke

Kao i tijekom prijašnjih izvještajnih razdoblja, i dalje postoji neujednačenost u radu i aktivnostima pojedinih povjerenstava, a što je djelomično posljedica i neujednačenih novčanih sredstava koja su povjerenstva dobila za svoj rad. Iako većina povjerenstava, kao i koordinatora/ica za ravnopravnost spolova, navodi uspostavljenu suradnju i razmjenu podataka, Pravobraniteljica smatra kako bi postojeću suradnju trebalo svakako i dalje razvijati. Pritom je važno i da povjerenstva, kao i koordinatori/ice, u svom radu imaju pro-aktivan pristup koji bi obuhvaćao i održavanje redovitih sastanaka vezano uz problematiku pojedinačnih slučajeva nasilja u obitelji, što je obveza predviđena Protokolom. Pravobraniteljica podržava i aktivnosti usmjerene osnivanju lokalnih (općinskih i gradskih) povjerenstava za ravnopravnost spolova, o čemu izvještavaju pojedina povjerenstva. Imajući u vidu postojeću situaciju Pravobraniteljica, kao i prijašnjih godina, **preporučuje:**

(1) Ujednačavanje načina rada i financiranja županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, ali i koordinatora/ica za ravnopravnost spolova, kao i njihov pro-aktivan pristup u radu.

2.7. REGIONALNA KONFERENCIJA "FEMICID WATCH - ZA PREVENCIJU FEMICIDA U RH"

U povodu Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama – 25. studenog, kojim počinje međunarodna kampanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, te u svjetlu porazne statistike ubojstava žena u Hrvatskoj u 2016., Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova organizirala je u Zagrebu *Regionalnu konferenciju „Femicid Watch – za prevenciju femicida u Republici Hrvatskoj“.* Konferenciju su otvorile pravobraniteljica za ravnopravnost spolova,

Višnja Ljubičić i dr.sc. Maja Vučinić Knežević, pomoćnica ministrice za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske.

Prvi panel konferencije bio je posvećen stanju u regiji, zakonodavnom okviru kao i statističkim podacima vezanim za ubojstva žena i nasilje u obitelji. Temu je otvorila pravobraniteljica Ljubičić koja je dala kratak presjek iskustava institucije Pravobraniteljice u RH u suzbijanju rodno-uvjetovanog nasilja. Pravobraniteljica je naglasila trend porasta kaznenih djela, te iznijela podatak da je nasilje prema ženama u području kaznenog prava u 2015. poraslo za preko 100%. Istaknula je kako je ova brutalizacija nasilja posljedica prihvaćenosti nasilja nad ženama u društvu, odnosno nedovoljne osviještenosti društva o šteti koju svi trpimo u cijelom spektru društvenih područja zbog nasilja nad ženama. Pravobraniteljica je istaknula i zabrinjavajući trend među mladima, koji prema istraživanju udruge CESI u više od 40% slučajeva opravdavaju nasilje u vezi. Nadalje je istaknula kako je temeljem pritužbi koje zaprima vezano uz nasilje nad ženama uočeno nekoliko ključnih problema koji zahtijevaju hitno rješavanje: blago kažnjavanje nasilnika, neprepoznavanje nasilja nad ženama, nerazlikovanje žrtve od počinitelja, kasno i/ili neadekvatno reagiranje na nasilje, olako prelaženje preko višestrukog nasilja.

Govor o rodnom aspektu nasilja i nasilju kao globalnom problemu održala je posebna izvjestiteljica UN-a za nasilje nad ženama, njegove uzroke i posljedice, dr.sc. Dubravka Šimonović koja je ujedno predstavila inicijativu pokretanja promatračkog tijela ili sustava na nacionalnim razinama nazvanog „Femicid Watch“, a koji bi pratili pojavnost ubojstava žena iz rodnog aspekta te analizirali podatke radi uočavanja ključnih propusta koji dovode do ubojstava žena od strane njihovih supruga ili bivših i sadašnjih partnera. Dr.sc. Šimonović naglasila je važnost prevencije nasilja kao i važnost prikupljanja i analize podataka o nasilju prema ženama. Predložila je da se podaci prikupljaju u okviru nekog već postojećeg tijela na državnoj razini ili da se kao opservatorij osnuje zasebno tijelo. Poručila je kako su države dužne preuzeti odgovornost za ubojstva žena budući da je nasilje nad ženama izravni oblik kršenja ljudskih prava. Također, istaknula je kako je potrebno intenzivno raditi na prevenciji nasilja te primjeni međunarodnih dokumenata (CEDAW konvencija, Istanbulska konvencija), a u nacionalna zakonodavstva uvesti rodno specifičan pristup. Dr. Šimonović je zaključno istaknula kako monitoring femicida ne znači samo vođenje statistike, koja je i sama po sebi vrlo važna, već i individualno promatranje slučajeva, odnosno analizu svakog slučaja i svake situacije koja je dovela do ubojstva žene, što je suština 'Femicid Watch'-a, pri čemu u obzir treba uzeti i transrodne osobe.

Brankica Janković, povjerenica za zaštitu ravnopravnosti Republike Srbije, Samra Filipović-Hadžiabdić, direktorica Agencije za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine, Biljana Pejović, načelnica Odijeljena za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava Crne Gore i Nada Drobnjak, bivša predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Crne Gore, iznijele su iskustva iz regije. Radi se o susjednim državama koje su ratificirale Istanbulsku konvenciju i koje trenutno rade na usklađivanju zakona. No, provedba legislative i u regiji predstavlja značajan problem. Što se Srbije tiče, istaknuto je kako su u okviru usklađivanja zakonodavnog okvira uvedena dva nova kaznena djela – proganjanje i

seksualno uznemiravanje, a država prema Konvenciji ima obvezu sustavnog praćenja nasilja prema ženama. Srbija tako u prošloj godini bilježi čak 33 femicida, a Janković ističe da je rizik od ubojstva čak 80% u slučajevima kada žena napusti ili planira napustiti nasilnika te kako se 54% ubojstava događa u okviru zajedničkog kućanstva.

Filipović-Hadžiabdić je iz pozicije BiH istaknula važnost definiranja femicida, nužnost posvećivanja pažnje općim faktorima rizika poput ekonomske nejednakosti i povijesti nasilništva te naglasila problem izostavljanja iz analize i statistike slučajeva u kojima ubojice žena počine samoubojstvo, jer takvi slučajevi završavaju bez pravosudnog postupka.

Predstavnice iz Crne Gore također su istaknule važnost prevencije rizičnih faktora poput povijesti nasilništva i posjedovanja oružja, ali i re-tradicionalizaciju društva koja kao posljedicu, primjerice u Crnoj Gori, ima i sve češću pojavu abortiranja isključivo ženske djece. Također, Drobnjak je navela kako nije dovoljno samo donijeti zakon, već da se treba raditi konzultativna ispitivanja kako bi se vidjelo provode li se zakoni i strategije i kako ih se može poboljšati.

Drugi dio panela započeo je izlaganjem Dražena Viteza, zamjenika glavnog ravnatelja policije za opću sigurnost koji je iznio statistiku prekršajnih i kaznenih djela nasilja u obitelji i nad ženama u 2016., te ukazao na ključne propuste koji su se događali tijekom procesuiranja žrtava nasilja, naglasivši kako policijski službenici/e sudjeluju u programima dodatnih edukacija o obiteljskom i rodno uvjetovanom nasilju. Vitez je kao posebnu novinu u policijskim postupcima istaknuo nedavno donesenu mjeru udaljenja iz kuće, koja nasilnika udaljava na 3 mjeseca do 3 godine iz zajedničkog doma.

Izlaganje sutkinje Branke Žigante Živković potvrdilo je probleme u sustavu s kojima se suočavamo na različitim razinama. Naime, sutkinja Žigante Živković je ukazala na činjenicu da naši suci/sutkinje nažalost nisu u dovoljnoj mjeri educirani o međunarodno-pravnim instrumentima zaštite prava žrtava te da vrlo rijetko direktno primjenjuju međunarodne konvencije, čak i u onim slučajevima gdje je to moguće i nužno. Time, naglasila je, Hrvatska direktno krši ljudska prava, upozorila je i na nepoštivanje zakona i zakonskih legislativa namijenjenih zaštiti obitelji koja u današnjem društvu još uvijek predstavlja najčešće mjesto stradanja žena, unatoč činjenici da je prema Ustavu RH obitelj pod osobitom zaštitom države. Iz sudske prakse, Žigante je posebno izdvojila problem izjednačavanja nasilnika i žrtve na sudu, točnije, zabrinjavajuće visoku brojku žena koje su prilikom prijavljivanja nasilja unutar sustava tretirane jednako kao i nasilnici. Kao primjer dala je nekoliko slučajeva u kojima su žene koje su usmrtile svoje partnere braneći se od fizičkih napada dobile veću kaznu od počinitelja femicida. Također, istaknula je da iako žrtve prema zakonu imaju pravo sa sobom na sudu imati osobu od povjerenja, najčešće su to osobe iz neke organizacije civilnog društva, koje se nerijetko udaljava iz sudnice. Također, istaknula je da se i dalje na svim sudovima u RH ne osigurava dosljedno pravo žrtve da se tijekom postupka ne susreće s nasilnikom, što uvelike može utjecati na žrtvu da ili odustane od svjedočenja ili promijeni iskaz.

Bivša predsjednica Odjela za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora, Gordana Sobol, nadovezala se na izlaganje Pravobraniteljice ističući kako nasilje prema ženama postaje sve

brutalnije, dok se paralelno smanjuje broj prekršajnih prijava protiv nasilnika. Zapitala se kakvu poruku institucije šalju nasilnicima i ženama žrtvama nasilja u situacijama kada neadekvatno reagiraju na slučajeve obiteljskog nasilja te upozorila na nepostojanje građanskog odgoja, odnosno osnovnih odgojno obrazovnih mjera koje bi doprinijele sustavnoj prevenciji nasilja.

Maja Mamula iz Ženske sobe, u svom je izlaganju istaknula kako je femicid težak i rasprostranjen problem koji je zbog nedostatnih podataka i rijetkih javnih rasprava izuzetno teško iskorijeniti iz društva. Upozorila je kako je u Hrvatskoj svaka dva tjedna ubijena jedna žena, a između 40-70% ubijenih žena stradalo je upravo od ruku bliskih osoba (partnera, bivših partnera ili nekoga iz užeg dijela obitelji). Posebno je naglasila kako je između 67-80% žrtava femicida prethodno bilo žrtvama nasilja. Kao najveće probleme u borbi protiv femicida navela je nepovjerenje na koje žrtve nasilja nailaze kada se obraćaju nadležnim institucijama, neozbiljno shvaćanje izjava žrtava nasilja, sustavno ignoriranje ranijih prekršajnih ili kaznenih prijava nasilničkog ponašanja te činjenicu da je velik broj femicida počinjen nakon što je žrtva pokušala prekinuti odnos, podnijela zahtjev za razvodom braka ili pronašla novog partnera. Kao rješenje Mamula je navela da institucije moraju promijeniti paradigmu da one bolje od same žrtve znaju što je ona prošla i kakav oblik zaštite joj je potreban. Nadalje, istaknula je potrebu za hitnom promjenom zakonodavnih okvira te jačanje kapaciteta nadležnih institucija, temeljito prikupljanje i analizu podataka, bolju umreženost i suradnju, educiranje i senzibilizaciju policijskih službenika/ca, pravosudnog sustava, sustava socijalne skrbi te medicinskog osoblja, redukciju oružja te osiguravanje dovoljnog broja odgovarajućih servisa za žrtve rata, kao i podršku udrugama koje već nude takve usluge.

Konferenciju je zaključila Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, navodeći nekoliko ključnih smjernica, a koje bi uz veću političku volju i zainteresiranost nadležnih institucija pozitivno utjecale na smanjenje nasilja, a samim time i femicida. Istaknula je kako se na Konferenciji pokušalo sagledati sadašnje stanje i definirati mehanizme prevencije nasilja u obitelji i partnerskim vezama koja dovode do ubojstava žena te iznjedriti konkretne zaključke koji će doprinijeti ovom cilju. Konferencija je završena usvajanjem slijedećih **zaključaka:**

1. Hitno pokretanje postupka ratifikacije Istanbulske Konvencije.
2. Intenzivna, organizirana, sveobuhvatna i sustavna edukacija svih organizacija, tijela i institucija koje se bave nasiljem nad ženama (prvenstveno, policije, državnog odvjetništva i sudova).
3. Umrežavanje, koordinacija i zajedničko djelovanje kroz međuinstitucionalnu suradnju i razmjenu informacija između svih dionika uključenih u proces prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama. Jačanje i formaliziranje suradnje s organizacijama civilnog društva.
4. Dosljedna provedba politike „Nulte tolerancije prema nasilju nad ženama“.
5. Poboljšanje učinkovitosti postupanja relevantnih institucija na prvu dojavu o obiteljskom nasilju. Neadekvatna reakcija nadležnih institucija na ranije prijavljivano nasilje u obitelji najčešće dovodi do ubojstava žena.

6. Osvještavanje činjenice da je nasilje nad ženama velika kočnica ukupnom razvoju društva.
7. Uvođenje rodno-senzibilne statistiku vezano uz nasilje nad ženama u sve institucije, posebice na sudovima.
8. Jačanje preventivnih mjera, posebice kroz sustavnu izobrazbu djece i mladih o pogubnosti nasilja nad ženama.
9. Svaki pojavni oblik nasilja nad ženama goniti po službenoj dužnosti.
10. Jačanje regionalne suradnje i osiguranje češće razmjene iskustava.
11. Organizacija zakonodavnog, praktičnog i provedivog okvir sveobuhvatne podrške žrtvama nasilja prije, za vrijeme i nakon postupaka procesuiranja obiteljskih nasilnika.
12. Ustanoviti tijelo i suradnju tijela efikasnog i sveobuhvatnog monitoringa, prikupljanja podataka, analize slučajeva ubojstava žena i izvještavanja – „Femicid Watch“.

3
SPOLNE I RODNE MANJINE

3.1. PRAVNA OSNOVA I OCJENA STANJA

Zakon o ravnopravnosti spolova u čl.6.st.3. izričito zabranjuje diskriminaciju na temelju spolne orijentacije, dok u stavku 2. zabranjuje diskriminaciju na temelju bračnog i obiteljskog statusa, čime je Hrvatski sabor nadležnost nadzora poštivanja anti-diskriminacijskih jamstava, odnosno poštivanja materijalnih odredbi *Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola*, stavio u nadležnost Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Zakon o ravnopravnosti spolova ne spominje izričito osnovu rodnog identiteta. No, Sud pravde Europske unije u svojoj presudi C-13/94 *P. v S.* zauzeo je (1996.) jasno stajalište da nepovoljno postupanje prema osobama koje se nalaze u medicinski popraćenoj rodnoj tranziciji iz jednog u drugi spol predstavlja diskriminaciju temeljem spola koja je zabranjena Direktivom 76/207 o implementaciji načela jednakog postupanja za žene i muškarce u pogledu pristupa zapošljavanju, stručnom usavršavanju i napredovanju te radnih uvjeta, odnosno današnjom Direktivom 2006/54 o provedbi načela jednakih mogućnosti i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pitanjima zapošljavanja i rada (preinaka). Prema riječima samog Suda pravde iz presude *P.v.S.* „*opseg direktive ne može biti ograničen na pojednostavljenu diskriminaciju temeljenu na činjenici da je osoba jednog ili drugog spola. U svjetlu njene svrhe i karaktera jamstava prava koja štiti, opseg direktive je takav da obuhvaća diskriminaciju koja potječe, kao i u ovom slučaju, iz rodne promjene osobe u pitanju. Takva diskriminacija je utemeljena pretežno, ako ne i isključivo na spolu osobe u pitanju. Gdje je osoba dobila otkaz temeljen na tome da on ili ona namjerava ili prolazi promjenu roda, on ili ona izložena je nepovoljnom postupanju u odnosu na osobu onog spola kojem prema shvaćanju drugih pripada prije no što se podvrgla promjeni roda. Tolerirati takvu diskriminaciju, prema takvoj osobi, bilo bi jednako nepoštivanju dostojanstva i slobode koji njoj ili njemu pripadaju i koje Sud po dužnosti štiti.*“ S obzirom da je Zakonom o ravnopravnosti spolova u hrvatski pravni poredak implementirana nekadašnja Direktiva 76/207, odnosno današnja Direktiva 2006/54, nepovoljno postupanje temeljem rodnog identiteta ulazi u opseg zabrane diskriminacije temeljem spola.

Tijekom izvještajne godine uglavnom su nastavljeni trendovi prethodnih godina. No, ove godine nakon nekog vremena treba istaknuti zabrinjavajući rast neučinkovitosti pravosudnog sustava u pogledu suzbijanja kaznenih djela motiviranih mržnjom prema osobama istospolne orijentacije i transrodnim osobama.

3.1.1. Provedba odredaba Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola

Tijekom godine nisu uočene prepreke provedbi odredaba Zakona o životnom partnerstvu osoba istoga spola. Prema službenim statistikama Ministarstva uprave, u razdoblju od 1.1.-31.12.2016., sklopljeno je 66 životnih partnerstva od čega 35 među životnim partnerima i 31 među životnim partnericama. Od stupanja na snagu Zakona dana 6.8.2014. do kraja 2016., sklopljeno je ukupno 174 životnih partnerstva od čega je 92 sklopljeno između partnera muškog spola, a 82 između partnerica ženskog spola.

S obzirom na sveobuhvatnost Zakona o životnom partnerstvu i tijekom izvještajne godine nastavljen je proces usklađivanja zakonodavnih propisa s odredbama Zakona o životnom partnerstvu koji je Hrvatski sabor izglasao kao organski zakon. Pravobraniteljica u tom smislu pozdravlja prijedlog Vlade i odluku Hrvatskog sabora da izglasa Opći porezni zakon,[234] koji je uskladio sve dijelove poreznog sustava s načelom jednakosti iz Zakona o životnom partnerstvu (čl.15.). Pravobraniteljica također pozdravlja odluku Vlade da u zakonodavni postupak uputi Prijedlog zakona o izmjenama i dopunama zakona o strancima, odnosno Prijedlog zakona o izmjeni i dopunama zakona o osobnom imenu kojima se ta područja usklađuju sa Zakonom.

3.1.2. Fizički integritet, dostojanstvo i kaznena djela motivirana mržnjom

Pravobraniteljica ukazuje na nedovoljnu učinkovitost zaštite fizičkog integriteta građana i građanki istospolne orijentacije i suzbijanja kaznenih dijela motiviranih mržnjom prema ovoj skupini. Podaci o sudskim postupcima vezanim uz kaznene i građanske oblike diskriminacije temeljem seksualne orijentacije, koje je Pravobraniteljica prikupila putem Ministarstva pravosuđa, ukazuju na iste probleme na koje je Pravobraniteljica ukazivala i prethodnih godina.

Prvo, prema evidenciji **Ministarstva pravosuđa** tijekom 2016. pokrenuta su 4 nova postupka vezana za kazneno djelo zločina iz mržnje motivirana predrasudom na temelju spolne orijentacije. Dva postupka okončana su tijekom izvještajne godine osuđujućom presudom. U oba postupka oba su počinitelja kažnjena uvjetno. Preostala dva postupka u odnosu na dva počinitelja još su u tijeku.

Istovremeno, podaci koje je dostavilo **Ministarstvo unutrašnjih poslova** govore da je tijekom izvještajne godine evidentirano ukupno 35 kaznenih djela za koje je policija kriminalističkim istraživanjem utvrdila da su motivirana mržnjom, od kojih su 3 kaznena djela bila motivirana mržnjom prema osobama istospolne orijentacije (čl.87.st.21. Kaznenog zakona). Ministarstvo unutrašnjih poslova također navodi kako evidencije o prekršajima koje se vode na razini Ministarstva ne sadrže podatke po pravnim osnovama koje ih određuju kao prekršaje. Istovremeno, Ministarstvo navodi da su tijekom izvještajne godine registrirana 133 prekršajna djela „čiji opis sadrži elemente poticanja i pozivanja na mržnju“. Od toga njih 97 pokrenuto je radi diskriminatornog uznemiravanja, odnosno jedno radi spolnog uznemiravanja temeljem prekršajnih odredbi Zakona o suzbijanju diskriminacije.

[234] Narodne novine 115/16.

Temeljem navedenih podataka Pravobraniteljica ukazuje na sljedeće probleme.
Prvo, postoji očigledna nesuglasnost između policijski evidentiranih prekršajnih djela „čiji opis sadrži elemente poticanja i pozivanja na mržnju“ i broja pokrenutih sudskih postupaka. Do razlika u statističkim pokazateljima vjerojatno dolazi stoga što hrvatski okvir prekršajnog kažnjavanja ne poznaje niti jedan oblik „prekršaja iz mržnje“ temeljem neke od diskriminacijskih osnova. U tom smislu neki oblik nasilja motiviran predrasudom prema spolnoj orijentaciji, a koji su tijela gonjenja – policija i/ili državno odvjetništvo – odlučili izložiti progonu kroz prekršajni postupak, najčešće neće biti zabilježeno kao oblik kaznenog djela motiviranog tim oblikom mržnje. Ovakvoj nedosljednosti unutar sustava pridonosi i činjenica što ne postoji jasan standard temeljem kojeg je moguće odrediti kada diskriminatorno postupanje mora biti sankcionirano kao prekršaj a kada kao kazneno djelo temeljem Kaznenog zakona. Navedene nejasnoće ukazuju na jasnu potrebu poboljšanja sustava vođenja evidencije postupaka tijela progona i sudskih postupaka u području kaznenog i prekršajnog suzbijanja diskriminacije. Pravobraniteljica je u tom smjeru održala sastanak s Ministarstvom pravosuđa na kojem je ukazala na ovaj problem i izrazila spremnost stručno podržati unaprjeđenje sustava prikupljanja i analize ovih podataka.

Drugo, Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine posvetila povećanu pažnju identificiranju prepreka koje ograničavaju učinkovito funkcioniranje sustava kaznene zaštite od zločina iz mržnje, kako prema ženama tako i prema građanima i građankama istospolne orijentacije. Kroz organizaciju niza radionica stručnog usavršavanja na kojima su sudjelovali predstavnici/e sudstva, državnog odvjetništva i policije, iskristaliziralo se nekoliko slabih točaka u sustavu kaznene zaštite. Problem izvire u činjenici da se u Hrvatskoj kroz pravosudnu praksu razvila praksa prekršajnog progona koja omogućava pravosudnim tijelima da neke oblike nasilja motivirane mržnjom temeljenoj na predrasudi progoni i sankcionira putem prekršajnog postupka, iako prekršajni zakonodavni okvir ni na koji način ne predviđa mržnju temeljenu na diskriminatornoj predrasudi kao element prekršajnog djela. No, usprkos tome, suočeni s prekršajnim tužbama u kojima se mržnja kvalificira kao motiv prekršajnog djela, značajan dio prekršajnih sudova je dopustio takve tužbe i počeo strože sankcionirati prekršajna djela ako su utvrdili postojanje motiva mržnje. Usprkos dobroj namjeri učinkovitijeg i bržeg procesuiranja određenog dijela nasilja motiviranog mržnjom putem prekršajnog postupka, opisana praksa pravosudnih tijela je problematična iz dva ključna razloga. Prije svega, sukladno praksi Europskog suda za ljudska prava, država članica ima obvezu bilo koji oblik nasilja motiviranog mržnjom sankcionirati kao kazneno djelo. Hrvatska je tom zahtjevu formalno udovoljila uspostavivši sustav kažnjavanja zločina iz mržnje kroz Kazneni zakon. No, opisana praksa ukazuje da se te odredbe ne koriste u svim predmetima koji pripadaju u njihov doseg. Nadalje, propisane prekršajne sankcije koje se uglavnom izriču kao novčane nisu dovoljno oštre kako bi se njima na učinkovit način kažnjavalo nasilje motivirano mržnjom. Štoviše, u najvećem broju predmeta one se za takva djela izriču tek uvjetno. Posljedično, postojeća opisana praksa prekršajnih sudova nije sukladna stajalištima Europskog suda za ljudska prava u pogledu prava na učinkovitu pravnu zaštitu.

Pravobraniteljici je kroz raspravu s predstavnicima pravosudnih tijela ukazano na niz argumenata kojima se obrazlaže postojeća opisana praksa. Policija ukazuje da redovito

podnosi prijave takvih djela državnom odvjetništvu očekujući da će ono preuzeti kazneni progon, ali da državno odvjetništvo to učestalo odbija. Na taj način na policiji je da preuzme progon putem prekršajnog postupka. Predstavnici državnog odvjetništva s druge strane navode kako policija samostalno procjenjuje i donosi odluku hoće li određeno djelo progoniti kao prekršaj te da u to smislu primarna odgovornost ne leži na državnom odvjetništvu. Prekršajni sudovi ukazuju kako nemaju ovlasti ukazivati tužiteljima na potrebu prekvalifikacije prekršajnog u kazneno djelo već imaju dužnost suditi prema postavljenoj tužbi. Pravobraniteljica smatra kako je odgovornost za ispravnu kvalifikaciju i progon nasilja motiviranog mržnjom podjednako podijeljena između sva tri pravosudna aktera. Na policiji i državnom odvjetništvu je da zajedničkom suradnjom postave ispravnu kvalifikaciju djela sukladno postojećoj praksi Europskog suda za ljudska prava. Istovremeno, Pravobraniteljica također smatra da prekršajni sudovi imaju punu i nesputanu ovlast određivati svoju materijalnu nadležnost. Štoviše, Pravobraniteljica podsjeća da je Republika Hrvatska već suočena s tužbom radi kršenja ljudskog prava na jednako postupanje u pogledu učinkovite pravne zaštite pred Sudom za ljudska prava u Strasbourgu upravo stoga jer se o fizičkom nasilju nad osobom istospolne orijentacije odlučivalo u prekršajnom postupku temeljem tužbe o remećenju javnog reda i mira, pri čemu je počinitelj osuđen s 300 KN kazne što je onemogućilo vođenje kaznenog postupka radi zločina iz mržnje.

S obzirom na provedena istraživanja koja ukazuju na raširenost nasilja prema spolnim i rodnim manjinama, navedeni nizak broj kaznenih postupaka radi zločina iz mržnje prema osobama istospolne orijentacije i opisani nedostaci pravne zaštite od nasilja motiviranog mržnjom - ukazuju na slabu učinkovitost sustava kazneno-pravne zaštitite. Istovremeno prema podacima Agencije za temeljna prava Europske unije (FRA) Republika Hrvatska je na samom vrhu EU28 država u kojoj su osobe doživjele neki oblik nasilja zbog svoje seksualne orijentacije, odnosno rodnog identiteta (čak 22% osoba koje su sudjelovale u FRA istraživanju doživjele su takav oblik nasilja). S obzirom na ovakve pokazatelje podatak o niti jednom kaznenom postupku radi zločina iz mržnje počinjenog prema osoba istospolne seksualne orijentacije ne ulijeva povjerenje u kazneno-pravni sustav.

3.1.3. Sloboda okupljanja i izražavanja

Pravobraniteljica ukazuje kako je tijekom izvještajne godine sustav zaštite ustavne slobode javnog okupljanja i izražavanja spolnih i rodnih manjina uzorno funkcionirao. Sve Povorke ponosa prošle su bez vidljivih izraza netrpeljivosti i očiglednih provokacija. Pravobraniteljica smatra potrebnim naglasiti kako je Ravnateljstvo policije svoje obveze izvršavalo profesionalno.

Za razliku od prošle godine, Pravobraniteljica tijekom ove izvještajne godine nije zaprimila značajniji broj pritužbi koji se odnosi na istupe i izjave javnih osoba u medijima, bilo da se radi o televizijskim emisijama ili novinskim tekstovima. Pritužbe koje su zaprimljene uglavnom su se odnosile na forum komentare ispod objavljenih tekstova.

Istovremeno, Pravobraniteljica je u izvještajnoj godini zaprimila 2 pritužbe koje se odnose na uvredljive i ponižavajuće stavove o građanima i građankama istospolne orijentacije javno

iznesenih tijekom obrazovnih aktivnosti koje su se na određeni način koristile podrškom nadležnih tijela obrazovnog sustava Republike Hrvatske.

Pravobraniteljica je u predmetu **PRS-15-07/16-07** zaprimila pritužbe na sadržaje pojedinih izlaganja na međunarodnoj konferenciji *„Obitelj i škola: ključ odgoja za vrijednosti“,* održanoj (21.-22.10.2016.) u Zagrebu.[235] U pritužbama je izraženo nezadovoljstvo zbog toga što su se na konferenciji, prema medijskim izvještajima, promicala stajališta o statusu homoseksualnosti koja su u očiglednom neskladu sa stajalištima Svjetske zdravstvene organizacije. Analizom medijskih objava[236] utvrđeni su brojni sporni citati izjava sudionika/ca konferencije kao na primjer: „*Pojam spola je ukinula Svjetska zdravstvena organizacija, napominjući da je osoba definirana rodom, a ne spolom. To znači da dječak u jednom trenu može za sebe reći da je dječak, pa onda djevojčica, i tako dalje. (…) Ako je sve »znanstveno« utemeljeno, i ako za znanost homoseksualnost i biseksualnost nisu poremećaji, pa takvi parovi imaju pravo legalizirati svoje brakove, zašto onda ne legalizirati i pedofiliju, kao i, primjerice, »vezu« između čovjeka i životinje*; *Ako homoseksualnost i biseksualnost nisu poremećaji za znanost, iz čega slijedi da imaju pravo legalizirati brakove, zašto ne bismo legalizirali pedofiliju ili vezu između čovjeka i životinje?*; *Ja sada vama mogu reći da sam djevojčica, a za sat vremena se predomisliti.*“ (…) Na konferenciji su iznesene usporedbe homoseksualnosti s pedofilijom i zoofilijom, ukazivanje na širenje spolnih bolesti među homoseksualcima itd.

U odnosu na navedeno, Pravobraniteljica je dopisom Agenciji za odgoj i obrazovanja (AZOO) i ukazala na neprimjerenost takvog sadržaja stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih djelatnika/ca, a Medicinskom fakultetu u Splitu na neprimjerenost činjenice da predstavnik Fakulteta iz pozicije svoje struke promiče stajališta koja nisu u skladu sa stajalištima te struke. Pravobraniteljica je naglasila kako je preispitivanje službenih stajališta Svjetske zdravstvene organizacije, Europske unije, Ujedinjenih naroda ili Vijeća Europe i nuđenje suprotnih tumačenja legitimno pravo svakog pojedinca/ke ili organizacije, međutim da skup u svojstvu stručnog usavršavanja odgojno-obrazovnih radnika/ca i ravnatelja/ica Republike Hrvatske ne bi trebao biti prikladan kontekst u kojem bi se to trebalo odvijati. Od obje institucije zatražena su očitovanja, dok je od AZOO dodatno zatražena dostava popisa materijala koji su se nudili sudionicima/ama konferencije. Oba dopisa Pravobraniteljice s detaljnom elaboracijom problematike objavljena su u medijima. U zaprimljenim odgovorima navedene institucije zauzele su sljedeća stajališta. AZOO je navela kako nije utvrdila da je na konferenciji došlo do promoviranja diskriminirajućih stavova te se ogradila od njih i osudila ih *„ukoliko je do njih došlo*“. Pravobraniteljica pozitivnim smatra ograđivanje AZOO od diskriminirajućih poruka na konferenciji, međutim zabrinjavajućim smatra da Agencija nije upućena u sadržaj stručnog usavršavanja za čije organiziranje i provođenje je nadležna sukladno Zakonu o Agenciji za odgoj i obrazovanje, već samo ističe da je prema programu konferencije ocijenjeno da ona *„sa svojim temama i ciljevima može utjecati na povećanje*

[235] Konferencija se nalazi u katalogu stručnih skupova Agencije za odgoj i obrazovanje u svojstvu stručnog usavršavanja za odgojitelje, učitelje, nastavnike, stručne suradnike i ravnatelje.

[236] Detaljna analiza uvrštena je u dopis upućen AZOO-u, koji je dostupan ovdje: http://www.crol.hr/index.php/politika-aktivizam/8320-nakon-reakcija-gradanki-i-gradana-na-konferenciju-u-ime-obitelji-oglasila-se-pravobraniteljica-predsjednica-i-dalje-suti

kvalitete odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj", iako bi se prema medijskim izvještajima nakon njene provedbe moglo zaključiti da je učinak konferencije u pojedinim segmentima bio upravo suprotan. Unatoč pozamašnoj količini spornih sadržaja koje su prenijeli mediji, Agencija je našla shodnim tek ustvrditi da su *„pojedini tekstovi i činjenice izneseni u tim novinskim člancima demantirani od strane organizatora",* pritom u potpunosti zaobišavši pojedine navode koje je Pravobraniteljica dostavila, a koje je prenio upravo sam organizator na svojim mrežnim stranicama.

Medicinski fakultet u Splitu ogradio se od izlaganja profesora koji se predstavio kao djelatnik te institucije navevši da on u radu konferencije nije sudjelovao u svojstvu predstavnika Fakulteta, već je iznosio osobne stavove. Fakultet je naveo da je profesoru emeritusu (prof. u mirovini) *„radni odnos na Fakultetu prestao",* pritom ne spominjući činjenicu da je konkretni profesor prema programu doktorskog studija i dalje nositelj dva kolegija (jednog obveznog i jednog izbornog) na Medicinskom fakultetu u Splitu, iz čega proizlazi da se opći akti Sveučilišta i Fakulteta koji propisuju stegovnu odgovornost za diskriminaciju temeljem spolne orijentacije na njega odnose jednako kao i na sve druge nastavnike/ce na Fakultetu. Osim toga, Fakultet nije našao shodnim poduzeti ništa po pitanju činjenice da su stavovi konkretnog profesora na konferenciji predstavljeni kao stavovi Medicinskog fakulteta u Splitu, i to bez dopuštenja Fakulteta. Zaključno, ispitni postupak koji je Pravobraniteljica provela potvrdio je osnovanost sumnji na prisutnost elemenata diskriminacije temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta na konferenciji „Obitelj i škola: ključ odgoja za vrijednosti" koja je održana u svojstvu stručnog usavršavanja za odgojitelje, učitelje, nastavnike, stručne suradnike i ravnatelje iz područja predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Mediji su u svojim izvještajima s konferencije detaljno i opširno prenijeli pozamašnu količinu sadržaja koji nisu u skladu s jamstvima zabrane diskriminacije temeljem osnova u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, čime je teret dokazivanja prebačen na državno tijelo odgovorno za uvrštavanje konferencije u katalog stručnih skupova. To tijelo (AZOO) temeljem površnog osvrta na sve sadržaje koje su prenijeli mediji nije ponudilo dokaze kojima bi u potpunosti otklonilo sumnju na pojavnost diskriminacijskih elemenata na konferenciji, a udruga koja je organizirala konferenciju sama je potvrdila da je dio medijskih napisa vjerodostojan (kroz vlastite medijske objave i svoje očitovanje).

Pravobraniteljica je u predmetu **PRS-15-07/16-05** također zaprimila pritužbu na 'skriptu za internu uporabu studenata 3. godine' jednog visokog učilišta pod naslovom „Razumijevanje Islama" (Zagreb, 2010.). U pritužbi se skreće pažnja na dvije stranice skripte u kojima se govori o odnosu Islama prema homoseksualnosti. Izvršivši uvid u skriptu, Pravobraniteljica je utvrdila da se u njoj homoseksualnost naziva sljedećim izrazima: *„društvena pošast; ružno djelo koje predstavlja izopačenje i degeneraciju prirode čovjeka i uranjanje u kaljužu prljavštine i nečistoće; prljava rabota u društvu koja upropaštava život onih koji se tome odaju i potpuno ih zarobljava u toj mjeri da oni zaboravljaju na sve moralne norme, ustaljene običaje i ukuse; odvratan porok; prljavi i ružni strogo zabranjeni čin; veliki grijeh; vrsta deformacije i grijeha; čišćenje islamskog društva od ovih razarajuće štetnih mikroba i bakterija, od kojih se može izroditi samo propast i uništenje".*

Pravobraniteljica je Fakultetu uputila dopis u kojem je zatražila očitovanje o tome jesu li izrazi koji se koriste prilikom opisa homoseksualnosti u skripti „Razumijevanje Islama“ djelo autora skripte ili su preuzeti iz nekog drugog izvora, te je ukazala na pozitivne propise Republike Hrvatske koji zabranjuju nepovoljno postupanje temeljem spolne orijentacije u pogledu pristupa svim dobrima, uslugama i prilikama koje hrvatsko društvo pruža svojim građanima i građankama. Nacionalni i međunarodni propisi nalažu tretiranje različitih spolnih orijentacija s uvažavanjem, a osobama istospolne orijentacije jamče pravo da ne smiju biti izložene neugodnom, neprijateljskom, ponižavajućem ili uvredljivom postupanju. Osim toga, govor mržnje usmjeren prema skupini ljudi zbog njihovog spolnog opredjeljenja je kazneno djelo sukladno čl.325. Kaznenog zakona. Pravobraniteljica je također istaknula da je svjesna pravnog okvira koji vjerskim zajednicama jamči slobodu podučavanja vjerskog nauka - u ovom konkretnom slučaju islamskog vjerskog nauka u skladu s Ugovorom između Vlade Republike Hrvatske i Islamske zajednice u Hrvatskoj o pitanjima od zajedničkog interesa. Međutim, također treba uzeti u obzir da se u ovom slučaju taj nauk odvija u sklopu visokog učilišta Republike Hrvatske koje, iako je osnovano od strane vjerske zajednice, ima prava i obveze kao i sva druga visoka učilišta u Republici Hrvatskoj te mora djelovati poštujući odredbe zakonodavstva Hrvatske, sukladno čl.15. Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima i čl.52.st.1. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju. Osim toga, čl.3.st.1. i čl.4. Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica, propisano je da vjerska zajednica u promicanju vjere i drugom svom djelovanju ne smije širiti netrpeljivost i predrasude te ne smije djelovati sa sadržajem i načinom očitovanja vjere koji su protivni pravnom poretku ili na štetu prava i sloboda građana. Na navedeno je važno ukazati iz razloga što je izričaj koji se koristi prilikom obrađivanja teme homoseksualnosti u skripti „Razumijevanje Islama“ u velikom odstupanju od navedenih anti-diskriminacijskih propisa, a istovremeno nije razvidno da ulazi u oblik očitovanja vjere koji bi to odstupanje opravdavao. Naime, osobe istospolne orijentacije opisuje se na izrazito dehumaniziran način u kontekstu *„bakterije koja prenosi zaraznu bolest“,* te se uz izraze *„ružno“, „prljavo“, „odvratno“ i* dr. ustvrđuje da te osobe zaboravljaju na sve moralne norme. Fakultetu je upućena preporuka da se u skriptu u dijelu koji govori o homoseksualnosti uvrsti napomena da su građani/ke homoseksualne, biseksualne i transseksualne orijentacije jednako vrijedni dio pluralističkog društva Republike Hrvatske. Iz očitovanja Fakulteta proizašlo je da sporni citati vjerojatno nisu preuzeti iz nekog drugog izvora već su djelo autora skripte. Fakultet navodi da do sada nije zaprimao pritužbe na skriptu te ukazuje na potrebu sagledavanja cijele problematike primarno iz pozicije filozofije i religijskih znanosti. Međutim, dekan Fakulteta također navodi da je zamolio autora skripte da stilski, jezično i uz točnije navode taj dio teksta uredi. Pravobraniteljica je Fakultet povratno zatražila dostavu skripte nakon što bude uređena. Do zaključenja ovog Izvješća skripta nije zaprimljena.

3.1.4. Tržište rada i tržišni pristup uslugama i dobrima

Pravobraniteljica je i dalje uvjerenja kako je diskriminacija temeljem spolne orijentacije na tržištima radne snage, usluga i dobara raširena, iako je njena vidljivost relativno slaba. Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine u području rada i zapošljavanja zaprimila 2 pritužbe radi diskriminacije temeljem spolne orijentacije, isti broj kao i prošle godine. Većina

osoba koje se obraćaju Pravobraniteljici, a smatraju da su bile izložene diskriminaciji temeljem spolne orijentacije u radnom odnosu ili u pristupu nekoj usluzi ili dobru i dalje ostaju pri razgovoru u kojem se upoznaju sa svojim pravima i dostupnim mehanizmima zaštite, ali se ne žele upuštati u anti-diskriminacijske postupke ikakvog oblika iz straha da će njihov identitet postati javan što će na kraju rezultirati još većim stupnjem diskriminacije.

U prilog navedenoj ocjeni idu i rezultati dvaju istraživanja *„Istraživanje među poslodavcima u Republici Hrvatskoj o politikama i praksama vezanima za LGBTI zaposlenike“ i „Istraživanje među LGBTI osobama o uvjetima na radnom mjestu“* izrađenih u sklopu projekta „LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu“ koji provode Prostor rodne i medijske kulture K-zona, BRID – Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju, Udruga Zora te Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“ u suradnji s udrugama Trans Aid i Zagreb Pride.[237]

Istraživanje ukazuje da „Od 12,6% sudionika/ica istraživanja („Istraživanje među LGBTI osobama o uvjetima na radnom mjestu“) koji/e su svoju vezu ozakonili/e životnim partnerstvom, više od pola njih (54,8%) nije o tome službeno obavijestilo sadašnjeg poslodavca, iako bi time mogli ostvariti zakonom određena prava i obveze koje proizlaze iz tog odnosa, kao npr. porezne olakšice. Jedna četvrtina sudionika/ica istraživanja nije otvorena oko vlastite spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta i/ili izražavanja na poslu, a nešto više od trećine (36,7%) u potpunosti jest. Oni koji nisu otvoreni u vezi vlastite spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta i/ili izražavanja navode različite razloge koji se mogu grupirati u dvije kategorije. Jedna se skupina odgovora odnosi na karakteristike radnog okruženja i poslodavca, a druga na osobne razloge LGBT osobe. U prvu skupinu ulaze homo/bi/transfobna i netolerantna okolina i nadređeni i/ili kolege/ice, zbog čega se sudionici/ice boje različitih oblika diskriminacije i zlostavljanja (npr. šikaniranja, fiičkog i psihičkog zlostavljanja, ismijavanja, osuđivanja itd.). Skrivanjem vlastite spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta žele izbjeći probleme na poslu i/ili se boje otkaza te nemogućnosti dobivanja ugovora na neodređeno, a neki navode da su doživjeli degradaciju na poslu ili su morali promijeniti posao. Nekoliko sudionika/ica koji/e rade u školi i obrazovnom sustavu navode ovu radnu okolinu kao izrazito nepovoljno okruženje za izražavanje vlastite spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta/izražavanja budući da su izloženi otvorenim homofobnim komentarima učenika/ica i djelatnika/ica, a nekima je i izričito zabranjeno *outanje* zbog nepovoljnog utjecaja na djecu.“[238]

Istraživanjem je također utvrđeno da je tijekom svoje cjelokupne profesionalne karijere „čak 75,1% ispitanika/ica doživjelo neki od oblika diskriminacije, uznemiravanja i/ili zlostavljanja, pri čemu je najveći broj njih (61%) na svom radnom mjestu bio izložen homofobnim

[237] *Projekt „LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu“* financira Europska unija – Komponenta I IPA 2012 pretpristupnog programa – Pomoć u tranziciji i izgradnja institucija, područje: Jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva za osiguravanje djelotvorne provedbe standarda EU u ostvarenju ljudskih prava i sufiancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Cilj projekta jest ojačati kapacitete udruga za ljudska i radnička prava po pitanjudiskriminacije LGBTI osoba na osnovi rodnog identiteta, rodnog izričaja i spolne orijentacije na radnom mjestu te kroz izgradnju međusektorske mreže i implementaciju zagovaračkih modela pridonijeti suzbijanju diskriminacije LGBTI osoba na radnom mjestu i pri zapošljavanju.

[238] Doc.dr.sc. Jasminka Juretić, Ines Jakovčić, univ. spec. psych., Udruga LORI “*LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu - Rezultati istraživanja*”, str.45., Prostor rodne i medijske kulture K-zona, 2017.

komentarima i šalama (…) uočava se da su LGBT osobe najčešće bile izložene homofobnim komentarima i šalama (23,1%) te ogovaranju i širenju glasina (17,6%). Fizičkom nasilju bilo je izloženo 3,4% sudionika/ica istraživanja, a prijetnje je dobivalo njih 8,9%. Iznuđen seksualni odnos ili silovanje doživjelo je 8 LGBT osoba, a dvije su to iskustvo doživjele više od 10 puta. Različite probleme na poslu, primjerice kritiziranje obavljanja posla, nemogućnost napredovanja, namjerno podmetanje poslovnih problema i slično, doživjelo je najmanje jednom oko 20% sudionika/ica istraživanja, ovisno o vrsti problema. Iz te skupine, najviše LGBT osoba bilo je izloženo nedodjeljivanju ili pretjeranom dodjeljivanju zadataka, a više od 10 puta je to doživjelo njih 5,4%. Nešto manje od desetine sudionika/ica istraživanja bilo je izloženo i narušavanju međuljudskih odnosa na poslu, odnosno neki su bili prostorno izolirani od kolega, a u nekim je slučajevima kolegama/icama s posla bilo zabranjeno razgovarati s LGBT zaposlenicima/icama.“[239]

Istovremeno donekle ohrabruje činjenica da je istraživanje pokazalo da u odnosu na trenutnog poslodavca „Čini se da oni koji jesu otvoreni u vezi svoje spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta/izražavanja smatraju da njihovi nadređeni uglavnom pravedno vrednuju njihov rad, da napreduju uglavnom jednako kao i njihovi kolege/ice heteroseksualne orijentacije te da im je kao LGBT osobama ugodno u interakciji s kolegama/icama i s nadređenima. Najmanje 80% sudionika/ica istraživanja se u potpunosti ili uglavnom slaže s navedenim tvrdnjama. Moguće je da se radi o poslodavcima koji su LGBTI prijateljski, pa su zaposlenici/ice procijenili/e da im otvorenost u pogledu njihove različitosti neće stvarati probleme u mogućnosti napredovanja u poslu te da to neće utjecati na radnu atmosferu i odnose s kolegama/icama i nadređenima.“[240]

Tijekom 2016. Pravobraniteljica je nastavila pratiti sudski postupak koji je tužitelj pokrenuo pred građanskim sudom u Zagrebu radi diskriminacije temeljem spolne orijentacije od strane poslodavca nakon što je Pravobraniteljica u predmetu **PRS-03-06/14-03** tijekom svog anti-diskriminacijskog postupka izdala upozorenje poslodavcu da je nepovoljnim postupanjem prema pritužitelju, nakon što se pritužio Pravobraniteljici, prekršio zabranu viktimizacije propisanu čl.2. ZRS-a. Pravobraniteljica je uputila preporuku poslodavcu da istu ispravi hitnim povlačenjem odluke o otkazu. Iako se radi o hitnom postupku, ovaj sudski postupak sada traje duže od dvije godine.

Prema podacima Ministarstva pravosuđa tijekom 2016. pred parničnim sudovima vodila su se 3 parnična postupaka radi nepovoljnog postupanja temeljem spolne orijentacije od kojih su 2 započeta ranijih godina, a jedan je započet tijekom 2016. Od 3 postupka, 2 su pravomoćno riješena. Jedan je riješen osuđujućom presudom, a drugi „na drugi način“ bilo povlačenjem tužbe ili nagodbom (nije specificirano). U oba pravomoćno riješena predmeta sud je odlučio presudom u korist troje žrtava od kojih su 2 bile ženskog, a 1 muškog spola.

[239] Id. str. 51.
[240] Id. str. 45.

3.2. AKTIVNOSTI PRAVOBRANITELJICE VEZANE UZ PROMICANJE PRAVA SPOLNIH I RODNIH MANJINA

Pravobraniteljica je tijekom godine nastavila suradnju s organizacijama civilnoga društva koje se bave zaštitom i promicanjem prava spolnih i rodnih manjina - Zagreb Pride, LORI, TransAid, Inicijativa TransParent, K-zona, te je istupala u medijima vezano za zaštitu od diskriminacije temeljem spolne orijentacije ili za problematiku transrodnih osoba.[241]

14.12.2016. Sudjelovanje na panelu *„Homofobija i transfobija u sustavu obrazovanja"* koji su na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu organizirale udruga Zagreb Pride i LORI, a na kojem se govorilo o psiho-socijalnim posljedicama nasilja nad LGBTIQ učenicima/ama, o istraživanjima čiji rezultati ukazuju na visoku razinu homofobije i transfobije u hrvatskom društvu te o aktivnostima koje se poduzimaju i koje bi se mogle poduzeti u sustavu obrazovanja s ciljem suzbijanja homofobije i transfobije.

8.12.2016. Pravobraniteljica je u Sarajevu na regionalnoj konferenciji *„Gdje počinje govor mržnje, prestaje sloboda govora",* koju je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH organiziralo povodom obilježavanja 10. Prosinca – Međunarodnog dana ljudskih prava, održala izlaganje o provedenim istraživanjima homofobnih stavova srednjoškolaca i pojavnosti nasilja temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta, postignućima vezanima za normativni okvir, aktivnostima Pravobraniteljice kao umješačice u anti-diskriminacijskim postupcima u vezi homofobije, govora i/ili zločina iz mržnje u području obrazovanja, zapošljavanja, pristupa dobrima i uslugama. Istaknula je stalnu potrebu za osvještavanjem o statusu spolnih i rodnih manjina, kroz odgojno-obrazovni sustav i druge programe kojima je u fokusu odgoj za toleranciju prema različitostima, kroz edukacije stručnih osoba, reagiranja institucija i političara/ki na homofobiju, okrugle stolove i sl.

1.12.2016. Pravobraniteljica je izlagala na stručnom skupu *„Promicanje standarda zdravstvene skrbi za transrodnu, rodno varijantnu i interseksualnu djecu i mlade"* koji je organizirala inicijativa roditelja transrodne djece i mladih Transparent, a čija pokroviteljica je bila institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova. Naglasila je kako smo u posljednje dvije godine dali ključan doprinos zaokruživanju normativnog okvira za promjenu pravnog i fizičkog identiteta trans-rodnih osoba sudjelovanjem u izradi Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu. Brojni sastanci na inicijativu Pravobraniteljice s nadležnim institucijama ubrzali su postupak, što je nakon objave liste stručnjaka/inja i stručnih smjernica nadležnih ministarstava, rezultiralo uklanjanjem svih administrativno-pravnih prepreka koje su priječile ostvarivanje prava na upis promjene spola u državne matice transrodnim osobama.

8.-9.11.2016. Dvodnevni seminar o zločinu iz mržnje, koji je za suce i sutkinje te državne odvjetnice i odvjetnike, kao dio projekta "Hate no more", uz podršku Pravosudne akademije, organizirao Zagreb Pride. Pravobraniteljica je izlagala o ulozi institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u promoviranju i zaštiti prava LGBTIQ osoba, o obvezama Hrvatske

[241] Detaljnije o izjavama Pravobraniteljice za medije u točki 6.6. ovog Izvješća.

prema međunarodnim dokumentima i izvještavanju tijela UN-a, VE i drugih. Razgovaralo se o provedbi nepristranih istraga, istraživanju zločina iz mržnje, donošenju učinkovitih odluka, zaštiti žrtava.

03.11.2016. Stručni skup na temu „*Promicanje standarda zdravstvene skrbi za transrodnu, rodno varijantnu i interseksualnu djece i mlade*“ u organizaciji TransParent inicijative roditelja transrodne djece i mladih. Pravobraniteljica je naglasila da je u posljednje dvije godine uz inicijativu i podršku institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova zaokružen normativni okvir za pravno rješavanje statusa transrodnih osoba. Pravobraniteljica će se i nadalje zalagati za prava transrodnih osoba i inzistirat će na izradi organiziranog i cjelovitog sustava redovne izobrazbe medicinskih stručnjaka/kinja i radnika/ca koji/e se bave rodno-disforičnim osobama.

28.9.2016. Udruga Prostor rodne i medijske kulture K-zona uz partnerice na projektu BRID - Baza za radničku inicijativu i demokratizaciju, Udrugu Zora i Lezbijsku organizaciju Rijeka "Lori" te suradnice na projektu udruge Zagreb Pride i Trans Aid organizirale su okrugli stol *"EU politike LGBTI ravnopravnosti pri zapošljavanju i na radnom mjestu"*. Cilj je bio upoznati dionike s najboljim EU praksama koje se tiču postizanja ravnopravnosti LGBTI osoba pri zapošljavanju i na radnom mjestu. Sudionici/e su se posebno osvrnuli/e na relevantno zakonodavstvo Hrvatske te zakonodavstva i mehanizme EU koji se u širem kontekstu odnose na postizanje rodne ravnopravnosti te na suzbijanje diskriminacije na osnovi spolne orijentacije i/ili rodnog identiteta i izražavanja s posebnim osvrtom na suzbijanje diskriminacije na radnom mjestu i pri zapošljavanju.

10.6.2016. Održana zajednička sjednica saborskog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina i Odbora za ravnopravnost spolova kako bi se razmotrile zakonske i administrativne prepreke punom ostvarivanju prava transrodnih osoba u Republici Hrvatskoj. U radu tematske sjednice, osim saborskih zastupnika/ca i članova/ica odbora, sudjelovala je i predstavnica Agencije Europske unije za temeljna prava (FRA), krovne organizacije za zaštitu prava transrodnih osoba u Europi (TGEU), udruge TransParent – inicijative roditelja transrodne djece i mladih, predstavnici/ce svih pravobraniteljiskih ureda, vladinih ureda i nadležnih ministarstava te transrodne osobe i njihovi roditelji.

06.-7.6.2016. Na poziv i u organizaciji Sarajevskog otvorenog centra, u Sarajevu je organiziran *„Seminar o pravima LGBTI osoba za predstavnike/ce gender institucionalnih mehanizama u Bosni i Hercegovini: Kako tijela za ravnopravnost spolova mogu da u svoj rad uključe prava LGBTI osoba“.* Pravobraniteljica je govorila o međunarodnim standardima i mjerama za suzbijanje diskriminacije na temelju seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, o institucionalnom okviru za provedbu politike ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj, o pritužbama građana i građanki koje zaprima, o istraživanjima o homofobiji, o postignućima vezanima za normativni okvir, o aktivnostima Pravobraniteljice kao umješačice u sudskim postupcima, o zakonskom reguliranju zločina iz mržnje, o životnim zajednicama osoba istog spola, o strategijama prevencije i zaštite od diskriminacije spolnih i rodnih manjina, kao i slučajevima nasilja.

23.5.2016. Pravobraniteljica je sudjelovala u Banja Luci na konferenciji *„Javne politike za ravnopravnost LGBT osoba u Bosni i Hercegovini“* u organizaciji Gender centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova i Sarajevskog otvorenog centra, uz podršku EU. Pravobraniteljica je izlagala o iskustvima institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova RH u suzbijanju diskriminacije temeljem spolne orijentacije i rodnog identiteta u okviru prvog panela pod nazivom: *„Preporuka CM/Rec(2010)5 Savjeta Evrope o suzbijanju diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta: trenutno stanje i plan za djelovanje“.*

14.4.2016. Sudjelovanje na sastanku u Hrvatskom saboru s predstavnicima udruge roditelja trans-rodne djece – TransParent i s trans-rodnim osobama na poziv saborskog zastupnika Peđe Grbina. Sastanak je održan vezano za proces prilagodbe spola i života u drugom rodnom identitetu trans-rodnih osoba, a svrha je bila zauzimanje stajališta oko svih preostalih otvorenih pitanja i problema vezanih uz ostvarenje prava trans-rodnih osoba, odnosno trans-rodne djece i njihovih roditelja, a koja se tiču pravno–medicinskih mogućnosti ostvarenja prava na promjenu spola, odnosno život u drugom rodnom identitetu.

21.1.2016. U sklopu projekta *“LGBTI ravnopravnost na radnom mjestu“,* na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu održan je panel *“LGBTI radnička prava i udruživanje”*. Pravobraniteljica je govorila o zakonodavnom okviru koji štiti građane/ke temeljem diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog identiteta te o pritužbama koje institucija Pravobraniteljice prima. U svrhu izgradnje boljeg pravnog okvira važna je suradnja sindikata, koji tek trebaju osvijestiti ovu problematiku, i civilnog sektora.

3.2.1. Zaključna razmatranja i preporuke

Pravobraniteljica smatra kako se tijekom 2016., Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola nastavio uspješno provoditi u praksi. No, usprkos značajnom pomaku u ravnopravnosti spolnih i rodnih manjina, u pogledu njihovog građanskog statusa i materijalnih prava ostaje izražen problem fizičkog nasilja nad ovom društvenom skupinom. U tom smislu Pravobraniteljica smatra korisnim dati sljedeće **preporuke:**

(1) Preciznije odrediti prekršajne zakonske odredbe kako bi se osiguralo da se djela motivirana mržnjom temeljenoj na predrasudi prema građanima i građankama istospolne orijentacije progone u okviru kaznenog, a ne prekršajnog postupka.
(2) Unaprijediti sustav prikupljanja i obrade podataka vezane uz sudske sporove koji se na parničnim, upravnim, prekršajnim i kaznenim sudovima vode vezano uz diskriminacije na temelju spolne orijentacije.
(3) Promptno postupanje svih dionika prema Protokolu o postupanju u slučajevima zločina iz mržnje, motiviranih predrasudom prema osobama istospolne orijentacije.
(4) Razviti program stručnog usavršavanja za državne odvjetnike i suce koji odlučuju u anti-diskriminacijskim sporovima, a posebno u kaznenopravnim postupcima.
(5) Izrada protokola zaštite od nasilja i uznemiravanja nad učenicima i učenicama za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj kojom će biti jasno određena nadležan tijela i osobe dužne za zaprimanje pritužbi učenika/ca koji su bili izloženi spolno ili rodno uvjetovanom nasilju,

način provođenja postupka rješavanja pritužbi i jasno definirane sankcije u slučaju utvrđenog nasilja.

3.3. PROBLEMI RODNO-DISFORIČNIH OSOBA

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja intenzivirala praćenje ostvarivanja prava individualnih slučajeva rodno-disforičnih osoba, što kroz zaprimljene pritužbe – broj kojih je u 2016. značajno porastao[242], što na vlastitu inicijativu. Pravobraniteljica je svoj angažman, započet još 2013. s izmjenama Zakona o državnim maticama, nastavljen izradom *Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu* (Pravilnik) iz 2014., usmjerila prema pro-aktivnom i konstruktivnom rješavanju problema učinkovite primjene relevantnih propisa kojima se odlučuje o pravima rodno-disforičnih osoba praksi.

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog razdoblja tako nastavila suradnju sa svim nadležnim ministarstvima, među kojima se najintenzivnija suradnja zadržala s Ministarstvom zdravstva i Nacionalnim zdravstvenim vijećem – u čijoj ovlasti je davanje Mišljenja o promjeni spola – dokumenta koji je neophodan rodno-disforičnim osobama kako bi započele, odnosno nastavile proces rodne i spolne tranzicije. Prema statistici koju je Pravobraniteljici dostavilo *Nacionalno zdravstveno vijeće* (NZV), od ukupno zaprimljenih 34 zahtjeva za izdavanjem mišljenja o promjeni spola ili života u drugom rodnom identitetu, NZV je u 7 održanih sjednica tijekom 2016. - izdalo pozitivno mišljenje za ukupno 24 slučaja, dok je preostalih 10 još u postupku rješavanja.

U smislu nastavka konstruktivne suradnje i rješavanja preostalih problema, Pravobraniteljica se (10.5.2016.) sastala sa zamjenikom ministra zdravlja, dr.med. Ivanom Bekavcem. Na sastanku je dogovoren nastavak dosadašnje uspješne suradnje u području zajedničkih tema, prvenstveno pravilne i efikasne primjene i tumačenja *Pravilnika o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu*, kao i prikupljanja potpisa stručnjaka i zdravstvenih radnika za izdavanje Mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu te osnivanje radne skupine pri Ministarstvu zdravlja, a koja bi se isključivo bavila rješavanjem svih preostalih otvorenih pitanja vezano kako uz zaštitu svih prava trans-rodnih osoba, tako i uz medicinski postupak promjene spola ovih osoba, odnosno izradom jasnih i transparentnih uvjeta temeljem kojih bi proces spolne tranzicije bi subvencioniran sredstvima HZZO-a.

Tijekom 2016. pojačana je suradnja i s udrugama i inicijativama civilnoga društva, strukovnim i obrazovnim institucijama, a s ciljem intenzivnijeg osvještavanja društva o problemima transrodnih osoba, te ubrzanja postupaka spolne tranzicije, kako u pogledu

[242] Tijekom 2016. Pravobraniteljica je zaprimila ukupno 6 pritužbi rodno-disforičnih osoba u kojima su se pritužitelj/ice uglavnom žalili na sporost Nacionalnog zdravstvenog vijeća u izdavanju mišljenja po njihovim zahtjevima za promjenom spola i/ili života u drugom rodnom identitetu.

rješavanja statusno-pravnih pitanja, tako i u pogledu terapijskih, odnosno medicinskih postupaka.

Pravobraniteljica je (11.4.2016.) održala sastanak s predstavnicama udruge roditelja transrodne djece TransParent. Udruga je izložila niz problema vezanih uz ostvarenje prava rodno-disforičnih osoba, odnosno djece i njihovih roditelja u Hrvatskoj, a koja se tiču pravno – medicinskih mogućnosti ostvarenja prava na život u drugom rodnom identitetu. Prema tvrdnjama voditeljice udruge, problem neizdavanja, odnosno sporosti u izdavanju mišljenja NZV o životu u drugom rodnom identitetu ili o promjeni spola i dalje predstavlja ključni problem za ovu populaciju s obzirom da bez tog dokumenta osobe u spolnoj tranziciji ne mogu regulirati svoj status u državnim maticama. Kao poseban problem istaknuto je nepostojanje jasnih kriterija vezano za sudjelovanje države u subvencioniranju troškova medicinskog zahvata promjene spola od strane HZZO-a. Naime, osobe koje se odluče na potpunu spolnu tranziciju takve zahvate i dalje ne mogu vršiti u Republici Hrvatskoj pa su prisiljeni iste obavljati u nekim drugim zemljama koje ova pitanja imaju uređena. Osim navedenih ključnih problema, istaknuti su i problemi kod zapošljavanja, nedostatak organizirane edukacije osoba uključenih u procese pomaganja ovim osobama, nesenzibiliziranost društva, stigmatizacija, sveprisutni tabui i predrasude prema ovim osobama, medijski senzacionalizam koji prati javno izvještavanje o rodno-disforičnim osobama, kao i mnogi drugi problemi koji ovoj manjini onemogućavaju normalan život i integraciju u društvo sukladno njihovom rodnom identitetu. Na sastanku je dogovoren niz zajedničkih koraka u smislu daljnjeg djelovanja institucije, uključivanje javnosti i medija kako bi se olakšao položaj rodno-disforičnim osobama.

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova sudjelovala je (14.4.2016.) na saborskom sastanku održanom s predstavnicima udruga rodno-disforičnih osoba, kojem su nazočili saborski/e zastupnici/e te zainteresirane rodno-disforične osobe i njihovi roditelji. Svrha ovog neformalnog sastanka bila je zauzimanje stajališta oko svih preostalih otvorenih pitanja i problema vezanih uz ostvarenje prava ovih osoba, a koja se tiču pravno–medicinskih mogućnosti ostvarenja prava na promjenu spola, odnosno život u drugom rodnom identitetu.

Sličan sastanak u Hrvatskom saboru organiziran je (10.6.2016.) od strane saborskog Odbora za ljudska prava i prava nacionalnih manjina i Odbora za ravnopravnost spolova, koji je sazvan kako bi se razmotrile zakonske i administrativne prepreke punom ostvarivanju prava rodno-disforičnih osoba u Hrvatskoj. Pravobraniteljica je izložila s kojim se sve izazovima od 2013. susretala u otklanjanju diskriminatornih prepreka koje su priječile rodno-disforične osobe u ostvarenju temeljnih ljudskih prava. Naglašeno je kako je pro-aktivni i konstruktivni pristup Pravobraniteljice u konačnici ipak dao rezultata jer je NZV izdalo većinu mišljenja temeljem kojih su rodno-disforične osobe uskladile svoje rodne identitete sa svojim osobnim dokumentima. Sljedeći korak je određivanje jasnih kriterija od strane HZZO-a na osnovu kojih će se propisati koje troškove u postupku spolne tranzicije snosi država, a koje same rodno-disforične osobe.

Institucija Pravobraniteljice je na sastanku (4.10.2016.) s udrugom TransParent - inicijativa roditelja rodno-disforične djece i mladih, dogovorila blisku suradnju na projektu *„Parents*

Love Movement", koji financira Veleposlanstvo SAD-a u Republici Hrvatskoj uz podršku Veleposlanstva Velike Britanije i Veleposlanstva Kraljevine Nizozemske, a koji smjera uklanjanju tabua i diskriminacije koja prati rodno-disforične osobe te cilja stvaranju pozitivnog okružja kroz informiranje, znanje i educiranost što bi trebalo stvoriti uvjete za ravnopravan pristup prema svim transrodnim osobama. U okviru projekta planirana su 4 javna događaja pod pokroviteljstvom Pravobraniteljice, od kojih je stručni skup o promicanju standarda zdravstvene skrbi transrodnih osoba već održan.

Zajedno s predstavnicima svih pravobraniteljskih institucija u Hrvatskoj, institucija Pravobraniteljice se (29.11.2016.) priključila zajedničkom sastanku sa *Specijalnim izvjestiteljem UN-a o pravu na zdravlje, gospodinom Dainius Pūrasom*, kojem su predstavljeni glavni problemi i izazovi s kojim se institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova susreće u pogledu zdravstvene skrbi manjinskih skupina, prvenstveno rodno-disforičnih osoba, odnosno odsustva/prisustva spolne diskriminacije u pružanju zdravstvenih usluga u Hrvatskoj.

Ususret Međunarodnom danu ljudskih prava, koji se diljem svijeta obilježava 10. prosinca u uredu Pučke pravobraniteljice održan je stručni skup pod nazivom *"Dijagnoza ljudskih prava u zdravstvenom sustavu – postignuća i izazovi*". Uz ministra zdravstva, prof.dr.sc. Milana Kujundžića, predstavnika Klinike za onkologiju KBC-a Zagreb, prof.dr.sc. Stjepka Pleštine, saborske zastupnice, dr.med. Ines Strenje Linić, na skupu su se okupili predstavnici institucija, ustanova i organizacija iz sustava zdravstvene zaštite u Hrvatskoj te predstavnici lokalne i regionalne samouprave, udruge pacijenata, institucija za zaštitu ljudskih prava i medija, pravobraniteljskih ureda. Na sastanku je predstavljeno i iskustvo rada institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u području zdravstvene zaštite kao i problem upitne dostupnosti određenih zdravstvenih usluga uz naglasak na zdravstvenu skrb ranjivih i manjinskih skupina o kojima pravobraniteljica skrbi, posebice rodno-disforičnih osoba. Istaknut je ponovo spor postupak izdavanja mišljenja o promjeni spola ili života u drugom rodnom identitetu transrodnih osoba kao i nepostojanje jasnog hodograma i protokola vezanog uz državne subvencije troškova procesa tranzicije spola za ove osobe.

Osim brojnih javnih istupa u kojima je isticala kako probleme tako i načine rješavanja istih kada su u pitanju rodno-disforične osobe, Pravobraniteljica je dala *intervju Televiziji Student* vezano uz problematiku zaštite prava ovih osoba. Govorila je o zakonskim odredbama Zakona o suzbijanju diskriminacije, Zakona o državnim maticama te o Pravilniku o načinu prikupljanja medicinske dokumentacije te utvrđivanju uvjeta i pretpostavki za promjenu spola ili o životu u drugom rodnom identitetu. Ukazala je i na najčešće pravne poteškoće s kojima se suočavaju transrodne osobe kao što je to i dalje prespor postupak izdavanja mišljenja Nacionalnog zdravstvenog vijeća, zatim problemi vezani uz ponovna izdavanja svjedodžbi, diploma, zdravstvenih iskaznica po promjeni spola, neuređen terapijski sustav i sustav zdravstvene skrbi za rodno-disforične osobe. Govorila je i o nedostatku sustavne izobrazbe i senzibiliziranja javnost za prihvaćanje rodno-disforičnih osoba i zaštite njihovih prava.

3.3.1. Zaključno razmatranje i preporuke

Položaj i prava rodno-disforičnih osoba u našem društvu u proteklih nekoliko godina značajno su unaprijeđeni. No, Pravobraniteljica ponovo ističe kako sam postupak tranzicije iz jednog spola u drugi još nije "pokriven" odgovarajućim brzim, učinkovitim i transparentnim postupcima nadležnih tijela. Primjerice, Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje nema uređen i propisan sustav subvencija za pojedine medicinske tretmane/zahvate (uključujući terapijski tretman i eventualne kirurške zahvate) rodno-disforičnih osoba. Nadalje, uočen je novi zastoj u radu Nacionalnog zdravstvenog vijeća po pitanju izdavanja mišljenja o promjeni spola ili o životu u drugom rodnom identitetu što je rezultiralo većim brojem pritužbi koje je Pravobraniteljica zaprimila od rodno-disforičnih osoba vezano uz ovu problematiku. Zatim, nema propisanog postupka na koji način će škole i sveučilišta postupati po promjeni spola ili odabira života u drugom rodnom identitetu u državnim maticama za one osobe koje zatraže izdavanje svjedodžbi i diploma u drugom spolu. Pravobraniteljica stoga **preporučuje:**

(1) Ustrojiti učinkoviti zdravstveni sustav skrbi i tretmana rodno-disforičnih osoba na način da je isti usmjeren brzom i efikasnom rješavanju problema pojedinaca koji podnose zahtjeve za promjenom spola, odnosno rodnog identiteta, kako bi se zaštitilo njihovo dostojanstvo i ljudska prava.

(2) U slučaju administrativnih, pravnih, odnosno medicinskih nejasnoća i prepreka u postupanju kod promjene spola, teret i rizik trebaju podnijeti nadležna tijela, a ne osobe pogođene ovim problemom.

(3) Izdati jasnu uputu o postupanju svih obrazovnih ustanova, a po upisu promjene spola u državnim maticama za one osobe koje zatraže izdavanje svjedodžbi i diploma u drugom spolu.

4

RIZICI VIŠESTRUKE DISKRIMINACIJE I POSEBNO OSJETLJIVE DRUŠTVENE SKUPINE

4.1. ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA

Kao svojevrsni nastavak rada na zaključcima donesenim povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, koji je krajem 2015. u organizaciji svih pravobraniteljstava obilježen konferencijom pod nazivom: *"Daleko od grada i od prava? Ljudska prava u ruralnim područjima"*, Pravobraniteljica je i tijekom 2016. organizirala niz sastanaka, sudjelovala na brojnim događajima i festivalima te u više navrata javno istupala, a sve s ciljem održavanja ove teme vidljivom u javnosti, pružanja potpore ženama u ruralnim područjima, skrećući pozornost na probleme s kojima se one susreću, imajući pri tom u vidu da se radi o posebno osjetljivoj društvenoj skupini izloženoj riziku višestruke diskriminacije.

Pravobraniteljica je (14.1.2016.) u *Glasu Slavonije* javno upozorila na porazan položaj svih žena koje žive u ruralnim područjima. Istaknula je kako su zbog svoje izloženosti riziku višestruke diskriminacije (po spolu, socijalnom statusu, nacionalnosti i sl.) žene u ruralnim područjima jedna od najosjetljivijih skupina u odnosu na njihov položaj u obitelji, ali i u društvenoj zajednici u kojoj žive. Njihova izloženost nasilju u obitelji, uz tešku dostupnost policije, liječnika, besplatne pravne pomoći i sl., čini njihovu izolaciju rizičnijom i opasnijom od one u kojima se žene nalaze u gradskim područjima.

U organizaciji Županijskog Povjerenstva za ravnopravnost spolova Koprivničko-križevačke županije u selu Molve je (10.9.2016.) održan *6. Festival žena iz ruralnih područja Koprivničko-križevačke županije*. Pravobraniteljica već tradicionalno pohodi i pruža potporu ovom Festivalu s ciljem jačanja položaja žena iz ruralnih područja. Na Festivalu se predstavilo ukupno 10 kandidatkinja, svestranih i kreativnih podravskih i prigorskih žena koje su prezentirale svoj rad, svoje obitelji, zanimanja i interese. Kandidatkinje su u svom predstavljanju opisale na koji način se zalažu u očuvanju tradicije i kulturne baštine, što bi trebalo mijenjati u našem društvu kako bi opstalo hrvatsko selo, mladi na njega vratili, a životni standard unaprijedio te posebice kako poboljšati položaj žena ruralnih područja.

Pravobraniteljica je sudjelovala na *WG Forumu "Žene na čelu obiteljskih poduzeća - rješavanje konflikata medijacijom"* u organizaciji Wassermann grupe koja je osnovala WG Centar za mirenje (29.11.2016). Pravobraniteljica je u svom izlaganju istaknula ulogu institucija, politika i strategija usmjerenih prema osnaživanju ženskog poduzetništva. U Hrvatskoj je učešće žena u poduzetništvu 25%, a u obrtu 30%. Međutim, zahvaljujući Strategiji za razvoj ženskog poduzetništva, u roku od 7 godina postotak poduzetnica povećao

se s 18% na preko 30%, što je veliki pomak. Osim toga Hrvatska je jedina država u EU koja ima posebnu strategiju za žensko poduzetništvo. Ono što je i dalje problem je vrlo mali postotak žena vlasnica tvrtki i OPG-ova – svega 13%. Pravobraniteljica je također skrenula pozornost da su rezultati istraživanja u sklopu EU Progress projekta „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj“, koji je provodila s projektnim partnerima, pokazali porazne postotke zastupljenosti žena na upravljačkim pozicijama.

Također, iskustvo rada Pravobraniteljice na terenu, obilaskom županija i ruralnih područja, pokazalo je, da iako žene najviše rade u okviru svojih obiteljskih gospodarstava, gotovo zanemariv postotak njih su ujedno i vlasnice OPG-ova.

Što se zapošljavanja tiče, žene se u ruralnim područjima, zbog slabije obrazovanosti, ali i loše prometne infrastrukture, kao i nepostojanja dječjih vrtića, otežano zapošljavaju te uglavnom vode brigu o kućanstvu, o starijim članovima obitelji i djeci, pritom aktivno sudjelujući i u svim poljoprivrednim poslovima.

Kao što je već istaknuto u izvješćima iz prethodnih godina, žene u ruralnim područjima obavljaju većinu poslova pri obradi zemlje, podizanju usjeva, uzgoju domaćih životinja i općenito u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda svih vrsta, a i dalje se od njih očekuje da se primarno brinu za obitelj i kućanstvo.

4.1.1. Zaključna razmatranja i preporuke

Žene u ruralnim područjima su izložene riziku višestruke diskriminacije koja je prisutna u svim područjima života. Posebno nepovoljan utjecaj na njih imaju patrijarhalno društvo i spolni stereotipi koji su, nažalost, još uvijek u znatnoj mjeri prisutni, i to posebice u ruralnim područjima. Navedeno je povezano i s problematikom obiteljskog nasilja kao i s problemom nezaposlenosti i otežanog zapošljavanja što položaj žena u ruralnim područjima čini izrazito nepovoljnim. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje:**

(1) Daljnje sustavno osnaživanje žena u ruralnim područjima budući da predstavljaju značajan društveni potencijal.

(2) Izradu *Akcijskog plana za promicanje i unaprjeđivanje uloge i statusa žena u ruralnim područjima*.

(3) Provedbu cjelovitog istraživanja o položaju i potrebama žena u ruralnim područjima te o njihovom utjecaju na razvoj ruralnih i područja posebne državne skrbi.

(4) Osigurati ženama ruralnih područja, kao posebno ciljanoj skupini, kontinuiranu organizaciju praktičnih seminara i edukacija kako bi im se pomoglo kod osnivanja OPG-a, apliciranja za projekte iz EU fondova, upoznalo s državnim poticajima, educiralo o diskriminaciji, nasilju nad ženama i načinima suzbijanja istog i slično.

4.2. ŽENE S INVALIDITETOM

Žene i djevojke s invaliditetom su, prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom[243], posebno osjetljiva kategorija izložena riziku višestruke diskriminacije. Stoga je Pravobraniteljica kontinuirano pratila položaj žena i djevojaka s invaliditetom na svim područjima života[244] te ukazivala na potrebu senzibilizacije društva i uklanjanja svih oblika spolnih stereotipa. Naime, žene s invaliditetom se nalaze u nepovoljnijem položaju ne samo u odnosu na osobe bez invaliditeta, već i u odnosu na muškarce s invaliditetom.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ)[245], ukupan broj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj iznosi 511.903, od čega žene s invaliditetom čine udio od 39,8%, dok muškarci s invaliditetom čine udio od 60,2%. Usporedbom navedenih podataka s podacima iz prijašnjih godina proizlazi kako je *spolna struktura osoba s invaliditetom i dalje gotovo nepromijenjena*.

U odnosu na obrazovanje i stručnu spremu osoba s invaliditetom, iz podataka HZJZ-a proizlazi kako **i dalje najveći broj žena s invaliditetom ima završenu ili nezavršenu osnovnu školu (njih čak 72,5%),** dok istodobno 49,5% muškaraca s invaliditetom ima takvo obrazovanje. Dakle u Hrvatskoj gotovo svaki drugi muškarac s invaliditetom i gotovo tri od četiri žene s invaliditetom imaju završenu ili nezavršenu samo osnovnu školu, što je zabrinjavajuće. Srednju stručnu spremu ima 20,1% žena s invaliditetom te gotovo dvostruko više muškaraca s invaliditetom (njih 38,2%). Visoku i višu stručnu spremu ima svega 2,8% žena s invaliditetom te 4,1% muškaraca s invaliditetom. Navedeni podaci nedvojbeno ukazuju kako su žene s invaliditetom još uvijek slabije obrazovane u odnosu na muškarce s invaliditetom.

Slabija obrazovna struktura žena s invaliditetom se nepovoljno odražava i na sva ostala područja njihovog života, a posebice na područje rada i zapošljavanja. Naime, prema evidenciji Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ), krajem prosinca 2016., bile su evidentirane ukupno 7.204 osobe s invaliditetom (od kojih 56,89% čine muškarci, a 43,11% čine žene), a što čini udio od 3% populacije svih nezaposlenih osoba prijavljenih u evidenciji HZZ-a. Uspoređujući podatke o nezaposlenim osobama s invaliditetom u evidenciji HZZ-a krajem 2015. i 2016., primjetan je pad ukupnog broja nezaposlenih osoba s invaliditetom i to za 1,4%. Kod osoba muškog spola bilježi se pad od 2,8%, međutim **kod žena s invaliditetom je primjetan blagi porast u nezaposlenosti od 0,6%** (s 3.089 osoba u 2015. na 3.106 osoba u 2016.). Tijekom 2016. iz evidencije HZZ-a zaposleno je ukupno 2.853 osoba s invaliditetom i to 1.777 muškarca s invaliditetom (udio od 62,29% od ukupnog broja zaposlenih osoba s invaliditetom) i 1.076 žena s invaliditetom (udio od 37,71%).

[243] Navedeno proizlazi iz čl.6. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (Narodne novine-Međunarodni ugovori 6/07).
[244] Pravobraniteljica posebno prati položaj žena s invaliditetom na području rada i zapošljavanja, nasilja u obitelji, obrazovanja, medicinske skrbi, sudjelovanja u političkom i javnom životu kao i probleme vezane uz zaštitu njihovih seksualnih i reproduktivnih prava.
[245] Navedeni podaci dostavljeni su 17.1.2017., a odnose se na 2016.

Osim nepovoljnijeg položaja na području obrazovanja, zapošljavanja i rada, žene s invaliditetom su izložene i **svim oblicima obiteljskog nasilja[246], a posebice socijalnoj izolaciji,** odnosno zanemarivanju kao specifičnom obliku obiteljskog nasilja. Na navedeno ukazuju i podaci HZJZ-a prema kojima gotovo dvostruko više žena s invaliditetom (njih 22%) žive same u odnosu na muškarce s invaliditetom (11,8%). Istodobno muškarci s invaliditetom u većem postotku žive u obitelji (85,1%) nego žene s invaliditetom (75,2%), a što svakako u određenoj mjeri doprinosi i lakšem uključivanju osoba s invaliditetom u društvo i zajednicu.

Značajnu pažnju Pravobraniteljica pridaje seksualnim i reproduktivnim pravima žena s invaliditetom, a što obuhvaća i pitanje **pristupačnosti i dostupnosti zdravstvenim uslugama te ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu.** Naime, žene s invaliditetom, iako imaju iste zdravstvene, reproduktivne i seksualne potrebe i prava kao i žene bez invaliditeta, ipak se pri ostvarivanju tih prava još uvijek ponekad suočavaju s nerazumijevanjem okoline i s diskriminacijom. To se očituje i kroz pitanje opremljenosti zdravstvenih ustanova ginekološkim stolovima prilagođenima ženama s invaliditetom kao i općenito kroz arhitektonsku (ne)pristupačnost zdravstvenim ustanovama.

Ministarstvo zdravstva navodi kako je, po njegovom nalogu, HZJZ provelo istraživanje o broju prilagođenih stolova ženama s invaliditetom u ginekološkim ordinacijama na području Republike Hrvatske. Za potrebe navedenog istraživanja anketirane su: kliničke i opće bolnice, domovi zdravlja, privatne ginekološke ordinacije te poliklinike i trgovačka društva s ginekološkom djelatnošću. Prema dostavljenim rezultatima, od ukupno 8 kliničkih bolnica/centara, njih 6 (75%) ima prilagođene ginekološke stolove ženama s invaliditetom. U navedenim ustanovama nalazi se ukupno 36 takvih ginekoloških stolova. Od 22 opće/specijalne bolnice, njih 18 (udio od 82%) ima prilagođene ginekološke stolove te se u navedenim ustanovama nalaze ukupno 42 prilagođena ginekološka stola. U odnosu na domove zdravlja kojih je ukupno 50, njih 34 (udio od 68%) imaju prilagođene ginekološke stolove te je takvih stolova ukupno 106. U odnosu na privatne ginekološke ordinacije, kojih je u Hrvatskoj registrirano 182, podatke su dostavile svega 23 ordinacije od kojih je njih 18 navelo kako ima prilagođene ginekološke stolove. Od ginekoloških poliklinika i trgovačkih društava s ginekološkom djelatnošću, kojih je u Hrvatskoj 148, odgovore je dostavilo njih 40, od kojih je njih 26 navelo kako ima prilagođene ginekološke stolove, a u takvim ordinacijama nalaze se ukupno 42 prilagođena ginekološka stola. Imajući u vidu sve dostavljene odgovore, proizlazi kako se *u sustavu zdravstva u 2016. nalazilo najmanje 245 ginekoloških stolova prilagođenih ženama s invaliditetom.*

Obzirom na navedene podatke koji ukazuju na relativno visok stupanj dostupnih i prilagođenih ginekoloških stolova za žene s invaliditetom, Pravobraniteljica izražava zadovoljstvo postignutim i potiče na daljnje unaprjeđivanje zdravstvenih i ginekoloških usluga prilagođenih ženama s invaliditetom. Međutim, jednako tako ukazujemo kako je,

[246] Naime nasilje u obitelji, a koje je često skriveno i nevidljivo te ima različite pojavne oblike, posebno teško pogađa žene s invaliditetom koje su često ovisne (posebice ekonomski) upravo o samom zlostavljaču. Obzirom na općenito nepovoljniju životnu situaciju, žene s invaliditetom se vrlo teško odlučuju prijaviti nasilje te stoga zasigurno postoji i znatna tzv. tamna brojka neprijavljenih slučajeva.

pored dostatnog broja ginekoloških stolova prilagođenih ženama s invaliditetom, od značaja svakako i njihova teritorijalna rasprostranjenost te pristupačnost, posebice u manjim, odnosno ruralnim, mjestima i sredinama.

U kontekstu zdravstvene zaštite (pa tako i žena s invaliditetom), Pravobraniteljica ukazuje i na važnost poduzimanja aktivnih i kontinuiranih mjera u cilju borbe protiv svih vrsta raka. U tom smislu Pravobraniteljica podupire provođenje postojećih nacionalnih programa ranog otkrivanja raka[247] kao i *donošenje Nacionalnog plana borbe protiv raka*, za koji se zalažu pojedine organizacije civilnoga društva.[248]

Vezano uz pitanje financiranja projekata i organizacija civilnog društva koje se bave problematikom i zaštitom žena s invaliditetom, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH u svom očitovanju navodi kako tijekom 2016. nije raspisivao natječaje za dodjelu sredstava udrugama za provedbu projekata u području zaštite, poštivanja i promicanja ljudskih prava, uključujući i problematiku žena s invaliditetom te da nije financirao projekte udruga koje se bave zaštitom žena s invaliditetom. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku navodi kako više godina financijski podupire provedbu projekta osobnog asistenta za osobe s najtežim vrstama i stupnjem oštećenja gdje su kao korisnice uključene i žene s invaliditetom. Pored navedenog, Ministarstvo navodi kako je tijekom izvještajnog razdoblja financijski potpomognulo programe 92 udruge osoba s invaliditetom radi čega je osigurano ukupno 22.750.000 KN. Broj žena s invaliditetom korisnica programa kreće se oko 7.000. Prema podacima Ureda za udruge Vlade RH, tijekom 2016. dodijeljena su određena sredstva organizacijama civilnoga društva na temelju natječaja za sufinanciranje projekata ugovorenih u okviru programa Europske unije.[249]

4.2.1. Aktivnosti Pravobraniteljice vezano uz položaj žena s invaliditetom

Pravobraniteljica je, kao i prijašnjih godina, i tijekom ovog izvještajnog razdoblja sudjelovala na određenim događanjima vezanima uz položaj osoba s invaliditetom, pri čemu je posebna pažnja bila posvećivana upravo položaju žena s invaliditetom te riziku njihove višestruke diskriminacije.

5.5.2016. – Stručni skup „*Suzbijanje diskriminacije osoba s invaliditetom na radnom mjestu primjenom načela razumne prilagodbe i promicanjem pozitivne prakse*“ organizirala je Pravobraniteljica za osobe s invaliditetom u cilju približavanja pojma razumne prilagodbe, kao preduvjeta stvarnoj ravnopravnosti osoba s invaliditetom u području rada. Na skupu je sudjelovala i predstavnica Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova koja je u raspravi istaknula dosadašnji angažman i praksu institucije vezano uz spolno uznemiravanje žena s

[247] To su: Nacionalni program ranog otkrivanja raka vrata maternice, Nacionalni program ranog otkrivanja raka debelog crijeva i Nacionalni program ranog otkrivanja raka dojke.
[248] Radi se o udruzi Pogled iz novog kuta (P.I.N.K. – life) koja se zalaže za stvaranje svijesti kod građana/ki o važnosti prevencije oboljenja od malignih bolesti kao i za omogućavanje kvalitetne dijagnostike, liječenja i rehabilitacije oboljelih od malignih bolesti.
[249] U sklopu navedenog su dodijeljena i određena sredstva Ženskoj sobi – Centru za seksualna prava (za projekt pod nazivom: Relevantne institucije i organizacije civilnog društva – glas za žrtve seksualnog nasilja) te udruzi B.a.B.e. – Budi aktivna. Budi emancipiran (za projekt: Žene na tržištu rada – procjena utjecaja roda).

invaliditetom. Pritom se posebno osvrnula i na pritužbe zaprimljene od strane žena s invaliditetom po kojima je Pravobraniteljica postupala i provodila ispitne postupke.[250]

Iako je Pravobraniteljica u dosadašnjem radu zaprimila relativno malen broj takvih pritužbi, pri čemu tijekom 2016. **nije zaprimljena niti jedna takva pritužba**, svjesna je da nažalost postoji i znatan broj žena s invaliditetom koje ne prijavljuju spolno uznemiravanje zbog straha za radno mjesto.

18.10.2016. – Pravobraniteljica je podržala i XXI. hrvatski simpozij osoba s invaliditetom s međunarodnim sudjelovanjem o temi „*Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom – primjena i monitornig"*, u organizaciji Zajednice saveza osoba s invaliditetom Hrvatske – SOIH, Zavoda za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom i Grada Zagreba, a pod pokroviteljstvom Predsjednice RH, Ministarstva socijalne politike i mladih te Gradonačelnika Grada Zagreba.

4.2.2. Zaključna razmatranja i preporuke

Relevantni podaci ukazuju na još uvijek nepovoljniji položaj žena s invaliditetom koji je uvjetovan nizom različitih faktora, kao što su njihovo slabije obrazovanje, otežano zapošljavanje, izloženost različitim oblicima obiteljskog nasilja, otežana pristupačnost zdravstvenim uslugama i slično. Radi poboljšanja postojećeg stanja nužno je poduzimati kontinuirane mjere usmjerene prvenstveno na osnaživanje žena s invaliditetom te na upoznavanje s njihovim pravima, uz istodobnu senzibilizaciju društva pri čemu značajnu ulogu svakako imaju i organizacije civilnoga društva koje se bave zaštitom i promicanjem prava žena s invaliditetom. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje**:

(1) Provedbu medijskih kampanji i aktivnosti vezano uz prava osoba s invaliditetom, uz poseban naglasak na osiguravanje rodno osjetljivog pristupa prilikom pružanja pomoći ženama s invaliditetom, posebice vezano uz nasilje u obitelji.

(2) Senzibilizaciju društva u cjelini kao i stručnjaka/kinja za potrebe osoba s invaliditetom, posebice žena s invaliditetom.

4.3. ŽENE PRIPADNICE NACIONALNIH MANJINA

4.3.1. Status Romkinja u Hrvatskoj

Europska komisija objavila je godišnje izvješće o provedbi Okvira EU za integraciju Roma[251]. Države članice Europske unije imaju zadatak provoditi mjere propisane *Preporukom Vijeća*

[250] Uočeno je kako se žrtve u pravilu prethodno obraćaju za pomoć poslodavcima, odnosno da pokreću postupke radi zaštite dostojanstva radnika/ica, međutim navedeni postupci se ne provode na pravilan i zadovoljavajući način (ne ispituju se svjedoci, o obavljenim razgovorima se ne sačinjavaju zapisnici, ne donosi se pisana i argumentirana odluka o tome da li je uznemiravanja bilo ili ne), a u pojedinim slučajevima se poduzimaju i neprimjerene mjere (npr. žrtvu se premješta na drugo nepovoljnije radno mjesto, a počinitelj i dalje ostaje na svom radnom mjestu). Radi svih navedenih propusta Pravobraniteljica je poslodavcima upućivala upozorenja i preporuke pritom posebno naglašavajući kako su žene s invaliditetom izložene riziku višestruke diskriminacije.

Europske unije 2013/C 378/01 o djelotvornim mjerama integracije Roma u državama članicama[252], od kojih posebno valja istaknuti mjeru 2.5. koja se odnosi na zaštitu romske djece i žena: *„Suzbijati sve oblike diskriminacije s kojima se susreću romski maloljetnici i žene, nasilje i nasilje u obitelji nad ženama i djevojčicama, trgovanje ljudima, brakove maloljetnika i prisilne brakove te prosjačenje koje uključuje maloljetnike, posebno putem provođenja zakonodavstva. U tu svrhu, države članice trebale bi osigurati uključenost svih relevantnih čimbenika u ovaj zadatak, uključujući javna tijela, civilno društvo i romske zajednice. U ovom kontekstu, suradnja između država članica poželjna je u situacijama s prekograničnom dimenzijom"*. Navedeno je utemeljeno na Direktivi Vijeća EU 2000/43/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko podrijetlo[253], u kojoj se u čl.14. preambule utvrđuje da države članice *„pri provedbi načela jednakog postupanja bez obzira na rasno ili etničko podrijetlo trebaju nastojati ukloniti nejednakosti i promicati ravnopravnost između muškaraca i žena, posebno zato što su žene često žrtve višestruke diskriminacije"*.

U ocjeni stanja za Republiku Hrvatsku u ovogodišnjem izvješću, Europska komisija zaključuje da je Hrvatska postigla napredak u području obrazovanja, pogotovo u promicanju predškolskog obrazovanja, ali da je potrebno uložiti dodatne napore koji bi osigurali učinkovitu i sustavnu primjenu mjera u svim ključnim područjima. Također je potrebno uspostaviti bolju koordinaciju između svih dionika na nacionalnoj i lokalnoj razini. U svrhu poboljšanja položaja žena romske nacionalne manjine Hrvatska treba razmotriti jačanje podrške Romkinjama kao žrtvama višestruko nepovoljnog položaja kroz rodno-osviještenu politiku u obrazovanju, zapošljavanje, zdravstvenu skrb, stručno usavršavanje i informiranje o ljudskim pravima.

Mjere koje Vijeće Europske unije preporučuje svim državama članicama, a koje se izravno odnose na položaj Romkinja, su sljedeće: boriti se protiv višestruke diskriminacije romske djece i žena, protiv nasilja (u obitelji) usmjerenog prema ženama i djevojčicama, protiv trgovanja ljudima, protiv maloljetničkih i prisilnih brakova te prosjačenja u koje su uključena djeca.

Prema podacima Savjeta za nacionalne manjine, Savjet je u razdoblju od 2014.-2016., u okviru ostvarenja programa kulturne autonomije, sufinancirao projekte usmjerene na žene pripadnice nacionalnih manjina u iznosu od 1,771.140 KN. Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva u istom razdoblju nije financirala projekte koji su za ciljanu skupinu imali žene pripadnice nacionalnih manjina, dok je Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH u razdoblju od 2014.-2015., u okviru prioriteta 'osvješćivanje žena pripadnica nacionalnih manjina o ljudskim pravima' financirao 4 projekta u iznosu od 90.000 KN (natječaj u 2016. nije raspisivan).

---

[251] Assessing the implementation of the EU Framework for National Roma Integration Strategies and the Council Recommendation on Effective Roma integration measures in the Member States, 2016.; objavljeno 29.06.2016. http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma-report-2016_en.pdf

[252] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013H1224(01)&from=HR

[253] http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0043&from=EN

4.3.2. Aktivnosti Pravobraniteljice

Pravobraniteljica se uključila u izradu *Akcijskog plana za provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020.*, za razdoblje 2017.-2020. (Akcijski plan). Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH dostavljeno je mišljenje o radnim materijalima na temelju kojih će Akcijski plan biti donesen.

Pravobraniteljica je istaknula da je zbog rizika višestruke diskriminacije i posebno teškog položaja u kojem se nalaze žene pripadnice romske nacionalne manjine potrebno donijeti ciljeve i mjere koji će biti izravno usmjereni na njih kao ciljanu skupinu, s ciljem poboljšanja njihovog statusa u romskoj zajednici i hrvatskom društvu. Prema radnim materijalima, to je uzeto u obzir na način da se na više mjesta ističe da se pojedini ciljevi i mjere posebno odnose na žene. Time ovaj Akcijski plan na odgovarajući način prati polazišta iz Nacionalne strategije za uključivanje Roma 2013.-2020. Ciljevima i mjerama obuhvaćena su sva ključna područja na kojima je potrebno raditi s ciljem poboljšanja statusa Romkinja. Među ostalim, posebno je istaknuto redovito pohađanje škole, osiguravanje zdravstvene zaštite i socijalnih usluga, sprječavanje zlostavljanja i zanemarivanja te suzbijanje trgovanja ljudima, maloljetničkih brakova, seksualnog iskorištavanja i drugih oblika nasilja.

Ono što Pravobraniteljica ocjenjuje posebno važnim u smislu doprinosa ovog Akcijskog plana promicanju ravnopravnosti spolova u romskim zajednicama je jedna od horizontalnih mjera koje je fokus grupa istaknula kao prioritetnu za sva područja: „*Intenzivno provoditi ciljane edukacije za djelatnike relevantnih institucija koje utječu na mijenjanje stavova – anti-diskriminacijska edukacija*.“ U tom smislu je važna i mjera koja se konkretno odnosi na anti-diskriminacijsku edukaciju socijalnih radnika. Vezano za to, Pravobraniteljica je dodatno predložila da se u Akcijski plan uvrsti i anti-diskriminacijska edukacija **članova/ica mobilnih timova**, uzimajući u obzir njihov značaj u neposrednom radu s Romima i Romkinjama. Kao provoditelje edukacije mogu se uključiti i organizacije civilnoga društva koje imaju iskustva u radu na području ravnopravnosti spolova i području nacionalnih manjina. Vezano za analizu upisa u srednje škole, koja se spominje kao jedan od prioriteta u okviru srednjeg obrazovanja, Pravobraniteljica je predložila da se u analizu uključi omjer zastupljenosti Roma i Romkinja koji upisuju i završavaju srednjoškolsko obrazovanje, uzimajući u obzir smanjenu participaciju Romkinja na toj obrazovnoj razini u usporedbi s participacijom u području osnovnog obrazovanja. Do kraja izvještajnog razdoblja Akcijski plan nije donesen.

Pravobraniteljica se (11.1.2016.) sastala s predstavnicama *Romskog nacionalnog vijeća* Sindirelom Bobarić i Armandom Beganović koje su je upoznale s radom te romske organizacije. Na sastanku je bilo riječi o teškom položaju Romkinja i riziku višestruke diskriminacije kojem su izložene. Radi se o trostruko nepovoljnijem položaju jer su potencijalne žrtve diskriminacije temeljem spola i nacionalne pripadnosti, a s obzirom na nisku razinu njihovog obrazovanja kao i naglašenu patrijarhalnost, izložene su riziku getoizacije i socijalne izolacije pogotovo u ruralnim područjima. Pored toga, valja istaknuti i slabu informiranost o vlastitim pravima što dodatno otežava položaj žena Romkinja.

Pravobraniteljica je također dala intervju za *portal Romskog nacionalnog vijeća Romi.hr* vezano za položaj Romkinja u Hrvatskoj. Ponovo je naglasila višestruku diskriminaciju Romkinja u gotovo svim područjima života, u području rada i zapošljavanja, obrazovanja, političke participacije. Pravobraniteljica je posebno istaknula kako su Romkinje potencijalne žrtve diskriminacije temeljem spola, ali i svoje nacionalne pripadnosti, a s obzirom na uglavnom izolirana ruralna područja u kojima žive, nisku razinu obrazovanja kao i naglašenu patrijarhalnost, izložene su riziku potpune socijalne isključenosti. Ponovo je naglasila problem slabe informiranosti o vlastitim pravima kao i teškoće koje su vezane uz činjenicu života u ruralnim područjima. Pravobraniteljica je naglasila kako je, uz razvijanje razumijevanja i tolerancije za težak položaj Roma, a posebno Romkinja, nužno u obzir uzimati mjere pozitivne akcije putem kojih bi se barem djelomično nadoknadio njihov nepovoljan položaj i pružile ravnopravne mogućnosti u pristupu svim područjima javnog života.

4.3.3. Zaključno razmatranje i preporuke

U posljednje vrijeme bilježe se pozitivni pomaci po pitanju uključivanja Romkinja u područje obrazovanja, međutim pojedina druga područja, ponajprije područje zapošljavanja i rada, i dalje predstavljaju značajno problemsko pitanje za pripadnice nacionalnih manjina u kontekstu rizika višestruke diskriminacije. Čimbenik koji utječe na otežan pristup svim područjima javnog života je socijalna isključenost. U cilju unaprjeđenja statusa pripadnica nacionalnih manjina Pravobraniteljica **preporučuje** sljedeće:

1) Osigurati uvjete za ravnopravnu participaciju žena pripadnica nacionalnih manjina, posebno Romkinja, u hrvatskom društvu, i poticati njihovu socijalnu uključenost u sve društvene tokove.
2) Senzibilizirati društvo o položaju žena pripadnica nacionalnih manjina, posebno Romkinja.
3) Omogućiti Romkinjama dostupnost obrazovanja, zdravstvene i socijalne skrbi te povećati njihovu zapošljivost i konkurentnost na tržištu rada.
4) Poticati uključivanje Romkinja u sustav srednjoškolskog obrazovanja.
5) Provoditi edukaciju Romkinja o trgovanju ljudima, maloljetničkim brakovima i seksualnom iskorištavanju te drugim oblicima nasilja.

4.4. ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA U DOMOVINSKOM RATU

Žrtve seksualnog nasilja u ratu nalazile su se u izuzetno nepovoljnom položaju u Republici Hrvatskoj do 2015. jer nisu ostvarivale status žrtve, pa čak ni kao civilne žrtve rata. Osim toga, do stupanja na snagu *Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu* (18.06.2015.), obeštećenje žrtava svih ratnih zločina, pa tako i ratnog zločina počinjenog seksualnim nasiljem u Republici Hrvatskoj, bilo je vezano isključivo uz provođenje kaznenog postupka protiv počinitelja. Stoga je veliki broj žrtava rata – upravo seksualnog nasilja ostao bez ikakve satisfakcije (i sudske i novčane)

što je djelovalo demotivirajuće na žrtve da o svojim iskustvima uopće govore, a kamoli da u svojstvu žrtava-svjedoka podnose kaznene prijave.

Pravobraniteljica je prepoznala probleme žrtava seksualnog nasilja za vrijeme Domovinskog rata kao jedne od najranjivijih društvenih skupina[254] te je aktivno sudjelovala u radu Radne skupine oformljene pri Ministarstvu branitelja (2014.) koja je izrađivala navedeni Zakon, predlažući rješenja koja bi žrtvama olakšala ostvarenje prava iz navedenog Zakona te zaštitila njihovo ljudsko dostojanstvo sukladno iskustvu rada Pravobraniteljice sa žrtvama seksualnog nasilja i preporukama iz rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000). Cilj ovog Zakona bio je, između ostalog, djelomična sanacija nepravde koja je nanesena žrtvama seksualnih zločina počinjenih tijekom Domovinskog rata u Republici Hrvatskoj.

Od donošenja Zakona, Pravobraniteljica pozorno prati dinamiku podnošenja zahtjeva za ostvarenje prava prema istome, provedbu samog Zakona te rad Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja koje, rješavajući zahtjeve žrtava, odlučuje o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme Domovinskog rata. Prema podacima koje je Pravobraniteljici dostavilo Ministarstvo hrvatskih branitelja, od dana stupanja na snagu Zakona, Ministarstvo je zaprimilo ukupno 185 zahtjeva za stjecanje statusa žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu i ostvarivanje prava koja po tom osnovu proizlaze iz Zakona. Do kraja 2016., Povjerenstvo je dalo mišljenje u 160 predmeta. Temeljem utvrđenog činjeničnog stanja, Ministarstvo je donijelo 108 pozitivnih rješenja te 48 negativnih rješenja. Uslijed smrti stranke u 4 slučaja došlo je do obustave upravnog postupka. Prema evidenciji Ministarstva hrvatskih branitelja, ostalo je neriješenih 25 zahtjeva, odnosno isti su u postupku odlučivanja u 2017.

Glede spolne raščlambe, od 160 riješenih predmeta, 127 je podnositeljica, a 33 su podnositelja zahtjeva. Od 108 pozitivnih rješenja, 84 je doneseno u korist žena, a 24 u korist muškaraca. Od 48 negativnih rješenja, 39 se odnosi na žene, a 9 na muškarce. Od 4 obustave postupka, 2 se odnose na žene, a 2 na muškarce. Od preostalih 25 neriješenih zahtjeva, 17 se odnosi na žene, a 7 na muškarce. U istom dopisu navodi se kako će se do kraja veljače 2017. riješiti svi preostali zahtjevi, dok će daljnja dinamika održavanja sjednica Povjerenstva ovisiti o broju novih zahtjeva.

Pravobraniteljica je po saznanju iz medija da je Ministarstvo branitelja (rujna 2016.) odlukom smijenilo 6 članova/ica i 5 zamjenika/ica članova/ica *Povjerenstva za žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu* prije isteka roka mandata na koji su imenovani, uputila Ministarstvu

[254] Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda je 31. listopada 2000. jednoglasno usvojilo Rezoluciju 1325 (2000) - žene, mir i sigurnost (dalje u tekstu: Rezolucija VS 1325) kojom ono po prvi puta prepoznaje nerazmjeran i jedinstven i utjecaj oružanog sukoba na žene. U svojoj srži, Rezolucija VS 1325 afirmira pristup ljudskoj sigurnosti, ukazujući na nedovoljno cijenjen doprinos žena u sprječavanju i rješavanju oružanog sukoba te u izgradnji i očuvanju mira kao i na nužnost jednakog i punog sudjelovanja žena u ulozi zastupnica mira i sigurnosti. Time je ukazano na postojeći raskorak između stvarnog položaja i moguće uloge žena u domeni mira i sigurnosti, dok je daljnje pogoršanje stanja potaknulo donošenje drugih srodnih rezolucija na ovom području: Rezoluciju VS 1820 (2008) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima, Rezoluciju VS 1888 (2009) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima i Rezoluciju VS 1889 (2009) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružanih sukoba. Vidi više u poglavlju: 12. Nacionalni akcijski plan o provedbi Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (2000) o ženama, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija 2011. – 2014.

zahtjev za očitovanje vezano uz točnost prenesene informacije, zatraživši obrazloženje takve odluke Ministarstva. U obrazloženju Ministarstva navedeno je kako je njihova odluka bila „*pravilna i zakonita"*, odnosno da se temeljila na čl.11.st.6. Zakona, a temeljem kojih odredbi ministar ima pravo pod određenim uvjetima razriješiti članove Povjerenstva prije isteka njihovog mandata. Ministarstvo je svoju odluku obrazložilo ukazivanjem na uočene nepravilnosti u radu Povjerenstva, a koje su bile utvrđene prilikom provođenja analize njihovog rada. Međutim, Ministarstvo nije navelo Pravobraniteljici o kakvim se točno nepravilnostima radilo, a koje su onda zahtijevale hitnu smjenu velikog broja članova/ica odnosno zamjenika/ca Povjerenstva. Stoga, Pravobraniteljica nije u mogućnosti komentirati ovu odluku Ministarstva.

Pravobraniteljica će nastaviti pratiti rad Povjerenstva te će, u svrhu unaprjeđenja procesa ostvarenja prava žrtava, sugerirati promjene.

4.5. ŽENE I PROSTITUCIJA

U svom dosadašnjem radu Pravobraniteljica je u više navrata isticala, te o istom izvještavala i Hrvatski sabor, da je prostitucija jedan od oblika eksploatacije, odnosno diskriminacije žena, vrlo često povezan s nasiljem i trgovanjem ljudima. Stoga se Pravobraniteljica godinama ***zalaže za švedski model kriminalizacije kupaca usluga i dekriminalizaciju prostitutki***.[255] Naime, često se naglašava da su prostitutke u prostituciji dobrovoljno, što navodi na krive zaključke o osobama koje pružaju seksualne usluge, a koje su prisiljene na prostituciju iz ekonomskih razloga kako bi osigurale egzistenciju sebi i osobama koje o njima ovise, najčešće djeci. Vrlo često se radi o ženama koje dolaze iz obitelji u kojima su višestruko zlostavljane bilo kao maloljetne, bilo kao punoljetne osobe, i/ili su bile lošeg imovinskog statusa, ili su uslijed takvih okolnosti postale ovisne o alkoholu ili opijatima.[256]

Prema važećem hrvatskom zakonodavstvu, *prekršajno*[257] se kažnjavaju osobe koje se *odaju prostituciji*, ali ne i kupci usluga, iako kupac usluga može odgovarati kazneno u određenim

[255] Švedska je (1999.) usvojila Zakon o kupovini seksualnih usluga koji *kriminalizira samo kupca usluga, a ne i prodavatelja/icu*. Ovim pristupom smanjena je učestalost uličnе prostitucije za 60% te je došlo do značajnog smanjenja povezanih vrsta kriminala poput trgovanja ljudima, pranja novca, nasilja i slično. Također, (2016.) i Francuska se pridružila Švedskoj, Norveškoj, Islandu i Velikoj Britaniji, zemljama u kojima se kažnjavaju klijenti, a ne prostitutke. Narodna skupština izglasala je takav zakon sa 64 zastupnika/ca za i 12 protiv. Prema zakonu, plaćanje za primanje seksualnih usluga od sad će se naplaćivati 1.500 eura dok će oni koji to prekršajno djelo ponove za svoj prijestup biti primorani platiti 3.750 eura. Svi oni koji se ogriješe o novi zakon morat će upisati tečaj na kojem će učiti o neprilikama i opasnostima kojima su seksualni/e radnici/e izloženi/e.

[256] Sva provedena istraživanja pokazuju da je prostitucija usko povezana uz nasilje prema ženama svih oblika i intenziteta te je posve neprimjereno prostituciju svoditi na manji broj osoba koje se zbog raznih osobnih razloga, koji nisu povezani s ekonomskom nuždom ili proživljenim nasiljem iz prošlosti, odaju prostituciji. Žene su u takvom poslu potpuno depersonalizirane i pretvorene u seksualne objekte. Razlozi su duboko ukorijenjeni u društvu, od najstarijeg-patrijarhalnog i konzervativnog gledanja na ulogu žene u zajednici, društvu i obitelji, do maksimalne seksualizacije medijskog pristupa ženskom tijelu kao objektu koji može poslužiti za sve.

[257] Radi se o Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira (Narodne novine 5/90, 30/90, 47/90, 29/94), čl.12. koji glasi: „*Tko se odaje prostituciji, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 200 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana*."

slučajevima iz čl.157.st.2. Kaznenog zakona (KZ)[258]. Tijekom 2016. u proceduru je bio upućen i **Nacrt prijedloga Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira** kojim se, *osim za osobe koje se prostituiraju, predviđa prekršajna odgovornost i za korisnike/ice usluga tih osoba*. U svom mišljenju na navedeni Nacrt prijedloga Zakona, Pravobraniteljica je upozorila kako predloženi način prekršajno-pravnog zakonskog tretmana prostitucije ne smjera zaštiti žrtava, već suprotno, dovodi do svrstavanja istih u red s prekršiteljima zakona i to prvenstveno s onima koji na ovaj način iskorištavaju žene, ali i ostale pružatelje seksualnih usluga.

Prema stavu Pravobraniteljice, predloženo zakonsko rješenje omogućava daljnje iskorištavanje žena, najčešćih pružateljica seksualnih usluga, od strane muškaraca te njihovo dovođenje u podređeni položaj u odnosu na muškarce, kako glede zarade, tako i u odnosu na izloženost prekršajnom progonu. Naime, organizatori prostitucije, odnosno svodnici, te korisnici spolnih usluga mahom su muškarci koji su zbog svojeg položaja u lancu (organizirane) prostitucije puno bolje zaštićeni od prostitutki te tako manje izloženi progonu – nisu na ulici, svodnici najčešće rade preko posrednika pa same pružateljice usluga i ne znaju njihov identitet, nerijetko su povezani i s drugim oblicima organiziranog kriminala i slično.

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, tijekom 2016. evidentirano je ukupno 71 kazneno djelo prostitucije iz čl.157. KZ-a[259] kojim je bila oštećena ukupno 81 osoba. Obzirom da su tijekom 2015. kaznenim djelom prostitucije bile oštećene ukupno 134 osobe, vidljiv je značajan *pad broja osoba oštećenih kaznenim djelom prostitucije* u 2016. (gotovo za 40%).[260] O razlozima navedenog pada broja oštećenih osoba može se nagađati, ali Pravobraniteljica ukazuje kako (kao i kod većine drugih kaznenih djela) zasigurno postoji i određena tzv. tamna brojka ovog kaznenog djela, pa tako i oštećenih osoba, odnosno žrtava prostitucije. Ono što je konstantno svih godina je da su ***sve osobe oštećene kaznenim djelom prostitucije bile žene.*** U odnosu na dobnu strukturu oštećenih osoba, kao i prijašnjih godina, najveći broj oštećenih osoba čine žene mlađe životne dobi (26-30 godina života).

[258] To su slučajevi u kojima je kupac usluga koristio uz naplatu spolne usluge osobe koju je treća osoba radi zarade silom ili prijetnjom obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisilila ili navela na pružanje spolnih usluga, a kupac usluge je znao ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti.

[259] Čl.157. Kaznenog zakona (Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15) glasi:

„*(1) Tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogući drugoj osobi pružanje spolnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.*

(2) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Tko putem sredstava javnog informiranja i drugih sličnih sredstava oglašava prostituciju druge osobe kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče ili iskorištava za prostituciju na to pristala i je li se već time bavila".

[260] Međutim, navedeni broj oštećenih osoba u 2016. još uvijek je znatno veći nego u 2014. kada je kaznenim djelom prostitucije bilo oštećeno ukupno 48 osoba.

Tablica 1: Broj evidentiranih kaznenih djela iz čl.157. KZ-a po spolu, za razdoblje 2014.-2016.

Prostitucija (čl.157. KZ-a)	Prijavljene osobe		Oštećene osobe	
	Ž	M	Ž	M
2014.	6	12	48	0
2015.	25	22	134	0
2016.	9	8	81	0

4.5.1. Zaključna razmatranja i preporuke

Prostitucija svakako predstavlja jedan od oblika seksualne eksploatacije žena, posebice ako se ima u vidu podatak kako su i tijekom 2016., kao i prijašnjih godina, sve oštećene osobe bile isključivo žene i to uglavnom mlađe životne dobi. Pritom treba imati u vidu kako se takve osobe u pravilu nalaze u vrlo lošoj životnoj i ekonomskoj situaciji uslijed čega im prostitucija predstavlja jedinu mogućnost bilo kakve zarade i ostvarivanja prihoda nužnih za život. Stoga Pravobraniteljica ukazuje i na rodni aspekt ove problematike te i dalje **preporučuje:**

(1) Potpunu dekriminalizaciju pružatelja/ica seksualnih usluga i dosljedno kazneno sankcioniranje korisnika/ica tih usluga, bez obzira na okolnosti u kojima je djelo počinjeno.

4.6. ŽRTVE TRGOVANJA LJUDIMA, POSEBICE ŽENAMA I DJECOM

Trgovanje ljudima[261], kao jedan od najtežih oblika kršenja temeljnih ljudskih prava i sloboda čovjeka, ali i diskriminacije žena, predstavlja značajan problem kojeg Pravobraniteljica kontinuirano prati. Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, tijekom 2016. identificirano je ukupno 30 žrtava trgovanja ljudima, za razliku od 2015. kada je bilo identificirano 38 žrtava trgovanja ljudima. Navedeno se, prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, temelji na činjenici da su žrtve trgovanja ljudima identificirane kroz srodna kaznena djela kao što su prostitucija iz čl.157. Kaznenog zakona, iskorištavanje djece za pornografiju iz čl.163. KZ-a, spolni odnošaj bez pristanka iz čl.152. KZ-a, silovanje iz

[261] Kazneni zakon (Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15) u čl.106.st.1. sadrži zakonski opis kaznenog djela trgovanja ljudima, koji glasi: „*Tko uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjenja protupravne radnje, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.*“

čl.153. KZ-a i dr. (ukupno su evidentirana 32 kaznena djela počinjena na štetu žrtava trgovanja ljudima).

U odnosu na spolnu strukturu žrtava trgovanja ljudima, od ukupno 30 evidentiranih žrtava tijekom 2016., 21 je bila ženskog spola, a 9 muškog spola. Dakle žene su i dalje u većini slučajeva (70%) žrtve trgovanja ljudima. Analizirajući podatke o starosnoj dobi, spolu i vrsti eksploatacije žrtava, vidljivo je kako ***najveći dio žrtava trgovanja ljudima čine žene mlađe životne dobi (do 30. godine života) koje su seksualno eksploatirane (u preko 60% slučajeva).*** Muškarci, kao žrtve trgovanja ljudima, istodobno su puno češće radno eksploatirani (preko 75% slučajeva).

Iako je tijekom 2016. identificirano manje žrtava trgovanja ljudima (njih 30) u odnosu na 2015. (kada je bilo 38 žrtava), ipak se radi o većem broju identificiranih žrtava nego u periodu od 2002.-2013. godine kada je, prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, bilo identificirano prosječno 10 žrtava godišnje. Navedeno ukazuje kako i dalje egzistira određeni trend rasta broja žrtava trgovanja ljudima.

Tijekom izvještajnog razdoblja započela je *izrada Nacrta prijedloga Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima,* s obzirom da je postojeći Nacionalni plan obuhvaćao razdoblje 2012.-2015. U cilju izrade navedenog Nacionalnog plana, kao i osmišljavanja novih mjera koje bi trebalo uvrstiti u njega, osnovana je Radna skupina u kojoj sudjeluje i Pravobraniteljica.[262] Pavobraniteljica će u svom daljnjem radu, pa tako i kroz sudjelovanje u predmetnoj Radnoj skupini, pažnju pridavati posebice ženama žrtvama trgovanja ljudima koje su seksualno eksploatirane.

U cilju praćenja navedene problematike, Pravobraniteljica je sudjelovala na okruglom stolu, kojega su (18.10.2016.) povodom obilježavanja Europskog dana suzbijanja trgovanja ljudima[263] organizirali Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH i Predstavništvo Europske komisije u Hrvatskoj pod nazivom: „*Trgovanje ljudima i migracijska kriza - rizici i poveznice*“. Cilj okruglog stola bila je senzibilizacija javnosti o problemu trgovanja ljudima kao i načinima njihove prevencije i zaštite. Sudionici/ice su upozorili na rizik trgovanja ljudima kojem su posebno izložene žene i djeca bez pratnje, kao najranjivije skupine, dok je migrantski val prolazio kroz Hrvatsku.[264]

[262] (15.11.2016.) u prostorijama Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH održan prvi sastanak navedene Radne skupine. Prilikom izrade novog Nacionalnog plana posebno će se razmatrati područja koja zahtijevaju dodatnu pozornost, a u kontekstu čega su spomenute i preporuke GRETE (Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings) upućene Republici Hrvatskoj. Prema navedenim preporukama, posebnu pažnju treba posvetiti problemu trgovanja djecom, djeci i maloljetnicima bez pratnje, tražiteljima azila kao žrtvama trgovanja ljudima te problematici radne eksploatacije žrtava kao i pro-aktivnijem pristupu kod žrtava seksualne eksploatacije.

[263] Europska komisija proglasila je 2007. - 18. Listopada, *Europskim danom borbe protiv trgovanja ljudima* s ciljem jačanja svijesti o problematici suzbijanja trgovanja ljudima.

[264] Prema podacima iznesenim na navedenom okruglom stolu, za vrijeme migrantskog vala u razdoblju od 16.9.2015.-8.3.2016. kroz Republiku Hrvatsku prošlo je oko 650.000 migranta, 22 osobe su zatražile azil, rođeno je 6 djece, zabilježena su 2 smrtna slučaja i spojeno je oko 1.000 obitelji. Na okruglom stolu su predstavljeni vidljivi i nevidljivi indikatori, odnosno slabi i jaki indikatori prema kojim se mogu identificirati žrtve trgovanja ljudima.

5
PODRUČJE OBRAZOVANJA

5.1. AKTIVNOSTI PRAVOBRANITELJICE U OKVIRU PROVEDBE KURIKULARNE REFORME

Početkom 2015., slijedom javnog poziva[265], Ministarstvo znanosti i obrazovanja formiralo je Ekspertnu radnu skupinu za provođenje Cjelovite kurikularne reforme[266], čime je formalno počeo proces donošenja novog kurikulumskog okvira za rani i predškolski, osnovnoškolski i srednjoškolski odgoj i obrazovanje, predviđen Strategijom obrazovanja, znanosti i tehnologije[267], odnosno Akcijskim planom provedbe Strategije[268]. Početkom 2016. objavljeni su prijedlozi novih kurikulumskih dokumenata: metodološki priručnici za izradu kurikularnih dokumenata[269], zatim radne verzije 6 kurikularnih dokumenata[270], dok su prijedlozi svih kurikularnih dokumenata (52) objavljeni 16.2.[271] i 29.2.2016.[272] Od 18.3.-1.5.2016., trajala je stručna rasprava[273], a od 16.6.2016. javna rasprava[274] o kurikulumskim dokumentima. Pravobraniteljica se uključila u stručnu raspravu te Ekspertnoj radnoj skupini društveno-humanističkoga područja kurikuluma uputila mišljenje i preporuku.

Nakon analize 52 kurikularna dokumenta, Pravobraniteljica je izrazila mišljenje da oni u cjelini donose značajniji obuhvat tema vezanih za područje ljudskih prava u usporedbi s trenutno važećim kurikulumima, uključujući i područje ravnopravnosti spolova. U tom smislu im je Pravobraniteljica dala podršku te izrazila nadu da će ova reforma biti provedena do kraja kako bi Republika Hrvatska dobila osuvremenjene kurikulume u skladu s temeljnim demokratskim načelima jedne od zemalja Europske unije.

Međutim, Pravobraniteljica je također skrenula pažnju na sadržaje koji se odnose na učenje i poučavanje o diskriminaciji temeljem spolne orijentacije u kurikulumima nastavnih predmeta u okviru društveno-humanističkog područja kurikuluma. Naime, u svim kurikularnim dokumentima takvi sadržaji egzaktno su zastupljeni tek na dva mjesta: u kurikulumu nastavnog predmeta Etika (str.15.) i u kurikulumu nastavnog predmeta Filozofija (str.17.). U

[265] Javni poziv od 18.12.2014.: http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=13537
[266] Odluka od 28.1.2015. http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=3620
[267] Narodne novine 124/14. (http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2014_10_124_2364.html)
[268] Akcijski plan provedbe Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije donesen je na sjednici Vlade RH, 2.9.2015. (https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2015/246%20sjednica%20Vlade//246%20-%208.pdf)
[269] 11.1.2016. http://www.kurikulum.hr/11-1-2016-metodoloski-prirucnici-za-izradu-kurikularnih-dokumenata/
[270] 22.1.2016. http://www.kurikulum.hr/22-01-2016-primjeri-radnih-verzija-kurikularnih-dokumenata/
[271] http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14314&sec=2685, http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14315&sec=2685, http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14316&sec=2685, http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14317&sec=2685
[272] http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14338&sec=2685, http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14339&sec=2685, http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14337&sec=2685
[273] http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14378
[274] http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=14764&sec=1933

slučaju Etike radi se o *izbornoj* temi *izbornog* predmeta u srednjoj školi, a u slučaju Filozofije o problemskoj temi kojoj je namjera potaknuti učenike/ce na raspravu o „(ne)prirodnosti“ i „(ne)normalnosti“ homoseksualnosti. Slijedom izostanka sadržaja putem kojih bi se učenicima/ama pružile relevantne i provjerene informacije o toj temi s naglaskom na njenu anti-diskriminacijsku dimenziju, proizlazi da će učenici kao podlogu za navedenu problemsku raspravu koristiti znanje kojim raspolažu iz drugih izvora, odnosno iz svakodnevnog života. Pravobraniteljica je upozorila da su diskriminirajući stavovi temeljem spolne orijentacije vrlo rašireni među učenicima/ama osnovnih i srednjih škola, čemu je posvećen i dio Izvješća o radu za 2015. (str.183.). Zato bi sadržaji posvećeni diskriminaciji temeljem spolne orijentacije nužno trebali biti uvršteni u kurikulume nastavnih predmeta u okviru društveno-humanističkog područja kurikuluma. S tim ciljem Pravobraniteljica je dala preporuku da radna skupina društveno-humanističkog područja kurikuluma i radne skupine nastavnih predmeta u okviru tog područja navedene sadržaje uvrste na odgovarajući način kao obavezan sadržaj.

U Hrvatskom saboru je 19.5.2016. održana tematska sjednica Odbora za ravnopravnost spolova pod nazivom *„Kurikularna reforma s posebnim naglaskom na građanski i zdravstveni odgoj“*.[275] U raspravi je sudjelovala i pravobraniteljica koja je dala podršku reformi i skrenula pozornost na nekoliko stvari iz aspekta ravnopravnosti spolova i svojih nadležnosti. Ukazala je na opisanu problematiku o nedostatku edukacije o diskriminaciji temeljem spolne orijentacije i založila se za integraciju takvih sadržaja uz dva uvjeta: da su obvezni i da imaju anti-diskriminacijsku dimenziju.

Tijekom lipnja 2016. objavljene su nove inačice svih kurikulumskih dokumenata te odgovori stručnih radnih skupina na pristigle prijedloge stručnoj raspravi.[276] Stručna radna skupina društveno-humanističkog područja kurikuluma nije usvojila preporuku Pravobraniteljice – očitovala se kako smatra da u Kurikulumu za društveno-humanističko područje nije potrebno izrijekom izdvajati pojedine oblike diskriminacije.[277] Premda se preporuka Pravobraniteljice nije ticala isključivo Kurikuluma društveno-humanističkoga područja, već i kurikuluma nastavnih predmeta u okviru tog područja pokušavajući problemsko pitanje predstaviti holistički, radna skupina u svom odgovoru dotaknula se samo prvo navedenog dokumenta. Iz svega proizlazi da je kurikulumskim dokumentima u kurikularnoj reformi propušteno uvesti edukaciju o suzbijanju diskriminacije temeljem spolne orijentacije kao obavezan nastavni

[275] http://www.prs.hr/index.php/suradnja/povjerenstva-i-odbori/1965-tematska-sjednica-odbora-za-ravnopravnost-spolova-o-kurikularnoj-reformi

[276] www.kurikulum.hr

[277] *„Prijedlog dokumenta Kurikuluma za društveno-humanističko područje “hijerarhijski je nadređen” navedenim predmetima, sadržajima i aktivnostima, njegova uloga jest postavljanje otvorenih, fleksibilnih i široko postavljenih smjernica kao naputak pri definiranju i provedbi istih. Unutar navedenoga dokumenta u više cjelina izražena je i navedena važnost odgoja za toleranciju, prihvaćanje, suživot kao i razvoj stavova, kritičkoga mišljenja i odnosa učenika, razvoj u odgovornoga građanina a protiv svih oblika diskriminacije, stereotipa, predrasuda i sl. Ovime smatramo da dokument tako zamišljen i postavljen služi razvoju mlade osobe u “odgovornog člana zajednice temeljenoj na zajedničkim vrijednostima zaštite ljudskih prava”. Slijedom navedenoga, mišljenja smo da u ovom dokumentu nije potrebno izrijekom izdvajati pojedine oblike diskriminacije.“* - Objavljeno 20.06.2016.
http://www.kurikulum.hr/20-6-2016-nacionalni-dokument-drustveno-humanistickog-podrucja-kurikuluma-odgovori-priloge-strucnoj-raspravi/

sadržaj. Stoga će se u narednom razdoblju založiti da bude sastavni dio među-predmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje.

5.2. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA U UDŽBENICIMA I DRUGIM NASTAVNIM MATERIJALIMA

5.2.1. Odabrani dijelovi iz međunarodnih dokumenata

Prema članku 10.c *UN-ove Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (Konvencija) države stranke trebaju poduzimati sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja diskriminacije žena kako bi im osigurale jednaka prava kao i muškarcima u području obrazovanja, a posebice kako bi na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena, osigurale uklanjanje stereotipnog shvaćanja uloga muškaraca i žena na svim stupnjevima i u svim oblicima obrazovanja poticanjem zajedničkog obrazovanja i drugih vrsta obrazovanja koje pomažu postizanju tog cilja, a posebice, revizijom udžbenika i školskih programa te prilagođavanjem nastavnih metoda. U čl.5.a Konvencije ističe se da je potrebno izmijeniti tradicionalnu ulogu muškaraca kao i ulogu žena u društvu i obitelji, kako bi se postigla puna ravnopravnost između muškaraca i žena, te da su shodno tome države članice UN-a dužne poduzimati sve odgovarajuće mjere radi izmjene društvenih i kulturnih obrazaca u ponašanju muškaraca i žena kako bi postigle uklanjanje predrasuda, običaja i svake druge prakse koja je utemeljena na ideji o podređenosti ili nadređenosti jednoga ili drugoga spola ili na stereotipnim ulogama muškaraca i žena. Odbor za ukidanje diskriminacije žena UN-a je 2015. u Zaključnim primjedbama o Četvrtom i petom periodičnom izvješću o provedbi Konvencije za Republiku Hrvatsku izrazio zabrinutost zbog *„prevlasti tradicijskih i patrijarhalnih vrijednosti u školskom planu i programu, kao i nedostatka obrazovanja o ravnopravnosti spolova“* te preporučio državi stranci da poduzme odgovarajuće aktivnosti u cilju promjene takvog stanja, između ostalog, i putem *revizije školskih materijala*.

Europska komisija u dokumentu 'Strateško djelovanje za ravnopravnost spolova 2016.-2019.' među prioritetima i ključnim aktivnostima navodi da će se *„u svim područjima pozornost pridati ulozi muškaraca, kako bi se dekonstruirali rodni stereotipi i promicale anti-diskriminacijske rodne uloge“*. Europska komisija upozorava da „*zaposlene žene roditeljstvu i kućanskim poslovima posvećuju dva i pol sata dnevno više od muškaraca*“ te zbog toga kao jedan od strateških ciljeva navodi „*ravnopravniju podjelu vremena utrošenog na skrb i kućanske poslove između žena i muškaraca te poboljšane mogućnosti za usklađivanje skrbi i poslovnog života*“.

Europski parlament u 'Rezoluciji o godišnjem izvješću o ljudskim pravima i demokraciji u svijetu za 2014. i politici Europske unije u tom području' (P8_TA(2015)0470) države članice poziva na „*sprječavanje širenja stereotipa preko obrazovnih materijala*“ (čl.107.). U 'Rezoluciji o iskorjenjivanju rodnih stereotipa u Europskoj uniji' (P7_TA(2013)0074) Europski parlament ističe, „*budući da se rodni stereotipi i dalje prenose u obrazovanju*“, da je potrebno „*intenzivirati implementaciju zakonodavstva u području obrazovanja i uključiti*

rodnu ravnopravnost kao relevantan čimbenik“ (čl.2.). Stoga Parlament poziva države članice da „*vrše procjene sadržaja školskih udžbenika s ciljem uklanjanja rodnih stereotipa*“ (čl.28.).

Vijeće Europske unije u 'Europskom paktu za ravnopravnost spolova 2011.-2020.' poziva države članice da osiguraju *„uklanjanje rodnih stereotipa i promicanje rodne ravnopravnosti na svim razinama obrazovanja“*.

UNESCO u dokumentu 'Obrazovanje 2030. - Deklaracija iz Incheona i akcijski okvir' (2015.) navodi da je potrebno „*osigurati da učenje i podučavanje imaju jednak utjecaj na djevojčice i dječake, žene i muškarce, te ukloniti rodne stereotipe i promicati rodnu ravnopravnost*“ (čl.20.). U tu svrhu je potrebno „*ispitati udžbenike kako bi bili oslobođeni od rodnih stereotipa te kako bi promicali ravnopravnost, nediskriminaciju i ljudska prava*“ (čl.57.).

UNESCO u 'Smjernicama za izradu kurikuluma i udžbenika u međunarodnom obrazovanju' (1995.) navodi da „*izdavači trebaju odmah odbaciti svaki materijal koji promiče stereotipnu sliku svijeta*“ (čl.44.b). U 'Svjetskoj deklaraciji o odgoju i obrazovanju za sve' (1990.) UNESCO navodi da je „*najžurniji prioritet unaprijediti kvalitetu obrazovanja za djevojke i žene i ukloniti sve prepreke koje ometaju njihovu aktivnu participaciju - svi rodni stereotipi moraju biti uklonjeni*“ (čl.3.st.3.), a u 'Deklaraciji i cjelovitom okviru djelovanja u odgoju i obrazovanju' (1995.) da je „*prijeko potrebno revidirati udžbenike kako bi se uklonili negativni stereotipi i iskrivljene predodžbe*” (čl.18.). Problematiku rodnih stereotipa UNESCO je detaljno obradio (još 1986.) u publikaciji „Down with stereotypes - Eliminating sexism from children's literature and school textbooks“.

Vijeće Europe u *Strategiji za ravnopravnost spolova Vijeća Europe 2014.-2017.* upozorava da je aktivnosti potrebno usmjeriti na identifikaciju praktičnih mjera za prestanak prikazivanja žene kao inferiorne i podložne, kao i stereotipa o maskulinitetu muškaraca. Promjena rodnih odnosa, osnaživanje žena te otklanjanje negativnih tradicionalnih rodnih stereotipa ključni su za postizanje ravnopravnosti spolova i koriste cjelokupnom društvu, uključujući muškarce, kao i budućim generacijama. Rodni stereotipi predstavljaju ozbiljnu prepreku postizanju stvarne ravnopravnosti spolova te potiču spolnu diskriminaciju. Rodni stereotipi su prethodno formirane ideje prema kojima su muškarcima i ženama proizvoljno dodijeljene karakteristike i uloge koje određuje i ograničava njihov spol. Mogu ograničiti razvoj prirodnih talenata i sposobnosti dječaka i djevojčica, žena i muškaraca, njihova obrazovna i profesionalna iskustva, kao i općenito njihove životne prilike. Stereotipi o ženama uzrok su i posljedica duboko ukorijenjenih stavova, vrijednosti, normi i predrasuda prema ženama. Služe za opravdavanje i održavanje povijesnih odnosa u kojima muškarci imaju moć nad ženama, kao i seksističkih stavova koji priječe napredovanje žena.

U skladu s time Vijeće Europe je u *Preporuci Rec(2007)17 - Standardi i mehanizmi ravnopravnosti spolova* naglasilo kako se stereotipi o ženskim i muškim ulogama odražavaju u obrazovnim materijalima, u nedostatku rodne osviještenosti kod učitelja/učiteljica te u podijeljenim očekivanjima o mogućnostima dječaka i djevojčica i o prikladnim područjima

obrazovanja za svaki spol. Sve to vodi u diferencirane profesionalne izbore i potencijalno nejednake buduće izglede. Iako ne postoji izravna diskriminacija djevojčica i žena u pristupu obrazovanju i školskome sustavu, činjenica je da svakako postoji neizravna diskriminacija vidljiva u onome što se najčešće naziva „skriveni kurikulum".

Vijeće Europe u Deklaraciji „Postizanje stvarne ravnopravnosti spolova" (2009.) poziva zemlje članice da *„usmjere pozornost na potrebu za uklanjanjem postojećih stereotipa dodatnim ulaganjem u uvođenje načela ravnopravnosti spolova u obrazovanje i istraživanje"* te da *„uklone rodne stereotipe"* i *„primijene posebne mjere za prevladavanje stereotipa u obrazovanju*".

U Rezoluciji „Premošćivanje jaza između *de jure* i *de facto* ravnopravnosti s ciljem postizanja stvarne ravnopravnosti spolova" (2010.), Odbor ministara Vijeća Europe preporučuje *„poduzimanje potrebnih mjera, uključujući i uključivanje muškaraca, usmjerenih suzbijanju i uklanjanju rodnih stereotipa u svim područjima života, posebice poticanjem nestereotipnog prikazivanja žena i muškaraca u javnom životu*" (čl.31.) i *„poduzimanje potrebnih mjera za unapređenje uloge obrazovanja u suzbijanju rodnih stereotipa i promicanju de facto ravnopravnosti spolova*" (čl.33.).

5.2.2. Opisi slučajeva

PRS-02-02/16-02 Udžbenik i radna bilježnica „Smileys 2"

Mediji[278] su prenijeli vijest o navodnom promicanju stereotipa u udžbeniku za engleski jezik u drugom razredu osnovne škole „Smileys 2".[279] U novinarskim člancima se u negativnom kontekstu spominjao zadatak u radnoj bilježnici „Smileys 2", za koji je ustvrđeno da potiče na razvijanje stereotipa temeljem fizičkog izgleda djevojčica.[280] Objavljena je i reakcija izdavačke kuće Alfa d.d. koja se, kako stoji u članku, *„složila sa primjedbom o tome da je metoda usporedbe upotrijebljena u udžbeniku zaista nepotrebna"* te će *„uputiti prigovor kako bi se sadržaj uklonio"*.

Pravobraniteljica je nakon izvršenog uvida u udžbenik i radnu bilježnicu „Smileys 2"[281] uputila dopis Ministarstvu znanosti i obrazovanja te izdavaču Alfa d.d. Naime, utvrdila je da su prigovori opravdani te da se pričom „Blonde Carrie and Brunette Carrie – A story from Belgium"[282] djelomično promiče stereotip o fizičkoj ljepoti kao mjerilu vrijednosti djevojčica. Takav učinak je posljedica skraćivanja i pojednostavljivanja istoimene izvorne belgijske priče (pri čemu su izostavljeni neki njeni važni aspekti i dijelovi) i uvrštavanja zadatka u radnu bilježnicu u kojem učenik/ca treba označiti koja djevojčica je ružna, a koja lijepa. Na kraju

[278] 31.3.2016. http://zadovoljna.dnevnik.hr/clanak/udzbenik-engleskog-jezika-uzburkao-javnost---431821.html
[279] Autorice Jenny Dooley - Virginia Evans, izdavača Express Publishing, za Hrvatsku u izdanju Alfa d.d
[280] *„Na spornoj stranici, koja je opravdano izazvala mnoštvo osuda, nalazi se fotografija te ispod zadatak gdje se od drugašića traži da na temelju fizičkog izgleda odrede koja je djevojčica lijepa, a koja ružna. Tako ih se dakle od najranije dobi potiče na razvijanje stereotipa, utemeljenih na vanjštini. (...) Zašto se čudimo kada se curice šminkaju već s 10 godina, a blajhaju kosu s 14, kada ih se ovako odgaja kroz udžbenike ili radne bilježnice?*"
[281] Kupljenih u knjižari sa školskim udžbenicima, travanj 2016.
[282] str.72.-73. udžbenika, str.40. radne bilježnice, audio prilog na udžbeničkom CD-u i video prilog na udžbeničkom DVD-u

priče u udžbeniku učenici/e dobivaju zadatak da odglume priču i na taj ih se način stavlja u poziciju da dodatno internaliziraju takve vrijednosti. Ono što pridonosi nužnosti da se promicanje takvih stereotipa ozbiljno shvati je činjenica da se u današnje vrijeme kroz brojne sadržaje (primarno medijske) ženama nameću standardi ljepote kojima se promiče njihova objektivizacija, odnosno svođenje na ukras.

Međutim, navedeno predstavlja manji problem u usporedbi sa sljedećim. Pregledom udžbenika i radne bilježnice također je utvrđeno promicanje rodnih stereotipa u likovno-grafičkim prikazima muškaraca i žena. Na njima je odnos između muškarca i žene (oca i majke) prikazan izrazito stereotipno u skladu s tradicionalno-patrijarhalnom raspodjelom obiteljskih uloga. Kućanski poslovi čije obavljanje se tradicionalno pripisuje ženama, poput kuhanja i pranja posuđa, u potpunosti su prikazani kao rezervirani za ženske članice obitelji. Pritom je posebno problematičan odnos između središnjih figura obitelji – majke i oca: 5 ilustracija majke kako pere suđe ili kuha (udžbenik, str. 22., 23., 33., 112.; radna bilježnica, str.61.) suprotstavljene su 2 ilustracije oca kako spava (udžbenik, str.23. i radna bilježnica, str.61.), jedna kako čita knjigu u dnevnom boravku (udžbenik, str.33.) i jedna kako jednom rukom pere auto, a drugom priča na mobitel (udžbenik, str.112.). Tome se pridodaje i ilustracija na kojoj majka nosi poslužavnik dok ostatak obitelji čeka biti uslužen, a otac u fotelji čita novine (udžbenik, str.6.) uz popratni komentar dječaka na ilustraciji: *„Ovo je moja obitelj!“* („*This is my family!*“). Treba istaknuti i zadatak na str.33. udžbenika u kojem učenik/ca treba nalijepiti naljepnice članova obitelji na odgovarajuće mjesto u kući, a ispravno će ga riješiti tako da ženu koja pere posuđe nalijepi u kuhinju, a muškarca koji čita knjigu u dnevni boravak. Nevezano za majku i oca, na jednoj ilustraciji je baka prikazana kako s mukom nosi košaru s gomilom prljavog rublja dok djed pere zube. U radnoj bilježnici se javlja i prikaz dadilje/žene kako kuha. Na udžbeničkom DVD-u u animacijama se ponavljaju iste situacije iz ilustracija u udžbeniku. Tako se na primjeru ilustracije na kojoj majka nosi poslužavnik, a ostatak obitelji sjedi u dnevnom boravku, predstavljaju članovi/ce obitelji. U drugoj animaciji djevojčica pjeva „*Gdje je mama? Ona je u kuhinji! U kuhinji! Ona je u kuhinji! Gdje je tata? On je u spavaćoj sobi! Spavaćoj sobi! On je u spavaćoj sobi!*“. Pored toga, u dodatnom izbornom materijalu na DVD-u nalazi se video u kojem su majke prikazane u dvije situacije u kojima im djeca čestitaju Majčin dan: u jednoj majka leži u krevetu, a u drugoj u kuhinji pere suđe. Kao što je slučaj s udžbenikom i radnom bilježnicom, niti na DVD-u nema drugih animacija koje prikazuju raspodjelu kućanskih poslova između majke i oca (jedini prikaz koji se još tiče kućanskih poslova je animacija u kojoj dadilja/žena magijom čisti i uklanja prljavštinu sa zidova i podova u kući).[283]

Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica je utvrdila da se prikazivanjem ženskih članica kućanstva, primarno majke, kako u velikoj većini obavljaju kućanske poslove, dječacima i djevojčicama nudi model obitelji u kojoj se obavljanje kućanskih poslova prikazuje kao prirodna uloga žene, odnosno majke u obitelji, te ih se uči da je ženama mjesto u kuhinji. Pritom otac nije uključen niti u jedan kućanski posao (osim što na jednoj ilustraciji pere auto jednom rukom). Upravo to je jedna od velikih prepreka koja ženama danas stoji na putu

[283] Ilustracije svih navedenih primjera dostupne su na kraju ovog Izvješća u prilogu.

preuzimanja značajne uloge u društvu, jednake kao što je uloga muškaraca. Usklađivanje privatnih i profesionalnih obveza prepoznato je kao jedan od najvećih izazova u suzbijanju neravnopravnosti spolova u suvremenom društvu. Pravobraniteljica je stoga Ministarstvo upozorila da se u udžbeniku i radnoj bilježnici „Smileys 2“ kroz likovno-grafičko prikazivanje raspodjele kućanskih poslova između žena i muškaraca u obitelji perpetuira stereotip o ženi kao kućanici koja brine o poslovima čije se obavljanje tradicionalno pripisuje ženama i vezano je uz kuhinju, dok muškarac uopće ne sudjeluje u obavljanju istih, već se za to vrijeme uglavnom odmara. To predstavlja neusklađenost s čl.14.st.2.-3. Zakona o ravnopravnosti spolova, čl.4.st.2. Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu, čl.2.4.-2.d i 2.f Udžbeničkog standarda te nizom međunarodnih dokumenata koji nalažu uklanjanje rodnih stereotipa iz odgoja i obrazovanja. Pravobraniteljica je zato preporučila da se udžbenik i radna bilježnica „Smileys 2“ temeljem čl.27.st.1. Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu povuku iz uporabe.

Ministarstvo je Pravobraniteljici proslijedilo očitovanja izdavača Alfa d.d. i Express Publishing. Alfa d.d. je naveo da su slijedom ranijeg prigovora od strane jedne majke iz radne bilježnice izbačene dvije rečenice te da je u prodaju pušteno novo izdanje radne bilježnice. Pravobraniteljica je uvidom u novo izdanje (iz 2016.) utvrdila da su iz zadatka na str.40. uklonjene dvije tvrdnje za koje se od učenika/ce traži da pripišu jednoj od djevojčica iz priče „Blonde Carrie and Brunette Carrie“ – pod rednim brojevima 5. i 6. uklonjene su tvrdnje „*She's ugly/Ona je ružna*“ i „*She's pretty/Ona je lijepa*“. Na taj način smanjen je naglasak na procjeni ljepote kao relevantnom čimbeniku priče, što je Pravobraniteljica ocijenila pozitivnim.

Međutim, izdavači Alfa d.d. i Express Publishing odbacili su sve druge konstatacije Pravobraniteljice smatrajući da primjedbe nemaju osnova. Pravobraniteljica je stoga Ministarstvu i izdavaču Alfa d.d. uputila dopis u kojem je odbacila ocjenu izdavača Express Publishing da udžbenik i radna bilježnica „*sadrže savršenu ravnotežu između muških i ženskih likova koji obavljaju razne životne zadatke*“ i ocjenu izdavača Alfa d.d. da dvije ilustracije iz udžbenika i radne bilježnice na kojima muški član obitelji (djed) participira u nekom od poslova u kućanstvu (zalijeva cvijeće i kosi travu) predstavljaju dokaz da su „*autori i nakladnik djelovali u smjeru uklanjanja predrasuda koje su utemeljene na podređenosti ili nadređenosti jednog ili drugog spola, odnosno na stereotipnim ulogama muškaraca i žena*“. Pravobraniteljica smatra da je povjerenstvo Ministarstva, koje je u *Zajedničkoj prosudbi stručnog povjerenstva o udžbeniku* u rubrici *Etički zahtjevi* udžbenik i radnu bilježnicu ocijenilo najvišom ocjenom (5), očigledno napravilo propust ne uzimajući u obzir odredbe Udžbeničkog standarda koje previđaju poštivanje načela ravnopravnosti spolova. Stoga Pravobraniteljica smatra da ovaj udžbenik i radna bilježnica opisanom likovno-grafičkom opremom vrše negativan odgojni učinak na učenike/ce kada je riječ o odgoju i obrazovanju za ravnopravnost spolova te da zbog toga ne bi trebali biti u uporabi. Zaključno, Pravobraniteljica je svoju argumentaciju potkrijepila oglednim primjerima stereotipnih i rodno-osviještenih ilustracija iz UNESCO-ve publikacije „Down with stereotypes - Eliminating sexism from children's literature and school textbooks“. Od Ministarstva je

zatražila izvješće o postupcima koje namjerava poduzeti vezano za udžbenik i radnu bilježnicu „Smileys 2“ te je najavila da će, slijedom konstatacije izdavača Express Publishing da se udžbenički kompleti „Smileys“, osim u Hrvatskoj, koriste u odgojno-obrazovnim sustavima još osam zemalja Europske unije, od predstavnika ombudsmanskih institucija u tih osam zemalja, putem Europske mreže tijela za promicanje ravnopravnosti (EQUINET), zatražiti informaciju o tome jesu li do sada zaprimali pritužbe na udžbenik i radnu bilježnicu „Smileys 2“ (ukoliko se oni u identičnom obliku koriste u njihovim zemljama) te smatraju li da se radi o promicanju stereotipa.

Nastavno na upit Pravobraniteljice upućen predstavnicima ombudsmanskih institucija u Češkoj, Estoniji, Letoniji, Litvi, Poljskoj, Španjolskoj, Portugalu i Italiji, do zaključenja ovog Izvješća zaprimljeni su odgovori pet zemalja. Estonska Povjerenica za rodnu ravnopravnost uputila je upit Ministarstvu obrazovanja o tome koristi li se „Smileys 2“ u estonskim školama, litvanski, letonijski i češki Pučki pravobranitelj/ica potvrdili su da se „Smileys 2“ koristi u školama u njihovim zemljama, dok je slovački Nacionalni centar za ljudska prava naveo da se „Smileys 2“ ne nalazi na popisu odobrenih udžbenika u Slovačkoj. Pored pet navedenih zemalja, zaprimljeno je i mišljenje ciparske Povjerenice za upravu i ljudska prava o likovno-grafičkim materijalima iz hrvatske inačice „Smileys 2“. Od predstavnika/ca institucija šest navedenih zemalja (Estonija, Litva, Letonija, Češka, Slovačka i Cipar), njih pet se izjasnilo kako smatra da se u dostavljenim ilustracijama radi o promicanju rodnih stereotipa, dok se estonska Povjerenica nije izjasnila. Nijedna institucija nije potvrdila da je do sada zaprimala pritužbe na udžbenik i radnu bilježnicu.

Do zaključenja ovog Izvješća nije zaprimljen odgovor Ministarstva znanosti i obrazovanja o postupcima koje namjerava poduzeti vezano za udžbenik i radnu bilježnicu „Smileys 2“.

PRS-02-02/16-306 Pritužba na udžbenik „Moja glazba 1“

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na udžbenik „Moja glazba 1“ za glazbenu kulturu u 1. razredu osnovne škole izdavača Alfa d.d. (autorica Diana Atanasov Piljek), odnosno na ilustracije kojima se u udžbeniku prikazuje „mamica“ i „žena“. Pritužiteljica navodi da, *„kao žena i majka djece koja se školuju u obrazovnom sustavu RH“*, smatra da se u udžbeniku *„nalazi potpuno neprimjeren, dapače sramotan prikaz majke i žene“*, te da je *„suvišno objašnjavati što je na spornim crtežima neprimjereno - od samog dijametralno suprotnog prikazivanja žene u ulozi majke i žene kao takve, do same neprimjerene ilustracije žene“*. Usporedno sa zaprimljenom pritužbom odvijala se polemika u medijima o ilustracijama u udžbeniku, pa je tako Pravobraniteljica odgovorila na novinarske upite[284], a javno su se očitovali i Ministarstvo znanosti i obrazovanja i izdavač Alfa d.d., ustvrdivši da ilustracije nisu sporne.[285]

[284] http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/seksizam-i-diskriminacija-fotografije-iz-udzbenika-za-osnovne-skole-pokrenule-lavinu-reakcija-roditelja---449262.html
[285] http://www.vecernji.hr/hrvatska/ministarstvo-se-ocitovalo-o-spornim-ilustracijama-evo-sto-su-porucili-1111664

Nakon što je izvršila uvid u udžbenik, Pravobraniteljica je Ministarstvu znanosti i obrazovanja i izdavaču Alfa d.d. uputila dopis ukazavši na to da su u udžbeniku ilustracije žena rodno stereotipne. Udžbenik je koncipiran na način da se na svakoj stranici nalaze tekst i note jedne pjesme, pri čemu su pojedine riječi u tekstu nadomještene ilustracijom. Tako se u pjesmi „Mlin" na str.9. umjesto riječi „mamica" u tekstu nalazi ilustracija žene s pregačom, dok se u pjesmi „U Zagrebu je kućica" na str.17. umjesto riječi „ženica" i „žena" u tekstu nalazi ilustracija žene u crvenoj haljini. Neovisno o tome što se nalaze u dvije različite pjesme, ono što je sporno je vizualan prikaz osoba ženskog spola u istom udžbeniku. Naime, iz aspekta ravnopravnosti spolova problematično je što se u odgojno-obrazovnom materijalu spolni stereotipi koriste da djeci ilustriraju žensku osobu: s jedne strane mamu „mamicu", skromnu i deseksualiziranu majku u pregači i papučama koja peče kolače, a s druge seksualiziranu „ženicu/ženu" koja je prikazana s dugom raspuštenom plavom kosom u kratkoj crvenoj haljini s naglašenim dubokim dekolteom i crvenim cipelama s visokim potpeticama u zavodljivo-koketnoj pozi. Drugo-navedena ilustracija je sama po sebi posebno problematična jer je u funkciji oglednog prikaza žene temeljem kojega bi učenici/e 2. razreda osnovne škole trebali prepoznati tipičnu ženu. Stoga je Pravobraniteljica upozorila da navedene ilustracije nisu u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, Zakonom o udžbenicima za osnovnu i srednju školu i Udžbeničkim standardom, kao i s relevantnim međunarodnim dokumentima, te preporučila da prilikom odobravanja udžbenika imenovano povjerenstvo vodi računa o zakonskim odredbama vezano za rodne stereotipe i rodni aspekt te da ne odobrava udžbenike koji nisu usklađeni sa zakonskim odredbama kao i drugim spomenutim relevantnim međunarodnim dokumentima.

Ministarstvo je Pravobraniteljici proslijedilo očitovanje izdavača Alfa d.d. iz kojega je razvidno da on, kao i u slučaju udžbenika „Smileys 2", ne pokazuje razumijevanje problema na koji je ukazano. Stoga je Pravobraniteljica uputila još jedan dopis Ministarstvu u kojem je posebno zabrinjavajućim istaknula izdavačevo pojašnjenje viđenja druge pjesme „U Zagrebu je kućica", za koju je naveo: „*Prema tekstu pjesme načinjena je ilustracija koja prikazuje osobu ženskog spola, obučenu i dotjeranu za izlazak. Ilustracija 'mladog momka' prikazuje osobu muškog spola, također dotjeranu za izlazak: ima kravatu, košulju i sako. Ako je ilustracija 'ženice' seksualizirana, zato što je obučena za izlazak, kako to da ilustracija 'momka' nije seksualizirana?*" Pravobraniteljica je pojasnila da ilustracija 'mladog momka' nije seksualizirana zato što je on od glave do pete odjeven uz potpuni izostanak naglašavanja fizičkih obilježja maskuliniteta, dok se za ženu može reći da je odjevena „napola" s izrazitim naglašavanjem fizičkih obilježja femininiteta uz dodatan zavodljivo-koketni stav. Ilustracija žene sadržajno i stilski asocira na to da je vjerojatnije da momak traži eskort damu, a ne partnericu. Navedeno pitanje koje na kraju citata postavlja Alfa d.d. je upravo ono koje u retoričkom smislu inače postavlja i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova iz razloga što su žene te koje se (ponajprije u području medija i marketinga) mahom prikazuju na izrazito seksualiziran način, dok isto pravilo ne vrijedi za muškarce. U slučaju kada bi isto pravilo vrijedilo za oba spola, onda bi se, primjerice, momak u ilustrativnom prikazu u pjesmi mogao prikazati u kratkoj uskoj majici s vidljivo izraženom muskulaturom. Međutim, kao rješenje tog vida neravnopravnosti spolova nameće se uklanjanje naglaska na seksualiziranosti žena,

jer bi, budući da se radi o odgojno-obrazovnom materijalu, vjerojatno jednako neprimjereno bilo prikazivanje muškaraca u izrazito seksualiziranom izdanju. Treba istaknuti i to da je nejasan razlog iz kojega se muškarac i žena na ilustracijama prikazuju obučeni za večernji izlazak s obzirom da se radnja pjesme odvija u kući u kojoj momak traži ženicu, ženica traži sina, sin traži sestru, a sestra traži lutkicu, što više asocira na igru skrivača, a ne pripreme za večernji izlazak. Razvidno je da radnja pjesme ne zahtijeva prikazivanje muškarca i žene u takvom kontekstu.

Pravobraniteljica je još jednom upozorila da ilustracija žene duge raspuštene plave kose u kratkoj crvenoj haljini s naglašenim dubokim dekolteom i crvenim cipelama s visokim potpeticama u zavodljivo-koketnoj pozi, koja u tekstu stoji na mjestu riječi „žena“ (dakle, simbolizira način na koji ilustratorica vidi žene te nudi učenicima/ama da ih tako prepoznaju i temeljem nje izgovaraju riječi pjesme), predstavlja oblik seksizma jer potencira svođenje žene na seksualni objekt. To je problem koji je, na žalost, široko prisutan u medijskom prikazivanju žene te također iz tog razloga treba inzistirati na potpunom uklanjanju takvih sadržaja iz odgojno-obrazovnih materijala. Stoga je Pravobraniteljica predložila da se za sljedeći četverogodišnji ciklus za koji se odobravaju školski udžbenici, odnosno novi Katalog obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za osnovnu školu (koji bi prema važećim zakonskim odredbama trebao biti donesen 2018.), pripremi izmijenjeno izdanje udžbenika „Moja glazba 1“ u kojemu bi se navedena ilustracija zamijenila prikladnijom. Na taj način bi se uklonio i naglasak na usporedbi s ilustracijom 'mamice' iz pjesme „Mlin“ u kojoj je žena kao majka prikazana na oprečan način, te tako udžbenik više ne bi imao diskriminirajući učinak. Pravobraniteljica je od Ministarstva zatražila dostavu njegovog stajališta po ovom pitanju te izvješće o postupcima koje namjerava poduzeti vezano za udžbenik „Moja glazba 1“. Do zaključenja ovog Izvješća odgovor Ministarstva nije zaprimljen.

PRS-03-05/15-44 Pritužba na udžbenik „New Success Pre-Intermediate“

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na udžbenik engleskog jezika za 2. i 3. razred gimnazije „New Success Pre-Intermediate“.[286] U pritužbi se navodi da se u udžbeniku nalazi tekst pod naslovom „Like Father, Like Son? Perhaps Not…“ u kojem se *iznose stereotipni stavovi o intelektualnim sposobnostima muškaraca i žena*[287].

Pregledom udžbenika Pravobraniteljica nije utvrdila da on sadrži tekst „Like Father, Like Son? Perhaps Not…“. Na traženje Pravobraniteljice da pritužitelj precizira gdje se tekst nalazi, dostavio je njegovu presliku, međutim nije naveo gdje se nalazi. Pravobraniteljica je izvršila dodatan uvid u istoimenu radnu bilježnicu „New Success Pre-Intermediate“, međutim tekst ni tamo nije pronađen. Iz svega proizlazi zaključak da sporan tekst nije dio važećeg

[286] 3. izdanje, 2014., autori Bob Hastings i Stuart McKinlay.

[287] Navodno se tvrdi sljedeće: „1) *da u prosjeku više muškaraca nego žena ima tip S mozga koji je zainteresiran za sisteme: konstruiranje i organizaciju stvari i otkrivanje kako stvari rade, da su oni bolji u snalaženju na geografskim kartama, slaganju stvari prema planovima i skupljanju stvari*, 2) *da u prosjeku više žena nego muškaraca ima tip E mozga koji znači da su dobre za razumijevanje ljudskih emocija i brižnog ophođenja prema ljudima jer su i same osjetljivije*“.

kataloga udžbenika. Stoga Pravobraniteljica nije bila u mogućnosti izvršiti procjenu sadržaja naznačenog dijela udžbenika engleskog jezika u odnosu na rodne stereotipe.

PRS-02-03/15-05 Pritužba na udžbenike fizike

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na udžbenike i zbirke zadataka fizike za srednje škole „Fizika 1/2/3/4“ autora Jakova Labora. U pritužbi se navelo da su naslovnice udžbenika i zbirki zadataka, uz iznimku Marie Curie Skodlowske, ilustrirane isključivo likovima muških osoba. Pritužitelj navodi kako smatra da su *učenice zbog toga diskriminirane u nastavi fizike*. Pregledom naslovnica udžbenika i zbirki zadataka Pravobraniteljica je utvrdila da se na naslovnicama navedenih udžbenika i zbirki zadataka ne nalazi ilustracija Marie Curie Skodlowske, već fotografije četiri muškarca (jedan muškarac za svaki od četiri razreda gimnazije). U odgovoru pritužitelju Pravobraniteljica je navela da, premda se zalaže za ravnopravno prikazivanje žena i muškaraca u vidu podjednake zastupljenosti u udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima, u ovom slučaju treba uzeti u obzir da se radi o vrlo malom uzorku (četiri osobe), te da su osobe koje se prikazuju na naslovnicama znameniti znanstvenici (npr. Albert Einstein). Nema sumnje kako bi načelo ravnopravnosti spolova bilo potpunije ostvareno da se na naslovnicama ove vrste materijala nalaze i ugledne znanstvenice. No, s obzirom na veličinu uzorka te činjenicu da su znanstvenici, čije fotografije su korištene za potrebe opreme materijala, neupitnog ugleda, nije moguće zaključiti da se radi o povredi jamstva zabrane izravne diskriminacije temeljem spola.

PRS-02-03/15-03 Pritužba na ispitne zadatke iz psihologije na državnoj maturi

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na ispitne zadatke iz psihologije na državnoj maturi. Pritužitelj je naveo da se *„na maturi svake godine pojavljuje jedno pitanje o inteligenciji muškaraca i žena“,* vezano za što smatra da se *„uvrštavanjem pitanja o usporedbi inteligencije cijelih društvenih grupa diskriminiraju svi/e polagatelji/ce državne mature“*. Tu usporedbu pritužitelj doživljava kao širenje *subjektivnih i pseudoznanstvenih činjenica o različitim intelektualnim sposobnostima muškaraca i žena*.

Pravobraniteljica je izvršila uvid u Ispitni katalog za državnu maturu za psihologiju u školskoj godini 2015./16. i u sadržaj ispita iz psihologije na državnoj maturi (primjeraka koji su bili dostupni na Internetu). U Ispitnom katalogu u okviru područja „inteligencija i stvaralaštvo“ navodi se obrazovni ishod: „*objasniti podrijetlo individualnih, spolnih, rasnih i kulturalnih razlika u inteligenciji*“. U svakome od tri ispita u koje je izvršen uvid nalazi se nekoliko zadatka koji se dotiču inteligencije, međutim nijedan od njih ne sadrži usporedbu između žena i muškaraca. Stoga je od Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO) zatraženo očitovanje o tome jesu li u posljednjih nekoliko godina ispiti iz psihologije na državnoj maturi sadržavali pitanje prema opisu pritužitelja, te je zatražena dostava preslike tih ispita ukoliko jesu. NCVVO se očitovao da *„uvidom u ispite državne mature iz psihologije u zadnje četiri godine, od šk.god. 2011./12. do šk.god. 2014./15. na ljetnom i jesenskom roku, nisu pronađena pitanja koja ispituju usporedbu inteligencije muškaraca i žena“*, te dodao da

se *„sadržaji koji se ispituju temelje na čvrstim teorijskim uporištima i relevantnim znanstvenim istraživanjima“*. Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica u ovom slučaju nije utvrdila postojanje diskriminacije temeljem spola.

PRS-02-02/16-04 Pritužbe na priču u dječjem časopisu

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbe na priču naslovljenu „Teta Mirica“[288], objavljenu u dječjem časopisu „Prvi izbor“ (br.8, travanj 2016., str.20.[289]) kojeg izdaje Mozaik knjiga. U pritužbama se navodi da se pričom promiče podčinjenost žene muškarcu u pogledu odnosa prema profesionalnoj karijeri.[290]

Izvršivši uvid u predmet pritužbi Pravobraniteljica je utvrdila da se u priči za djecu „Teta Mirica“ opisuje slučaj prezaposlene majke koja ne nalazi vremena za bavljenje svojom kćerkom, stalno je pod stresom, ozbiljna i u nemogućnosti za bilo kakav oblik zabave i opuštanja. Većinu vremena provodi na poslu, a njen stres se ispoljava i u odnosu s kćerkom u rijetkim slučajevima kada je kod kuće. Zanemarenoj djevojčici stoga imponira teta Mirica, majka njenog prijatelja iz razreda koja je nezaposlena kućanica, puno vremena provodi s djecom te je u tom pogledu sušta suprotnost njenoj majci. Djevojčica s njom provodi puno vremena, zabavlja se na najrazličitije moguće načine i to joj na neki način pruža nadomjestak za uvijek zauzetu majku. Sve to djevojčicu navodi na želju da joj majka bude kao teta Mirica i na zaključak da kad odraste želi biti majka i kućanica. Opis majke odgovara slici uspješne poslovne žene koja istovremeno radi na nekoliko poslova, a priča obrađuje problem koji zna biti prisutan u suvremenom društvu u kojem su roditelji često vrlo zaposleni i ne nalaze onoliko vremena za bavljenje svojom djecom koliko bi željeli i koliko je djeci potrebno. Takva tematika je zahvalna podloga za razradu priče s efektnom poukom u kojoj bi se dio djece mogao prepoznati pa bi im bila zanimljiva. U ovom slučaju je vidljivo da je zaposlenost majke prenaglašena (poslovna žena koja radi u više ureda) kako bi se stvorio uvjerljivi temelj za krajnji zaključak i želju djevojčice.

Pravobraniteljica je Mozaik knjizi uputila dopis u kojem je upozorila na činjenicu da se na kraju priče djeci odašilje prilično snažna poruka da zaposlenost majke nije poželjna osobina. Naime, djevojčica na kraju nije zaželjela samo da joj majka posveti više vremena i pažnje, već je jasno izrazila želju da majka dâ otkaz na poslu i više uopće ne radi, te je i sama poželjela da se u životu ne bavi ničime osim majčinstvom. Takva poruka priče nije u skladu s današnjim nastojanjem za afirmacijom žena i stjecanjem ravnopravnog statusa s muškarcima u poslovnom svijetu. Pravobraniteljica kontinuirano upozorava na nepovoljan položaj i

[288] Cjeloviti tekst priče dostupan je ovdje: http://www.huzupp.com/index.php/novosti/150-upozorenje-i-preporuka-pravobraniteljice-zrs-na-djecju-pricu-teta-mirica-povodom-prituzbe-clanice-huzupp-a

[289] https://issuu.com/zeljka.crnogorac79/docs/prvi_izbor_travanj_2016

[290] *„Pričom se posramljuje zaposlene majke i propagira majčinstvo kod kuće (kao neplaćeno zanimanje) kao jedini mogući izbor koji vodi do sreće i zadovoljstva djece i majki; promiče se rodni i društveni konzervativizam u kojem je žena podčinjena muškarčevoj karijeri te teži roditeljstvu i brizi o svojoj obitelji kao isključivim područjima samoostvarenja; sugerira se da je dobra mama ona koja nema posla izvan doma i ima mnogo djece; proizlazi da su one mame koje rade, a imaju samo jedno dijete sebične, opsjednute sobom, svojim poslom, karijerom i uspjehom, a nisu se spremne 'žrtvovati' za roditeljstvo, kao da roditeljstvo nije korelirano sa socio-ekonomskim mogućnostima i primanjima*.“

nejednak tretman s kojim su suočene žene u području zapošljavanja i rada. Žene se generalno teže zapošljavaju, teže napreduju, imaju nepovoljnije radne uvjete i manje su plaćene. Osim toga, nezaposlenost žena u Hrvatskoj je izraženija nego nezaposlenost muškaraca, pa je iz tog razloga potrebno poticati njihovu radnu aktivnost, a usporedno s time poticati veće uključivanje očeva u odgoj djece, kako bi se pored izjednačenih odgovornosti žena i muškaraca u poslovnom svijetu (što je uvjetovano suvremenim stilom života), izjednačile odgovornosti i u obiteljskom životu. Stoga se može zaključiti da poruka koja se kroz ovu priču upućuje djeci ne pridonosi ravnopravnoj percepciji žena i muškaraca u poslovnom svijetu. Naprotiv, stereotip o kućanici predstavlja se kao najpoželjnija uloga žene koja je majka, pri čemu treba napomenuti da se nikada u istovjetnu ulogu ne stavlja muškarac – npr. teško je zamisliva situacija u kojoj bi djevojčica poželjela da joj otac više ne radi.

Stoga je Pravobraniteljica upozorila da se porukom priče „Teta Mirica“ promiče samo-ostvarenje žene isključivo kroz majčinstvo, označavajući pritom poslovni angažman žene negativnim i nepoželjnim. Na taj način se u potpunosti zanemaruje važnost samo-ostvarivanja žena i u drugim područjima života poput onog poslovnog, odnosno profesionalnog, što uključuje i obrazovanje za buduću profesiju. Obrazovanje i rad su od ključnog značaja za osiguravanje uvjeta koji ženama pružaju mogućnost za postizanjem ravnopravnog statusa u društvu i jednake vidljivosti u svim sferama javnog i privatnog života, u skladu s člankom 5. Zakona o ravnopravnosti spolova. Mozaik knjizi je dana preporuka da u budućim izdanjima časopisa „Prvi izbor“ uzme u obzir navedeno i da posebnu pozornost obrati na to da se porukama koje se upućuju djeci kroz priče ne promiče poželjnost nezaposlenosti kao radnog statusa žena. Pravobraniteljica je dodatno kao pozitivan primjer koji pridonosi ravnopravnosti spolova istaknula kratku priču „Tatine ruke“ objavljenu u istom izdanju časopisa na str.47. u kojoj se govori o tatinim rukama kao toplim, nježnim i pažljivim, s kojima crta, kuha, brine o djetetu kada je bolesno i vozi mamu na posao. Takav opis suprotstavlja se stereotipnoj patrijarhalnoj percepciji oca kao glave obitelji (kojeg karakteriziraju grubost, emocionalna hladnoća i distanciranost od odgoja djece) te ga svakako treba istaknuti kao primjer suzbijanja stereotipne percepcije roditeljskih uloga žena i muškaraca.

U svom očitovanju Mozaik knjiga je navela da namjera nije bila promicati stereotipe.[291] Međutim, Mozaik knjiga prihvaća elaboraciju Pravobraniteljice te navodi da će je uvažavati u budućim izdanjima časopisa „Prvi izbor“.[292]

[291] „*Objavljivanjem ove priče ni u kom slučaju nismo željeli promicati nezaposlenost žena. Smisao ovog teksta je iznošenje misli i osjećaja devetogodišnje djevojčice čija je mama jako zaposlena. Mnoga djeca u suvremenom društvu žele više vremena provoditi sa svojim zaposlenim roditeljima, i očevima i majkama. Tema priče je želja djevojčice da više vremena provodi sa svojom prezaposlenom mamom*.“

[292] „*Kao urednica časopisa i kao književnica koja je napisala priču, zahvaljujem na Vašoj elaboraciji koja je iznjedrila drugačiju poruku priče od one koju sam kao književnica željela izraziti te rezultirala poticajem za još pomnijim promišljanjem pri stvaranju i objavljivanju književnih djela za djecu u časopisu „Prvi izbor“. (...) Vaše pismo je doprinos osvješćivanju i uzimanju u obzir sve većeg broja raznovrsnih refleksija u suvremenom društvu koje nastaju tijekom čitanja objavljenih tekstova s ciljem što veće dobrobiti mladih čitatelja. (...) U potpunosti prihvaćamo Vašu preporuku i upozorenje da se porukama koje se upućuju djeci kroz priče u „Prvom izboru“ ne promiče poželjnost nezaposlenosti kao radnog statusa žena i svakako ćemo je uvažavati pri uređivanju „Prvog izbora*“.

PRS-02-02/16-01 - Ispit poznavanja hrvatskog jezika za upis u prvi razred osnovne škole za djecu koja ne znaju ili nedovoljno znaju hrvatski jezik

U Izvješću o radu za 2015. (str.180.) opisan je slučaj **PRS-02-02/14-03** („Pritužba na ispitni materijal za osnovnu školu“) u kojem je Pravobraniteljica preporučila Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja (NCVVO) izmjenu slikovnih predložaka u „Ispitu poznavanja hrvatskog jezika za upis u prvi razred osnovne škole za djecu koja ne znaju ili nedovoljno znaju hrvatski jezik“. NCVVO je najavio da će u 2016. pristupiti izradi novog Ispita. Tim povodom Pravobraniteljica je NCVVO-u, na temelju dugogodišnjeg iskustva na suzbijanju zastupljenosti rodnih stereotipa u području obrazovanja, dostavila 6 općih preporuka za izradu školskih udžbenika i drugih nastavnih materijala namijenjene njihovim autorima/cama i stručnim radnim skupinama te je također dostavila primjere slikovnih priloga iz UNESCO-ve publikacije „Down with stereotypes - Eliminating sexism from children's literature and school textbooks“ koji mogu služiti kao smjernice u radu. Preporuke su bile sljedeće:

1. Ukoliko je to prikladno s obzirom na vrstu i namjenu nastavnog materijala, integrirati sadržaje vezane za ravnopravnost spolova na afirmativan način promičući ljudsko-pravaške vrijednosti, izbjegavajući pritom diskriminirajuće elemente.
2. Težiti što ravnopravnijoj zastupljenosti žena i muškaraca u tekstualnim i likovno-grafičkim sadržajima (kao donju granicu predlažemo primijeniti zastupljenost jednog spola od 40%).
3. Prilikom prikazivanja žena i muškarca u kontekstu određenih uloga ili zanimanja u tekstualnim i likovno-grafičkim sadržajima ne podržavati povijesno i društveno uvriježene stereotipe – npr. prikazivanje žene isključivo u okviru tradicionalnog ideala supruge, majke i domaćice ili podjelu zanimanja na 'muška' i 'ženska' (muškarac: liječnik, rukovoditelj, vatrogasac i sl. – žena: medicinska sestra, tajnica, balerina i sl.).
4. Pridavati jednaku važnost očinstvu i majčinstvu te izbjegavati favoriziranje uloge žena u odgoju i obrazovanju djece – npr. prikazivanje isključivo ženskih članica obitelji (majka, baka) s djecom.
5. Koristiti rodno-osjetljiv jezik na način da kad god je to u jezičnom smislu prihvatljivo, a da se ne narušava prirodnost hrvatskog jezika i čitljivost teksta, koriste riječi u muškom i ženskom rodu, posebice kada se radi o obraćanju učenicima i učenicama ili kada se u metodičkim uputama spominju nastavnici i nastavnice (npr. ravnateljica škole Ivana Horvat; dragi učenici/drage učenice; upitaj svoju učiteljicu/svog učitelja).
6. Po mogućnosti ne favorizirati isključivo jednu vrstu obitelji (nuklearna obitelj – majka, otac, dijete) - nastojati izbjeći nevidljivost, odnosno potpuni izostanak zastupljenosti drugih obiteljskih zajednica (npr. samohrani roditelji, izvanbračne zajednice, istospolne zajednice).

Do zaključenja ovog Izvješća novi Ispit nije izrađen, stoga nije moguće utvrditi jesu li preporuke uvažene.

5.3. RODNO-OSJETLJIV JEZIK - OPISI SLUČAJEVA

PRS-02-04/16-03 - Izdavanje licence za rad muškoj primalji s nazivom zanimanja u muškom rodu

U medijima[293] je objavljen slučaj muškarca koji se školovao za zanimanje primalje koji je naišao na poteškoću dobivanja licence za samostalan rad zbog toga što za zanimanje „primalja" ne postoji propisan naziv u muškom rodu, što nije u skladu s čl.14.st.5. Zakona o ravnopravnosti spolova kojim je propisano da *„sve obrazovne ustanove, kao i sve druge, moraju u sadržajima svjedodžbi, certifikata, licencija i diploma koristiti jezične standarde sukladno ovome Zakonu, navodeći strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja u ženskom, odnosno muškom rodu, ovisno o spolu primatelja/primateljice dokumenta"*. U novinskom članku se navelo sljedeće: „*Iako je školovanje u Srednjoj medicinskoj školi u Slavonskom Brodu završio s odličnim uspjehom, potom u varaždinskoj bolnici odradio pripravnički staž i položio stručni ispit, Hrvatska komora primalja ne izdaje mu odobrenje za samostalni rad ili licenciju samo zato što je muškarac*."

Pravobraniteljica je od Hrvatske komore primalja, tijela koje izdaje odobrenja za samostalan rad, zatražila očitovanje, pri čemu je navela da, premda se u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja 2010. – NKZ 10[294] zanimanje *primalja* navodi samo u ženskom rodu, taj problem nikako ne bi smio biti razlog koji bi priječio izdavanje odgovarajuće svjedodžbe, certifikata, licencije ili diplome muškarcu koji stekne određene kompetencije (u ovom slučaju radi se o odobrenju za samostalan rad koje prema čl.26. Zakona o primaljstvu[295] izdaje Hrvatska komora primalja). Hrvatska komora primalja očitovala se da je, nakon konzultacija s Uredom za ravnopravnost spolova Vlade RH (zbog čega se izdavanje odobrenja u ovom slučaju prolongiralo), Hrvatska komora primalja izdala odobrenje muškarcu za samostalan rad pod nazivom „primaljski asistent", te je također donijela Izmjene i dopune Pravilnika o izdavanju, obnavljanju i oduzimanju odobrenja za samostalan rad[296] putem kojih je uvela taj naziv zanimanja u službenu uporabu. Pravobraniteljica je utvrdila da je Komora u razumnom roku poduzela radnje kojima bi se muškarcu osiguralo izdavanje licencije u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova te je poduzela odgovarajuće aktivnosti kako se jezična neusklađenost naziva zanimanja primalje sa Zakonom o ravnopravnosti spolova ne bi na diskriminirajući način reflektirala prema muškarcu koji se obrazovao za zanimanje nekonvencionalno za vlastiti spol. O pozitivnom ishodu slučaja izvijestili su i mediji.[297]

Pravobraniteljica je Ministarstvu zdravstva skrenula pažnju na navedenu odredbu Zakona o ravnopravnosti spolova budući da je Hrvatska komora primalja spomenula da je Ministarstvo muškarcu izdalo Uvjerenje o položenom stručnom ispitu s nazivom zanimanja u ženskom rodu. Iz tog razloga Pravobraniteljica je upozorila Ministarstvo da takav način izdavanja uvjerenja nije u skladu s čl.14.st.5. Zakona. Komora je navela da je na problem nepostojanja

[293] http://www.24sata.hr/news/ogorcen-je-ivanu-ne-daju-da-radi-kao-babica-jer-je-decko-457839
[294] Narodne novine 147/10 i 14/11.
[295] Narodne novine 120/08 i 145/10.
[296] https://www.komora-primalja.hr/propisi/poslovnicipravilnici/tekstovi/1476-pravilnik-licenca-2016
[297] http://www.24sata.hr/news/dobio-svoju-licenciju-odmah-si-idem-traziti-posao-u-struci-458692

inačice zanimanja „primalja“ u muškom rodu, kao i na druge probleme stručne prirode identificirane u Zakonu o primaljstvu, do sada već ukazivala Ministarstvu, međutim oni se do sada nisu rješavali. Pravobraniteljica je Ministarstvu preporučila aktivno uključivanje u proces izrade izmjena i dopuna Nacionalne klasifikacije zanimanja.

PRS-02-06/16-01 Problem naziva zanimanja klasificiranih u jednom rodu u Nacionalnoj klasifikaciji zanimanja

Slijedom slučaja u kojem je zabilježena manjkavost Nacionalne klasifikacije zanimanja 2010. – NKZ 10 po pitanju definiranja naziva zanimanja „primalja“ u muškom i ženskom rodu, Pravobraniteljica je aktualizirala problematiku rodno-osjetljivog načina navođenja zanimanja u NKZ 10, budući da pored zanimanja „primalja“ postoji još primjera navođenja zanimanja samo u jednom rodu[298], što predstavlja potencijalno otežavanje provedbe čl.14.st.5. Zakona o ravnopravnosti spolova. U skladu s time, Pravobraniteljica je temeljem čl.24.st.3. Zakona o ravnopravnosti spolova[299] od Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje[300] zatražila stručno mišljenje o mogućnosti uvođenja mocijskih parnjaka ženskog, odnosno muškog roda za zanimanja koja su u NKZ-10 klasificirana samo u jednom rodu.

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u svom očitovanju za pojedine nazive zanimanja koja se u NKZ spominju u samo jednom (muškom ili ženskom) rodu navodi inačice u oba roda. Radi se o sljedećima:

Nazivi zanimanja u jednom rodu u NKZ	**Nazivi u drugom rodu koje navodi Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje**
pisac	spisateljica
tekstopisac	tekstopiskinja
knjigoveža	knjigoveškinja
vođa palube	voditeljica palube
pazikuća	kućepaziteljica
diskodžokej	diskdžokejica
gatara	gatar
sobarica	sobar
servirka	servir
striptizeta	striper
kućna pomoćnica	kućni pomoćnik
glačarica	glačar
pralja	perilac

[298] Npr. ne postoji ženski oblik za zanimanja: drvosječa, knjigoveža, vođa palube, pazikuća, krupje, diskdžokej, tekstopisac, pisac tekstova za pjesme, dramski pisac, tehnički pisac, pisac reklamnih poruka; niti muški oblik za: gatara, primalja, babica, sobarica, servirka, dadilja, striptizeta, kućna pomoćnica, glačara, pralja, balerina, čistačica, spremačica.

[299] „*Pravobranitelj/ica u obavljanju svojih poslova može zatražiti stručnu pomoć znanstvenih i stručnih osoba i institucija*.“

[300] Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje je (2008.) sudjelovalo u izradi izmjena i dopuna Nacionalne klasifikacije zanimanja kojima su uvedeni nazivi zanimanja u muškom i ženskom rodu u cilju postizanja jednakih mogućnosti zapošljavanja žena i muškaraca.

Pored navedenoga, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje navodi da naziv zanimanja „babica“, koje se navodi u NKZ, pripada žargonu te da ga *„svakako treba zamijeniti“*.

Ovome valja pridodati informaciju koju je spomenula Hrvatska komora primalja u svom očitovanju, a to je da je Ministarstvo rada i mirovinskog sustava potvrdilo da je *„Nacionalna klasifikacija zanimanja zastarjela i da prilikom njene izrade nije sudjelovao niti jedan predstavnik Ministarstva zdravlja, što je i glavni razlog da nazivi zanimanja nisu usklađeni sa Zakonom o primaljstvu“*, pa tako zanimanja *stručnjaci/stručnjakinje za zdravstvenu njegu i primaljstvo* i *glavne primalje* koja se navode u NKZ, u praksi ne postoje.

Pravobraniteljica je stručno mišljenje također zatražila od stručnjakinje iz područja filologije koja se profesionalno bavila problematikom rodne perspektive u jeziku, dr.sc. Zrinjke Glovacki-Bernardi. Ona je u svom odgovoru istaknula da izmjene u asimetričnosti naziva zanimanja s obzirom na rod (koje su posljedica socio-kulturalnih promjena u vidu promjene statusa žene u društvu) nisu u potpunosti provedene. Jedan od uzroka za to je prisutnost jezičnog konzervativizma, odnosno nespremnost na prihvaćanje promjena u hrvatskom jeziku. Ona smatra da treba ustrajati da se u službenoj i javnoj komunikaciji nazivi za sva zanimanja navode u oba roda i da je te promjene moguće ostvariti s obzirom da u hrvatskom jeziku ne postoje sistemsko-lingvističke zapreke – postoje tvorbeni modeli koji omogućuju tvorbu mocijskih parnjaka, bilo ženskog bilo muškog roda.

Slijedom svega navedenoga, dodatno uzimajući u obzir i važnu činjenicu da novi Popis pojedinačnih zanimanja, čije donošenje je bilo predviđeno Nacionalnom klasifikacijom zanimanja iz 2010. godine, do danas nije donesen (unatoč tome što u njenim u prijelaznim i završim odredbama stoji da će biti objavljen *„najkasnije do 31.12.2013.*“), Pravobraniteljica će u narednom razdoblju poduzeti aktivnosti s ciljem uvođenja mocijskih parnjaka u Nacionalnu klasifikaciju zanimanja za zanimanja koja su u trenutno važećem popisu navedena samo u jednom (muškom ili ženskom) rodu, a sve u svrhu rješavanja problema jezične nedosljednosti i neusklađenosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, kako bi se uklonila svaka mogućnost za ponovno javljanje problema poput onoga s izdavanjem licencije za rad muškoj primalji/primaljskom asistentu.

PRS-02-06/16-05 Upotreba rodno osjetljivih jezičnih standarda u osnivačkom aktu udruge

Pravobraniteljica je zaprimila zamolbu za mišljenjem o upotrebi rodno osjetljivog jezika u Statutu nove ženske udruge koja se kani baviti promicanjem zdravlja seoskih žena, a povodom ideje da se u Statutu svi nazivi funkcija udruge navedu u ženskom rodu (*predsjednica, tajnica, blagajnica*) iz razloga što u udruzi nema muškaraca.

Pravobraniteljica je u svom odgovoru napomenula da, premda u udruzi u ovom trenutku nema muških članova, to nužno ne znači da ih i u budućnosti neće biti. Naime, apsolutno uskraćivanje mogućnosti muškarcima da se bave nekim područjem djelatnosti, uključujući i

bavljenje pravima žena, predstavljalo bi diskriminaciju prema čl.13. Zakona o ravnopravnosti spolova. Iz tog razloga, kao i iz razloga što se radi o osnivačkom aktu organizacije civilnog društva, Statut udruge bi trebao biti usklađen s jezičnim standardima kojima se poštuje načelo ravnopravnosti spolova.[301]

Jezični standardi podrazumijevaju navođenje riječi i pojmovnih sklopova koji su u izravnom odnosu s osobom određenog spola u rodu koji odgovara spolu te osobe. Međutim, s obzirom da se u statutu udruge, kao i općenito u propisima u zakonodavstvu, u pravilu ne spominju poimence konkretne osobe, potrebno je nastojati upotrebljavati rodno neutralne izraze. U slučajevima kada to nije moguće, kao na primjer pri navođenju naziva spomenutih funkcija u udruzi (*predsjednica, tajnica, blagajnica*), potrebno je iznaći jezično rješenje koje će s jedne strane biti u duhu ravnopravnosti spolova, a s druge strane u duhu hrvatskoga standardnoga jezika. Praksa u zakonodavstvu je takva da polazi od službenog stajališta lingvističke struke koja ističe kako je u hrvatskom jeziku muški rod *neobilježen* te kao takav može obuhvaćati osobe oba spola, dok je ženski rod *obilježen* i obuhvaća samo osobe ženskog spola. U skladu s takvim polazištem, riječi i pojmovni sklopovi koje nije moguće zamijeniti rodno neutralnim izrazima, u propisima u zakonodavstvu Republike Hrvatske pišu se u muškom rodu, dok se u svrhu poštivanja načela ravnopravnosti spolova uvriježilo uvrštavanje uvodne odredbe o rodno neutralnom značenju riječi i pojmovnih sklopova na početku propisa.[302] Jezično rješenje kojim se u teoriji vjerojatno najdosljednije poštuje načelo ravnopravnosti spolova u hrvatskom jeziku je navođenje izraza koji imaju rodno značenje u oba roda, npr. *predsjednica/ predsjednik* ili *predsjednik/ca*. Takav model preporučuje i Vijeće Europe. Međutim, prema tumačenju domaćih stručnjaka, takav model u hrvatskom jeziku nije primjenjiv u široj upotrebi zbog problema kompleksnosti i opterećenosti teksta. Naime, na taj način ga se čini teže čitljivim te se narušava prirodnost hrvatskog jezika. Pravobraniteljica u svrhu promicanja načela ravnopravnosti spolova načelno preporučuje primjenu ovog modela u slučajevima kada je to u jezičnom smislu prihvatljivo, uzimajući u obzir stupanj jezične i sadržajne kompleksnosti teksta. U svim drugim slučajevima kada se riječi i pojmovni sklopovi pišu u muškom rodu, Pravobraniteljica preporučuje uvrštavanje uvodne napomene o rodno neutralnom značenju riječi i pojmovnih sklopova.

U odnosu na ovaj slučaj (Statut ženske udruge), Pravobraniteljica je istaknula kako smatra da je potrebno uzeti u obzir cjelokupan kontekst u kojem se model koji predlagatelj Statuta namjerava koristiti (pisanje riječi i pojmovnih sklopova koji imaju rodno značenje u ženskom rodu) primjenjuje. Naime, budući da se radi o statutu udruge koja se bavi pravima žena u području zdravlja, te budući da je osnovano za pretpostaviti da će njezino članstvo činiti u pravilu žene, Pravobraniteljica smatra da je, u smislu poštivanja načela ravnopravnosti spolova, takav način navođenja riječi i pojmovnih sklopova opravdan pod uvjetom da se u uvodnom dijelu dokumenta uvrsti napomena o rodno neutralnom značenju riječi i pojmovnih sklopova.

[301] Vidjeti Izvješće o radu Pravobraniteljice za 2015., str.185.
[302] Primjer takve odredbe: „*Riječi i pojmovni sklopovi koji imaju rodno značenje korišteni u ovom dokumentu (uključujući nazive strukovnih kvalifikacija, zvanja i zanimanja) odnose se jednako na oba roda (muški i ženski) i na oba broja (jedninu i množinu), bez obzira jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, odnosno u jednini ili množini*."

5.4. OPISI SLUČAJEVA – OSTALO

PRS-02-03/15-04 Pritužba na nastavu psihologije zagrebačkoj srednjoj školi

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na sadržaj izlaganja na nastavnom satu psihologije u jednoj zagrebačkoj srednjoj školi. Pritužitelj je naveo sljedeće: *„Na redovnom satu psihologije nastavnik psihologije iznosio je subjektivne i pseudoznanstvene činjenice o različitim intelektualnim sposobnostima muškaraca i žena. Tako su navodno dečki bolji u zadacima koji uključuju jednostavne brojčane operacije, brzo i lako obavljanje osnovnih računskih operacija, u zadacima koji se tiču prostorne orijentacije i snalaženja u prostoru, te rješavanje problema s misaonim procesima rasuđivanja, odnosno za logičko i sustavno mišljenje. Prema nastavniku, djevojke su bolje u neposrednom mehaničkom pamćenju čistih informacija, odnosno besmislenog materijala. Ovakvi stavovi su u suprotnosti s nacionalnim programom poučavanja psihologije koji predviđa samo razmatranje razlika individualnih osoba, a nikako usporedbu bilo kojeg oblika inteligencije cijelih društvenih grupa.“*

Od srednje škole zatraženo je očitovanje, a u njemu je nastavnik psihologije izjavio da se *„pri izvođenju nastave u potpunosti pridržava Plana i programa nastave psihologije, da se u radu koristi stručnim znanjima, te da učenicima ne prenosi vlastite stavove koji bi se eventualno razlikovali od onoga što piše u udžbenicima ili onoga što kaže njena struka“*. Pravobraniteljica je izvršila uvid u Nastavni plan i program za psihologiju i u dva udžbenika iz psihologije za gimnazije koji su trenutno u uporabi u školama temeljem Kataloga obveznih udžbenika i pripadajućih dopunskih nastavnih sredstava za gimnazije. U Nastavnom programu za psihologiju navodi se: *Što su sposobnosti, što je inteligencija, kako se razvija, dispozicije, okolina, samoaktivitet kao determinante razvoja; Mjerenje inteligencije, individualne razlike* (toč.2.3.1. i 2.3.2., cjelina „Inteligencija i stvaralaštvo“). U dva trenutno važeća udžbenika psihologije za gimnazije postoje tekstovi (po jedan tekst u svakom udžbeniku) u kojima se razrađuje problematika grupnih razlika u inteligenciji. U njima se navodi da na testovima opće inteligencije nema većih razlika između žena i muškaraca, ali da razlike postoje u sposobnosti razumijevanja prostornih odnosa (bolje rezultate prosječno postižu muškarci) i verbalnoj sposobnosti (bolje rezultate prosječno postižu žene). Vezano za navedeno, Pravobraniteljica je u odgovoru školi i pritužitelju istaknula da podučavanje o biološkim razlikama između žena i muškaraca koje imaju znanstveno-istraživačku podlogu u okviru psihologije nije subjektivno ili pseudoznanstveno te ne predstavlja promoviranje rodnih stereotipa.

Međutim, Pravobraniteljica je također ustvrdila da je točno da se radi o vrlo osjetljivom području. Naknadnom interpretacijom činjeničnih bioloških razlika između žena i muškaraca, ukoliko se one predstave u kontekstu generalizacije, može se lako upasti u zamku promoviranja stereotipa te poticanja razvijanja predrasuda. Učenici/e nemaju tu širinu znanja koju imaju profesori/ce psihologije ili autori/ce udžbenika i ne poznaju kontekst date tematike, stoga je potrebno biti na posebnom oprezu kako se u nastavi učenicama ne bi nenamjerno dalo do znanja da je njihov ženski spol nužna determinanta koja uvjetuje njihovu

slabiju predispoziciju za razumijevanje prostornih odnosa, ili učenicima da njihov muški spol automatski uvjetuje njihovu inferiornost u verbalnim sposobnostima. U udžbeniku „Psihologija“ (Šverko, Zarevski, Szabo, Kljajić, Kolega, Turudić-Čuljak) u dijelu u kojem se razlažu grupne razlike u inteligenciji (str.98.) nalazi se dobar primjer kojim se uspješno suzbija mogućnost poticanja razvijanja predrasuda kod učenika/ca - odmah u uvodnom dijelu spominje se sljedeće: „*Postoje li razlike u inteligenciji pripadnika različitih skupina (npr. muškaraca i žena, različitih socijalnih, etničkih ili rasnih skupina)? Čvrsto uvjerenje u postojanje tih razlika oduvijek je bio sastavni dio različitih predrasuda*“. Osim toga, koriste se prikladni jezični sklopovi kojima se ne potiče razvijanje predrasuda: „*istraživanja pokazuju da žene postižu nešto bolje rezultate u…*“. S druge strane, u drugom udžbeniku (Denis Bratko, „Psihologija“), isti dio nije pisan na tako pažljiv način. U njemu se koriste pojednostavljeni i uopćeni jezični sklopovi: „*žene su bolje u…*“ i „*muškarci su bolji u…*“, te izostaje naglasak na tome da prosječni rezultati dobiveni na testovima ne vrijede za sve muškarce i sve žene, čime bi se učenicima odaslala anti-diskriminacijska poruka koja bi predstavljala prevenciju razvijanja predrasuda o generalno različitim biološki determiniranim sposobnostima žena i muškaraca. Osim toga, taj tekst sadrži i jednu jezičnu konstrukciju koja ukazuje na stereotip, a u kojoj se žene povezuje sa sklonošću kupovini: „*Kod snalaženja u prostoru žene najčešće koriste perceptivno uočljive detalje i prema njima odlučuju kuda treba krenuti (npr. kada šeću ulicama grada koji tek upoznaju, žene će se orijentirati prema nekom dućanu ili nečem sličnom)*.“

Pravobraniteljica je iz navedenih razloga školi preporučila da nastavnici/e i učenici/e prilikom obrade spolnih razlika u inteligenciji kao nastavno sredstvo koriste udžbenik „Psihologija“ (Šverko, Zarevski, Szabo, Kljajić, Kolega, Turudić-Čuljak), a ne udžbenik „Psihologija“ (Bratko). Također je preporučila da nastavnici/e u neposrednom prenošenju znanja učenicima/ama obavezno daju do znanja da se radi o prosječnim rezultatima koji se ne odnose na individualnu razinu i koji ne isključuju mogućnost da pojedine žene budu iznimnih sposobnosti u područjima u kojima muškarci postižu prosječno bolje rezultate na testovima (npr. spacijalne sposobnosti, tj. snalaženje u prostoru) ili da pojedini muškarci budu iznadprosječni u područjima u kojima žene postižu prosječno bolje rezultate (npr. verbalne sposobnosti). Na taj način bi se trebala isključiti svaka mogućnost za razvijanje predrasuda kod učenika/ca prilikom poučavanja o spolnim razlikama u inteligenciji. Pravobraniteljica će u nastavku svog rada po pitanju školskih udžbenika odgovorne instance upozoriti na potrebu pažljivije obrade ove tematike u udžbeniku „Psihologija“ (Bratko).

PRS 02-04/16-04 Pritužba na izjave profesora na visokom učilištu

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na izjave sveučilišnog profesora s jednog predavanja koje je studentima držao u okviru svoje redovne nastave. Pritužba se odnosila na objavu jedne studentice na facebooku u kojem je opisala izrazito mizogine i seksističke izjave profesora u

kojima je na predavanju studentima/cama poručivao da ženama nije mjesto na tehničkim fakultetima. Njen status s facebooka sa svim izjavama profesora objavljen je u medijima.[303]

Pravobraniteljica je fakultetu uputila dopis u kojem je skrenula pažnju na relevantne anti-diskriminacijske odredbe iz propisa iz područja visokog obrazovanja[304] te dala preporuku da Fakultetsko vijeće sukladno propisima kojima se regulira provođenje stegovnog postupka, pokrene stegovni postupak protiv profesora. Fakultet je postupio u skladu s preporukom i zatražio očitovanje od profesora te mišljenje od Etičkog povjerenstva fakulteta. Osim toga, Fakultetsko vijeće je donijelo zaključak da se pokrene postupak usvajanja Pravilnika o stegovnoj odgovornosti, s obzirom da još nije usvojen iako je bio pripremljen 2009. Na toj sjednici Fakultetskog vijeća profesor se na poticaj dekana javno ispričao svim studenticama, odnosno pročitao je svoje očitovanje.[305]

Etičko povjerenstvo je u svom mišljenju osudilo izjave profesora zaključivši da je njima teško naštetio ugledu Fakulteta i Sveučilišta, ukazavši i na to da su se takvi incidenti s njegove strane događali i ranije[306]. Slijedom mišljenja Etičkog povjerenstva, Fakultet je donio Odluku o provođenju nadzora na ispitima iz kolegija koje profesor drži. Odlukom je propisano da će u slučaju ponavljanja uznemiravanja ili diskriminacije studentica održavanje preostalih ispita do kraja ispitnog roka preuzeti druga profesorica. Prema navodu Fakulteta, nakon ispitnog roka profesor odlazi u mirovinu.

Pravobraniteljica se nakon toga još jednom obratila Fakultetu te je ocijenila pozitivnim žurnu reakciju i poduzete aktivnosti s ciljem prevencije mogućnosti daljnje pojavnosti diskriminirajućih radnji. Međutim, također je skrenula pažnju na primjenu odredbi Statuta fakulteta i Statuta Sveučilišta, koji u stegovnom postupku predviđaju mogućnost sankcije u vidu izricanja opomene, javne opomene te otkaza ugovora o radu. Iz dostavljane dokumentacije vidljivo je da je Etičko povjerenstvo jednom već donijelo (2011.) negativno mišljenje o ponašanju profesora u kojem je ustanovilo „*gotovo identično kršenje Etičkog kodeksa*“, međutim iz dokumentacije nije vidljivo da je profesoru tada izrečena neka od navedenih stegovnih mjera, a to nije učinjeno niti u ovom postupku (premda je izrečena mjera nadzora učinkovita u svrhu prevencije ponavljanja istih radnji). Premda izricanje stegovne mjere, u trenutnim okolnostima u kojima profesor odlazi u mirovinu na kraju akademske

[303] http://www.mojfaks.com/laganini/hrvatski-sveucilisni-profesor-zenama-se-dopusta-svasta-cak-idu-na-tehnicke-fakultete

[304] Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, Statut Sveučilišta u Zagrebu, Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu i Statut Fakulteta.

[305] „*Ispričavam se anonimnoj studentici, svim studenticama i svim ženama svijeta, što sam nesmotrenim riječima umanjio njihov prirodni talent za tehničko promišljanje. Smatrao sam da 'stroj' kao tehnički fenomen više interesira studente nego studentice*.“

[306] Etičko povjerenstvo je u mišljenju navelo sljedeće: „*Etičko povjerenstvo ustanovilo je da predmetni nastavnik tijekom držanja predavanja i ispita iznosio stavove kojima je diskriminirao studente, a posebno studentice te stvorio neugodno, ponižavajuće i neugodno okruženje. Povjerenstvo smatra da je takvo ponašanje potpuno neprihvatljivo, jer predstavlja grubo kršenje čl.11. (Diskriminacija) i 12. (Uznemiravanje) Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu. Nažalost, Etičko povjerenstvo Geotehničkog fakulteta donijelo je još u rujnu 2011. Mišljenje o ponašanju profesora u kojem je ustanovilo gotovo identično kršenje Etičkog kodeksa. Ponavljanje istog neprimjerenog ponašanja smatramo posebno problematičnim, a dijelovi očitovanja koje nam je dostavio u ovom slučaju, potvrđuju da usprkos formalno izraženom žaljenju, nije promijenio seksističku i diskriminatorsku matricu mišljenja. Mišljenje Etičkog povjerenstva da je profesor svojim ponašanjem i opetovanim incidentima teško naštetio ugledu Fakulteta i Sveučilišta u Zagrebu*.“

godine, nema praktičnu svrhu, Pravobraniteljica je Fakultetu dala preporuku da u svim budućim provođenjima stegovnih postupaka primjenjuje navedene odredbe Statuta fakulteta i Statuta Sveučilišta te sankcionira svako kršenje Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu odgovarajućom stegovnom mjerom, kako bi se odaslala primjerena poruka svim zaposlenicima/ama fakulteta koji se ne ponašaju u skladu s odredbama Etičkog kodeksa ili Statuta, a pogotovo pojedincima/kama koji su potencijalno skloni recidivizmu, kao što je to slučaj s ovim profesorom. Činjenica da Fakultet nije imao donesen Pravilnik o stegovnoj odgovornosti nije predstavljala prepreku da se postupa u skladu s navedenim.

PRS-05-06/16-136 Upiti o jednospolnim školama

Zaprimljena su dva novinarska upita o mišljenju Pravobraniteljice o spolno segregiranom odgoju i obrazovanju u dvije nedavno otvorene zagrebačke osnovne škole (OŠ Ružičnjak za djevojčice i OŠ Lotrščak za dječake). Pravobraniteljica je u svojim odgovorima novinare upoznala s elaboracijom te tematike koju je obradila tijekom prijašnjih godina[307] te je dodatno ukazala na to da se radi o vjerskim školama. U skladu s time, Pravobraniteljica je napomenula da je cjelokupnu problematiku potrebno sagledati iz pozicije pluralnosti u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu. Odgovori Pravobraniteljice objavljeni su u medijima[308].

PRS-12-05/16-26 Seminar o ravnopravnosti spolova u obrazovanju

Međunarodna organizacija Equinet koja okuplja europske institucije koje se bave suzbijanjem diskriminacije, u suradnji s pravobraniteljicom Republike Češke organizirala je u Pragu (19.-20.05.2016.) seminar pod nazivom „Gender equality in education“. Slijedom kontinuirane suradnje Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova s mrežom Equinet, kao jedan od govornika na seminaru sudjelovao je savjetnik pravobraniteljice za područje obrazovanja koji je održao izlaganje pod nazivom "Gender equality in Croatian education system - experiences of the Ombudperson for Gender Equality". U izlaganju su prisutnima predstavljene glavne aktivnosti Pravobraniteljice u području obrazovanja te okvirni pregled stanja u Hrvatskoj po pitanju ravnopravnosti spolova.[309]

5.5. ISTRAŽIVANJE "SPOLNA ZASTUPLJENOST NA NATJEČAJIMA ZA ZAPOŠLJAVANJE ODGOJNO-OBRAZOVNIH DJELATNIKA/CA U OSNOVNIM I SREDNJIM ŠKOLAMA"

Pravobraniteljica je u skladu s odredbom čl.19.st.2.al.6. Zakona o ravnopravnosti spolova, prema kojoj je ovlaštena provoditi neovisna istraživanja, provela istraživanje pod nazivom

[307] Izvješće o radu za 2013. (str.158.-159.) i Izvješće o radu za 2015. (str.188.-189.).
[308] http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2046-pravobraniteljica-za-index-hr-o-jednospolnom-odgoju-i-obrazovanju http://www.mojfaks.com/akademska-cetvrt/zaposljavaju-samo-muskarce-diskriminira-li-ova-zagrebacka-jednospolna-skola-ucitelje-po-spolu
[309] http://www.prs.hr/index.php/suradnja/suradnja-medunarodna/1966-u-pragu-odrzan-seminar-o-ravnopravnosti-spolova-u-obrazovanju-gender-equality-in-education

„Spolna zastupljenost na natječajima za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim i srednjim školama“. Istraživanje je osmišljeno još u 2015., a poticaj za njegovo provođenje bili su slučajevi na kojima je Pravobraniteljica radila u proteklom razdoblju.[310] Tijekom 2015., u relativno kratkom vremenskom razdoblju, zaprimljeno je više pritužbi od strane kandidata/tkinja za radna mjesta učitelja/ica i nastavnika/ica na natječajima za zapošljavanje u osnovnim i srednjim školama, a sve su se ticale pozivanja na osjetnu podzastupljenost muškaraca među odgojno-obrazovnim djelatnicima/ama od strane muških kandidata u smislu ostvarivanja prednosti pri zapošljavanju. Muški pritužitelji su smatrali da su diskriminirani iz razloga što nisu izabrani u natječajnom postupku unatoč tome što su pripadnici uvjerljivo podzastupljenog spola među učiteljima/nastavnicima i unatoč tome što su se neki od njih prilikom prijave na natječaj pozvali na članke 9. i 12. Zakona o ravnopravnosti spolova, dok se jedna ženska pritužiteljica smatrala diskriminiranom jer je na natječaju na kojem je konkurirala za radno mjesto nastavnika/ce hrvatskog jezika primljen kandidat koji se pozvao na Zakon o ravnopravnosti spolova.[311] U svim slučajevima Pravobraniteljica je pritužiteljima/cama i školskim ustanovama napomenula da je uzimanje u obzir načela ravnopravnosti spolova u smislu čl.12. Zakona o ravnopravnosti spolova prilikom provedbe natječaja za zapošljavanje legalan mehanizam koji se može primijeniti u izboru kandidata/kinja, međutim samo ukoliko protukandidati/kinje imaju utvrđene jednake objektivne kvalifikacije u okviru određenog radnog mjesta. Zakonski propisano načelo ravnopravnosti spolova ne smije se zloupotrebljavati na natječajima za zapošljavanje kao sredstvo za davanje prednosti manje stručnim i manje kompetentnim kandidatima/kinjama.[312]

Jedan dio pritužbi muškaraca Pravobraniteljica je ocijenila neutemeljenima budući da je iz natječajne dokumentacije bilo vidljivo da njihove protukandidatkinje posjeduju objektivno bolje kvalifikacije, dok su u drugom dijelu pritužbi utvrđene vrlo slične kvalifikacije onima njihovih protukandidatkinja, međutim škole nisu bile u obvezi dati prednost kandidatu podzastupljenog spola budući da u svojim općim aktima nisu imale propisane posebne mjere. Naime, Zakon o ravnopravnosti spolova (čl.10.-11.) zahtijeva da se posebne mjere unaprijed propišu kroz zakone i propise ili uvedu donošenjem plana djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova. Ukoliko posebne mjere nisu propisane, ostaju u sferi načelnih preporuka u okviru propisanoga Zakonom o ravnopravnosti spolova.

Slučajevi s kojima se Pravobraniteljica susrela u praksi posljedica su osjetne spolne podzastupljenosti muških odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim i srednjim školama. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS)[313], trenutna spolna zastupljenost odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim i srednjim školama je sljedeća:

[310] Predmeti : PRS-01-03/14-62, PRS-01-03/14-68, PRS-01-03/14-71, PRS-01-03/14-72, PRS-01-03/15-61, PRS-01-04/16-27.
[311] U tom slučaju Pravobraniteljica je utvrdila da je kandidatu dana prednost iz drugih razloga (posjedovanje kompetencija za popunjavanje radnih mjesta nastavnika više nastavnih premeta) koji nemaju veze s činjenicom da se radi o pripadniku podzastupljenog spola.
[312] Detaljnu elaboraciju ove problematike Pravobraniteljica je objavila u priopćenju od 23.12.2014. http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1478-priopcenje-pravobraniteljice-vezano-za-uocene-trendove-u-postupcima-zaposljavanja-u-osnovnim-i-srednjim-skolama-i-primjenu-pozitivnih-mjera-iz-cl-9-zakona-o-ravnopravnosti-spolova
[313] Podaci za početak školske godine 2015./2016. (Statistička izvješća br. 1568 i 1569, Državni zavod za statistiku 2016.)

- osnovne škole: 82% žena / 18% muškaraca[314], od toga
  - učitelji/ce: 82% žena / 18% muškaraca[315]
  - stručni/e suradnici/e: 92% žena / 8% muškaraca[316]
- srednje škole: 68% žena / 32% muškaraca[317], od toga:
  - nastavnici/e: 67% žena / 33% muškaraca[318]
  - stručni/e suradnici/e: 88% žena / 12% muškaraca[319].

Navedeni podaci proizlaze iz dugogodišnjeg trenda postupnog smanjivanja udjela muškaraca među odgojno-obrazovnim djelatnicima/ama. Prema statističkim izvješćima DZS-a, tijekom proteklih 8-9 školskih godina, udio muškaraca u osnovnim i srednjim školama pao je za oko 2%.

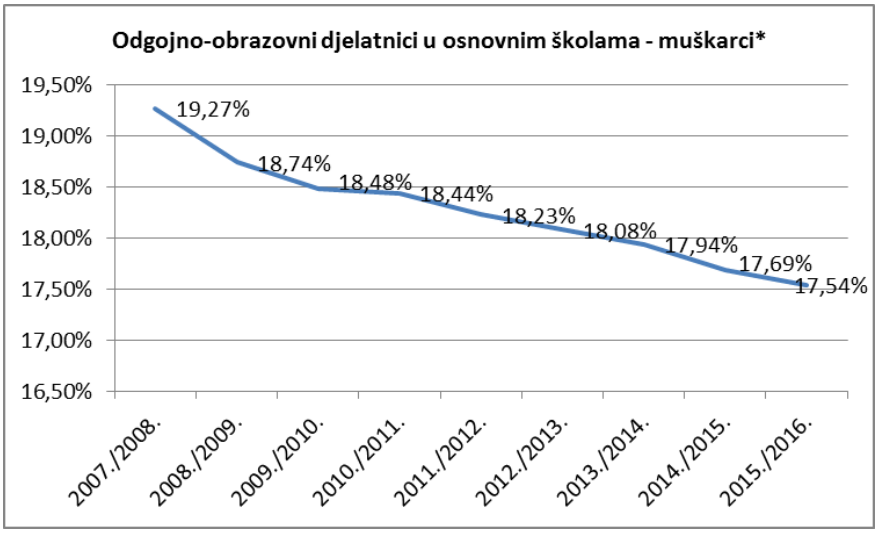

** podaci se odnose na stanja na kraju školske godine, izuzev šk. god. 2015./2016. koji se odnose na stanje na početku šk. god.*

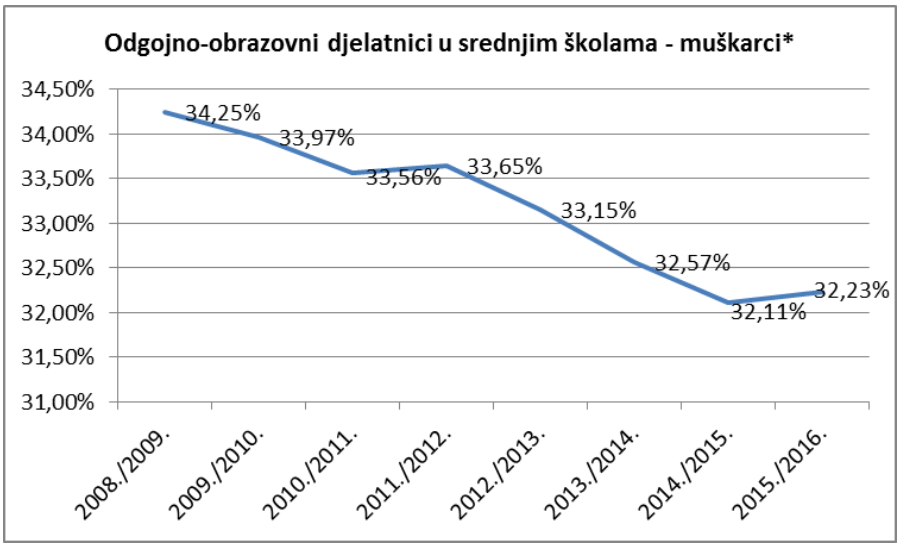

** podaci se odnose na stanja na kraju školske godine, izuzev šk. god. 2015./2016. koji se odnose na stanje na početku šk. god.*

[314] Ukupno 34.633 odgojno-obrazovna djelatnika/ca, od čega 28.583 žena i 6.050 muškaraca.
[315] Ukupno 32.084 učitelja/ica, od čega 26.240 žena i 5.844 muškaraca.
[316] Ukupno 2.549 stručnih suradnika/ca, od čega 2.343 žena i 206 muškaraca.
[317] Ukupno 27.369 odgojno-obrazovnih djelatnika/ca, od čega 18.547 žena i 8.822 muškaraca.
[318] Ukupno 26.496 nastavnika/ca, od čega 17.775 žena i 8.721 muškaraca.
[319] Ukupno 873 stručnih suradnika/ca, od čega 772 žena i 101 muškaraca.

Zakon o ravnopravnosti spolova, u skladu s međunarodno-pravnom praksom, kao važan aspekt ravnopravnosti spolova, koji služi kao pokazatelj ostvarenja stvarne ravnopravnosti spolova, uzima u obzir odnos zastupljenosti žena i muškaraca u određenom području javnog života. Feminizacija predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog sustava odgoja i obrazovanja, u smislu podzastupljenosti muškaraca kao djelatnika koji bi trebali imati jednak značaj i ravnopravno sudjelovati u odgoju i obrazovanju djece i mladih, nije u skladu s načelom ravnopravnosti spolova.

5.5.1. Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi zastupljenost žena i muškaraca u procesu konkuriranja na natječajima za zapošljavanje provedenima u šk.god.2015./2016. za radna mjesta učitelja/ica, nastavnika/ica i stručnih suradnika/ca u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj. Zadaci istraživanja bili su utvrditi ima li razlike u interesu između žena i muškaraca za navedena radna mjesta te ima li razlike u njihovom zapošljavanju. Također je bila namjera dobiti uvid u zastupljenost žena i muškaraca u okviru pojedinih radnih mjesta, tj. u to koliko je muškaraca i koliko žena zastupljeno na radnim mjestima učitelja/ica i nastavnika/ca za svaki pojedini nastavni predmet. Prema čl.100. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi,[320] odgojno-obrazovni radnici u osnovnoj školi su učitelji/ce i stručni/e suradnici/e, a u srednjoj školi nastavnici/e i stručni/e suradnici/e. Stručni/e suradnici/e u školskoj ustanovi su: pedagog/pedagoginja, psiholog/psihologica, knjižničar/knjižničarka i stručnjak/inja edukacijsko-rehabilitacijskog profila.

Podaci su prikupljeni za šk.god.2015./16. (provizorno je određeno razdoblje 24.8.2015.-24.8.2016., u kojemu su raspisivani natječaji za zapošljavanje), a prikupljeni su putem 'Obrasca za dostavu podataka', tablice koja je dostavljena školama odabranima za sudjelovanje u istraživanju. ***Podaci su zatraženi od 300 osnovnih i 200 srednjih škola u Hrvatskoj.***[321]

Ispunjen obrazac povratno je zaprimljen od 470 škola - 286 osnovnih i 184 srednje škole. Uzorak su naposljetku činila 1.961 provedena natječaja za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u 470 škola osnovnih i srednjih škola u šk.god.2015./2016. Podaci su analizirani metodama deskriptivne statističke analize.

[320] Narodne novine 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 94/13, 136/14 - RUSRH, 152/14 i 7/17.

[321] Istih onih od kojih su podaci prikupljani i za istraživanje „Provedba 4. modula Zdravstvenog odgoja u osnovnim i srednjim školama u šk.god.2014./2015.“ koje je objavljeno u Izvješću o radu za 2015. Škole uključene u uzorak odabrane su u skladu s metodološkim uputama u Modelu diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj (DZS, 2011.), uzimajući u obzir diferencijaciju urbanih i ruralnih naselja. Škole su ravnomjerno odabrane iz svih županija Republike Hrvatske prema udjelu stanovnika iz Popisa stanovništva 2011. Također je uzeta u obzir diferencijacija vrste srednje škole (gimnazije, strukovne i umjetničke srednje škole).

Tablica: Broj osnovnih i srednjih škola koje su dostavile podatke - po županijama

Županija	OŠ		SŠ	
	Dostavljeni podaci		Dostavljeni podaci	
	DA	NE	DA	NE
Zagrebačka	20	2	13	
Krapinsko-zagorska	10		6	
Sisačko-moslavačka	11	1	8	
Karlovačka	9		6	
Varaždinska	12		8	
Koprivničko-križevačka	8		5	1
Bjelovarsko-bilogorska	9		6	
Primorsko-goranska	21		13	1
Ličko-senjska	4		3	
Virovitičko-podravska	6		3	1
Požeško-slavonska	6		3	1
Brodsko-posavska	11		7	
Zadarska	11	1	7	
Osječko-baranjska	21		12	2
Šibensko-kninska	6	1	4	1
Vukovarsko-srijemska	13		7	1
Splitsko-dalmatinska	28	4	16	5
Istarska	14		10	
Dubrovačko-neretvanska	8		6	
Međimurska	7	1	6	
Grad Zagreb	51	4	35	3
UKUPNO	**286**	**14**	**184**	**16**

5.5.2. Rezultati istraživanja

5.5.2.1. Opći podaci

Na 1.961 provedena natječaja za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim i srednjim školama u šk.god.2015./2016., potraživano je popunjavanje 3.836 radnih mjesta. Za ta radna mjesta konkuriralo je 24.218 osoba (6,3 kandidata/kinja za svako radno mjesto), od čega 79,7% žena i 20,3% muškaraca. Na kraju je popunjeno 3.587 radnih mjesta (za preostala je natječaj poništen ili je kandidat/kinja odustao/la), od čega 76,4% žena i 23,6% muškaraca. Ti podaci gotovo u potpunosti odgovaraju podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS) o odgojno-obrazovnim djelatnicima, prema kojima je u hrvatskim osnovnim i srednjim školama trenutno zaposleno 76% žena i 24% muškaraca[322].

[322] Prema podacima za početak šk.god.2015./16., ukupno 62.0022 odgojno-obrazovnih djelatnika/ica u osnovnim i srednjim školama, od čega 47.130 žena i 14.872 muškaraca.

Rezultati istraživanja pokazali su da i u osnovnim i u srednjim školama nema značajne razlike u omjeru žena i muškaraca koji konkuriraju na natječaju za zapošljavanje u odnosu na omjer žena i muškaraca koji su zaposleni temeljem tih natječaja. Muškarci nešto češće dobivaju prednost pri zapošljavanju, ali ne radi se o statistički značajnoj razlici koja se kreće oko 3% u korist muškaraca.

OSNOVNE ŠKOLE

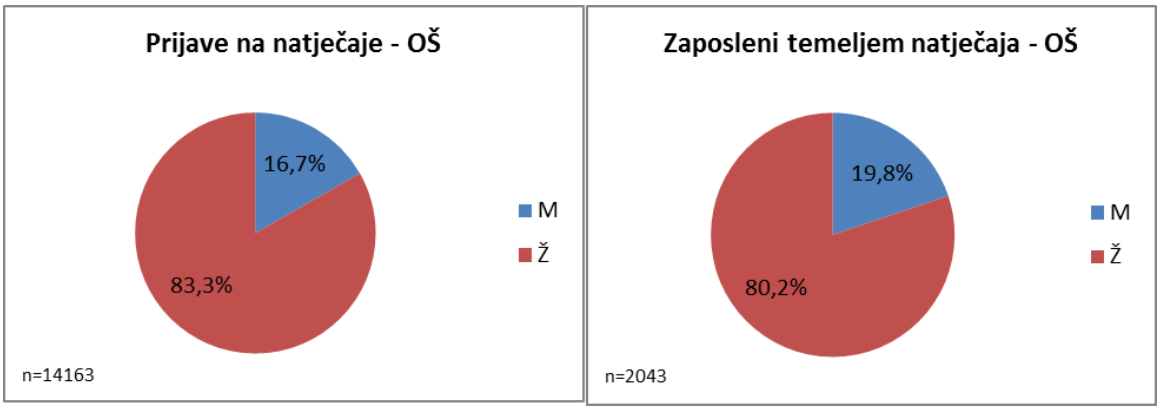

SREDNJE ŠKOLE

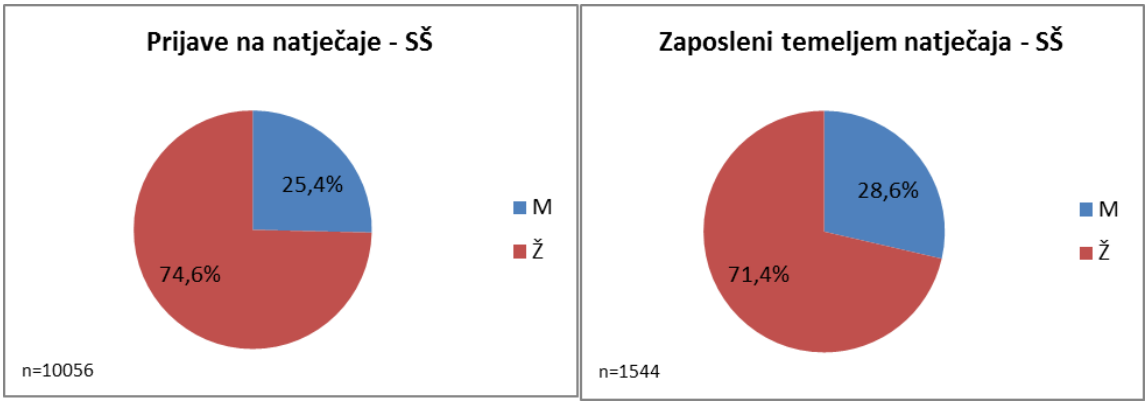

Kada je riječ o tipu zaposlenja, također nisu zabilježene značajne razlike među spolovima. Najzastupljenija vrsta zaposlenja je na određeno vrijeme. Žene se nešto češće zapošljavaju u obliku stručnog osposobljavanja bez zasnivanja radnog odnosa[323] i na neodređeno vrijeme, dok su muškarci nešto zastupljeniji među kandidatima/kinjama koji se zapošljavaju temeljem ugovora na određeno vrijeme. Muškarci se u usporedbi sa ženama nešto češće zapošljavaju na nepuno radno vrijeme.

[323] Prema Zakonu o poticanju zapošljavanja (Narodne novine 57/12, 120/12 i 16/17).

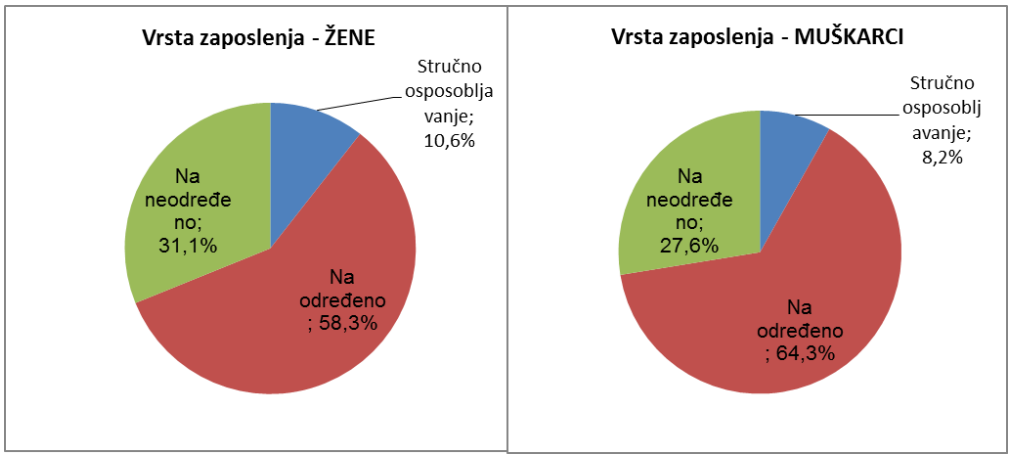

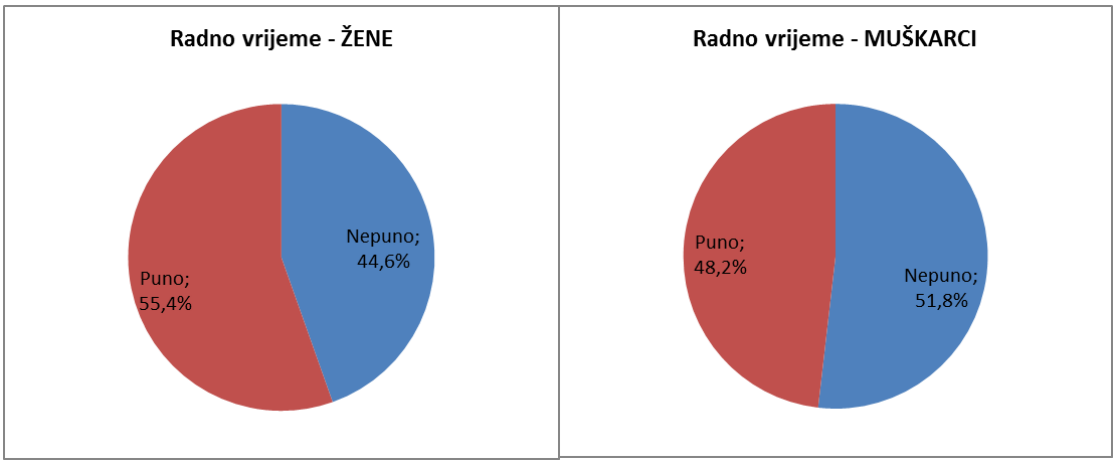

Očekivano, i u osnovnim i u srednjim školama postoji podjela na „muška“ i „ženska“ obrazovna područja, pa su tako tijekom šk.god.2015./2016., i u osnovnim i u srednjim školama muškarci, primjerice, najčešće zapošljavani kao učitelji/nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture. Primjetna je i tradicionalno-stereotipno uvriježena brojčana dominacija muškaraca među učiteljima tehničke kulture (u osnovnim školama) i učiteljima/nastavnicima informatike, kao i brojčana dominacija žena među učiteljima razredne nastave (u osnovnim školama) i učiteljima/nastavnicima hrvatskog jezika i stranih jezika.

UDIO MUŠKARACA MEĐU ZAPOSLENIM KANDIDATIMA/KINJAMA TEMELJEM PROVEDENIH NATJEČAJA NA POJEDINIM RADNIM MJESTIMA			
OSNOVNE ŠKOLE		**SREDNJE ŠKOLE**	
Učitelji i stručni suradnici	**%**	**Nastavnici i stručni suradnici**	**%**
TZK	72,7%	TZK	54,0%
Glazbeni instrument	59,5%	Informatika	50,5%
Tehnička kultura	53,5%	Fizika	49,0%
Informatika	46,6%	Povijest	43,6%
Geografija	46,1%	Glazbena umjetnost	41,8%

Povijest	42,1%	Strukovni predmet	38,6%
Fizika	41,7%	Filozofija	34,8%
Glazbena kultura	36,2%	Matematika	34,5%
Matematika	19,4%	Geografija	27,5%
Priroda/Biologija	16,7%	Kemija	24,5%
Pedagog/inja	15,1%	Likovna umjetnost	24,2%
Likovna kultura	14,7%	Etika	23,7%
Knjižničar/ka	14,6%	Politika i gospodarstvo	20,8%
Strani jezik	12,1%	Ostalo[324]	18,4%
Hrvatski jezik	7,7%	*Knjižničar/ka*	16,9%
Stručnjak/inja e.-r. profila	7,6%	Priroda/Biologija	15,9%
Psiholog/inja	4,9%	*Pedagog/inja*	10,7%
Razredna nastava	4,7%	Psihologija	10,1%
Kemija	3,8%	Strani jezik	7,5%
Ostalo[325]	0,0%	Hrvatski jezik	5,2%
UKUPNO	**19,8%**	**UKUPNO**	**28,7%**

Pozivanje na podzastupljenost spolova kao kriterija za davanje prednosti pri zapošljavanju nije se potvrdila kao raširena praksa na natječajima za zapošljavanje u osnovnim i srednjim školama. Od 24.218 osoba koje su se prijavile na natječaje, tek se 6 osoba (4 muškarca i 2 žene) pozvalo na podzastupljenost spolova kao kriterij za zapošljavanje. U dva takva slučaja (1 muškarac i 1 žena) u osnovnim školama, taj kriterij nije primijenjen - zaposleni/e su kandidati/kinje suprotnog spola, dok su sve 4 osobe koje su se pozvale na njega u srednjim školama primljene u radni odnos, međutim taj kriterij ponovo nije igrao nikakvu ulogu budući da na tim natječajima (svima osim jednoga) nije bilo drugih protukandidata/kinja.

5.5.2.2. Podaci za osnovne škole

U osnovnim školama je provedeno 1.193 natječaja za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca putem kojih je potraživano popunjavanje 2.154 radnih mjesta. Za ta radna mjesta konkuriralo je 14.163 osoba (6,6 kandidata/kinja za svako radno mjesto), od čega 83,3% žena i 16,7% muškaraca. Popunjeno je 2.043 radnih mjesta, od čega 80,2% od strane žena, a 19,8% od strane muškaraca.

Rezultati istraživanja su pokazali da su muškarci i žene koji su zaposleni temeljem provedenih natječaja u osnovnim školama nisu osjetno neuravnoteženo zastupljeni (između 40% i 60% zastupljenosti oba spola) kao učitelji/ce fizike, povijesti, geografije, informatike, tehničke

[324] Pod „ostalo“ su zbog premalog uzorka svedena sljedeća radna mjesta: odgajatelji/ce, stručnjaci/stručnjakinje edukacijsko-rehabilitacijskog profila, psiholozi/psihologinje, nastavnici/e vjeronauka, klasičnog jezika, sociologije, logike i građanskog odgoja i obrazovanja.

[325] Pod „ostalo“ su zbog premalog uzorka svedena sljedeća radna mjesta: odgajatelji/ce, učitelji/ce vjeronauka i učitelji/ce plesa.

kulture i glazbenih instrumenata, dok je na ostalim radnim mjestima[326] prisutna osjetno neuravnotežena spolna zastupljenost. „Najfeminiziranija“ su se pokazala radna mjesta učiteljice kemije, učiteljice razredne nastave i stručne suradnice psihologinje (u radni odnos primljeno manje od 5% muškaraca), dok su muškarci najzastupljeniji kao učitelji tjelesne i zdravstvene kulture (u radni odnos primljeno je 73% muškaraca).

Najveća razlika u omjeru žena i muškaraca koji konkuriraju na natječaju za zapošljavanje, u odnosu na omjer žena i muškaraca koji su zaposleni temeljem tih natječaja, prisutna je kod učitelja kemije i matematike u korist žena (dobiveni postotci pokazuju da se ženama nešto češće daje prednost na natječajima za ta radna mjesta), a s druge strane kod učitelja informatike, geografije i glazbenih instrumenata u korist muškaraca.

Učitelji i stručni suradnici	MUŠKARCI NA NATJEČAJIMA U **OSNOVNIM ŠKOLAMA**[327]						
	Prijave na natječaj			Zaposleni temeljem natječaja			Razlika prijave-zaposlenje (%)
	UK. (M+Ž)	M		UK. (M+Ž)	M		
		br.	%		br.	%	
Kemija	177	26,5	**15,0%**	39	1,5	**3,8%**	**11,1%**
Matematika	896,5	243	**27,1%**	193,5	37,5	**19,4%**	**7,7%**
Hrvatski jezik	1831,5	216,5	**11,8%**	155,5	12	**7,7%**	**4,1%**
Fizika	156	69,7	**44,7%**	64,0	26,7	**41,7%**	**3,0%**
Razredna nastava	4830	361	**7,5%**	508	24	**4,7%**	**2,7%**
Psiholog/inja	400	30	**7,5%**	41	2	**4,9%**	**2,6%**
Likovna kultura	159	25	**15,7%**	34	5	**14,7%**	**1,0%**
Povijest	580	248,5	**42,8%**	63	26,5	**42,1%**	**0,8%**
Knjižničar/ka	520	77	**14,8%**	48	7	**14,6%**	**0,2%**
Stručnjak e.-r. profila	577	29	**5,0%**	132	10	**7,6%**	**-2,5%**
Strani jezik	1442,5	125,5	**8,7%**	273,5	33	**12,1%**	**-3,4%**
Priroda/Biologija	308,5	37	**12,0%**	57	9,5	**16,7%**	**-4,7%**
TZK	574	388	**67,6%**	88	64	**72,7%**	**-5,1%**
Pedagog/inja	436,5	41,5	**9,5%**	46,5	7	**15,1%**	**-5,5%**
Glazbena kultura	229	67,5	**29,5%**	69	25	**36,2%**	**-6,8%**
Glazbeni instrument	93	48	**51,6%**	79	47	**59,5%**	**-7,9%**
Tehnička kultura	111	50,2	**45,2%**	26,5	14,2	**53,5%**	**-8,3%**
Geografija	400	140,5	**35,1%**	51	23,5	**46,1%**	**-11,0%**
Informatika	401,5	141,7	**35,3%**	61,5	28,7	**46,6%**	**-11,3%**
Ostalo[328]	40	6	15,0%	13	0	0,0%	15,0%
UKUPNO	**14163**	**2372**	**16,7%**	**2043**	**404**	**19,8%**	**-3,0%**

[326] Učitelji/ce kemije, razredne nastave, hrvatskog jezika, stranog jezika, likovne kulture, prirode/biologije, matematike, glazbene kulture i tjelesne i zdravstvene kulture, te stručni/e suradnici/e psiholozi/psihologinje, stručnjaci/stručnjakinje edukacijsko-rehabilitacijskog profila, knjižničari/knjižničarke i pedagozi/pedagoginje.

327 Brojčane vrijednosti u tablici iskazane su u ekvivalentu pune zaposlenosti odgojno-obrazovnih djelatnika/ca.

[328] Pod „ostalo“ su zbog premalog uzorka svedena sljedeća radna mjesta: odgajatelji/ce, učitelji/ce vjeronauka i učitelji/ce plesa.

5.5.2.3. Podaci za srednje škole

U srednjim školama je provedeno 768 natječaja za zapošljavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca putem kojih je potraživano popunjavanje 1.682 radnih mjesta. Za ta radna mjesta konkuriralo je 10.056 osoba (6 kandidata/kinja za svako radno mjesto), od čega 74,6% žena i 25,4% muškaraca. Popunjeno je 1.544 radnih mjesta, od čega 71,4% od strane žena, a 28,6% od strane muškaraca.

Rezultati istraživanja su pokazali da muškarci i žene koji su zaposleni temeljem provedenih natječaja u osnovnim školama nisu osjetno neuravnoteženo zastupljeni (između 40% i 60% zastupljenosti oba spola) kao nastavnici glazbene kulture, povijesti, fizike, informatike i tjelesne i zdravstvene kulture, dok je na ostalim radnim mjestima[329] prisutna osjetno neuravnotežena spolna zastupljenost. „Najfeminiziranija" su se pokazala radna mjesta nastavnice hrvatskog jezika i nastavnice stranog jezika (u radni odnos primljeno je manje od 10% udjela muškaraca), dok su muškarci, kao i u slučaju osnovnih škola, najzastupljeniji kao nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture (u radni odnos primljeno je 54% muškaraca).

Najveća razlika u omjeru žena i muškaraca koji konkuriraju na natječaju za zapošljavanje, u odnosu na omjer žena i muškaraca koji su zaposleni temeljem tih natječaja, prisutna je kod nastavnika tjelesne i zdravstvene kulture i etike u korist žena (dobiveni postotci pokazuju da se ženama nešto češće daje prednost na natječajima za ta radna mjesta), a s druge strane kod učitelja strukovnih predmeta i informatike u korist muškaraca.

Nastavnici i stručni suradnici	MUŠKARCI NA NATJEČAJIMA U **SREDNJIM ŠKOLAMA**[330]						
	Prijave na natječaj			Zaposleni temeljem natječaja			Razlika prijave-zaposlenje (%)
	UK. (M+Ž)	M		UK. (M+Ž)	M		
		br.	%		br.	%	
TZK	455	309	**67,9%**	63	34	**54,0%**	**13,9%**
Etika	278	94	**33,8%**	20,4	4,8	**23,7%**	**10,1%**
Hrvatski jezik	1556	179	**11,5%**	123,8	6,5	**5,2%**	**6,3%**
Pedagog/inja	258	42	**16,3%**	28	3	**10,7%**	**5,6%**
Psihologija	275	41	**14,9%**	39,5	4	**10,1%**	**4,8%**
PiG	128	32	**25,0%**	9,6	2	**20,8%**	**4,2%**
Strani jezik	991,5	110,5	**11,1%**	208,5	15,7	**7,5%**	**3,6%**
Fizika	180	94	**52,2%**	52	25,5	**49,0%**	**3,2%**
Geografija[331]	216	66	**30,6%**	40	11	**27,5%**	**3,1%**

[329] Učitelji/ce hrvatskog jezika, stranog jezika, psihologije, prirode/biologije, politike i gospodarstva, etike, likovne umjetnosti, kemije, geografije, matematike, filozofije i strukovnih predmeta.

[330] U tablici su izostavljeni natječaji koji su rezultirali poništenjem, odnosno na temelju kojih nije primljen nijedan kandidat/kinja. Brojčane vrijednosti u tablici iskazane su u ekvivalentu pune zaposlenosti odgojno-obrazovnih djelatnika/ca.

[331] Dvojba koja je u nacionalnom odgojno-obrazovnom sustavu prisutna u pogledu navođenja ovog nastavnog predmeta kao „geografije" ili „zemljopisa" u osnovnim i srednjim školama, u ovom istraživanju je riješena tako da se koristi isključivo naziv „geografija" (prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu, Narodne novine 102/06, i Nastavnom programu za geografiju za srednje škole).

Priroda/Biologija	174	31	**17,8%**	34,5	5,5	**15,9%**	**1,9%**
Knjižničar/ka	444	82	**18,5%**	32,5	5,5	**16,9%**	**1,5%**
Filozofija	202	66	**32,7%**	13,9	4,8	**34,8%**	**-2,2%**
Glazbena umjetnost	56	22	**39,3%**	26,3	11	**41,8%**	**-2,5%**
Povijest	600	239	**39,8%**	50,5	22	**43,6%**	**-3,7%**
Matematika	429	127	**29,6%**	107,2	37	**34,5%**	**-4,9%**
Likovna umjetnost	120	23	**19,2%**	16,5	4	**24,2%**	**-5,1%**
Kemija	305	54	**17,7%**	47	11,5	**24,5%**	**-6,8%**
Informatika	204	88	**43,1%**	50,5	25,5	**50,5%**	**-7,4%**
Strukovni predmet	2426	717	**29,6%**	507,5	195,8	**38,6%**	**-9,0%**
Ostalo[332]	758	135	17,8%	72,4	13,3	18,4%	-0,6%
UKUPNO	**10056**	**2552**	**25,4%**	**1544**	**442**	**28,6%**	**-3,3%**

5.5.3. Zaključna razmatranja i preporuke

Istraživanje je pokazalo da su muškarci nešto više „zainteresirani“ za rad u srednjim nego u osnovnim školama – dok su se na natječaje u osnovnim školama javljali u udjelu od 16,7%, u srednjim školama su se javljali u udjelu od 25,4%. Iz toga proizlazi zaključak da je uzrok osjetne podzastupljenosti muškaraca među odgojno-obrazovnim djelatnicima/ama isključivo posljedica njihovog manjeg interesa za rad s djecom, pogotovo onom mlađeg uzrasta.

Muškarci su u radne odnose temeljem natječaja provedenih u šk.god.2015./2016. primljeni u udjelu od 19,8% u osnovnim školama i u udjelu od 28,6% u srednjim školama. Te postotke je zanimljivo usporediti s podacima DZS-a prema kojima u svojstvu odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u osnovnim školama trenutno radi 17,5% muškaraca, a u srednjim školama 32,2% muškaraca. Temeljem navedenoga opravdano je za očekivati da bi se s podacima za kraj šk.god.2015./2016. (kada budu objavljeni) u osnovnim školama trebao zaustaviti negativan trend smanjivanja udjela muškaraca među odgojno-obrazovnim djelatnicima/ama, dok bi se u srednjim školama trebao dodatno produbiti, što je svakako razlog za zabrinutost uzimajući u obzir potrebu jednake participacije žena i muškaraca u odgoju i obrazovanju djece i mladih.

Muškarci su i u osnovnim i u srednjim školama u nešto većem, ali zanemarivom postotku uspješniji na natječajima od svojih ženskih konkurentica – izabrano ih je oko 3% više od žena u usporedbi s njihovim udjelom među kandidatima koji su se prijavili na natječaje. Međutim, tako mala razlika u postotcima nije prikladna da se na temelju nje izvode bilo kakvi zaključci.

Istraživanje je potvrdilo postojanje tradicionalne podjele na „muška“ i „ženska“ obrazovna područja i u osnovnim i u srednjim školama, pa je za muškarce karakteristično da se najviše zapošljavaju kao učitelji/nastavnici tjelesne i zdravstvene kulture, a žene kao učiteljice

[332] Pod „ostalo“ su zbog premalog uzorka svedena sljedeća radna mjesta: odgajatelji/ce, stručnjaci/stručnjakinje edukacijsko-rehabilitacijskog profila, psiholozi/psihologinje, učitelji/ce vjeronauka, klasičnog jezika, sociologije, logike i građanskog odgoja i obrazovanja.

razredne nastave u nižim razredima osnovne škole i učiteljice/nastavnice hrvatskog jezika i stranih jezika.

Podzastupljenost spolova kao kriterij za davanje prednosti pri zapošljavanju nije široko prepoznat kao mogućnost u postupku provedbe natječaja u osnovnim i srednjim školama, unatoč primjerima iz pritužbi koje je Pravobraniteljica zaprimala u razdoblju prije provedbe istraživanja, a koji su ukazivali na suprotan zaključak. Naime, zabilježeno je tek nekoliko sporadičnih slučajeva u kojima taj kriterij nije imao utjecaja na izbor kandidata/kinja.

Slijedom navedene analize, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

(1) Na svih razinama društva poticati veće uključivanje muškaraca u odgoj i obrazovanje djece i mladih, počevši od područja u kojima su najviše podzastupljeni (od predškolskog odgoja i obrazovanja nadalje).
(2) Osigurati da se prilikom selekcije kandidata/kinja na natječajima za zapošljavanje u osnovnim i srednjim školama ukloni i najmanja mogućnost da na izbor utječu unaprijed određene predrasude o spolnoj determiniranosti određenih obrazovnih područja kao isključivo „muških“ ili „ženskih“.
(3) Poželjno je da škole s ciljem poticanja što uravnoteženije spolne strukture odgojno-obrazovnih djelatnika/ca u svoje opće akte unesu posebne mjere u skladu s člankom 9. Zakona o ravnopravnosti spolova i primjenjuju ih prilikom provedbe natječaja za zapošljavanje sukladno tumačenju Pravobraniteljice.[333]

5.6. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Pozitivni pomaci u pogledu provedbe čl.14. Zakona o ravnopravnosti spolova, nakon uvođenja građanskog odgoja i obrazovanja i zdravstvenog odgoja, nastavljeni su kurikularnom reformom. Unatoč manjkavostima koje je Pravobraniteljica istaknula, novi kurikularni dokumenti u cjelini predstavljaju napredak u pogledu uvođenja rodno osjetljivog obrazovanja u nacionalni odgojno-obrazovni sustav. Razlog za zabrinutost su poteškoće u procesu provedbe reforme koje su se pojavile tijekom 2016. Pravobraniteljica izražava žaljenje što svaki značajniji i veći projekt kojim se unaprjeđuje odgoj i obrazovanje za ravnopravnost spolova nailazi na velike poteškoće u konačnoj implementaciji. U slučaju građanskog odgoja i obrazovanja to je, nažalost, rezultiralo odustajanjem od njegovog uvođenja kao obveznog nastavnog predmeta u osnovne i srednje škole. Pravobraniteljica izražava nadu da se slično neće dogoditi i s kurikularnom reformom. U tom smislu podsjeća na nedovoljnu zastupljenost anti-diskriminacijskih sadržaja u osnovnoškolskom i srednjoškolskom obrazovnim sustavu i obvezu uvođenja takvih sadržaja temeljem čl.14. st.2.-3. Zakona o ravnopravnosti spolova.

[333] http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1478-priopcenje-pravobraniteljice-vezano-za-uocene-trendove-u-postupcima-zaposljavanja-u-osnovnim-i-srednjim-skolama-i-primjenu-pozitivnih-mjera-iz-cl-9-zakona-o-ravnopravnosti-spolova

Godinu je obilježio porast pritužbi na školske udžbenike i druge nastavne materijale. Dok je jedan dio pritužbi bio neutemeljen, drugi dio je prokazao pojedine primjere kršenja Zakona o ravnopravnosti spolova, što se prvenstveno odnosi na promicanje rodnih stereotipa. Taj problem ističe se kao najveće područje zabrinutosti, dok istovremeno suradnja s prosvjetnim vlastima na njegovom rješavanju nije na zadovoljavajućoj razini, budući da izostaju odgovarajuće reakcije od strane resornog ministarstva. Navedenom području zabrinutosti pridodaje se i izrazito negativan slučaj promicanja diskriminirajućih stavova na jednom stručnom skupu namijenjenom odgojno-obrazovnim djelatnicima/ama.[334] Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje **preporuke:**

(1) Uvođenje sadržaja vezanih za pitanja ravnopravnosti spolova kao *obveznih* nastavnih sadržaja u sustav odgoja i obrazovanja, prvenstveno u sustav osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja.

(2) Posebnu pozornost usmjeriti na uklanjanje diskriminirajućih sadržaja u školskim udžbenicima i drugim nastavnim materijalima, prvenstveno uklanjanje rodnih stereotipa.

(3) Temeljitije vršiti izbor skupova za stručno usavršavanje odgojno-obrazovnih djelatnika/ca.

334 Opis slučaja PRS-15-07/16-07 u okviru poglavlja 3. Spolne i rodne manjine.

6
MEDIJI

Pravobraniteljica je sukladno svojim ovlastima pratila područje medija u sklopu kojeg je reagirala na medijske sadržaje, provodila analize, postupala po pritužbama građana i građanki te javnim priopćenjima i izjavama za javnost komentirala medijsku praksu korištenja spolnih stereotipa i seksizma u medijskim sadržajima.

Utvrdila je da veliki broj medija u većem ili manjem obimu i dalje koristi žensko tijelo ili njegove dijelove za privlačenje pažnje, da su spolni stereotipi i dalje prisutni u reklamama te da, iako će većina medija izvijestiti i problematizirati seksističku izjavu nekog političara ili druge javne osobe, i dalje nedostaju medijski sadržaji koji bi se kritički osvrnuli na upornu seksističku praksu samih medija.

Iako je sloboda izražavanja jedan od temelja demokracije, treba istaknuti da se ona često koristi kao opravdanje korištenja spolnih stereotipa ili seksizma. Međutim, kao što je Pravobraniteljica već isticala u svojim izvješćima o radu, sloboda izražavanja nije u suprotnosti s načelima ravnopravnosti spolova i ljudskim pravima i nije apsolutna, već je regulirana zakonima i propisima za razliku od osobnog ukusa, stavova ili vrijednosti koje se izriču u privatnom okruženju.

U slučajevima u kojima je utvrdila da se radilo o grubom kršenju odredbi Zakona o ravnopravnosti spolova (ZRS), Pravobraniteljica je upućivala upozorenja i preporuke medijskim nakladnicima i urednicima/cama, a reagirala je i na druge načine za koje je ovlaštena.[335] Pravobraniteljica reagira javnim priopćenjima u onim slučajevima kada je to neophodno zbog grubog kršenja odredbi ZRS-a u području medija, preporuka EU ili odredbi međunarodnih dokumenata, kako bi osvjestila javnost o šteti koja se nanosi ravnopravnosti žena i muškaraca. Ono što javnosti nije dostupno su upozorenja i preporuke koje Pravobraniteljica upućuje direktno nakladnicima medija. Mnoge primjere koji su identični ili u osnovi veoma slični onima o kojima je već izdavala javna priopćenja, davala izjave ili upozoravala nakladnike, Pravobraniteljica koristi u edukacijskim radionicama, izlaganjima ili predavanjima u svrhu edukacije i osvještavanja.

[335] Javnim priopćenjem, traženjem očitovanja o poduzetim mjerama temeljem upozorenja i preporuke, izjavama za javnost, uključenjem primjera u prezentacije i izlaganja i sl.

6.1. POSTUPANJE PO PRITUŽBAMA S OPISIMA SLUČAJEVA[336]

Pravobraniteljica je postupala po pritužbama građana i građanki na medijske sadržaje zbog uvredljivog, omalovažavajućeg ili ponižavajućeg načina prikazivanja osoba temeljem spola.[337] Vezano za *promociju načela ravnopravnosti spolova kao i zaštitu od diskriminacije temeljem spola*, ocjenu je li nešto u medijskom sadržaju bilo uvredljivo, uznemirujuće i ponižavajuće temeljem spola, Pravobraniteljica je donosila vodeći računa da se institut diskriminacije ne zlorabi te fokusirajući se na rješavanje ozbiljnih slučajeva diskriminacije i ugrožavanja prava temeljem spola, bračnog ili obiteljskog statusa i spolne diskriminacije, koji su joj u nadležnosti i koji zbog ozbiljnosti i ponekad kritičnosti situacije svakodnevno traže pozornost i postupanje Pravobraniteljice.

Osim utemeljenih pritužbi i vrlo jasno uočenih spolnih stereotipa i seksizma od strane građana i građanki, u određenom manjem broju pritužbi pokazalo se da nema osnove za postupanje Pravobraniteljice ili da postupanje nije moguće zbog nepotpunih pritužbi, a zbog čega je Pravobraniteljica tražila od pritužitelja/ica dodatne informacije. U slučajevima u kojima Pravobraniteljica nije utvrdila postojanje osnove za postupanje iz svoje nadležnosti, o istom je obavijestila stranku.[338]

Primjer slučaja u kojem je Pravobraniteljica obavijestila stranku da nema osnova za postupanje je pritužba **PRS-05-01/16-5** na naslovnicu Jutarnjeg lista, odnosno 24 sata, zbog nepoštovanja privatnosti i dostojanstva žrtve na fotografiji žrtve bombaškog napada na aerodromu u Briselu 23.3.2016. na kojoj je bila prikazana stjuardesa indijskog Jet Airwaysa, Nidhi Chaphekar. Pritužiteljica je smatrala da se radi o „*spolnoj diskriminaciji, jer je razgolićena"* te da je takvo prikazivanje *„neetički i okrutno, užasno neukusno"*. Smatrala je da su *„urednici mogli izabrati drugu sliku"*. Pravobraniteljica je u odgovoru stranci navela kako se slaže da prilikom izvještavanja o tragedijama poput ove, kao i u bilo kojem drugom slučaju u kojem postoje žrtve tragičnih događanja, u medijskom izvještavanju treba posebno voditi računa o dostojanstvu žrtve i njezinoj zaštiti od sekundarne viktimizacije do koje dolazi zbog medijskih napisa i korištenja privatnih podataka. Međutim, kolikogod potresna bila konkretna fotografija, žena žrtva bombaškog napada na njoj nije bila prikazana na način kojim bi bila diskriminirana temeljem spola, niti je učinak te fotografije, dakle njezino značenje ili posljedice prikazivanja, diskriminatoran za druge žene u odnosu na muškarce. Naime, *razgolićenost žene žrtve* na konkretnoj fotografiji nema drugo značenje osim činjeničnog bilježenja kamerom posljedica užasa i brutalnosti bombaškog napada. Svrha nije bila osramotiti žrtvu, niti narušiti njezino dostojanstvo, već prikazati činjenicu - bol i patnju preživjelih. Fotografija je u cijelom svijetu postala „*simbolom briselske tragedije*" i mnogi mediji su ju predstavljali uz takav naslov. Spol osobe na fotografiji je nebitan jer fotografija ne prikazuje „razgolićenu ženu" (kao što to inače prikazuje veliki broj drugih fotografija koje mediji svakodnevno objavljuju, a koje jesu diskriminatorne upravo temeljem spola, odnosno

[336] U ovom poglavlju navedeno je nekoliko ***odabranih primjera*** pritužbi i postupanja Pravobraniteljice u području medija.
[337] Čl.16.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova.
[338] Pritužbe na kazališne predstave koje su pojedinci/ke smatrale uvredljivima, pjevanje igrača i navijača na nogometnoj utakmici, komentare na privatnim facebook profilima, komentare videa na youtube-u i slično.

ponižavajuće za žene), već žrtvu koja je upravo preživjela teror i koja u šoku čeka pomoć. Patnja te žrtve bila je posljedica stvarnog događaja o kojem su mediji izvještavali javnost, što je njihova zadaća. Očito je da su kod konkretne fotografije urednici velikog broja najčitanijeg tiska svijeta[339], kao i hrvatskog tiska i portala[340], smatrali da baš ona najbolje ilustrira strahotu terorističkog napada u Briselu te da će baš ona najbolje to prenijeti čitateljima/icama i gledateljima/icama. Nasilje je brutalno, okrutno i nemoralno, a takve su i njegove posljedice, prikazane na ovoj fotografiji.

Zakon o ravnopravnosti spolova definira diskriminaciju temeljem spola kao svaku razliku, isključenje ili ograničenje učinjeno na osnovi spola kojemu je posljedica ili svrha ugrožavanje ili onemogućavanje priznanja, uživanja ili korištenja ljudskih prava i osnovnih sloboda u raznim područjima života. Temeljem te definicije, Pravobraniteljica je postupala u pritužbi **PRS-05-02/16-03** koja se odnosila na razlike u prijenosu nastupa muških i ženskih klapa u sklopu „Festivala Dalmatinskih klapa Omiš" na Hrvatskoj radioteleviziji (HRT). Prijenos ženskog finala navedenog festivala ne emitira se nikada u izravnom prijenosu, za razliku od muškog finala.[341] Pravobraniteljica je zatražila od HRT-a očitovanje iz kojeg je bilo razvidno da je pritužba građanke bila utemeljena, budući da su dostavljeni podaci potvrdili njezine navode.[342] Uvažavajući da *„HRT i Festival Dalmatinskih klapa Omiš svake godine sklapaju poseban ugovor kojim uređuju međusobna prava i obaveze*", a što je HRT naveo u svom očitovanju, Pravobraniteljica nije utvrdila niti jedan opravdani razlog zbog kojeg bi se izravni prijenos ugovarao isključivo za muške klape, a snimke isključivo za ženske. Različito tretiranje istog kulturnog događaja u kojem se različiti tretman temelji na spolu izvođača (izravni prijenos nastupa muških klapa nasuprot emitiranja isključivo snimki ženskih klapa, izravni prijenos muških klapa u udarnom večernjem terminu nasuprot neatraktivnog termina emitiranja ženskih, izravni prijenos muških klapa u punom trajanju nasuprot emitiranja kraćenih snimki ženskih), predstavlja kršenje načela ravnopravnosti u smislu jednake vidljivosti i jednakog statusa žena i muškaraca u području kulture.[343]

Pravobraniteljica je, stoga, podsjetila HRT da *Ugovor HRT-a i Vlade RH 2013.-2017.* (čl.47.) navodi: *„Programskim će se sadržajima djelovati u cilju suzbijanja rodnih stereotipa i uklanjanja rodno uvjetovanje diskriminacije i seksizama".* Stoga je Pravobraniteljica upozorila HRT da je diskriminacija temeljem spola razlikovanje ili, u konkretnom slučaju, nepridavanje jednake važnosti nastupima ženskih klapa u odnosu na muške, a da ravnopravnost spolova nije nešto čime se mediji, pa tako i HRT kao javna televizija, trebaju baviti isključivo kao zasebnim temama, već se mora ogledati u načinu pristupa programskih sadržajima koji i formom i sadržajem i pristupom *odražavaju opredijeljenost za ta načela*.

[339] CNN, BBC News, Time, The Guardian, International New York Times, Daily News i dr.
[340] Index.hr, Dnevnik.hr, Zagreb.info, RTL, Večernji list i dr.
[341] U pritužbi se navodi da je snimka ženskog finala iz 2014., na programu HTV-a puštena gotovo godinu dana nakon što je finale održano, u 2015. nakon otprilike tjedan dana, dok je finale ženskog klapskog pjevanja za jubilarno 50. izdanje festivala koje se održava 22.7.2016., na prvom programu HTV-a najavljeno kao emitiranje snimke u neatraktivnom terminu (prema dostupnom rasporedu 22.7.2016. u 23:00 sati.
[342] HRT je u posljednje tri godine (2014., 2015., 2016.) izravno prenosila završne večeri muških klapa u udarnim večernjim terminima (21:00), dok je završne večeri ženskih klapa objavljivala isključivo kao snimke, od kojih su neke bile u kasnovečernjem terminu (22:55 - 2016.). Iste snimke ženskih klapa su ponavljane u nedjeljnim terminima u 18:45.
[343] Članak 6. ZRS-a.

HRT se u svom očitovanju pozvala na samostalnost obavljanja djelatnosti HRT-a te programsku i uredničku samostalnost u planiranju i proizvodnji programa i utvrđivanju programske sheme, što Pravobraniteljica ni na koji način ne osporava. Međutim, kao i bilo koja druga pravna osoba u Hrvatskoj, tijelo s javnim ovlastima ili tijelo državne uprave, HRT je dužna poštivati zakonske odredbe koje se odnose na rad medija kao i na načela ravnopravnosti spolova upisana u Ustav RH i organski Zakon o ravnopravnosti spolova. Stoga je Pravoraniteljica preporučila HRT-u da prilikom narednih ugovaranja s Festivalom Dalmatinskih klapa Omiš vode računa o jednakom tretmanu prijenosa ženskih i muških klapa te da i jednima i drugima omoguće jednake uvjete, jednaku vidljivost i jednaki status sukladno načelu ravnopravnosti spolova.

6.1.1. Senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama

Uvažavajući pravo urednika/ce da istakne naslov koji će privući čitatelje/ice, pojedini naslovi ili fotografije uz članke koji izvještavaju o nasilju nad ženama i dalje su senzacionalistički što je neprihvatljiva, ali vrlo uporna medijska praksa u jednom vrlo osjetljivom području. Naime, čin nasilja je sam po sebi brutalan napad na život i tjelesni integritet osobe pa je svako korištenje senzacionalističkih naslova ili fotografija u tom kontekstu zapravo omalovažavanje onoga što se dogodilo.

Pravobraniteljica je i u 2016. dobivala pritužbe na takvu praksu te upućivala upozorenja i preporuke medijskim nakladnicima i urednicima/ama. Kao primjer navodimo predmet **PRS-05-01/16-16** u kojem je zaprimljena pritužbu na naslov *„Curu (17), mrtvu pijanu, silovao muškarac (22) u WC-u oko 5 ujutro, njezine prijateljice sve snimale mobitelom i pritom se smijuljile, pijane i one.*[344] Nadalje, u članku autor piše: *„Jedino logično pitanje - što rade maloljetnice u zoru u diskaču i zašto se opijaju kako svinje ne bi ni mogle ni znale? - naravno da nije postavljeno“.*[345] Ovako sročeni naslov te pitanje autora predstavljaju uvredljiv, ponižavajući i omalovažavajući pristup žrtvi silovanja jer primarno problematiziraju pijanstvo maloljetne djevojke i njezinih kolegica, sugerirajući tako odgovornost ili krivicu same žrtve što se u to vrijeme nalazila u tom stanju na tom mjestu, istovremeno ju uspoređujući sa svinjom. Stigma koja prati žrtve silovanja, umjesto bezuvjetna osuda nasilja počinitelja, često je utemeljena na stavovima koji propituju stanje u kojem je bila žrtva, njezino ponašanje, način oblačenja, prethodno druženje s počiniteljem i sl. Takvom društvenom ozračju, u kojem se žrtve silovanja boje prijaviti počinitelje, doprinose i mediji koji o silovanju izvještavaju na način da žrtvu, izravno ili neizravno izlože nekom obliku sramoćenja kao što je to slučaj u ovom članku.

Pravobraniteljica je upozorila da dostojanstvo i integritet žrtve nasilja nisu poštivani iako su mediji to obvezni činiti prema zakonu[346] i novinarskim kodeksima časti te da je u suzbijanju seksualnog nasilja, uz učinkovit rad svih nadležnih tijela, neophodno sustavno osvještavanje javnosti o korijenima i posljedicama seksualnog nasilja i sustavni rad na prevenciji kroz edukaciju na svim razinama odgojno-obrazovnog procesa, ali i kroz medijsko izvještavanje,

[344] Jutarnji list 17.09.2016.
[345] Oba slučaja o kojima je članak izvještavao odnosila su se na slučajeve silovanja u Italiji.
[346] Zakon o medijima, Narodne novine 59/04, 84/11, 81/13.

jer ne smijemo dozvoliti da žrtve seksualnog nasilja budu te koje se boje prijaviti nasilnika zbog straha od osude društva, javne kritike, analiziranja njihove intime, predbacivanja i eventualno premale kazne za počinitelja nakon što prođu cijeli, često ponižavajući, sudski postupak. Stoga je Pravobraniteljica upozorila nakladnika na štetne posljedice koje neobjektivno, uvredljivo, za žrtve ponižavajuće izvještavanje o nasilju nad ženama može imati i na percepciju javnosti o jednom izuzetno osjetljivom društvenom problemu te da u izvještavanju o nasilju nema mjesta senzacionalizmu, humoru, omalovažavanju počinjenja kaznenih djela, prebacivanju krivnje na žrtvu i njezinom sramoćenju propitivanjem njezinog morala ili motiva.

U očitovanju nakladnika, istaknuto je da nisu imali namjeru uvrijediti ili ponižavati žrtvu, ali je glavni urednik ipak obavijestio Pravobraniteljicu da je nakon zaprimanja predmetne pritužbe održao kolegij s novinarima i urednicima na kojem ih je *„ponovno upoznao s obvezom pisanja sukladno donesenim Standardima informiranja u izdanjima EPH d.o.o, i obvezom da u budućim slučajevima izvještavanja o sličnim situacijama dodatno vode računa o poštovanju integriteta ljudske osobe i dostojanstva žrtve*". Urednicima je dodatno skrenuo pozornost da prilikom izvještavanja o slučajevima nasilja nad ženama i nasilju u obitelji *„treba posebnu paćnju posvetiti ne samo prilikom pisanja članaka već i kod foto i grafičke opreme članaka".*

Upravo je oprema članka bila predmet pritužbe **PRS-05-01/16-6** u kojoj je Pravobraniteljica postupala i uputila istoj tiskovini upozorenje i preporuku zbog odabira neprimjerene fotografije i nesenzitivnog pristupa tematici nasilja nad ženama u članku *„Umirovljeni časnik HV-a tjerao djevojku na odnose s psima koje je uzgajao"*.[347] Budući da se u konkretnom slučaju radilo o partnerskom nasilju koje je trajalo godinama, najproblematičniji dio ovog članka bila je popratna fotografija na kojoj je bilo prikazano nekoliko pasa iza žičane ograde. Kod izvještavanja o nasilju nad ženama, nasilju u obitelji ili partnerskom nasilju, ne smije biti mjesta senzacionalističkom isticanju moralno, etički i emotivno najneprihvatljivijih momenata nasilničkog ponašanja, a u svrhu privlačenja pažnje čitateljske publike. Objava slike pasa uz vijest o teškom i dugotrajnom fizičkom, verbalnom, psihičkom i seksualnom nasilju nad ženom, ponižavajući je način prikazivanja jednog ozbiljnog društvenog problema.

Već godinama Pravobraniteljica upozorava na štetne posljedice koje senzacionalističko izvještavanje o nasilju nad ženama i nasilju u obitelji može imati za žrtve nasilja, ali i na percepciju javnosti o izuzetno osjetljivom društvenom problemu.

6.1.2. Kad se stereotipi ruše stereotipima

Pravobraniteljica je postupala po pritužbi **PRS-05-01/16-1** na članak u kojem je nadnaslov glasio *„Plavuša iz poznate obitelji*". Pritužiteljica je navela da je *„nedopustivo i uvredljivo"* predstavljati na ovaj način ženu *„koja ima ozbiljnu karijeru na međunarodnom planu"* za koju se sama izborila te da smatra da ju plava kosa „*profesionalno ne određuje*" te da se na isti način ne bi predstavio niti jedan muškarac koji je postigao neki (međunarodni) poslovni

[347] Jutarnji list 29.6.2016.

uspjeh. Pravobraniteljica je uvidom u članak utvrdila da je u cjelini napisan vrlo afirmativno te nije imala primjedbi na rad autorice/novinarke. Međutim, u nadnaslovu *„Plavuša iz poznate obitelji“* izraz „plavuša“, koji se u raznim oblicima svakodnevne komunikacije poistovjećuje s glupom ženom, moguće je tumačiti kao omalovažavanje. Pravobraniteljica je skrenula pozornost uredniku da javno korištenje spolnih stereotipa dovodi do različitih interpretacija i reakcija pa stereotip o plavuši, korišten u kontekstu predstavljanja jedne izuzetno uspješne i svestrane žene, pritužiteljica kao i značajan broj čitatelja/ica može protumačiti kao uvredljiv i ponižavajući. U društvenom kontekstu u kojem je još uvijek velika podzastupljenost žena na rukovodećim pozicijama, korištenje spolnih stereotipa u medijskim sadržajima u kojima se o njima piše ili govori ide u prilog perpetuiranju predrasuda, umjesto afirmaciji načela ravnopravnosti spolova.

Iako u očitovanju na upozorenje Pravobraniteljice stoji da „*nisu imali za cilj stvoriti u javnosti iskrivljenu sliku“* niti su imali namjeru *„podcijeniti žene, u ovom slučaju žene plave kose“*, ipak su naveli da su po primitku upozorenja Pravobraniteljice, glavni urednik portala i glavni urednik iste tiskovine *„pozvani da upozore urednike i novinare na važnost promicanja ravnopravnosti spolova“*.[348]

6.1.3. Društvene mreže kao izvor medijskih sadržaja

Uočeno je dalje širenje ***novog trenda***, a to je sve češće korištenje društvenih mreža (twitter, facebook) kao izvora sadržaja koji informativni Internet portali prenose kao vijesti ili se na njih pozivaju kolumnisti i komentatori u svojim tekstovima. Budući da su društvene mreže još uvijek u „sivoj zoni“ pravne, odnosno zakonodavne regulative, način izražavanja anonimnih komentatora/ica ili osoba čiji identitet se ne može znati sa sigurnošću, vrlo često je vulgaran, neprimjeren, seksistički i uvredljiv temeljem spola. Mediji bi morali biti svjesni da seljenjem takvih komentara iz domene društvenih mreža u domenu čitanih news Internet portala, koji jesu regulirani Zakonom o medijima, dolazi do promoviranja određenih stavova čija je poruka vrlo često suprotna poštivanju načela ravnopravnosti spolova, poštivanja različitosti i tolerancije. Jer čak i kad vlasnici profila na društvenim mrežama uklone svoje statuse ili komentare, isti ostaju i dalje vidljivi i dostupni upravo zbog njihovog širenja putem Internet portala. Svrha takvih vijesti nije javni interes jer se gotovo nikada ne radi o kvalitetnim statusima koji u sebi nose neku informaciju, već uglavnom o statusima u kojima se nekoga kritizira, vrijeđa ili omalovažava vrlo grubim rječnikom i izrazima.

Jedan takav primjer je reagiranje jednog poduzetnika na upozorenje koje je primio od Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (**PRS-01-04/16-8)** zbog natječaja za posao koji nije bio sročen u skladu s odredbom ZRS-a[349] te se na svom facebook profilu vulgarno izrazio o tom upozorenju Pravobraniteljice ne vodeći računa o tome da se radilo o upozorenju zbog kršenja zakona.[350] Veliki broj Internet portala je prenio njegovu reakciju uz stalno citiranje,

[348] Europapress Holding d.o.o., 12.72.2016.
[349] „Prilikom oglašavanja potrebe za zapošljavanjem u oglasu mora biti **jasno istaknuto da se za oglašeno radno mjesto mogu javiti osobe oba spola“,** čl.13.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova.
[350] *„Ha! Ma stjeram vas politički korektno u rodno mjesto! Za svaku pi…. se danas netko uvrijedi. Nemate pametnijeg posla?“* (preneseno na T-portalu, 30.06.2016.).

čime je njegova reakcija na njegovom privatnom profilu postala javna vijest koja je generirala nove anonimne komentatore, ali i poznate osobe koji su podržavali takav način izražavanja protiv legitimnog rada jedne institucije.[351] Istovremeno, najveći broj portala koji su prenosili taj citat popraćen „bombastičnim" naslovima nije se potrudio čitateljima/cama jasno razložiti o čemu se konkretno radilo i zašto je upućeno upozorenje Pravobraniteljice pa je tako vulgarno reagiranje poduzetnika bilo daleko važnije od točne i istinite informacije. Na ovaj način je onaj koji nije radio u skladu sa zakonom dobio veliku medijsku pozornost, uz naglašavanje medija da se radi o „uspješnom poduzetniku" koji je „bijesan", „šokiran", „izgubio živce", „u nevjerici", „poludio", „prelilo (mu) čašu", „burno reagirao" pa čak i „poslao poruku Uredu za ravnopravnost spolova", umjesto činjenice da je prekršio zakon i da posao institucije Pravobraniteljice jest praćenje zakona i upozoravanje na njegovo kršenje, a da nepoštivanje zakonskih odredbi nije uvreda nego prekršaj na koji je Pravobraniteljica ovlaštena upozoravati te koji je podložan sankcijama.

U drugom primjeru **PRS-05-02/16-8**, Pravobraniteljici je od strane Pučke pravobraniteljice proslijeđena pritužba zastupnice RH u Europskom parlamentu, također zbog prenošenja uvredljivog sadržaja s društvenih mreža.[352] Pravobraniteljica u ovom slučaju nije našla osnove za postupanje iz svoje nadležnosti, jer nije nadležna za uvrede, klevetanje i kaljanje ugleda, za što je nadležan sud, a kritike upućene zastupnici odnosile su se na njezine javno iznesene stavove ili izjave koje nisu za osnovu imale spol. No, činjenica je da je preuzimanje sadržaja i komentara s društvenih mreža od strane portala koji imaju širu čitalačku publiku dovelo do promoviranja vulgarnog načina izražavanja i generiralo nove uvredljive komentare anonimnih komentatora ili komentatora upućenih zastupnici, a kojima je teško utvrditi identitet.

Stoga, Pravobraniteljica želi upozoriti da ovakav trend u medijskom izvještavanju ne doprinosi kvaliteti medija, već ***daje legitimitet onima koji smatraju da je korištenje uvredljivih izraza pa čak i psovki prihvatljiv standard komunikacije od kojeg se mediji ne ograđuju***, osim formalno, jer stvaranje prakse širenja takvih sadržaja omogućuje im vidljivost kakvoj njihovi autori/ce teže. Pojedini mediji pokušavaju na neki način kontrolirati uvredljive komentare na način da ne dozvoljavaju anonimne komentatore i traže da osoba koja komentira ima facebook profil registriran pod pravim imenom i prezimenom[353], iako je i dalje nemoguće utvrditi tko stoji iza nekog imena i prezimena.

6.1.4. Omalovažavanje temeljem spola u izjavama javnih osoba

Jedan dio pritužbi Pravobraniteljici odnosi se na izjave javnih osoba koje pritužitelji/ce smatraju diskriminatornim temeljem spola ili spolne orijentacije. Budući da nije mali broj

[351] „Rimac burno reagirao, poslao poruku Uredu za ravnopravnost spolova", Tportal, 30.06.2016.; „Mate Rimac poludio zbog optužbe za diskriminaciju 'Ma steram vas sve politički koretkno", Jutarnji list, 30.06.2016.; „Politička korektnost mu je prelila čašu", Jutarnji list, 01.07.2016.; „Rimac u nevjerici zbog dobivene opomene", dnevno.hr 30.06.2016.; „Mate Rimac: „Ha! Ma stjeram vas politički korektno u rodno mjesto! Za svaku pi... se danas netko uvrijedi", Forum.tm, 01.07.2016; „Bijesni status: Rimac poludio zbog optužbe na diskriminaciju Ma steram vas sve politički korektno!', net.hr, 30.06.2016. i dr.

[352] Navodimo linkove: Index.hr, 09.10.2016. - http://www.index.hr/vijesti/clanak/drustvene-mreze-o-marijani-petir-u-nu2-pokvarena-proracunata-kucka/924623.aspx; Index.hr, 11.10.2016. - http://www.index.hr/vijesti/clanak/mozete-li-zamisliti-raj-u-kojem-postoji-mogucnost-da-sretnete-marijanu-petir-/924900.aspx

[353] „Portal Slobodne Dalmacije uvodi novi sustav i pravila komentiranja", Slobodna Dalmacija 15.06.2016.

takvih pritužbi ili primjera na koje Pravobraniteljica nailazi praćenjem medijskih sadržaja, Pravobraniteljica procjenjuje koji bi način postupanja bio najučinkovitiji u svakom pojedinom slučaju. Često objavljuje javna priopćenja u kojima naglašava da svaka javna osoba, neovisno o kome se radi, mora biti svjesna da snosi odgovornost za riječi izgovorene u javnom prostoru, a da su osobe koje obnašaju bilo koju javnu funkciju dužne i svojim ponašanjem i svojim izjavama biti primjer drugima jer su upravo one te koje, izložene očima i prosudbi javnosti, postavljaju standarde i kreiraju društveno okruženje u kojem se vrijeđanje bilo koga po bilo kojoj osnovi može prihvatiti kao standard koji treba slijediti, a ne koji treba osuditi.

U predmetu **PRS-04-01/16-2** Pravobraniteljica je postupala po pritužbi vijećnice Gradskog vijeća u Gradu T. kojoj se gradonačelnik grada u nekoliko navrata na sjednici Gradskog vijeća obratio na neprimjeren način temeljem spola.[354] Vezano za ovaj slučaj Pravobraniteljica je objavila javno priopćenje[355] u kojem je još jednom upozorila na svoja brojna reagiranja vezano za seksizam u izjavama javnih osoba, među kojima je nemali broj političara, koji po svojoj funkciji postavljaju standarde ponašanja i javnog komuniciranja, te tako snose i veću odgovornost za ono što govore i rade. Seksistički pristup u izjavi gradonačelnika očitovao se u patronizirajućem načinu obraćanja vijećnici. Ne zauzimajući stranu i ne opredjeljujući se za to tko je u pravu ili u krivu u odnosu na problematiku raspravljanu na sjednici Gradskog vijeća, Pravobraniteljica je gradonačelniku ukazala na činjenicu da obraćanje vijećnici na način koji implicira njezin spol, a koji u konkretnom slučaju uključuju komentiranje njezinog izgleda (koje mu je „po volji“) i kontrastiranje istog s njezinim stavovima (koji mu navodno „nisu po volji“) nije sukladan načelima ravnopravnosti spolova. Naime, budući da se na jednak način ne bi obraćalo muškarcima vijećnicima (davali im se „komplimenti“ temeljem njihovog izgleda), ovako formulirana izjava ukazuje na različit tretman temeljem spola. Naime, vijećnice, kao i vijećnici, imaju pravo izražavati svoje (drugačije) stavove, ali se nikoga ne smije komentarima omalovažavati temeljem spola. U konkretnom slučaju spolni stereotip je bilo komentiranje fizičkog izgleda vijećnice kao nečeg što je kod nje poželjno i pohvalno, zato što je određenoj muškoj osobi prihvatljiv, dok se s druge strane njezini stavovi, koji mu nisu prihvatljivi, omalovažavaju u kontekstu njezinog spola.

U predmetu **PRS-05-06/16-60** Pravobraniteljica je javnim priopćenjem iznijela stajalište vezano za izjave u javnom prostoru u kojima se o ženama govori na omalovažavajući, ponižavajući i uvredljiv način, a povodom izjave kardinala Puljića na propovjedi o tome kako žene trebaju paziti da u odnose ne ulaze prije braka jer bi mogle postati „štrace“. Napomenula je da Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova nije nadležna za propovjedi ili poruke koje crkveni velikodostojnici upućuju tijekom mise ili drugih vjerskih obreda u okviru događanja vezanih za crkvene blagdane. *Vjerske zajednice ne predstavljaju tijela državne ili javne vlasti, koja je Pravobraniteljica nadležna upozoravati*, kao što je nadležna upozoravati predstavnike/ce, odnosno zastupnike/ce, dužnosnike/ce, službenike/ce, političare/ke koji/e aktivno sudjeluju u političkom životu na neprimjerene stavove, predrasude ili stereotipove kojima se javno omalovažava žene i muškarce kao manje vrijedne pripadnike ili pripadnice društva te potiče diskriminacija prema njima. Vjerske zajednice predstavljaju institucije koje

[354] *„Ja sam zadovoljan s vama i vašim izgledom, ali nisam zadovoljan s vama u govoru i ponašanju“.*
[355] PRS-04-01/16-2.

u hrvatskom pravnom poretku uživaju specifičnu zakonsku i ugovornu zaštitu slobode izražavanja svojih vjerskih uvjerenja, a stavovi koje iznose predstavnici vjerskih zajednica predstavljaju odraz njihovog svjetonazora. Štoviše, s obzirom da kroz svoje stavove u javnim nastupima izražavaju postavke vjerskog učenja kojeg promiču, a koje uživa posebnu zaštitu u smislu slobode izražavanja, na građanima i građankama je da samostalno procjene jesu li ta stajališta sukladna njihovim osobnim stajalištima i vrijednostima, odnosno vrednotama društva kojem pripadaju te ih izlože svojoj kritici ili im nastave pružati podršku. U ovom slučaju su upravo građani i građanke svojim reagiranjem pokazali kako im je ovakva retorika u javnom prostoru neprihvatljiva. Kardinal Puljić se ispričao zbog, kako je rekao „pregrube" riječi, ali da je želio reći „da žene moraju čuvati svoje dostojanstvo", što nije sporno. No Pravobraniteljica je u svom priopćenju naglasila kako svi trebaju čuvati svoje dostojanstvo neovisno o spolu. Demokratsko društvo počiva na načelu poštovanja svake osobe i na ustavnoj vrednoti ravnopravnosti spolova, odnosno jednakih prava i mogućnosti, a u ovom kontekstu dostojanstva i žena i muškaraca.

Pravobraniteljica je primila pritužbe[356] i javni poziv Hrvatske narodne stranke da se očituje zbog članka objavljenog u Glasu Koncila[357] pod nazivom *"Marijina poslušnost i žene danas",* autora dr.sc. Ivice Raguža, u kojem se razlaže problematika odnosa između žene i muškarca iz perspektive nauka Katoličke crkve. Javnost je burno reagirala na pojedine navode iz teksta[358] koji su prenijeli i drugi mediji. Pravobraniteljica je izdala javno priopćenje (**PRS-05-06/16-108** od 14.8.2016.) u kojem je skrenula pozornost na čl.9.st.2.al.5. Zakona o suzbijanju diskriminacije kojim je propisano da se djelovanje koje je u skladu s naukom i poslanjem crkve, odnosno vjerske zajednice upisane u Evidenciju vjerskih zajednica u Republici Hrvatskoj, koje bi se moglo okarakterizirati kao diskriminacija, ne smatra diskriminacijom ukoliko proizlazi iz vjerske doktrine ili uvjerenja u okviru sustava vrijednosti te crkve, odnosno vjerske zajednice. Stoga, slijedom navedenoga, a s obzirom da je sporni članak objavljen u Glasu Koncila, glasilu Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj, Pravobraniteljica je smatrala da nema temelja za postupanje u ovom slučaju, ali je ponovo istakla da je vrijednosni sud o ženama, a koji je javnost smatrala spornim, podložan ocjeni javnosti, a posebice članova/ica navedene vjerske zajednice.

Nakon javnog priopćenja Pravobraniteljice, jedan dio javnosti smatrao je važnijim prozivati i javno osuđivati način na koji je Pravobraniteljičino priopćenje sročeno[359], nego polemizirati s vrijednosnim sudovima izrečenima u članku. Pravobraniteljica je stoga obavijestila javnost[360] kako ne niječe pravo svakoga da zauzme kritički stav o radu državnog tijela, ali da je ocjena Pravobraniteljice bila da se u konkretnom slučaju radilo o području slobode izražavanja i

[356] PRS-05-01/16-7; PRS-05-01/16-8; PRS-05-01/16-9; PRS-05-01/16-10; PRS-05-01/16-12; PRS-05-01/16-13.
[357] Katoličke tjedne novine.
[358] "…po ženskoj neposlušnosti grijeh je ušao u svijet. Stoga je žena i danas na poseban način i dalje u velikoj napasti neposlušnosti. Neposlušnost ovdje znači da je žena u iskušenju da svoj život gradi bez Boga, ***da ne želi imati "glavu" (Isus Krist, Crkva, muškarac)*** kojoj treba biti poslušna. Neposlušnost se izriče u traženju svojih prava za jednakošću koja briše razlike, u tome da žena ne želi prihvatiti da je ona od Adama, a ne Adam od nje, da je ***ona drugotna***, a muškarac prvotan".
[359] Priopćenje Ženske mreže, 22.8.2016., http://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/324101/zmh-pravobraniteljica-je-trebala-osuditi-tekst-iz-glasa-koncila-po-njoj-svatko-moze-nazivati-zene-stracama
[360] Javno priopćenje 23.8.2016.

slobode vjerskog djelovanja, što je Ustavom RH zagarantirano, te da unutar svojih nadležnosti Pravobraniteljica u takvim slučajevima nema osnova za pokretanje anti-diskriminacijskog postupka, a što se od nje tražilo. Istovremeno je podržala javnu raspravu građana i građanki, vjernica i vjernika o vrijednosnom sudu iskazanom u tekstu. Organizacije civilnog društva drugačije su zakonski uređene od državnih tijela pa i način njihovog djelovanja jest i mora biti drugačiji. **Stoga su pogrešna očekivanja da bi državna tijela trebala imati istu retoriku ili postupati i reagirati na isti način kao organizacije civilnoga društva.**

Pravobraniteljica je smatrala da nema nadležnost ulaziti u raspravu o vjerskim stavovima koji su izrečeni unutar vjerske zajednice, a što uključuje i vjerska glasila poput Glasa Koncila u kojima se daju različita tumačenja vjerske doktrine. ***Međutim, da su ista ta stajališta bila izrečena u kontekstu školskog obrazovnog sustava, udžbenika ili javnih medija, koji bi se propustili ograditi od ili ukazati na problematičnost takvih stajališta s obzirom na ustavne vrednote koje su dužni promicati, tada bi Pravobraniteljica, kao i nebrojeno puta do sada, i često bez ikakve medijske pozornosti, postupala sukladno ovlastima.***

Pravobraniteljica podržava svaku javnu raspravu koja je neosobna i koja svima dozvoljava slobodu mišljenja i izražavanja. Vjerske organizacije imaju slobodu izražavanja svojih vjerskih stajališta i sudova u okviru svojih glasila ili javne rasprave baš kao što je imaju i druge organizacije građana. ***Granica za sve je govor mržnje, govor kojim se potiče na nasilje, te zločin iz mržnje*** kao kazneno djelo sankcionirano Kaznenim zakonom i tu su državna tijela pa i institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova dužna intervenirati, što ona redovito i čini.

Pravobraniteljica ponovo naglašava i u ovom Izvješću da sustavno upozorava na praksu omalovažavanja žena koje se često, za razliku od muškaraca, temelji ili povezuje s njihovim privatnim životom. Mediji svakodnevno putem svojih sadržaja doprinose klimi u kojoj se žene prikazuje kao objekte, kao one izložene pogledima, kao one koje su tu da bi ih se koristilo, iskoristilo i odbacilo kada naiđe zgodniji, mlađi „model“. I o takvoj medijskoj praksi Pravobraniteljica redovito izvještava Hrvatski sabor i javnost, ali rijetko kada takva upozorenja postaju dio zanimanja medija ili javnosti sve dok se ne desi neki konkretan slučaj poput gore navedenih izjava koje mediji u velikom broju prenose, kritiziraju i osuđuju, ignorirajući pri tome vlastitu praksu kojom doprinose stvaranju društvene klime u kojoj se javljaju stavovi omalovažavanja žena temeljem spola.

Što se tiče izjava javnih osoba, Pravobraniteljica načelno smatra da svaka javna osoba, neovisno o kome se radi, mora biti svjesna da snosi odgovornost za riječi izgovorene u javnom prostoru, a osobe koje obnašaju bilo koju javnu funkciju dužne su i svojim ponašanjem i svojim izjavama biti primjer drugima jer su upravo one te koje, izložene očima i prosudbi javnosti, postavljaju standarde javne komunikacije.

6.1.5. Reklamne poruke i reklamne kampanje

Tijekom izvještajnog razdoblja Pravobraniteljica je reagirala na nekoliko reklamnih kampanji zbog korištenja seksizma i/ili spolnih stereotipa.

(1) Primjeri dobre prakse

Pravobraniteljica je primila pritužbu **PRS-05-03/15-5** zbog seksizma i spolnih stereotipa korištenih u reklamnoj kampanji za usisavače *„Svaka ljepotica zaslužuje svoju zvijer!"* tvrtke Electrolux d.o.o. Na fotografijama se uz usisavač nalazila savršeno uređena manekenka. Poštujući pravo oglašivača na kreativnost i slobodu izražavanja, utvrdili smo da se predmetna reklamna kampanja oslanja na spolni stereotip koji se temelji na tradicionalnoj podjeli rodnih uloga prema kojoj je usisavanje (kao dio kućanskih poslova) posao žene, a da izabranim sloganom „Svaka ljepotica zaslužuje svoju zvijer" predmetna reklamna kampanja jasno daje do znanja da je reklamirani proizvod namijenjen samo ženama. Istovremeno, žena je i tekstom i slikom prikazana u kontekstu u kojem se ističe njezin fizički izgled - ljepota - karakteristika koja se često iskorištava u reklamnim kampanjama. Budući da se rodno neutralan proizvod - usisavač - povezuje isključivo s jednim spolom, ženama, te da se samo jedan spol, ženski, ističe kao onaj koji zaslužuje proizvod i to temeljem fizičkog izgleda, Pravobraniteljica je utvrdila da se u reklamnoj kampanji tvrtka koristila spolnim stereotipima i seksizmom.
PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je uputila preporuku oglašivaču Electrolux d.o.o. da prilikom kreiranja i odobravanja reklama kojima se oglašava radi promocije svojih proizvoda i usluga vodi računa o zakonskim odredbama te o načelu ravnopravnosti spolova kao ustavne vrednote, imajući na umu da su seksizam i spolni stereotipi velike prepreke u postizanju pune ravnopravnosti spolova. Nakon što su zaprimili preporuku Pravobraniteljice, predstavnici oglašivača Electrolux d.o.o. zatražili su sastanak na kojem su pravobraniteljici izložili autorsku ideju na kojoj je temeljena kampanja te naglasili da, kao trgovačko društvo koje promiče društveno odgovorno poslovanje, nisu imali namjeru promicati rodno uvjetovane stereotipe na štetu žena. Istovremeno su uvažili argumente koje im je predstavila pravobraniteljica te izložili namjeru prekidanja kampanje i poduzimanja odgovarajućih koraka kako bi s tržišta povukli promotivne materijale. Electrolux d.o.o. je dostavio i pisano očitovanje u kojem su naveli da će *„svim partnerima koji prodaju usisavače koji se oglašavaju u kampanji uputiti dopis sa uputama da skinu promotivne materijale povezane s kampanjom".* Navedena sporna reklamna kampanja je uklonjena sa službenih web stranica Electroluxa. Pravobraniteljica smatra promptno djelovanje Electroluxa d.o.o. *primjerom dobre prakse* poštivanja argumentiranih stajališta i uzajamnog uvažavanja.

Pravobraniteljica je primila brojne pritužbe **PRS-05-03/16-5** na reklamnu kampanju kojom IKEA reklamira kuhinje. Utvrdila je da se predmetna reklamna kampanja oslanja na rodni stereotip prema kojem su poslovi u kuhinji primarno za žene. Iako su na pojedinim fotografijama prikazali i muškarce u kuhinji, kombinacija teksta i fotografija slala je poruku da muškarci imaju pristup u kuhinju, kao tradicionalno „ženski prostor", samo povremeno, kako bi se žene odmorile, ili u „posebnim prilikama", zbog čega onda zaslužuju „gomilu pohvala". Na jednoj od fotografija nalazio se slogan „*Za žene kojima je život pjesma. Čak i u kuhinji*". Nakon kritika jednog dijela javnosti na društvenim mrežama, IKEA se ispričala i poruku promijenila u „*Za ugodna iznenađenja. Čak i u kuhinji*". Međutim, i promijenjeni slogan je upućivao na rodni stereotip jer, uz fotografiju na kojoj su dvije žene, majka i kći, poručuje da ženu/majku u kuhinji mogu zamijeniti djeca (iako je na slici samo kći) i tako

majci omogućiti da se odmori, kako bi, odmorena, ponovo mogla preuzeti svoje dužnosti u kuhinji, koja je njezin prostor. Muškarac, suprug, otac, sin ili bilo koji drugi muški član obitelji se ne spominje („*Ponekad djeca mogu dokazati da su pravi umjetnici! Oni će naučiti kako biti od pomoći u kuhinji, a ti ćeš uštedjeti vrijeme i energiju te se napokon malo odmoriti.*“ U tekstovima uz fotografije na kojima je i muškarac, poruka je i dalje ista: „*Za sve koji se znaju zabavljati. S obitelji. Ponekad te tvoj namještaj može slijediti po kući. Tako možeš imati sve nadohvat ruke*, ***pogotovo kad mama odluči na neko vrijeme „zaboraviti“ na svoja zaduženja***“ te: „*Ne moraš prekidati zabavu s obitelji samo zato što moraš otići po nešto do kuhinje. Ne moraš čak ni bolju polovicu poslati po to. Ako misliš unaprijed, sve ti već može biti nadohvat ruke.*“ Perpetuira se tradicionalna podjela rodnih uloga prema kojoj je ***isključivo ženski posao*** pobrinuti se da djeca i partner imaju sve „na dohvat ruke“. Činjenica što sada žena to može obaviti i ranije, kako bi se privremeno mogla i ona zabaviti i na neko vrijeme zaboraviti svoja zaduženja, ne mijenja prikaz neravnopravnog odnosa unutar obitelji. Stavljanje glagola *zaboraviti* u navodnike sugerira da je ženi omogućeno da samo privremeno, a ne doslovno ili na duže vrijeme, zaboravi svoju ulogu i svoje mjesto unutar obitelji. Tekstom uz fotografiju na kojoj IKEA prikazuje muškarca u kuhinji *„Za muškarce koji kuhaju. Čak i u posebnim prilikama“*, naglašava se kako muškarac zaslužuje posebne pohvale ni zbog čega drugog nego zato što je iskoračio iz svoje tradicionalno priznate rodne uloge muškarca kojem inače nije mjesto u kuhinji *(„Ponekad zamjenom uloga možeš uštedjeti vrijeme i energiju te zaraditi gomilu pohvala!“*).

PODUZETE MJERE I ISHOD: Pravobraniteljica je IKEA-i uputila dopis u kojem je navela da svrha ravnopravnosti spolova nije u zamjeni rodnih uloga, već u društvenoj promjeni u kojoj će muškarci i žene ravnopravno dijeliti poslove i odgovornost kako u javnom životu, odnosno na radnom mjestu i na mjestima odlučivanja, tako i u privatnom okruženju doma i obitelji. Naglasila je da se putem reklamnih kampanji ne reklamiraju samo proizvodi, već i određene vrijednosti, koncepti, ideje. Budući da smo se kao društvo opredijelili za poštivanje načela ravnopravnosti spolova, koje je utkano u Ustav RH te mnoge nacionalne zakone i politike, svi društveni čimbenici dužni su voditi računa o tome da poruke koje šalju budu rodno osviještene. Pravobraniteljica je preporučila da prilikom kreiranja i odobravanja reklama kojima se oglašavaju radi promocije svojih proizvoda i usluga vode računa o zakonskim odredbama te o načelu ravnopravnosti spolova, imajući na umu da su spolni/rodni stereotipi jedna od velikih prepreka u postizanju pune ravnopravnosti spolova jer je svaki društveni čimbenik dužan u svom području učiniti sve kako bi se poštovala načela ravnopravnosti spolova i uklonila praksa koja predstavlja prepreku za ostvarivanje jednakih mogućnosti, jednakog statusa i jednake vidljivosti muškaraca i žena u svim područjima javnog i privatnog života.

IKEA Hrvatska d.o.o. obavijestila je Pravobraniteljicu o poduzetim mjerama i koracima temeljem njezine preporuke. Naveli su da nisu imali namjeru diskriminirati temeljem spola i objasnili kreativnu ideju navedene kampanje. Međutim, priznali su da je „*prema reakcijama javnosti, posebno žena koje su naši najvjerniji kupci, očito da u izvedbi kampanje nismo uspjeli izazvati pozitivne reakcije, odnosno na šaljiv način 'provocirati' (propitivati) tradicionalne vrijednosti*“. Pozivajući se na navode iz preporuke Pravobraniteljice „*IKEA je odlučila u potpunosti zaustaviti spornu kampanju na digitalnim kanalima*“, a „*u budućim*

ćemo kampanjama izbjegavati korištenje bilo kakvih slogana i/ili fotografija, koji bi mogli uključivati ili izazivati bilo kakvu sumnju na postojanje diskriminacije na temelju spola". Ovaj slučaj smatramo primjerom dobre prakse.

(2) Reklamne kampanje u vrijeme Europskog nogometnog prvenstva

U vrijeme Europskog nogometnog prvenstva 2016., Pravobraniteljica je dobila brojne pritužbe na reklame i reklamne kampanje koje su u tom razdoblju perpetuirale spolne stereotipe između ostalog podrazumijevajući da je nogomet isključivo od interesa za muškarce.

Neki od primjera takvih reklama su sljedeći: **Saponia d.d. Osijek** pojavila se s reklamom „Za blistavu Hrvatsku" u kojoj su navijači isključivo muškarci koji putuju za svojim timom, dok žena kod kuće pere, sprema i čak oblači svom partneru čisti navijački dres, jedna *konoba* u Zagrebu je za vrijeme trajanja Eura 2016. uvela dodatnu besplatnu uslugu za isključivo *„žensko društvo veće od tri osobe*" uz poruku *„Ženama želimo ugodan boravak u našim konobama, a muškarcima dobar provod uz utakmice EP-a", Kladionica Hrvatske lutrije d.o.o.* objavila je jumbo plakate i on-line reklamu „Skini je!" na kojoj je prikazana mlada žena u hrvatskom dresu s mobitelom u ruci, dok je podnaslov glasio „Jedna za sve", a *Vipnet* je poistovjetio žene isključivo s ljubiteljicama sapunica.

Poštujući pravo oglašivača na kreativnost i slobodu izražavanja, Pravobraniteljica ih je javnim priopćenjem[361] pozvala da vode računa o načelima ravnopravnosti spolova te da u svojim reklamnim rješenjima ne koriste stereotipe prema kojima je nogomet isključivo muška igra isključivo za muškarce, budući da, iako uvelike zanemaren, postoji i ženski nogomet, Hrvatska ženska nogometna reprezentacija, brojni timovi žena koje se bave nogometom, kao i žene navijačice u javnom prostoru na tribinama ili u privatnom okruženju koje nogomet zanima. Jednako kao što postoje muškarci koje nogomet uopće ne zanima ili kao što postoje žene koje ne zanimaju sapunice.

Stoga svaka reklama koja ističe oštru podijeljenost na javni prostor u kojem se isključivo muškarci bave nekom aktivnošću, koja je ili se smatra da jest od značaja za cijelo društvo, i privatni prostor doma u koji je smještena isključivo žena, osnažuje spolne stereotipe koji nisu u skladu s načelima ravnopravnosti spolova. Takvi spolni stereotipi u neskladu su s činjenicom da u suvremenom svijetu i žene i muškarci žive na način kojim razbijaju te stereotipe, prelaze okvire tradicionalne podjele na „ženske" i „muške" poslove i aktivnosti i traže svoja prava na samostalan izbor.

Građani i građanke su se također pritužili **PRS-05-01/16-12** Pravobraniteljici na reklamnu kampanju Saponie d.d. pod nazivom „Za blistavu Hrvatsku", te na tekst „Nova limitirana serija Faks Helizima i Ornela". Javnost je reagirala kritički na poruke utemeljene na spolnim stereotipima. Saponia d.d. je povukla video iz opticaja uz ispriku objavljenu na facebook

[361] Priopćenje Pravobraniteljice od 13.6.2016.

stranici. Međutim, način na koji je isprika bila sročena te činjenica da je na web stranicama Saponie i dalje stajala promotivna reklama za Faks Helizim i Ornel, koja je koristila potpuno iste spolne stereotipe koje je javnost osudila u videu, dokaz je nerazumijevanja zbog čega takve poruke nisu prihvatljive i nisu u skladu s načelima ravnopravnosti spolova. Stoga je Pravobraniteljica uputila oglašivaču upozorenje. Pravobraniteljica je u upozorenju naglasila da se putem reklamnih kampanji ne reklamiraju samo proizvodi i usluge, već i određene vrijednosti, koncepti, ideje kojima se direktno ili kontekstom odobrava, veliča i podržava uloga namijenjena muškarcima i uloga namijenjena ženama. To je ono čega svaki oglašivač mora biti svjestan, neovisno o svojim namjerama, koje su, vjerujem, uvijek usmjerene ka pozitivnim vrijednostima, ali ono što je bitno je *učinak* poruka. Važno je imati na umu da spolni stereotipi i seksizam potiču konzumente na formiranje ili učvršćivanje postojećih diskriminirajućih stavova i obrazaca ponašanja.
Zaključno, Saponia d.d. dostavila je Pravobraniteljici očitovanje u kojem je navela ciljeve kampanje te odsustvo namjere promoviranja spolnih stereotipa te naglasila da je reklamni video modificiran, odnosno da su iz njega izbačeni spolni stereotipi, i kao takav emitiran do kraja reklamne kampanje.

S načelima ravnopravnosti spolova nisu u skladu ni reklame, na koju su se pritužili građani/ke **PRS-05-03/16-14**, koje koriste seksualne dvosmislenosti u kojima je žena objekt, poput **reklame Hrvatske lutrije**, u kojoj se aludira na mobitel aplikaciju, ali se pozornost skreće na ženu porukama „Skini je“ i „Jedna za sve“. Problem iz aspekta ravnopravnosti spolova je tekstualna poruka u kombinaciji s prikazanom slikom koja sugerira odnose među ljudima. Seksizam je korištenje žene kao objekta koji uljepšava nešto što s njom kao osobom nema veze, objekta koji treba biti konzumiran gledanjem, uz poruke da je, ne aplikacija, već žena tu da ju se skine i da je ona jedna tu za sve. Analizirana iz aspekta ravnopravnosti spolova takva poruka je izrazito štetna jer seksizam potiče konzumente na formiranje ili učvršćivanje postojećih diskriminirajućih stavova i obrazaca ponašanja.
Hrvatska lutrija d.o.o. obavijestila je Pravobraniteljicu da su uvažili njezine preporuke te *„vanjsko oglašavanje posredstvom jumbo plakata okončali netom nakon prispjeća Vašeg dopisa“,* a da *„preostala oglasna sredstva koja prenose glavnu reklamnu poruku kampanje na isti ili sličan način, prilagođavamo i u što skorije vrijeme će biti zamijenjena kako bi se izbjegla i najmanja mogućnost pogrešne interpretacije vrijednosti koje podržavamo i njegujemo kao odgovoran poslodavac i priređivač igara na sreću*“. Prema saznanju Pravobraniteljice, jumbo plakati i ostala oglasna sredstva s istom porukom uklonjena su s javnih površina u najkraćem roku, uz uvažavanje činjenice da nisu mogla biti uklonjena istovremeno na svim mjestima gdje su bila postavljena.

(3) Reklamna kampanja za farmaceutski proizvod Tensilen

Pravobraniteljica je pokrenula postupak u predmetu **PRS-05-03/16-1,** nakon zaprimanja brojnih pritužbi i uvida u reklamu čiji transkript glasi: „*Da ste me samo vidjeli prije 2 mjeseca. Bila sam na ivici suza, kuća, obaveze, kuhanje, totalni kaos. Morala sam nešto učiniti za sebe. Prijateljica mi je preporučila da uzmem Tensilen i od kada koristim Tensilen,*

a koristim ga već 2 mjeseca, totalno se drugačije osjećam: raspoložena sam, sretna, nisam pod stresom, ponovo uživam u svojoj obitelji i svom poslu! Ozbiljna razlika". Iako su stresu jednako podložni i žene i muškarci, reklama se obraćala isključivo ženama kao jedinima kojima je antidepresiv neophodan da bi se mogle nositi sa stresom dnevnih i životnih obaveza. Uzroci zbog kojih se žene osjećaju loše i „na ivici suza", neće se promijeniti, žene će i dalje izvršavati istu količinu poslova, ali će se uzimanjem antidepresiva promijeniti njihov subjektivni doživljaj iste situacije te će postati „raspoložene", „sretne", „neće biti pod stresom" i „uživat će" u svemu onome zbog čega su mislile da ne mogu dalje. U reklami se ogleda podjela rodnih uloga prema kojoj je briga za obitelj i kućanstvo, uz posao, isključivo odgovornost žene, što znači da je njezin neravnopravan položaj, tj. dvostruka opterećenost obavezama, poslovnim i privatnim, prihvaćen kao društveno nepromjenjiv, ali prihvatljiv uz uzimanje antidepresiva. Promoviranje ovakve vrste rodnih stereotipa u suprotnosti je s nastojanjima da se muškarci ravnopravnije uključe u brigu o djeci i kućanskim poslovima, da više koriste rodiljne i roditeljske dopuste kao i u osvještavanju društva o tome da je ravnopravna podjela obaveza vezanih uz privatni život važan dio u postizanju pune ravnopravnosti spolova.

Pravobraniteljica je uputila preporuke HRT-u i oglašivaču Abela Pharm d.o.o. i pozvala HRT kao javni servis, koji se Ugovorom s Vladom RH 2013.-2017. (čl.47.) obvezao da će *„programskim sadržajima djelovati u cilju suzbijanja rodnih stereotipa i uklanjanja rodno uvjetovane diskriminacije i seksizama*" da prilikom odobravanja reklama vodi računa o obavezi suzbijanja rodnih stereotipa i da ima u vidu međunarodne i nacionalne dokumente koji reguliraju programske sadržaje vezano za način predstavljanja žena i muškaraca i uklanjanje rodnih stereotipa i/ili seksizma.

Oglašivaču Abela Pharm skrenula je pozornost na Preporuku Rec (2007)17 Odbora ministara državama članicama Vijeća Europe u kojoj se navodi da je pitanje ravnopravnosti spolova pitanje koje „utječe na društvo u cjelini" te da iako su vlade država primarno nadležne i izričito odgovorne za promicanje ravnopravnosti spolova „*odgovorni su i svi ostali javni i privatni društveni čimbenici, kao i svi sektori kulturnoga, ekonomskoga, socijalnoga i političkoga života. Postizanje ravnopravnosti spolova zahtijeva socijalnu i kulturnu promjenu i zajednička je odgovornost svih spomenutih čimbenika*" (Opći standardi, 2.). Također je naglasila da se u Izvješću Odbora za prava žena i ravnopravnost spolova Europskog parlamenta navodi da su *rodni stereotipi u oglašavanju jedan od nekoliko čimbenika koji imaju velikog utjecaja na napore koje društvo čini u smjeru rodne ravnopravnosti. Taj utjecaj je veći stoga što mnogi nisu svjesni načina na koji na nas utječu sveprisutne slike koje nas okružuju.*

Nakon upozorenja i preporuke Pravobraniteljice, HRT se očitovala da je uvažila preporuku i zatražila od oglašivača da u skladu s njom izmijeni navedeni spot, a iz Abela Pharm d.o.o. su odgovorili da se reklama više ne prikazuje te da rade na tome da *„promijene komunikaciju prema potrošačima koja bi bila jasnija i samim time promicala ravnopravnost među spolovima"*.

Međutim, krajem godine ista reklama je ponovo emitirana na HTV-u te je Pravobraniteljica ponovo uputila upozorenje i preporuku javnoj televiziji i oglašivaču. Oglašivač je u svom odgovoru naveo kako ne smatra da je *„tradicionalna podjela nužno loša te da negativno utječe na ravnopravnost spolova u ostvarivanju jednakih mogućnosti ili jednakog statusa*“, pozvao se na brojne druge reklame koje također koriste spolne stereotipe i seksizam te naveo da su izradili drugu verziju iste reklame te da je *„poruka drugog spota u većoj mjeri usklađena sa suvremenim trendovima ravnopravnosti spolova*“.

Međutim, uvidom u novu verziju utvrđeno je da je poruka spota gotovo identična prvoj verziji i da ne predstavlja poboljšanje iz aspekta ravnopravnosti spolova. Stoga je Pravobraniteljica odgovorila na očitovanje Abela Pharm d.o.o. istaknuvši da i druga reklama ima identičnu poruku te da stoga smatra da nisu promijenili komunikaciju kao što su naveli u svom odgovoru. Iako je prihvatila da se mnoge žene mogu identificirati s iskustvom dvostruke opterećenosti, ona proizlazi, ne iz njihovog „depresivnog“ pogleda na stvarnost, već kao rezultat neravnopravnog položaja žena u odnosu na muškarce u privatnoj sferi života koja posredno ima utjecaj i na javnu sferu, pogotovo na ravnopravno sudjelovanje na tržištu rada. Stoga problem nije, kako je stajalo u obrazloženju Abela Pharm d.o.o. u tome da bi žena bila degradirana ukoliko spominje u reklami *„kuću, obvezu, kuhanje kao svoj problem“,* niti bi se žena „*koja želi biti u kući sa svojom obitelji i obavljati kućanske poslove trebala osjećati manje vrijednom i ponižavajuće*“. Naprotiv, naglasila je Pravobraniteljica, ***zalaganje za ravnopravnost spolova uzima u obzir jednakovrijednost svih životnih izbora žena i muškaraca, ali inzistira na jednakim mogućnostima, jednakoj vidljivosti i jednakim koristima od ostvarenih rezultata***.

Zaprimljen je novi odgovor HRT-a u kojem su naveli da su po dobivanju prve preporuke iz siječnja 2016. prekinuli emitiranje navedene reklame te zatražili od oglašivača da navedeni spot izmijeni sukladno danim preporukama. Istaknuli su da *„Vijeće za elektroničke medije kao regulatorno tijelo HRT-a nije imalo primjedbi na navedeni spot“*. Početkom studenog oglašivač je ponovo naručio navedeni spot. *„Nakon što je utvrđeno da klijent nije izmijenio navedeni spot sukladno traženju HRT-a, isti je već 20. studenog zamijenjen novom verzijom koja je u skladu s preporukama. Nova verzija ne komunicira rodnim stereotipima i/ili seksizmom, a naglasak je stavljen na kutiju proizvoda, a ne na statiste i glumu, te potencira podizanje raspoloženja i veseliji pogled na život“*.

ISHOD: Početkom 2017. godine Pravobraniteljicu je kontaktirao direktor tvrtke Abela Pharm d.o.o. želeći uspostaviti komunikaciju te osobno donoseći na uvid neke izmjene koje bi, uvažavajući upozorenja i preporuke Pravobraniteljice, bile uvrštene u reklame za Tensilen u svrhu poboljšanja iste temeljem navoda iz pritužbi građana i građanki. Naglašavajući da bi se o izmijenjenoj reklami mogla izjasniti tek nakon što ju vidi u cjelini, Pravobraniteljica je napomenula kako smatra pozitivnim što je oglašivač na kraju ozbiljno shvatio upozorenje i preporuku i izrazio spremnost da kao pravna osoba odgovorna za oglasne poruke, temeljem Zakona o medijima, radi na poboljšanju promidžbenih poruka za proizvode svoje tvrtke.

Zaključak: Zabrinjava što HRT smatra da u drugoj verziji nije bilo stereotipa te što Vijeće za elektroničke medije, prema navodu HRT-a, nije imalo primjedbi na navedeni spot. Takvi

stavovi ukazuju da ***nerazumijevanje o tome što su spolni stereotipi i kakav je njihov učinak na ravnopravnost spolova postoji ne samo među širom populacijom, već i među medijskim djelatnicima/ama i marketinškim stručnjacima/kinjama, ali, nažalost, i među predstavnicima/ama nadzornih tijela, u ovom slučaju Agencije/Vijeća za elektroničke medije***. Još jedan primjer koji pokazuje da je medijsko opismenjavanje iz aspekta ravnopravnosti spolova neophodno za razne ciljane grupe te da bi bilo neophodno izraditi programe takve edukacije koja bi trebala biti obvezna i koja bi se trebala sustavno provoditi.

(4) Iskorištavanje ženskog tijela u svrhu oglašavanja

Na društvenim mrežama pojavio se oglas vezan za jedan gastronomski događaj u Splitu kojim je oglašeno da se traži „izuzetno zgodna hostesa" koja će dva puta po sat vremena ležati na stolu dok gosti uzimaju hranu s njezinog polugolog tijela. Sve što se od nje traži je ***„glumiti stalak za hranu na stolu"***. Poslodavac nije poznat, a zainteresirane se trebaju javiti na objavljeni e-mail i dostaviti svoju sliku. Ne procjenjujući ovakav oglas iz moralnog aspekta, budući da to nije u nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, Pravobraniteljica je javnim priopćenjem[362] skrenula pozornost na uvredljiv, ponižavajući i omalovažavajući odnos prema ženi i njezinoj ulozi u društvu.

Pravobraniteljica svake godine upozorava da je eksploatiranje obnaženog ili polu-obnaženog ženskog tijela jedan od najupornijih načina diskriminacije žena temeljem spola. Nažalost, zbog podjele uloga prema kojoj je žena pasivna dekoracija, važna i vrednovana prvenstveno zbog svog fizičkog izgleda i/ili podčinjenosti drugima, mediji i oglašivači i dalje temelje svoje sadržaje i oglase na takvoj percepciji i na taj način podržavaju, odnosno jačaju status quo neravnopravnosti. Takvim se načinom i odnosom prema ženama i ženskom tijelu, na koji Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova neprestano upozorava i javnost i Hrvatski sabor u svojim izvješćima, podržava i širi diskriminirajući sustav vrijednosti koji žene prikazuje kao manje vrijedni dio društva i kao takav nije u skladu s ciljevima ZRS-a niti s Ustavom RH.

Ne zaboravimo da ovakav diskriminirajući, ponižavajući i omalovažavajući odnos prema ženama ima utjecaj na mlade osobe, i djevojčice i dječake koji, pod utjecajem ovakvih slika i poruka o ulozi žena i ženskog tijela, uče o tome kako doživljavati sami sebe i druge i što se od njih očekuje temeljem njihovog spola. Stoga ovakav odnos i ovakva praksa nisu nimalo bezazleni niti bi se njihov značaj smio umanjivati ili ignorirati. U svakom slučaju ovakvi primjeri, kojih nažalost nije malo, zaslužuju društvenu osudu i reakciju.

Praksa hiperseksualizacije i obnaženosti ženskog tijela koje se koristi kao ukras u oglašavanju svega i svačega ili, kao u konkretnom primjeru, pretvaranja u stalak za hranu, prikazuje ženu, ne kao osobu koja ima svoj integritet, dostojanstvo i volju, već kao depersonalizirani predmet, „mrtvu prirodu", nešto prema čemu nismo dužni uspostaviti ljudski odnos i nismo dužni poštovati. Jedan od negativnih učinaka odnosa prema ženama kao prema stvarima, objektima i vlasništvu, a ne kao prema ravnopravnim ljudskim bićima, je stvaranje i osnaživanje društvene klime u kojoj će mnogi smatrati da se i inače žene nema što pitati, da one nisu

[362] 13.10.2016.

jednako sposobne kao muškarci i da nemaju što tražiti na pozicijama gdje se donose odluke. Mnogima će, nažalost, takva percepcija žene poslužiti i kao opravdanje za nasilje.

Pravobraniteljica je javno komentirala **PRS-05-06/16-140** i reklamnu kampanju za najbolji dizajn plakata velikog formata za godišnju nagradu pod nazivom „Dobar oglas daleko se vidi“, kao još jedan primjer korištenja golog ženskog tijela (iako pikselizirano), u svrhu privlačenja pažnje. Naglasila je da je seksizam u reklamama, ali i u mnogim drugim medijskim sadržajima, tako čest da bi Pravobraniteljica gotovo svakodnevno mogla davati javna priopćenja i/ili slati dopise oglašivačima i medijima te još jednom istaknula kako mediji i oglašivači putem svojih stručnih i nadzornih tijela moraju prihvatiti svoju društvenu obvezu i odgovornost za način prikazivanja žena kao pukih ilustracija, ukrasa ili objekata za privlačenje pažnje na reklamirani sadržaj jer je takav način prikazivanja velika prepreka u ostvarenju ravnopravnosti spolova što potvrđuju i brojni međunarodni dokumenti.

6.2. OSTALI TRENDOVI U MEDIJSKIM SADRŽAJIMA

6.2.1. Neprimjereni izrazi, vrijeđanja, omalovažavanja

Pravobraniteljici se u određenom broju slučajeva građani/ke pritužuju na tekstove kolumnista, novinara ili izjave javnih osoba[363] u kojima se koriste uvredljivi izrazi[364], no iako Pravobraniteljica osuđuje takav način izražavanja te iako smatra da bi se svaka kritika nečijeg rada morala temeljiti na kulturnoj komunikaciji, izražavanju i visokim standardima novinarskog izvještavanja i etike, ne postupa u takvim slučajevima. Prema ovlastima Pravobraniteljice sukladno ZRS-u, **Pravobraniteljica nije nadležna za način izražavanja koji se može smatrati neprimjerenim, vulgarnim, neukusnim ili prostim,** već ukazuje i reagira na kršenje načela ravnopravnosti spolova u onim slučajevima u kojima izjave javnih osoba diskriminiraju nekoga temeljem njegovog ili njezinog spola, bračnog ili obiteljskog statusa ili spolne orijentacije.

Stoga, Pravobraniteljica ovdje želi skrenuti pozornost na činjenicu da su postupci, stavovi, izjave ili način vođenja politike članova i članica Vlade RH, saborskih zastupnika i zastupnica ili predsjednice RH kao javnih osoba, podložni kritici i komentarima medijskih djelatnika/ca, drugih javnih osoba i javnosti. U slučajevima kada ta kritika prelazi u osobne uvrede, klevetu ili kaljanje časti, svaka osoba ima pravo podnijeti tužbu sudu. No, neovisno o tom mehanizmu zaštite, Pravobraniteljica još jednom poziva novinare/ke, urednike/ce, kolumniste/ice, ostale medijske djelatnike/ce da u medijskom izvještavanju i tekstovima, naslovima i ostaloj opremi tekstova, te javne osobe da u svojim izjavama i govorima, ne koriste vulgarne i uvredljive izraze[365] te da svojim stilom izražavanja doprinose kulturi komunikacije, rasprave i razmjene

[363] Jutarnji list, 11.1.2017. http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/skandalozan-ispad-sdp-ovog-saborskog-zastupnika-napisao-da-ga-je-sram-kolinde-a-objavu-je-ilustrirao-prostackom-fotografijom/5494947/ (isto i Index.hr; Slobodna Dalmacija, Maxportal i dr.)

[364] Jedan dio takvih naslova i tekstova je s početka 2017., ali smo ih uvrstili u ovo Izvješće kako bismo što prije skrenuli pozornost na neprihvatljivu medijsku praksu.

[365] Izrazi poput: „gadura“, „Čokolinda“, „moronica“, „elementarna nepogoda“, „sponzoruša“ „čisti užas“, „kokoš“ u članku Drage Pilsela, Autograf.hr, 2.1.2017. „Marija Antoaneta s Pantovčaka nam se cereka iz SAD-a“); („Žao mi je ministrice što

drugačijih mišljenja i kritike, imajući na umu da nose određenu društvenu odgovornost i da daju primjer drugima.

U slučajevima kada su tekstovi, izražavanje ili izjave diskriminirajuće temeljem spola, a ne temeljem onoga što rade ili govore na funkciji koju obavljaju, Pravobraniteljica reagira te upozorava javnost i Hrvatski sabor na neprihvatljiv trend u javnom izražavanju.[366]

6.2.2. Medijski fokus na fizičkom izgledu političarki

U situaciji u kojoj su žene i dalje znatno podzastupljene na mjestima političkog odlučivanja s nikad manjim postotkom žena na funkcijama u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti i dalje svjedočimo seksističkoj praksi komentiranja i kritiziranja isključivo žena u politici temeljem za politiku sporednih faktora poput njihovog izgleda ili načina oblačenja[367] (u broju članaka u posljednje dvije godine prednjače članci o načinu oblačenja predsjednice RH)[368], šminke[369] ili frizure[370]. Iako Pravobraniteljica uporno upozorava da ovakav način izvještavanja o političarkama, saborskim zastupnicama i odnedavno predsjednici države, predstavlja seksistički pristup koji prevladava i u velikom broju drugih medijskih sadržaja u čijem je fokusu isključivo fizički izgled žena, ovaj trend medijskog izvještavanja je uporan i sve prisutniji.

Pravobraniteljica već godinama upozorava da ravnopravnost spolova ne smije biti opredijeljenje društva koje će samo formalno biti upisano u Ustav i zakonske odredbe, a koje se u praksi neće provoditi, odnosno koje će se ignorirati ili čija će se važnost umanjivati zbog tobože benignog zabavnog sadržaja jer se takvim pristupom stvara društveno okruženje u kojem se smatra prihvatljivim primarno procjenjivati i/ili kritizirati fizički izgled žena neovisno o njihovim prefesionalnim postignućima, funkcijama, rezultatima rada ili djelovanja. Poruka je, pogotovo mladima koji tek stvaraju svoje stavove o ulogama žena i muškaraca, da je fizički izgled žena njihov primarni interes i kriterij prema kojima same sebe trebaju vrednovati jer ih tako vrednuje i društvo. Time se ženama onemogućuje jednaki status što je osnovni dio definicije ravnopravnosti spolova.

---

ste tako zdušno i tako erotično nabijeno primili tu kitu, koju ste na neki način poklonili i svima nama…“ - Ivo Anić, Index.hr, 21.12.2016. „Pismo Nini Obuljen, čistačici kulture od nepoćudnih autora“.

[366] Kao primjer vidjeti detaljnu analizu seksističkih izjava u predsjedničkoj kampanji 2014./2015., u kojoj se predsjednicu Kolindu Grabar Kitarović vrijeđalo upravo temeljem njezinog spola, a koja je dostupna na službenim web stranicama www.prs.hr i u Izvješću o radu za 2015.

[367] „Kratka suknja i čizme do koljena, je li to primjereno? Atraktivna odjevna kombinacija zastupnice Mosta zaintrigirala kolege“, Jutarnji list, 17.3.2016.; „Ponovno modna pista u Saboru, zastupnice decentne i elegantne“, direktno.hr, 29.4.2016.; „Ingrid Antičević Marinović u Sabor došla kao barbika, a Sandra Perković u uskoj majici“, Index.hr, 18.5.2016.; „Ministrica Bernardica pokazala noge u šarenoj haljini“, Index.hr, 17.6.2016.; „Donedavna profesorica hrvatskog danas Saborom paradira s torbicom od preko tisuću eura“, Index.hr, 17.11.2016; „Crno-bijeli svijet: Evo što su zastupnice odjenule za Sabor“, 24sata, 20.10.2016.; „Mlada MOST-ovka u Sabor došla odjevena ko sovjetski oficir“, Index.hr, 15.11.2016.;

[368] „Kolinda u Teheranu nosila stari kaput“, Index.hr, 18.5.2016.; „Odvažni modni odabir Kolinde Grabar Kitarović“, T-portal, 30.9.2016.; „Čipka na rukavima i crvene štikle: Evo u čemu je Kolinda došla pred kraljicu Elizabetu“, Index.hr, 11.10.2016.; „Pažnju sa susreta Kolinde i britanske premijerke ukrale njihove cipele“, Index.hr, 12.10.2016.; „Kolinda za posjet Bijeloj kući odabrala crnu haljinu“, Index.hr, 22.9.2016. i brojni drugi.

[369] „K'o lopatom: HDZ-ova ministrica zaboravila koja je godina pa se našminkala poput rock zvijezde 80-ih“, Index.hr, 19.1.2017.

[370] „A kažu da je najzgodnija političarka: Ovih pet fotki Opačićka se sigurno brutalno srami“, Zagreb.info, 16.1.2016.

Pravobraniteljica također upozorava da pojavom članaka u kojima se komentira fizički izgled političara, s naglaskom na njihovu fizičku privlačnost, šarm, izbore najzgodnijih i sl.[371] neće doprinijeti ravnopravnijem odnosu žena u muškaraca, niti u politici, niti u drugim područjima života prije svega zato što takvi sadržaji nemaju isti učinak zbog različitog odnosa moći između žena i muškaraca. Osim toga, ukoliko je određena praksa neprihvatljiva kada se radi o neprimjerenom načinu prikazivanja žena, neće postati prihvatljivijom ako se na isti neprimjereni način budu prikazivali muškarci.

6.2.3. Nasilje nad ženom kao izraz prevelike ljubavi

Pravobraniteljica već godinama upozorava na trend u izvještavanju o nasilju nad ženama. Naime, često se govori o ljubomori mirnih obiteljskih ljudi, a obiteljsko nasilje prikazuje kao posljedica „ljubavnog trokuta", „ljubavne tragedije", ili „ljubavne strasti" koja je u jednom trenutku „otišla malo predaleko" iako se radi o nasilju koje je imalo smrtni ishod za žrtvu te često završilo i samoubojstvom nasilnika. Pravobraniteljica je već naglašavala da se obiteljsko nasilje i ubojstvo žene ne bi se trebalo dovoditi u vezu s ljubavi jer do nasilja upravo i dolazi zbog nepostojanja ljubavi. Razlog upozoravanja Pravobraniteljice leži u činjenici da se ovakvim pristupom na neki način opravdava nasilnički čin, u pokušaju da se on objasni, te se doprinosi društvenoj klimi u kojoj i javnost na isti način sagledava nasilje i razloge ubojstva. U slučaju ubojstva supruge koju je suprug ubio iz pištolja, a potom presudio i sebi[372], kolege ubojice opisivali su ga „kraljem i dobričinom" koji je svoju suprugu, citiramo: *„**prevolio**, baš kao pravi muškarac. Ona ga je **odlučila nogirati** prije otprilike dvije godine"*. Iako je dotični muškarac nosio oružje, prijetio da će ubiti suprugu ako ga ostavi, njegovi prijatelji nisu ništa poduzeli, a nakon ubojstva i samoubojstva su komentirali kako je on „živio" za svoju suprugu. Podtekst cijelog slučaja sugerira da je žrtva bila puna nerazumijevanja za veliku ljubav koju je prema njoj gajio njezin nasilnik i ubojica.

S tim u vezi, Pravobraniteljica skreće pozornost na dva istraživanja koja su provela organizacije civilnog društva[373] koja su pokazala da čak 94% žena ne bi prijavilo nasilje koje se dogodilo u njihovoj neposrednoj blizini s obrazloženjem da ih ne zanima što se događa među 4 zida ili zato što ne vjeruju da će sustav bilo što riješiti te kako se boje da će zlostavljač doznati da su to napravile. Istovremeno 84% žena je doživjelo neki oblik nasilja, a tek 52% zlostavljanih žena prijavilo je nasilje, i to najčešće organizacijama civilnoga društva (50%), centru za socijalnu skrb (23%) te policiji (20%).[374] Istraživanje udruge CESI je pokazalo da 30% srednjoškolaca/ki poznaje mladića koji vrijeđa svoju djevojku, a 20% zna za veze u kojima je mladić fizički nasilan. Njih 47% smatra da mladić ima pravo udariti svoju djevojku

[371] „Tijesna bitka za najzgodnijeg: vode Kovač i Petrov, a treći je totalni hit", direktno.hr, 16.1.2016.; „HDZ ima najzgodnijeg političara", aktualno.hr, 5.4.2016.; „Za najzgodnijeg političara izabran je Osječanin Ivan Radić", Glas Slavonije, 5.4.2016.;

[372] „Umirovljeni branitelj presudio supruzi pa sebi: „Svima je govorio da će je ubiti ako ga ostavi i nitko nije ništa poduzeo", Slobodna Dalmacija, 10.11.2016.

[373] Grupa za ženska ljudska prava "Brod" uz potporu Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku na uzorku od 630 žena u dobi od 18-65 godina i udruga CESI „Prevencija nasilja u vezama mladih" provedeno u 12 srednjih škola na uzorku od 330 srednjoškolaca/ki.

[374] „Zlostavljane žene ne prijavljuju nasilje jer ne vjeruju institucijama", Večernji.hr, 26.11.2016.

ako ona želi s njim prekinuti ili ako više pažnje pokloni prijateljima nego njemu, a ***40% smatra da je nasilje motivirano ljubomorom dokaz ljubavi.***[375]

Ovakvi alarmantni rezultati ispitivanja javnog mnijenja pokazuju da je javnost i dalje needucirana o tome što nasilje u osnovi jest i kako se prema njemu postaviti. Stoga je, pored ostalih čimbenika koji snose odgovornost za prevenciju, edukaciju i sankcioniranje nasilja, izuzetno važno da mediji imaju senzitivan pristup ovoj temi, da se klone senzacionalizma, da štite žrtvu i da nasilje ne dovode u vezu s romantičnim predodžbama.

6.2.4. Izvještavanje o nasilju žena nad muškarcima

Iako u znatno manjem broju, mediji povremeno pišu i o nasilju žena nad muškarcima. Uočena su dva trenda. Jedan čine senzacionalistički naslovi[376], a u drugom se načinom obrade ismijava sam čin nasilja kao da se radi o nekom humorističnom igrokazu.[377] Iako je nasilje žena nad muškarcima daleko manje zastupljeno od nasilja muškaraca nad ženama, ni u kojem slučaju se ne smije omalovažavati, ignorirati ili ismijavati. Žrtva nasilja mora biti zaštićena i jednako tretirana, a nasilje se mora osuditi na jednaki način neovisno o tome kojeg je spola počinitelj, a kojeg žrtva. Stoga, kao što nema mjesta senzacionalizmu u medijskim sadržajima vezanima za nasilje nad ženama, isto vrijedi i kada je žrtva nasilja muškarac. Članci koji pišu o nasilju nad muškarcima moraju voditi računa o dostojanstvu žrtve te objektivno i istinito izvještavati o svim relevantnim činjenicama koje rasvjetljavaju i taj aspekt ovog teškog i osjetljivog društvenog problema, kako bi se muškarcima koji su žrtve nasilja svojih partnerica omogućilo da bez straha i srama zatraže zaštitu i pomoć.[378]

6.2.5. Izvještavanje o spolnim i rodnim manjinama

Problematika spolnih i rodnih manjina prisutna je u medijima u velikom postotku. Analiza 2.532 članaka tiska i Internet portala o zastupljenosti tema vezanih uz ravnopravnost spolova koju je Pravobraniteljica provela u 2016.,[379] pokazala je da su u medijima teme vezane uz problematiku spolnih i rodnih manjina na trećem mjestu po zastupljenosti (iza nasilja i tržišta rada). Od svih članaka prikupljenih vezano za ovu problematiku, najviše se izvještavalo o načinima na koje se pojedine zemlje svijeta odnose prema homoseksualnim osobama, prosvjedima diljem svijeta za i protiv prava spolnih i rodnih manjina (33%), zatim o povorkama ponosa u Hrvatskoj (26%). Od ostalih tema veći broj članaka bio je o govoru mržnje, životnom partnerstvu, aktivnostima organizacija koje se bave promocijom i zaštitom prava spolnih i rodnih manjina, sudskim presudama, a manji broj o transrodnim osobama, diskriminaciji temeljem spolne orijentacije, nasilju te intervjui s pripadnicima/ama spolnih i rodnih manjina koji/e su svjedočili/e o svojim osobnim iskustvima.

---

[375] „Alarmantni rezultati istraživanja među mladima u Hrvatskoj: Čak trećina tinejdžera opravdava nasilje u vezama“, Jutarnji list, 22.11.2016.
[376] „Žena zabila nož izvanbračnom partneru blizu srca“, Slobodna Dalmacija, 11.11.2016.
[377] „Kad žene uzvrate udarac…“, Podravski list, 31.10.2016. (citati iz članka: „Pijana Jelka muža gađala vazom, Đurđa svoga tanjurima“; „„…glavna protagonistica bila je pijana Đurđa“, „„…druga neslavna protagonistica je Jelka…ona je u sebe uspjela natočiti dosta alkohola“)
[378] „Žene ih psihički zlostavljaju, služe se i vlastitom djecom kako bi ih ponizile, a oni trpe jer se srame“, Zadarski list, 3.8.2016.
[379] Vidjeti točku 6.4.

6.3. ANALIZA MEDIJSKOG PRAĆENJA PREDIZBORNE KAMPANJE[380]

Pravobraniteljica je pratila medijsko izvještavanje o predizbornoj kampanji za izbor zastupnika/ca u 9. saziv Hrvatskog sabora, od trenutka službenog početka (16.08.2016.) do početka izborne šutnje (10.09.2016.).

Pravobraniteljica je 27.07.2016., tri dana prije objave i stupanja na snagu Odluke Predsjednice Republike Hrvatske o raspisivanju prijevremenih izbora za zastupnike u Hrvatski sabor u Narodnim novinama[381], objavila dva javna priopćenja: ***Poziv svima koji sudjeluju u (pred)izbornoj kampanji*** da svoje izjave ne temelje na rodno uvjetovanim predrasudama i stereotipima na osnovu spola, bračnog i obiteljskog statusa i spolne orijentacije i ***Priopćenje o poštivanju načela ravnopravnosti spolova.***[382]

Temeljem svoje nadležnosti, Pravobraniteljica je pozvala sve kandidate i kandidatkinje svih političkih stranka i sve one koji/e će sudjelovati u predizbornoj kampanji za zastupnike/ce u Hrvatskom saboru da svoje izjave ne temelje na rodno uvjetovanim predrasudama i stereotipima na osnovu spola, bračnog i obiteljskog statusa i spolne orijentacije te da ne koriste seksizam, odnosno vrijeđanje i omalovažavanje osoba temeljem spola. Istovremeno je istaknula da bi uvođenje tema vezanih uz ravnopravnost spolova u javne rasprave i politička nadmetanja bilo dobrodošlo, a što je do sada bilo vrlo rijetko tijekom predizbornih razdoblja.

Tijekom predizborne kampanje, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova nije javno reagirala na izjave pojedinačnih kandidata i kandidatkinja u kampanji, smatrajući da bi njezina javna kritika izjava kandidata/tkinja bilo koje političke opcije mogla biti protumačena kao podrška drugim kandidatima/tkinjama ili političkim opcijama, čime bi se narušila neovisnost i neutralnost institucije. Stoga je pozvala i političke stranke i nestranačke kandidate/kinje da se suzdrže od pokušaja uključivanja institucije Pravobraniteljice u političku predizbornu kampanju u svoju korist.

Međutim, iako je sloboda izražavanja preduvjet demokratskog poretka, tijekom predizbornih kampanji često dolazi do zaoštrene retorike u svrhu privlačenja pažnje javnosti i medija. U nekim slučajevima se u političkom nadmetanju koristi diskreditiranje kandidata ili kandidatkinja drugih stranaka, a kada se radi o političarkama, diskreditacija se temelji i na stereotipima vezanima uz spol ili na izravnom seksizmu, što nije u skladu s načelima ravnopravnosti spolova i predstavlja veliku prepreku njezinom punom ostvarenju.

[380] U ovoj analizi navodimo samo neke od primjera iz medija kao ilustraciju uočenih medijskih trendova u izvještavanju o izborima. Popis svih primjera bio bi predugačak. Navedenim primjernima ne daje se prednost bilo kojem mediju. Napominjemo da je ovo analiza medijskog praćenja predizborne kampanje, odnosno odraz aktivnosti predizborne kampanje u medijskim sadržajima. Analizirali smo zastupljenost žena i muškaraca, tema o ravnopravnosti spolova, način prikazivanja kandidata i kandidatkinja u medijima te njihovog javnog govora iz aspekta poštivanja načela ravnopravnosti spolova.
[381] Narodne novine 70/16 od 30.7.2016.
[382] Opširnije o aktivnostima Pravobraniteljice vezanima uz izbor zastupnika/ca u Hrvatski sabor vidi točku 7.1 ovog Izvješća.

6.3.1. Kvote na kandidacijskim listama

Većina medija izvještavala je o kvotama na kandidacijskim listama, uglavnom ih nazivajući „ženskom kvotom“, iako ju Zakon o ravnopravnosti spolova tako ne definira.[383] Tekstovi o kvotama, osim postotka zastupljenosti žena u odnosu na muškarce, problematizirali su i pitanje pozicioniranja žena na donjoj polovici kandidacijskih lista te sankcija za one stranke koje kvotu nisu poštovale.[384] Mediji su afirmativno pisali o kvotama na kandidacijskim listama, prenosili izjave o podzastupljenosti žena pojedinih kandidata/tkinja, te se načelno može reći da su svojim pristupom toj problematici osvještavali javnost o zakonskim odredbama.

O kvotama na kandidacijskim listama za medije je govorila i pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Višnja Ljubičić.[385]

Pojedine fraze, kojima se politika nazivala „muška igra“[386] ili se o muškarcima unutar stranaka govorilo kao o onima koji „kolo vode“[387], ili se pojedine kandidacijske liste nazivalo „muškim društvom“ ili „klubom pravih muškaraca“[388], korištene su uvijek s navodnicima u svrhu naglašavanja raskoraka između „stanja na terenu“, odnosno unutarstranačkih struktura, koje se onda posljedično odražavaju na kandidacijskim listama, i načela ravnopravnosti spolova koja traže uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca na mjestima odlučivanja. Isticano je da žene nisu manjina te da čine veći postotak onih koji/e završavaju visoko obrazovanje.

Izvještavanje o najmlađoj i najstarijoj kandidatkinji na izborima neizravno je ukazalo na problem pojedinih (manjih) stranaka koje su na listama uključile žene samo formalno jer iste nisu imale interesa baviti se politikom niti su željele istupati u javnosti.[389]

---

[383] Zakon navodi da su prilikom predlaganja liste kandidata/tkinja za izbor zastupnika/ca u Hrvatski sabor, stranke i ostali predlagatelji dužni voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama (čl.15.st.1.) te da su dužni uvoditi posebne mjere na način da zastupljenost žena i muškaraca na listama ne bude osjetno neuravnotežena (čl.15.st. 2). Osjetna neuravnoteženost jednog spola postoji ako je zastupljenost jednog spola u tijelima političkog i javnog odlučivanja niža od 40% (čl.12.st.3. ZRS-a). Budući da svi statistički pokazatelji zastupljenosti žena i muškaraca u tijelima političkog i javnog odlučivanja pokazuju da su žene zastupljene s postotcima koji su daleko ispod 40%, ova se odredba sada odnosi na žene.

[384] Novi list, 27.8.2016.; Dnevnik.hr, 8.8.2016.; civilnodrustvo.hr, 17.8.2016.; Jutarnji list, 22.8.2016.; Večernji list, 30.8.2016. i dr.

[385] HTV 4, Studio 4, 21.7.2016.(http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1995-pravobraniteljica-gostovala-u-studiu-4-htv-a); Dnevnik HTV, 24.7.2016.; Hrvatski radio „Ujutro prvi“, 28.7.2016. (http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1999-pravobraniteljica-gosca-u-emisiji-ujutro-prvi-hrvatskog-radija); N1 TV, „Novi dan“, 29.7.2016. (http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2000-pravobraniteljica-gostovala-u-emisiji-novi-dan-na-n1-televiziji); NOVA TV, Dnevnik, 14.8.2016. (http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2002-pravobraniteljica-dala-izjavu-za-dnevnik-nova-tv-na-temu-predstojecih-parlamentarnih-izbora); Lider, 06.09.2016. (http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2004-o-politickoj-participaciji-zena-u-poslovnom-tjedniku-lider); Express.hr, 28.7.2016.; Jutarnji list, 22.8.2016. i dr.

[386] T-portal, 29.7.2016.

[387] Express.hr, 28.7.2016.;

[388] Glas Istre, 17.8.2016.

[389] „Pronašli smo najmlađu i najstariju kandidatkinju na izborima, a iza njih se krije bizarna priča“, Slobodna Dalmacija, 22.8.2016.

6.3.2. Teme vezane uz ravnopravnost spolova

Teme vezane uz načela ravnopravnosti spolova u raznim područjima privatnog i javnog života ***nisu bile u fokusu*** političkih stranaka u javnim obraćanjima i izjavama za medije. Spominjane tek sporadično ili u potpunosti izostale su brojne teme kao što su, na primjer, položaj žena na tržištu rada, pogotovo trudnica i majki s malom djecom, jaz u plaćama, mali postotak korištenja roditeljskih dopusta od strane očeva, nasilje u obitelji, položaj žena u ruralnim područjima, položaj žena s invaliditetom i žena manjinskih zajednica, stereotipi u obrazovnim sadržajima, uravnotežena zastupljenost spolova u upravljačkim strukturama, u politici i na mjestima odlučivanja, trgovanje ženama radi seksualnog iskorištavanja i dr.

Analiza stranačkih programa, koju su provele organizacije civilnoga društva[390], pokazala je da iako je ravnopravnost spolova jedna od ustavnih vrednota, u većini stranačkih programa ne zauzima važnije mjesto pa samim time je bila uglavnom odsutna i iz javnih predstavljanja tih programa.

Demografsku politiku većina stranaka je predstavila kao jedno od ključnih pitanja svojih programa te se o njoj govorilo i tijekom javnih istupa[391] pa su, stoga, i mediji izvještavali o osvrtu kandidata i kandidatkinja na rodiljne naknade, izgradnju vrtića, poticanje stanogradnje, poticanje mladih da žive u ruralnim sredinama kojima prijeti depopulacija, zapošljavanje mladih. Izvještavalo se i o namjerama uvođenja statusa roditelja-odgojitelja, odnosno majke njegovateljice.[392]

Od svih pitanja koja se tiču ravnopravnosti žena i muškaraca u raznim područjima javnog i privatnog života i djelovanja, već nekoliko izbornih ciklusa mediji strankama, odnosno kandidatima i kandidatkinjama postavljaju dva pitanja, jedno vezano uz pravo žena na izbor, odnosno pobačaj, i drugo vezano uz prava istospolnih zajednica**.**

Nova TV postavila je strankama pitanja koja su ocjenjivali ocjenama od 1-10, a pored ostalih uključena su bila i pitanja: *(1) Pobačaj je osobni izbor i pravo, (2) Prava istospolnih zajednica treba izjednačiti s pravima ostalih i 3) Majkama tek rođenih beba treba produljiti vrijeme s punom plaćom* radi poticanja nataliteta. Stranke su se na ta pitanja očitovala različitim ocjenama, ovisno o njihovim programskim načelima.

Za ukidanje prava na izbor prema važećem zakonu koji regulira pitanje pobačaja[393] nije se za medije decidirano izjasnila niti jedna stranka. Pojedini mediji su pitanje pobačaja

[390] „Želimo li žene kao ravnopravne radnice ili kao kućne inkubatore“, T-portal, 5.9.2016.; H-alter, 5.9.2016.; Kulturpunkt.hr, 5.9.2016.
[391] „Pusta obećanja ili ozbiljne namjere-Usporedili smo demografski program dva najveća bloka“, dnevnik.hr, 30.8.2016.; „Što stranke nude po pitanju obiteljske politike i potrebe mladih?“, T-portal, 1.9.2016.; „Kako podići natalitet? Obećanja stranaka za problem sve manjeg broja rođenih u zemlji“, Jutarnji list, 16.8.2016.; „Okrugli stol: Svi za veću zaposlenost i bolju demografsku politiku“, HINA i Nacional, 1.9.2016.
[392] „Treba stimulirati rađanje do troje djece, obvezno i novcem“, Večernji list, 4.9.2016. ; „Svaka majka s troje i više djece dobit će status odgajateljice i prosječnu mjesečnu plaću“, Index.hr, 23.8.2016.; „Demografi razotkrili stranačke programe: Nije dosta ni 20.000 eura za bebu“, T-portal, 17.8.2016.
[393] Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (Narodne novine 18/78)

problematizirali šire od pukih stranačkih odgovora ili ocjena konkretnog pitanja, uzimajući u obzir i druge izjave ili stavove pojedinih kandidata od prije početka izborne kampanje.[394]

O pravima istospolnih zajednica govorilo se uglavnom u odnosu na postignut zakonodavni okvir pa su sukladno tome i mediji izvještavali o ovoj problematici.

Problematika nasilja nad ženama nije bila dio predizbornih komentara i izjava. Stoga su mediji prenijeli zahtjev organizacija civilnog društva upućen strankama da se očituju o Konvenciji Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji[395] te priopćenje zbog nezadovoljstva „*odnosom političkih stranaka i kandidata za Hrvatski sabor prema pravima žena i LGBT osoba te prema načelu ravnopravnosti spolova i ljudskih prava općenito*“[396].

6.3.3. Zastupljenost žena i muškaraca u predstavljanju stranačkih programa

Najviše izjava u medijima su davali muškarci, čelnici stranaka i koalicija. Ako pogledamo **izborne razgovore** Dnevnika Nove TV[397], vidjet ćemo da od 19 gostiju u studiju, samo 2 su bile žene (Vesna Pusić, na temu vanjske politike i Nada Šikić, na temu politike zapošljavanja).

Od 42 **kandidata/tkinje koji/e su predstavljali program** svoje stranke[398] bilo je svega 12 žena (29%). Stalni gost komentator u studiju Dnevnika Nove TV bio je muškarac[399].

U **predstavljanjima stranaka** na HTV-u sudjelovalo je ukupno 150 kandidata/tkinja od čega 121 muškarac (81%) i 29 (19%) žena. Gosti komentatori u studiju bili su 1 žena[400] i 1 muškarac[401].

Predstavljajući svoje stranke, kandidati/tkinje su se uglavnom obraćali/e javnosti u muškom rodu: „dragi birači“ ili „dragi glasači“. Žene su o sebi govorile u muškom rodu, npr. „nezavisni sam kandidat“ ili „ja sam doktor medicine, specijalist ginekologije, koncesionar i povjerenik primarne zdravstvene zaštite“.

6.3.4. Žene i muškarci na fotografijama, u tekstovima i video prilozima[402]

Prikupili smo ukupno 2.990 fotografija, 305 videa i 1.518 članaka koji su objavljeni u razdoblju od službenog početka izborne promidžbe 16.08.2016. do početka izborne šutnje 10.09.2016.[403]

---

[394] „Stručnjaci misle da je pobačaj nova predizborna ideološka bojišnica“, T-portal 28.8.2016.
[395] Aktivistice zatražile od stranaka da se obvežu na borbu protiv nasilja nad ženama, HINA i Index.hr, 7.9.2016.
[396] „Ženska mreža nezadovoljna odnosom stranaka prema ženama“, HINA; T-portal; Tris.com; 9.9.2016.
[397] http://dnevnik.hr/tema/izborni+razgovori+dnevnik+nove+tv
[398] http://dnevnik.hr/tema/kandidacijske+liste+izbori+2016?icn=article&ici=related_middle-column
[399] prof. Tihomir Cipek
[400] prof. Smiljana Leinert Novosel
[401] prof. Pero Maldini
[402] Materijal za analizu prikupljao se preko službenih web stranica Hrvatske radiotelevizije, www.hrt.hr i službenog portala NOVA TV, Dnevnik.hr
[403] Za analizu su korištene fotografije, videi i članci objavljeni na sljedećim web portalima: HRT, Dnevnik.hr (Nove TV), T-portal, jutarnji.hr, vecernji.hr, slobodnadalmacija.hr.

Temeljem spola prikazanih ili citiranih osoba, analizirane su ukupno 2.742 fotografije[404], 617 osoba koje su govorile u 305 videa i 2.222 citirane osobe u 1.518 članaka.

6.3.4.1. Zastupljenost žena i muškaraca na fotografijama (2.742)

U analizu fotografija uključili smo fotografije koje prikazuju jednu osobu (1M), više osoba jednog spola (MM ili ŽŽ), prevladavanje osoba jednog spola (više M ili više Ž) u odnosu na drugi te podjednako žene i muškarce (M/Ž).

Grafikon: Zastupljenost žena i muškaraca na fotografijama

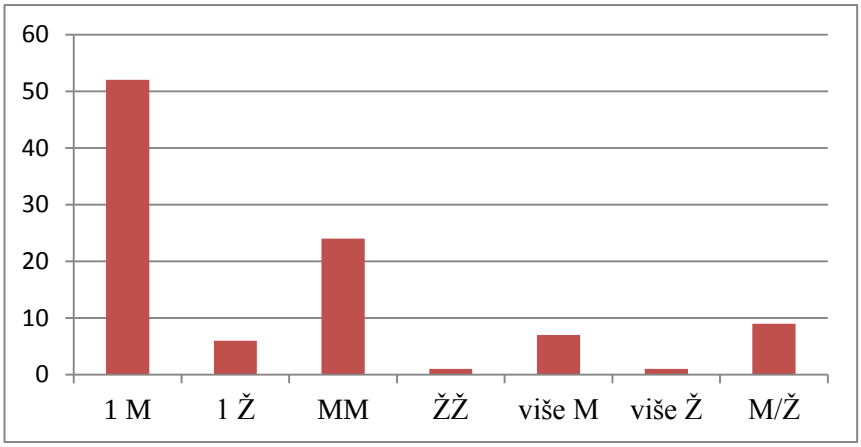

Muškarci su prikazani na 92% svih fotografija. Postotak je jednak za fotografije objavljene na portalima dviju praćenih televizija i fotografijama četiri ostala Internet portala, od kojih su tri inačice tiskovina.[405] Muškarci se u najvećem postotku - 52% - prikazuju pojedinačno, kao jedna osoba (1M)[406], dok se žene pojedinačno prikazuju na svega 6% fotografija[407].

Drugi način prikazivanja muškaraca po učestalosti su fotografije na kojima se nalaze samo muškarci - 24%. Fotografije na kojima se nalaze samo žene zastupljene su s manje od 1%. Muškarci i žene prikazani su podjednako na 9% fotografija.

6.3.4.2. Zastupljenost žena i muškaraca u video prilozima (305)

U 305 video priloga objavljenih uz članke govorilo je 617 osoba od čega 538 muškaraca (87%) i 79 žena (13%).

[404] Od ukupnog broja prikupljenih fotografija oduzeli smo 248 fotografija spolno neutralnog sadržaja, odnosno bez osoba ženskog ili muškog spola (npr. glasačke kutije, glasački listići ili velike grupe ljudi snimane izdaleka i sl.)
[405] Jutarnji list, Večernji list, Slobodna Dalmacija.
[406] Raspon se kreće od 34% na HTV-u do 67% na portalu Jutarnjeg lista.
[407] Raspon se kreće od 2% na portalu Slobodne Dalmacije do 8% na T-portalu.

Grafikon: Žene i muškarci kao govornici/e u video prilozima

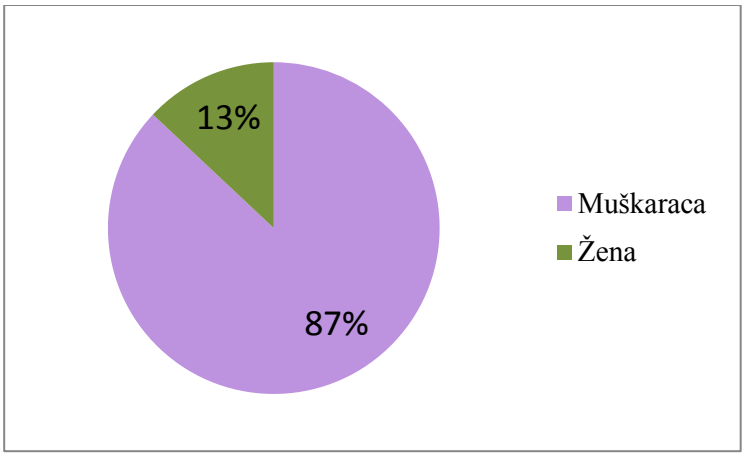

6.3.4.3. Zastupljenost citiranih žena i muškaraca u člancima (*ukupno 1.518 članaka i 2.222 citiranih osoba)*

U objavljenim člancima analizirali smo zastupljenost žena i muškaraca prema tome jesu li bili citirani.

U ukupnom broju **citiranih osoba u člancima**, muškarci čine 86%, a žene 14%. Najviše citiranih muškaraca imao je Jutarnji list (90%), HTV i Slobodna Dalmacija (89%), T-portal i Nova TV (85%) te Večernji list (84%).

Grafikon: Zastupljenost citiranih žena i muškarcima u člancima

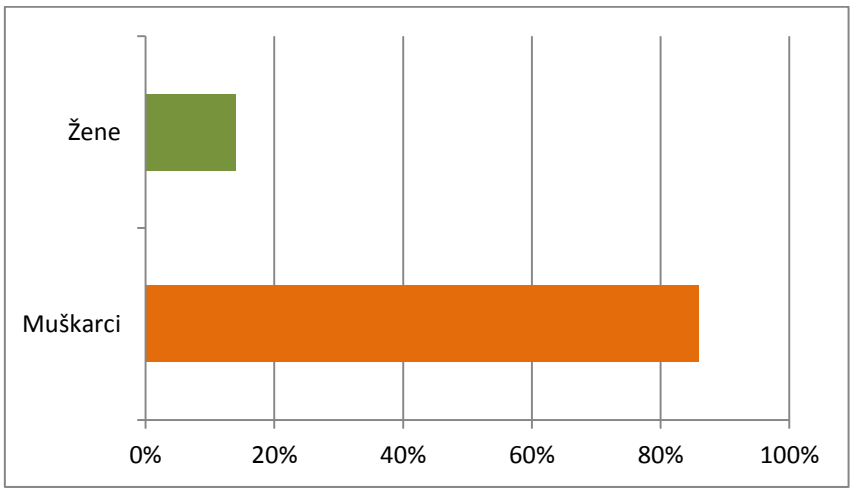

6.3.4.4. Zaključak kvantitativne analize zastupljenosti žena i muškaraca na fotografijama, u tekstovima i video prilozima

Očita je **značajna podzastupljenost žena na fotografijama, kao govornica** u video prilozima i **citiranih osoba u člancima**. Teret odgovornosti za takve rezultate ne snose primarno mediji iz razloga što su oni pratili izbornu kampanju i prenosili aktualne informacije s terena. Stoga, ukoliko su govornici na skupovima ili oni odabrani da daju izjave u ime svoje stranke bili muškarci, tada su muškarci bili prikazani i u vijestima.

Međutim, primijećen je trend prema kojem čak i na izbornim skupovima na kojima su govorili/e i kandidati i kandidatkinje, u članku se citiralo većinom samo muškarce ili je postojao veliki nerazmjer, u smislu da su citati koji su se odnosili na kandidate bili duži i da ih je bilo više, dok su citati kandidatkinja bili kraći ili čak su bili samo djelomični citati.

Na pojedinim fotografijama prikazane su samo žene ili više žena od muškaraca ukoliko se radilo o fotografiranju kandidata s prolaznicama i prisutnim ženama (ili volonterkama) na izbornim skupovima ili u posjeti, npr. staračkim domovima, te u slučajevima kada su prikazane anonimne aktivistice s transparentima. Slično je bilo i s određenim brojem video priloga i članaka u kojima su citirane prodavačice cvijeća[408], prosvjednice kao i prijateljice i razrednice kandidata, nositelja lista, koji su pojedinačno predstavljani.

6.3.5. Kvalitativna analiza načina prikazivanja žena i muškaraca u predizbornoj kampanji

Ukoliko su kandidatkinje bile aktivne i vidljive u pojedinim aktivnostima vezanima uz kampanju, mediji su o tome izvještavali.[409]

6.3.5.1. Javni govor i izjave pojedinaca/ki u predizbornoj kampanji

Standardi javne komunikacije tijekom predizborne kampanje bili su narušeni u više navrata i od raznih osoba, zbog čega je reagiralo i Etičko izborno povjerenstvo koje je javnim priopćenjima pozvalo „*sve sudionice izbora da se u izbornoj promidžbi suzdrže od iznošenja podataka o privatnom životu suparnika u izborima i članovima njihovih obitelji*“[410], navelo kako smatraju “*da sudionici izbora u izbornoj promidžbi ne smiju ni na koji način poticati rodnu diskriminaciju*“[411], te pozvalo „*sudionike izbora na poštovanje, snošljivost i kulturu dijaloga te da u izbornoj utrci štite osobno dostojanstvo sebe i svojih političkih suparnika*“[412]. U ovoj analizi, koja u fokusu ima uvredljiv, ponižavajući ili omalovažavajući izričaj temeljem spola, osvrnut ćemo se samo na one primjere u kojima je predizborna retorika uključivala vrijeđanja, omalovažavanja, neprimjerene izraze ili stereotipne fraze temeljem spola.

[408] Slobodna Dalmacija, 24.8.2016.
[409] „Neažurni smo i neefikasni, kasnimo s ugovaranjem, isplatama, reformama…“, Dnevnik.hr, 22.8.2016.; „Vrijeme je da se uozbiljimo i počnemo nešto raditi“, Dnevnik.hr, 27.8.2016.; „Tko je vladarica Vodica koja je pokorila carstvo Josipe Rimac?“, T-portal, 19.8.2016.; „Anka Mrak Taritaš: Druga izborna jedinica je jedno od područja gdje se odlučuju izbori“, Đurđevac.eu, 6.9.2016.
[410] Priopćenje Etičkog povjerenstva od 31.8.2016.
[411] Priopćenje Etičkog povjerenstva od 10.9.2016.
[412] Priopćenje Etičkog povjerenstva od 23.8.2016.

6.3.5.2. Muški princip vs. ženski princip

Hrabrost, odlučnost, aktivnost, konkurentnost, preuzimanje rizika smatraju se muškim karakteristikama te se onom kojem se savjetuje da postupi hrabro, odlučno, aktivno i riskantno, tj. da odgovorno poduzme neke političke korake, ukratko savjetuje da „bude muško“.[413]

Ženski princip se odražava u izrazima ili tradicionalnim jezičnim frazama kojima se sugerira da je protivnik praznoglav, nesnalažljiv, zbunjen, da se ničim izazvan duri. Jezik omalovažavanja sastoji se od fraza koje imaju predznak ženskog spola i nemaju mušku inačicu: „*Ne glasajte kao baba, ispunite upitnik i pogledajte s kojom strankom se stvarno slažete*“[414]; drugim riječima ne glasajte neupućeno, s nerazumijevanjem, neinformirano, jer tako glasaju samo (stare) žene, a vi ne želite biti kao one.

Pojedine fraze vezane uz ženski spol korištene su kako bi se dodatno naglasilo kako je neki postupak kandidata druge stranke vrijedan podsmijeha ili sramoćenja. Na primjer, komentiranjem da se muškarac ponaša kao „ucviljena mlada“[415], nastoji se podvući da se dotični ponaša nerazumno i da su mu reakcije neosnovane. Pravobraniteljica je već upozoravala da korištenje izraza zasnovanih na spolnim stereotipima odražava društvenu percepciju „ženskog“ kao onog koje je: slabo, emotivno, manje vrijedno, manje korisno i neuspješno, i „muškog“ kao onog koje je: uspješno, kvalitetno, snažno, pametno i vrijedno, što su sve predrasude temeljem spola.

6.3.5.3. Uvredljive i diskriminatorne izjave upućene ženama

Tijekom (pred)izborne kampanje velikom medijskom pažnjom popraćena su dva slučaja, odnosno dvije izjave, koje su muški kandidati uputili ženama (jednoj sportašici i jednoj novinarki). U jednom slučaju kandidat Most-a je na svom *facebook* profilu objavio tekst u kojem se uvredljivo izrazio o kandidatu i kandidatkinji druge stranke[416], a u drugom je kandidat u neslužbenom razgovoru koji je snimljen i postao dostupan javnosti, uputio novinarki diskriminatornu primjedbu po osnovi obiteljskog statusa.[417]

Ako ***prvi slučaj*** analiziramo iz aspekta ravnopravnosti spolova, kandidat Siniša Ružić se, kritizirajući način vođenja političke kampanje Milana Bandića, uvredljivo izrazio i o muškoj i o ženskoj osobi: istaknuo je da je Milanu Bandiću nadimak Prevara te da je „dno dna“, a Sandru Perković nazvao je „politički interesnom glupačom“. Reagirale su kandidatkinje na listi koalicije Za premijera, smatrajući da je ova izjava pokazala i „*drugim ženama što mogu očekivati u političkoj areni*“.[418] Međutim, ovako sročene izjave ne bi se mogle okarakterizirati kao diskriminirajuće temeljem spola, budući da se referiraju na ocjenu kvalitete političkog angažmana dotične osobe, a ne na njezin spol. To ne znači da nisu uvredljive i da nisu

[413] „Božo, budi muško, biti je ili ne biti!, Index.hr, 16.8.2016.
[414] Index.hr, 8.9.2016.
[415] Milanović odgovorio Plenkoviću, poručio mu da glumi ucviljenu mladu, Telegram, 28.8.2016.; RTL, 28.8.2016.; Dnevnik.hr, 28.8.i dr.
[416] „Mostov kandidat za ministra kulture izvrijeđao Sandru Perković“, T-portal, 6.9.2016.
[417] „Bandić napao Hrgu: „Nisi nikad rodila, nemoj mi o vrtićima govorit“, Index.hr, 8.9.2016.
[418] Kandidatkinje Bandićeve koalicije osudile Ružićevu uvredu, očekuju ispriku, Radio 101, 8.9.2016.

prekršeni standardi uljuđene komunikacije i izražavanja, te je svakako dobro što su se i glasnogovornik stranke i sam kandidat javno ispričali zbog neprimjerenog vrijeđanja.[419]

Važno je, međutim, napomenuti da diskriminaciju temeljem spola ne čini svaka uvreda upućena ženi ili muškarcu, već ona kojom se omalovažava, vrijeđa ili podcjenjuje nekoga temeljem njegovog ili njezinog spola u odnosu na suprotni spol.

U ***drugom slučaju*** radilo se o diskriminatornoj izjavi temeljem spola i obiteljskog statusa koju je kandidat Milan Bandić izrekao nakon snimanja intervjua novinarki RTL-a, Mirjani Hrgi.[420] Dva dana nakon televizijskog intervjua, mediji su objavili transkripte, a onda i audio snimku onoga što se događalo nakon završetka službenog intervjua, kada je Milan Bandić novinarki rekao: „*Jesi ti ikad rodila? Nisi. Onda nemoj o tome govorit…Kad budeš imala djecu onda mi govori"*.[421] U ovom slučaju nije bilo isprike voditeljici[422], iako je slučaj dobio veliku medijsku pozornost i kritike javnosti. Hrvatsko novinarsko društvo je osudilo ovakav način izražavanja prema novinarki[423], kao i pojedini kandidati drugih stranaka[424]. U kasnijim medijskim istupima gradonačelnik Zagreba je isticao da on simpatizira i cijeni žene, *dame*, te da mu ne pada na pamet da bi bilo koga vrijeđao.[425] Međutim, ova izjava jest diskriminatorna temeljem obiteljskog statusa novinarke stoga što je novinarki jasno zanijekao pravo da propituje stanje u vrtićima, pa čak i temeljem svjedočanstva roditelja, zato što sama nije majka. Poslovna kompetencija žene, novinarke, dovedena je u vezu s njezinim obiteljskim statusom, odnosno majčinstvom, a drugim ženama se poručilo da ne mogu kritizirati postojeće stanje u vrtićima, ukoliko same nisu majke.

Bilo je i nekoliko drugih primjera neprimjerenog načina izražavanja u javnom prostoru, a u kojima su se koristile reference na ženski spol kako bi se nekoga diskreditiralo.[426] Međutim, treba napomenuti da se do sada u većini izbornih kampanji, a i inače u javnim nastupima političara, pokazalo da su žene u politici češća meta za različite uvrede temeljem spola.

6.3.5.4. Zaključak

I žene i muškarci u (pred)izbornoj kampanji koristili su se rodno nesenzibiliziranim jezikom obraćajući se biračkom tijelu uglavnom u muškom rodu. Spominjući svoja zanimanja ili društveni status žene su o sebi također govorile u muškom rodu. Za javno predstavljanje stranačkih programa u medijima u većini su birani muški kandidati. U najvećem postotku, stranačke programe predstavljali su predsjednici stranaka, te u tri slučaja predsjednice (stranka Pametno, Demokratska stranka žena i Blokirani).

---

[419] „Mostovac Ružić ispričao se Sandri Perković", Radio 101, 08.9.2016.; „Most se posipa pepelom zbog uvrede na račun Sandre Perković", T-portal, 7.9.2016.
[420] RTL televizija, 6.9.2016.
[421] „Objavljujemo cijeli transkript: Bandić napao Hrgu: „Nisi nikad rodila, nemoj mi o vrtićima govorit", Index.hr, 8.9.2016.
[422] 'Žao mi je što se Hrga tako ponaša, neću da mi se ispričava', N1TV, 9.9.2016.
[423] „HND osudio uvredljivo ponašanje Bandića prema Hrgi: 'Nije se prvi put neprimjereno ponio prema novinarima", vecernji.hr, 9.9.2016.
[424] „Reagirao i HND: Bandić je Hrgu grubo vrijeđao, ali i prijetio", T-portal, 8.9.2016.
[425] „Bandić o nastupu na RTL-u: „To je montirani proces, tražim integralnu snimku", Index.hr, 9.9.2016.
[426] „Primi se posla, neće natalitet porasti sam od sebe", Index.hr, 2.8.2016.; „HDZ je kao Frankenstein. Glavu mu možeš zamijeniti i staviti glavu misice, ali će i dalje ostati Frankenstein", Dnevnik.hr, 29.8.2016.

Osobne uvrede pa tako i diskriminatorne izjave još su uvijek, nažalost, dio predizborne retorike, iako se ne mogu i ne bi trebale opravdavati političkim zanosom. Svi kandidirani trebali bi voditi više računa o tome da su kao javne osobe svojim djelovanjem, ponašanjem i izjavama neprekidno pred očima javnosti te da nerijetko drugima daju primjer i/ili opravdanje za jednako ponašanje ili oponašanje čime postavljaju standarde javne komunikacije te stoga snose i veću odgovornost za ono što javno govore i rade.

Neophodna je veća angažiranost stranaka na prevenciji i suzbijanju korištenja spolnih stereotipa i seksizma u izjavama vlastitih članova/ica i kandidata/kinja.

6.4. ANALIZA: ZASTUPLJENOST TEMA VEZANIH UZ RAVNOPRAVNOST SPOLOVA (2.532 ČLANKA)

Analiza je provedena na 2.532 članka koji su u 2016. objavljeni u tisku i na Internet news portalima[427] vezano za područje ravnopravnosti spolova[428], odnosno osnove diskriminacije u okviru nadležnosti Pravobraniteljice[429].
U ukupnom broju praćenih članaka, **najzastupljenija je bila tema nasilja i obiteljskog nasilja** (27%), na drugom mjestu teme vezane uz tržište rada (18%), a na trećem mjestu zaštita prava i diskriminacija osoba istospolne orijentacije (16%). Na prve tri vodeće teme po zastupljenosti otpada 61% svih praćenih članaka. Od ostalih tema po zastupljenosti je ***više od 10%*** imala samo tema političke participacija (12%). ***Ispod 10%*** bile su zastupljene teme o reproduktivnim pravima (9%), medijima (3%) obitelji (2%), obrazovanju (1%), prostituciji i trgovanju ljudima (1%). ***S manje od 1%*** bile su zastupljene teme o demografskom pitanju, ravnopravnosti spolova u sportu i položaju žena u ruralnim područjima. Ostale teme koje su se odnosile na ravnopravnost spolova[430] bile su zastupljene s ukupno 8%.

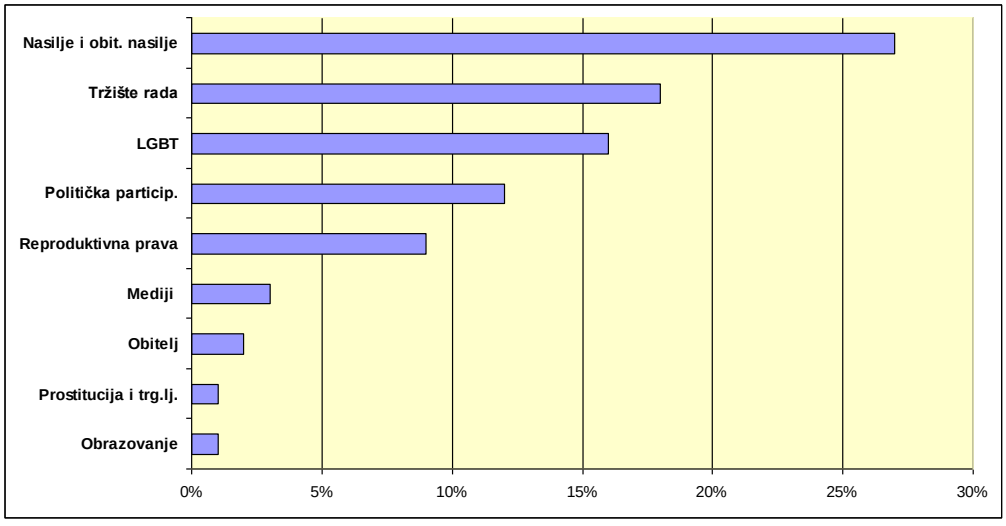

[427] Članci prikupljeni preko agencije Briefing.
[428] Nasilje prema ženama i obiteljsko nasilje, politička participacija, prava osoba istospolne orijentacije (LGBT), tržište rada, mediji, obrazovanje, obiteljska problematika i demografsko pitanje, reproduktivno zdravlje, višestruka diskriminacija, položaj žena u ruralnim područjima, prostitucija i trgovina ljudima, ravnopravnost spolova u sportu.
[429] Spol, bračni i obiteljski status, spolna orijentacija.
[430] Pravo glasa žena u RH, potpisivanje Europske povelje o ravnopravnosti spolova na lokalnoj razini, aktivnosti udruga za ljudska prava žena, razna istraživanja i dr.

Svaki treći članak u temi nasilja odnosio se na *nasilje u obitelji*, a ostale teme uključivale su: kampanje osvještavanja o nasilju nad ženama (npr. „Milijarda ustaje“, „Živim život bez nasilja“), istraživanja o stavovima mladih o nasilju u partnerskim vezama, žrtvama seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, partnersko nasilje, aktivnosti udruga za ljudska prava žena fokusirana na seksualno nasilje i nasilje u obitelji.[431]

Teme vezane uz *područje tržišta rada* obuhvaćale su sudjelovanje žena na upravljačkim i rukovodećim pozicijama, žensko poduzetništvo, jaz u plaćama, uznemiravanje na radnom mjestu, rad na ugovor na određeno vrijeme, programe zapošljavanja „Zaželi“, zastupljenost žena u ICT-u.

Zaštita i promocija prava osoba istospolne orijentacije obuhvaćala je teme koje su se odnosile na svjetske kampanje i prosvjede, Prvi sastanak UN-ovih čelnika o pravima spolnih i rodnih manjina, aktivnosti organizacija civilnoga društva, slučajeve govora mržnje, istraživanja, povorke ponosa i dr. Najveći postotak u okviru ove teme odnosio se na događanja u svijetu te na praćenje događaja oko povorki ponosa u Zagrebu i Splitu te drugim europskim gradovima i dr. Najmanji postotak članaka u okviru ove teme odnosio se na transrodne osobe i diskriminaciju spolnih i rodnih manjina u raznim područjima.

Područje ravnopravne političke participacije velikim dijelom se odnosilo na temu kvota na kandidacijskim listama, te s tim vezano za zastupljenost žena u politici.

Usporedna tablica za razdoblje od 2006.-2016. s ukupnim brojem prikupljenih članaka te rang lista tema u okviru kojih je objavljeno najviše članaka

God.	Br. članaka	1. mjesto	%	2. mjesto	%	3. mjesto	%
2006.	3.105	Nasilje[432]	28%	Tržište rada	16%	LGBTiQ	11%
2007.	3.835	Nasilje	21%	LGBTiQ	12%	Politička participacija	12%
2008.	3.135	Nasilje	31%	Politička part.	17%	Tržište rada	12%
2009.	2.239	Polit. partic.	22%	Zdravlje	13%	Nasilje	11%
2010.	2.036	Tržište rada	18%	Nasilje	17%	LGBTiQ	14%
2011.	1.774	LGBTiQ	33%	Nasilje	14%	Tržište rada	9%
2014.	2.873	LGBTiQ	30%	Nasilje	24%	Tržište rada	14%
2016.	**2.532**	**Nasilje**	**27%**	**Tržište rada**	**18%**	**LGBTiQ**	**16%**

Praćenje tema vezanih uz ravnopravnost spolova u posljednjih 10 godina[433] pokazalo je da se na prva tri mjesta uvijek nalaze iste teme - nasilje, tržište rada i tematika spolnih i rodnih manjina (2008. i 2009. umjesto problematike istospolnih zajednica visokorangirane su bile teme političke participacije).

[431] O načinu izvještavanja o nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju vidi točku 6.3. Analiza trendova u medijskom izvještavanju.
[432] Tema nasilja obuhvaća nasilje nad ženama i obiteljsko nasilje kao oblik rodno uvjetovanog nasilja.
[433] Iako smo 2012., 2013. i 2015. pratili medije, ovu vrstu analiza nismo radili.

I u 2016., kao i u gotovo svim prethodnim godinama praćenja, **zanemarena je problematika** vezana uz položaj žena u ruralnim područjima, trgovanje ljudima, pogotovo djevojčicama i ženama za seksualno roblje, prostituciju, razne oblike višestruke diskriminacije, demografsku problematiku i naročito ravnopravnost ženskog sporta.[434]

6.5. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

U svim dosadašnjim godišnjim izvješćima o radu, Pravobraniteljica je u svojim zaključcima upozoravala da većina medija uporno koristi uglavnom žensko tijelo kao objekt za privlačenje pažnje na druge sadržaje ili u svrhu vrednovanja žena primarno temeljem njihovog izgleda neovisno radi li se o manekenkama, estradnim zvijezdama, političarkama, znanstvenicama ili predsjednici. I u ovom izvješću, Pravobraniteljica može konstatirati da u tom pogledu nije došlo do pozitivnog pomaka. Mediji koji ni ranije nisu koristili spolne stereotipe i seksizam, i dalje to ne čine, dok oni koji jesu, nastavljaju to činiti kao da se radi o praksi koja nije zakonski regulirana. Do jedinog pozitivnog pomaka došlo je u odnosu na izvještavanje Pravobraniteljice o tome koje su mjere poduzete nakon što je nakladnik primio upozorenje i preporuku Pravobraniteljice. Oni mediji koji su do sada ignorirali obvezu obavještavanja Pravobraniteljice o poduzetom, sada to čine redovito, iako još uvijek postoji nerazumijevanje toga što je to diskriminacija temeljem spola u medijskim sadržajima. Pravobraniteljica, također izražava zabrinutost zbog jačanja trenda širenja sadržaja i komentara s društvenih mreža preko informativnih Internet portala uz prenošenje uvredljivih komentara anonimnih komentatora/ica.

Uočeno je da javnost postaje sve osjetljivijom na seksizam i spolne stereotipe, a što je vidljivo iz reagiranja i pritužbi građana i građanki na pojedine medijske sadržaje. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **preporučuje** medijima:

(1) Obavezna edukacija svih medijskih djelatnika/ca o načelima ravnopravnosti spolova i upoznavanje s međunarodnim obvezujućim dokumentima i nacionalnim zakonodavstvom koje regulira pitanje spolnih stereotipa i seksizma.
(2) Obavezna edukacija svih medijskih djelatnika/ca o izvještavanju o nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju te nasilju žena nad muškarcima.
(3) Edukaciju o medijskoj pismenosti provoditi na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava.

6.6. OSTALE AKTIVNOSTI VEZANE ZA PRAĆENJE MEDIJA

6.6.1. Zakon o HRT-u i Ugovor HRT i Vlade RH 2013.-2017.

Pravobraniteljica je zatražila od Hrvatske radiotelevizije (HRT) očitovanje o svim aktivnostima koje je tijekom 2016. poduzela u promociji ravnopravnosti spolova, suzbijanju

[434] Detaljnije o trendovima u medijskom izvještavanju, vidi točku 6.3.

rodnih stereotipa, uklanjanju diskriminacije temeljem spola i seksizma u programskim sadržajima te omogućavanja jednake zastupljenosti obaju spolova kao ravnopravnih sugovornika u raspravama sukladno obvezama Zakona o HRT-u[435], Ugovora HRT-a i Vlade RH za razdoblje 2013.-2017.[436] i obveza temeljem čl.16.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova.[437] HRT je dostavila očitovanje u kojem je navela da je tijekom 2016. započeto uvođenje internog e-learning sustava te da je jedno od planiranih obrazovnih područja tema rodne ravnopravnosti u emisijama HRT-a namijenjena svim novinarika/kama HRT-a i urednicima/cama u programima HRT-a.

Uvidom o dostavljene podatke koji su uključivali teme posvećene ravnopravnosti spolova unutar pojedinih programa HRT-a, uočen je vidljiv napredak u izvještavanju u odnosu na prethodna izvješća o provedbi navedenih zakonskih i ugovornih obveza. Sve navedene teme odnose se na poštivanje načela ravnopravnosti spolova u medijskim sadržajima i pokrivaju široki raspon, od nasilja nad ženama i u obitelji, političke participacije, zastupljenosti u znanosti, aktivnosti žena u ruralnim područjima, praćenje kampanji u Hrvatskoj i svijetu, položaj žena na tržištu rada, zastupljenost očeva na roditeljskom dopustu, problematiku skrbništva nad djecom nakon razvoda i dr.[438] HRT je u svojim programima promovirala i pojedinke koje su svojim radom i postignućima doprinijele zajednici u različitim područjima, a u okviru *Dobro jutro, Hrvatska* pokrenut je i serijal *Žene u muškim zanimanjima* u okviru kojeg su promovirane pilotkinja vojnog helikoptera, policajka prometna motociklistinja, vulkanizerka, vatrogaskinja, kapetanica broda, taksistica i dr.

Vezano za sportske prijenose, HRT je dostavila popis sportskih događanja sportašica koja je prenosila te navela da je jednakopravno objavljivala informacije o sportašicama i sportašima. Ovako općenito sročeni navod teško je potvrditi ili demantirati. Informiranje od minutu ili nekoliko minuta unutar sportskog priloga informativne emisije o događanjima na kojima su nastupile sportašice i prijenosa neke utakmice ili natjecanja na kojima su nastupili muškarci ne bi se mogli smatrati jednakom zastupljenošću. Osim toga istraživanje koje je Agencija za elektroničke medije provela (2016.)[439] pokazalo je da na uzorku od tri mjeseca praćenja sporstkih vijesti u informativnim emisijama da su vijesti o ženama u sportu značajno podzastupljene (svega 6% u ukupnom broju tema iz sporta). Za pravu analizu bilo bi neophodno vidjeti popis svih prijenosa sportskih događanja po sportovima i učešće prijenosa ženskih u odnosu na muška natjecanja.

---

[435] HRT je obvezan proizvoditi, suproizvoditi i objavljivati programe namijenjene ostvarivanju ravnopravnosti muškaraca i žena (čl.9.st.2. Zakona o HRT-u).

[436] U Ugovoru HRT-a i Vlade RH 2013.-2017. u članku 47. navodi se da *„HRT će proizvoditi, suproizvoditi i objavljivati programe namijenjene ostvarivanju ravnopravnosti muškaraca i žena", te da će „kontinuirano podupirati ravnopravnost muškaraca i žena emitiranjem rodno osviještenih sadržaja, informiranjem javnosti o aktivnostima na području ostvarenja ravnopravnosti spolova te ispunjavati svoju obvezu izvješćivanja o provedbi u svojim programima".* Također se navodi da se pri obradi tema unutar pojedinih programskih odjela mora voditi računa o „jednakoj zastupljenosti obaju spolova kao ravnopravnih sugovornika u raspravama", te da će se: *„Programskim će se sadržajima djelovati u cilju suzbijanja rodnih stereotipa i uklanjanja rodno uvjetovane diskriminacije i seksizama".*

[437] *„Mediji će kroz programske sadržaje, programske osnove, programska usmjerenja i samoregulacijske akte promicati razvoj svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca."*

[438] U prethodnim izvješćima HRT je znala navoditi teme koje nisu bile povezane s načelima ravnopravnosti spolova ili su potvrđivale stereotipe, npr. da su ženama posvećene sapunice, ili teme koje su se odnosile na prava djece, socijalne ili humanitarne teme.

[439] Rodna ravnopravnost u sportu, Agencija za elektroničke medije, 2016.

6.6.2. Hrvatsko novinarsko društvo - Novinarsko vijeće časti (NVČ)

Prema Statutu HND-a, Novinarsko vijeće časti zaprima pritužbe građana i građanki i postupa po njima sukladno odredbama Kodeksa časti hrvatskih novinara. Stoga je Pravobraniteljica zatražila informaciju je li NVČ u izvještajnoj godini zaprimilo pritužbe vezano za ponižavajuće, uvredljivo ili omalovažavajuće prikazivanje žena ili muškaraca u medijima, temeljem njihovog spola, bračnog ili obiteljskog statusa i spolne orijentacije, ili vezano za seksizam ili spolne stereotipe kao oblike spolne diskriminacije. Dostavljeni podaci obuhvaćali su dva razdoblja: od 28.5.2015.-17.3.2016. i od 21.4.2016.-13.10.2016. pa iz njih nije vidljivo koliko se ukupno pritužbi odnosilo na cijelu 2016., odnosno je li među tim pritužbama bilo pritužbi iz nadležnosti Pravobraniteljice.[440] HND navodi da su se pritužitelji/ce najviše pritуživali/e na nedovoljno poštovanje obveze objavljivanja točne, potpune i provjerene informacije, a potom na pomanjkanje elementarne pristojnosti u javnom (medijskom) diskursu, poštivanje prava nacionalnih manjina, pitanje čuvanja identiteta i poštivanja privatnosti djeteta.

Pravobraniteljica je napravila uvid u pojedinačne zaključke NVČ-a za 2016.,[441] kako bi dobila uvid u pritužbe vezane za izvještajnu godinu. Utvrdila je da je na ukupno 9 sjednica NVČ-a, HND donosio zaključke za ukupno 72 pritužbe[442], od kojih se 34 odnosilo na članke objavljene u 2016., a ostalo na članke objavljene od 2013.-2015. Samo se jedna pritužba odnosila na područje iz nadležnosti Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, a vezano za prijavu Kuće ljudskih prava protiv Josipa Gajskog, autora teksta „Homoseksualac na čelu riječkog kazališta?“ temeljem koje je HND donio upozorenje zbog *„višestrukog diskriminatornog etiketiranja na osnovama nacionalne i etničke pripadnosti i seksualne orijentacije*“.[443] Ostali zaključci bili su vezani uz prijave koje su se odnosile na otkrivanje identiteta djece i maloljetnika, pristranost u izvještavanju, neistinitost navoda, vrijeđanje temeljem dobi, vjerskih osjećaja, nacionalne i etničke pripadnosti i dr.[444]

6.6.3. Sud časti Hrvatskog udruženja agencija za tržišno komuniciranje - HURA

Sud časti HURA-e također zaprima i postupa po pritužbama građana i građanki. U svom očitovanju Pravobraniteljici naveli su da su zaprimili 10 predmeta, od kojih su se 3 odnosila na reklame: Tensilen (Abela Pharm), Skini je (Hrvatska lutrija) i Za blistavu Hrvatsku (Saponia Osijek d.d.).[445]

[440] http://www.hnd.hr/izvjestaj-i-statistika-odluka-nvc-a-od-21-travnja-do-13-listopada-2016 i http://www.hnd.hr/izvjestaj-i-statistika-od-29-svibnja-2015-do-17-ozujka-2016
[441] Podaci su dostupni na web stranicama HND-a. http://www.hnd.hr/zakljucci-novinarskog-vijeca-casti
[442] U ukupnom broju nalaze se i članci o kojima je NVČ raspravljalo na 16. sjednici koja je održana 26.1.2017. jer su se odnosili na 2016.
[443] http://www.hnd.hr/kuca-ljudskih-prava-vs-josip-gajski
[444] Na 14. stjednici razmatrana je pritužba lezbijske udruge Lori Rijeka u kojoj je donesena opomena uredniku i novinaru zbog omalovažavajućih izjava, ali se radilo o sadržaju iz 2015., u neimenovanoj emisiji.
[445] Više o tim reklamama vidjeti u Poglavlju 6.1.5.

Sud časti HURA-e u predmetu ocjene prihvatljivosti oglasne kampanje za proizvod *Tensilen* jednoglasno je zaključio kako *„poruka iz TV oglasa nije u skladu s odredbama Kodeksa oglašavanja i tržišnog komuniciranja*“.[446]

Vezano za upit novinara i brojnih potrošača za ocjenom prihvatljivosti oglasne kampanje Saponia Osijek d.d. *Za blistavu Hrvatsku*, Sud časti HURA-e jednoglasno je konstatirao kako„*valorizirajući značenje društvene odgovornosti oglašavanja te njegovu ulogu u zajednici poruka sadržava činjenice koje upućuju na prikazivanje stereotipa (tradicionalne uloge žene) što nije u suglasju s najboljom praksom, etičkim standardima ni odredbama Kodeksa“*.

Temeljem pritužbe za ocjenu prihvatljivosti oglasa Hrvatske lutrije „Skini je“, Sud časti HURA-e nije smatrao da su primatelji poruka izloženi neprimjerenom sadržaju koji diskriminira na osnovu spola te da *„ne narušavaju odredbe čl.4 Kodeska HURA (diskriminacija žene) i čl.12. (omalovažavanje žene)“*. U obrazloženju navode da „*sa stajališta prosječnog potrošača, vodeći računa o njegovoj sposobnosti percepcije i razumjevanja, razvidno je da je riječ (govorom i slikom) o skidanju aplikacije, a ne žene što u datom kontekstu ne daje argumentaciju koja bi ukazivala na narušavanje istaknutih odredbi Kodeksa HURA-e“*.

6.6.4. Zaključak

Iako je došlo do pozitivnog pomaka u izvještavanju HRT-a o temama vezanima uz ravnopravnost spolova što znači da sve navedene teme uistinu obrađuju pitanja ravnopravnosti spolova, još uvijek nedostaje jedinstvena metodologija prikupljanja podataka. Popis naslova ili tema može biti obiman i dobro je da se vodi i minutaža istih, ali nedostaje zastupljenost takvih tema u ukupnom broju i minutaži svih tema kako bi se mogla izvršiti komparacija sa zastupljenošću drugih tema u ukupnom programu.

Preporuka Pravobraniteljice da HRT izradi jedinstvenu metodologiju praćenja i izvještavanja o provedbi zakonskih i ugovornih obveza i dalje stoji.

I dalje postoji nerazumijevanje pojedinih nadzornih tijela o tome što je diskriminacija temeljem spola u medijskim sadržajima što pokazuje različit zaključak Suda časti HURA i Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova u predmetu reklame „Skini je!“ Hrvatske Lutrije. Za razliku od Suda časti HURA-e, Hrvatska lutrija je prihvatila upozorenje i preporuku Pravobraniteljice zbog ove reklame i opozvala cijelu reklamnu kampanju te skinula navedene plakate. Stoga Pravobraniteljica **preporučuje:**

(1) Edukaciju članova i članica nadzornih tijela koja prate etičko postupanje oglašivača vezano za aspekte poštivanja načela ravnopravnosti spolova i zabrane diskriminacije temeljem spola.

[446] Vezano za čl.5. Iskrenost, čl.3. Poštenje i čl.8. Dokazivanja Kodeksa HURA-e.

6.7. PROMICANJE RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA KROZ ISTUPE PRAVOBRANITELJICE U MEDIJIMA

6.7.1. Javna priopćenja (19)

U 2016., Pravobraniteljica je izdala 19 priopćenja u kojima je komentirala seksističke izjave javnih osoba, pozivala stranke na poštivanje odredbi ZRS-a o kvotama na kandidacijskim listama, komentirala ishod izbora za zastupnike/ce u Hrvatski sabor, komentirala slučajeve nasilja nad ženama, reagirala na seksizam u reklamnim kampanjama, davala osvrte na međunarodna izvješća poput Izvješća Svjetskog gospodarskog foruma i nordijskog modela reguliranja prostitucije.

6.7.2. Radio i TV izjave i intervjui (96)

Pravobraniteljica je gostovala u radio i TV emisijama 96 puta tijekom kojih je govorila o svim područjima iz nadležnosti. Od toga 11 puta je na radiju i TV promovirala EU projekte.[447]

6.7.3. Press-clipping (675)

Izjave, intervjui i aktivnosti Pravobraniteljice objavljeni su u tisku i u elektroničkim medijima - 675 puta. Od toga 50 članaka odnosilo se na EU-projekte.

Usporedna tablica za posljednjih 7 godina

Godina	Javna priopćenja	TV i radio izjave	PRS press-clipping
2010.	6	38	98
2011.	4	33	91
2012.	18	37	189
2013.	19	103	363
2014.	22	117	731
2015.	17	69	659
2016.	**19**	**96**	**675**

[447] Više o projektima u poglavlju 1.5.

6.7.4. Službena web stranica i društvene mreže

Na službenim web stranicama *www.prs.hr* objavljuju se sve aktivnosti, relevantne informacije te praksa Pravobraniteljice s opisima slučajeva. Sadržaji na službenoj web stranici Pravobraniteljice, **u 2016. pregledani su 3.149.426 puta.**

Informacije o EU Progress-projektu „*Uklanjanje staklenog labirinta*“ sažeto su objedinjene na posebnoj web stranici *www.staklenilabirint.prs.hr* koje su u 2016. godini pregledane 141.825 puta što je **povećanje od 80% u odnosu na 2015. godinu**.

Za potrebe EU-projekta *„Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje poslovnog i obiteljskog života*“ pokrenuta je krajem godine nova web stranica *rec.prs.hr* koja prati njegovu provedbu i projektne aktivnosti. Osim pregleda informacija o održanim događanjima, na web stranici se mogu pronaći i najave budućih aktivnosti, što se posebice odnosi na drugu godinu provedbe projekta u kojoj će multidisciplinarna dimenzija najviše doći do izražaja jer su u pripremi izvedbe predstava u suradnji s HNK Split i udrugom Riječi/Prave/Predstave. Na stranici su dostupne i publikacije razvijene u sklopu prethodnih projektata, kao i općenite informacije o instituciji Pravobraniteljice i partnerskim organizacijama na projektu.

Pravobraniteljica ima otvorenu i *facebook* stranicu na kojoj objavljuje kratke vijesti i fotografije s događanja na kojima sudjeluje, obilježava datume vezane uz ravnopravnost spolova te promovira one osobe iz povijesti ili sadašnjosti koje ruše spolne stereotipe.

7

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA U PODRUČJU POLITIČKE PARTICIPACIJE

7.1. PRIMJENA PREKRŠAJNIH SANKCIJA NAKON IZBORA ZA ZASTUPNIKE/CE U HRVATSKI SABOR, IZBORI ODRŽANI 2015.

Nakon izbora za zastupnike u Hrvatski sabor, održanima krajem 2015., javio se problem provedbe čl.35. Zakona o ravnopravnosti spolova kojim je propisano da će se političke stranke i drugi ovlašteni predlagatelji, koji prilikom predlaganja lista kandidata/tkinja za izbor zastupnika/ca u Hrvatski sabor ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova u smislu spolne kvote od najmanje 40% zastupljenosti oba spola na svakoj listi, kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 50.000 KN.

Na izborima 2015., **kvota nije poštivana na 33 od 166 kandidacijskih lista.**

Prekršajni postupci tijekom izvještajnog razdoblja nisu pokrenuti zbog razilaženja relevantnih institucija u tumačenju zakonskih odredbi. Naime, u čl.15.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova stoji da se *„postupno povećanje podzastupljenog spola mora postići najkasnije prigodom provedbe trećih redovitih izbora od dana stupanja na snagu ovoga Zakona"* (dakle, od dana stupanja na snagu -15.7.2008.). Sukladno tumačenju Hrvatskog sabora[448], prema kojem različiti izbori predstavljaju zasebne izborne institute, prvi izbori na kojima je trebala nastupiti ta obveza trebali su biti lokalni izbori 2017. (nakon njih izbori članova/ica u Europski parlament 2018. i parlamentarni izbori 2019.). Ključno pitanje oko kojega nije postignut konsenzus relevantnih institucija bilo je pitanje je li Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor[449] ta obveza uvedena ranije, već za parlamentarne izbore 2015., ili nije. Pravobraniteljica je u svom javnom priopćenju 8.10.2015.[450] zauzela stajalište da jest, a isto stajalište zauzeli su Ustavni sud Republike Hrvatske (USRH)[451] i Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske (DIP)[452].

[448] Narodne novine 138/12. (http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_12_138_2924.html)
[449] Narodne novine 19/15. (http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_02_19_398.html)
[450] Priopćenje Pravobraniteljice od 08.10.2015. http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1704-javno-priopcenje-o-postivanju-nacela-ravnopravnosti-spolova-na-parlamentarnim-izborima
[451] Odluka USRH-a U-I-1397/2015 od 24.9.2015. (Narodne novine 104/15), http://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/Novosti/C98AFD723EC8E001C1257ECD00724662?OpenDocument
[452] Priopćenje DIP-a od 8.10.2015. https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Priop%C4%87enje%20Dr%C5%BEavnog%20izbornog%20povjerenstva%20o%20zastupljenosti%20%C5%BEena%20i%20mu%C5%A1karaca%20na%20kandidacijskim%20listama%202015.pdf

Unatoč tome, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) je, u skladu s vlastitim tumačenjem[453], ustvrdilo da ne postoji zakonska osnova za pokretanje prekršajnih postupaka. Potom je USRH izdao upozorenje[454] u kojem je istaknuo kako *„očekuje da DORH povuče sporni zaključak te u svjetlu odluke USRH/2015 postupi u skladu sa zakonom i prekršajnom prijavom Državnog izbornog povjerenstva"*. Pravobraniteljica je istovremeno izdala priopćenje[455] u kojem je navela da se ne slaže s tumačenjem DORH-a te da smatra da je obrazloženje o nepokretanju prekršajnih postupaka temeljeno na nemuštom tumačenju relevantnog prava. U skladu s time, Pravobraniteljica je dopisom 21.04.2016., obrazlažući svoje stajalište te pozivajući se na stajališta USRH-a i DIP-a, DORH-u uputila prijedlog za pokretanje prekršajnih prijava i predložila da sukladno čl.35. Zakona o ravnopravnosti spolova pokrene prekršajne postupke protiv predlagatelja kandidacijskih lista. Povratnu informaciju DORH-a Pravobraniteljica nije zaprimila, a prekršajni postupci nisu pokrenuti.

7.2. AKTIVNOSTI PRAVOBRANITELJICE VEZANO UZ IZBORE ZA ZASTUPNIKE/CE U HRVATSKI SABOR

Tijekom 2016., Pravobraniteljica je u svojim izjavama za javnost govorila o ravnopravnoj političkoj zastupljenosti, obvezi stranaka da poštuju spolne kvote na kandidacijskim listama te rezultatima izbora za Hrvatski sabor.

21.11.2016. - Pozivajući se na svoje priopćenje (27.7. 2016.) u kojem je Pravobraniteljica još jednom potvrdila stajalište da se zakonske odredbe kojima se sankcionira nepoštivanje spolne kvote na kandidacijskim listama trebaju provoditi, DORH-u je ponovo (nakon prijedloga upućenog 21.04.2016. nakon prošlih izbora) upućen prijedlog za pokretanjem prekršajnih postupaka protiv predlagatelja kandidacijskih lista koji nisu postupali u skladu s propisanom spolnom kvotom. Povratna informacija DORH-a, kao i u slučaju takve istovjetne inicijative Pravobraniteljice nakon parlamentarnih izbora 2015., nije zaprimljena, a prekršajni postupci nisu pokrenuti.

4.10.2016. - Pravobraniteljica je na svojim mrežnim stranicama objavila sažetak analize medijskog izvještavanja o (pred)izbornoj kampanji za zastupnike/ce u 9. saziv Hrvatskog sabora.[456] Pravobraniteljica je kampanju pratila od službenog početka 16.08.2016. do početka izborne šutnje 10.09.2016.

13.9.2016. - Nakon objave potpunih rezultata prijevremenih izbora zastupnika/ca za Hrvatski sabor, Pravobraniteljica je izdala priopćenje o ishodu izbora[457] kojim je naglasila novi negativan rekord po pitanju udjela izabranih žena (12,6% zastupnica ili 19 žena).

[453] Priopćenje DORH-a od 12.2.2016. http://www.dorh.hr/NePostojiZakonski
[454] Upozorenje USRH-a od 18.2.2016. http://www.usud.hr/hr/upozorenje-usrh-dorh-u-spolna-kvota-na-izborima
[455] Priopćenje Pravobraniteljice od 16.2.2016. http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1879-stajaliste-pravobraniteljice-o-tumacenju-dorh-a
[456] Cjelovita analiza nalazi se pod toč.6.3. ovog Izvješća.
[457] Priopćenje o ishodu izbora za zastupnike/ce u Hrvatski sabor 2016.
http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2009-priopcenje-o-ishodu-izbora-za-zastupnike-ce-u-hrvatski-sabor-2016

27.7.2016. - Budući da tijekom (pred)izbornih kampanja svjedočimo zaoštrenoj retorici političkog govora i izjava u svrhu privlačenja pažnje javnosti i medija, Pravobraniteljica je izdala javno priopćenje[458] u kojem je sve predstavnike/ce svih političkih stranka, sve kandidate/kinje i sve one koji/e će sudjelovati u (pred)izbornoj kampanji za zastupnike/ce u Hrvatskom saboru pozvala da svoje izjave ne temelje na rodno uvjetovanim predrasudama i stereotipima na osnovu spola, bračnog i obiteljskog statusa i spolne orijentacije te da ne koriste seksizam, odnosno vrijeđanje i omalovažavanje osoba temeljem spola.

27.7.2016. - Povodom prijevremenih izbora za zastupnike/ce u Hrvatski sabor 11.09.2016., Pravobraniteljica je izdala javno priopćenje[459] u kojem je skrenula pozornost svim predlagateljima kandidacijskih lista na čl.15.st.1. i čl.12.st.3. Zakona o ravnopravnosti spolova i čl.21.a Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor[460] koji obvezuju sve predlagatelje lista na poštivanje načela ravnopravnosti spolova prilikom sastavljanja kandidacijskih lista za političke demokratske izbore u predstavnička tijela svih razina vlasti i poštivanje uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca na izbornim listama na način da zastupljenost osoba oba spola na listama bude najmanje 40%. Predložena je i primjena tzv. par-nepar, odnosno zip sistema, prema kojem je svaka osoba na listi suprotnog spola. Priopćenje je u obliku dopisa putem pošte upućeno svim registriranim aktivnim političkim strankama u RH (kojih je uoči izbora bilo 156).

17.5.2016. - Pravobraniteljica je u Varaždinu sudjelovala na okruglom stolu koji je pod nazivom *„Položaj žena u Hrvatskoj*“ organizirala Narodna stranka – Reformisti. U fokusu rasprave okruglog stola bila je politička participacija žena i položaj žena na tržištu rada. Pravobraniteljica se osvrnula na zastupljenost žena na kandidacijskim listama na proteklim izborima za zastupnike/ce u Hrvatski sabor i na rezultate izbora.

4.3.2016. - Ured za informiranje Europskog parlamenta u Republici Hrvatskoj je u Zagrebu organizirao tribinu pod nazivom *„Uloga žena u politici: zastupljenost i ravnopravno sudjelovanje“* na kojoj je istaknuto da su i Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova i Državno izborno povjerenstvo uoči proteklih parlamentarnih izbora zastupali stajalište da se spolne kvote moraju primjenjivati na tim izborima te da će se na sljedećim lokalnim izborima spolne kvote morati primjenjivati bez obzira na tumačenja Zakona, jer su čak i različita tumačenja suglasna oko toga da su sljedeći lokalni izbori krajnji rok za početak primjene.

[458] Poziv svima koji sudjeluju u (pred)izbornoj kampanji: http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1998-poziv-svima-koji-sudjeluju-u-pred-izbornoj-kampanji

[459] Priopćenje o poštivanju načela ravnopravnosti spolova na prijevremenim parlamentarnim izborima 2016. http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/1997-priopcenje-o-postivanju-nacela-ravnopravnosti-spolova-na-prijevremenim-parlamentarnim-izborima-2016

[460] Narodne novine 66/15. - pročišćeni tekst.

7.3. ANALIZA REZULTATA PARLAMENTARNIH IZBORA 2016.

Slijedom Odluke o raspuštanju Hrvatskog sabora[461], Predsjednica Republike Hrvatske je Odlukom (16.7.2016.)[462] raspisala prijevremene izbore za zastupnike u Hrvatski sabor. Izbori su održani 11.9.2016., a Državno izborno povjerenstvo je 26.9.2016. objavilo službene rezultate prijevremenih izbora za zastupnike/ce u Hrvatski sabor[463], koji su pokazali da je izabran do sada najmanji udio žena – 12,6% (19 zastupnica). Nakon stavljanja mandata u mirovanje dijela izabranih zastupnika/ca[464], u početnom i trenutnom sastavu 9. saziva Hrvatskog sabora nalazi se 18,5% zastupnica (28)[465].

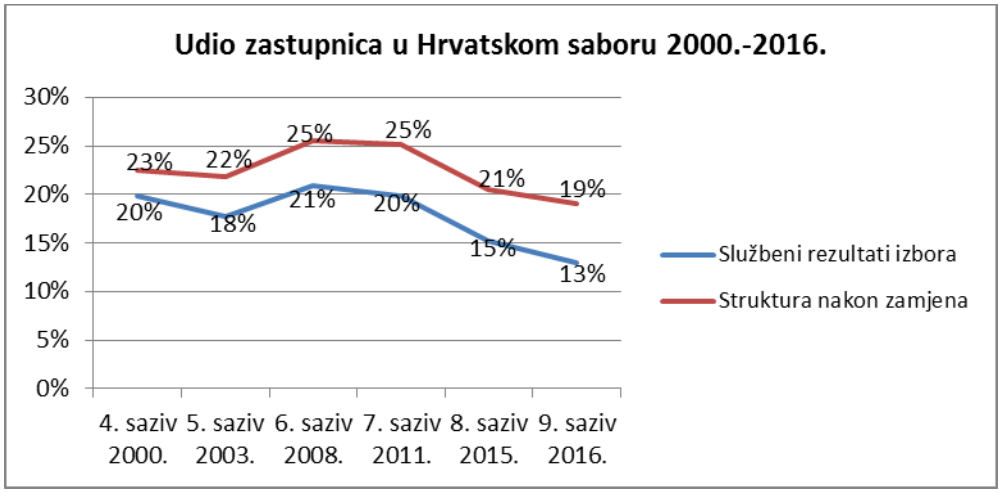

Ukupno je bilo kandidirano 2.456 osoba, od čega 976 žena i 1.480 muškaraca, odnosno **39,7% Ž** i 60,3% M.

Na prvim mjestima na listama nalazilo se 26 žena i 151 muškarac, odnosno **14,7% Ž** i 85,3% M. Spolna kvota od najmanje 40% zastupljenosti oba spola nije ispunjena na 54 od 177 kandidacijskih lista (30,5%). Zip sistem primijenjen je samo na jednoj listi (Hrvatski laburisti u 8. izbornoj jedinici).

Navedeni podaci predstavljaju slabije rezultate iz rodne perspektive u usporedbi s prethodnim izborima 2015.[466] - kandidirano je 1,7% manje žena, bilo je 4% manje žena nositeljica lista, izabrano je 2,6% manje žena, spolna kvota nije ispunjena na 10,6% više kandidacijskih lista, a zip sistem primijenjen je na 9% manje lista (tablica).

Vjerojatan uzrok takvih nepovoljnijih brojčanih pokazatelja u odnosu na izbore održane godinu dana ranije je činjenica što prekršajne sankcije (nakon izbora 2015.) nisu primijenjene te je tim slijedom bilo vrlo izvjesno da neće biti primijenjene niti nakon izbora 2016., što je

[461] Narodne novine 58/16. (http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_06_58_1481.html)
[462] Narodne novine 70/16. (http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2016_07_70_1664.html)
[463] Rezultati izbora 2016. http://www.izbori.hr/ws/index.html?documentId=C31219F9AFDE14DFC1257FEA003CEE11
[464] Popis mandata u mirovanju: http://www.sabor.hr/mandati-u-mirovanju-8
[465] Prema podacima Hrvatskog sabora: http://www.sabor.hr/zastupljenost-spolova-9-saziv
[466] Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2015., str. 225.

predlagateljima kandidacijskih lista pružilo mogućnost da poštivanje načela ravnopravnosti spolova pri utvrđivanju lista ne smatraju obvezom.

Usporedba parlamentarnih izbora 2015. i 2016. godine	2015.		2016.	
	br.	%	br.	%
Kandidatkinje	946	**41,9%**	976	**39,7%**
Nositeljice kandidacijskih lista	31	**18,7%**	26	**14,7%**
Izabrane zastupnice	23	**15,2%**	19	**12,6%**
Sastav Sabora nakon rotacija	31	**20,5%**	28	**18,5%**
Broj kandidacijskih lista na kojima nije ispunjena spolna kvota	33/166	**19,9%**	54/177	**30,5%**
Broj kandidacijskih lista na kojima je primijenjen zip sistem	16/166	**9,6%**	1/177	**0,6%**

Ponovila se situacija s prethodnih izbora da na velikom broju kandidacijskih lista nije ispunjena spolna kvota od najmanje 40% zastupljenosti osoba jednog spola (na 54 od ukupno 177 lista). Predlagatelji koji se nisu držali kvote na najviše lista su Koalicija Pomak[467] koja nije ispoštovala kvotu na svim listama (11/11) i Autohtona - Hrvatska stranka prava – 10/11. Odmah iza njih slijede dvije najveće stranke, odnosno koalicije i to je jedan od čimbenika koji je utjecao na to da su posljednja dva izbora za zastupnike/ce u Hrvatski sabor rezultirala negativnim rekordima u pogledu izabranih žena. Naime, dvije koalicije koje su osvojile najviše saborskih mandata u oba navrata nisu poštivale spolnu kvotu na velikom broju kandidacijskih lista. Domoljubna koalicija[468] na izborima 2015. nije imala ispoštovanu spolnu kvotu na svim kandidacijskim listama (11/11), a koalicija Hrvatska raste[469] na polovici njih (5/10), dok na ovim izborima 2016. HDZ s partnerima[470] nije imao ispoštovanu kvotu na 9/11, a Narodna koalicija[471] na 6/10 lista.

Hijerarhijska struktura kandidacijskih lista po spolu ostala je gotovo nepromijenjena u odnosu na izbore održane 2015. pa su tako žene ponovo bile najmanje zastupljene na samim vrhovima lista. To se posebno odnosi na prva (15% žena) i druga (27% žena) mjesta na listama, a posebno valja istaknuti činjenicu da su žene bile ispodprosječno[472] zastupljene na prvih pet mjesta na listama.

[467] HSP, HČSP, ABH, OS
[468] HDZ, HSS, HSP AS, BUZ, HSLS, HRAST, HDS, ZDS
[469] SDP, HNS, HSU, Laburisti, A-HSS, ZS, SDSS
[470] HDS, HSLS
[471] SDP, HNS, HSS, HSU
[472] U odnosu na ukupnu zastupljenost žena na kandidacijskim listama (39%).

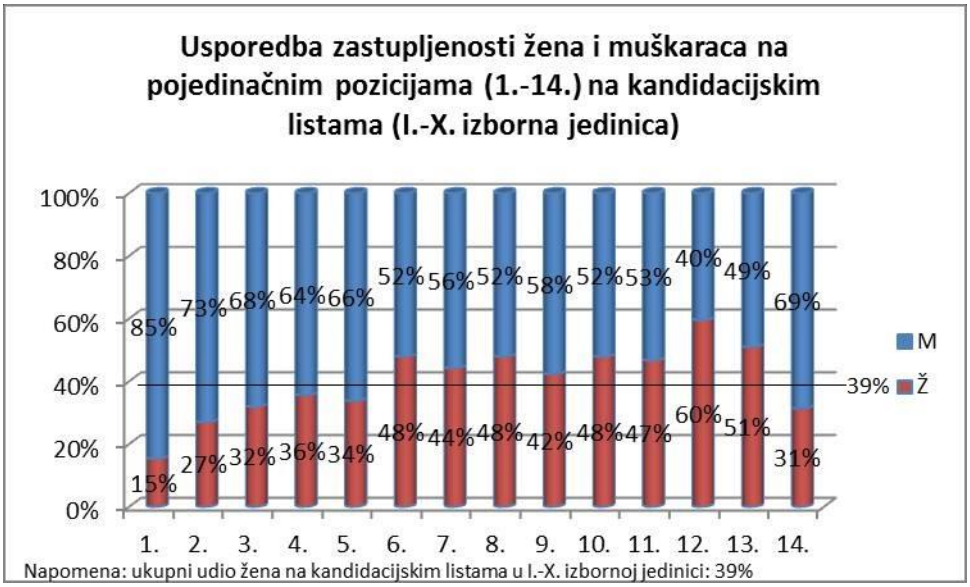

Budući da je od 151 zastupnika/ce u Hrvatski sabor njih tek 64 (42%) izabrano putem preferiranih glasova[473], jasno je koliko je u formiranju konačne spolne strukture izabranih kandidata/kinja važno pozicioniranje na kandidacijskim listama, s time da trenutno hijerarhijsko pozicioniranje ne ide u prilog ženama, već uzrokuje konačne spolno neuravnotežene izborne rezultate. Međutim, također treba istaknuti kako je među 64 zastupnika/ca izabranih putem preferiranih glasova bilo tek 5 žena (8%), što još jednom ukazuje na nedovoljnu osnaženost žena da ravnopravno muškarcima konkuriraju u izbornoj utrci.

7.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Izbori za zastupnike u Hrvatski sabor održani 2016., rezultirali su najneuravnoteženijom spolnom strukturom u nacionalnom parlamentu od uvođenja parlamentarnog političkog sustava 2000.

Rekordna podzastupljenost žena iz prošlog saziva (20,5%) pala je za dodatna dva postotna poena. Prema trenutnoj zastupljenosti žena od 18,5% u nacionalnom parlamentu, Hrvatska se trenutno nalazi na 106. mjestu u svijetu[474] i na 22. mjestu u Europskoj uniji[475].

Činjenica da se žene u proteklom relativno dugačkom vremenskom razdoblju nisu ni izbliza uspjele afirmirati kao prepoznatljive i ravnopravne sudionice na političkoj sceni razlog je za zabrinutost. Takvo stanje s malim udjelom žena među zastupnicima/ama u Hrvatskom saboru nije u skladu s realnom participacijom žena u hrvatskom društvu. Premda su zastupljene s

[473] Prema čl.40.podst.2. Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, *preferirani glasovi za pojedine kandidate se uvažavaju ako broj preferiranih glasova pojedinog kandidata iznosi najmanje 10% glasova koje je osvojila pojedina lista*.
[474] 106. mjesto od 193 zemlje prema klasifikaciji Interparlamentarne unije (IPU): http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm
[475] 22. mjesto od 28 zemalja članica EU prema podacima Europske komisije: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/gender-decision-making/database/politics/national-parliaments/index_en.htm

preko 50% u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske i premda svake godine razlika u postotku građana/ki sa stečenom visokoškolskom diplomom konstantno raste u korist žena, u politici su, sudeći po dvama posljednjim parlamentarnim izborima, sve manje relevantne. Uzimajući u obzir sve relevantne čimbenike koji uvjetuju nepovoljniji društveni status žena od statusa kakvog imaju muškarci i nejednake početne pozicije s kojih kreću u poslovne i političke karijere, podzastupljenost žena na najvišim funkcijama poput funkcije saborskih zastupnika/ca nije iznenađenje, međutim ostvareni rezultat je ispod svih očekivanja. Iz tog razloga Pravobraniteljica očekuje da političke stranke, kao najodgovornije instance za postojeće stanje, bez odgode prionu primjeni posebnih mjera koje predviđa Zakon o ravnopravnosti spolova i da prilikom kadroviranja u svojim unutarstranačkim strukturama određenu važnost pridaju načelu ravnopravnosti spolova, u skladu s onime što nalažu Ustav Republike Hrvatske i Zakon o ravnopravnosti spolova. Neosporno je da kompetentne žene postoje, samo je potrebno osigurati uvjete u kojima će njihove kvalitete doći do izražaja.

Ključni mehanizam koji bi trebao nadoknaditi društveno uvjetovane nejednake početne pozicije s kojih žene i muškarci kreću u političko nadmetanje i osigurati veću zastupljenost žena u najvišim tijelima političkog odlučivanja su spolne kvote, posebne mjere koje se uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca. Međunarodna iskustva pokazuju da je to mehanizam koji daje rezultate te da ga zato Europska unija i Vijeće Europe preporučuju kroz niz rezolucija, strategija i preporuka.[476] Posljednji primjer pozitivnog utjecaja spolnih kvota su rezultati parlamentarnih izbora 2016. u Irskoj.[477] U Hrvatskoj bi 2017. trebala biti godina u kojoj će se konačno testirati primjena obveznih spolnih kvota, i to na lokalnim izborima, budući da su to treći lokalni izbori po redu od donošenja Zakona o ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica očekuje da će to imati utjecaja na povećanje zastupljenosti žena u tijelima političkog odlučivanja na lokalnoj razini u odnosu na prošle lokalne izbore kada je u sva predstavnička i izvršna tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave izabrano 18% žena.

Slijedom navedenog, Pravobraniteljica **preporučuje**:

(1) Političkim strankama – unošenje odredbi u opće stranačke akte koje bi u dugoročnom smislu trebale osigurati uravnoteženu zastupljenost žena i muškaraca u unutarstranačkim strukturama, pa tako i na kandidacijskim listama.
(2) Predlagateljima kandidacijskih lista – ispunjenje zakonskog normativa od najmanje 40% zastupljenosti oba spola na kandidacijskim listama na lokalnim izborima 2017.
(3) Predlagateljima kandidacijskih lista – obratiti pažnju na hijerarhijsko pozicioniranje na kandidacijskim listama i osigurati da žene nisu pozicionirane na začeljima lista – u tu svrhu po mogućnosti primijeniti par-nepar model prema kojem je svaka druga osoba na listi suprotnog spola.

[476] Za detaljan pregled propisa vidjeti Izvješće o radu Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2015., str.223.
[477] Na izborima održanima u Irskoj 2016., prvi puta su uvedene obvezne spolne kvote što je rezultiralo povećanjem zastupljenosti žena u donjem domu parlamenta sa 15% na 22% .
(http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2016/03/16/the-2016-irish-election-demonstrated-how-gender-quotas-can-shift-the-balance-on-female-representation/).

(4) Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske – pokrenuti prekršajne postupke vezano uz prekršajne sankcije predviđene čl.35. Zakona o ravnopravnosti spolova protiv svih ovlaštenih predlagatelja kandidacijskih lista koji na lokalnim izborima 2017. ne budu poštivali načelo ravnopravnosti spolova sukladno navedenom Zakonu.

8

NACIONALNA POLITIKA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA – Aktivnosti poduzete u cilju nastavka provedbe pojedinih mjera u 2016.

Postojeća Nacionalna politika za ravnopravnost spolova (Nacionalna politika) odnosila se na razdoblje 2011.-2015.[478] te je predstavljala osnovni strateški dokument Republike Hrvatske, donijet u cilju uklanjanja diskriminacije žena i uspostavljanja stvarne ravnopravnosti spolova provedbom politike jednakih mogućnosti. Obzirom da je zadnja godina provedbe navedenog dokumenta bila 2015., u prosincu te godine osnovana je Radna skupina za izradu nove Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2016.-2020.

Prema dostavljenim podacima Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, u svrhu izrade navedenog dokumenta, tijekom 2016. održano je nekoliko sastanaka Radne skupine u prethodnim sazivima. Članovi/ice Radne skupine dostavili/e su jedan dio prijedloga mjera za novu Nacionalnu politiku, a usuglašena je struktura i prioritetna područja te je izrađen radni nacrt nove Nacionalne politike.[479]

Iako još nije donesena nova Nacionalna politika za ravnopravnost spolova za razdoblje 2016.-2020. te iako se postojeća Nacionalna politika odnosila na razdoblje od 2011.-2015., mjere koje navedeni dokument propisuje svakako se mogu i dalje, odnosno kontinuirano provoditi kroz pojedine aktivnosti nadležnih tijela. Imajući u vidu navedeno, a u skladu sa svojim ovlastima, Pravobraniteljica je od **pojedinih nositelja mjera**[480] zatražila podatke o tome da li su **i tijekom 2016.** nastavili provedbu mjera čiji su nositelji i na koji način, odnosno koje su sve aktivnosti tijekom 2016. poduzimali, a koje se aktivnosti mogu smatrati *aktivnostima usmjerenim na nastavak provedbe navedenih mjera.*

Iz izvješća **Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku** proizlazi kako su se pojedine mjere tijekom 2016. provodile na sličan način kao i prethodne godine.[481]

[478] Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2011.-2015. donio je Hrvatski sabor na sjednici održanoj dana 15.7.2011., objavljena u Narodnim novinama 88/11 od 27.7.2011.

[479] No činjenicom održavanja parlamentarnih izbora u rujnu 2016., te formiranja nove Vlade Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova navodi kako je od tijela državne uprave zatražio nova imenovanja ili potvrđivanje postojećih članova/ica Radne skupine, kako bi mogao definirati novu Odluku o imenovanju članstva Radne skupine za izradu Nacionalne politike. Proces navedenog reimenovanja je u tijeku.

[480] Podaci su zatraženi od Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Ministarstva pravosuđa, Pravosudne akademije i Policijske akademije.

[481] To se odnosi na mjeru br.2.3.1. u sklopu koje Ministarstvo navodi kako su tijekom 2016., jednako kao i tijekom 2013.-2015., u organizaciji obiteljskih centara odnosno podružnica centara za socijalnu skrb sa sjedištima u županijama, održana predavanja i radionice koje se tematski odnose na roditeljsku ulogu i roditeljsku skrb o djeci, a obiteljski centri provode navedenu mjeru također putem obavljanja redovne djelatnosti savjetovanja u kojima je propitivana ravnopravnost partnerske

Međutim u provedbi određenih mjera poduzimane su i neke *nove aktivnosti*. Tako je Ministarstvo u sklopu provedbe mjere 5.2.2.[482], a radi daljnjeg unaprjeđenja međuresorne suradnje (od listopada do prosinca 2016.) provodilo edukacijski projekt „*Možemo zajedno*" namijenjen članovima/icama županijskih timova, odnosno djelatnicima/icama socijalne skrbi, pravosuđa, policije, zdravstva i obrazovanja. Izvoditelji su bili predstavnici nadležnih ministarstava potpisnika sporazuma iz 2010. te članovi/ice Nacionalnog tima za prevenciju i postupanje u slučajevima nasilja u obitelji i nasilja nad ženama koji se u svom radu izravno bave područjem nasilja. Ukupno su održana 4 ciklusa dvodnevnih edukacija i to: u listopadu (Vukovar), u studenom (Metković i Fužine) te u prosincu (Grad Zagreb).

Napredak postoji i u provedbi mjere 5.3.1.[483] u sklopu koje su predstavnice ministarstva u lipnju 2016. na zajedničkoj tematskoj sjednici u Hrvatskom saboru, koju su organizirali Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina i Odbor za ravnopravnost spolova, održale izlaganja na temu „*Status i prava transrodnih osoba u Republici Hrvatskoj*". Pored navedenog, predstavnica ministarstva sudjelovala je na predavanju „*Promicanje standarda zdravstvene skrbi za transrodnu, rodno varijantnu i interseksualnu djecu i mlade*" koje je organizirala Inicijativa roditelja transrodne djece i mladih „Trans Parent".

Iz izvješća **Ministarstva pravosuđa** također proizlazi kako su se mjere iz njegove nadležnosti provodile na sličan način kao i tijekom ranijih godina. Tako Ministarstvo navodi kako u sklopu mjere 1.1.7.[484] objedinjava i dostavlja statističke pokazatelje o zločinima iz mržnje Uredu za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH dva puta godišnje pri čemu je posebno naznačena i kategorija „spolna orijentacija" oštećenika/ice. Nadalje, u odnosu na mjeru 5.1.6.[485], Ministarstvo navodi kako je, u suradnji sa stručnjacima iz kaznenih tijela, u Središnjem uredu Uprave za zatvorski sustav - a u okviru provedbe sigurnosne mjere

---

i roditeljske uloge te promovirano korištenje roditeljskog dopusta očeva. U sklopu provedbe navedene mjere posebno se ističe kako je Ministarstvo u svibnju 2016. godine, povodom obilježavanja Međunarodnog dana obitelji, organiziralo okrugli stol na temu *Obiteljska i demografska slika Hrvatske.* U uvodnim izlaganjima, između ostaloga, bilo je govora o potrebi usklađivanja obiteljskih i radnih obveza i uloga, na što je posebno u svom izlaganju upozorila pravobraniteljica za ravnopravnost spolova. Mjera br.5.1.6. se također provodila na isti način kao i tijekom 2015., obzirom je Ministarstvo osnovalo Stručno povjerenstvo za provedbu, praćenje i nadzor izvršavanja sigurnosne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana, čija članica je i predstavnica Ministarstva koja je tijekom 2016. sudjelovala u njegovom radu. U sklopu mjere 5.2.1., Ministarstvo je, sukladno *Pravilniku o sadržaju obvezne evidencije i izvješća, načinu prikupljanja, obrade i pohrane statističkih podataka iz područja primjene Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji* (Narodne novine 105/11), prikupljalo podatke od nadležnih institucija, a navedeni podaci zajedno obuhvaćaju 65 kategorija temeljnih informacija (57 kategorija definiranih Pravilnikom i 8 dodatnih kategorija iz sustava socijalne skrbi) unutar kojih se evidentira, među ostalim, odnos žrtve i počinitelja nasilja, podaci o spolu, dobi žrtve i počinitelja, primijenjenim mjerama, sudskim odlukama, podatak o recidivu počinitelja te mnogi drugi podaci.

[482] Mjera 5.2.2. glasi: „*Provodit će se sustavna edukacija sudstva, općinskih i županijskih državnih odvjetništava, zdravstvenih djelatnika i djelatnica, djelatnika i djelatnica odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskih centara i policijskih uprava, socijalnih radnika i radnica te stručnjaka i stručnjakinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebice žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja*."

[483] Mjera 5.3.1. glasi: „*Organizirat će se i provoditi kampanje i druge aktivnosti, radionice, predavanja, tribine, okrugli stolovi o problemu rodno uvjetovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje nad LGBT osobama te tiskati, distribuirati publikacije i edukativne materijale o svim oblicima nasilja nad ženama radi informiranja i podizanja javne svijesti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno-uvjetovanog nasilja*."

[484] Mjera 1.1.7. glasi: „*Pratit će se statistički podaci o sudskim postupcima i postupanju policije kod kaznenih djela motiviranih seksualnom orijentacijom oštećenika i oštećenice*."

[485] Mjera 5.1.6. glasi: *„Uvest će se programi psihosocijalnog tretmana u zatvorima za počinitelje i počiniteljice teških kaznenih djela rodno zasnovanog nasilja, uključujući recidiviste i recidivistkinje*."

obveznog psihosocijalnog tretmana, izrađen nacrt novog programa tretmana zatvorenika počinitelja nasilja, pod nazivom NAS (za počinitelje sa i bez izrečene sigurnosne mjere). Do kraja 2016. završeno je pilotiranje programa u dva kaznena tijela (Kaznionica u Lepoglavi i Zatvor u Zagrebu), nakon čega su, temeljem dobivene povratne informacije od provoditelja i zatvorenika, izrađene određene modifikacije dijela programa. Pored navedenog, kao i prijašnjih godina provodili su se i pojedini drugi programi[486]. U odnosu na mjeru 5.2.1.[487], Ministarstvo navodi kako je nadograđen sustav eSpis na način da se mogu šifrirati svi članci KZ-a i ZKP-a te se može dobiti točno i ažurno izvješće o pokrenutim, riješenim (s načinima rješavanja) i neriješenim predmetima prema člancima Kaznenog zakona.[488] Navedeno svakako predstavlja pozitivan pomak u odnosu na ranija izvještajna razdoblja, kada se ostvarenje ove mjere očekivalo i najavljivalo.

Mjere iz nadležnosti **Pravosudne akademije** su se tijekom izvještajnog razdoblja također provodile. Tako je u sklopu mjere 1.1.3.[489], Pravosudna akademija provela 2 jednodnevne radionice na temu „*Anti-diskriminacijsko zakonodavstvo*“ u kojima je sudjelovalo ukupno 25 pravosudnih dužnosnika/ica. Također je u suradnji sa Centrom za mirovne studije proveden ciklus od 5 dvodnevnih i 1 jednodnevnog seminara na temu „*Mjerenje (ne)jednakosti u Hrvatskoj*“ za kaznene i građanske suce/sutkinje te državne odvjetnike/ice u okviru koje su obrađene teme kao što su klasična anti-diskriminacijska jamstva, kaznena djela vezana uz diskriminaciju, anti-diskriminacijski zakonodavni okvir, raspodjela tereta dokazivanja, uloga pravobraniteljskih institucija i postupovni okvir anti-diskriminacijske zaštite. U radionicama je sudjelovalo ukupno 107 pravosudnih dužnosnika/ica. Nadalje u sklopu mjere 5.2.2.[490] Pravosudna akademija je, u suradnji s Vijećem Europe u okviru programa Edukacija o ljudskim pravima za pravne praktičare (HELP) provela e-tečaj na temu: „*Borba protiv rasizma, ksenofobije, homofobije i transfobije*“ u kojem je sudjelovalo ukupno 30

[486] To su slijedeći programi: Tretman počinitelja seksualnog nasilja – program pod nazivom PRIKIP (Prevencija recidivizma i kontrola impulzivnog ponašanja), ART (Aggression Replacement Training) te tretman Udruge „Status M“ koja provodi programe usmjerene mlađoj muškoj populaciji s ciljem usvajanja pozitivnih stavova o zdravlju, rodnoj ravnopravnosti i nenasilju. Također ministarstvo navodi i nastavak suradnje s udrugom „RODA“ (Roditelji u akciji) na provedbi projekta „ma#me“ čiji cilj je osnaživanje zatvorenica za roditeljsku ulogu i uključivanje na tržište rada, a koji je završio u veljači 2016.

[487] Mjera 5.2.1. glasi „*Unaprijedit će se sustav vođenja statističkih podataka (uz uvođenje kontinuiranog statističkog praćenja odnosa žrtve i počinitelja nasilja) i sustavno analitički pratiti slučajeve svih oblika nasilja nad ženama, izuzev obiteljskog nasilja, te unaprijediti razmjenu podataka i suradnju policije, zdravstvenih ustanova, sudova, Državnog odvjetništva Republike Hrvatske i organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku žrtvama nasilja.“*

[488] Vezano uz navedeno, Ministarstvo navodi kako će daljnjim razvojem interoperabilnosti sustava CTS (sustav za praćenje predmeta Državnog odvjetništva) i sustava eSpis (sustava za praćenje sudskih predmeta) biti sudovima omogućeno preuzimanje podataka o oštećeniku/oštećenici (dakle spol, dob i ostali podaci) koje vodi Državno odvjetništvo. Preduvjet za praćenje svih oblika nasilja nad ženama je dakle povezivanje dvaju sustava, budući se trenutno na sudovima podaci ne mogu segregirati na način da se mogu pratiti kazneni predmeti vezani uz sve oblike nasilja nad ženama. Također Ministarstvo navodi kako je okončan postupak javne nabave za ugovor iz IPA 2012 programa: „Razvoj jedinstvenog IT sustava za zatvorsku administraciju (ZPIS)“ u sklopu kojega je predviđen razvoj modula koji se odnosi na poslovne procese Samostalne službe za podršku žrtvama i svjedocima (izrada baze podataka evidencije pružene podrške žrtvama). Ugovor je sklopljen 28.11.2016., u narednom periodu kreće implementacija projekta čije predviđeno trajanje je 18 mjeseci.

[489] Mjera 1.1.3. „*Provodit će se edukacija sudstva, državnog odvjetništva te odvjetnika i odvjetnica o primjeni anti-diskriminacijskog zakonodavstva*.“

[490] Mjera 5.2.2. glasi: „*Provodit će se sustavna edukacija sudstva, općinskih i županijskih državnih odvjetništava, zdravstvenih djelatnika i djelatnica, djelatnika i djelatnica odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskih centara i policijskih uprava, socijalnih radnika i radnica te stručnjaka i stručnjakinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebice žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja*.“

pravosudnih i policijskih dužnosnika/ica. U sklopu provedbe mjere 5.3.1.[491], Pravosudna akademija je u suradnji s udrugom Zagreb Pride održala 2 radionice na temu „*Zločin iz mržnje i Direktiva 2012/29/EU*“ u kojima je sudjelovalo 29 pravosudnih dužnosnika/ica. Također, u okviru međunarodne suradnje Pravosudne akademije s Akademijom za europsko pravo (ERA), Centrom za pravosudnu suradnju Europskog sveučilišnog Instituta (EUI) i Europskom mrežom centara za stručno usavršavanje u pravosuđu (EJTN), pravosudni dužnosnici i savjetnici iz Hrvatske sudjelovali su na određenim seminarima i radionicama o anti-diskriminacijskom zakonodavstvu i s tim povezanim temama.[492]

U odnosu na **Policijsku akademiju**, institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova je (kao i prethodnih godina) u sklopu Specijalističkog tečaja za maloljetničku delinkvenciju i kriminalitet na štetu mladeži i obitelji, a koji je bio održan od 07.11.-22.12.2016., i koji je pohađalo 19 polaznika/ica, sudjelovala kao predavačica. Na tečaju su teme vezane uz nasilje u obitelji i nasilje nad ženama obrađene u trajanju od ukupno 50 sati[493]. Pored navedenog, a također u sklopu provedbe mjere 5.2.2.[494], kroz dopunsko stručno usavršavanje policijskih službenika/ica koje se organizira po policijskim upravama za policijske službenike/ice srednje stručne spreme, provodi se i edukacija na temu „*Postupanje policije u slučajevima nasilja u obitelji*“ u trajanju od četiri nastavna sata.

8.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Analizirajući dostavljene podatke vidljivo je kako su se navedene mjere i tijekom 2016. nastavile provoditi odnosno da su njihovi nositelji i dalje poduzimali aktivnosti u cilju kontinuirane provedbe navedenih mjera, a što Pravobraniteljica pohvaljuje, posebice imajući u vidu kako se postojeća Nacionalna politika odnosi na proteklo razdoblje od 2011.-2015. Pravobraniteljica uočava kako su dostatna financijska sredstva, pored aktivnosti njihovih nositelja, svakako predstavljala jedan od ključnih faktora za provedbu navedenih mjera.

[491] Mjera 5.3.1. glasi: „*Organizirat će se i provoditi kampanje i druge aktivnosti, radionice, predavanja, tribine, okrugli stolovi o problemu rodno uvjetovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje nad LGBT osobama te tiskati, distribuirati publikacije i edukativne materijale o svim oblicima nasilja nad ženama radi informiranja i podizanja javne svijesti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno uvjetovanog nasilja*.“

[492] Radi se o slijedećim seminarima i radionicama: “*Povelja o temeljnim pravima Europske unije u praksi*“ (dvoje pravosudnih dužnosnika/ica), „*Ravnopravnost spolova u europskom pravu*“ (pet pravosudnih dužnosnika/ica), „*Anti-diskriminacijsko pravo Europske unije*“ (pet pravosudnih dužnosnika/ica) i „*Suzbijanje diskriminacije*“ (dva pravosudna dužnosnika/ice).

[493] Na tečaju su, pored zamjenika Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova, kao predavači/ice sudjelovali/e i zamjenik Pučke Pravobraniteljice, Pravobraniteljica za djecu, zamjenica Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom i zastupnica Vlade RH pred Europskim sudom za ljudska prava te predstavnici/ice organizacija civilnog društva.

[494] Mjera 5.2.2. glasi: „*Provodit će se sustavna edukacija sudstva, općinskih i županijskih državnih odvjetništava, zdravstvenih djelatnika i djelatnica, djelatnika i djelatnica odgojno-obrazovnih ustanova, obiteljskih centara i policijskih uprava, socijalnih radnika i radnica te stručnjaka i stručnjakinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebice žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije na temelju spolne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja*.“

Obzirom kako je aktualna Nacionalna politika donijeta za razdoblje 2011.-2015. te kako je izrada nove Nacionalne politike, koja bi se odnosila za razdoblje 2016.-2020., započela u prosincu 2015., te ista tijekom 2016. nije bila donesena, Pravobraniteljica **preporučuje:**

(1) Izradu i usvajanje Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje 2016.-2020., u što skorijem razdoblju.
(2) Osiguravanje dostatnih financijskih sredstava za kontinuirano provođenje svih predviđenih mjera.

9
ŽENE I SPORT

9.1. OPISI SLUČAJEVA

PRS-17-01/16-01 Tretman hrvatske ženske nogometne reprezentacije od strane Hrvatskog nogometnog saveza

U medijima je objavljen članak pod naslovom „*Reportaža iz Osijeka: Zbog reprezentacije uzimaju godišnji, a Šuker im ne želi dati deset eura za dnevnice*“[495] u kojem piše o nezavidnim uvjetima u kojima treniraju i igraju članice hrvatske ženske nogometne reprezentacije.[496]

Pravobraniteljica je zatražila očitovanje Hrvatskog nogometnog saveza (HNS) na navode iz članka u kojima je iznesena sumnja na diskriminacijsko postupanje u vidu neisplate dnevnica i premija te opskrbu neodgovarajućom opremom za utakmice hrvatske ženske nogometne reprezentacije, pritom ukazavši na antidiskriminacijske odredbe iz nacionalnih i međunarodnih propisa i dokumenata koje se odnose na ravnopravnost spolova u području sporta. U svom očitovanju HNS je demantirao navode iz članka vezano uz dnevnice i premije.[497] Također je demantirano da reprezentativkama nije osigurana odgovarajuća oprema za nastupe.[498] Te tvrdnje potkrijepljene su fotografijama.

Pravobraniteljica je dodatno zatražila dostavu odluka HNS-a o nagrađivanju različitih reprezentacija. HNS je naveo da jedine reprezentacije za koje su donošene odluke o nagrađivanju su seniorske A reprezentacije, i to muška, ženska i muška malonogometna („*ženska malonogometna nije formirana jer nema stalnih natjecanja u ženskom malom nogometu*“). Pravobraniteljica je u konačnici utvrdila da se različito nagrađivanje ne može

[495] Index.hr, 14.10.2016. http://www.index.hr/sport/clanak/reportaza-iz-osijeka-zbog-reprezentacije-uzimaju-godisnji-a-suker-im-ne-zeli-dati-deset-eura-za-dnevnice/925598.aspx

[496] U intervjuu s hrvatskom reprezentativkom i igračicom ŽNK Osijek Violetom Baban, među ostalim, navodi se sljedeće: „*Savez nam samo pokriva putovanja, ne dobivamo dnevnice. Imamo premije doduše, no dobivamo ih prema zaslugama i jedinstveni smo u Europi zbog toga*. (…) *HNS nam već sto godina ne isplaćuje dnevnice. Jedna cura se već žalila novinama zbog toga, prema Zakonu o sportu minimalna dnevnica za sve hrvatske reprezentativce jest barem 10 eura. Nama je bila dvostruko manja, ali već godinama nemamo ni to. Nakon te frke dobile smo deset eura dnevnicu na sljedećem okupljanju, ali nikad više*. (…) *Lako za novac, ono što članicama ženske reprezentacije najviše smeta jest nemar prema svetom dresu. Naime, nisu u stanju poslati djevojkama ni onaj prave veličine. Dođemo na utakmicu reprezentacije, a oni nam pošalju dresove XL veličine. Izgledamo smiješno, hlačice su nam preko koljena. Posljednje kolo kvalifikacija igrale smo u Rusiji i bilo je strašno hladno. Nisu nam poslali duge rukave, a znaju kamo idemo*.“

[497] „*Zakonom o sportu nije propisana obveza plaćanja dnevnica reprezentativcima u bilo kojem sportu, a pogotovo ne iznos takve dnevnice. HNS dnevnice ne isplaćuje reprezentativcima niti jedne reprezentacije. Igračicama i igračima je osiguran prijevoz (odnosno naknada troškova prijevoza) do mjesta okupljanja i povratka kućama, smještaj za vrijeme priprema i odigravanja utakmica, kompletni obroci i putovanje do mjesta odigravanja utakmice*. (…) *Napominjemo da osim kod A muške reprezentacije niti kod jedne reprezentacije HNS-a se ne isplaćuju nagrade za postignuti rezultat*.“

[498] „*U pogledu sportske opreme nogometašice imaju ženske modele trenirki, dresova, trening majica i druge opreme. Također je osigurana i oprema za zimske uvjete*.“

dovesti u kontekst diskriminacije temeljem spola, prije svega iz razloga što se radi o neusporedivim kategorijama profesionalnog i amaterskog sporta (u slučaju A muške nogometne reprezentacije i A muške malonogometne reprezentacije radi se o profesionalnom sportu, dok se u slučaju A ženske nogometne reprezentacije radi o amaterskom sportu). Slijedom navedenoga, otklonjena je sumnja na diskriminaciju hrvatske ženske nogometne reprezentacije.

PRS-20-01/16-19 Pritužba na diskriminaciju hrvatske ženske rukometne reprezentacije

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na člana Upravnog odbora Hrvatskog rukometnog saveza zbog nejednakog medijskog tretmana hrvatske ženske rukometne reprezentacije u odnosu na mušku rukometnu reprezentaciju u pogledu televizijskog praćenja njenog nastupa na europskom prvenstvu u Švedskoj (4.-18.12.2016.). U pritužbi se navodi da „*nijedan televizijski programski kanal neće prenositi spomenuto prvenstvo, za razliku od europskog rukometnog prvenstva za muškarce koje se održavalo 15.-31.1.2016. te uredno prenosilo na televiziji*".

Pravobraniteljica je od Hrvatske radiotelevizije (HRT) zatražila očitovanje o razlozima zbog kojih nastupi hrvatske ženske rukometne reprezentacije na europskom prvenstvu u Švedskoj nisu popraćeni televizijskim prijenosom (utakmice protiv Rusije, Norveške i Rumunjske), ukazavši pritom na relevantne zakonske odredbe o ravnopravnosti spolova i obvezama HRT-a iz Zakona o Hrvatskoj radioteleviziji[499] i Ugovora između HRT-a i Vlade RH 2013.-2017. Hrvatska radiotelevizija se očitovala da nije otkupila televizijska prava na žensko rukometno prvenstvo u Švedskoj, kao niti za muško rukometno prvenstvo u Poljskoj koje se održalo početkom 2016., već da je „*Europska rukometna federacija (EHF) televizijska prava za teritorij Republike Hrvatske za muško i žensko rukometno prvenstvo 2016. prodala RTL televiziji*". Slijedom te informacije Pravobraniteljica je očitovanje zatražila od RTL televizije, koja je navela sljedeće: „*RTL je, kao komercijalni televizijski nakladnik, temeljem ugovora s nositeljem prava, društvom Playbook International GmbH & Co. KG, stekao isključiva prava prijenosa utakmica europskog prvenstva za muškarce koje se održalo 2016. u Poljskoj, a nije ni na koji način stekao prava emitiranja utakmica europskog prvenstva za žene koje se održalo 2016. u Švedskoj pa stoga niti nije prenosio niti mogao prenositi navedene utakmice Hrvatske ženske rukometne reprezentacije*. (…) *Ne znamo zašto i temeljem kojih informacija Vas je HRT izvijestila kako je EHF prava prijenosa utakmica europskog prvenstva za žene 2016. prodao RTL-u, s obzirom da je razvidno kako navedeno nije točno. Prema našim saznanjima, navedena prava nije nitko otkupio*."

Budući da Hrvatska radiotelevizija nije prenosila utakmice europskog prvenstva niti muške niti ženske rukometne reprezentacije, a RTL televizija kao komercijalni televizijski nakladnik nije otkupila prava prijenosa utakmica europskog rukometnog prvenstva za žene (pritom uzimajući u obzir pravo na zakonski zajamčenu razinu autonomije poslovanja trgovačkih društava, što RTL Hrvatska d.o.o. za usluge jest), Pravobraniteljica je zaključila da se

[499] Narodne novine 137/10, 76/12 i 78/16.

navedeni televizijski nakladnici ne mogu teretiti za počinjenje diskriminacije prema hrvatskoj ženskoj rukometnoj reprezentaciji.

PRS-03-05/16-19 Pritužba na zlostavljanje stolnotenisačica od strane trenera

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na postupanje trenera ženske stolnoteniske seniorske reprezentacije prema stolnotenisačicama. U pritužbi se navodi da trener već duže vrijeme provodi kontinuirano psihičko zlostavljanje igračica, a ukazuje se i na fizičko zlostavljanje igračica u vrijeme kada je obnašao drugu funkciju u Hrvatskom stolnoteniskom savezu.

Pravobraniteljica je Hrvatskom stolnoteniskom savezu (HSS) ukazala na relevantne zakonske odredbe kojim se zabranjuje uznemiravanje i izdala preporuku da ispita sumnju na zlostavljanje igračica u skladu s propisanim u Statutu Hrvatskog stolnoteniskog saveza. Predloženo je da se to napravi putem anonimne ankete među reprezentativkama bez znanja pritužene osobe, uzimajući u obzir čl.2. Zakona o ravnopravnosti spolova kojim se zabranjuje sekundarna viktimizacija. HSS je postupio u skladu s preporukom i prijedlogom. Među igračicama je provedena anonimna anketa s pitanjima „*Da li se smatram zlostavljanom o strane trenera?*“ i *„O kojem tipu zlostavljanja se radi?*“. Od 7 ispitanica, njih 6 je kao odgovor na prvo pitanje navelo „*NE*“, dok je jedna ispitanica odgovorila „*DA*“ i navela da se radilo o „*zabrani treniranja, kažnjavanju treninzima za blagdane i psihičkom maltretiranju*“. Prema mišljenju HSS-a, izraz nezadovoljstva jedne ispitanice ne bi trebalo ozbiljno shvaćati iz razloga što je riječ o igračici koja je „*trenutno ušla u pubertet i ima obiteljskih problema*“ i da HSS *„nije primijetio zlostavljanje igračica u radu trenera“*. Dodatno je istaknuto da je „*Izvršni odbor Hrvatskog stolnoteniskog saveza smijenio prozvanog trenera ženske reprezentacije zbog loše komunikacije s njim*“.

Pravobraniteljica je nastavno na navedeno očitovanje HSS-u uputila dopis u kojem je istaknula kako smatra da navodi jedne igračice putem provedene ankete u kojima se spominju *zabrana treniranja, kažnjavanje treninzima za blagdane i psihičko maltretiranje*, uz navode iz pritužbe koji su Pravobraniteljici izneseni od strane trećih osoba povodom kojih je i pokrenut ovaj postupak, predstavljaju činjenice koje opravdavaju sumnju da je moglo doći do uznemiravanja, odnosno do vrste ponašanja koje ne bi trebalo biti dopušteno prema Statutu Hrvatskog stolnoteniskog saveza i Pravilniku o stegovnoj i materijalnoj odgovornosti Hrvatskog stolnoteniskog saveza. Istovremeno, činjenica što se radi o igračici koja je *trenutno ušla u pubertet i ima obiteljskih problema* ne bi trebala utjecati na to da instance zadužene za provedbu Pravilnika ne provedu stegovni postupak i ne poduzmu radnje koje su u njihovoj nadležnosti s ciljem ispitivanja indicija koje ukazuju na počinjeno zlostavljanje i suzbijanja svakog oblika neželjenog ponašanja u reprezentacijama Hrvatskog stolnoteniskog saveza. Štoviše, takvi navodi bez konkretnijeg obrazloženja njihove relevantnosti za konkretnu situaciju nisu primjereni. Budući da je HSS-u poznato o kojoj igračici se radi, Pravobraniteljica je istaknula kako smatra da je bilo potrebno ispitati pristanak dotične igračice za provedbom stegovnog postupka. Stoga je HSS-u izdana preporuka da u budućem postupanju navedeno uzme u obzir i primijeni mehanizme koje predviđaju njegovi opći akti.

9.2. RODNO UVJETOVANO NASILJE U SPORTU

Europska komisija je u dokumentu *„Strateško djelovanju za ravnopravnost spolova 2016.-2020.“* upozorila da su rodno uvjetovano nasilje i negativni stereotipi vrlo rašireni u sportu. To je pokazala i „Studija o rodno uvjetovanom nasilju u sportu“ (2015.) Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu djelatnost i kulturu Europske komisije (EACEA), u kojoj je ukazano na prisutnost različitih oblika rodno uvjetovanog nasilja (verbalnog, neverbalnog, seksualnog i fizičkog) u svim zemljama članicama Europske unije.

Međunarodna zajednica je u nizu dokumenata posvetila pažnju tom problemu i ukazala na nužnost rada na suzbijanju rodno uvjetovanog nasilja. Te teme se dotiču Zaključci Vijeća Europske unije o ravnopravnosti spolova u sportu (2014/C 183/09), Rezolucija 3/2000 Vijeća Europe o prevenciji seksualnog uznemiravanja žena, mladih ljudi i djece u sportu, Preporuka 1701(2005) „Diskriminacija žena i djevojčica u sportu“ i Rezolucija Europskog parlamenta o ženama i sportu (P5_TA(2003)0269). U dokumentu Europske komisije „Rodna ravnopravnost u sportu - prijedlog strateških aktivnosti 2014.-2020.“ ustvrđuje se kako se čini da je rodno uvjetovano nasilje prisutno u svim sportovima te se navode empirijski podaci koji pokazuju da su u pravilu žene te koje su žrtve. Tako je jedno istraživanje provedeno nad flamanskim sportašicama školskog uzrasta pokazalo je da je više od 20% ispitanica doživjelo neki oblik rodno uvjetovanog nasilja. Podaci za devet europskih zemalja u kojima su provedena istraživanja pokazali su da se raširenost nasilja kreće između 14% i 73%.

9.3. RAZLIKE IZMEĐU MUŠKARACA I ŽENA U BAVLJENJU SPORTSKIM AKTIVNOSTIMA

Sva relevantna istraživanja potvrđuju da su žene manje fizički aktivne od muškaraca, što je jednim dijelom uvjetovano tradicionalnim društvenim nasljeđem i rodnim stereotipima koje ono generira. Primjerice, rezultati istraživanja „Psihosocijalne karakteristike kao čimbenici rizika u hospitaliziranih koronarnih bolesnika u Hrvatskoj“ (Šikić Vagić, J., 2010.) pokazali su da su muškarci statistički značajno fizički aktivniji u odnosu na žene, a isti zaključak ishodilo je i istraživanje (Lauš D., Badrov T. i Lauš A., 2013.) „Razlike između žena i muškaraca u razini postignuća, angažmana i stava o sportu“ koje je pokazalo da postoje značajne razlike između žena i muškaraca u razini sportskih postignuća, razini angažmana u sportu i stava o sportu, pri čemu su žene postigle niže rezultate u pojedinim kategorijama. Stoga je važno raditi na poticanju žena na veće uključivanje u sportske aktivnosti i osiguravanju uvjeta koji bi jamčili što veću pristupačnost sportskih usluga ženama.

9.4. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Zaprimljene pritužbe potvrdile su podređen položaj koji žene imaju u području sporta u Hrvatskoj. Ženski sport je na svim razinama podređen muškome. Žene su u sportu generalno sekundarni akteri, podzastupljeni i često potpuno nevidljivi. Takva situacija djeluje

nepoticajno za sve žene koje pokazuju interes za obnašanje bilo kakve uloge u području sporta. S ciljem mijenjanja postojećeg stanja, potrebno je raditi na rješavanju ključnih problema s kojima se žene susreću u području sporta.

Pravobraniteljica **preporučuje** sljedeće:

(1) Osigurati okruženje u kojem bi žene bile oslobođene svakog oblika rodno uvjetovanog nasilja.
(2) Suzbijati stereotipe o sportu kao „muškom“ području te osnaživati i poticati žene na veće uključivanje u sportske aktivnosti.

10
REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE

10.1. PRAVNI OKVIR

Slijedom Zakona o ravnopravnosti spolova (čl.4.), Pravobraniteljica prati područje reproduktivnog zdravlja iz pozicije jamstava o ravnopravnosti spolova koja izviru iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine Europske zajednice, Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Ugovora Ujedinjenih naroda o građanskim i političkim pravima, odnosno ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, te Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda. Pravobraniteljica je prema čl.22. Zakona o ravnopravnosti spolova neovisno i samostalno tijelo koje prati provođenje Zakona i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova.

Jedan od propisa čiju provedbu Pravobraniteljica prati, a koji je ključan kada je reproduktivno zdravlje žena u pitanju, je UN-ova Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (Konvencija)[500]. Prema čl.12. Konvencije *„države stranke poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja diskriminacije žena u području zdravstvene zaštite kako bi osigurale, na osnovi ravnopravnosti muškaraca i žena, dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje obitelji"*. Države stranke također *„osiguravaju ženama odgovarajuće zdravstvene usluge u vezi s trudnoćom, porođajem, razdobljem poslije porođaja, osiguravanjem besplatnih usluga kada je to potrebno, kao i odgovarajuće prehrane tijekom trudnoće i dojenja"*. Uz Konvenciju je donesen niz općih preporuka koje detaljno elaboriraju i proširuju odredbe propisane Konvencijom, pa tako i spomenuti čl.12. Tako se, primjerice, u 'Općoj preporuci 21. o ravnopravnosti u braku i obiteljskim odnosima', navodi da su *„izvješća pokazala da pojedine prakse prisile imaju ozbiljne posljedice za žene, poput prisilnih trudnoća, pobačaja ili sterilizacije"*. Odluke o rađanju *„premda je poželjno da se donose u dogovoru sa supružnikom ili partnerom, ne smiju biti ograničavane od strane supružnika, roditelja, partnera ili Vlade"*. U skladu s time glase i preporuke UN-ovog Odbora za ukidanje diskriminacije žena, koji je u Zaključnim primjedbama na objedinjeno 4. i 5. izvješće Republike Hrvatske o provedbi Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, objavljenima 24.7.2015., istaknuo kako treba *„spriječiti nazadovanje u područjima spolnog i reproduktivnog zdravlja, uključujući pristup sigurnom pobačaju i kontracepcijskim sredstvima"*. Stoga je Odbor u preporuci br.31. pozvao Republiku Hrvatsku da, između

[500] Narodne novine, Međunarodni ugovori 3/01, 4/01 i 15/03.

ostaloga, osigura *„neometan pristup žena uslugama skrbi o reproduktivnom zdravlju, osobito skrbi pri pobačaju i poslije pobačaja, kao i kontracepcijskim sredstvima“*.[501]

Europski parlament je u Rezoluciji o obnovi plana djelovanja EU-a za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena u razvoju (P8_TA-PROV(2015)0350) ustvrdio da su *„spolno i reproduktivno zdravlje te reproduktivna prava temelji održivog razvoja“* te da se Europska unija *„zalaže za to da se poštuje pravo svakog pojedinca na potpunu kontrolu nad pitanjima povezanima s njegovom spolnošću te spolnim i reproduktivnim zdravljem i pravo da o njima odlučuje slobodno, bez diskriminacije, prisile ili nasilja“*. Stoga Europski parlament u čl.19. Rezolucije navodi da *„prihvaća da je zdravlje ljudsko pravo te naglašava važnost univerzalnog pristupa zdravstvenoj skrbi i pokrivenosti, uključujući spolno i reproduktivno zdravlje i prava“*.

Pored toga, u Preporuci od 14.2.2016. o prioritetima EU-a za 61. sjednicu Komisije UN-a o statusu žena (P8_TA-PROV(2017)0029) Europski parlament Vijeću preporučuje da *„zajamči univerzalan pristup zaštiti spolnog i reproduktivnog zdravlja i reproduktivnim pravima u skladu s Programom djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju, Pekinškom platformom za djelovanje i zaključnim dokumentima o rezultatima njihovih revizijskih konferencija“* (preporuka 1.f), dok u čl.102. Rezolucije od 14.12.2016. o godišnjem izvješću o ljudskim pravima i demokraciji u svijetu za 2015., te politici EU u tom području (P8_TA-PROV(2016)0502), Europski parlament *„potvrđuje neotuđiva prava žena i djevojčica na samostalno donošenje odluka, uključujući pravo na planiranje obitelji“*.

U Programu djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju (UN, 1994.) reproduktivno zdravlje je definirano kao *„stanje potpune fizičke, psihičke i socijalne dobrobiti, a ne samo kao odsustvo bolesti u svezi funkcioniranja reproduktivnog sistema“* (čl.7.2), s čime su usko povezana reproduktivna prava koja su „*ljudska prava“* (čl.7.3).

Vijeće Europske unije u Akcijskom planu za rodnu ravnopravnost 2016.-2020. kao jedan od ciljeva navodi *„pravo svake osobe na potpunu kontrolu te slobodno i odgovorno odlučivanje o svemu vezanom uz njihovu seksualnost i seksualno i reproduktivno zdravlje, oslobođeno od diskriminacije, prisile i nasilja“* (cilj 11.).

Europska komisija u dokumentu Strateško djelovanje za ravnopravnost spolova 2016.-2019. kao jedan od međunarodno dogovorenih ciljeva navodi i sljedeći: *„osigurati univerzalan pristup spolnom i reproduktivnom zdravlju te reproduktivnim pravima, kako je dogovoreno u skladu s programom djelovanja Međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i Pekinškom platformom za djelovanje te dokumentima proizišlima s njihovih revizijskih konferencija“* (cilj 5.6.).

[501] U skladu s opisanim polazištima djeluje i Svjetska zdravstvena organizacija koja, primjerice, u Priručniku za siguran pobačaj u kliničkoj praksi (*Clinical practice handbook for Safe Abortion*, WHO 2014.) kao temeljne principe djelovanja navodi: *zdravlje žena i adolescentica i njihova ljudska prava, informirano i dobrovoljno odlučivanje, autonomiju u odlučivanju, nediskriminaciju, te povjerljivost i privatnost*.

U svom radu na predmetima iz područja reproduktivnog zdravlja u 2016., kojeg su tematski odredile zaprimljene pritužbe u tom razdoblju, Pravobraniteljica je posebno uzimala u obzir sljedeće zakonske odredbe.

Sukladno odredbama čl.6.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova i čl.1. Direktive Vijeća Europske unije 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga, kojima se zabranjuje diskriminacija u odnosu na pristup uslugama, svaka žena ima pravo slobodno odlučivati o svojem seksualnom i reproduktivnom zdravlju, što uključuje i pravo na slobodno odlučivanje o broju djece. Radi navedenog ima pravo na zdravstvenu uslugu legalno induciranog prekida trudnoće pod uvjetima propisanima Zakonom o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece.

Sukladno čl.8.st.2. Zakona o ravnopravnosti spolova, *„uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje uvjetovano spolom osobe, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje“*. Prema čl.8.st.1., uznemiravanje u smislu Zakona o ravnopravnosti spolova predstavlja diskriminaciju.

Sukladno čl.4. Zakona o zaštiti prava pacijenata[502] ženama mora biti osigurano pravo na *„fizički i mentalni integritet* te *zaštita osobnosti, uključujući poštivanje njihove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja“*.

Čl.21. Zakona o liječništvu[503] propisano je da *„sve što liječnik sazna o pacijentu koji mu se obrati za liječničku pomoć, a u vezi s njegovim zdravstvenim stanjem, mora čuvati kao liječničku tajnu i može je otkriti, ako posebnim zakonom nije drukčije propisano, samo uz odobrenje pacijenta, roditelja ili skrbnika za malodobne osobe, a u slučaju njegove psihičke nesposobnosti ili smrti, uz odobrenje uže obitelji, skrbnika ili zakonskog zastupnika“*.

Prema čl.11. Zakona o javnom okupljanju,[504] *„mirno okupljanje i javni prosvjed ne smije se održavati u blizini bolnica na način da ometa pristup vozilima hitne pomoći i remeti mir bolesnicima“*.

U Rezoluciji 1464 (2005) Vijeća Europe „Žene i religija u Europi“ ističe se da je *„dužnost zemalja članica Vijeća Europe zaštititi žene od kršenja njihovih prava u ime religije i promovirati i u potpunosti provoditi politiku rodne ravnopravnosti“* (čl.6.). Stoga je Parlamentarna skupština Vijeća Europe pozvala zemlje članice i da, između ostalog, *„jamče odvojenost crkve i države, što je nužno kako bi se osiguralo da žene ne budu podvrgnute religijski inspiriranim zakonima i politikama, npr. u području zakona o obitelji, razvodu i pobačaju“* (čl. 7.3.).

[502] Narodne novine 169/04 i 37/08.
[503] Narodne novine 121/03 i 117/08.
[504] Narodne novine 128/99, 90/05, 139/05, 150/05, 82/11, 78/12.

10.2. PRAVO NA DOSTOJANSTVEN TRETMAN RODILJA U RODILIŠTIMA – OPISI SLUČAJEVA

PRS-17-01/16-01 Pritužba na loš tretman rodilje u bolnici

Pravobraniteljica je putem medija saznala za slučaj negativnog iskustva rodilje u bolnici u Vinkovcima, nastavno na objavu na facebook stranici „*Iskustva mama u HR rodilištima/bolnicama*“ u kojoj je jedna majka pisala o slučaju svog poroda koji je, kako se navodi, zbog nehumanog postupanja od strane liječnika i odbijanja poroda carskim rezom, rezultirao rođenjem mrtvorođenčeta. Nastavno na pritužbu obitelji rodilje, Ministarstvo zdravstva je pokrenulo zdravstveno-inspekcijski nadzor, a bolnica unutarnji stručni nadzor.

Pravobraniteljica je zatražila dokumentaciju o provedenim nadzorima. Stručno povjerenstvo Ministarstva zdravstva donijelo je mišljenje u kojem stoji da „*zbog neadekvatnog vođenja i praćenja porođaja nije prepoznata fetalna patnja, odnosno porođaj nije vođen sukladno pravilima suvremene opstetričke prakse. Zbog mogućih elemenata kaznenog djela predmet je proslijeđen DORH-u, te je ustupljen na postupanje Hrvatskoj liječničkoj komori*“. Bolnica je u svom očitovanju navela sljedeće: „*S obzirom na medicinsku složenost ovog slučaja i na smrtni ishod Povjerenstvo za unutarnji stručni nadzor predlaže da se mišljenje o stručnoj ispravnosti načina vođenja poroda gđe J. zatraži od stručnog društva Hrvatskog liječničkog zbora*.“ Ustvrđuje se i da se odgovorni liječnik nije očitovao na pritužbu u svezi njegovog ponašanja i načina komunikacije prema pacijentici. Povjerenstvo smatra da opisano ponašanje *„nije etično, neprimjereno je, nedopustivo i za njega nema opravdanja“*. Na zahtjev Pravobraniteljice, DORH je izvijestio da je Općinsko državno odvjetništvo u Vukovaru podiglo optužnicu protiv liječnika, a Hrvatska liječnička komora (HLK) dostavila je očitovanje u kojem navodi da je predsjednik HLK podnio zahtjev za pokretanje disciplinskog postupka zbog *„povrede odredbi Zakona o liječništvu* te zbog *nestručnog obavljanja liječničke profesije“*. Povjerenstvo za stručna pitanja i stručni nadzor Komore donijelo je *pozitivno mišljenje* o zahtjevu slijedom čega je predmet proslijeđen Časnom sudu Komore.

Pravobraniteljica je utvrdila da su nadležna tijela pravovremeno i na odgovarajući način reagirala u ovom slučaju i poduzela sve potrebne radnje s ciljem ispitivanja navoda iz pritužbe i sprječavanja nehumanog načina postupanja prema rodiljama. Pravobraniteljica od HLK još očekuje izvješće o ishodu postupka kada on bude zaključen.

PRS-18-01/16-02 Pritužba na spolno uznemiravanje rodilje u kliničkoj bolnici

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu ženske osobe na spolno uznemiravanje od strane liječnika u Kliničkoj bolnici prilikom poroda. U pritužbi se, između ostaloga, navelo sljedeće: „*Navedeni doktor je bio nadležan za primjenu epiduralne anestezije. Tijekom kontakta sa mnom, prije nego je u rađaonu stigao moj suprug, doktor me 'tješi' glađenjem ruke po mojoj ruci, te 'ovlas i slučajno' prelazi preko mojih grudi. To čini u dva navrata. U nevjerici i racionaliziranju, šokirana uvjeravam sebe da se to nije desilo i ne činim ništa. U drugom dolasku istog doktora, tijekom procedure instruira me da rukom držim rub kreveta, uz koji tada prislanja svoj penis. Naglo izmičem ruku, doktor brzo odlazi. Podsjećam, porod traje i u*

trudovima sam. U oba slučaja doktor je pazio da baš nikog nema u blizini i da smo sami u boksu. U daljnjim kontaktima s navedenim doktorom inzistiram da je prisutna i sestra, iako im je govorio da mogu ići. Pri vađenju katetera par dana poslije doktor me pita zašto mi treba i sestra, odgovaram 'dobro vi znate zašto', na što doktor zašuti". Zaključno, pritužiteljica postupke liječnika opisuje kao *„predatorsko zlostavljačko ponašanje* i da, *u inače hvalevrijednom liječničkom timu kojem dugujem zdrav ishod poroda, ovaj doktor teško narušava ljudska prava i dovodi u pitanje psihofizičku dobrobit pacijenata"*.

Pravobraniteljica je uz pristanak stranke od KB zatražila očitovanje i dostavu dokumentacije te dala preporuku da bolnica sukladno čl.168. Zakona o zdravstvenoj zaštiti[505] provede unutarnji nadzor nad radom zdravstvenog djelatnika na kojeg se pritužba odnosi. Bolnica je uvažila preporuku te je proveden unutarnji nadzor u okviru kojega su zatražena očitovanja zdravstvenih djelatnika/ca koji/e su bili na dužnosti taj dan. U očitovanju pritužene liječnika navelo se sljedeće: „*Kao anesteziolog radim već više od 30 godina. Tijekom cijelog svog radnog staža obavljam ovaj težak posao korektno i do sada bez komplikacija, te na moj rad nije bilo pritužbi. Pritužbu smatram neprihvatljivom jer sam tijekom cijelog njenog poroda samo profesionalno obavljao posao. Njene insinuacije su neprimjerene i odraz su subjektivnog poimanja i doživljaja samog postupka postavljanja epiduralne analgezije*." Povjerenstvo za unutarnji nadzor prikupilo je i očitovanja ostalih zdravstvenih djelatnika/ca koji/e su radili/e u dnevnoj smjeni u rađaonici istoga dana, u kojima je ustvrđeno da se pritužiteljica *„nije žalila na doktora niti je iznosila bilo kakove primjedbe na postupke kod poroda i davanja epiduralne anestezije"*. Medicinske sestre navele su *„da se osobno ne sjećaju gospođe kao ni toga da je bilo tko od trudnica koje su tog dana boravile u rađaonici uložio bilo kakav prigovor ili žalbu na postupke osoblja"*. Povjerenstvo je zaključno ustvrdilo sljedeće: „*Temeljem navedenih očitovanja te osobnog poznavanja doktora koji više od 10 godina radi u ovoj Bolnici i nikada do sada nije bilo pritužbi na njegov rad i ponašanje kao i na činjenicu da se sporni incident dogodio u vrijeme kada je u rađaonici najveći protok pacijenata i osoblja, Povjerenstvo smatra da se radi o neprimjerenim insinuacijama na neprofesionalan pristup doktora i o subjektivnom doživljaju normalnog postupka*."

Pravobraniteljica na temelju prikupljenih informacija nije utvrdila postojanje činjenica koje bi potvrdile sumnju na spolno uznemiravanje pritužiteljice. KB poduzela je odgovarajuće radnje u cilju ispitivanja navoda iz pritužbe.

PRS-06-05/15-42 Rezultati inspekcijskog nadzora u odjelima za ginekologiju i porodništvo u zdravstvenim ustanovama u RH

U Izvješću o radu za 2015. (str.251.), Pravobraniteljica je izvijestila o rezultatima inspekcijskog nadzora koje je Zdravstvena inspekcija Ministarstva zdravstva provela u odjelima za ginekologiju i porodništvo u zdravstvenim ustanovama u Hrvatskoj, nastavno na koje je Pravobraniteljica od Ministarstva zatražila izvješće o poduzetome i onome što se nadalje planira poduzimati nastavno na zaključke stručnog povjerenstva. Ministarstvo je

[505] Narodne novine 150/08, 71/10, 139/10, 22/11, 84/11, 154/11, 12/12, 35/12 - OUSRH, 70/12, 144/12, 82/13, 159/13, 22/14 - O i RUSRH i 154/14.

Pravobraniteljici dostavilo očitovanje u kojem je ustvrdilo da su analizom svih utvrđenih činjenica uočene velike razlike i raznolike prakse u organizaciji rada pojedinih rodilišta, i to po pitanju sljedećeg:

1. Liječnički i sestrinski/primaljski kadar je nejednako opterećen s obzirom na broj poroda;
2. Broj uređaja (CTG i UZV) s obzirom na broj poroda značajno je različit;
3. Zbog osigurane kontinuirane dostupnosti anesteziološke službe u rađaonicama postoje značajne razlike u dostupnosti obezboljenja u porodu, odnosno primjeni epiduralne analgezije i primjeni spinalne anestezije tijekom opservacijskog dovršenja poroda (carski rez);
4. Raznolika je praksa u organizaciji i naplati trudničkih tečajeva i prisutnosti partnera na porodu;
5. Raznolika je praksa u naplati prekida trudnoće na zahtjev žene;
6. Broj pritužbi i broj pohvala u odnosu na broj poroda u pojedinim rodilištima je različit.

Ministarstvo zdravstva navodi kako nakon provedenih analiza namjerava definirati kadrovske normative, odnosno uspostaviti sustav izračuna potrebnog broja liječnika i ostalog zdravstvenog kadra za svaku pojedinu djelatnost, pa samim time i za porodništvo. Ministarstvo također planira izraditi i definirati ujednačena i standardizirana pravila u organizaciji trudničkih tečajeva i uvjete za pratnju na porodu. Odgovornim osobama svih bolničkih zdravstvenih ustanova i predsjednicima Upravnih vijeća upućen je dopis kojim se zahtijeva poduzimanje svih potrebnih aktivnosti u cilju osiguranja kontinuirane dostupnosti anesteziološke službe rodilištima, ukidanje naplate trudničkih tečajeva, naplate prisutnosti pratnje pri porodu kao i da se ujednače cijene prekida trudnoće na zahtjev žene s cijenama koje je utvrdila Hrvatska liječnička komora. Predloženo je da se, bez obzira na činjenicu da je broj zaprimljenih pritužbi na ukupan broj poroda relativno mali, na razini zdravstvenih ustanova organiziraju radionice s ciljem jačanja komunikacijskih vještina zdravstvenog kadra i namjerom da se kroz kvalitetniju komunikaciju postigne bolja razina suradnje i razvije odnos većeg povjerenja.

Pravobraniteljica pozdravlja ove najave Ministarstva zdravstva za koje smatra da bi trebale unaprijediti zdravstvenu zaštitu rodilja.

10.3. PRAVO NA DOSTUPNOST KONTRACEPCIJSKIH SREDSTAVA – OPISI SLUČAJEVA

PRS-17-01/16-04 Postupak izdavanja hitnih kontracepcijskih sredstava

U Izvješću o radu za 2015. (str.248.), Pravobraniteljica je opisala svoje aktivnosti vezano uz postupak bezreceptnog izdavanja hitnog kontracepcijskog sredstva ellaOne. Pravobraniteljica je Ministarstvu zdravstva i Hrvatskoj ljekarničkoj komori ukazala na preveliku formaliziranost i restriktivnost propisanog postupka za bezreceptno izdavanje lijeka u ljekarnama te je s ciljem bržeg pristupa tom lijeku i povećanju njegove učinkovitosti dala sljedeće preporuke za njegovim izmjenama: 1) ukidanje obveze ispunjavanja upitnika kao

uvjeta za izdavanje lijeka, 2) ukidanje obveze ovjeravanja upitnika potpisom korisnice, 3) ukidanje obveze evidentiranja matičnog broja osigurane korisnice i 4) ukidanje obveze prisutnosti roditelja ili staratelja pri izdavanju lijeka maloljetnicama. Nastavno na inicijativu Pravobraniteljice i drugih instanci koje su ulagale primjedbe na postojeći protokol izdavanja tog lijeka, Hrvatska ljekarnička komora (2016.) pristupila je reviziji Smjernica za izdavanje ellaOne.

Ministarstvo zdravstva je u lipnju 2016., strukovnim organizacijama iz područja ljekarništva i ginekologije dostavilo uputu za postupanje[506] u vezi smjernica za bezreceptno izdavanje hitne kontracepcije u ljekarnama kojom je izvan snage stavljen do tada važeći protokol. Uputa Ministarstva bila je u skladu sa stajalištem Pravobraniteljice, a glasila je: „*S obzirom na najnovije stavove struke vezano uz sigurnosni profil izdavanja lijekova ellaOne i Escapelle, koji nisu abortivna sredstva, već odgađaju ovulaciju te na taj način sprečavaju neželjenu trudnoću, kao i bezreceptni režim izdavanja navedenih lijekova u gotovo svim državama Europske unije, smatramo da ispunjavanje upitnika prilikom izdavanja hitne kontracepcije nije potrebno. U tom kontekstu, revidirane Smjernice Hrvatske ljekarničke komore, iako stručno utemeljene, ne trebaju biti obvezne, već predstavljaju isključivo pomoć u radu ljekarniku prilikom izdavanja hitne kontracepcije, odnosno prilikom savjetovanja korisnice ukoliko ljekarnik procijeni da je to potrebno i ukoliko korisnica to želi*“.

Nove Smjernice[507] donesene su na sjednici Vijeća Hrvatske ljekarničke komore 11.06.2016. te su u njima objedinjene upute za bezreceptno izdavanje hitnih kontracepcijskih sredstava ellaOne i Escapelle. Sastavni dio Smjernica je i novi Upitnik za korisnice. Uvidom u sadržaj novih Smjernica i Upitnika vidljivo je da su, od četiri navedene preporuke Pravobraniteljice, usvojene tri: iz upitnika su uklonjene rubrike koje predviđaju njegovo ovjeravanje potpisom korisnice i evidentiranje matičnog broja zdravstvenog osiguranja, te je ukinuta obveza prisutnosti roditelja ili staratelja pri izdavanju lijeka maloljetnicama. Preporuka za koju nije bilo razvidno da je usvojena odnosi se na - ukidanje obveze ispunjavanja upitnika kao uvjeta za izdavanje lijeka.

Pravobraniteljica je ocijenila da je ukidanjem tri navedena uvjeta za bezreceptno izdavanje hitnog kontracepcijskog sredstva smanjen naglasak na restriktivnosti postupka njegovog izdavanja te ga se na taj način čini dostupnijim korisnicama. Dostupnost kontracepcijskog sredstva ellaOne posebno je značajna jer je ono, za razliku od druga dva hitna kontraceptiva (Escapelle i Vikela), pogodno za sve žene reproduktivne dobi uključujući adolescentice, te je višestruko učinkovitije u sprječavanju trudnoće, što je potvrdilo i Hrvatsko društvo za ginekološku endokrinologiju i humanu reprodukciju Hrvatskog liječničkog zbora u svojoj Izjavi o oralnoj kontracepciji[508] (2015.). Takva praksa u skladu je sa stajalištem Europske komisije koja je odluku o bezreceptnom izdavanju ellaOne na području Europske unije[509]

[506] http://www.hljk.hr/Vijesti/tabid/37/ctl/Details/mid/4861/ItemID/4606/Default.aspx
[507] http://www.hljk.hr/Vijesti/tabid/37/ctl/Details/mid/4861/ItemID/4616/Default.aspx
[508] http://www.farmaceut.org/novosti/hrvatska/oralna-hitna-kontracepcija-izjava-hrvatskog-drustva-za-ginekolosku-endokrinologiju-i-humanu-reprodukciju-hlz-a
[509] http://www.escrh.eu/about-esc/news/historic-decision-european-commission-grants-120-million-women-direct-access-ellaone%C2%AE

donijela s ciljem ubrzanja pristupa tom lijeku i povećanja njegove učinkovitosti. Ona je također u skladu sa stajalištima Europske agencije za lijekove, koja je u Izvješću o procjeni za lijek ellaOne (od 4.12.2014.)[510] ustvrdila da prevencija neželjene trudnoće najviše koristi adolescenticama, uzimajući u obzir zdravstvene i socijalne rizike za dijete i majku (majke adolescentske dobi imaju veći rizik odustati od školovanja, živjeti u siromaštvu i biti ovisne o socijalnim potporama, a dijete ima veći rizik za zdravstvene, socijalne i emocionalne poteškoće). Na taj problem ukazalo je i Vijeće Europe u 'Rezoluciji 1399(2004) o Europskoj strategiji za promicanje seksualnoga i reproduktivnoga zdravlja i prava'[511], istaknuvši porast stope tinejdžerskih trudnoća kao jedno od područja zabrinutosti.

Međutim, pored navedenoga pozitivnoga aspekta, iz teksta Smjernica moglo se zaključiti da je ispunjavanje Upitnika i dalje zadržano kao uvjet za izdavanje lijeka – u Smjernicama stoji: „***Za izdavanje UPA (ellaOne) ili LNG (Escapelle) bez liječničkog recepta ispunjava se upitnik*** *(u prilogu), u svrhu kvalitetnog savjetovanja koji sadrži pitanja vezana uz zdravlje korisnice HK te nastalu situaciju. Upitnik može samostalno ispuniti korisnica HK ili ljekarnik u suradnji s korisnicom HK*". Temeljem navedenoga, Pravobraniteljica je zaključila da je bezreceptno izdavanje hitnog kontracepcijskog sredstva dopušteno isključivo uz ispunjeni upitnik. Stoga je Hrvatsku ljekarničku komoru još jednom upozorila da uvjetovanje pristupa ženama tom medicinskom sredstvu predstavlja ograničenje pristupa robama i uslugama temeljem spola te preporučila da se **obveza** ispunjavanja upitnika ukine kao uvjet za bezreceptno izdavanje lijeka. Predloženo je da se to ostvari na način da se u Smjernice uvrsti sljedeća napomena: „*U slučaju ako korisnica ne želi sudjelovati u ispunjavanju Upitnika, ljekarnik lijek može izdati nakon usmenog savjetovanja korisnice*." Također je ukazano na još jedan problematičan aspekt Upitnika, a to su razlozi iz kojih ljekarnik/ca ima pravo uskratiti bezreceptno izdavanje hitnog kontracepcijskog sredstva. Naime, kao jedan od tri moguća razloga navodi se: „*procjena magistra farmacije*". Tako neodređen i općenit razlog čini nemogućom kontrolu opravdanosti uskraćivanja lijeka korisnicama te otvara mogućnost za njegovu zloporabu. Stoga je Hrvatskoj ljekarničkoj komori preporučeno da se navedeni razlog preciznije odredi tj. da se uvede obveza obrazloženja takve procjene. Predloženo je da se to ostvari na način da se pored razloga doda prazna linija uz napomenu „*obrazložite*".

Komora je u svom očitovanju navela da je stavljanjem starih smjernica izvan snage ukinuta i obveza ispunjavanja upitnika. HLJK također napominje da „*ljekarnik/ca ima pravo i obvezu postaviti pitanja koja će pomoći pri odluci treba li/može li se određenoj osobi izdati lijek, a s ciljem zaštite upravo te osobe. Vezano za pravo uskraćivanja izdavanja hitnog kontracepcijskog sredstva, podsjećamo da magistar farmacije sukladno članku 24. Zakona o liječništvu ima pravo uskratiti izdavanje lijeka i medicinskog proizvoda ukoliko na temelju stručne procjene zaključi da bi lijek mogao ugroziti zdravlje korisnika, neovisno o tome u kojem je režimu izdavanja lijek*". Premda se iz teksta Smjernica može zaključiti da je ispunjavanje upitnika i dalje uvjet za izdavanje lijeka, Pravobraniteljica pozitivnim ocjenjuje

[510] http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/EPAR_-_Assessment_Report_-_Variation/human/001027/WC500181904.pdf
[511] http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17257&lang=en

informaciju Komore da upitnik više nije obvezan te očekuje da se sukladno tome takva praksa provodi u ljekarnama.

10.4. PRAVO NA LEGALNO INDUCIRANI PREKID TRUDNOĆE

PRS-05-06/16-56 Anti-abortus plakati u čekaonici kliničkog bolničkog centra

Pravobraniteljica je putem medija saznala da se u čekaonici ginekološkog odjela Kliničkog bolničkog centra „Sestre milosrdnice" nalaze postavljeni plakati molitvene inicijative „40 dana za život". Na upit portala Index.hr Pravobraniteljica je izjavila[512] da razumnim smatra žurnu reakciju bolnice i uklanjanje plakata. Unatoč prethodnoj samo-inicijativnoj dozvoli šefa ginekologije, Ravnateljstvo bolnice istaknulo je da unutar bolnice nije dozvoljeno postavljanje promotivnih plakata takve vrste. Pravobraniteljica je istaknula da u ovakvim situacijama u vidu treba imati načelo humanosti zaštite prava pacijenata/ica, propisano čl.4. Zakona o zaštiti prava pacijenata[513], prema kojemu ženama mora biti osigurano pravo na fizički i mentalni integritet te zaštita osobnosti, uključujući poštivanje njihove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja. Ne treba osporavati pravo na aktivizam molitvene inicijative „40 dana za život", ali zdravstvene ustanove sukladno svojoj svrsi trebaju biti središta zdravstvene pomoći onima koji ju traže, a ne prostor u kojem se vrši bilo koji oblik pritiska na pacijente/ice i provode kampanje protiv zdravstvenih usluga koje su te ustanove obvezne pružati. Pravobraniteljica očekuje da zdravstvene ustanove postupaju u skladu s time i djeluju s ciljem zaštite pacijentica od aktivnosti interesnih grupacija u samom prostoru zdravstvenih ustanova.

PRS-20-01/16-13 Pritužba na anti-abortus letke u čekaonici doma zdravlja

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu na letke protiv pobačaja koji se distribuiraju u Domu zdravlja Zagreb - Zapad. Pritužiteljica je navela da je letke u Domu zdravlja zatekla na polici s promotivnim materijalima Nastavnog zavoda za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar". Izdavač letka je Svetište Majke Božje Lurdske – Vepric, pravna osoba Katoličke Crkve u Republici Hrvatskoj. U letku, naslovljenom sa „Zavoli dijete i daj mu da živi", autor se izravno obraća budućim majkama pokušavajući ih uz podršku citata iz Biblije i publikacija Svete Stolice uvjeriti da se nipošto ne bi smjele odlučiti na prekid trudnoće te ih upućuje na traženje pomoći svećeniku u Centar za nerođeni život Betlehem, jedne od lokacija „Klinike za pobačaje" (katoličkih savjetovališta za žene koje djeluju s ciljem sprječavanja pobačaja). U letku se ženama koje se odluče na prekid trudnoće poručuje da su ubojice djece i da je pobačaj (uz kontracepciju, sterilizaciju i umjetnu oplodnju) smrtni grijeh zbog čijeg počinjenja se prijeti izopćenjem iz Katoličke Crkve.[514] Pravobraniteljica je zatražila očitovanja od Doma

[512] Index.hr 13.4. 2016. http://www.index.hr/vijesti/clanak/plakat-u-vinogradskoj-sokirao-pravobraniteljicu-pacijentice-trebaju-zastitu-od-interesnih-grupacija/886946.aspx

[513] Narodne novine 169/04 i 37/08.

[514] *„Bez obzira na situaciju, uvjete u okolini, na način kako je došlo do začeća, bez obzira na mjesto gdje se dijete nalazi, da li ga želiš ili ne želiš, da li se radi o bolesti majke ili djeteta, nikada ga ne ubij, već ga zavoli i daj mu da živi! (…) Tako su smrtni grijesi ne samo ubijanje nerođenog djeteta, nego i kontracepcija, sterilizacija i umjetna oplodnja… (…) Naš najmanji brat ili sestra je ono malo, tek začeto dijete. Ne smije ga se ubiti, bez obzira na situaciju. Ne smiju se provoditi dijagnostičke*

zdravlja Zagreb - Zapad i Nastavnog zavoda za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“ ukazavši na relevantan zakonodavni okvir i dala preporuku da se letci trajno uklone iz prostora tih javno-zdravstvenih ustanova.

Dom zdravlja Zagreb - Zapad u svom očitovanju je naveo da „*uprava Doma zdravlja koja je smještena na lokaciji Prilaz baruna Filipovića 11, na žalost nije bila informirana o postavljanju letaka koji su bili postavljeni u Domu zdravlja na lokaciji Baštijanova 52, niti je za postavljanje istih dato odobrenje od strane ravnatelja Doma zdravlja. (...) Naša tehnička služba nastoji ukloniti sve letke i plakate čiji sadržaj nije primjeren zdravstvenoj ustanovi i koji nemaju prethodnu suglasnost za postavljanje. Propusti kao ovaj su iznimka i rijetko se događaju, no obzirom da su naše ambulante smještene na 29 lokacija u zapadnom dijelu Grada, nemoguće je zaposlenicima tehničke službe svakodnevno kontrolirati prostore svih čekaonica Doma zdravlja. Nakon primljene obavijesti o letcima Svetišta Majke Božje Lurdske - Vepric koji su postavljeni u našoj ambulanti u Baštijanovoj 52, isti su otklonjeni te niti na jednoj od naših drugih lokacija takvi letci nisu nađeni. (...) Nastojat ćemo da se u prostorima Doma zdravlja predmetna situacija ne ponovi*.“

Nastavni zavod za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“ u svom očitovanju je naveo da za postavljanje spornih letaka nije odgovoran, već da se radi o *„nepoznatoj osobi“* koja je *„neovlašteno umetnula“* navedeni materijal koji nije materijal te ustanove, ne nosi oznake niti na bilo koji način predstavlja tu ustanovu. Zaključno se navodi: „*Obavještavamo Vas da ćemo poduzeti sve mjere kako bismo stalke dodatno označili, odnosno postavili upozorenje na neovlašteno i zabranjeno umetanje letaka koji nisu u našem izdanju. Također, pojačat ćemo kontrolu i obilazak svih javnih prostora ustanove u kojima su stalci postavljeni kako bismo osigurali da se ovakve situacije više ne bi ponavljale*.“

Nadležne ustanove odbacile su izravnu odgovornost za distribuciju spornih letaka te navele da se to odvilo bez njihovog odobrenja i znanja. Međutim, svjesne su problema na koji im je Pravobraniteljica ukazala te navode da će u budućnosti pojačati kontrolu nad prostorima u kojima se distribuiraju materijali koji nisu u skladu s javnozdravstvenom praksom.

PRS-09-01/16-38 Pritužba na aktivnosti molitvene inicijative „40 dana za život“ u KBC „Sestre milosrdnice“

Pravobraniteljica je zaprimila pritužbu Ženske mreže Hrvatske na aktivnosti molitvene inicijative „40 dana za život“ na površini Kliničkog bolničkog centra „Sestre milosrdnice“. U pritužbi se navodi da je unutar bolničkog kruga postavljen štand na kojemu dežurna osoba dijeli promotivni materijal molitvene inicijative, dok je iz fotografija vidljivo da se štand i transparenti molitvene inicijative nalaze u prostoru Kliničkog bolničkog centra. U medijima je objavljena službena reakcija KBC-a: „*KBC Sestre milosrdnice je dopisom broj: 1/l-l3871116 od 20.9.2016., molitvenoj inicijativi '40 dana za život' dao suglasnost da organizira*

procedure, kao što je npr. rana aminocenteza i sl. (...) Onima koji proizvode, reklamiraju i raspačavaju prezervativ, krivi su ne samo za pomoć u izvođenju grijeha među kojima su bludnost, preljub, kontracepcija itd., nego su krivi još i za pružanje lažne sigurnosti da neće doći i do zaraze. (...) Božja zapovijed glasi: Ne ubij! O detaljima kako su iz Katoličke Crkve izopćeni oni koji su ubili nerođeno dijete, može se naći u Zakoniku kanonskog prava (kan. 1389).“

miroljubivo molitveno bdijenje pred Kliničkim bolničkim centrom Sestre milosrdnice. Također Vas izvješćujemo da smo u međuvremenu od glavnog organizatora miroljubivog bdijenja zatražili da se sukladno našoj suglasnosti premjeste ispred bolnice“[515]. Nakon toga, mediji su ponovo izvijestili da se aktivnosti inicijative nastavljaju odvijati u krugu bolnice.[516]

Pravobraniteljica je KBC-u dala preporuku da svojim pacijenticama osigura neometan pristup zakonski zajamčenim zdravstvenim uslugama na način da ih oslobodi svih aktivističkih pritisaka na površini KBC-a. Također je zatražen osvrt na medijske napise o ponovnom provođenju aktivnosti molitvene inicijative u krugu bolnice nakon izjave da su se aktivisti premjestili. Reagiralo je i Ministarstvo zdravstva zatraživši očitovanje od KBC-a.

KBC „Sestre milosrdnice“ je u očitovanju navelo sljedeće: „*Inicijativa 40 dana za život dva puta godišnje obavijesti ravnateljstvo ovog KBC-a da organizira miroljubivo molitveno bdijenje pred Kliničkim bolničkim centrom Sestre milosrdnice, te da je sa organizacijom miroljubivog molitvenog bdijenja upoznato i Ministarstvo unutarnjih poslova. (…) Inicijativa svojim okupljanjem ne remeti rad ustanove i prolaz pacijenata, niti prenosi govor netolerancije i mržnje. S obzirom na gore navedeno nije bilo razloga da uprava ne dozvoli bdijenje ispred Kliničkog bolničkog centra Sestre milosrdnice. Također Vas izvješćujemo kako je KBC zaprimio nekoliko novinarskih upita kojim se traži pojašnjenje zašto je sudionicima inicijative 40 dana za život dozvoljeno da mole unutar kruga Bolnice. Nakon provjere njihovih navoda ustanovili smo da su sudionici ušli u krug Bolnice, stoga smo od organizatora molitvenog bdijenja zatražili da obavijeste sve sudionike molitvenog bdijenja da sukladno našoj suglasnosti mole ispred KBC-a, a što su i učinili*. (…) *Napominjemo kako nismo zaprimili niti jednu pritužbu u kojoj se navodi da su aktivisti molitvene inicijative na bilo koji način uznemiravali pacijente koji su zatražili zajamčenu zdravstvenu uslugu u našoj ustanovi. Također moramo napomenuti kako natkriveni prostor ispred kapelice koja se nalazi u krugu bolnice nije u vlasništvu Kliničkog bolničkog centra Sestre milosrdnice, te stoga nismo u mogućnosti zabraniti okupljanje aktivista ispod natkrivenog dijela kapelice*.“

Prema zaprimljenim očitovanjima, Ministarstvo zdravstva je žurno reagiralo prema KBC „Sestre milosrdnice“, a KBC je također žurno sudionike/ce molitvene inicijative uputio da se premjeste iz kruga Bolnice i svoje aktivnosti provode ispred nje. Iz dopisa suglasnosti (20.9.2016.), kojim je KBC dopustio miroljubivo molitveno bdijenje, vidljivo je da se suglasnost odnosi na bdijenje „***pred*** *Kliničkim bolničkim centrom u razdoblju 28.9.-06.11.2016.*“. Iz navedenoga proizlazi da su Ministarstvo i KBC poduzeli odgovarajuće radnje kako prostori Bolnice ne bi bili poprišta aktivističkih kampanja te kako bi osigurali neometano pružanje zakonom zajamčenih zdravstvenih usluga vezanih za reproduktivno zdravlje žena. Prema očitovanju KBC „Sestre milosrdnice“, aktivnosti molitvene inicijative nakon reakcije KBC-a (7.10.2016.) nisu se održavale u krugu Bolnice. Međutim, KBC se u očitovanju nije osvrnulo na medijske napise o ponovnom provođenju aktivnosti molitvene

[515] TV N1, 7.10.2016. http://hr.n1info.com/a154262/Vijesti/Dozvolio-sam-miroljubivo-molitveno-bdijenje-ispred-bolnice.html

[516] Index.hr, 10.10.2016. http://www.index.hr/vijesti/clanak/molitelji-ispred-vinogradske-nastavljaju-maltretirati-pacijente-opet-mole-u-bolnickom-dvoristu/924764.aspx

inicijative u krugu Bolnice nakon izdane upute da se sudionici molitvenog bdijenja premjeste, premda je Pravobraniteljica to izrijekom zatražila.

PRS-17-01/16-05 Pritužbe na aktivnosti molitvene inicijative „40 dana za život“ u OŽB Vukovar

Pravobraniteljica je zaprimila više novinarskih upita i pritužbi na postupak molitvene inicijative „40 dana za život“ u Vukovaru kada su članovi/ce inicijative objavom termina pobačaja jedne žene u Općoj županijskoj bolnici Vukovar, na facebook stranici „40 dana za život – Vukovar“ (4.10.2016.) objavili javni poziv za skup ispred bolnice dana 5.10.2016., kojim bi spriječili ženu u izvršenju pobačaja. U pritužbama i novinskim člancima skreće se pažnja na fotografije djelatnica bolnice koje su se pridružile članovima/cama molitvene inicijative te se izražava sumnja da su im one proslijedile informacije o identitetu žene i terminu njezinog prekida trudnoće. Također se spominje da se molitveni skupovi održavaju na samom ulazu u bolnicu, koji je prostor OŽB Vukovar.

Nastavno na upite i pritužbe Pravobraniteljica je zatražila očitovanje od OŽB Vukovar i objavila priopćenje[517] u kojem je pozvala sve zdravstvene ustanove u Republici Hrvatskoj da osiguraju svojim pacijenticama neometan pristup zakonski zajamčenim zdravstvenim uslugama i osiguraju pravo na privatnost. Pored toga, uzimajući u obzir brojnost pritužbi na anti-abortus kampanje u zdravstvenim ustanovama koje je zaprimila u kratkom vremenskom razdoblju te veliku vjerojatnost da na svaki prijavljeni slučaj dolazi određeni broj onih neprijavljenih, Pravobraniteljica je Ministarstvu zdravstva dala preporuku da svim zdravstvenim ustanovama u Republici Hrvatskoj izda naputak/uputu o postupanju u odnosu prema aktivnostima vjerskih inicijativa unutar i u okolici prostora zdravstvenih ustanova.

OŽB Vukovar je u svom očitovanju navela sljedeće: „*Molitvena inicijativa '40 dana za život' organizira molitve izvan prostora bolničkog kruga naše ustanove, na javnoj površini, u blizini jednog od postojećih 9 ulaza u bolnicu i bolnički krug (...) u kojemu ne ometaju pristup vozilima niti remete mir bolesnika*. (…) *Naša ustanova nije zaprimila niti jednu pritužbu pacijenata koja bi bila usmjerena na eventualno uznemiravanje od strane volontera molitvene inicijative*. (…) *Podatak koji je objavljen i koji se prezentira o naručenoj pacijentici na medicinski zahvat pobačaja je posve netočan, obzirom da smo uvidom u dostupnu dokumentaciju utvrdili da za dan 04.-05.10.2016. godine niti jedna pacijentica nije bila naručena niti obavila takav zahvat u našoj ustanovi. (...) Djelatnice koje se nalaze na fotografijama objavljenim na fb profilu inicijative '40 dana za život' su djelatnice Odjela za internu medicinu. Od imenovanih je zatraženo očitovanje te su iste navele kako su se dana 28.9.2016., za vrijeme stanke pridružile Molitvi blagoslova koju je vodio gvardijan Ivica Jagodić i nazočile tom blagoslovu 5 minuta, iako nisu volonterke te inicijative. S Odjelom za ginekologiju i opstetriciju nemaju nikakve poveznice, pa tako niti s podacima o njihovim pacijentima*.“

[517] Priopćenje Pravobraniteljice od 5.10.2016. http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2030-priopcenje-o-aktivnostima-molitvene-inicijative-40-dana-za-zivot-u-vukovaru

Ministarstvo zdravstva se očitovalo da je Bolnicu pozvalo da u okviru svoje nadležnosti „*poduzme mjere kako bi se osigurala zaštita prava pacijenata prilikom korištenja zdravstvene zaštite, kao i zaštita njihove osobnosti, što uključuje poštivanje pacijentove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja*“. Ministarstvo u svom očitovanju nije spomenulo uputu zdravstvenim ustanovama čije izdavanje je Pravobraniteljica preporučila, međutim napomenulo je da „*Ministarstvo zdravstva kontinuirano provodi aktivnosti kako bi se pacijentima osigurao neometan pristup zakonski zajamčenim zakonskim uslugama te kako bi se pritom poštivala pacijentova privatnost, svjetonazor te moralna i vjerska uvjerenja“*. Premda je razvidno da Ministarstvo zdravstva ne nalazi potrebnim izdati posebne upute za postupanje zdravstvenih ustanova, žurno je reagiralo u slučajevima aktivnosti molitvene inicijative „40 dana za život“ u prostoru pojedinih zdravstvenih ustanova kada je Općoj bolnici Vukovar i KBC-u „Sestre milosrdnice“ ukazalo na njihovu obvezu postupanja u skladu sa zakonskim odredbama koje pacijentima/cama jamče poštivanje privatnosti, svjetonazora i moralnih i vjerskih uvjerenja.

Svojim očitovanjem OŽB Vukovar je otklonila sumnju na nezakonito postupanje, potvrdivši da nisu prekršene zakonske odredbe o tajnosti podataka o pacijenticama (objava termina pobačaja je bila pogrešna budući da nitko taj dan nije bio naručen), te da su se aktivnosti molitvene inicijative odvijale izvan prostora bolnice. Premda je iz očitovanja Ministarstva zdravstva razvidno da ono ne nalazi potrebnim izdati posebne upute za postupanje zdravstvenih ustanova prema aktivističkim skupinama, žurno je reagiralo u ovom slučaju ukazavši Bolnici za njene obveze prema pacijenticama i zatraživši od nje očitovanje.

PRS-17-01/16-22 Pritužbe na kampanju „Želim živjeti“ inicijative ProLife.hr

Pravobraniteljica je zaprimila više novinarskih upita i veliki broj pritužbi na aktivnosti inicijative ProLife.hr u okviru kampanje „Želim živjeti“. Radilo se o video materijalu i promotivnim plakatima koji su bili izloženi na neodređenom broju lokacija diljem Hrvatske te su se distribuirali putem Interneta. Na plakatima se nalazio tekst: „*Dok vi slavite Božić mene moja mama planira ubiti*“. Nastavno na zaprimljene pritužbe i novinarske upite Pravobraniteljica je objavila javno priopćenje.[518] U njemu je, u bitnome, ukazala na sljedeće.

Nije sporno to da građani i građanke koji zastupaju tzv. „pro-life“ vrijednosno stajalište imaju temeljno građansko i političko pravo to stajalište izražavati, odnosno promovirati u javnosti i na taj pokušati utjecati na postupanja i odluke tijela državne vlasti. Međutim, ono što jest sporno u konkretnoj kampanji je vrlo specifičan način na koji se taj stav javno izražava. Na plakatima se prikazuje trudnica u visokom stupnju trudnoće koja prema *Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece*[519] ne smije biti podvrgnuta induciranom pobačaju (gornja granica je 10 tjedana od dana začeća), čime se javnost svjesno dovodi u zabludu, a majke se izrijekom naziva ubojicama. Fokus se usmjerava isključivo na plod i imperativ njegovog očuvanja, dok se istovremeno u potpunosti zanemaruje zdravstvena procjena dobrobiti žena, ignoriraju sve moguće okolnosti zbog kojih

[518] Priopćenje Pravobraniteljice od 15.12.2016.
http://www.prs.hr/index.php/priopcenja-prs/2106-priopcenje-o-kampanji-zelim%20-zivjeti-inicijative-prolife-hr
[519] Narodne novine 18/78 i 88/09.

se one odlučuju na pobačaj i negira njihovo pravo na slobodno odlučivanje o vlastitom tijelu i reproduktivnom zdravlju. Dojam se dodatno pojačava dijelom video materijala u kojem se izražava stajalište da tijekom pobačaja dolazi do sakaćenja djeteta. Pravobraniteljica je istaknula da se s pravnog stajališta radi o neprimjerenom poistovjećivanju zdravstvene usluge legalno induciranog prekida trudnoće s kaznenim djelom ubojstva. Takvim postupanjem liječnici/e koji obavljaju posao koji su prema zakonu dužni obavljati, odnosno žene koje se odluče na prekid trudnoće (medicinski zahvat koji je najmanje ugodan samim ženama i na koji se zasigurno ne odlučuju osim u slučaju krajnje nužde), javno se etiketiraju i prozivaju kao ubojice. Pravobraniteljica je također ukazala na ustaljenu praksu da temeljno pravo na slobodu govora nije apsolutno pravo. Ukoliko javni govor predstavlja kritiku kojoj je svrha namjerno poniženje osobe putem uvrede, odnosno ako predstavlja govor mržnje kojim se potiče na nasilje ili ograničavanje prava pripadnika određene društvene skupine kako bi se izrazilo uvjerenje da se radi o osobama nižeg građanskog statusa i ljudskog dostojanstva, takav govor ne smije uživati zaštitu temeljnog prava na slobodu izražavanja jer predstavlja napad na samu vrednotu pluralističkog demokratskog društva koju ta sloboda štiti.

Stoga se u ovom slučaju otvorilo pitanje uživa li javni govor korišten u ovoj kampanji zaštitu temeljnog prava na slobodu izražavanja ili pak predstavlja govor koji je u hrvatskom pravnom poretku sankcioniran odredbama čl.325. Kaznenog zakona.[520] Pritom Pravobraniteljica zastupa stajalište da svaki govor koji predstavlja povredu te odredbe ujedno predstavlja i povredu zabrane izravne diskriminacije propisane st.1.čl.7. Zakona o ravnopravnosti spolova. Zbog navedenoga je Pravobraniteljica Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske dostavila predmet pritužbe na nadležno postupanje, odnosno ocjenu predstavlja li način izražavanja inicijative ProLife.hr govor koji je kažnjiv temeljem čl.325.st.1 Kaznenog zakona, a koji predviđa kažnjavanje javnog poticanja na nasilje i mržnju. DORH je zahtjev proslijedilo nadležnom Županijskom državnom odvjetništvu u Zagrebu čiji odgovor do kraja izvještajnog razdoblja nije zaprimljen.

Priopćenje na ovu temu objavila je i Pravobraniteljica za djecu.[521]

PRS-05-02/16-10 Pritužbe na emisiju „Dobro jutro, Hrvatska“ (HTV 1)

Pravobraniteljica je zaprimila više pritužbi na izjave novinarke V. K. u emisiji „Dobro jutro, Hrvatska“, emitiranoj na prvom programu Hrvatske televizije 16.12.2016. u kojoj je problematizirana tema pobačaja. Na zahtjev Pravobraniteljice, HRT je dostavila snimku emisije iz koje je Pravobraniteljica izdvojila relevantne dijelove.[522]

---

[520] Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15 i 61/15.

[521] Priopćenje od 20.12.2016.
http://www.dijete.hr/websites/dijete.hr/index.php/hr/vijesti-othermenu-98/2577-priopenje-pravobraniteljice-za-djecu-u-povodu-kampanje-elim-ivjeti-.html

[522] Voditelj je najavio gostovanje novinarke V. K. u emisiji riječima: „*Petkom saznajemo što piše strani tisak*“, nakon čega je razgovor otvorila voditeljica Lj.V. pitanjem: „*Hoćemo li o savršenom zločinu?*“. Novinarka V.K. odgovorila je na sljedeći način: „*Ajme ne bih se tako izjašnjavala jer nije zahvalno tako govoriti o ovoj temi. Govorimo još uvijek o temeljnim ljudskim pravima, ali u pogledu komunikacije i argumentacije u javnom prostoru vezano uz temu pobačaja*“. U nastavku emisije, ista novinarka je, među ostalim, govorila o sljedećem: „*Jedan profesor u srednjoj školi, doduše privatnoj srednjoj školi, dobio je otkaz jer je, kako kažu, imao i iznio krivo mišljenje. (…) On je, govoreći pred 4. razredom srednje škole, znači 17-godišnjaci, govorio o zakonima i kako se često zna dogoditi da postoji da su na snazi zakoni koji nisu baš u skladu s našim moralom,*

Pravobraniteljica je utvrdila da je u emisiji bilo pojedinih diskriminirajućih izjava o ženama koje su se odlučile na pobačaj te da pružene pojedine nepotpune i netočne informacije o temama vezanima za reproduktivna prava žena. Stoga je Pravobraniteljica uputila HRT-u dopis u kojem je upozorila na polazište emisije kojim se pribjeglo promidžbi i afirmaciji stavova kojima se ne odobrava zakonsko pravo žene na prekid trudnoće elaborirano na neprimjeren i nekorektan način, uz pozivanje na nepotpune i netočne podatke, kojim se dovode u pitanje osnovna načela trenutnog zakonodavnog okvira zaštite ravnopravnosti žena i muškaraca u hrvatskom društvu. Pravobraniteljica je prije svega ukazala na neprimjerenost uvodnog pitanja voditeljice, koja je izjavom „*hoćemo li o savršenom zločinu?*“ gledateljima/cama odmah na početku tog dijela emisije uputila poruku kako nema dvojbe da se u slučaju pobačaja radi o ubojstvu djeteta, etiketiravši na taj način sve žene koje su se odlučile na prekid trudnoće i zdravstvene djelatnike/ce koji vrše tu zdravstvenu uslugu kao ubojice te imputirala da zakonodavstvo Republike Hrvatske legalizira kazneno djelo ubojstva. Pravobraniteljica je ukazala na relevantan zakonski okvir i naglasila da je oblik pristranosti kakav je izražen u emisiji posebno problematičan u trenutnom kontekstu hrvatskog društva kojeg karakteriziraju pritisci od strane neformalnih inicijativa i organizacija civilnoga društva na žene koje se odlučuju na prekid trudnoće i zdravstvene djelatnike/ce koji ga obavljaju. Na taj način ih se društveno stigmatizira. Također je ukazala na plasiranje pojedinih nepotpunih i netočnih informacija:

(1) U Francuskoj nacionalni parlament nije razmatrao zabranu rada internetskih *pro-life* portala tj. „*zabranu portala koji vrše propagandu protiv pobačaja*“, već se radi o proširenju postojećeg zakona iz 1993. na područje Interneta, kojim se zabranjuje širenje „*lažnih informacija*“ o pobačaju, čime Francuska želi spriječiti dovođenje žena u zabludu

---

našim stavovima i mišljenjima. Iznio je niz primjera, jedan od tih primjera je bio, rekao je, evo ja sam na primjer protiv pobačaja i u mnogim zemljama on je nelegalan. I dobio je izvanredni otkaz. (...) Da će to imati nekakav epilog, sigurna sam da će sigurno tužiti jer, ponavljam, riječ je o temeljnom pravo na slobodu mišljenja i izričaja. Imamo jedan drugi primjer koji prenosi britanski The Guardian. Riječ je o masovnijem, opet potencijalnom kršenju ljudskog prava na slobodu izričaja i mišljenja. Naime, u Francuskoj je na prijedlog francuske vlade sabor odlučivao o tome da se zabrane portali koji, kako kažu, sebe predstavljaju kao neutralnima, a zapravo vrše propagandu protiv pobačaja. I u tom prijedlogu koji je vlada zapravo inicirala govori se o kriminalizaciji takvih portala, što znači da bi ih se kažnjavalo do 2 godine zatvora i sa 30.000 eura kazne. Što je isto vrlo škakljivo pitanje. Moramo napomenuti da je uz temeljno ljudsko pravo na slobodu mišljenja i izričaja, svakako uključeno i ta sloboda da možete otvoreno govoriti o svim idejama i svojim mišljenjima i stavovima i putem svih medija. Isto tako treba naglasiti da ti portali koje prozivaju francuske vlasti zapravo sebe pozivaju na zaštitu ljudskog prava na život, odnosno život nerođene djece. Evo vrlo je, ja bih rekla čak i neprirodno u 21. stoljeću govoriti o ovakvoj vrsti zabrana. (...) Dozlogrdilo im je, naime, to nenormalno visoko financiranje Planned Parenthooda, kako oni to izjašnjavaju se, koji je zapravo doveo do toga da je u Americi došlo do jedne tako agresivne politike vezano uz pobačaje da je, ne samo da se traži da to bude primarna zdravstvena zaštita, što je njima nepojmljivo jer niz drugih zdravstvenih usluga se moraju plaćati, nego im je zapravo najgore bilo to što se dozvoljava pobačaj u Americi do zadnjeg dana trudnoće, znači do 9. mjeseca. (...) U 57 zemalja legalan je ili dozvoljen je do određenog tjedna trudnoće, u 14 zemalja svijeta dozvoljen je zbog socijalne ili medicinske ugroze, tu je recimo Velika Britanija, u 56 zemalja dozvoljen je samo iz medicinskih razloga, a u 68 zemalja potpuno je zabranjen. Evo čuli smo da u SAD-u nema ograničenja što se tiče tjedna trudnoće, dozvoljen je do kraja same trudnoće. Nizozemska po tom pogledu najviše strši u Europskoj uniji, do 6 mjeseca trudnoće je dozvoljen pobačaj. A što se tiče ovih zemalja koje su zabranile pobačaj, često se govori o tome da su to nazadne zemlje, da su ekonomski slabije i tako dalje, međutim evo imamo primjera da uvjetno ili potpuno zabranjen pobačaj je u Irskoj, Lihtenštajnu, Poljskoj, Malti i u Monaku. (...) Što se tiče stanja u Hrvatskoj, isto vrlo jedno zanimljivo istraživanje koje je provedeno prije nekoliko godina: 93% žena starijih od 20 godina u Hrvatskoj se odluče na pobačaj, 78% njih već su majke. Znači, često znamo čuti 'što je sa silovanim ženama, što je sa medicinskim tim nekakvim razlozima', evo ove brojke su izuzetno zanimljive. I najčešće među tim ženama su zaposlene i udane žene koje zatrudne sa trećim djetetom. A što se tiče zakona, valja napomenuti, u Hrvatskoj je zakon o pobačaju donesen 1978., i moramo biti svjesni toga da je zapravo taj zakon donesen ne nekakvom demokratskom procedurom i nekakvom javnom raspravom koja bi se temeljila na demokratičnosti nego je to bila odluka partije tadašnje komunističke. Tako da bi sad bilo izuzetno važno da se otvori prostor, da se uvažavajući svačija prava i mišljenja govori vrlo otvoreno u svrhu najboljeg rješenja koje bi valjalo iznaći za ovu itekako goruću tematiku.“

manipuliranjem znanošću i medicinom na Internetu. Razloge za takvu zakonodavnu inicijativu u Francuskoj novinarka nije spomenula.

(2) Netočna je informacija da je pobačaj u SAD-u dozvoljen „*do zadnjeg dana trudnoće, do 9. mjeseca*“, odnosno da *„nema ograničenja što se tiče tjedna trudnoće“* – prema informacijama dostupnima Pravobraniteljici, to ne vrijedi niti za jednu od 50 američkih saveznih država.

(3) Jedno istraživanje nije pokazalo da se „*93% žena starijih od 20 godina u Hrvatskoj odluče na pobačaj*“, već je pokazalo da su 93% žena koje pobace starije od 20 godina.[523] Slijedom navedenoga, Pravobraniteljica je HRT-u dala preporuku da poduzme sve u okviru svojih ovlasti kako u budućnosti više ne bi dolazilo do takvih diskriminirajućih priloga na nacionalnoj televiziji kojima se pružaju nepotpune i netočne informacije o temama vezanima za reproduktivna prava žena. HRT je Pravobraniteljicu povratno izvjestila da je pokrenut postupak utvrđivanja odgovornosti novinarke.

10.5. OPISI SLUČAJEVA - OSTALO

PRS-17-01/16-10 Upit o povjerljivosti podataka o trudnoći

Pravobraniteljica je zaprimila zamolbu za pravni savjet vezano uz prava žena na povjerljivost podataka o trudnoći, stanju trudnoće, kao i namjeri za prekid trudnoće. U svom odgovoru Pravobraniteljica je osobu uputila na relevantne zakonske odredbe: čl.7. Zakona o ravnopravnosti spolova koji zabranjuje izravnu diskriminaciju i čl.25. Zakona o zaštiti prava pacijenata prema kojemu pacijent/ica ima pravo povjerljivosti podataka te ima pravo dati usmenu ili pisanu izjavu o osobama koje mogu biti obaviještene o njegovom/njezinu prijmu u stacionarnu zdravstvenu ustanovu kao i o njezinom zdravstvenom stanju. Pritom pacijent/ica može imenovati i osobe kojima zabranjuje davanje tih podataka.

Slijedom navedenoga, otkrivanje podataka vezanih uz medicinsko stanje trudnoće žene, odnosno njezine odluke da na svoje osobno medicinsko stanje utječe u sklopu medicinske usluge prekida trudnoće, predstavljalo bi izravnu diskriminaciju temeljem spola s obzirom da bi odluka o otkrivanju podataka te vrste predstavljala nepovoljno postupanje u vidu povrede čl.25. Zakona o zaštiti prava pacijenata koje bi bilo neodvojivo vezano uz osnovu medicinskog stanja trudnoće koje je karakteristično isključivo za žene. Takvo postupanje predstavlja povredu osobnosti koja je ograničena isključivo na žene, odnosno ograničenje pristupa medicinskoj usluzi koja je također ograničena isključivo na žene. Činjenica da se u takvim situacijama radi o nepovoljnom postupanju koje se odnosi isključivo na žene ukazuje da je takvo postupanje uvjetovano spolom osobe te stoga predstavlja diskriminaciju iz čl.7. Zakona o ravnopravnosti spolova.

[523] Istraživanje Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2010.) „Rizični čimbenici povezani s odlukom na legalni prekid trudnoće u Hrvatskoj“.

10.6. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Rad Pravobraniteljice u području reproduktivnog zdravlja u 2016., tematski su odredile zaprimljene pritužbe koje su se najvećim dijelom odnosile na ometanje rada zdravstvenih ustanova po pitanju pružanja usluge legalno induciranog prekida trudnoće. Godinu su obilježile kampanje civilnoga društva i neformalnih organizacija čije se djelovanje kretalo u smjeru utjecaja na društvenu svijest o potrebi zabrane pobačaja, pri čemu prostori javnozdravstvenih ustanova nisu bili izuzeti kao poprišta aktivističkih kampanja, a sve u svjetlu najave Ustavnog suda Republike Hrvatske[524] da je počeo raditi na predmetu koji se tiče pitanja ustavnosti zakona kojim se regulira pravo na pobačaj.[525] Nažalost, bilo je slučajeva u kojima se ustavno pravo na slobodu izražavanja i mirni prosvjed prekoračivalo i ulazilo u područje kršenja odredbi Zakona o zaštiti prava pacijenata prema kojima ženama mora biti osigurano pravo na fizički i mentalni integritet te zaštita osobnosti, uključujući poštivanje njihove privatnosti, svjetonazora te moralnih i vjerskih uvjerenja. Praksa provođenja aktivističkih kampanja na površini zdravstvenih ustanova nije u skladu s nacionalnim pozitivnim propisima, što se općenito odnosi na sve aktivističke kampanje bilo koje društvene skupine koja se protivi pružanju neke zdravstvene usluge. Jedini dodatan efekt koji se postiže provođenjem kampanje na površinama zdravstvenih ustanova, a ne negdje drugdje, je vršenje psihološkog pritiska na žene i liječnike/ce. Zdravstvene ustanove ne bi trebale dopuštati provođenje aktivnosti usmjerenih protiv pobačaja unutar svojih površina, jednako kao što ne bi dopustile provođenje kampanja usmjerenih protiv pružanja nekih drugih zdravstvenih usluga poput transfuzije krvi, transplantacije organa, kemoterapije, psihijatrijskog liječenja, zahvata plastične kirurgije ili bilo koje druge zdravstvene usluge koju određene aktivističke grupacije iz zdravstvenih ili moralnih razloga smatraju štetnima i nude druge opcije kao alternativu.

Za razliku od opisanog područja zabrinutosti, ostali slučajevi na kojima je Pravobraniteljica radila, pokazali su određeni napredak po pitanju nastojanja za poboljšanjem tretmana rodilja u rodilištima i dostupnosti kontracepcijskih sredstava.

Slijedom navedenoga, u skladu s međunarodnom praksom Europske unije i Ujedinjenih naroda, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke**:

(1) Osigurati zaštitu rada zdravstvenih ustanova i zaštitu pacijentica i liječnika/ca od svih oblika aktivističkih pritisaka u prostorima zdravstvenih ustanova.
(2) Raditi na destigmatizaciji pacijentica koje se odluče na legalno inducirani prekid trudnoće i liječnika/ca koji vrše tu zdravstvenu uslugu.
(3) Osigurati uvjete za zdravstveno siguran porod i dostojanstven tretman rodilja u rodilištima, u skladu sa svim relevantnim stručnim standardima i etičkim načelima.
(4) Osigurati dostupnost kontracepcijskih sredstava.

[524] http://www.vijesti.rtl.hr/novosti/hrvatska/1971617/nakon-25-godina-pitanje-pobacaja-na-ustavnom-sudu-do-proljeca-odluka-ima-li-zena-pravo-na-abortus/
[525] Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (Narodne novine 18/78 i 88/09).

11

ŽENE tražiteljice međunarodne zaštite

Načela, uvjeti i postupak odobrenja međunarodne zaštite, status, prava i obveze tražitelja/ica međunarodne zaštite, azilanata/ica, stranaca pod supsidijarnom zaštitom regulirani su Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti[526] koji je stupio na snagu 2.7.2015. Navedenim zakonom uspostavljen je sustav koji je na normativno-pravnoj razini gotovo potpuno usklađen s europskom pravnom stečevinom u području azila, migracija te zaštite ljudskih i izbjegličkih prava. Na institucionalnoj razini sustav se još uvijek prilagođava kako bi što bolje odgovorio na potrebe tražitelja azila i sad već nešto većeg broja priznatih međunarodnih zaštita – azila i supsidijarnih zaštita.

U situaciji kada se broj tražitelja/ica međunarodne zaštite, kao i broj neregularnih migranata/ica, iz godine u godinu kontinuirano povećava zbog ratnih i vojnih sukoba u zemljama Bliskoga i Srednjeg istoka te područjima sjeverne i centralne Afrike, sustav azila u Republici Hrvatskoj danas se nalazi pred velikim izazovom kako odgovoriti na povećanje broja zahtjeva te na sve veće potrebe za integracijom heterogene grupacije migranata/ica kojoj je odobrena međunarodna zaštita.

Suprotno očekivanjima, broj tražitelja/ice međunarodne zaštite u Hrvatskoj do kraja 2015. nije povećan, već je znatno smanjen, usprkos činjenici da je 555.761 registriranih izbjeglica prošlo u tom razdoblju kroz Hrvatsku. Međutim, situacija se drastično mijenja u 2016.

Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, kojim su u pravni poredak Republike Hrvatske prenesene sve relevantne direktive Europske unije[527] te kojim je uređena primjena uredbi Europske unije[528], žene su nedvojbeno prepoznate kao ranjiva skupina, i to posebno:

[526] Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti, Narodne novine 70/15.

[527] Direktiva Vijeća 2001/55/EZ od 20.07.2001. o minimalnim standardima za dodjelu privremene zaštite u slučaju masovnog priljeva raseljenih osoba te o mjerama za promicanje uravnoteženih napora država članica pri prihvatu i snošenju posljedica prihvata tih osoba, (SL L 212, 07.08.2001.); Direktiva Vijeća 2003/86/EZ od 22.09.2003. o pravu na spajanje obitelji, (SL L 251, 3.10.2003.); Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13.12.2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te za sadržaj odobrene zaštite (preinačena), (SL L 337, 20.12.2011.); Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26.06.2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite (preinačena), (SL L 180, 29.6.2013.); Direktiva 2013/33/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26.6.2013. o utvrđivanju standarda za prihvat podnositelja zahtjeva za međunarodnu zaštitu (preinačena), (SL L 180/96, 29.6.2013.)

[528] Uredba Komisije (EZ) br.1560/2003 od 2.9.2003. o utvrđivanju detaljnih pravila za primjenu Uredbe Vijeća (EZ) br.343/2003 o uvođenju kriterija i mehanizama za utvrđivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji državljanin treće zemlje podnosi u jednoj od država članica, (SL L 222, 5.9.2003.); Uredba (EU) br.603/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26.6.2013. o uspostavi sustava »Eurodac« za usporedbu otisaka prstiju za učinkovitu primjenu Uredbe (EU) br.604/2013 o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva i o zahtjevima za usporedbu s podacima iz Eurodaca od strane tijela kaznenog progona država članica i Europola u svrhu kaznenog progona te o izmjeni Uredbe (EU) br.1077/2011 o osnivanju Europske agencije za operativno upravljanje opsežnim informacijskim sustavima u području slobode, sigurnosti i pravde (preinaka), (SL L 180, 29.6.2013.); Uredba (EU) br.604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26.6.2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje

trudnice, samohrani roditelji s maloljetnom djecom (u najvećem broju radi se o ženama), žrtve trgovanja ljudima, žrtve mučenja, silovanja ili drugog psihičkog, fizičkog i spolnog nasilja, kao što su žrtve sakaćenja ženskih spolnih organa, te kao takve uživaju posebna postupovna i prihvatna jamstva.[529] Nadalje, članom obitelji tražitelja, azilanta, stranca pod supsidijarnom zaštitom i stranca pod privremenom zaštitom smatra se: bračni ili izvanbračni partner/ica prema propisima Republike Hrvatske, kao i osobe koje su u zajednici, koja se prema propisima Republike Hrvatske može smatrati životnim partnerstvom ili neformalnim životnim partnerstvom.

Potaknuti aktualnim velikim izbjegličkim valovima te uvažavajući posebni položaj i ranjivost žena, Europski parlament je (8.03.2016.) usvojio Rezoluciju o situaciji u kojoj se nalaze žene izbjeglice i tražiteljice azila u EU-u (2015/2325(INI). U Rezoluciji je, između ostalog, konstatirano sljedeće, cit: „*budući da je ženama, djevojkama i djevojčicama koje traže azil potrebna posebna zaštita i da one imaju drukčije probleme od muškaraca zbog čega je nužno osigurati da se u provedbi svih politika i postupaka azila, među ostalim i u ocjeni zahtjeva za azil, u obzir uzme rodno pitanje i da se o njima odlučuje na pojedinačnoj osnovi; budući da podnositeljice zahtjeva za azil koji su povezani s nasiljem treba zaštititi od sekundarne viktimizacije tijekom postupka azila; budući da se žene izbjeglice ne moraju suočavati samo s prijetnjama svojoj osobnoj sigurnosti (dugotrajna i opasna putovanja prema egzilu, uznemiravanje, ravnodušnost službenih tijela i često spolno uznemiravanje i nasilje, pa čak i nakon što stignu na prividno sigurno mjesto i s posljedičnom društvenom stigmatizacijom) do koje to često dovodi, već se moraju brinuti i za fizičku sigurnost, blagostanje i preživljavanje svojih obitelji ».*

Prema nekim ocjenama, Republika Hrvatska je do sada pokazala humani pristup prema izbjeglicama i postavila visoke standarde u postupanju s izbjeglicama. Nadalje, uočena je veoma dobra suradnja Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) i drugih državnih tijela s organizacijama civilnog društva. Međutim, sama izbjeglička kriza je pokazala da postoje mnoga otvorena pitanja i neriješene situacije na međunarodnom planu i u međudržavnim odnosima.

Što se tiče nastavka izbjegličke krize u 2016., koja je trajala sve do zatvaranja tzv. balkanske izbjegličke rute, Pravobraniteljica je od MUP-a zatražila podatke o broju izbjeglica koji su 2016. ušli u Republiku Hrvatsku te koliki broj je zatražio međunarodnu zaštitu, razvrstane po spolnoj strukturi. Prema dostavljenim podacima MUP-a, u Hrvatsku je ušlo 2016. - 103.722 osoba (64.503 ili 62,18% muškaraca i 39.213 ili 37,81% žena).[530]

---

države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva (preinaka), (SL L 180, 29.06.2013.); Provedbena Uredba Komisije (EU) br.118/2014 od 30.1.2014. o izmjeni Uredbe (EZ) br.1560/2003 o utvrđivanju detaljnih pravila za primjenu Uredbe Vijeća (EZ) br.343/2003 o uvođenju kriterija i mehanizama za utvrđivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za azil koji državljanin treće zemlje podnosi u jednoj od država članica, (SL L 39, 8.2.2014.).

[529] Tražitelj/ica međunarodne zaštite kojem/kojoj su potrebna posebna postupovna i/ili prihvatna jamstva je tražitelj/ica koji/a s obzirom na svoje osobne okolnosti nije u potpunosti sposoban/a ostvarivati prava te izvršavati obveze iz Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti bez odgovarajuće potpore.

[530] Što se tiče spolne strukture, postotak žena se nešto povećao u odnosu na 2015. - kada je iznosio 17,35%.

Pravobraniteljica kontinuirano prati ukupnu politiku odobravanja **međunarodnih zaštita**[531] te pitanja integracije stranaca/kinja u Hrvatsku, posebno u kojoj se situaciji nalaze žene izbjeglice i tražiteljice međunarodne zaštite na području Republike Hrvatske. U tu svrhu Pravobraniteljica prikuplja podatke po spolnoj strukturi. Prema dostavljenim podacima MUP-a, u 2016. međunarodnu zaštitu je u Hrvatskoj zatražilo ukupno 2.233 osoba, što je najmanje deseterostruko više i drastično povećanje u odnosu na 2015.[532] Od tog broja 1.910 ili 85,53% su osobe muškog spola, a 323 ili 14,46% su osobe ženskog spola. U 2016., odobreno je ukupno 99 međunarodnih zaštita - 60 muškim osobama i 39 ženskim osobama. Odobreno je 83 azila[533], od toga 50 ili 60,24% osobama muškog spola, a 33 ili 39,75% osobama ženskog spola te ukupno 16 supsidijarnih zaštita[534], od toga 10 ili 62,5% osobama muškog spola i 6 ili 37,5 % osobama ženskog spola osobama.[535]

Tablični prikaz za 2016.

Broj osoba koji su zatražili međunarodnu zaštitu		Obustavljeni postupci		Odobrena međunarodna zaštita		Odobren azil		Odobrena supsidijarna zaštita	
2.233		**1.141**		**99**		**83**		**16**	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
1.910 ili 85,53%	323 ili 14,46%	1.013ili 88,78%	128 ili 11,21%	60 ili 60,60%	39 ili 39,39%	50 ili 60,24%	33 ili 39,75%	10 ili 62,5%	6 ili 37,5%

Republika Hrvatska se također obvezala sudjelovati u *Europskom programu premještanja i preseljenja državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva* koje ispunjavaju uvjete za odobrenje međunarodne zaštite. U razradi sustavnog rješavanja preseljenja, prihvata i integracije azilanata sudjeluje više ministarstava i državnih institucija, koji su okupljeni u međuresorsku radnu skupinu.

[531] Međunarodna zaštita obuhvaća azil i supsidijarnu zaštitu.
[532] Za usporedbu, u 2015., međunarodnu zaštitu je zatražilo 211 osoba. Od tog broja 190 ili 90,05% su osobe muškog spola, a 21 ili 9,95% ženskog spola.
[533] Prema čl.20. Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti: *„Azil će se priznati tražitelju koji se nalazi izvan zemlje svog državljanstva ili uobičajenog boravišta, a osnovano strahuje od proganjanja zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja zbog čega ne može ili ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje“.*
[534] Prema čl.21. Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti: *„(1) Supsidijarna zaštita priznat će se tražitelju koji ne ispunjava uvjete za priznavanje azila iz čl.20. ovoga Zakona ako postoje opravdani razlozi koji ukazuju da će se povratkom u zemlju podrijetla suočiti sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde i koji nije u mogućnosti ili zbog takvog rizika ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje. (2) Ozbiljna nepravda podrazumijeva prijetnju smrtnom kaznom ili smaknućem, mučenje, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje te ozbiljnu i individualnu prijetnju životu civilnog stanovništva zbog proizvoljnog općeg nasilja u situacijama međunarodnog ili unutarnjeg oružanog sukoba“.*
[535] Za usporedbu: u 2015. odobreno je ukupno 43 zahtjeva za međunarodnom zaštitom, 36 muškim osobama i 7 ženskim osobama. Odobreno je 36 azila, od toga 31 muškim osobama i 5 ženskim osobama. Odobreno je 7 supsidijarnih zaštita, od toga 5 muškim osobama i 2 ženskim osobama.

Prema podacima MUP-a, sukladno programu premještanja i preseljenja u Hrvatsku, tijekom 2016. premješteno je iz Italije i Grčke ukupno 19 osoba, 11 osoba muškog spola i 8 osoba ženskog spola. Premda za većinu izbjeglica i migranata Hrvatska nije željena destinacija ili odredište, ovakav drastično povećani broj tražitelja/ica međunarodne zaštite u Hrvatskoj objašnjava se iznenadnim zatvaranjem tzv. balkanske izbjegličke rute koji se dogodio početkom ožujka 2016. Dakle, što se tiče osoba ženskog spola koje se pojavljuju kao tražiteljice međunarodne zaštite, vidljivo je da je njihov postotak u 2016. u odnosu na osobe muškog spola povećan, samo u 2013. iznosio je jedva nešto više od 10%. K tomu pridodajmo i činjenicu da se žene kao tražiteljice azila pojavljuju uglavnom kao članice obitelji koje su izrazito patrijarhalne nastrojene i kontrolirane od muških članova obitelji.

Što se tiče broja odobrenih međunarodnih zaštita u 2016., a imajući u vidu da je više od polovine (1.141 ili 51,09%) obustavljenih postupaka[536] i da je dobar dio zahtjeva još u postupku rješavanja, može se zaključiti da je razmjerno znatno više odobreno međunarodnih zaštita osobama ženskog spola (39,39%), u odnosu na osobe muškog spola, a imajući u vidu da udio ženskog spola prema podnijetim zahtjevima iznosi 14,46%. To se inače uklapa u dosadašnji trend, jer je udio žena kojima je u Republici Hrvatskoj odobrena međunarodna zaštita zadovoljavajući, s obzirom na broj podnijetih zahtjeva od strane osoba ženskog spola.

Od samog uvođenja sustava azila u Republiku Hrvatsku do kraja 2015. (u razdoblju od desetak godina) odobreno je ukupno 172 azila i supsidijarnih zaštita (u taj broj su uključena i mlt. djeca). Kako je u 2016. odobreno 99 međunarodnih zaštita, odnosno čak 57,55% u odnosu na sve prethodne godine, ipak se može smatrati da se radi o zadovoljavajućem rezultatu. Dodatni je problem što su žene, kao i osobe iz skupine spolnih i rodnih manjina, izvrgnute posebnim oblicima progona na temelju roda u zemljama iz kojih dolaze, koji se u većini slučajeva ne mogu prepoznati u postupku odobravanja međunarodne zaštite.

Kada govorimo o integraciji žena kojima je u Hrvatskoj odobrena međunarodna zaštita, nije moguće znati koliko je točno žena uključeno ili bilo uključeno u integraciju, jer se o tome ne vode službeni podaci. Naime, u trenutku kada osoba dobije zaštitu u Republici Hrvatskoj započinje proces integracije u kojem sudjeluju nadležna državna tijela (Ministarstvo socijalne politike i mladih, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta i druga) te organizacije civilnoga društva (Hrvatski Crveni križ, Centar za mirovne studije i mnogi drugi). U okviru Hrvatskog Crvenog križa djeluje Integracijska kuća koja pomaže osobama kojima je odobrena međunarodna zaštita da se uključe u obrazovni sustav i tržište rada te da rješavaju stambena, zdravstvena i druga pitanja. Premda je pravna integracija osoba pod međunarodnom zaštitom u Republici Hrvatskoj dobro posložena[537], u praksi još uvijek nije izgrađen sustav integracije. Neki od razloga leže u izvjesnoj pasivnosti državnih tijela.

[536] Prema čl.39.st.1. Zakona o međunarodnoj i privremenoj zaštiti postupak odobrenja međunarodne zaštite obustavit će se ako tražitelj odustane od zahtjeva.

[537] Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti i podzakonskim aktima propisana su prava azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom te nadležnost državnih tijela za ostvarivanje pojedinih prava.

11.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

U situaciji kada se broj tražitelja/ica, kao i neregularnih migranata/ica, iz godine u godinu kontinuirano povećava zbog ratnih i vojnih sukoba u zemljama Bliskoga i Srednjeg istoka te područjima sjeverne i centralne Afrike, sustav azila u Hrvatskoj danas se nalazi pred izazovom kako odgovoriti na povećanje broja zahtjeva za odobrenjem međunarodne zaštite te na sve veće potrebe za integracijom. Izbjeglička kriza je tek u 2016. utjecala na porast zahtjeva za odobravanjem međunarodne zaštite. Međunarodnu zaštitu u Republici Hrvatskoj zatražilo je ukupno 2.233 osoba, što je deset puta više nego u 2015. Nakon podnošenja zahtjeva više od polovine tražitelja/ica međunarodne zaštite je napustilo Republiku Hrvatsku. Odobreno je 99 međunarodnih zaštita, zasada daleko najviše. Osobama ženskog spola se razmjerno više odobrava međunarodnih zaštita u odnosu na osobe muškog spola. Premda je pravna integracija osoba pod međunarodnom zaštitom u Republici Hrvatskoj dobro posložena, u praksi još uvijek nije izgrađen sustav integracije. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke:**

(1) Osigurati nesmetan i siguran pristup teritoriju i sustavu azila najranjivijim skupinama žena (žrtvama trgovanja ljudima, žrtvama mučenja, silovanja ili drugog psihičkog, fizičkog i spolnog nasilja, kao što su žrtve sakaćenja ženskih spolnih organa) te striktno provoditi sva postupovna i prihvatna jamstva.
(2) Osigurati dosljedno poštivanje načela ravnopravnosti spolova u sustavu azila, odnosno međunarodne zaštite te kontinuirano provoditi aktivnosti na podizanju svijesti o pojavama i o neprihvatljivosti diskriminacije.
(3) Kod tretmana žena izbjeglica vodi računa o rodnoj dimenziji sukladno Rezolucije Europskog parlamenta od 8.3.2016. o situaciji u kojoj se nalaze žene izbjeglice i tražiteljice azila u EU-u (2015/2325).
(4) Provoditi kampanje s ciljem osvještavanja javnosti o problemima s kojima se tražitelji/ice azila, azilanti/ice i osobe pod supsidijarnom zaštitom susreću te razbijanje stereotipa i predrasuda.
(5) Osigurati cjelovitu zdravstvenu zaštitu tražiteljica azila i osoba kojima je odobrena međunarodna zaštita, posebno za trudnice i rodilje te dodatnu edukaciju medicinskih radnika u smjeru senzibiliziranja prema potrebama navedenih skupina, posebno pojačati zastupljenost pitanja reproduktivnog zdravlja žena.
(6) Unaprjeđivati primjenu međunarodnih, europskih i domaćih standarda u sustav međunarodne zaštite.
(7) Kontinuirano educirati i senzibilizirati sve osobe koje dolaze u doticaj s azilantima/icama prilikom prihvata, smještaja i integracije.
(8) Usvojiti novu *Migracijsku politiku Republike Hrvatske* za sljedeće razdoblje.
(9) Unaprjeđivati sve aspekte integracijske politike.
(10) Voditi sve statističke podatke po spolu vezano za migracijsku politiku.

12

PROVEDBA REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UN-a 1325 (2000) O ŽENAMA, MIRU I SIGURNOSTI I SRODNIH REZOLUCIJA

Vijeće sigurnosti Ujedinjenih naroda (31.10.2000.) jednoglasno je usvojilo *Rezoluciju 1325 (2000) - žene, mir i sigurnost*, kojom se po prvi puta prepoznao nerazmjeran i jedinstven utjecaj oružanog sukoba na žene. Rezolucijom se afirmirao pristup ljudskoj sigurnosti ukazujući na nedovoljno cijenjen doprinos žena u sprječavanju i rješavanju oružanog sukoba te u izgradnji i očuvanju mira, kao i na nužnost jednakog i punog sudjelovanja žena u ulozi zastupnica mira i sigurnosti.

Navedena rezolucija poziva države članice UN-a na poduzimanje mjera na svim razinama – od sudjelovanja žena u donošenju odluka i mirovnim procesima, preko sveobuhvatne zaštite žena, do provedbe obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti u izgradnji i očuvanju mira. Rezolucija traži jačanje nacionalnih mjera i ispunjavanje uvjeta za rodnu ravnopravnost i provedbu rodne politike u cilju očuvanja mira u svijetu. Navedena rezolucija i postepeno pogoršanje stanja u ratom zahvaćenim područjima svijeta, potaknulo je donošenje drugih srodnih (kasnijih) rezolucija na ovom području.[538]

Kako bi pojačalo djelovanje Europske unije u tom području, Vijeće Europske unije je donijelo „*Sveobuhvatan pristup Europske unije rezolucijama Vijeća sigurnosti UN-a 1325 i 1820 o ženama, miru i sigurnosti*" koji obuhvaća čitav spektar instrumenata vanjskog djelovanja EU-a tijekom cijelog ciklusa sukoba, od sprječavanja sukoba do upravljanja kriznim situacijama, izgradnje mira, obnove i razvojne suradnje (08.12.2008.).

Na temelju tada važeće Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova 2006.-2010.[539], u srpnju 2011., Vlada Republike Hrvatske donijela je *Nacionalni akcijski plan za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325(2000) o položaju žena, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija, 2011.-2014.* (NAP). NAP je obuhvatio sljedeća ključna tematska područja u

[538] Srodne rezolucije su: Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1820 (2008) o uklanjanju spolno utemeljenog nasilja u oružanim sukobima; Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1888 (2009) o borbi protiv seksualnog nasilja nad ženama i djecom u oružanim sukobima; Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1889 (2009) o ulozi žena i njihovim potrebama u izgradnji mira nakon oružanih sukoba; Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 1960 (2010); Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 2106 (2013); Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 2122 (2013) i Rezolucija Vijeća Sigurnosti UN-a 2242 (2015), koja je donijeta povodom 15. godišnjice preispitivanja Rezolucije 1325 na visokoj razini, a u njemu je program za pitanje žena, mira i sigurnosti istaknut kao ključna sastavnica u hvatanju ukoštac s izazovima koji proizlaze iz novog globalnog konteksta mira i sigurnosti, među kojima su nasilni ekstremizam, povećani broj izbjeglica i interno raseljenih osoba te globalni utjecaji klimatskih promjena i pandemija. To je jedina rezolucija Vijeća sigurnosti koja se bavi tim dramatičnim promjenama.

[539] Narodne novine, br.114/06.

domeni žene, mir i sigurnost: *1. Prevenciju, 2. Participaciju, 3. Zaštitu i post-konfliktni oporavak.* NAP je obuhvatio četverogodišnje razdoblje od 2011. do 2014., nakon čega bi sukladno postignutim dosezima trebao biti revidiran. Očekivalo se da će Vlada Republike Hrvatske u 2015., a onda u 2016., usvojiti novi Nacionalni akcijski plan za sljedeće razdoblje, ali se to nije dogodilo.

Naime, u svom prošlogodišnjem izvješću Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, koje je zaduženo za provedbu specifičnih mjera i aktivnosti na vanjsko-političkom planu kao i za koordinaciju sveukupnih aktivnosti, navelo je da se većina mjera NAP-a nastavila provoditi i nakon formalnog završetka prvog ciklusa, i to s obzirom na njihov trajni karakter i opredijeljenost većine nositelja da iste i dalje provode. U dogovoru s ključnim nositeljima, pokretanje drugog ciklusa Nacionalnog akcijskog plana odgođeno je do donošenja nove *Nacionalne politike za ravnopravnost spolova za razdoblje 2016. – 2020.* koja će redefinirati nacionalne prioritete na području ravnopravnosti spolova te dati strateški okvir za izradu ostalih dokumenata s tog područja, uključujući novi nacionalni akcijski plan.

S obzirom na trajni karakter mjera i imajući saznanje o opredijeljenosti većine nositelja da mjere iz NAP-a i dalje provode, Pravobraniteljica je od glavnih nositelja provedbe mjera zatražila da ju izvijeste koje su se aktivnosti provodile sukladno NAP-u. Pravobraniteljica je također zatražila informaciju o tome što je tijekom 2016. poduzeto u cilju izrade novog Nacionalnog akcijskog plana, npr., je li osnovana radna skupina za izradu navedenog.

Pravobraniteljica je sukladno svojim ovlastima pribavila od svih glavnih nositelja[540] podatke o provođenju mjera temeljem kojih je ova analiza sačinjena. Najvažniji nositelji mjera su Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Ministarstvo obrane, Ministarstvo unutarnjih poslova i Ministarstvo hrvatskih branitelja.

Pravobraniteljica zbog ograničenog prostora ne može navesti sve aktivnosti provoditelja mjera, već izdvaja one aktivnosti koje su značajne i karakteristične za provedbu.

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, zaduženo za provedbu specifičnih mjera i aktivnosti na vanjsko-političkom planu kao i za koordinaciju sveukupnih aktivnosti, navodi da je na nacionalnoj razini, u okviru službe vanjskih poslova težište stavljeno na promicanje veće zastupljenosti žena na dužnosti veleposlanica. O postupnom napretku svjedoči i podatak da je u 2016. diplomatska predstavništva u inozemstvu vodilo 15 veleposlanica, dok ih je 2015. - bilo 14, 2014. – 13, 2013. – 10, 2012. – 7, a 2011. – 6. Na vanjskopolitičkom planu, Republika Hrvatska pripada *Grupi prijatelja 1325* te predstavnici/e MVEP-a aktivno sudjeluju u niz inicijativa i aktivnosti na području „*Žene, mir i sigurnost*“ kako u Vijeću sigurnosti i drugim tijelima UN-a, tako i okviru EU, NATO saveza, OESS-a te subregionalnih organizacija i inicijativa (npr. RACVIAC[541]). MVEP se posebno fokusiralo na globalno

[540] Nositelji provedbe pojedinih mjera u okviru zadanih ciljeva su: ministarstva, uredi Vlade RH te druga državna tijela.

[541] Centre for Security Cooperation - Centar za sigurnosnu suradnju je međunarodna, nezavisna, neprofitna i akademska organizacija u vlasništvu zemalja Jugoistočne Europe osnovana sa ciljem promicanja dijaloga i suradnje u području sigurnosti. RACVIAC predstavlja snažan instrument za jačanje stabilnosti i sigurnosti država regije a ujedno i moguću platformu za prenošenje znanja i iskustava u druga područja.

djelovanje na suzbijanju zločina silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja te prenošenje hrvatskih iskustava u suočavanju s njihovim posljedicama. Ističu se intenzivne aktivnosti u okviru predsjedavanja Republike Hrvatske *Partnerstvom za jednake budućnosti* (*Equal Futures Partnership – EFP*), multilateralnom inicijativom pokrenutom od strane SAD-a u cilju gospodarskog i političkog osnaživanja žena. Republika Hrvatska je službeno preuzela predsjedanje ovom inicijativom na marginama 60. zasjedanja Komisije o položaju žena (New York, 15.03.2016.). Nadalje, na marginama proljetnog zasjedanja Svjetske banke u Washingtonu, MVEP je organizirao sudjelovanje ministra financija, Zdravka Marića, u svojstvu predsjedatelja, na sastanku Partnerstva koji je posvećen ekonomskom osnaživanju žena. Program hrvatskog presjedanja Partnerstvom, pod geslom „*Osigurajmo budućnost ženama diljem svijeta*“ kulminirao je sastankom država članica na najvišoj razini, pod presjedanjem predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar Kitarović i uz sudjelovanje tadašnjeg državnog tajnika SAD-a Johna Kerrya.

Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, kao nositelj najvećeg broja mjera, dostavilo je najopširnije izvješće iz kojega je vidljivo da sve mjere sustavno provode. Tijekom izvještajnog razdoblja, na inicijativu Odbora za ravnopravnost spolova Ministarstva obrane, ostvarena je suradnja s Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje, slijedom čijeg su stručnog mišljenja i preporuka prvi puta definirani oblici ženskog roda za činove u Oružanim snagama Republike Hrvatske. Udio žena koje su sudjelovale u međunarodnim vojnim operacijama u 2016. - iznosio je 7,32% (31 žena) što je povećanje u odnosu na prethodne godine. Posebno valja istaknuti udio žena u kadetskoj populaciji gdje je sveukupna zastupljenost kadetkinja čak 34,6% (63 žena od 182). To je visoka zastupljenost kada se uzme u obzir trenutačna zastupljenost časnica od 16,91%, dočasnica od 11,04% i vojnikinja/mornarica od 7,28% u Ministarstvu obrane i Oružanim snagama Republike Hrvatske (OSRH), što je jedna od najvećih zastupljenosti žena djelatnih vojnih osoba usporedno s ostalim članicama NATO-a i EU-a. Tijekom 2016. nastavljen je blagi trend porasta udjela žena na zapovjednim i voditeljskim dužnostima u Ministarstvu obrane i OSRH. U prosincu je iznosio 9,10%, dok je npr. 2011. - iznosio 6,91% ili 2014. - 7,75%. U Upravnom dijelu Ministarstva obrane na voditeljskim dužnostima bilo je 38,04% žena, dok je u OSRH na zapovjednim dužnostima bilo 7,58% žena. U kategoriji generala/ica, u odnosu na 2015., postotak žena je ostao isti i iznosi 4,17%.

Ministarstvo hrvatskih branitelja je navelo mnogobrojne aktivnosti, posebno vezano za provođenje mjere 3. *Stvoriti i ojačati kapacitete te u suradnji s organizacijama civilnog društva provoditi programe psihosocijalne rehabilitacije za žene i djevojke – žrtve ratnih stradanja*. Žrtve seksualnog nasilja, kojima je rješenjem utvrđen status, upućivane su u Centre za psihosocijalnu pomoć. Ministarstvo hrvatskih branitelja je nastavilo provoditi *Nacionalni program psihosocijalne i zdravstvene pomoć sudionicima i stradalnicima Domovinskog rata, Drugog svjetskog rata te povratnicima iz mirovnih misija.* U Centrima za psihosocijalnu pomoć tijekom 2016., pruženo je ukupno 38.433 intervencija. Nadalje, sukladno Zakonu o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u

Domovinskom ratu[542] vodili su se reparacijski postupci. U 80% slučajeva, kao podnositeljice zahtjeva, se pojavljuju osobe ženskog spola.

Ministarstvo unutarnjih poslova je navelo provođenje specijalističkih tečajeva, dopunskih stručnih usavršavana policijskih službenika te da je problematika suzbijanja trgovanja ljudima obrađivana na tečaju granične policije. U nastavku su navedene aktivnosti u vidu konkretnih edukacija, radionica, okruglih stolova, konferencija i predavanja. Vezano uz participaciju na rukovodećim radnim mjestima u MUP-u nalazilo se 582 osoba ženskog spola. U slučaju jednakih ostvarenih rezultata na testiranju Ministarstvo je vodilo računa da se prednost pri izboru daje osobama ženskog spola.

Ministarstvo pravosuđa navodi da vodi statističke podatke o građanskim, kaznenim i prekršajnim predmetima po osnovama diskriminacije te vodi statističke podatke o kaznenim predmetima vezanim uz kazneno djelo zločina iz mržnje po pojedinim osnovama, među ostalim po spolu i spolnoj orijentaciji. Što se tiče edukacije pravosudnih dužnosnika/ca, navodi se da u 2016., zbog specifične teme i nedostatka važećeg akcijskog plana, edukacija nije provedena.

Ministarstvo znanosti i obrazovanja navodi da se *Program među-predmetnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole* provodi od 2014./15, te se u programu jasno stavlja naglasak na ljudska prava, pa tako i prava žena, ravnopravnost spolova, mirotvorstvo i nenasilno rješavanje svih vrsta sukoba, kao i sadržaji vezani uz rezoluciju VS 1325 i srodnih rezolucija.

Sigurnosno-obavještajna agencija je navela da provodi mjeru povećanja broja žena na višim i čelnim položajima unutar sigurnosnog sustava.

Ured vijeća za nacionalnu sigurnost je naveo da u što većoj mjeri nastoji realizirati i dio odredbi vezanih za ravnomjernu zastupljenost spolova na svim razinama funkcioniranja sustava.

Hrvatski centar za razminiranje navodi da u svim radnim procesima i aktivnostima sustavno djeluju na promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova, posebno je to vidljivo na rukovodećim radnim mjestima, gdje je 8 žena, 3 voditeljice odsjeka ili 42,85% te 5 načelnica ili 50%.

Pravobraniteljica se 7.4.2016. sastala s ministricom za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Semihom Borovac, s kojom je, između ostalog, razgovarala o provedbi UN Rezolucije 1325 u Bosni i Hercegovini i Republici Hrvatskoj.

[542] Narodne novine 64/15.

12.1. ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Iako u prošlom izvještajnom razdoblju nije izrađen i usvojen novi Nacionalni akcijski plan za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti UN 1325(2000) o položaju žena, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija, Pravobraniteljica smatra pozitivnim i poticajnim što se većina mjera iz postojećeg *Nacionalnog akcijskog plana za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 i srodnih rezolucija*, nastavila provoditi i nakon formalnog završetka (2014.). Može se zaključiti da je ostvaren određeni napredak u provedbi rezolucije Vijeća sigurnosti 1325 i srodnih rezolucija. Pomaci su posebno vidljivi u naporima ostvarivanja ravnopravnosti spolova u oružanim snagama, policiji i sustavu državne sigurnosti, područjima koja su bila tretirana isključivo kao muška, te u povećanju broja žena na rukovodećim i upravljačkim funkcijama u navedenim institucijama.

Pravobraniteljica smatra da je, uvažavajući dramatične promjene u svijetu, potrebno osnažiti sudjelovanje žena u sprečavanju i rješavanju kriznih situacija te sprječavanju i rješavanju problema seksualnog i rodno uvjetovanog nasilja u sukobima, uz uvažavanje rodne dimenzije pri radu na suzbijanju novih prijetnji, kao što su terorizam i nasilni ekstremizam, kao i pri humanitarnom djelovanju povezanom s migracijama i izbjeglicama.

Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje **preporuke:**

(1) Nakon analize postignutog, krenuti u izradu novog *Nacionalnog akcijskog plana za provedbu rezolucije Vijeća sigurnosti UN 1325(2000) o položaju žena, miru i sigurnosti i srodnih rezolucija*, za sljedeće razdoblje.
(2) U novom Nacionalnom akcijskom planu dodatno naglasiti potrebu povećanja rodne osviještenosti za sustavnim uključivanjem rodnih aspekata te u provedbi određenih mjera kao sunositelje uključiti jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave.

13

ZAKONI I PROPISI - INICIJATIVE PRAVOBRANITELJICE

U okviru svog djelokruga praćenja zakona i propisa iz čl.22.st.1. i čl.24.st.1. Zakona o ravnopravnosti spolova, na temelju pristiglih pritužbi stranaka te poziva na javno savjetovanje o izradi/izmjeni i dopuni zakona i propisa, kao i sukladno već ustaljenoj praksi utemeljenoj na čl.187. Poslovnika Hrvatskog sabora[543], Pravobraniteljica je analizirala brojne zakone i propise, odnosno izmjene i dopune već postojećih zakona, kako bi utvrdila jesu li odredbe istih sukladne Zakonu o ravnopravnosti spolova. Pravobraniteljica je uputila svoje primjedbe, prijedloge i komentare nadležnim tijelima, odnosno zakonodavcu, od kojih dolje navedene ističemo kao posebno važne.

13.1. OBITELJSKI ZAKON

Pravobraniteljica je predlagatelju istaknula kako je potrebno osigurati da institut izvanbračne zajednice po svojim učincima bude u potpunosti izjednačen s bračnom zajednicom i to na svim područjima, a ne samo na području uzdržavanja i stjecanja te podjele zajedničke stečevine, kao što je to bilo propisano u ranije važećem Obiteljskom zakonu. Pravobraniteljica je predložila da se obvezno predbračno savjetovanje, zamjeni dobrovoljnim kao i da postupak obveznog posredovanja kod odluke o skrbi nad djecom svakako ne bude obvezatan u slučajevima u kojima je jedan bračni drug bio žrtva obiteljskog nasilja. Pravobraniteljica je također upozorila predlagatelja na neprihvatljivost odredbi kojima se propisuje financiranje provođenja mjera nadzora nad roditeljskom skrbi od strane onih roditelja koji su to financijski u mogućnosti, dok bi za ostale roditelje koji to nisu u stanju plaćati, usluga stručne pomoći ostala nenaplatna.

13.2. ZAKON O ZAŠTITI OD NASILJA U OBITELJI

Pravobraniteljica je predlagatelju ukazala na opću značajnu manjkavost Nacrta prijedloga Zakona koja se, između ostalog, ogleda u činjenici da zakonski tekst ne predviđa službenu obvezu nadležnih tijela (policije, državnog odvjetništva i pravosuđa) upoznavanja žrtava s njihovim pravima. Istaknula je kako problem može biti i u tome što zakonski tekst ne određuje pobliže kako će se pojedina prava žrtava provesti u praksi i koja su tijela odgovorna

[543] Kojim je propisano kako prije podnošenja konačnog prijedloga zakona Hrvatski sabor može odrediti da je predlagatelj zakona obvezan pribaviti mišljenje pojedinih tijela ili pravnih osoba koje imaju javne ovlasti o pitanjima na koja se odnosi predloženi zakon.

za njihovu provedbu. Pravobraniteljica je upozorila predlagatelja i na „rupu“ u Zakonu jer se isti formalno-pravno ne može primijeniti na nasilničke situacije u kojima su partneri u vezi bili manje od 3 godine jer ta kategorija odnosa ne potpada pod definiciju obitelji kako ju propisuje rečeni Zakon. Pravobraniteljica je u tom smislu napomenula zakonodavcu kako u Zakonu o zaštiti od nasilja u obitelji zaštićeno dobro nije obitelj, već žrtva nasilja. Stoga, ne bi trebalo biti nikakvih prepreka da se zaštita proširi na sve kategorije osoba koje su izložene nasilju prekršajne prirode, a od strane svih bliskih osoba. Pravobraniteljica je predložila i da se novom Zakonu promijeni naziv u Zakon o zaštiti žrtava nasilja u obitelji i među bliskim osobama.

13.3. ZAKON O PREKRŠAJIMA PROTIV JAVNOG REDA I MIRA

Pravobraniteljica je upozorila predlagatelja kako predloženi način prekršajno-pravnog zakonskog tretmana prostitucije ne smjera učinkovitoj zaštiti žrtava, već žrtve svrstava u red s prekršiteljima zakona, i to prvenstveno s onima koji na ovaj način iskorištavaju žene, ali i ostale pružatelje seksualnih usluga. Shodno navedenom, Pravobraniteljica se založila za izmjene Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira na način da se prekršajno kriminaliziraju korisnici/ce spolnih usluga, odnosno da se propiše njihova prekršajna odgovornost, a u potpunosti dekriminaliziraju davatelji/ice, odnosno pružatelji/ice tih usluga. Ovaj se model (tzv. 'švedski model') pokazao najuspješnijim načinom zakonskog tretmana prostitucije kojim se najefikasnije štite žrtve, najčešće žene, kako od tjelesnog nasilja, tako i od ekonomskog, verbalnog, spolnog, odnosno od kaznenog djela trgovanja ljudima, kao i svog ostalog nasilja kojem su prvenstveno izložene žene u prostituciji.

13.4. ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Povodom prijedloga izmjena čl.2. Zakona o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je predlagatelju preporučila proširenje prava zaštite žrtava diskriminacije od sekundarne viktimizacije, što je predlagatelj i prihvatio.

13.5. POREZNO ZAKONODAVSTVO

Pravobraniteljica je dala svoje mišljenje i prijedloge na tekst Prijedloga Zakona o lokalnim porezima, Prijedloga Zakona o porezu na dohodak i Prijedloga Zakona o porezu na promet nekretninama. Prilikom uvida u prijedloge navedenih zakona, Pravobraniteljica je analizirala tretman izvanbračnih drugova u odnosu na bračne drugove kao i tretman životnog partnera, odnosno neformalnog životnog partnera, a vezano uz priznavanje pojedinih poreznih olakšica i poreznih oslobođenja navedenim kategorijama. Zakon o porezu na promet nekretnina i dalje je ostao neizmijenjen, odnosno izvanbračni drug nije izjednačen s bračnim po pitanju poreznih oslobođenja pri nasljeđivanju, darovanju i drugom stjecanju nekretnine bez naknade. Pravobraniteljica je stoga preporučila zakonodavcu ugrađivanje posebnih odredbi u navedene

zakone kako bi se jamstvo zabrane diskriminacije u pogledu poreznih obveza i olakšica nedvojbeno tumačilo i poštivalo bez iznimke.

13.6. ZAKON O KAZNENOM POSTUPKU

Pravobraniteljica je sudjelovala u radu Radne skupine koja je osnovana u okviru projekta *"Ciljana i rana procjena potreba i podrška žrtvama kaznenih djela"* koji provodi Ministarstvo pravosuđa u suradnji s Hrvatskim pravnim centrom i Uredom za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH. Institucija Pravobraniteljice aktivno je sudjelovala u svim provedenim projektnim aktivnostima cilj kojih je bio što kvalitetnije prenijeti u hrvatsko zakonodavstvo odredbe Direktive 2012/29/EU o pravima žrtava kaznenih djela, posebice odredbe čl.22. Direktive koje propisuju obvezu provođenja individualne procjene žrtava radi utvrđivanja posebnih potreba njihove zaštite te jačanje koordinacije službi koje dolaze u kontakt sa žrtvama, kao i razvijanje sustavne edukacije za djelatnike službi koje se bave žrtvama.

13.7. PRAVILNICI O NAČINU PROVEDBE I IZVRŠAVANJA ZAŠTITNIH MJERA, MJERA OPREZA I OSIGURANJA U SLUČAJU NASILJA U OBITELJI

Pravobraniteljica je u svom radu uočila kako sudovi i dalje uglavnom puštaju osumnjičene ili optužene za nasilje u obitelji da se brane sa slobode uz zamjenu pritvora izricanjem neke od zaštitnih mjera koje policija nije u stanju učinkovito provesti. Kako je u postupcima koje provodi Pravobraniteljica utvrđeno da je učinkovitost provedbi mjera u prvom redu uzrokovana nelogičnom interpretacijom policije navedenih pravilnika, Pravobraniteljica je u više navrata upozoravala policiju kako je zaštitna mjera nametnuta počinitelju nasilja te da stoga fokus postupanja policije treba biti prvenstveno na njemu, a ne na žrtvi. Nasilnika se treba redovito obilaziti, pratiti, nazivati telefonski te se s njim imaju obavljati česti razgovori. Potrebno je pratiti mjesta na kojima se kreće, kontaktirati njegovu obitelj i prijatelje te kod njega stvoriti osjećaj da je pod nadzorom jer je upravo to smisao ove mjere – onemogućiti počinitelja da ponovo počini nasilje nad žrtvom ograničavajući mu slobodu kretanja kroz mjere nadzora. Činjenica da policija slabo ili nikako ne nadzire kretanje osoba kojima su izrečene neke od zaštitnih mjera, već se uglavnom bave žrtvom nasilja, dovodi do toga da se osoba, kojoj je primjerice izrečena zabrana prilaska žrtvi, može u bilo kojem trenutku, kada policija nije u blizini štićene osobe, približiti žrtvi i nauditi joj – čemu je Pravobraniteljica u svojoj praksi svjedočila u više slučajeva, od kojih su neki završili i tragično.

13.8. ZAKON O OBVEZNOM ZDRAVSTVENOM OSIGURANJU

Pravobraniteljica je tijekom izvještajnog perioda zaprimila brojne pritužbe u kojima se iznosi sumnja na spolnu diskriminaciju po pitanju visine isplate naknade plaće u slučaju privremene nesposobnosti zbog bolesti i komplikacija u vezi s trudnoćom i porodom, pri čemu se spornim smatrala odredba čl.55. Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju.[544] Imajući u vidu praksu Suda prave Europske unije, Pravobraniteljica je utvrdila da se u konkretnom slučaju svakako radi o diskriminatornim odredbama Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju, odnosno o diskriminatornoj praksi jer je maksimalni iznos naknade plaće kod privremene nesposobnosti zbog bolesti i komplikacija u vezi s trudnoćom i porodom već od prvog dana uvjetovan gornjim limitom od 4.257,28 KN dok je kod ostalih bolesti koje nisu uvjetovane trudnoćom i porođajem taj limit postavljen tek od 43. dana bolovanja pri čemu u prva 42 dana bolovanja ta naknada može svakako biti i veća od 4.257,28 KN, odnosno može iznositi 70% iznosa od osnovice za naknadu plaće. Pravobraniteljica je utvrdila kako su navedene odredbe i praksa u izravnoj suprotnosti sa Zakonom o ravnopravnosti spolova te je stoga predložila da se Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju izmjeni sukladno njezinoj preporuci.

13.9. POSLOVNIK HRVATSKOG SABORA

Zbog neusklađenosti Poslovnika Hrvatskog sabora sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, Pravobraniteljica je zatražila izmjenu istoga jer je uočena pravna neusklađenost praktički onemogućavala Pravobraniteljicu u korištenju jednog od vrlo važnih instrumenata suzbijanja diskriminacije temeljem spola – predlaganje donošenja zakona, odnosno pokretanja postupaka izmjena zakona i propisa. Slijedom navedenog, Pravobraniteljica je predložila Hrvatskom saboru da izmjeni Poslovnik.

13.10. ANALIZA PRIJEDLOGA ODLUKE O VISINI OTPREMNINA ZA DRŽAVNE SLUŽBENIKE I NAMJEŠTENIKE MINISTARSTVA OBRANE I ORUŽANIH SNAGA REPUBLIKE HRVATSKE

Ministarstvo obrane je tijekom izvještajnog razdoblja poslao na ocjenu Pravobraniteljici Prijedlog *Odluke o visini otpremnine za državne službenike i namještenike Ministarstva obrane i Oružanih snaga kojima služba prestaje zbog preustroja ili smanjenja snaga* (Prijedlog Odluke). Nakon provedene pravne analize Prijedloga Odluke, Pravobraniteljica je utvrdila kako bi toč. VII Odluke stvorila problem nepovoljnog postupanja za specifičnu dobnu skupinu žena (od 61. godine i 6 mjeseci do 65. godine života). Ženama iz te dobne skupine bi Odlukom bio onemogućen pristup povoljnijim iznosima otpremnina pa bi se stoga našle u poziciji da ne mogu ostvariti svoje zakonom zajamčeno pravo na izbor između odlaska u redovnu starosnu mirovinu i ostanka na tržištu rada do 65. godine života kada im radni odnos

[544] Narodne novine 80/13, 137/13.

prestaje po slili zakona kao i muškarcima. Stoga je Pravobraniteljica predložila uklanjanje ili značajno redefiniranje spornih točaka Odluke kako bi se izbjegla uočena spolna diskriminacija.

13.11. Inicijativa za ratifikaciju Konvencije C183 o reviziji Konvencije o zaštiti majčinstva (revidirane) Međunarodne organizacije rada

Budući da Republika Hrvatska još uvijek nije ratificirala Konvenciju C183 o reviziji Konvencije o zaštiti majčinstva (revidirane) Međunarodne organizacije rada iz 2000.[545], kojom su u međunarodnopravnu praksu uvedena brojna unaprjeđenja zaštite prava majki, Pravobraniteljica je pokrenula inicijativu **PRS-10-02/16-09** za njenom ratifikacijom. Konvencija eksplicitno navodi da se ženama po isteku rodiljnog dopusta mora osigurati povratak na isto radno mjesto s istom plaćom, a navodi se i niz drugih vrlo korisnih mehanizama zaštite trudnica i majki u području zapošljavanja i rada. U Hrvatskoj su već bile pokrenute dvije inicijative za ratifikacijom Konvencije od strane sindikata (2007.[546] i 2009.[547]), međutim bez rezultata. Do danas je Konvenciju C183 ratificiralo 24 zemalja Europe[548], među kojima i zemlje iz regije (BiH, Slovenija, Srbija, Crna Gora, Makedonija).

Pravobraniteljica je Ministarstvu rada i mirovinskog sustava uputila dopis navodeći kako smatra da Konvencija C183 unaprjeđuje zaštitu prava žena u odnosu na Konvenciju C103 o zaštiti majčinstva (revidirana) u nizu aspekata po pitanju zaštite rodilja i majki na tržištu rada. Pritom je posebno naglasila da Hrvatska posljednjih godina ima sve negativniji prirodni prirast te, prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i Državnog zavoda za statistiku za 2016., najnižu stopu nataliteta otkada se vode podaci. Istovremeno, žene su u usporedbi s muškarcima izložene višestruko nepovoljnijim uvjetima na tržištu rada, poglavito po osnovi trudnoće i majčinstva. Stoga je visoka razina zaštite u ovom području nužna te bi zaštita majčinstva u takvim okolnostima trebala biti jedno od primarnih sredstava za poticanje nataliteta u dugoročnom smislu i jedan od prioriteta Hrvatske u nastojanjima za poboljšavanjem demografske slike zemlje. Pravobraniteljica je slijedom navedenoga Ministarstvu dala preporuku da pokrene postupak ratifikacije Konvencije C183 kako bi se u Hrvatskoj i formalno prihvatili međunarodni standardi koji su u većem dijelu već uključeni u nacionalno zakonodavstvo i praksu.

U svom odgovoru Ministarstvo je navelo da pozdravlja inicijativu Pravobraniteljice i da će ratifikaciju Konvencije dugoročno imati u vidu[549].

---

[545] Popis konvencija Međunarodne organizacije koje Republika Hrvatska još nije ratificirala: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:11210:0::NO::P11210_COUNTRY_ID:102700

[546] http://www.zenska-mreza.hr/kampanje/zastita_materinstva.html

[547] https://www.libela.org/vijesti/185-zene-u-hrvatskoj-ne-poznaju-dovoljno-svoja-prava/

[548] http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11300:0::NO:11300:P11300_INSTRUMENT_ID:312328

[549] U odgovoru Ministarstva (08.07.2016.) navodi se da Ministarstvo „*pozdravlja Vašu inicijativu*“ te će „*voditi računa o iskazanoj preporuci*“, ali da „*u ovom trenutku ne može definirati kada bi predmetni instrument mogao biti spreman za upućivanje u proceduru submisije Vladi Republike Hrvatske i Hrvatskom saboru*“. Naime, „*zbog ratifikacije predmetne Konvencije, imajući u vidu moguće izmjene postojećih propisa, Ministarstvo bi moralo pristupiti međuresornom usuglašavanju s drugim ministarstvima, izvršiti procjenu učinka propisa kao i procjenu fiskalnog učinka na Državni*

13.12. OSTALI ZAKONI I PROPISI

Od ostalih inicijativa vezanih uz zakone i propise, Pravobraniteljica je bila članica ili je aktivno sudjelovala u brojnim radnim skupinama za izradu strategije za promicanje ravnopravnosti spolova, borbu protiv diskriminacije, zaštite od nasilja u obitelji, komparativne analize različitih zakona iz područja svoje nadležnosti, Zakona o stambenom zbrinjavanju, Zakona o socijalnoj skrbi, pravilnika, protokola i dr., te samoinicijativno i/ili na traženje predlagatelja, pregledala i ocijenila usklađenost brojnih drugih zakonskih prijedloga i propisa s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova.

proračun. Pored toga, potrebno je provesti javno savjetovanje, tripartitne konzultacije sa socijalnim partnerima, te, sukladno nacionalnoj praksi, pristupiti izradi nacrta Zakona o potvrđivanju Konvencije".

III.
DISKRIMINACIJA NA PODRUČJU PRISTUPA I NABAVE ROBA, ODNOSNO PRUŽANJA USLUGA

Zakonom o ravnopravnosti spolova zabranjena je diskriminacija u odnosu na mogućnosti dobivanja i nabave robe kao i diskriminacija u pružanju i pristupu uslugama (čl.6.st.4.). Navedena odredba je prenesena iz Direktive Vijeća Europske unije 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga.[550] Odbor za prava žena i ravnopravnost spolova Europskog parlamenta je (20.10.2016.) sačinio Nacrt izvješća o primjeni Direktive Vijeća 2004/113/EZ o provedbi načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama u pristupu i nabavi robe, odnosno pružanju usluga. U općim razmatranjima Nacrta izvješća navodi se da primjena Direktive nije ujednačena u svim državama članicama i da su unatoč napretku postignutom u tom području i dalje prisutni izazovi i nedostaci povezani s provedbom Direktive; zaključak se temelji na vrlo malom broju prijavljenih slučajeva diskriminacije, ukupno gledano količina informacija vrlo ograničena i prikupljanje podataka u tome području znatno se razlikuje na razini država članica; te da su samo neke države članice prijavile postojanje posebnih odredbi o pozitivnim mjerama.

Povezano s ovim područjem diskriminacije, Pravobraniteljica je sudjelovala na nekoliko važnih događanja, od kojih se izdvajaju sljedeća:

14.12.2016. - Pravobraniteljica je sudjelovala na sjednici Odbora za ravnopravnost spolova Hrvatskog sabora gdje se, između ostalog, raspravljalo o *Izvješću HAMAG-BICRO*[551] *za 2015.* Pravobraniteljica je ukazala da u svim područjima nedostaje prikaz rodne statistike, osim u području bespovratnih kredita, linije koja je rodno iskazana s obzirom na dodatne bodove u kriterijima na koje, između ostalih, imaju pravo i poduzetnice. Rodno razvrstani rezultati zaprimljenih i dodijeljenih potpora bespovratnih kredita, vidljivi su za područje prerađivačke industrije i uslužnih djelatnosti. U svim ostalim područjima kao na primjer mikro-kreditiranje, zahtjevi za jamstvima i dr., nema pokazatelja prema spolu te se ne mogu odrediti niti godišnji niti višegodišnji trendovi iz aspekta ravnopravnosti žena i muškaraca. Također, nedostaju podaci o situaciji na lokalnim razinama o dostupnosti i korištenju kreditiranja i jamstava od strane poduzetnica ili žena koje to žele postati. Pravobraniteljica je naglasila važnost rodne statistike u svim područjima djelovanja HAMAG-a sukladno *Nacionalnoj strategiji za poticanje ženskog poduzetništva*. Predsjednik Uprave HAMAG-BICRo uzeo je u obzir navedenu primjedbu i obvezao se da će u idućem izvješću uključiti i rodni aspekt za sva područja.

7.12.2016. - predstavnik Pravobraniteljice sudjelovao je u Uredu pučke pravobraniteljice na stručnom skupu pod nazivom "*Dijagnoza ljudskih prava u zdravstvenom sustavu – postignuća i izazovi*" na kojem je predstavio iskustva rada institucije Pravobraniteljice u području zdravstvene zaštite, kao i problem upitne dostupnosti određenih zdravstvenih usluga

[550] Direktivom 2004/113/EZ (13.12.2004.) zaštita od spolne diskriminacije se proširuje izvan tradicionalnog područja tržišta rada na područje pristupa i nabave robe, odnosno pružanja usluga. Time se provodi obveza jednakog postupanja u većini svakodnevnih gospodarskih transakcija kojima se utječe na život građana u EU. Kako je previđeno u čl.3., navedena Direktiva se primjenjuje na sve osobe koje pružaju pristup robi ili usluge dostupne javnosti koje se nude izvan privatnog i obiteljskog života.

[551] Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije.

stavljajući naglasak na zdravstvenu skrb ranjivih i manjinskih skupina koje su u nadležnosti Pravobraniteljice, posebice na odnos liječnika i stručnog osoblja prema pacijentima. Naglasio je kako je Pravobraniteljica kroz svoj rad na pritužbama, analize i istraživanja utvrdila kako postoji posebno problematičan odnos između liječnika, stručnog medicinskog osoblja i rodilja u rodilištima koje se vrlo često ne tretiraju sukladno najvišim standardima zaštite ljudskih prava i ljudskog dostojanstva, uključujući pravo na potpunu informiranost i suodlučivanje u porođajnom procesu. Istaknuo je i problem potencijalne ugroze prava na odlučivanje u području reproduktivnog zdravlja žena, spor postupak izdavanja mišljenja o promjeni spola ili života u drugom rodnom identitetu transrodnih osoba kao i nepostojanje jasnog hodograma i protokola vezanog uz državne subvencije troškova procesa tranzicije spola za ove osobe.

29.11.2016. - Predstavnik Pravobraniteljice se, zajedno s predstavnicima svih pravobraniteljskih institucija, sastao sa Specijalnim izvjestiteljem UN-a o pravu na zdravlje, g. Dainius Pūrasom. Specijalnom izvjestitelju predstavljeni su glavni problemi i izazovi s kojim se institucija Pravobraniteljice susreće u pogledu zdravstvene skrbi manjinskih skupina, odnosno spolne diskriminacije u pružanju zdravstvenih usluga u Hrvatskoj. U svom izlaganju predstavnik Pravobraniteljice dotakao se svih ključnih područja djelovanja institucije Pravobraniteljice, s posebnim naglaskom na postupanja koja su usmjerena prema zaštiti reproduktivnih prava i prava žena na uslugu legalno induciranog pobačaja (uključujući osiguranje povoljnih uvjeta, dostupnosti te ujednačenih kriterija za pružanje ove usluge), važnost ujednačavanja standarda zaštite prava rodilja u svim rodilištima. Dostupnost i prepreke u ostvarivanju prava na pristup lijekovima, posebno tzv. tablete za dan poslije, prava transrodnih osoba na učinkovit postupak promjene spola u osobnim dokumentima te dostupan zdravstveni tretman ove manjinske skupine. Istaknut je zdravstveni tretman i problemi u ostvarivanju usluga u zdravstvu spolnih i rodnih manjina, kao i poboljšanja u zaštiti prava ovih osoba.

Dakle, vezano za diskriminaciju na području pristupa i nabavi robe, odnosno pružanju usluga, Pravobraniteljica je u svom dosadašnjem radu najviše ukazivala na diskriminacijsko postupanje na području zdravstvenih usluga koje su povezane s reproduktivnim zdravljem žena, odnosno da žene imaju pravo slobodno odlučivati o svojim seksualnim i reproduktivnim pravima i zdravlju. Zbog važnosti i aktualnosti te problematike, navedeni slučajevi ponovno su obrađivani i uvrštavani u posebno poglavlje izvješća o radu pod nazivom *Reproduktivno zdravlje*.

Osim gore navedenog, i u ovom izvještajnom razdoblju građani i građanke obraćali su se Pravobraniteljici vezano za diskriminaciju, i to: od strane osiguravajućih društava (muškarcima se odbija isplata naknade za rođenje djeteta po polici životnog osiguranja), od strane Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (muškarcima se uskraćuje nabava lijeka bez naknade), pružatelja fitnes usluga (različite cijene za korištenje teretane za studente i studentice) od strane gradskog prijevoznika (muškarci pod različitim uvjetima ostvaruju pravo na besplatnu godišnju pokaznu kartu) i dr. Karakteristično je za ove slučajeve što se gotovo u

svim slučajevima pojavljuju muškarci kao osobe oštećene diskriminacijom.[552] Izdvajamo dva zanimljiva slučaja:

U prvom slučaju **PRS-18-01/16-03,** Pravobraniteljici se pritužio muškarac koji je smatrao da je spolno diskriminiran od strane Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) u pristupu lijeku „Prolia".[553] Unatoč mišljenju specijaliste, HZZO odbio „besplatno" izdati lijek „Prolia" uz obrazloženje da se radi o lijeku koji je „besplatan" jedino za žene u post-menopauzi, te da ga muškarci mogu dobiti uz nadoplatu, odnosno participaciju od 1.200 KN. Pravobraniteljica je, nakon zaprimljenog očitovanja HZZO-a, zaključila da je pritužitelj izravno diskriminiran temeljem spola od strane HZZO-a, i to iz razloga što mu je uskraćen pristup lijeku „Prolia" pod istim uvjetima pod kojima je lijek dostupan ženama, a isključivo zato što je muškarac te suprotno mjerodavnom mišljenju specijalista endokrinologije koji mu je navedeni lijek propisao kao supstitucijsku terapiju indiciranu zbog malignog tumora prostate i posljedičnih osteoporotičnih prijeloma. Dakle, iz očitovanja HZZO-a je proizlazilo kako pritužitelju nije propisan lijek uz potpuno oslobađanje od naknade jer – *„nije žena u menopauzi"* – dok mu je istovremeno pristup istom lijeku osiguran isključivo uz novčanu participaciju. Pravobraniteljica je utvrdila kako je takvo stajalište u suprotnosti s odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova te da se radi o diskriminaciji temeljem spola i upozorila HZZO da spol ne može biti razlikovna karakteristika prilikom prava na besplatan pristup lijeku pacijentima s jednakim simptomima i zdravstvenim stanjima i jednakom potrebom za pristupom lijeku kao i jednakim posljedicama koje taj lijek ima na njihova medicinska stanja glede zdravstvenog tretmana, te da je odredba, smjernica ili praksa koja osigurava pristup lijeku osobama isključivo jednog spola s istim simptomima i dijagnozom, diskriminatorna. HZZO-u je preporučeno izjednačavanje tretmana žena i muškaraca u smislu besplatnog pristupa navedenom lijeku, ali i svim ostalim lijekovima pod navedenim kriterijima. Pravobraniteljica je naglasila kako pravo na jednaki zdravstveni tretman pod istim uvjetima moraju imati osobe i ženskog i muškog spola. U svom povratnom očitovanju o poduzetom, HZZO je odbio prihvatiti preporuke Pravobraniteljice, navodeći kako drži da se u konkretnom slučaju ne radi o diskriminaciji jer da pritužitelj, osim što nije žena, nije ostvarivao i druge propisane kriterije koji bi mu osigurali besplatan pristup lijeku. Naime, HZZO navodi kako pritužitelj nije imao dva osteoporotična prijeloma kostiju, što je bio dodatan kriteriji za besplatan pristup lijeku. Iako HZZO u svom povratnom očitovanju ističe da je pritužitelj doista imao dva prijeloma kostiju, za jedan prijelom tvrde kako u medicinskoj dokumentaciji nije bio verificiran kao osteoporotičan. Osim toga, HZZO ističe i da je i taj uvjet bio zadovoljen, pritužitelj opet ne bi mogao ostvariti besplatan pristup lijeku pod istim uvjetima kao i žene, bez da bolnički specijalist, koji bi takvo liječenje preporučio, uputi zahtjev za iznimnim odobrenjem liječenja ovim lijekom bolničkom povjerenstvu za lijekove. Kako je

[552] Vidjeti: pod 1. ANALIZA: Primjena načela ravnopravnosti spolova na tržištu usluga osiguranja- naknada za rođenje djeteta.

[553] Lijek Prolia se koristi za liječenje osteoporoze (bolesti koja kosti čini lomljivima) u žena u post-menopauzi i u muškaraca kod kojih je prisutan povećani rizik od frakture (loma kostiju). Kod žena u post-menopauzi Prolia smanjuje rizik od fraktura kralježnice i drugih dijelova tijela, uključujući kuk. Prolia se također koristi za liječenje gubitka kosti u muškaraca koji primaju terapiju protiv raka prostate koja povećava rizik od fraktura. Prolia smanjuje rizik od fraktura kralježnice. Lijek se izdaje samo na liječnički recept.

HZZO odbio prihvatiti preporuke Pravobraniteljice, izvršena je prijava tadašnjem Ministarstvu zdravlja koje vrši nadzor nad radom HZZO-a. Nakon toga, pritužitelj se javio Pravobraniteljici navodeći da je njegov problem riješen, odnosno da mu je HZZO odobrio izdavanje lijeka „Prolio“bez naknade.

U drugom slučaju **PRS–18-01/16-04**, Pravobraniteljici se obratio građanin koji se pritužio da je cijena koju plaćaju studentice za korištenje teretane niža od one koju plaćaju studenti. Pritužitelj smatra da su time *„narušena prava muškaraca da imaju pravo koristiti uslugu pod istim uvjetima kao i žene“*. Razmatrajući slučaj, Pravobraniteljica je istaknula da niže cijene za teretanu i squash mogu predstavljati oblik posebne mjere tek u slučaju ako bi ih pružatelj usluge mogao objektivno i uvjerljivo opravdati sljedećim uvjetima: 1) da mjera služi legitimnom cilju, 2) da je stvarno sposobna doprinijeti ostvarenju tog konkretnog legitimnog cilja, 3) da je nužna za njegovo ostvarenje. Pravobraniteljica je upozorila da u području pristupa tržišnim dobrima i uslugama mjera nižih cijena za žene nerijetko perpetuira postojeće društvene nejednakosti uzrokovane predrasudama i stereotipima o ženama kao društvenoj skupini pa je iz tog razloga po mogućnosti poželjnije priklanjanje drugačijim mehanizmima putem kojih bi se poboljšao omjer zastupljenosti žena i muškaraca kao korisnika/ca usluga, poput općeg podizanja kvalitete usluge ili prilagodbe specifičnim interesima karakterističnima za pripadnike/ce određenog spola (npr. uvođenjem novih programa u ponudu). Pravobraniteljica naglašava da postojeći pravni okvir koji se oslanja na praksu Suda Europske unije, zahtijeva da subjekt koji je odlučio koristiti pozitivne mjere jasno identificira postojeće konkretne prepreke u stvarnom životu, odnosno poslovnoj praksi, koje pripadnike/ce određenog spola dovode u nepovoljniji položaj u pogledu pristupa određenim prilikama, dobrima ili koristima, a koje bi te mjere trebale ukloniti u određenom razumnom vremenskom razdoblju. Tim slijedom, Pravobraniteljica ukazuje kako bi niže cijene usluga za žene predstavljale oblik pozitivne mjere tek ako bi ih pružatelj usluge mogao objektivno i uvjerljivo opravdati u svjetlu tri gore spomenuta uvjeta. Stoga je Pravobraniteljica tvrtki koja pruža usluge fitnesa preporučila - ako želi zadržati niže cijene svojih usluga za studentice (žene) - da identificira jasne prepreke za jednake mogućnosti za žene i muškarce u pogledu korištenja usluga fitnesa i squasha i da pokuša objektivno i uvjerljivo opravdati svoju praksu kao primjerenu i nužnu, te o tome povratno obavijesti Pravobraniteljicu. U svom odgovoru na preporuku tvrtka koja pruža usluge fitnesa navodi sljedeće: „*Veći dio studentica koji koristi povoljnije cijene koristi usluge grupnih programa (tzv. aerobika), na čijim satovima muškaraca gotovo da i nema*. (…) *Smatramo da je konkretna mjera doprinijela ostvarenju cilja jer je potaknula na vježbanje jedan dio studentica koje to inače ne bi radile, a što znamo kroz praćenje njihovog broja*. (…) *Smatramo da je mjera nužna, jer niti jedna druga mjera nije dala nikakve rezultate*. (…) *U slučaju da kao ishod ovog slučaja, usprkos svega moramo izjednačiti cijene za studente i studentice, cijene će za studentice poskupjeti, a neće studentima pojeftiniti*.“ Pravobraniteljica je, uzimajući u obzir sve navedene podatke koji su ponuđeni u svrhu opravdanja prakse različitih cijena za studente i studentice u pogledu korištenja teretane (fitnesa i grupnih programa), ocijenila da oni udovoljavaju uvjetima primjerenosti, funkcionalnosti i nužnosti te zbog toga smatra da ne bi bilo svrsishodno da tvrtka koja pruža usluge fitnesa pribjegava izmjeni trenutno važećeg cjenika svojih usluga.

Zaključno, u području pristupa i nabave robe, odnosno pružanja usluga, Pravobraniteljica ponovno bilježi postepeni porast broja pritužbi premda su pojedine pritužbe povezane s nekim drugim područjima i oblicima diskriminacije, kao što su reproduktivno zdravlje i nedovoljna zaštita žena zbog trudnoće i majčinstva. Pravobraniteljica primjećuje da se još uvijek prerestriktivno shvaća pojam robe i usluga, te da je prisutna nedovoljna zaštita žena zbog majčinstva i trudnoće. Međutim, jedan od prisutnih izazova na ovom području je niska informiranost pružatelja usluga kao i samih građana, posebno žena, o pravima ugrađenima u Direktivu Vijeća 2004/113/EZ. Pravobraniteljica uočava da u tom području, za razliku od nekih drugih zemalja Europske unije, izostaju odluke hrvatskih sudova, tako da ne možemo niti govoriti o sudskoj praksi.

Slijedom navedenog, Pravobraniteljica daje sljedeće **preporuke:**

(1) Osvijestiti problem diskriminacije u području pristupa i nabave robe, odnosno pružanja usluga, te provoditi javne kampanje s ciljem edukacije i osvještavanja javnosti o ovom problemu – uvesti rodno osviješten pristup.

(2) Među pružateljima usluga i korisnicima promicati veću informiranost o odredbama Direktive Vijeća 2004/113/EZ kako bi se postiglo bolje razumijevanje jednakog postupanja u tom području i smanjio broj neprijavljenih slučajeva kršenja navedene Direktive.

(3) Prikupljati i obrađivati podatke o sudskim sporovima iz navedenog područja i razvijati stručno usavršavanje za suce/sutkinje koji odlučuju u anti-diskriminacijskim sporovima.

1

ANALIZA: PRIMJENA NAČELA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA NA TRŽIŠTU USLUGA OSIGURANJA – NAKNADA ZA ROĐENJE DJETETA

1.1. POJEDINAČNE PRITUŽBE ZBOG DISKRIMINACIJE TEMELJEM SPOLA U PRISTUPU USLUZI NAKNADE ZA ROĐENJE DJETETA U OKVIRU POLICA ŽIVOTNOG OSIGURANJA

Pravobraniteljica je primila 2 pritužbe građana koje su se odnosile na nepovoljno postupanje prema muškarcima-očevima od strane osiguravajućih društava. U predmetnim pritužbama pritužitelji su naveli kako su sklopili policu životnog osiguranja te da im osiguravajuće društvo odbija isplatiti naknadu za rođenje djeteta kakvu temeljem polica životnog osiguranja isplaćuje ženama-majkama u usporednim situacijama. Ovaj je problem proizlazio ponajprije iz zakonske regulative koja je do ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju dopuštala osiguravajućim društvima korištenje spola kao kriterija razlikovanja prilikom određivanja premija i osiguranih svota. Tako su određena osiguravajuća društva opravdavala praksu isplaćivanja naknade za rođenje djeteta isključivo majkama time što su primijenjivali odvojene cjenike za muškarce i žene, odnosno time što su ženama uračunavali trošak naknade za rođenje djeteta prilikom određivanja premije pa su žene stoga plaćale višu premiju od muškaraca. Kasnije, pristupanje Republike Hrvatske Europskoj uniji te, posljedično, obvezatnost odluke Suda pravde EU u predmetu *Test-Achats*[554], označili su kraj takvoj praksi potpunom zabranom diskriminacije temeljem spola u poslovnim politikama osiguravajućih društava te zahtjevom za uvođenjem unisex cjenika. Bilo je također slučajeva da su određena osiguravajuća društva poklanjala naknadu za rođenje djeteta iz svoje dobiti isključivo majkama, no takva je praksa izravno kršila odredbu čl.6.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova koji izričito zabranjuje diskriminaciju temeljem spola u odnosu na mogućnosti dobivanja i nabave roba kao i u pružanju i pristupu uslugama.

U provedenom anti-diskriminacijskom postupku u predmetu **PRS-03-05/15-06,** Pravobraniteljica je uvidom u pritužbu te u dostavljenom očitovanju na pritužbu utvrdila kako

[554] Odluka Suda u predmetu *Association belge des Consommateurs Test-Achats ASBL v. Conseil des ministres (C-236/09)* u kojoj je Sud iznio stajalište da je odredba čl.5.st.2. *Direktive 2004/113* koja dopušta iznimku od pravila o unisex premijama i osiguranim svotama bez određenog vremenskog ograničenja suprotna čl.21. i čl.23. *Povelje Europske unije o temeljnim pravima* o zabrani diskriminacije temeljem spola te da se smatra nevažećom od dana 21.12.2012.

je jedno od prituženih osiguravajućih društava uskladilo svoje *Poslovne uvjete životnih osiguranja* s načelom ravnopravnosti spolova i odlukom Suda pravde EU u predmetu *Test-Achats* te da od 1.7.2013. isplaćuje naknadu i majkama i očevima, a da je pritužitelj sklopio policu životnog osiguranja prema kojoj nema pravo na isplatu naknade za rođenje djeteta prije tog datuma. S obzirom da pritužitelj u svojoj inicijalnoj pritužbi nije dao dostatne podatke te na Pravobraniteljičin poziv za dostavom dopune pritužbe nije odgovorio, Pravobraniteljica nije uspjela utvrditi da bi osiguravajuće društvo na njegov izričit zahtjev odbilo unijeti klauzulu o naknadi za rođenje djeteta u njegov ugovor o životnom osiguranju što je bio preduvjet da bi se moglo govoriti o diskriminaciji temeljem spola.

Što se tiče drugog prituženog osiguravajućeg društva u predmetu **PRS-18-01/16-05**, Pravobraniteljica je utvrdila kako je ono isplaćivalo naknadu za rođenje djeteta iz svoje dobiti samo majkama u određenom periodu do 2016., čime je povrijedilo odredbu čl.6.st.4. Zakona o ravnopravnosti spolova koja zabranjuje diskriminaciju temeljem spola u pristupu robama i uslugama, a zbog čega je tom osiguravajućem društvu Pravobraniteljica uputila upozorenje i preporuku koje je isto prihvatilo te je donijelo nove *Poslovne uvjete životnih osiguranja* koji sada omogućuju isplatu naknade za rođenje djeteta i očevima i majkama. U ovom je predmetu Pravobraniteljica poseban trud uložila u nastojanje da zahtjev za promicanjem jednakih mogućnosti za muškarce i žene na tržištu usluga osiguranja ne dovede do potpunog ukidanja naknade za rođenje djeteta zbog prevelikog troška te je osiguravajuće društvo u pitanju pokazalo da je moguće pronaći rješenje i u uvjetima uskih financijskih okvira.

Oba osiguravajuća društva pokazala su u svojem odgovoru na podnesene pritužbe dobru volju i otvorenost za usklađivanje svoje prakse s načelom ravnopravnosti spolova te Pravobraniteljica pohvaljuje iznimnu uspješnost ostvarene suradnje.

1.2. ANALIZA OVLAŠTENIKA/CA PRAVA NA NAKNADU ZA ROĐENJE DJETETA U OSIGURAVAJUĆIM DRUŠTVIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ KOJA NUDE USLUGU ŽIVOTNOG OSIGURANJA

Nakon održanih među-institucionalnih sastanaka s Hrvatskom agencijom za nadzor financijskih usluga te Hrvatskim uredom za osiguranje, a povodom predmeta u svezi s pristupom usluzi naknade za rođenje djeteta, Pravobraniteljica je odlučila utvrditi na koji je način pitanje sporne naknade riješeno na sektorskoj razini. Kako bi ispitala nude li osiguravajuća društva koja pružaju uslugu životnog osiguranja u okviru police životnog osiguranja i naknadu za rođenje djeteta, te podredno, isplaćuju li ju samo majkama ili i očevima i majkama, zatražila je 15 osiguravajućih društava u Republici Hrvatskoj koja ulaze u navedenu kategoriju da se očituju o predmetnom pitanju.

Iz prispjele dokumentacije proizlazi da 6 osiguravajućih društava od 15 uključenih u analizu nemaju trenutno u svojoj ponudi životno osiguranje uz koje nude naknadu za rođenje djeteta, a da 9 osiguravajućih društava trenutno nude u okviru programa životnog osiguranja naknadu za rođenje djeteta koju isplaćuju i očevima i majkama, a koji su ujedno osiguranici, odnosno

osiguranice. Jedno od osiguravajućih društava koja trenutno nemaju u ponudi životno osiguranje s uključenom naknadom za rođenje djeteta je tijekom razdoblja nešto dužeg od godinu dana poklanjalo uz police životnog osiguranja ugovarateljima osiguranja, i muškarcima i ženama, naknadu za rođenje i posvojenje djeteta u slučajevima kada je kao osiguranik na polici osiguranja bila žena.

Kao obrazloženje za uvođenje pogodnosti naknade za rođenje djeteta osiguravajuća društva uglavnom navode pružanje podrške pronatalitetnoj politici Hrvatske, a iz odgovora, kao i dokumentacije kojom je potkrijepljen, proizlazi da svih devet osiguravajućih društava koja trenutno nude spomenutu pogodnost prihvaćaju ravnopravnosti spolova kao jednu od temeljnih vrednota ustavnog poretka.

Na sastanku Pravobraniteljice s Hrvatskim uredom za osiguranje, kojem su prisustvovali predstavnici svih većih osiguravajućih društava u Republici Hrvatskoj, prihvaćen je stav da osiguravajuća društva ne smiju odbiti osiguranika/icu za ugovaranje određenog proizvoda zbog spola. Pravobraniteljica stoga ističe da je vrlo zadovoljna ishodom sastanka kako zbog velikog odaziva tako i zbog truda koji je uložen da se praksa osiguratelja uskladi s antidiskriminacijskim zakonodavstvom u pogledu pristupa robi i uslugama.

IV.
SURADNJA NA NACIONALNOJ I MEĐUNARODNOJ RAZINI I OSTALE AKTIVNOSTI

1. UKUPAN PRIKAZ AKTIVNOSTI PRAVOBRANITELJICE U PROMICANJU NAČELA RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Pravobraniteljica je tijekom izvještajne godine:

Izlagala i sudjelovala na ***165 događanja*****:** seminara, konferencija, javnih rasprava, sastanaka i događanja na vlastitu inicijativu ili u organizaciji državnih tijela, institucija, odbora za ravnopravnost spolova i organizacija civilnog društva.

Sudjelovala i izlagala 23 puta na međunarodnim i regionalnim konferencijama i stručnim skupovima i imala 13 sastanka na međunarodnoj/regionalnoj razini (***ukupno 36 međunarodnih i regionalnih susreta***).

Na 16 javnih događanja i sastanaka posjetila ***13 različitih županija.***[555]

Organizirala i su-organizirala ***6 javnih događanja***[556] te bila ***pokroviteljica 3*** javna događanja.[557]

Aktivno sudjelovala na ***15 sjednica*** odbora Hrvatskog sabora i gradskih povjerenstava za ravnopravnost spolova.

Surađivala sa 75 različitih organizacija civilnoga društva i državnih tijela, institucija, županijskih povjerenstava za ravnopravnost spolova, međunarodnih organizacija sa sjedištem u Hrvatskoj, inicijativa političkih stranaka, pravnih osoba i pravobraniteljskih ureda.

---

[555] (1) ***Primorsko-goranska*** - 11.11.2016., Opatija - 24.godišnja konferencija hrvatskih psihologa; (2) ***Splitsko-dalmatinska*** - 4.11.2016., Split - Sastanak sa županom; (3) Splitsko-dalmatinska - 04.11.2016., Split - Tematska sjednica županijskog Povjerenstva za ravnopravnost spolova; (4) ***Koprivničko-križevačka županija*** - 10.09.2016., Molve - Festival žena iz ruralnih područja u organizaciji županijskog Povjerenstva za ravnopravnost spolova; (5) ***Šibensko-kninska*** - Šibenik, 15.06.2016. - Centar za socijalnu skrb; (6) Šibensko kninska - Šibenik, 14.06.2016. - Posjet Caritasovom prihvatilištu za zlostavljane žene i majke s djecom; (7) ***Varaždinska*** - Varaždin, 17.05.2016. - Izlaganje na okruglom stolu „Položaj žena u Hrvatskoj“; (8)***Međimurska*** - Čakovec, 07.05.2016. - Tribina o ženskom poduzetništvu županijskog Povjerenstva za ravnopravnost spolova; (9) ***Primorsko-goranska*** - Opatija, 15.04.2016. - Izlaganje na konferenciji „Žene - pokretačice pozitivnih promjena u organizaciji HGK; (10) ***Dubrovačko-neretvanska*** - Dubrovnik, 04.04.2016. Predstavljanje dva projekta dobivena na EU natječajima; (11) Dubrovačko-neretvanska - Dubrovnik, 04.04.2016. - Sastanak s udrugom DEŠA Dubrovnik; (12) ***Bjelovarsko-bilogorska*** - Daruvar, 17.03.2016. - Predstavljanje dva EU projekta; (13) ***Krapinsko-zagorska*** - Krapina, 11.03.2016. - 23. tematska sjednica županijskog Povjerenstva za ravnopravnost spolova; (14) ***Karlovačka*** - Karlovac, 08.03.2016. - Sastanak sa Ženskog grupom Karlovac „Korak“ i županijskim Povjerenstvom za ravnopravnost spolova; (15) ***Zadarska*** - Zadar, 19.02.2016. - Izlaganje na okruglom stolu o prevenciji nasilja u partnerskim vezama u sklopu 9. tjedna psihologije na Sveučilištu u Zadru; (16) ***Istarska*** - Pula, 29.01.2016. - Predstavljanje EU Progress-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta“.

[556] (1) Femicid Watch - regionalna konferencija za prevenciju femicida u RH (24.11.2016.); (2) Predstavljanje EU-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta“ i novog EU projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena – usklađivanje profesionalnog i privatnog života“ u Dubrovniku (04.04. 2016.); (3) Predstavljanje EU-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta“ i novog EU-projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena – usklađivanje profesionalnog i privatnog života“ u Daruvaru (17.03. 2016.); (4) Predstavljanje prvih članica elektronske Baze poslovnih žena u suradnji s HUP-om, a u okviru EU-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta“ (16.03.2016.); (5) Kick off event - Predstavljanje EU-projekta „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života“ (16.02.2016.).; (6) Predstavljanje EU-projekta „Uklanjanje staklenog labirinta“ u Puli (29.01.2016.).

[557] (1) Stručni skup „Promicanje standarda zdravstvene skrbi za transrodnu, rodno varijantnu i interseksualnu djecu i mlade“ u organizaciji inicijative roditelja transrodne djece i mladih Transparent (01.12.2016.); (2) Druga AVON ProWomen konferencija u svrhu promoviranja poduzetnica (02.11.2016.); (3) Kampanja “Milijarda ustaje protiv nasilja nad ženama i djevojčicama” (14.02.2016.)

Vijesti o svim sastancima, izlaganjima i sudjelovanjima Pravobraniteljice na javnim događanjima u Hrvatskoj i na regionalnoj i međunarodnoj razini dostupni su tijekom cijele godine na službenim web stranicama[558] i facebook profilu[559].

2. RAZVOJ STANDARDA ZA TIJELA KOJA SE BAVE RAVNOPRAVNOŠĆU U SVIM DRŽAVAMA ČLANICAMA EU

Pravobraniteljica kao članica Europske mreže tijela koje se bave ravnopravnošću i suzbijanjem diskriminacije (EQUINET) od 2015. aktivno sudjeluje u radu *EQUINET-ove stručne skupine za izradu dokumenta o razvoju standarda za sva EU tijela koja se bave suzbijanjem diskriminacije.* Ovaj *radni dokument* temelji se na razmjeni iskustava i razgovorima koji se među članicama kroz EQUINET odvijaju već nekoliko godina. Dokumentom se nastoje utvrditi pozicije koje tijela koja se bave ravnopravnošću i suzbijanjem diskriminacije mogu zauzeti u odnosu na vlade država članica, a kako bi se uspostavili jednaki standardi za sva tijela, organizacije i institucije u svim zemljama EU-a.

Direktivama EU-a[560] zahtijeva se da sve članice EU-a, kao i zemlje kandidatkinje te zemlje Europske ekonomske zone (EEA) - *osnuju tijelo za promicanje ravnopravnosti.* Međutim, kako direktive pružaju samo minimalne standarde za ovlasti, funkcije i neovisnost ovih tijela, potrebno je bilo ***razviti standarde koji će jamčiti potpunu neovisnost, učinkovitost, dovoljne ovlasti i odgovarajuća sredstva za funkcioniranje tijela koje se bave ravnopravnošću i suzbijanjem diskriminacije na razini svih država članica Europske unije***. Cilj ovog Radnog dokumenta je osigurati razvoj punog potencijala svih tijela koja se bave ravnopravnošću i suzbijanjem diskriminacije kroz razrađivanje standarda koji će omogućiti stvaranje širih institucionalnih okvira za osnivanje i unapređenje rada antidiskriminacijskih tijela, zatim, stvoriti uvjete u kojima će ova tijela lakše odgovoriti na nove trendove i izazove u području diskriminacije, proširiti odgovornosti, nadležnosti i ovlasti, osigurati stalna sredstva i potpunu neovisnost svih antidiskriminacijskih tijela.

STANDARDI ciljaju razrađivanju četiri područja vezana uz tijela koja se bave ravnopravnošću i suzbijanjem diskriminacije, a to su: *mandat, potpuna neovisnost, učinkovitost i institucionalni okvir.*

---

[558] www.prs.hr

[559] https://www.facebook.com/pages/Pravobraniteljica-za-ravnopravnost-spolova-RH/1409162906037676

[560] Godine 2000. usvojene su dvije direktive: *Direktiva o ravnopravnosti pri zapošljavanju, kojom se brani diskriminacija po osnovi spolne orijentacije, vjerskog uvjerenja, dobi i invaliditeta na području zapošljavanja* te *Direktiva o rasnoj jednakosti, kojom se brani diskriminacija po osnovi rasnog ili etničkog podrijetla u kontekstu zapošljavanja,* ali i u kontekstu pristupa sustavu socijalne skrbi i socijalne sigurnosti, te dobrima i uslugama. Njima se značajno proširilo područje primjene antidiskriminacijskog prava u EU-u jer se uvidjelo da je pojedincima za ostvarivanje punog potencijala na tržištu rada neophodno osigurati jednak pristup područjima kao što su zdravstvo, obrazovanje i stanovanje.
Godine 2004., *Direktivom o jednakom pristupu dobrima i uslugama* proširen je opseg zabrane spolne diskriminacije na područje dobara i usluga. No, opseg zaštite po osnovi spola ne poklapa se u potpunosti s opsegom zaštite iz Direktive o rasnoj jednakosti jer Direktiva o jednakom pristupu socijalnoj sigurnosti jamči jednako postupanje samo u pogledu socijalne sigurnosti, a ne i šireg sustava socijalne skrbi kao što su socijalna zaštita i pristup zdravstvenoj zaštiti i obrazovanju.

MANDAT tijela koja se bave ravnopravnošću treba obuhvaćati nadležnost za suzbijanje diskriminacije te poticanje ravnopravnosti i prihvaćanje različitosti, kako u javnom, tako i u privatnom sektoru, te na području zapošljavanja, stručnog osposobljavanja, roba i usluga, obrazovanja, stanovanja, socijalne zaštite. Mandat nadalje mora osigurati da nadležnosti ureda obuhvaćaju pitanja zaštite od diskriminacije iz čl.19. i 21. EU Povelje o temeljnim pravima i slobodama te pitanja koja se tiču višestruke diskriminacije. I konačno, mandat mora osigurati da tijela koja se bave ravnopravnošću imaju mogućnost provoditi kvazi-sudske, odnosno antidiskriminacijske postupke.

POTPUNA NEOVISNOST znači da su tijela koja se bave ravnopravnošću osnovana sa svojom pravnom osobnošću, te da su odvojena i neovisna od vlada država članica te da je njihov mandat definiran zakonom, da su osobe koje vode ova tijela izabrane u transparentnom i neovisnom postupku koji osigurava da izabrani budu oni najkompetentniji. Odgovornost ovih tijela i čelnih ljudi treba reflektirati njihovu neovisnost. Moraju se osigurati mehanizmi koji će omogućiti ovim tijelima da odbiju bilo kakav pokušaj miješanja u njihov rad. Donošenje strateških odluka, raspolaganje financijskim resursima te zapošljavanje osoblja treba biti isključivo u domeni odluka onih koje vode instituciju, dok te odluke mogu podlijegati jedino provjeri usklađenosti istih s relevantnim radnim i drugim zakonodavstvom. Ovim tijelima mora biti omogućeno da samostalno djeluju na međunarodnoj razini u smislu povezivanja, odnosno pravnog postupanja; da osiguraju za svoj rad druga sredstva iz izvora različitih od državnih; da sklapaju dogovore i ugovore s drugim organizacijama na međunarodnoj razini u provođenju i dijeljenju istih ciljeva; da imaju uvjete da osiguraju nužnu izgradnju povjerenja i razumijevanja s grupama koje su diskriminirane u društvu ili izložene nejednakom tretmanu.

UČINKOVITOST znači da je osigurano dovoljno financijskih sredstava za provođenje programa koji će omogućiti tijelu koje se bavi ravnopravnošću da provede sve svoje ciljeve uz postizanje zacrtanog učinka. Učinkovitost znači i da su ljudski resursi adekvatni kako bi se mandat tijela mogao u potpunosti izvršavati. Zaposlenici ovih tijela trebali bi reflektirati različitosti društva u kojem žive. Učinkovitost znači i da su osigurane prikladne prostorije za rad ovih tijela. I konačno, učinkovitost znači da je ovim tijelima osigurano da: promoviraju i podržavaju ravnopravnosti i uvažavanje različitosti u svim područjima života; provode relevantna istraživanja; daju preporuke zakonodavcima i političarima; sudjeluju u javnim diskusijama; provode istrage vezane uz strukturalnu diskriminaciju; podnose ustavne tužbe svih zakona i propisa; provode medijaciju; istražuju individualne slučajeve diskriminacije; daju pravni savjet građanima/kama, ali i osobnu i moralnu podršku osobama pogođenim diskriminacijom; mogućnost pojavljivanja pred sudovima u svojstvu „prijatelja suda“, odnosno umješača u sudske postupke; nadgledati provođenje posebnih mjera; donositi odluke u konkretnim diskriminacijskim slučajevima; primijeniti prekršajne sankcije i određivati naknade šteta; donositi pravno obvezujuće odluke u diskriminacijskim slučajevima; imati na raspolaganju mehanizme koji će osigurati provođenje odluka.

INSTITUCIONALNA ARHITEKTURA znači da u onim državama u kojima su ustanovljena posebna tijela za posebna diskriminacijska područja, kanali suradnje i veza moraju biti

uspostavljene među njima na taj način da se osigura koherentna primjena principa odsustva diskriminacije i ravnopravnosti uz poštivanje načela inter-sekcionalnosti među diskriminacijskim osnovama. Svako tijelo mora imati kvazi-sudske, istraživačke i promocijske ovlasti. U onim državama u kojima takva tijela mandat dijele s državnim tijelima, ili tijelima za zaštitu ljudskih prava, odnosno uredima pučkih pravobranitelja/ica, moraju imati jasna pravna utemeljenja i ovlasti za provođenje svog mandata; dovoljno sredstava; čvrstu internu strukturu koja im može omogućiti dijeljenje ovlasti bez gubitka fokusa na provođenje svog mandata; osoblje osposobljeno za multidisciplinarnost. Ova tijela moraju biti ustrojena na način da su ona prva stanica svima koji tvrde da su žrtve diskriminacije unutar nacionalnih država. Osim toga, ona moraju biti ovlaštena za promociju ravnopravnosti kroz sve oblike društvenog udruživanja, socijalno partnerstvo, forumi, povjerenstva, te moraju moći utjecati na razvoj javnih politika koje se tiču ravnopravnosti.

V.
ZAKLJUČNO RAZMATRANJE I PREPORUKE

Izvješće o radu neovisne i antidiskriminacijske institucije Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2016., čini **presjek** godišnjeg rada institucije i ukazuje na pojedine **trendove** vezano za diskriminaciju na temelju spola, bračnog i obiteljskog statusa, majčinstva, spolne orijentacije i rodnog identiteta u područjima rada i zapošljavanja, obitelji (uključujući obiteljsko nasilje), obrazovanja, političke participacije i medija.

U okviru svojih nadležnosti, a temeljem ZRS-a, tijekom prošle godine radili smo na ukupno **2.757 predmeta (povećanje 11,7%).** U tom smislu, zadržao se trend povećanja broja individualnih **pritužbi** za **32,9%,** koje se i dalje u pretežnom broju odnose na spolnu diskriminaciju u **90,7%**, podnose ih većinom žene **75,8%**, najčešće pritužbe se odnose na područje rada-zapošljavanja-socijalne sigurnosti **41,9%,** potom na javno informiranje i medije 27,6%, na upravu i pravosuđe 16,2% te oko 5% na obrazovanje, šport ili zdravstvenu zaštitu. Diskriminacija je utvrđena u 209 slučaja **(60,7% više),** sumnja na počinjenje kaznenih djela prijavljena je nadležnom državnom odvjetništvu u 13 slučajeva, prijavljeno 1 prekršajno djelo. Pravobraniteljica je **umješačica u 3** sudska postupka.

Samostalno su provedena **3 istraživanja** i to: 2 – iz područja rada, radnih uvjeta i socijalne sigurnosti, 1 – iz područja obrazovanja i znanosti, izrađeno je **14 analiza,** objavljeno **5 publikacija,** provedena su **2 memoranduma o suradnji:** s MUP-om i Pravnim fakultetom u Zagrebu.

Tijekom izvještajne godine provodila su se tri **EU-projekta:** *Uklanjanje staklenog labirinta* završeno je u 2016., započet je **novi EU-projekt** *Usklađivanje obiteljskog i poslovnog života*, koji će se provoditi do kraja 2017., te je u prosincu iste godine odobren još jedan **novi EU-projekt** *Izgradnja učinkovitije zaštite za borbu protiv nasilja nad ženama.* Ponosni smo što smo u posljednje tri godine dobili tri velika EU-projekta koja zajedno vrijede cca **1.200.000 EUR**-a i smatramo da je tako nešto, uz sve ostale aktivnosti koje provodimo, a koje su vidljive iz ovog Izvješća, velik uspjeh za instituciju od svega **11** zaposlenih osoba.

Kontinuiranim radom, suočeni smo niz godina s najvećim brojem pritužbi žena na diskriminatorno postupanje u svim segmentima društva, što čini konstantu od oko **2/3** svih pritužbi. Zbog navedenog, rukovodimo se najčešće rješavanjem svih problema i prepreka s kojima su žene danas u društvu suočene, uvažavajući činjenicu da žene u Hrvatskoj čine natpolovičnu većinu stanovništva sa 51,7% udjela u ukupnoj populaciji i predstavljaju društvenu skupinu koja je suočena s diskriminacijom temeljem spola u društvenoj, javnoj i privatnoj sferi.

U praksi, diskriminacija se pojavljuje u raznim područjima javnog i privatnog života, a prema zaprimljenim pritužbama, **najčešće u području rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti – 41,9%,** pritužuvale su se najčešće žene, što ne čudi jer žene čine većinu nezaposlenih, većinu zaposlenih na određeno vrijeme, većinu u potplaćenim sektorima, većinu kao žrtve spolnog uznemiravanja na radnom mjestu, podzastupljene su na visokim pozicijama poslovnog odlučivanja te nailaze na „stakleni strop“ (samo 14,7% članica uprava trgovačkih društava, pad u odnosu na 17% iz prethodne godine), nemaju jednake mogućnosti za napredovanje i imaju niže plaće od muškaraca (jaz 12%). Životna dob sve se više ispoljava kao prepreka

prilikom zapošljavanja/napredovanja (manje od jedne trećine radno sposobnih žena starijih od 54 g. sudjeluje na tržištu rada).

Tijekom 2016. nastavljen je nepovoljan **demografski proces** koji traje posljednjih nekoliko desetljeća. Ukazali smo na nekoliko trendova koji odražavaju nejednakost žena na tržištu rada, a istovremeno doprinose nepovoljnom demografskom kontekstu te u tom smislu predložili preporuke kojima ukazujemo na potrebu uvođenja mjera kojima će se potaknuti očeve da maksimalno koriste mogućnost korištenja roditeljskog i rodiljnog dopusta, što će olakšati ponovno uključivanje žena koje su rodile na tržište rada kao i ulaganje dodatnih napora i sredstava za širenje institucionalne mreže podrške roditeljima oko brige i njege djece. Demografska i pronatalitetna politika ne bi trebala podržavati obrasce koji ženu isključuju s tržišta rada, već biti utemeljena na: većem zapošljavanju žena (zaposlenosti oba roditelja), širenju usluga i podrške obiteljima te stvaranja okruženja naklonjenog obitelji i djeci. Iskustva nekih država Europske unije, koje bilježe povećane stope nataliteta i pozitivne demografske trendove, pokazuju da je to moguće.

U Hrvatskoj se još nedovoljno provode mjere koje omogućuju **usklađivanje obiteljskih i profesionalnih obveza**, tako da bi očeve trebalo učinkovitije poticati na aktivniju brigu o djeci, posebice u ranim formativnim godinama djeteta. U 2016. došlo je do neočekivanog pada broja muškaraca/očeva koji su koristili rodiljni dopust - 0,24% i roditeljski dopust - 4,42%. U tom smislu smo dali preporuke nadležnim tijelima kako potaknuti porast broja očeva koji će koristiti svoja prava.

U području *obiteljskih odnosa*, spolni stereotipi na području **roditeljske skrbi** i dalje predstavljaju najčešći razlog prituživanja očeva (56,6%), dok majke ukazuju na nesenzibiliziranost stručnih osoba vezano uz obiteljsko nasilje kojem su izložene. U osjetnom broju slučajeva ipak se nije radilo o spolnoj diskriminaciji, obzirom da je postupanje nadležnih centara bilo uvjetovano raznim objektivnim faktorima. Pojedine pritužbe iz ovog područja odnosile su se i na nezadovoljstvo sudskim postupcima i odlukama vezanim uz roditeljsku skrb, a navedene pritužbe Pravobraniteljica nije bila u mogućnosti ispitivati s obzirom na neovisnost sudova.

Valja istaknuti ohrabrujuću okolnost, dobru suradnju s policijom te ko-operativnost centara za socijalnu skrb koji redovito uvažavaju preporuke Pravobraniteljice i unaprjeđuju svoj rad. Uz navedeno, u potpunosti je uvažena prošlogodišnja preporuka Pravobraniteljice vezano uz osiguravanje uvjeta za provođenje nadzora nad ostvarivanjem osobnih odnosa odvojenog roditelja i djeteta, i to bez obzira na prebivalište majki i djece koja se nalaze u skloništu na području grada Zagreba, dodjeljivanjem prostorija Savjetovališta Doma za odgoj djece i mladeži Zagreb (od 1.7.2016.).

Vezano za slučajeve **obiteljskog nasilja,** žene su i dalje, u velikoj većini, žrtve prekršajnih djela nasilja u obitelji te kaznenih djela s elementima nasilja. I dalje se pritužbe građana/ki odnosi na: neprepoznavanje pojedinih oblika obiteljskog nasilja, na dvostruko privođenje, kršenje zaštitnih mjera, nerazumijevanje dinamike obiteljskog nasilja od strane nadležnih institucija (policije i centara za socijalnu skrb) i sl. Dok bilježimo kontinuirani pad – za 13,2%

prekršajnog djela nasilja u obitelji (77% muškaraca i 23% žena prekršajno prijavljenih počinitelja/ica), razvidno je više od 9,5% povećanje kaznenih djela s elementima nasilja među bliskim osobama (92% muškaraca i 8% žena). Uspostavljena je iznimno dobra suradnja s Ministarstvom unutarnjih poslova i Ravnateljstvom policije i resornim Ministarstvom za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku vezano za rješavanje pritužbi obiteljskog nasilja i roditeljske skrbi.

Uz obiteljsko nasilje, **žrtve partnerskog nasilja** još uvijek nemaju odgovarajuću pravnu zaštitu, stoga se trebaju žurno potražiti bolja zakonodavna rješenja.

Vezano za prava **spolnih i rodnih manjina,** Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola nastavio se uspješno provoditi u praksi. I prošle godine smo poduzimali korake kako bi potaknuli pravosudna tijela da sankcioniraju **homofobni govor mržnje** temeljem spolne orijentacije kao i poticanje na nasilje motivirano mržnjom prema homoseksualnim osoba. Preporukama predlažemo preciznije odrediti prekršajne zakonske odredbe kako bi se osiguralo da se djela motivirana mržnjom temeljenoj na predrasudi prema građanima/kama istospolne orijentacije progone u okviru kaznenog, a ne prekršajnog postupka, te unaprjeđenje sustava prikupljanja i obrade podataka vezanih uz sudske sporove koji se vode na parničnim, upravnim, prekršajnim i kaznenim sudovima vezano uz diskriminaciju na temelju spolne orijentacije.

Postupajući po pritužbama građana/ki da su diskriminirani temeljem **rodnog identiteta**, ukazivali smo Ministarstvu zdravlja i Nacionalnom zdravstvenom vijeću na potrebu kreiranja normativnih okvira temeljem kojih bi **rodno-disforične osobe** mogle riješiti svoj pravni i medicinski status te mogućnosti daljnjih mjera u cilju dostupnosti zdravstvenih i medicinskih usluga tim osobama u Hrvatskoj, kako bi im se omogućilo da žive u drugom rodnom identitetu. Također, postupalo se u rješavanju slučajeva vezanih uz ponovna izdavanja svjedodžbi, diploma, zdravstvenih iskaznica nakon promjene spola, neuređenog terapijskog sustava i sustava zdravstvene skrbi.

U javnom djelovanju Pravobraniteljice, kao i postupanju po pritužbama građana/ki, posebna pažnja se vodila u rješavanju problema posebno osjetljivih društvenih skupina koje ulaze u rizike **višestruke diskriminacije** – žene u ruralnim područjima, žene s invaliditetom, pripadnice nacionalnih manjina, žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu, oštećenice kaznenim djelom prostitucije i žrtve trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom. Ustanovljavanjem zakonodavnog okvira o **pravima žrtava seksualnog nasilja u Domovinskom ratu**, doprinijelo se osobnoj i socijalnoj rehabilitaciji žrtava, posebice žena. Svakako valja pozitivnim istaći činjenicu da žrtve seksualnog nasilja u Domovinskom ratu mogu danas sva prava iz Zakona ostvariti i ako je počinitelj seksualnog nasilja nepoznat. Samostalno smo ili u suradnji s drugim zainteresiranim dionicima pokrenuli niz inicijativa osnaživanja **žena u ruralnim područjima.** Međutim, i dalje ukazujemo na nužnu potrebu donošenja *Strategije za poboljšanje položaja žena u ruralnim područjima.* Kontinuirano pratimo položaj **žena s invaliditetom,** i to na području rada i zapošljavanja, nasilja u obitelji, obrazovanja, reproduktivnih prava i dr.

U području **obrazovanja,** postupalo se u više slučajeva koji se odnose na pitanja ravnopravnosti spolova u školskim udžbenicima i drugim nastavnim materijalima. U dijelu njih su odbačene pritužbe kao neosnovane, dok je u jednom dijelu utvrđeno postojanje diskriminacije. Nakon što je Vlada dala u javnu raspravu 52 kurikularna dokumenta, Pravobraniteljica je izrazila mišljenje da oni u cjelini donose značajniji obuhvat tema vezanih za područje ljudskih prava u usporedbi s trenutno važećim kurikulumima, uključujući i područje ravnopravnosti spolova te je skrenuta pažnja na izostavljenost sadržaja koji se odnose na učenje i poučavanje o diskriminaciji temeljem spolne orijentacije, uzimajući u obzir empirijske pokazatelje koji svjedoče o raširenosti diskriminirajućih stavova temeljem spolne orijentacije među učenicima/ama osnovnih i srednjih škola.

Temeljem niza godina praćenja **područja medija**, ne može se reći da je došlo do pozitivnog pomaka u načinu na koji mediji prikazuju uglavnom žene, od prikazivanja žene kao objekta i isticanja njezinog izgleda i fizičkih atributa. No, zamijećen je broj kritičkog promišljanja i građana/ki, koji/e sve više prijavljuju i ukazuju našoj instituciji na takve neprimjerene sadržaje. U javnom prostoru i dalje svjedočimo **seksizmu i seksističkim izjavama**. Izborna parlamentarna kampanja pokazala je nužnost veće angažiranosti stranaka u prevenciji i suzbijanju korištenja spolnih stereotipa i seksizma u izjavama vlastitih članova/ica i kandidata/kinja. Postupanjem po pritužbama građana/ki na medijske sadržaje, uočeni su trendovi na koje upozoravamo - senzacionalizam u izvještavanju o nasilju nad ženama i obiteljskom nasilju, korištenje spolnih stereotipa, društvene mreže kao izvor medijskih sadržaja, omalovažavanje temeljem spola u izjavama javnih osoba te spolni stereotipi i seksizam u reklamnim kampanjama.

Promicanje načela ravnopravnosti spolova u području **političke participacije**, i dalje ostaje veliki izazov za sudjelovanje žena u tijelima političke moći, obzirom da je na posljednjim parlamentarnim izborima izabrano nikad manje žena, samo – 12,6% (19 zastupnica). Podsjećam da posljednjih 10 godina na lokalnoj razini imamo konstantu od 17-18% žena u predstavničkim tijelima. Uoči izbora zastupnika/ca u Hrvatski sabor, svim aktivnim političkim strankama uputili smo preporuku da ispune obvezu iz čl.15.ZRS-a prema kojem su dužni poštivati načelo ravnopravnosti spolova i na kandidacijske liste uključiti najmanje 40% pripadnika/ca jednog spola. U tu svrhu predložili smo primjenu modela koji preporučuju EP i VE: par-nepar modela ili tzv. Zip-sustav prema kojem je svaka druga osoba na kandidacijskoj listi osoba suprotnog spola. Žene su još uvijek podzastupljene u područjima gdje se donose političke i gospodarske odluke. Zbog nepridržavanja političkih kvota, prekršajni postupci nisu pokrenuti zbog razilaženja relevantnih institucija u tumačenju zakonskih odredbi. Ključno pitanje koje je bilo predmet razilaženja u stajalištima bilo je pitanje je li Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor obveza primjene spolne kvote od najmanje 40% zastupljenosti oba spola na kandidacijskim listama uvedena ranije nego što je to bilo predviđeno Zakonom o ravnopravnosti spolova, već za parlamentarne izbore 2015., ili nije. Pravobraniteljica je, kao i Ustavni sud i Državno izborno povjerenstvo, zauzela stajalište da jest, međutim Državno odvjetništvo Republike Hrvatske je, u skladu s vlastitim tumačenjem, ustvrdilo da ne postoji zakonski osnov za pokretanje prekršajnih postupaka.

Diskriminacija žena u **sportu** je prisutna i aktualna i reagirali smo upozorenjima prema sportskim savezima ili javnim priopćenjima. Preporučuje se osigurati okruženje u kojem bi žene bile oslobođene svakog oblika rodno uvjetovanog nasilja, kao i suzbijanje stereotipa o sportu kao „muškom“ području te osnaživati i poticati žene na veće uključivanje u sportske aktivnosti.

Vezano uz pritužbe građanki u pristupu ostvarivanja njihovih **reproduktivnih prava**, osim što smo postupali u pojedinačnim slučajevima (tretmana rodilja, priziva savjesti, kontracepcijskih sredstava), pratili smo ishod inspekcijskog zdravstvenog nadzora koji je proveden u cilju poboljšanja zdravstvene skrbi za trudnice i rodilje te u tom smislu podržavamo i preporuke UN-ovog Odbora za ukidanje diskriminacije žena upućenih Hrvatskoj. Uspostavljena je dobra suradnja s Ministarstvom zdravstva te su uvažene preporuke Pravobraniteljice u pojedinim slučajevima reagiranja građana/ki na postupanje organizacija civilnoga društva u bolnicama i ambulantama, kao i dostupnosti kontracepcijskih sredstava.

Sve više se zaprimaju pritužbe vezano za **pružanje i pristup robama i uslugama,** i to u području zdravstvenih i bankarskih usluga te poslovima osiguranja.

Ističemo da je postignut **veliki napredak** vezano za uvažavanje upozorenja i preporuka institucije Pravobraniteljice od strane onih kojima su upućena. Zadnji pokazatelji govore da je u odnosu na 2011., kada je tek oko 35% tijela državne uprave, JLPRS i drugih tijela s javnim ovlastima te pravnih i fizičkih osoba uvažavalo i postupilo u potpunosti po upozorenjima i preporukama, taj postotak značajno povećan na **84,4%.**

Obzirom na postupanje prema pritužbama građana/ki, kao i provedenih istraživanja i analiza, u predmetnom Izvješću dajemo **92 opisa slučaja i 151 preporuku**, uvjereni da će ih Vlada i Hrvatski sabor razmotriti i primijeniti u tekućoj godini, a sve u zajedničkom cilju poboljšanja ostvarenja ustavnog načela davanja jednakih prilika i jednakih mogućnosti - i muškarcima i ženama**.**

VI. FINANCIJSKO POSLOVANJE

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova korisnica je Državnog proračuna Republike Hrvatske, glava 122 razdjel 05. Zapošljava 11 osoba (9 službenika/ca[561] i 2 dužnosnika/ce[562]), sjedište ima u Zagrebu i nema urede u drugim dijelovima Republike Hrvatske.

Tijekom 2016. nije bilo fluktuacije zaposlenih. Temeljem „Plana prijma u državnu službu u Uredu pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova za 2016. godinu“ (Narodne novine 83/16), krajem proračunske godine bio je raspisan Javni natječaj za prijam u državnu službu na neodređeno vrijeme za prijam 1 stručnog/e suradnika/ce za pravne poslove na neodređeno vrijeme, a koji je završen u 2017. Naime, zbog nedostatka proračunskih sredstava za plaće u 2016., Pravobraniteljica nije mogla raspisati natječaj početkom 2016. godine.

Financijski plan 2016. iznosio je 5.112.110,00 KN, a izvršenje 3.554.298,52 KN ili 69,53%, a odnosio se na aktivnosti i projekte koji su bili financirani iz više izvora financiranja:

11 Opći prihodi i primici

Financijski plan iznosio je 2.868.074,00 KN, izvršenje 2.716.392,13 KN ili 94,71%, a odnosio se na financiranje redovnih aktivnosti Pravobraniteljice.

51 Pomoći EU

Financijski plan iznosio je 2.148.500,00 KN, izvršenje 750.367,62 KN ili 34,93%, a odnosio se na početak provedbe novog EU projekta: **JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796** - „Prema stvarnoj ravnopravnosti muškaraca i žena: usklađivanje profesionalnog i obiteljskog života /In Pursuit of Full Equality between Men and Women: Reconciliation of Private and Family Life”, kojeg je Pravobraniteljica nositeljica. Neutrošena sredstva prenijeta su u novu proračunsku godinu i namijenjena za aktivnosti koje su i bile planirane za 2017. godinu jer se projekt provodi od 1.1.2016.-1.1.2018. Financiran je sredstvima Europske komisije u iznosu od 348.767,19 EUR-a, dok ukupna vrijednost projekta iznosi **437.172,29 EUR-a**.

52 Ostale pomoći

Prenesenih 4.114,12 KN iz 2014. nije utrošeno u 2016. te se prenose u slijedeću proračunsku godinu.

55 Refundacije iz pomoći EU, 559 Ostale refundacije iz pomoći EU

Financijski plan iznosio je 95.536,00 KN, a izvršenje 87.538,77 KN ili 91,63%, a odnosio se na završetak provođenja Progress-projekta **JUST/2012/PROG/AG/GE/4157** - „Uklanjanje staklenog labirinta – jednakost prilika u pristupu pozicijama ekonomskog odlučivanja u Hrvatskoj - Dismantling the Glass Labyrinth – Equal Opportunity Access to Economic Decision-making in Croatia”. Projekt je bio financiran sredstvima Europske komisije u iznosu od 203.502 EUR-a, dok je njegova ukupna vrijednost iznosila **257.502,08 EUR-a**, a provodio se od 10.10.2013.-10.4.2016.

[561] 5 žena i 4 muškarca.
[562] 1 žena i 1 muškarac.

Analizom izvršenja planiranih aktivnosti na ime naprijed navedena dva EU projekata, JUST/2012/PROG/AG/GE/4157 i JUST/2014/RGEN/AG/GEND/7796, Pravobraniteljica utvrđuje da su bile realno planirane i izvršene prema njihovim planovima za 2016. godinu, a navedeno je potvrdila i Europska komisija u svojem redovnom nadzoru.

Pravobraniteljici je krajem 2016. godine Europska komisija odobrila i treći projekt: **JUST/2016/RGEN/AG/VAWA/9940 -** "Izgradnja učinkovitije zaštite - promjena sustava za borbu protiv nasilja prema ženama/Building more effective protection: transforming the system for combating violence against women". Projekt će biti financiran sredstvima Europske komisije u iznosu od 342.223,27 EUR-a, dok njegova ukupna vrijednost iznosi **427.782,27 EUR-a**, provodit će se 2,5 godine, od lipnja 2017. do studenog 2019.

Pravobraniteljica i dalje planira prijavljivati projekte na natječaje EK, kako bi što kvalitetnije nastavila promicati ravnopravnost spolova i ispunjavati druge poslove iz svoje nadležnosti. Svojim dosadašnjim angažiranjem **osigurala je provedbu 3 EU projekta u ukupnoj vrijednosti od 1.122.456,64 EUR-a.**

U Zagrebu, ožujak 2017.

PRAVOBRANITELJICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Višnja Ljubičić, dipl. iur.

KORIŠTENE KRATICE

AZZO - Agencija za odgoj i obrazovanje

DIP - Državno izborno povjerenstvo

DORH - Državno odvjetništvo Republike Hrvatske

DZS - Državni zavod za statistiku

FINA - Financijska agencija

HANFA - Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga

HGK - Hrvatska gospodarska komora

HND - Hrvatsko novinarsko društvo

HNS - Hrvatski nogometni savez

HOK - Hrvatska odvjetnička komora

HRT - Hrvatska radiotelevizija

HSS - Hrvatski stolnoteniski savez

HZMO - Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

HZZ - Hrvatski zavod za zapošljavanje

HZZO - Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje

HUP - Hrvatska udruga poslodavaca

KZ - Kazneni zakon

MDOMSP - Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku

MINGPO - Ministarstvo gospodarstva poduzetništva i obrta

MUP - Ministarstvo unutarnjih poslova RH

NCVVO - Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja

NVČ - Novinarsko vijeće časti

NZV - Nacionalno zdravstveno vijeće

ODO - Općinsko državno odvjetništvo

ZOSI - Zavod za vještačenje, profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom

ZRRP - Zakonom o rodiljnim i roditeljskim potporama

ZRS - Zakon o ravnopravnosti spolova

ZSD - Zakon o suzbijanju diskriminacije

MEĐUNARODNE KRATICE

CEDAW - UN Convention on Elimination of all forms of Discrimination against Women

CEEP - European Centre of Employers and Enterprises

EHF - Europska rukometna federacija

ETUC - Europe's Trade Unions

UEAPME - European association of craft, small and medium-sized enterprises